

Notitie Speelman 1, gecorrigeerde versie (spt1)

Notitie dienende voor eenen corten tijt en tot naeder last van de Hooge Regeringe op Batavia, tot naerrichtinge voor den ondercoopman Jan van Opijnen, bij provisie gestelt tot opperhoofd en commandant int Casteel Rotterdam op Maccassar, en den capitain Jan France als hoofd over de melitie, mitsgaders die van den Raede.

Hoedanigh den grooten Godt des Compagnies wapenen zedert de maent november 1666, staende de commissie mij aenbevolen, tot nu toe tegens de grootheyt en doe noch dagelijcx aengroeyende ontzaggelijcke mogentheyt van 't Maccassaerse kayzterdam - sig niet alleen uytstreckende over het soo veelvuldigh volckrijcke groote eylandt Celebes, maer noch over so veel andere volcken en landen daerbij en ontrent, sulcx albereets dienende tot een schrick van alle omleggende oosterse vorsten, en oock selve tot geen cleene becommeringe voor de generale Compagnie in 't reguard van haere costelijcke en dierbare oosterse provintie, - heeft believen te zegenen, daarvan en behoeft in desen geene groote noch ample beschrijvinge te geschieden, naardien ghijlieden daarvan voor een gedeelte door eyge bijwooninge en voorts uyt de schrifturen niet en cont onbewust wesen, te meer omdat alle papieren tot de saecke dienende Ulieden volgens register overgegeven ende in het comptoir gelaaten sijn, met en nevens alle andere documenten meer, daer bij gehoorende. Weshalven, om 't een en 't ander cortelijck over te loopen, soo is Ulieden altoos gebleecken dat dien vorst sig niet ontsien hebbende des jaers 1665 met een notabil aantal van prauwen, bet dan 200 in getal, een invasie op de de eylanden van Xula te doen, stroopende de fortresse der Coninx van Ternaten van het canon, en medenemende bet dan 2000 menschen, die se daer hadden opgevangen, stellende alsoodanigh alle de oosterse provintiën in roere, en niet sonder reede, want seecker door desen buyt aengesoot, heeft men gesien welcke ontzaggelijcke macht zij desvolgende jaers onder Montemerano geëquipeert / en uytgerust hebben, bestaende volgens gedane wapenschouwinge, in de bogte van Bone, uyt ruym 700 vaartuygen en 20.000 coppen, daarmede ongetwijffelt de intentie is geweest Bouton tot haere devotie te brengen, en dan vervolgens voor eerst op Molucquo ofte naeder op de eylanden van Xula toe te leggen. Dan sij sijn daerin met Godes hulpe door de tijdige gedrage voorsorge van de Hooge Regeringe op Batavia voorgecomen. Evenwel was haaren hoogmoet en vertrouwen op haare gedane uytsettinge soo groot, dat se ter eerster verschijninge van Compagnies vloote voor Maccassar genoegsaem thoonde daarvan niet veel weesen te hebben, verre van daer dat zij hun, gelijk gesustineert, jaa genoegsaem vastgesteld was, aan de Compagnie soude comen verootmoedigen. Alsoo dat haer, naar voorgaende tweevoudige insinuatie, ten eynde dat zij, tot behoudt van de vrede, de Compagnie en haere bontgenooten van 't gepasseerde op Xula en 't stroopen van 't wracq de Leeuwinne mitsgaders de moort daerontrent aen de Nederlanders gedaen etc. satisfactie soude doen, bij gebreecke van dien, den oorlogh van wegen de Compagnie en bondgenooten is gedenunchieert, oock alsoohaest ter

executie gelegd, berovende en verwoestende de landen van Turata en Bontayn door vier en vlamme soo veel als in passant sonder veel verhingeringe, en onder 't nodigh waterhalen, conde geschieden. En voortgaende tot voor Bouton, weet ijgelyck hoe gansch geluckigh 't beleegerde coninckrijk, nu al tot extremiteyt gebracht, ontzet en 't Maccassaers gewelt geforceert is sig op genade en ongenade over te geven, sijnde alleen hier van vrij gebleven 60 prauwen en 1500 coppen, die onder Dayen Mangaga beoosten 't landt van Bouton om gesonden waren, omme aldaer invasie te doen. Waerop vervolgens, 't wederhoorige Pantsiano, en voornementlijck dat leelijcke rooffnest Tiboore, door de overgecomen Bougijs bij Radja Palacca, met adsistentie van eenige Nederlanders onder den Capitain-luytenant Steyger zaliger meest gesuyvert wesende, quam de vloot, hier en daer gesepareert naer de provintiën om te lossen en te laden, voor Bouton in junij 1667 weder bijeen, naerdad in de Moluccos de periculeuse tweedracht en verschillen tusschen de coningen van Ternaten en Tidoore bijgelegd, het onderlinge gecontracteert huwelijck tusschen / de Ternataense Prins Amsterdam ende de Tidorese Princesse Sagandetchaaya herstelt, ende beyde vorsten by naeder contract noch veel naauwer aen de Compagnie als ooyt te vooren vastgemaect ende verbonden waren. Sulcx ook de Coninck van Ternate in eygener persoon met een goede partije van de zijne besloot mede te gaen, item de coningen van Tidoore en Batchian, om oock van harentwegen eenigh volcq weg te senden, die nu alle op Bouton present waren. Onderdies hadden die van Bouton onder haere admirael hun mede geprepareert. Sulcx naer 't vaststellen van een kundigh en seer favorabel contract met de regeringe van Bouton, de gemeene magt met het laatste van de voorsz. maent aen de gang gerocht, doch door onweeder de inlandse Bougijse, Boutonse en Ternataense prauwen en corre-corren verstrooyt en heel gesepareert, quam alleen des Compagnies magt met de Tidoreese, Batchianse en Ternataense soldaten die de Compagnie als voor haer eyge melitie aengenomen en daerom op de scheepe verdeelt hadde, weder voor Bantheyn, daer de vijandt meer als 7000 sterck in verscheyde capitale vastigheden gecampeert lag, sonder naer vermaninge te luysteren, oock niet selve naer dat dit alles verdeelt, en de vloote weder voor Samboupo gecomen was, blijvende even affkerigh, tot dat, onderwijle de Bougijs, Ternatanen en Boutonders weder bijeen gecomen, alsoo met gemeene magt, de Maccassaren in november 1667 gedrongen zijn haar accoord te maecken met dat voor de Compagnie ende bontgenoten soo voordeelige contract van Bonaye, om 't welcke te besluyten, bezegelen en beëdigen de coningen in persoon genodruet waeren op Compagnies eygen gewonne gront uyt te comen. Hetwelcke verbond (de Compagnie al ruym 200.000 guldens ontfangen hebbende) door de Maccassaren onder de arglistige bestieringe van den valschen boosgebooren Cronron, van kintsbeen aen een walge voor sijn vader en een schrick voor 't heele volck, in april 1668 weder afgebroocken en in duygen gerocht wesende, soo hebt ghij alle selve in dese daagen gesien, hoe den hooggeclommen vorst soo trots en soo hoogmoedigh met sijnen quaden raetsman en landtbestierder Cronron allenthalven van boven neder getuymelt en door het verlies van sijn laatste en eenichste Casteel Samboupo (den 24 junij 1669 door puer gewelt van vier en swaart vermeestert) gedrongen is, op den uytgegeve brieven van / genade in ootmoet, ontwapent voor de voeten van de Compagnie neder te vallen, en te versoecken om vergiffenis van alle vergange boosheden, bij naeder verbintenis niet alleen gestant doende het

opgenoemde contract van Bonaye, nemaer oock het aparte verbond den 9 maert 1668 tusschen de Compagnie en Tello geslooten, met soo veel verder onderwerpinge als bij dees laaste acte van verbintenis ultimo julij, mede bij de papieren berustende, consteert, diese niet alleen met aenroepinge van den naeme des oneyndigen Godts op den Alcoran bezeegelt, onderteyckent en solemneel beswooren, maer noch daerenboven gedroncken hebben het water van haer geweer affgedroopen, wesende dit ten allen tijden in het heydendom en voor den aanvang van de Mahumatise secte onder dit volcq en oock tot noch heeden toe het alderswaarste waermet den overwonnen sig aen den overwinnaar can verbinden, soo als ghijlieden daarvan de interpretatie meede hebt verstaen. Dit oorlogh dan dus geluckigh en glorieux voor de generale Compagnie niettegenstaende soo veele swaerichheden van Godes welverdiende besoeckinge evenwel door sijne almogende en sienelijcke bestieringe te bove gestapt ende ten eynde gebracht, oock alle het canon dat noch soo tot Tello, Goa als Sadrebone waer resterende aen de Compagnie overgelevert zijnde, soo stint mij niet anders te doen als, naer gestelde ordre op 't een en 't ander, weder te enbarqueren en de Hooge Regeringe op Batavia van alles te rapporteeren, en te meer nadien het aenschriven van de Hooge Regeeringe voorsz. bij missive van 13 mey, alhier den 15 julij per 't jacht Muyden ontfangen, juyst ten daage dat de Coninck van Tello sig eerst verootmoedigde, mij en den Raadt in spetie aenbeval 't geene met de eyge woorde uyt de selve brieff geëxtraheert hier onder volgt, begonnen werdende met den aenvang van de materie, om te claarder te connen verstaen:

Met de voorsz. Caneelboom is ons als gesecht wel geworden U.E. schrijven van den 23 april, nevens de verdere papieren daarbij gesonden, met het register overeencomende, uyt welck een en ander wij hebben connen verstaen van het gepasseerde en het toedragen van het wercq aldaer, sijnde soo gewenst niet als wij hadden gehoopt, maer weder/ aan de andere zijde oock soo slegt niet off wij sijn vermits de lange tijt dat geen advijsen van U.E. hadden gehad al becommert geweest voor slimmer; de Heere hooglijck te dancken sijnde dat sijne Mayesteit ons tot noch toe soo genadelijck voor alle swaere ongeval bewaert en met soo veel victorieuse successen op den vijandt gesegent heeft, soodat U.E. nu soo dicht onder de conincklijcke vestinge Samboupo gadvanceert waaren, dat groote hoope was 't selve in corte mede meester te werden, gelijk wij oock verhoopen dat al sijn geschiet en eerlanghe uyt U.E. naeder advijsen sullen verstaen, het welck de Heere der Heyerscharen wil geven, en dat daerop een glorieuse vrede mach volgen, so 't reede niet al geschiet zij. Van de onderhandelinghe die U.E. ter aanwesen van den E. Abraham Verspreeet, en daer te vooren, onder stilstant van wapenen tot dien eynde met de vijandt gehad en gehouden hebben, is ons bij het overgesonden verhael in 't breede gebleecken, ende en connen ons niet genoeg verwonderen over de halsterrigheyt van den selven, niet connende bedencken wat toeverlaet sij hebben connen. Het contract tot Bonaye gemaackt schijnt haer seer tegen de borst te wesen, sustinerende datselve van onse cant eerst verboocken te sijn, gelijk wij moeten seggen dat ons tot noch toe oock niet anders en zij gebleecken, immer dat U.E. geene nootsaaken hebben gehad tot het hervatten van soo swaaren ende becommerlijcke oorlogh, die de Compagnie soo veel goet en baet gecost heeft, en waerom wij oock wel hadde gewenst dat U.E.

juyst soo stijv op 't selve contract niet en hadde gestaen, als buyten dat weeder opnieuw aquitable conditiën hadden connen bedingen, al waare het oock dat U.E. van de voorige al 't een en 't ander hadden moeten laten vallen ofte toegeven, alsoo ons dat, nu de vijand tot soo groote ellende ende miserie gebracht zij, geensints tot schanden souden connen werden gereeckent, ende dat U.E. oock wel behooren te connen considereren, dat wij het dus niet langen connen gaende houden ofte oock van ons gemoet vercrijgen telckens op U.E. begeren weder nieuw secours van volck aff te steecken naar een plaets daer de derde man niet weder vandaen en compt. So dat U.E. hoe eer hoe liever op d'een off d'andere wijze een eynde van dien lastigen oorlogh sullen / moeten maecken. In allen gevalle en verstaen wij geensints dat U.E., soo Samboupo veroverd is ofte wort, den vijandt vorder naer Goa off elders lantwaert in sult vervolgen, maer sult U.E. met de ere den vijandt alles langs de zeeant affgenomen te hebben, vergenoegt houden, zijnde meer dan wij oyt hadden connen verhoopen. Connende de bontgenooten hem ondertusschen eenige vordere offbreuck doen, dat sullen wij niet ongeerne sien, alser geen Nederlanders magt gewaegt en wort; onse meeninge alleen zijnde, dat U.E. Samboupo met al 't geene aen de zeeant noch sal resteren sullen afwerpen ende slechten, ende dan met den ommeslagh retireren, maer het Casteel Nieuw Rotterdam, om het selve tot bescherminge der bondgenooten in te houden tot dat de tijd ons wijser maacken en anders sal doen resolveren. En willen gantschelijck verhoopen dat de vijand hem ondertusschen beter beraden, ende eens oprechte inclinatie tot vrede krijgen sal, om niet geheel bedorven te worden; ende als wanneer wij oock verstaen dat U.E. hen geensints sullen te soeck maecken, maer in alle billickheyt laten vinden, al waer het saacke dat van 't voorige contract, gelijk gesegt, 't een of 't ander soude laten vallen, teweeten mits dat hetgeen bedongen is voor de bondgenooten en aengaende haer, namentelijck der Maccassaren vaert bij oosten den hoeck van Lasseem ofte de oostcant van de hoeck van Zaley, in alle gevalle sal moeten vaststaen en onveranderlijck blijven, daar wij niet connen dencken dat se veel tegen sullen hebben.

Op welck schrijvens bij hun Edele onder dato 8 junij vervolgt en ons per 't Wapen van Arnemuyden den 26 julij toegebracht sijn de naervolgende regels:

Zijnde U.E. onse intentie tot naerigtinge op den oorlogh tot Maccassar, en hoeverre daerin vorder sal mogen worden geprocedeert, bij voorsz. onse jongste omstandigh aengesz., daerbij wij alsnoch persisteren. Middelerwijle hoopen wij, als gesegt, dat Samboupo sal wesen bemachtigt, en 't werck soo verre ten eynde zij gebracht, want anders souden wij, soo ons het wercq toeschijnt, geen eynde daer aan sien./

Alle 't welcke ghij bij de brieven selve, welke in een boeck niet alleen van den aenbeginne der Commissie onder U.E. zijn ingehouden, en vervolgens gecopieërt, maer noch daerbij gevoegt de instructie door de Hooge Regeringe Anno 1652 aen de heer Hustard, 1666 aen d'E. Wesenhage, en desselven jaers mij naer Maccassar medegegeven, mitsgaders tusschen beyde Anno 1660 d'heer Joan van Dam en mede den Commissaris Caauw, voorgesz. claerlijck cont lesen; zijnde gelijk U.E. bewust is ten respecte van hun Edele voorgemelde ordre, soo voor als naer het laatste contracteren met die van Goa, al vrij wat conniventie gedragen moeten werden, soo als in vervolgh van de materie hier en daer eenichsints sal influeren. En offschoon uyt het voorsz.

geëxtraheerde onder andere consteert dat de Hooge Regeringe off hun Edele tot Batavia op veel naar niet dorsten hoopen,[e]en soodanigh uytval' als Godt de Heere belieft heeft te geven, sulcx mijn vertreck naer Batavia te meer geligitimeert, soo evenwel naerdien den Raed ende oock de bondgenooten meenden niet onnodigh te wesen dat selve niet seer te verhaesten, oock daer van vooreerst niet veel te seggen, behalven dat meede het verval van alle saacken der administrateuren ende de respective gaarnisoen- en negotieboecken redres en effeninge vereyschte, soo en heb geene swarigheyt gemaect ten dienste van de Compagnie noch soo lange te verblijven als geschiede conde, opdat onder den tijt van mijn aanwesen dan noch bestelt mogte worden de nodighste expeditiën en andere dingen meer van verscheyde nature, gelijk sulcx de Hooge Regeringe ultimo julij verleeden per de Cabbeljauw onder anderen is aengeschreven. Dan doch de ziekte cort op des Cabeljauws vertrecq mij overgecomen, heeft het wercq der boecken gans oft wel ten principale onbevordert doen blijven, bij faute van yemant die bequaem was omme daer aen te gebruycken, selve onvermogens weesende, invoegen ick noch op Batavia dat sal moeten affleggen ende besorgen. Onderwijlen hebben evenwel andere dingen, de gemeene saeck en des Compagnies dienst in 't besonder belangende, niet stille gestaen, maer is daerinne soo weynich verzuymt, en sooveel gevordert, als mijne crachten hebben connen / toebrengen, en soo veel als maer eenichsints heeft connen geschieden, gelijk U.E. is bewust, en weshalven in desen daarvan niet en behoeft eenige naeder verclaringe, gemerckt in die van den laatsten julij voorsz. ten deele genoteert staat, watter noch vooreerst gedaen werden moste, en in die van den 18 september per Damiata aen hun Edele gesonden, watter ten deese in gedaen was, gelijk sigh 't een en 't ander bij vervolg in desen noch naeder sal ontdekken, teffens oock blijken, dat de dingen op heeden staen in vreedige postuere en dat de becominge over 't een en 't ander geene off altoos cleene bennen, naerdien den Coninck van Tello in eygener persoone, met Crain Linques en veel gevolg voor zijn eygen belang, item oock de beminste zoonen van [den] Coning van Goa en Crain Cronron, Crain Bizey en Crain Mandelly, nevens noch de 2 voornaeme princen Crain Wello en Carre Mamoet, onder geleyde van de twee eerste rijcxraeden Manassa en Tombol, als gemachtigde van weegen Goa meede naar Batavia gaen. Op welck fundament dan oock onder de bontgenooten is verstaen, en door U.E. met mij geaffirmeert, dat soowel ick als Radja Palacca ende vordere Bougijse princen bij hun selven uytgekeurt, item de gemachtigden van Tourata, Taneete etc. sonder becominge (het mousson nu meer als ten eynde geloopen) de reyse conden aennemen, op dat hun Edele van alles noch soo veel nader bewustet wierden, rakende [de] toestant herwaerts over, als van noode mocht zijn, wesende onderlinge met den Coninck van Ternate verstaen en soo mede met den Admirael der Boutonders, hier met de haare soo lange te blijven tot dat hun Edele ordres etc. hier quamen te verschijnen, dat dan noch de suffisante besetting in 't Casteel Rotterdam soo veel te meer veraensienelijckt. Ende dewijle het Godt de Heere belieft heeft den commandeur E. Danckert van der Straaten op den 8 september lestverleeden uyt dese weerelt weg te haalen, die anders door hun Edele geordonneert en bij expresse commissie gequalificeert was, het commando over het Casteel Rotterdam en den resorte van dien uyt mijne handen te ontfangen, soo heb ick niemant naeder connen verkiesen omme die vacante plaatse bij provisie te becleeden, onder titul van

opperhoofd en commandant, als den / ondercoopman Jan van Opijnen, naardien den selve door de Hooge Regeringe van India voor secunde persoon van welgemelden commandeur zaliger in februarij passado naar herwaerts is gesonden; voorts de capitain Jan France als hoofd van soo wel de swarte als de Nederlantsche militie, mits rapporterende van alle dagelijcx toevalen aen den eersten, gelijk oock den eerste weder met den Capitain moet gaen communicative in alles, hoedanig gijlieden beyde in behoorlijcke ordre soo wel de Nederlantsche als Inlandsche volckeren, onder de Compagnie sorterende, zijt voorgesteld ende geauthoriseert, mitsgaders oock alle hoofden der bontgenooten bekent gedaan, in voegen zij U.E. daervoor albereets aansien en erkennen; weesende ingelijcx U.E. oock ter adsistentie tot raeden ordinaris bijgevoegt, den ondercoopman Johannes Mulder, de luytenant[en] Pieter Schaffert en Nicolaes Pleune, sullende den eersten oock bedienen de fis[c]aels plaatse bij provisie, daer in hij mede teffens nevens U.E. is voorgesteld. Dus wensche ick U.E. altesamen en ijder in 't sijne veel geluck daar mede, in vertrouwe dat U.E. allesints sullen betrachten des Compagnies meesten dienst en voordeel, besonder dat U.E. niet sullen naalaten dese des Compagnies nieuwe conquesten sorgvuldig te bewaaren in den staad daer in denselven U.E. zijn overgelevert, ende die meer en meer naer vermogen trachten te bestendigen tot soo lange de Hooge Regeringe dit werck U laten aenbevoolen, zijnde hun Edele onder dato 18 september per Damiatia albereets van d'E. van der Straatens doot geadverteert, en daerbenevens dat men soodanig als verhaelt de vacante plaats provisioneel vervullen soude tot tijt en wijle daarinne door hun Edele anders soude werden versien, en waer naer ghijlieden [dan] Uselven hebt te reguleren.

Nu soude ick mij oock wel gaen bemoeyen, om vervolgens U.E. 't haarer naerrichtinge over de saacken van Maccassar van een ampel voorschrifte te versorgen, en daerinne bekent te doen wat en wat ick staande dese driejarige commissie voor den dienst van de Compagnie hebbe geobserveert en aengemerct. Maer naerdien ick niet en kan weeten, hoedanigh hun Edele (van den toestant herwaerts over in alles bewust geworden wesende) beraeden sullen werden te disponeren, / soo en dunct mij dat voor jegenwoordigh soo heel noodigh niet, achtende genoegh te sijn dat ick U.E. soo cort als doenelijck zij 't noodichste berigte, met beschrijvinge in wat staat sig 't een en 't ander jegenwoordig bevint, niettegenstaende gijlieden daervan ten vollen bewust sijt, off ten minsten hoort te wesen, want van meest alles heb ghij communicatie gehad, en de papieren hebben altijt voor U.E. opengelegen, als zijnde in 't laatste gij beyde geweest de eenigste leeden van den Raad, en mi[t]sdien in alle conferentie present geroepen om van alles des te beter en grondiger kennis te krijgen, aanvang makende met een narre van Compagnies eygen gewonne landen, en die present staan 't haarer eyge vrije dispositie. Soo stelle vooraff:

Bantheyn, gelegen op de zuytsijde van 't eylandt Celebes, volgens de caarte meest ten halve tusschen de hoecken Lasseem, zijnde de oosthoek, en van de hoeck van Tanakeka, zijnde de west- en oock meteen de zuythoek van 't eyland Celebes aen de zuytsijde, aen de westzijde gebuerende met 't landt van Tourata, aan de oostzijde met Gantara, hetwelcke Bantheyn twee maalen met den swaarde gewonnen, en oock ingevolge het contract van Bonaye de Compagnie eygen gemaect is, wesende in d'eerste vrede den coninck aan de Compagnie als haeren

onderdaen wel beëdicht. Maer met den aenvang van den laatsten oorlogh Tourata sonder moeyten weder door de Maccasaren 't ondergebracht wesende, verootmoedighde zig denselven ten eersten, en ging (soo hij nu voorgeeft 't zijnen ondancq) met allen omslag naar Goa. Tourata nu weder door ons geoccupeert ende de Maccassaren off haer complicen verjaagt zijnde, quamen die van Bantheyn oock weder over aen onse kant.

Het is een landstreecke so vruchtbaer en aangenaem als men wenschen kan, maer oock soo welgelegen dat daerop altoos opmerckinge genomen is, oft misschien 't eeniger tijt goet gevonden wierde, voor den dienste van de Compagnie daar yets needer te slaen.

Present zijn de inwoonders verstroeyt, hier en daer door 't land, soo tot vermijdinge van geduyrige onrusten als wel meest jegenwoordigh om de cost te soecken, want zij hebben selve niet gesaeyt.

Naer de vrede is den conincq voorgemelt, bekent met den naam van Arou Bantheyn, palily van Goa, weeder met zijn omslagh tot ons gekomen, versoeckende in / genade te mogen ontfangen werden. Doch alvorens hier over ten principale is gedisponeert, heeft hij sig sonder licentie off advertentie weder naer Bantheyn begeven, alsoo dat zijnen neeve, welke staende de absentie van den voorsz. de negri commandeerde, en oock Tourata gesuyvert zijnde, aen onse zijde overgecomen is, genaemt Dayen Manaba, gequalificeert hebben dat landschap gade te slaen, en de inwoonders weder te versamelen, sonder dat nochtans den anderen daermet is gedepossideert, maer sal hij diene soo lange onder 't Casteel te resideren, tot dat in de saacke van Bantheyn eens off anders wert geresolveert. En dienen U.E. oock den nieuwen gestelden regent middelerwijle te vermanen, dat hij moet vigileren om 't volck weder bijeen te krijgen, en mede om de gereetschappen bijeen te raapen, daarvan sij (des geordonneert werdende) ontrent de reviere met der vaard een huys connen opslaen, oock weder preparatie te maacken, om tegens de gewoone tijt de zayvelden te cultiveren. Het maect hier een seer groote inbocht sonder eenige sorgelijcke vuylen, costelijcke en ondiepe anckergront, even goet soowel in 't een als in 't ander mousson. Sonder verlet connen de scheepen gaande en comende van en naar de oost, daer aenleggen. Zaleyer legt daer recht tegens over en can 't heele jaer door in 2 daagen over en weder bevaaren worden, alsoo gereet oock Biema. Daer is een schoone rivier met costelijck versch waater, die midden door de verwoeste negerij gelooopen heeft. De boots connen die in en uytvaaren, en 't water sonder moeyte haalen, gemackelijker als op Batavia. Radja Palacca heeft om daer te wonen seer groote sinlijckheyt.

Biera, een propere negerij op den hoeck van Lasseem. Daeraan heeft de Compagnie oock eygendom, maer is door de Bougijs gebrand. Dies heeft sig de coninck, genaemt Imoene, daervandaen meede coomen verdemoedigen, overgevende tot teecken van sijne onderdanicheyt aan den admirael het affgenomen goutbeslag tot een crischeede, 't gunt ick Radja Palacca door den tolcq Jan Jappan weeder heb toegesonden, als zijnde daer wel van nooden. Desen is met licentie van gen.@ zijn hoocheit weeder heen gegaen om mede sijn volcq te versamelen, en dan weder naar herwaerts te coomen, om te hooren watter in zijn reguard soude werden geordonneert. Zeedert is in sijn plaatse weynich daagen verleden / zijn broeder hier gecomen, genaemt Tanry

offte Dayen Meyre, den selven excuseer[en]de dat hij in persoon niet was connen compareren, om een swaar accedent aan sijn been.

Het volck van dese negerij sijn almeest prauwemaeckers, alsoo alhier wel de voorneemste timmerwerff van de Maccassaren is geweest, om de houtrijckheyt van Boelecomba daar naest aan leggende, uytleverende seer durabel ijsserhout, van ongelooffelijcke swaarte, en voorts ander slagh meede. Gantara is eeven soo wel van swaar geboomte versien, en tot Bantheyn gebreekt oock geen meenichte, maer het staet dieper in 't gebergte en valt veel moeyelijcker om aff te haalen.

Biera is meede het ordonnaire veer, waer van daen in 't zuyd-oosten mousson Zaleyer over en weeder wert bevaaren. En heeft die negerye, staende het oorlogh, de weederhoorige op Zaleyer niet weynig gestijft, en die van onse sijde alle leet toegebracht, gelijk U.E. in de Zaleyerse schriften connen leesen, alle 't welke geschiet is onder de directie van voorschreven Imoene. Sulcx is niet seecker, wanneer op alles een parmanente ordre comt gestelt te werden, dat den desen daar voor coninck sal werden gecontinueert, het oghge al een wijlle gelegen hebbende om onsen tolck Biera daer voor regent te plaatsen, omdat het volcq tot hem genegen sijn, en den desen al van den aenbeginne, als ick met de vloot van Bouton quam, uyt de negerye aan Compagnies sloep den Eendracht overquam, doen Poolman met deselve van Cambayna comende, daar verviel, gelijk U.E. sullen vinden in mijnen brieff aen de Hooge Regeeringe onder dato 6 aug. 1667 gesz. Zeedert wanneer tot noch toe [in] verscheyde gelegentheden en doorgaens als tolcq is gebruyckt, zijnde hem nu en dan wat gegeven, maer van weynich belang. Hij heeft voorheen mede onder de vlagge van d' heer Vlammigh int Ambons oorlogh gesworven, doenmaels slave wesende van den tolcq Craan Leendertsz. [Geel], den welcken oock noch pretentie op hem maect. Ick heb hem noyt so heel precijs gebonden van dagelijcx bij de wercken te moeten sijn, doch present is hij hier, hem aenbevoolen hebbende niet ergens heen te gaen sonder alvorens van U.E. licentie te versoecken. Sulcx connen U.E. hem wanneert van nooden is meede gebruycken, latende de saecken van de negerij Biera voor alsnoch mede in sijn oude weesen, sonder veranderinge, zijnde deselve al weeder opgemaect, dicht aan de plaatse waerop de Bougijs/ de andere negerij verbrandt hebben.

Tannakeke en de 3 gebroeders. Dese eylanden hebben soo verre als de gemeene geheugens gaen altoos gehoort aan de Glissonders, de welke int eerste oorlogh int geheel, soo veel haere landstreecke aangaet, de Compagnie door den swaarde gesubjugeert weesende, soo bennen daer met oock de voorsz. eylanden in eygendom aan de Compagnie vervallen, daar inderdaat niet veel aan vast is.

Tegenover 't eyland Tannakeke legt de zuyt- en westhoek van 't groot eyland Celebes, dat wijluyden in de caarte gewoon sijn te noemen den hoek van Tannakeke, doch dat is misverstandt. 't Is eygentlijck genaemt den hoek van Tourata, zijnde alleen 't eyland Tannakeke genoemt. Even benoorden de voorsz. hoek van Tourata, een groot halve mijle, comt aan de westcuste ofte zijde van Celebes de riviere van Chicoa, aan de welke Tourata affbreekt.

Tusschen de revier Chicoa en d'revier Sadrebone is een distantie van schaers 1 1/2 mijle, toebehoort hebbende het volck van Poelombancky; dan nu int laaste oorlogh door de

bontgenooten veroverd, sulcx aan de Compagnie vervallen. 't Plagh overvloedigh van clappusboomen te weesen, maer terwijle onse troepes aen de riviere van Chicoa huys hielden, en oock in de beyde vruchteloose belegeringe van Sadreboone [binnen die alle gedestruuert en misschien] niet eenen oncruyt gebleeven, zijnde voorts dese streecke nu gansch onbewoont, en hebben haar oock noch geene van de inwoonders aan ons verthoont, dat wellicht, als de alteratiën van 't oorlogen in de gemoederen wat meer verdweenen zijn, noch staet te geschieden, soo se maar niet altermaale zijn uytgestorven.

Glisson. Van de revier Sadreboone tot de reviere genaemt Mangyndare is schaars twee mijlen. Hier ten halve legt Sadrebone, en segt men dat de spatie tusschen die beyde reviere van outs de eygentlijke jurisdictie van die plaatse soude weesen, dat wij derhalven dan noch soo in zijn geheel laten. Maer nu weder comende benoorden de reviere Mangydara, soo is 't daarvandaen tot aan de reviere van Glisson altemalen tot 2 reysen toe in't eerste en 't laatste oorlogh soo wel als Glisson selven met den swaard schoongemaect ende verwoest, sulcx aan de Compagnie eygen wesende ontrent een distantie van een en een halve mijl, daerin onder anderen gelegen hebben de vleckten Poppo en Lecquebodo, / waervan de Crains Poppo en Lecquebode, zijnde de leste de soone van Crain Lincqes, haar titul en naem voeren. Noch en is het met dit landt niet beeter als met al de anderen gelegen, berooft off leedigh soo wel van inwoonderen als clappusboomen, die noch wel veel overeyndestaen, maer sonder hoeft.

Van de Glissonders zijnder ontrent 300 onder ons, doch noch verstrooyt hier en daer om de cost uytziende; over de welcke landen al in de eerste vrede meest op de recommandatie van Radja Palacca, het gesagh aan Dayen Maleeuwa (die onder onse handen met zijn vrouwe tot Bouton gevangen waer, en tot de vrede op Bonaye toe gehouden is) is gedefereert, te meer dewijl van een lange tijt af tot daarentoe het regiment van Glisson etc. vanwege de Coninck van Maccassar in handen van sijn vader, grootvader etc. is aenvertrouwt geweest. Sulcx dan daaromme oock de Glissonse grooten, die daer noch waeren, haer hier over seer wel te vrede thoonden, blijvende soodanigh des conincx van Maccassars zoone, die niet lange te voren den naamen van Crain Glisson gegeven was, van sijn jurisdictie vervreemt en heeft oock de Coninck van Maccassar doetertijt aen handen van Dayen Maleeuwa overgegeven 't geene in margine genoteert staat,#1 gehoorende aen 't Glissonse gebiet, soo dat het nu des Compagnies eygendom is maer voor alsnoch berustende onder bewaeringe van Dayen Maleeuwa 't zijner verantwoordinge.

Op 't affbreecken van de vrede en de gemackelijcken overgang van geheel Tourata aan de Maccassaerse zijde, volgen de Glissonders, welcke onder ons waeren, soo groot als cleen, het eygen exempel, exepto eenige weynige die de Compagnie soo wel als Maleeuwa en sijn familie sedert met cost onderhouden heeft, en waeronder van aensien sijn geweest Gallerans Carre Mangalle, Carre Paltalle, Angepanarre, Dayen Mabele, Dayen Mangopa, met ontrent noch 7 off 8 gemeene Glissonders, daer van der noch 6 in 't leven op en alhier sijn. De sevende is Assang, gaet mede naer Batavia, de welcke onder andere van sijne sorte wel is van het meeste vertrouwen, en noch oock Dayen Mabele onder de voorneeme wel van de meeste recommandatie sijn, weesende met mij onder de gevangenen mede van Bouton gecomen en

getrouw gebleeven. Den Galeran Angepanarra is onlangs voor de vrede ontrent Sadrebone doot geschooten, die ick hielde van beter hart en in meerder extime als al d'andere en als Maleuwa / selve. Staende het oorloghe, maer op het leste en als men aen die cant began gebrecq te krijgen, zijn nu en dan oock eenige gemeene Glissonders weder bijgecomen, mede sommige gevangen, en vrijgelaten onder haer landsluyden. Maer naer de vreden quamen eerst weder uyt van Goa, alvorens geroepen sijnde, nevens de gemeene Glissonders die men soo daer als tot Sadrebone, in Tollo en elders vinden conden: Dayen Madjerre, zijnde van de conincx kinderen van Glisson de voorneemste en soude nu bij gebrecq van een Glissons coninck wettelijck tot coninck connen gecreërt werden, Carre Tadjan, is in rang d'eerste galerran, zijn volle broeder Carre Mabele, is de tweede gallerran. Dan isser noch eenen Carre Ono, galeran van Ayen, welke ons van de eerste vrede aen tot nu toe bijgebleven, en door sijne modestie aengenaem en van vertrouwen geworden is. Hij was oock regent van de negerij Ayen, als wij voor 't bos lagen. Dayen Mangappa uyt de negerij Catto-nockan dicht bij Glisson is te effens met Carre Ono bij ons gecomen en gebleven, zijnde getrouwt met een Glissonse vrouw van geslagt, en daerom onder de Glissonders gebleven.

Bato-Bato legt benoorden Glisson, wat meer als een mijl, daer wij anno 1667 lang gecampeert hebben gelegen tegen het stercq gefortificeerde bosch van de negeri Ayen, naer de veroveringe van 't welke, gefaciliteert door d'overcompste der Touratse coningen met haer volck aen onse zijde, de vrede van Bonaye haest gevolgt is, sijnde dit dorp met zijn landerije schuyns achter Barrombon geleege; de welke fortificatie en die van Pannekokan met een swaare muere tegens de zeekant aen malcander geknoopt leggen, van achter open, maer evenwel beset [met] moeras en vischpoelen, die Ayen veele en van de beste heeft, de welke voornementlijck in de quade tijt al yets connen opbrengen, zijnde aen de Coninck van Sopingh toegestaen, terwijl hij hier is, het gebruyck van die van Ayen.

De revier Gresse had ten tijde van Pannekokas overrompeling anno 1660 zijn uytloop dicht aen die fortresse, maer de Coningen van Maccassar deden deselve daernae met cracht van volck vergraven, en brachten de mondt der reviere daerse nu is, / tusschen welke nieuwe en ouwde uytloop, die bij swaare regen-tijt noch mede veel water uytgeeft, een eylandeken legt dat naer de negerye welke daer op lach, genoemt is..... Hierop hadden wij onder 't oorlogh wel 't ooge, want dat gefortificeert was daermede de heele reviere gestopt, maer ach arme het quam ons soo ruym niet om, dat wij soo veel uyt ons Nederlandts of inlandts volck conden afsteeken als tot besetting requireerde, moogende aen de Bougijs alleen niet vertrouwt werden, die oock schrickten alsse daervan hoorde, en absoluyt verclaarden dat sij der (sonder ons) niet dorsten leggen, sullende het niet weynich den steen van aanstoot geweest zijn, maer oock weeder (soo 't ingehouden wiert) een middel tot corter expeditie. Dan doch 't is al echter geluct, want voor Godt is niet onmogelijck.

De naeme van alle cleene en verbrande negerye, selve Patto, daer Dayen Maeroepa nu de naem Crain Patto van heeft, 't gunt te vooren zijn vaders titul oock was, Bontequaque, een grooter vlecq als veele andere, op den oever van de reviere van Gresse, al de kloecke waterpoele ofte vischvijvers, slaa ick over. Dan comt Samboupo, nu soo overhoop gesmeeten en

verwoest als men siet. Langs de noordzijde compt een revier genoemt de Nieuwe Revier off Binangebeero, doch deese is al gegraven door de vader van Crain Patengelo, Toamene Reagamanna ofte Crain Mattouaaye. Van desen oever tot Sanbonjava, en vorder tot het Portugeesch quartier toe, benoorden Samboupo, item bezuyden Samboupo tot de revier Gresse toe, pleegh het de stad Maccassar genoempt te werden, zijnde niettemin onder de Maccassare selve bekend en verdeelt in verscheyde dorpen, daer dese en geene groote haer tijt naem van voerde.

Chiampaage en Mangelekane. Hier lag ons laaste quartier genaemt Jaccatra. Op Mayennang hadden wij te vooren op strandt ons quartier; oock een groote en een cleene vesting op 't erff van Compagnies voorige logie, daer de vijandt bijnaa soo sterck gefortificeert is geweest als op Sanbonjava. Naer de veroveringe van dese capitale afsnijdinge, waeraen bet dan 30.000 pallesaden van clappusboomen sijn verbesight / geweest, wij aldaer een goede wijle ons hooftquartier gehouden hebben; te voore meede op Marisson in het gedemolieërde Maccassaerse fort, daer wij eensclaps avanceerde, uyt het Portugeesch verwoeste, alwaer wij een vestinge hadden tot digt aen 't eynde van den oorlogh toe, zijnde Borrebos om geene andere rede vroeger opgebroocke, als omdat wij geen vermoge hadde, deselve naar behooren beset te houden.

Hiervandaan stap ick al de naame van de cleene negerijen verbij, die verwoest sijn, tot Oedjon Pandang toe, op welcke hoeck gecitueert lag het Casteel met deselve naem genoemt, dat aan de Compagnie door het contract van Bonaaye ingeruymt en bij ons herdoopt is met de naem van Nieu Rotterdam alwaer jegenwoordigh gehouden wert in Compagnies naeme de hooftresidentie van het gantsche eylandt, tot geen cleene eere en reputatie van de Nederlandsche natie. Geve Godt dat het soodanigh bestendigh magh blijven, immer tot soo lange als de Hooge Regeeringe voor de Compagnie daer voordeel bij sien.

Dus ben ick met de aenwijsinge van Compagnies eygendom van besuyden aff tot hier aen honcq gecomen, en sal nu weder afftreden naer de noortzijde, al voort langs den zeeoever eerst, daer wij de Boelecan vooraen bevinden zullen, sijnde de cleene spruyt, en de plaatse daer de Bougijs sonder verloff weeder bij naer een gantsche negeri hadde opgeslagen, niet ver off ongeveer 1/8 mijl van 't Casteel.

Noch soo veel verder compt het revierken ende de negerye Tamelaba, toebehoort hebbende Crain Tamelaba, broeder van Crain Patengelo, en geweesen regent van Tello, in welcke qualiteyt oock noch onderteekent heeft het besondere verband met Tello onder dato 9 maert 1668 gemaect, maer is staende het oorlogh gestorven; zijnde hij, Dayen Maroepa, nu Crain Patto, Dayen Mangappa, item oock Crain Linques (door een ingenomen vreesse) met de voorsz. drie ongetwijffelt oorsaecke van den affval des Conincx van Tello.

d'Jontana is de plaetse ongeveer een 1/2 mijl benoorde 't Casteel, daer de laaste fortresse der Maccassaren lag, besluytende het noordelijckste eynde van de swaare muer van den oever [der] revyere Bij[n]angebeero, off de grachte van 't casteel Samboupo tot daer en toe geëxtrueert, seedert dat haer door de Compagnie het fort Pannekoka met een enterprinse was affgenomen, 't gunt gereeckent mach werden op een distantie van ruym 2 1/2 mijlen,#2 de welcke fortificatie mede

voor een gedeelte / inde voorgaende vrede is afgeworpen, blijvende de materialen van deselve, en van de genoemde muer, oock van Pannekoka en Baromba, almede des Compagnies eyge,#3 daer niemandt sonder Uwe licentie yets van soude mogen affhalen. Dan daer is soo veel dat het door ons noyt sal verbesigt, noch oock sal connen weggehaelt werden.

Noch 1/4 mijl noordelijck comt de revier Patengeloua daer de negerij van deselve naem bij lagh, waervan Crain Pattengelo, vader van Cronron, den affgod der Maccassaren en inderdaat oock den waerachtigen voorstander van dat landt, den naeme van gevoert heeft.

Hiervandaen gaat men tot op den oever van de moerassen van Tello, zijnde ongeveer 1/4 mijl van 't Casteel Rotterdam. Aen de ander zijde off benoerde Tello heeft des conincx reviere zijnen uytloop, en dese is hem alleen overgeschooten, want van den noortoever derselve reeckent de Compagnie wederom eygendom, hebbende de jurisdictie van Tello voorheen, off voor den aevang van ons oorlogh, gereeckent geweest tot groot en cleen Coery daer 2: spruyten bennen, die in de reviere Tello uytcomen, dewelcke de vijand sonderlinge wel sijn te staade gecoomen, om haaren padij van Marous, voor ons verborgen, wegh te voeren, sonder dat het door onse besettinge te water coste werden verhindert. Dese spruyten leggen van de reviere Tello ruym 1 1/2 mijl en begint alhier het landt van de groote en costelijcke spijskamer, beslaande langs den zeeoever noordtwaart heene tot Baras ruym 4 1/2 mijlen; in welcke distantie gevonden werden de revieren van Patteene, Campela, de groote revier van Marous selve, Balancassa, Binangebeero, Marano, altemael digt aen malcander gelegen, zijnde het voorlandt zeer moerassig en gebroocken, vol spruyten en schuyelhoecken, dat ons geen cleene moeyte gecost heeft, alsoo de vijandt sig altoos hier en daar met eenige vaertuygen wist te verbergen.

Benoorden Marano plag te leggen een cloecke negerij Dalantedon genaamt waer naest volgde de revier en negerye Panjeling, maer sijn gelijk al de rest al mede het vier te deel gevallen. Binange Sankera, een wijde revier, is de laatste van die streecke.

Dese landen sijn al onder de regeringe van Tonidjello, overgrootvader van de presente coninck, geconquesteert en onder de Maccassaerse grooten bij derpen en perceelen uytgedeeft, / die elck haere plantinge hier ontrent voor soo veel hij volcq conde uytmaecken successive jaerlijcx bevordert hebben. Sullende ons aen de beschrijvinge van yegelijcx eygendom voor den dienst van de Compagnie niet veel off wel nietmendal gelegen leggen, want het hoort nu toch in sijn geheel de Compagnie ende het soude oock qualijck te vinden wesen, omdat sijn het selve niet weeten. Dus sal genoeg gesegt zijn dat het jaerlijcx heeft uytgelevert een ongelooffelijcke menichte padij. Doch de Maccassaerse kurieusheyte is noyt so groot geweest, om de quantiteyt van een ordinaire gewas te begroote. Altoos het magh wel voor een van de vruchtbaerste landtschappen gereeckent worden, ten aensien men jaer in jaer uyt geen plantagie behoefte te schorten, maar noeyt en sijn de inwoonders vermogens geweest, om selve alles te planten, en daerom al[s] den tijt van plantagie aanquam, dat ordinaire geschiet in de maenden december, januaryo en february, bragt yegelijck soo veel van sijn volck mede als hij conde, en stonde het andere noch vrij, 't zij uyt Tourata, jaa oock van Bone, van Chinrana, ofte van elders te moge come planten, 't geene bleef leedig leggen. Sulcx in dier voegen selden yets overschoot ongecultiveert. Zijnde de inwoonderen van Marous bij de Coningen van Maccassar niet aengesien als haere

onderdanen, maer in qualiteyt van een dienstbaer volck, en weynig beeter als coopslaven, hoewel oock niet selden van de selve een goede parthije, meestal vrouwvolck, gelicht en buyten 'slandts om te vercoopen gesonden zijn. Deerstemael is dat landt den 15en october 1668 door d'onse ten principale onder de directie van Arou Pieta Tousawa voor de vuyst gewonnen, ende gefaciliteert, door dien wij conferentie hadden gehad, en correspondentie bleven houden, met Lomo Marous ende verdere landtgrooten. Daer wiert gevonden een ongelofelijcke en seer groote menichte padij, voorts andere buyt van menschen, vee etcetera.#4 Maar de Bougijs in dus weelderige possessie, zijnde niet min als 6000 coppen sterck, pluckende, ruckende elck daer hij wat krijgen conde, en hadden noch droegen de gerequireerde zorge niet, omme deese groote zeegen naer behoren te vervolgen. En doen ick se met groote moeyte en onophoudelijcke aenporren alweder schrap creeg om te pouseere, alvorens een goede besettinge tot Marous gelastende te bestellen, en deselve te doen fortificeren, zoo wouden zij doen een heelen anderen / weg op als wij geerne sagen, treckende met aensienelijcke troupen van daer naer Pamadjangan achter Goa, onder de Coninck van Taneeta, Arou Panna en voorsz. Tousauwa, blijvende Dayen Meeman en andere hoofden met noch een kloeck gros tot bewaringe van Marous. En dit soude noch alles wel geweest sijn, want dagelijcx nam het Bougijs leeger van alle canten toe, en sij gingen hun op Pamadjangan vast maecten. 't Gunt gedaen sijnde, en de Maccassaren siende dat se voort niet meer en deden als stilleggen, brachten se oock een vastigheyt daer tegen uyt, daer de onse datelijck met verlegen waaren, niet hebbende, tot verhinderinge van dien, yets derven bij der handt nemen. Jaa als men haer animeerde dat het beeter waer, in plaats van ginder soo vrughteloos te blijven, door te breecken en hun bij ons ontrent Samboupo te come conjungeren, so stelden se dat voor genoehsaem onmogelijck, alleen omdat se die vastigheyt en Goa moste passeren en uyt vreesse van onderwege te sullen aengerant werden. Naar Marous te retourneren, welcken aff- en toegang voor haer open lagh, accordeerden mede met haeren sin niet, quansuys omdat dat soude schijnen naer retraicte, 't gunt den verslagen vijandt, soo haer dogt, weder te veel moet soude geven. Ondertusschen die van Marous pretenderende door de Bougijs ten alderhoogsten veroverlast en niet minder als de Maccassaren gepossideert en berooft te sijn, oock noch dagelijcx niet verschoont te werden, regelrecht tegens de gedaane beloften, lieten veele de hoofden weder hellen naer des vijants zijde, van welcke cant zij dagelijcx bedecktelijck seer wierden aengesocht, en besonder de voorgenoemde Lomo Marous, die 't meeste gesagh voerde, dat evenwel niet soo heymelijck geschiede conde, off 't en quame ons en d'onse ter kennisse. Maer off men schoon de Bougijs vermaende, de Maroussers als haere vrienden aen te zien, jaa dat sij niet alleen selve haer niet en hoorde [te] beschaaden, maer oock niet toe te laten, dat se door andere beschaadigt wierden, so en baten dat niet, inbrengende dat sij niet en handelden ter goeder trouwe, eygenende veele packhuysen vol padij, heele coralen met buffels, en quantiteyt slaven voor haer eygen, die nochtans de verdreven Maccassaren toebehoorde, daer al vrij wat van de waerheyt aen was. Evenwel deden wij door Tousava met authoriteyt uyt der Bougesen gemaecten

/ buyt al vrij wat aen de Maroussers, en voornementelijck aan dese Lomo Marous wedergeven, oock veele packhuysen met padij voor hun bewaecken, om niet te werden gespolieert. Dan doch den wrocc scheen geset en Lomo weeder met Maccasser soo ver ingeseylt, datter geen eerselen aen was. Dat ons niet gehindert conde hebben noch in 't alderminste gedeert, soo der maer goede sorge was gedraagen. Want soo haest men vernam dat de vijandt onder Jerenicka ontrent 't gebergte van Marous weder began te nestelen, en eenigh berghvolck te samen te trecken, deed men Tousawa met een goet gedeelte van 't leeger uyt Padmadjangan oock naer Marous keeren, en daer alles in goede defentie stellen, met ruym eens soo veel macht als die van de vijandt ten uystersten vermogens waaren daer ontrent op de been te brengen. In verscheyde rescontres, die der tusschen beyden voorvielen, leed de vijandt ordonnaire de meeste, hoewel geen capitale affbreuck, ende die van Marous, getuygde Tousawa, dat haer vromelijck queeten, en metterdaet betoonde trouwe bontgenoten te weesen. Dat Lomo niet verhinderde in sijne verraderse machinatiën voort te vaaren, die echter niet hadden behooren te opereren, omdat denselven tijdelijck ontdeect wierde en oock den dagh die der gestelt was den aenslagh op twee onse nieuwgemaecte paggers en op de negerie Marous bezuyden de riviere toe te leggen, connende de vijandt tot de negerij niet comen, sonder die beyde vestinge te passeren, die niet meer als een cloeck musquet schoot van malcanderen laagen. Doch Tousawa bleeff leuteren Lomo te verseeckeren, selff[s] oock op den bestemden dagh en doe sigh de vijandt al smergens vroeg quam verthoonen. De voormiddag liep door sonder dat partijen int velt elcanderen yets deden, en smiddaegs ging elck sijns weegs. De Bougijs op geen weerkomen denckende, separeerde. Daar Jernicka kennis van gedaen sijnde, soo advanceerde hij met de zijne op de negerij en sonder resistentie van belangh passeerde de paggers, en wiert van Lomo met sijn aanhangh ontfange. De trouw gebleeve Maroussers leden de meeste mishandelinghe. De Bougijs salveerden hun door de reviere in de vastigheyt van Dayn Meeman. Tousawa en Dayen Sitaba, 2 prince van Cayo, gerochten met eenige keerels in de twee paggers, maer des eerstens alteratie / was soo groot dat hij den laatsten nootsaecte de volgende nacht deselve beyde te verlaten, en mede in 't groote wercq van Deyen Meeman benoorden de reviere te retireren, uyt vreesse van affgesneden te sullen werden. Aldus wiert de vijandt sonder moeyte off verlies van een droppel bloet den 20-sten november 1668 op een stond weder meester van 't zuydelijckste Marous, en de meeste packhuysen met padye. Tousawa had het in 't eerst wonderdrucq om dit verval weeder te redresseren, deeder bijnaer verseeckeringe van, ontbood ten eersten de troepen van Pamadjinga, die daer geen luste toe hadden; en 't conde sonder die genoechaem geschiet sijn, omdat de onse wel driemael soo sterck noch waaren als de vijandt, de welcke noch maer bloot sonder bescherminge [a]en de reviercant in de negerij lagen. Doch 't gebrack generaalijch aen couragie, noch meer in de bevelhebbers als in 't volck, en onder dies bleeff de vijandt continueel op hoede en in arbeyt, voor soo veel deselve bij den anderen conde gehouden werden, alsoo veele met haare buyt al mede doorgingen. En van onse cant verliepen uyt vreesse oock veele, en om meteen weg te brengen 't geene noch van den voorigen buyt over en bij hun hadden. Duss lieten se alle de hoofden hangen. Een yegelijck gaff aen Tousawa de schult van dit ongeval, gelijk het hem inderdaat oock ten voorneemste, jaa in 't geheel te imputeren was. Die van Pamadjangan waren door ons wel geordonneert naar Marous te marcheeren, maer sij beriepen haer al weeder dat het soude gelijcke naer een vlucht. Tousawa manquerende in den gerequireerde ijver tot het belooft redres, beriep

sig op het terugblijven der voorsz. troepen, d'andere hoofden insgelijcx, en hielden stercq aen om deselve. Dese weeder clagden 't eynde voorraet te sijn, en woude nu quansuys Goa met couragie passeren en hun met ons conjungeren, zijnde nu maer schaars 1500 coppen stercq. Dit geschach so. Hier wesende, conde Radja niet resolveren de selve naer Marous te largeren, omdat hij sonder hun onvermogens was yets bij der handt te nemen, off eenigh werck te vorderen. Middelerwijle verviel de couragie tot Marous langs soo meer, en 't verloop wiert soo groot, dat de hoofden (hoewel tegens waarheyt) voorgaven niet meer als 900 coppen stercq te wesen. Dayen Sitaba ontrock sig van / ginder op frivoole pretexten, Tousawa betreurde sijn ongeval. Dus wert ick genootsaeckt uyt het cleyne vermogen dat ick hadde, Jan France met 14 Nederlanders en 16 Bandaneesen daerheen te schicken, om te proberen off de onse daer met wat te vercloeckmoedigen waren. Zijnde voort sijnen last om den staad van saecken aldaer van degen te doorsien, en schriftelijck daervan te rapporteren. Onderwijlen de vijand op Marous wat in defentie gerocht, creegen weeder toeloop, lieten daer reedelijcke besettinge, en trocken langs de voet van 't gebergte Marous verbij, occuperende Barras, Labaccan, Zyan, Zegery etc. haer weder meester maeckende van al de padij die der in meenichte geschuert lag, sonder de alderminste resistentie.

Onder dit gewoel bracht men ons tijdinge op den 13 december dat de onse van Taneeta de vijand uit Zegery weeder gereepousseert en tot Labaccan terug gedreven hadden, weshalven geresolveert wiert noch 12 Nederlanders en 13 Tarnataanen onder de vendrig de Vos aff te steecken omme de bontgenooten in dat haer figeur nevens den capitain Jan Francen, en 't volck hem weynich daagen tevooren medegegeven, te gaen bijspringen. Maer dees mare was gansch valsch en gefingeert. Evenwel de bontgenooten op Marous weder wat moet scheppende deden beloften, indien haar dat volck met de officieren mocht bijblijven, dat se op de negerij Marous, en voort op het verdrijven van de vijandt met couragie wouden toeleggen, mits dat den Coninck van Taneete dan oock op Marous gesonde wierde 't harer gerustighheyt, om als hoofft hun te commanderen, dat beyde geaccordeert is, en waermet eyndelinge sooveel geopereert wiert, dat den vijandt op den 16 februarij 1669 teffens uyt de negerij Marous en 6 opgeworpe sterktens wiert gedreven, resterende maer alleen de pagger van Jemicka, een uyre gaens van daer, aan de negerij Tambessy, die eerst lang daernaer op 13 junij naer verscheyde cleynhartige preuve geforceert, en waermet doen die streecke weeder t'eenemael van de vijand gesuyvert is.

Tusschen beyde evenwel hadden se met partijloopen al vrij wat opgedaen, oock verscheyde bergnegerijen affgelopen, verbrand en geplondert. Andere diverse quamen vanselve haer onderwerpen, en heul soecken, waer onder wel de principale zijn de Coninck van Simbang, die van Tanrelily, welcke oock voor de veroveringe van Samboupo bennen / uytgecomen, met al haer ommeslagh. Doch het en waare so verre noyt gebracht, soo ick niet de melitie daer gecontinueert tijdelijck de hand op de resterende padij, onder onse jurisdictie op Marous geschuert leggende, geslagen en de administratie daervan onder den capitain gestelt hadde, niet om voor de Compagnie daervan te profiteren, maer om onder de Bougijs met billicheyt uyt te deelen tot vermijdinge van gebreck. Anders was deselve lange vervoert ende de Bougijsen met eenen uyt de landen van Marous lange verlopen geweest, gelijk noch evenwel nu op 't laatste geschiet is, doe het haer van rijs begon te ontbreecken. Radja Palacca, de Coninck van Taneete, Tousawa, dese en geene andere deden daer

wel verscheyde velden beplanten, gebruyckende daertoe mede de Marousers, met het laatste overgaen van Marous bij ons gebleven, en te vooren overgecomen, maer ten sag niet op 't gemeen, en 't geschag oock sonder mij daarvan ten alderminsten yets te communiceren. Als ick nu, tegens het rijpwerden, began te spreecken, dat men het gewas voor degeene welcke tot Marous laagen, behoorden in te oegsten, en als te vooren uyt te deylen, hing de lip van d'een soowel als d'ander. Doch met oogluycinge heb ick toegelaaten, en niet verhindert, dat elck zijn gesaey naer sig nam, wesende heele velden van de rotten gedestruert en meest al die beplant waaren, d'een meer d'ander min, beschadigt; sullende U.E. hiervan in de resolutiën october, november, december, item in de affgegaen en aengecomen brieven, translaten etc. van dien tijt, en voorts successive met speculatie in 't breede connen leesen.

Ick ben tegens mijne meeninge dus ampel in de extentie van dese materie vervallen, want het hier niet noodigh requireert, off sonderlinge wel te pas comt. Echter nu het geschreven is, sal het U.E. connen dienen tot een verbael van de resolutie, die ons daer door puere achteloosheyt van de Bougijs is toegecomen, dienende met eenen tot een vertoninge en bewijs, dat men geene saecken van eenig belang op dat volcq mag laten aencomen, om haare zorgloosheyt. Dat hebben wij, in die generale nederlage tot Bone in februarij lestleden van die van Toadja ontfangen, daer het fregat de Crab bij verlooren is, en nu tot verscheyde / maelen in de landen van Tourata en in twee belegeringen voor Sadrebone overvloedigh ervaren. En wanneer se ergens qualijck gevaaren off in de clem geweest zijn, is daer naulijcx herstellen aen, off weder moet in te planten. Bevechten se eenig voordeel, off brengen se een saeck soo verre dat se staat in redelijke goede termen, zijn se weeder niet te geseggen, en moeten dan haer eygen hoofd volgen; 't gunt soo het niet sonder lange intermissie geschiet, so raecken se aen het slapbacken, en verliesen dan voort door versuym alle goede apparentie. Soo se haer intentie ter executie leggen, ende het misluct, dan sijn se soo goet als geslaagen. Hoeveel mael is ons dit gebleecken, maer dan quamen se ordonnaire al suchtende aen, en wouden altijd doen soo als men haer aenbeval, omdat se bevonden dat haer eygen overleg niet goet was. Niettemin en isser niet van te krijgen, off niets goet te verwachten, indien men haar iets soude willen aenbeveelen te doen, dat met haere sinnelijckheyt niet overeen comt. Waermet wij nochtans niet en willen seggen, dat zij niet nu en dan wat uytgerecht en preuve van couragie getoont soude hebben, neen seecker, want de bevochte eere anno 1668 in de maent augustij op Chyan, onder den prince van Sooping, die op Sanbon Java gesneuveld is, behoort dien prince en seyn volcq toe, insgelycx het eerste innemen van Marous, daer de vijandt voor de vuyst cloeckhertigh wiert weggejaegt, den luytenant Toebabo, die daer oock bleeff; in welcke twee rescontres de Bougijs alleen zijn geweest, sonder eenigh support als het ontsagh der scheepen die in besettinge laegen, zijnde haere couragie en ijver nergens beter bij te gelijcken als bij een vier van stroo, 't gunt aen 't branden zijnde, helder opvlamt, maer niet lange. Daerom sal men doorgaens in het oorlogh hier op Maccassar, staende dees commissie gevoert, ondervinden, dat wij, hoewel bespringers, altoos meest gevochten hebben in staat van defendeurs, off verseeckert van een vaste post van retraicte, tot vermijdinge van groote hachelijckheyt, dat noch te noodiger was, omdat ons vermogen [veeltijds niet groot is geweest en dien volgende] niet al te sorglijck mogt werden gewaegt, behalven dat oock de recommandatie van hun Edele soo serieux ware tot het conserveren van de Nederlantse melitie. Waerom bij ordine soowel beschroomt / als onvermogens geweest bennen, de

Bougijs en andere bontgenoten, die ergens van de hand in actie waren, met eenige soldaten bij te wonen, off 't en waere onvermijdelijk en ten alderhoogsten gerequireert, niettegenstaende schoon oock de princen (welcke onder onse ooge van alle goede recommandatie en de vigilantste waeren) de saacken ergens van de hand aenbevoolen wierde, alles terugge ging en verwaerloost is geworden, gelijk wij oock selve met voorgeroerde prince van Soping naar sijn vercreegen eere op Syan, en buyten alle verwachtinge met Tousawa op Marous gevaren bennen, daer nochtans den laatsten hier onder 't ooge, al voor de vrede van Bonaaye en voornementelijk naar 't affbreecken van deselve, de aldervlijtigste, voorsigtigste en sorgvuldichste onder de Bougijs geweest en 't meeste werck van Radja Palacca gedirigeert, jaa sijn meester selve als gereguleert heeft, soo dat ick hem bijnaa niet minder vertrouwe als Zijn Hoogheyt, die sig allenthalven gedroeg aen sijnen raed en besluit, sulcx mede seer beswaerlijk resolveren conde om hem te laten vertrecken. Nochtans en is in geene occasie grooter blijcq van plat en naect versuym ons gebleecken, als in het soo goddeloos verwaerloosen van Marous, meer gelijkende naer gecorrumpeerde trouwe als naer yets anders. Altoos ick ben over geene van de quade offitiën der Bougijs soo gevoeligh geweest als in dese. Want gewis, sonder dat was het oorlogh voorleden nieuwejaar absoluyt geabsolveert, en naer alle apparentie ten eynde gebracht geworden, want sij waeren nu al meest 't eynde voorraet, en conden sonder dat groot ontset van padye dat se op Marous ende voorengenoemde plaatsen benoorden vercregen, niet langer bestaen hebben, waerom zij oock niet leuy noch traeg zijn geweest deselve in alle spoet weg te haalen, ende in verseeckeringe te brengen, niet voort gemeen behoefte, maer ijgelyck voor sig selve, soo dat degeen welcke niet en hadden om te coopen van doen al begonden gebrecq te lijden, zijnde het vervoeren van de padij met het cleene vaertuyg, volgens de protestatie van de opperhooffden der besettinge, niet mogelijk geweest te verhinderen, soo om de menichte spruyten, poelige, gebroocken / landen, vol schuyelhoecken, als om gebreck van genoechsamen sloepen, die men dicht in ende voor de gaaten leggen conde. Alleen de voornaemste reviere van Marous was heel gesloten, en egter met c[a]noos en anders hebben sij binnen 's lants door weeten te comen tot de reviere van Tello, behalven dat veele padye van Marous met buffels en paerden over land wegh gebracht wierde, dat de onse, doe se op Pamadjingen lagen, indien zij de minste ijver betrachtet hadden, gemackelijck verhindert costen hebben. Bij nachte liepen de vaertuygen uyt de revieren van Syan, Labaccan etc. oock met de landtwint soo wijde 't zee in, 't verre en buyten gesicht van de scheepen, dat men die niet interciperen conde. Men moet sig seeckerlijck verwonderen over de ongemeene groote meenichte die in dese plaatsen heeft geschuert gelegen, want boven al het vervoerde en 't geconsumeerde in loco selve, soo sijnder voor en naer 't veroveren en weder veroveren van Marous, Barras, Labaccan, Zijan, Zegery etc. seer veele pack- en woonhuysen die vol lagen verbrant, waerom Radja Palacca en veele andere grooten van onse zijde nu en dan al eens belagt zijn geworden, omdat se naer den aanvangh van 't laatste oorlogh gansch vast en verseecker[t] hielden dat Samboupa en Goa geen maendt soude connen bestaen, door gebreck van victualie. Immer soo vast hadden sij het mede, doen de vijand het zuyder Marous recupereerde, dat selve benoorden tot in Barras etc. niet soude connen avanceren, voornementelijk niet staende 't regen off noordwester mousson, omdat de weegen te difficil en dan vooral onbruyckbaer, oock niet om door te comen waren, sulcx al onse vermaninge van daertegen voor te zien, en wel op hoede te wesen, soo heel veel clem niet hadden op haere gemoederen. Maer als

naer verloop van weynich daagen de contrarij effecten bleecken, doe stint men als jongens en keeck met de handen in 't haar en in 't geheel verlegen op Maros. In de vastigheden dorffde men de vrouwen niet langer vertrouwen, denselve aen de scheepen brengende om te bergen en voorts herwaerts te voeren, zijnde gewis, dat soo de vijandt naarvolgens de geruchten die dagelijcx gingen, in effect al terselvertijt eenig vigoureux effort hadde gedaen, dat de onse de hielen soude hebben gelicht. Want het is ontwijffelijck waar (hoewel sij het ontkennen) dat sij onderlinge al overleg hielden, uyt vreesse alleen van geattacqeert te sullen werden, de wercken te verlaten, daar se soo ten deele door ontsag voor de Compagnie als ten principale / doort bijvoegen van de melitie, voort in 't geheel, noch in sijn weederhouden. Nu is 't wel waer, dat de vijandt tussen onse wercken en den zeeoever, anders niet als gebroocken, moerassig en poelig landt, vol kreupelbos zijnde, niet conde om de noord marchieeren, maer dat verhinderde haer om de oost van onse bescherminge langs de voet van en door 't gebergte niet, datter niet verre aff legt, en 't gunt onse niet onbewust waar. Maer dit was het egter, dat sij oock al meynden onbeganckelijck te sijn. Daerom waren onse troepen onder Tousading in julij en augustus op Zyan blijven leuterer, naer de bevochten zeegen, ten aensien deselve niet conde off wiste verder te coomen, haer niet dervende vertrouwen op de aenwijsinge van goede wegen, die het volck van eenige overgecomen bergnegerijen presenteerden te doen. Sulcx bestelde men doen al ten eersten scheepen, sloepen en vaertuygen, om te water te passeren, maer 't bleeff sleepen, tot eyndelinge Tousawa gesonden en in october 't werck aen de gang gerocht is, landende in de reviere van Marano ontrent de negerij Bontoay, daer de vijandt haer met een pagger gefortificeert had, als wesende de eenige bequame advenue aen die cant.

Dusdanige exempelen van onse bondtgenoten en haare menichvuldige abusive conjectures, die ick ongenoemt tot becoringe van dit discours verbij gae, hebben ons gedient tot leeringe, dat men op haere sustenues niet veel staet hoefden te maecken. 't Gunt oock U.E. en andere naar desen wel magh dienen tot advertentie, en met een tot recommandatie in de occurerende occasiën, dingen van belang naer vermogen selve alvorens te ondertasten. Met hoedanig opsicht ick mij in dese tot dusverre hebbe ge-eslargeert, en sal nu 't geene hier gesegt is niet elders weder behoeven gerepeteert te werden, daer het misschien anders beeter hadde geschickt. Altoos de Bougijse en andere Celebesse bondgenooten, onse helpers, haare bedrijve zijn meest soodanigh en slimmer, als hiervooren eenichsints is aengewesen, maer om te steelen en te rooven, luyden te veroverlasten daer sij eenigh vermogen over hebben, onder malcander selve, malcander met rooven en moorden niet te verschoonen, tuyssen en dobbelen, geerne beken ick dat het zijn habiele en in die ambachten meer dan gemeen neerstige lieden, dan tot die dingen ten gemeenen goede, onwillige en traage / menschen, besonder indien se beheert werden door laffe bevelhebbers, connende echter een vigoureux en kloeckmoedich voorganger hun oock wel lustigh hand uyt de mouw doen speelen, als hij het maer selve wel toont te meenen. Alle het welcke ick in drie jaaren grondigh ervaren, in het goede mijn vermaeck genomen, maer in het quaade geen cleene moeyte en hooffbreeckens gevonden hebbe. Haare roverijen op de vijand zijn evenwel staande den oorlogh goet en operatijff, hun oock tot groote beswarenis en affbreuck geweest. Hadden sij se maar naer het maecken van de vrede oock met eenen naergelaaten. Dan 't blijkt dat de ingebooren gewoonte niet wel te versetten is, en onder dit haer

doen weeten de Maccassaren in dees dagen al mede te proffiteren, beroovende ende besteelende haer eygen volck, onder den naem van Bougijs.

Niet verre voorwaers hebben ick gesegt dat ongetwijffelt het recupereren van soo meenichte padij is oorsaecke geweest dat het oorlogh voor het jongste nieuwe jaer niet zij ten eynde gebracht, 't gunt de Hooge Regeringe op Batavia verdrietigh en de Compagnie schijnt costelijck te sijn gevallen. Evenwel denck ick, dat misschien veele met mij dencken sullen, dat het voor de Compagnie eer goet als quaet con sijn, de vijandt tot dusverre gereduceert te hebben, alvorens het oorloog dat doch aen de gangh waer, door de vrede ten eynde is gelooopen. Want het is U.E. en mij gebleecken dat se haare petula[n]tie noch niet geheel vergeeten hebben, en dat se het doen van onbillijcke dingen noch niet schroomen, maer niet omdat zij voor de Compagnie niet vervaert en bennen, off geen groot ontsagh dragen. Neen seecker, maer alleen omdat zij zien dat het haer toegelaten, en 't contrarie door bewettigde autoriteyt niet doorgedreven wiert, 't gunt wij geagt hebben, dat men soo vooreerst tot naeder goetvinden van U.E. moet aensien en conniveren.

Hiervandaen nu wederkeerende tot het eygen belang van Marous, daer wij een groot streecq weegs van affgeweecken sijn, soo sal ick ter loope eens met eenen noemen de negerijen welcke naer de laatste veroveringe van de negerij Marous achter de velden bij en ontrent en in 't gebergte door de Bougijs verbrant, affgelopen, geplondert en 't volck voor een gedeelte weggevoert sijn, en sulcx des noots en begeert wesende, naer / dees landts wijse en costuymen aen de Compagnie meede in eygendom vervallen bennen, dienende per memorie, te weten: Decan, Seydo, Aluer, Topedja, Talle achter Coloqua, Pajia, Sambon, Manginba, Cadsia int gebergte, Cabba op den bodem van Baras, Samangy en de stercke bergnegreye [Calouqua], voorts noch eenige ongenoemt, item Bontesonge ontrent Tollo. In de 3 laatste sijn wel 300 gevangens, meest vrouwen, jongens en meysies, becomen en besonder uyt Samangi en Caloeque een goede partije padye, die in cloven en speloncque tusschen de berghrodsen in, wel van degen veschoolen lagh. Maer voor de Bougijs en is niet wel wat te verschuylen, al wast onder de aerde, want zij weeten van de gewoonte. Het sijn selve berghvolckeren en weten alles metter vaert door te snuffelen, soo der maer wat bij te haalen is.

Daarboven sijn noch uyt eygen beweginge, soo nu als dan, tot ons uytgecomen het volck van de negerij Salendre, sterck tesaamen:

27 weerbare mannen, 53 vrouwen en kinderen; brachten to[t] teecken haerder vernederinge: 2 taayl aen goude quart maasen, zijnde 16 rijxdaelders, op den 24 februarij passado; ende op den 14 maert, die van Sammaringe, sterck

8 mannen en 16 vrouwen en kinderen, de welcke door Lolo Ino in sijn negerie Tamboeya doch sonder licentie off kennis van den capitain getrocken sijn en voort gelaten. Simba ofte Simbang, dees coninch te vooren admissie door gesanten versocht hebbende, verscheen den 29 mey, en bracht mede 50 coppen, soo mannen, vrouwen als kinderen, een vlag en tot vereeringe een teyl aen goude maasen. Hier volgde op: Tandralily, mede wel gelegen achter in 't gebergte, maer wat zuydelijcker als Marous, tusschen wegen Chinrana en de weg naer Goa, dichtbij Borisello. Den 30-sten quamen eerst de gesanten, versoeckende mede te mogen aengenomen, en dat hun 5 daagen uytstel om aff te comen

vergont mocht werden, opdat se tusschen beyde de conninx zoonen, zijnde te dier tijt in 's vijants pagger op Marous met 100 man en dan noch partije van sijn volck in Goa, sagen van daer te krijen. Den 8-sten junij quamen weder gesanten, rapporterende, dat se met geene middelen desz. coninx soone hadden cunnen ontslaen, ende alsoo doen de / meeninge was van onse bontgenooten van een pagger tegen voorsz. vijants pagger op te werpen, soo versochten zij dat het noch tot een dag mocht werden gedilayeert, sullende des andere daegs comen om door gemachtigde ten principale te spreeken, gelijk het oock soodanigh is geschiet, en hebben doen gesegt dat se van alle tijden soo wel als die van Sooping als Bone en andere waaren geweest vrije luyden, en datse met die van Maccassar getreden zijnde in een broederlijck contract, eyndelijck cragtelijck tot slaven vernedert en dienstbaer gemaect waaren, versoeckende derhalven herstellinge in haer voorige vrijheyt, en dat men volcq 't gunt uyt andere vijants negerijen noch genegen mocht wesen bij haer in te comen, hun niet en wouden ontrecken. Het welcke alsoodanig geaccordeert en onderlang beslooten is, dat die van Tandralily haare negerie voor eerst souden vastmaacken off naer de landen van Marous affcomen. Maer den 16-den (naerdats voorsz. pagger door het uytbrengen van onse pagger daertegen aan, den 13 bij de vijant was verlaaten) verscheenen weder gesanten van deselve solliciterende om hulpe tegen die van Chinrana, Chjampa, en Bengo, welke haer dreygden aen te doen. Sulcx van de onse 1500 coppen met die sourouans ten selve daage optrocken, retournerende den 19-den junij affbrengende ruym 1500 menschen, meest vrouwen en kinderen, onder den soone des coninx hierboven genoemt. Daags daeraen volgde den ouden coning met noch een partije, waervan de menigte niet en is vermelt, zijnde onder dit volck begreepen de zoone van den regent van Sindrana genaamt Carra Leeuwa met vrouw en kinderen, item Dayen Matypa en Dayen Masiqy, welke laatste met 100 mannen en een vendel uit Goa gevlucht, sich bij die van Tandralily, naar Marous affcomende, gevoegt hadde, achterlatende haare vrouwen en kinderen in Goa.

De negerije Borisello, hoorende onder de 9 vendels, dat is eygentlijck den rijxraad van Goa, was met die van Tandralily oock besproocken sig aan onse zijde te begeven, doch juyst ten daage van Samboupoos veroveringe quamen in haare negerijen de soone van de Coninck van Maccassar en Crain Cronron, te weeten Crain Bizey en Crain Mandelly, onder geleyde en bewaaringe van Crain Montemaneyk, broeder van Cronron, zijnde mede Galaran, en zijn zeedert terugh / gebleeven, sonder twijffel van resolutie verandert, omdat die van Tandrelily, soo als den capitain rapporteerde, gansch niet wel door de Bougijs zijn getracteert, en waerinne de hoofden ofte de voorneemste bevelhebbers, Dayen Meeman en Dayen Toosje, de grootste schult aengereeckent wiert.

Pacallu off Kaluky (evenwel niet Caloukou voorgemelt), daarvandaen quamen oock de inwoonderen, sterck 50 hoofden, soo vrouwen als kinders, den 3 junij haer onderwerpen, versoeckende in bescherminge en genade te mogen ontfangen werden. Den 10-den daeraenvolgende verscheenen oock affgesondene van de Coninck van Madsjan, in 't gebergte ontrent Bengo off daer elders, te kennen gevende dat hij mede wel gesint was, met al de sijne naar Marous aff te comen, soo men hem 8 daagen tijt wilde geven. Dan den desen verscheen een dag vroeger naect en beroeyt, met ontrent 30 vluchtelingen, daar met hij sig in Tamboeya bij Lola Ino nederstelde, berigtende dat hij door die van

Chinrano, Bengo, Chjampa en Malaaauwa overvallen, van vrouw, kinderen, goet en al sijn volck berooft waren geworden en dat se in die negerijen, door den toeloop van gevluchte Maccassaren welcke daer de cost quamen soecken, niet min als 2500 weerbaer mannenvolcq sterck sijnde. De Coningen van Simbang, Tandralily, nevens de Galeran Tejang, commanderende de Bougijs op Marous staande het affwesen van Dayen Meman etc., gingen de 28 junij elck met haer volck naer de negerije Paninycan, dewelcke haer beset siende, quamense datelijck aff, sterck ontrent 80 menschen soo mannen, vrouwen als kinderen, haar garen begevende onder onse gehoorsaemheyt buyten eenige conditie, alleen biddende om genade en vrijheyt, gehoorende tot daarentoe in dienstbaerheyt onder 't landt van Marous selve.

Indien der onder 't ressort van Marous noch andere negerijen uyt het gebergte en elders affgecomen zijn, dat en is dan niet bekent gedaan, alsoo mij uyt de brieven van Marous van geen andere en is gebleecken. Maer gelijk wij goetgevonden hadden, de Bougijse bevelhebber en den Nederlantsen commandant tot Marous aan te beveelen dat zij de vrije bergconingen tot ons en in 't gemeen verbond soude uyt nooden, / alsoo was Carre Leeuwa, hiervooren in de materie van Tandrelily genoemd, door de capitain den 28 voorsz. te dien eynde aan de coninck genaamt Tosuma gesonden, omdat hij aan denselven waer vermaagschapt, doch retourneerde den 30-sten met antwoord: soo men haer begeerde, men conde hun aendoen. Tosumas negerie staat niet gemelt, dan bij conjecture moet het eene van 3 wesen, welcke in qualiteyt van vrije coningen nevens die van Chinrana in vinnige vijantschap tot den eynde toe tegens de onse sijn blijven continueren, te weeten: Chinrana, Bengo, Malaawa, Chiampa, off wel noch een andere van die slag, daar ergens meede bij de hand gelegen. Immer dit bescheyt ontstacq sulcken ijver, dat Jan France derwaerts (zijnde volgens zijn schrijven 2 daagen reysens) is opgemarchieert met een goede partije volck, soo Bougijs als nieuw affgecomene, Marous genoechaem ten besten gevende, ten aensien ter selver tijt de voorneemste bevelhebbers, Dayen Meman, Dayen Toosje, Arou Matchiande en de meeste Bougijs, oock den vendrigh de Vos met een gedeelte van de militie naar Labaccan en verder om de noord getrocken waaren. Dan hij vonde de saacke daer in sulck postuer, dat hij sonder eenige verrichtinge wederkeerde, gelijk hij hier bij monde heeft geraportteert, zijnde dit geweest een saecke van seer groote onvoorsigtigheyt, en waertoe hij geensints was gequalificeert, alsoo weynich oock om soo absoluyt met die van Tandrelily te negotiëren, naadien wij soo digte bij der hand waaren, dat men (des vereyscht werdende) in twee daagen schrijven en antwoord krijgen can, behalven dat geen van beyde zaacken presseerden off onvermijdelijcke voortganck vereyschte, 't gunt U.E. diene voor advertentie. Daerbij ick noch heb toe te voegen, dat U.E. moeten verdacht zijn, dat gelijk den voorsz. capitain soo heel perfect in zijne advijsen niet is geweest, de naemen der negerijen oock ten meerendeel niet wel genoemd staan, soo datter, wanneer bij occasie van d'een off d'ander behoefde te werden gesproocke, wat naer geslagen dient; oock sal hij het in sulck geval wat nader bedieden connen.

Dese affgecomen volckeren, haer begeven hebbende onder des Compagnies bescherminge, en zijn niet soo seer aen te sien voor onse bondgenooten, als wel voor onse onderdanen, evenwel nochthans voor vrije, en geen dienstbaare lieden, die niettemin in een gemeen belang haar op des Compagnies beveelen / souden moeten laten gebruycken, waer het oock schoon, de nood sulcx vereyschende,

elders als op Marous; het welck in dier voegen den jongen coninck ende den Galaran Tandrelily in 't voorste van augustij (bij mij sijnde in de vestinge op Jaccatra) wesende voorgehouden, verclarende zij dat haere intentie oock niet anders was, en dat zij soodanigh in alder getrouwheyt wouden leven en sterven, met ende onder de Compagnie. Op de clachten van groot gebrecq van rijs tot Marous is voor desen in de maend julij met Hooglande derwaerts gesonden 30 lasten, om onder de gebreckelijcke bij beetjens te vercoopen, dat wel een weynigh heeft gesoulagieert. Dan 't zeedert zijn de clachten weeder effen groot geweest, voornementelijck die van Tandrelily, welcker veele gestorven bennen, soo men schrijft van honger. En dewijle het ons te moeyelijck vallen soude selve rijs derwaerts te beschicken, omdat men de revier bijnaar 3 mijl ver moet opvaeren, soo is gelast dat se haer behoeft selve aen 't Casteel connen comen haalen, gelijk al eenmaels geschiet is, en in welck geval zij datelijck moeten werden voortgeholpen tot sooddenen prijs als de Compagnie als dan den uytcoop doet.

Int landt Marous sijn voorhenen gansch veele groot en cleene bewoonde negerijen geweest, hebbende alle ingelande de haare, sommige een, sommige meer. Voor jegenwoordigh weet ick uyt advijsen van geen andere als: Bontooya, toebehoort hebbende den Coninck van Tollo; hier in zijn gevonden het volck van Salendre uytgecomen mede gerekent 175 menschen, soo vrouwen, mannen als kinderen; en lagen onder de jurisdictie van dien bezaayt ten behouwe van diverse100 velden so groot als cleen.

Tambooya, toebehoort hebbende Crain Linques, daer Lolo Ino regent van is, wiert gevonden:

28 inwoonderen van outs

22 van dorp Matoa

24 affgecomen van Sammaringe, sulcx

74 int geheel, mannen vrouwen als kinderen.

Het bezaay bestint in16 velden

/ Tanquery, toebehoort hebbende Crain Sandrabone; daer en was geen volck in, maer daer onder laagen ten behoeven van Radja Palacca en andere beplant30 velden

Caskalen, toebehoort hebbende Crain Semana; daer woonden 50 menschen in en bestont de plantagie in soo groot als cleene velden24

Bontecapyta, toebehoort hebbende Dain Macoule, zijnde nu onbewoont, maer Arou Mario en andere Bougijs hebben daer onder beplant20

Sulcx te saamen 180 velden, altemalen voor de Bougijs. Dan gelijk gesegt den oest is cleen gevallen door 't beschadigen der ratten. Voor de Compagnie waeren meede 3 velden beplant maar te laet, waerom daarvan niet is gecomen.

De voorsz. beschrijvinge is geschiet in de maent van mey. Zeedert sijnder noch verscheyde inwoonderen tot Marous ingecomen, daar wel in 't gros aenteeckeninge van gedaen is, maer niet in spetie, noch hoeveel, off tot welcke negerij zij gehooren. Onder andere is de vrouw van de Galeran van

Bontooya met haer soon den 29-sten mey verscheenen, medebrenghende 20 persoonen uyt de negerij Semangy, voor onder de verwoeste dorpen genoemt, daar met sij haer in Bontooy sal hebben nedergesteld. Voorts blijkt ons uyt des vendrigs brieff van den 19 september, datter verscheyde Marouse inwoonders uyt Tollo gecomen en sonder hun aen te geven binnen de leedige pagger van Radja Taneeta getrocken waaren, de welcke in brandt gerocht wesende verder door ons bevel in 't geheel geslecht is; hebbende den vendrig die nieuwelingen doe genodigt dicht onder de vestinge daer hij in ligt, aen de zuytsijde der reviere, en heeft wijder allesints door de dorpen, ingevolge den last van hier, laten denunchieeren dat ijgelyck van outs woonachtig in de landen van Marous vrijelijck weeder aencomen, en zijn oude woonsteede occuperen mochte, zijnde niet te twijffelen off deselve sullen al met der haest te voorschijn coomen, voornamentlijck wanneer sij vernemen dat die van Marous is aengesegt haer behoefte van rijs aen 't Castele mogen gaen coopen, dat is te verstaen wanneer de Compagnie soo verre, gelijk als op jegenwoordigh, in voorraed is om vercoop te connen doen. Den vendrig soude nu in 't laatste een nieuwe opneeminge der zielen gedaen en daer in / pertinenter gegaen hebbe, maer naer dien 't volck meest altemael verstroeyt en hier en daer uyt [is] om de coste te soecken, [-want oocq veele niet hebben om te coopen-] soo is vooreerst naergebleven, en connen U.E. tegen 't laatste van november, als d'een en d'ander meest sal aan honck wesen, een nieuwe opneeminge laten doen, daer toe gebruyckende voorsz. vendrig, een bequaem adsistent, waerin alsdan te noteren is in welcke negerij volck gevonden wert, hoe veel mans, hoe veel vrouwen, hoe veel kinderen, off het origineele Maroussers, dan off het nieuwe affgecome volck is en uyt welcke negerij, om perfect te gaan, en ten dien eynde met soo veel naeder uytdruckinge als daertoe requireert.

Voor de eerstse veroveringe van Marous in de correspondentie met Lomo ende de andere regenten gehouden, waertoe aan Touwsawa 10 teylen sijn gegeven, omme zijne negotie te faciliteren, is haer beloofd, dat ijgelyck van hun welcke aan de saake de handt hielt, souden blijven en behouden in de possessie ende eygendom van zijne goederen, landen en zanden, mitsgaders dat se onder de Compagnie en haare bondgenooten oock als vrije luyden ende bondgenooten souden werden aengesien, waerop doemaels door denselven tot bevestinge van het bespreck van 't voorsz. gelt is uytgedeelt:

2 teyls aen Lomo in Marous
 2 teyls aan Galeran Packere
 2 teyls aen Galeran Sangalea
 1 1/4 teyls aan Lolo Ino
 3/4 teyls aan Deyen Mapatta

2 teyls aen diverse mindere officieren, d'een een 1/4 d'ander 1/2 en soo voorts. Nu is dees belofte vervallen door de revolutie en de schendinge, verraderije van voorsz. Lomo, zijnde Lolo Ino maar alleen getrouw gebleven, het zij dan omdat hij ten daege van 't verlies niet in Marous was, off uyt een trouwhertigheyt, die eenigsints wert vastgemaect omdat hij Tousawa van Lomoos quade intentie advertentie heeft gedaen. De Galeran Packere meent hij dat oock niet als tegen zinnen danck is vermengt geweest in dit feyct en schijnt dit mede geverifieert te werden met desselfs doot, alsoo hij op de aanclacht van Lomo door last des Coninx van Maccassar in Samboupo is gekrist. Lomo Marous en

de Galeran Sangalea hadde ick gare in handen gecregen, en heb daerom / al eenige onderhandse, maar vergeeffse moeyten gedaen. Beyde en de anderen Dayen zijn nu in Goa bij den coninck, die deselve niet soude connen met reden aenhouden, soo se opentlijk geëyscht wierden, gerekent naer de wijze deser landen, off ten minsten most hun betalen het ontfang. Dan ick hebbe in dees tijt niet goetgevonden haer op te eyssen, meenende als sij sien de faciliteyt die men gebruyckt met het inroepen van alle Maroussers, dat se oock al van selve noch met der tijt wel sullen aen de handt comen, behalven dat het als noch ongeraden is tegen de sulcke en diergelijcke luyden hart te gaen, sullende naer desen geen occasie mancqueren, om haer schelmstuck naar verdienst te loonen, off wel om de selve daarvan uyt genade vrij te spreecken, naar de saacken in der tijt compt te vereysschen. Soo se derhalven nu en dan eens aancomen, doet haer geen achterdocht neemen, jaa versochten se schoon om weder tot Marous te wonen, mits onderdanigh sijnde aen de Compagnie, staat het haer soo voor eerst en bij provisie toe.

Lolo Ino als gesegt is wel getrouw gebleven, maer noch noyt heeft hij sig aen mij verthoont, off ergens doen blijcken dat hij hem aen de Compagnie geleege liet, alsoo den capitain Jan France op Marous in dien zin al verscheyde clachten over hem meede gedaen heeft, voornementlijk ten opsigte hij een groot gedeelte van de opgeschreve padij in zijn negerij had soeck gemaect, sonder te willen aenwijzen waer deselve was verbleven, sig houdende aan Tousawa, en onder 't gevolg van Radja Palacca; gelijk Zijn Hoogheyt, in mij bevindende eenig misnoegen over den selve, doen seyde dat hij daarvan oorsaecke was, omdat hij Lolo gesegt hadde, het niet van noode waere bij mij te gaen, vermits hij selve zijn saacke raeckende met mij al hadde gesproocken. Hoedanige dingetjens mij in dit laaste oorlogh van Zijn Hoogheyt niet heel vreemt off ongewoon bennen. Onderwijle competeert de voorn. Lolo het effect van 't bespreck, dat hij tot noch toe gegaudeert heeft, met meer vrijdom als yemand, alsoo hem geene Bougijs durfden beschadigen, en connen U.E. den selven soodanig mede aanmercken, doch recommanderen, dat hij sig in zijne negerij dient te houden, en het ooge soo hier en daer over / de landen wat te laten gaen, sonder hem nochtans eenig gebied over 't volck van andere negerijen aan te matigen. Bij hem moet gevonden werden een perfecte aenteekeninge van al het Marouse volcq, soo onder hem als niet onder hem sorterende, welcke ten daage van 't verlies van Marous aan onse zijde en in haare negerijen zijn gebleven, waervan 't getal niet heel groot en zij, aan de welcke evenwel mede gehoort het selve effect van vrijdom. Zijn Hoochheyt hebbe ick nu in laatste verscheydemael gerecommandeert, dat hij het mij soude doen opgeven, maar 't en is niet geschiet, derhalven connen U.E. Lolo Ino daerom aansprecken. Dese luyden mercq ick nu aan in dien selven staat als voor gesegt is van 't nieuw affgecome volcq, die haer selven uyt eyge beweginge aan onse zijde hebben begeven; doch den eygendom der landen blijff aan de Compagnie ten aensien zij nooyt eygendom daeraen hebben gehad.

De Bougijs op Marous zijn jegenwoordig meestal verlopen op weynige naer, die geduerende het verblijff van Dayn Meman en Toosje niet hebben derven doorgaen. Sulcx is U.E. bewust dat Radja Palacca en verdere Bougijse hoofden hebben begeert dat zij daervandaen in 't geheel mochten opbreecken, en oock gesustineert, dat se daer niet langer en behoefde[n], gelijk dat soodanig is

geconfirmeert. En off wel meede zijluyden even soo van gevoelen waeren in 't reguard van onse besettinge, soo zoude ick wellicht van ander sentiment gebleven zijn, indien men niet had moeten opvolgen het bevel van de Hooge Regeeringe; zijnde U.E. met mij daerin accord geweest, dat misschien omverscheyde respect[en] beeter waeren, noch voor eerst die daer te continueren; om 't welck te besluyten onvermogens als contrarie de ordre, soo is dan verstaen dat 't een met 't ander soude werden opgeligt, gelijk den vendligh den 9 deser al is aengesz. en gelast alles daertoe te prepareren, de welck nu verbeyt, om met den omslag affgehaelt te werden. Sulcx sal stonts naer mijn vertreck 't Wapen van Armuyden leedig van den rijs, die uyt 't Raathuys daerin waer overgescheept, te dien eynde derwaerts / affgaen, en met een naer Taneete aenloopen om in te neemen de nijpe tot atap ende bamboesen, welcke daer op strand voor de Compagnie algereets leggen, bestaande de melitie, die op heeden aldaer cloeck ende gesondt resideert, in de volgende:

1 vendligh } tesamen 10 Nederlanders

7 soldaten } voort} 16 Bandanesen ende

2 bosschschieters } noch } 14 Tarnatanen, sulcx tesamen 40 coppen, die U.E. achte in de stercte, excepto de Tarnatanen, meede aengereeckent werden. En van de artillerijën doen ick hier geen specificatie, omdat se onder de effecten van 't Casteel Rotterdam mede aengeteeckent staan.

Het conde gebeuren dat Dayen Mangop, anders Arou Patoosie, pretentie maecte op eene van de metale prince stukjes dat eerst met de negerij Marous verlooren en oock zeedert weeder gewonnen is, hebbende van doen al onder de naem gelooopen van dat het hem toebehoorde, dan nooyt ben ick daerover aengesproocken. Evenwel, compt hij daer om, sal hij aenwijsinge dienen te doen van waer het sijn eygen is gewarden, alsoo ick geloove dat het ergens meede tot buyt gemaakt is. Anders heb ick geene kennisse als van 4 ponds canon, die op Marous soude zijn, te weeten twee op Chian door de prince van Sooping veroverd, van metaal, te voore van onse verloore boots gecregen, en een daarvan uyt de sloep den Eendracht, doen deselve verleden jaar al affgelopen was, en door Schipper Regenboog weder mannelijck ontset wiert; en noch 2 ijsere 3 ponders van onse scheepen aen landt gesonden, soo dat het 3e metaale niet in reecqeningen staat. Doch is noch geen aenwijsinge gedaen van 't geene in de pagger van Bontesonge op Barras is veroverd onder den 2-den october, doordien den prince van Sooping cort daer op voor Sambonjava quam te sneuvelen, daer ick vertrouw dat dit 3e in gevonden is, met 2 stucx bassen, altijd tot Chian sijnder 2 becoomen. In de laaste paggers op Marous, den 13 junij geforceert, oock 2 en ses sijnder op Marous, daer onder een falconet. Tousava, doen hij den 14-den october Marous veroverde en Crain Poppo uyt de vastigheyt dreeff, heeft er oock 3 off meer soo mij dunct gecregen. Soo datter nochal bassen soudent te cort comen, waerover Tousawa al eens aengesegt is sijn te informeren, wa[n]t dat van sijn offitie is; dan hij zal het ligt vergeten, off wel versuymt hebben, door de woeling in 't laatste van de tijt. Wert er niet meer te voorschijn gebracht, sal men sig hier met al evenwel te vreden stellen, / dienende al meede tot vergrootinge van de gewonnen hoop.

U.E. hebben met mij gelesen de jongste brief, adij 24-sten october ontfangen, in antwoorde op den onsen van den 22 dato, waerin wert gesien de bereytwilligheyt van de Tandr[e]lyliërs, omme de pagger naar des vendlighs vertreck tot verseeckeringe van de zijne in te neemen, en voor de

Compagnie getrouwelijck te bewaaren, 't gunt doen met elcanderen verstaan is dat wel geschiede mogte. Sulcx conde men deselve, gecitueert volgens het aenschrijven van den capitain bezuyden de reviere op een bequame en avantageuse plaatse wel in zijn geheel laten tot nader ordre en lightende voorts alle andere vasticheeden die daar noch zijn. Maer, off nu dees luyden U.E. quamen te solliciteren, dat men thunner defentie daer oock woude laten verblijven 2 à 3 bassen, een halff dozijn musquets met vereyscht cruyt etc. gelijk ick geloove dat geschieden sal, soo sullen U.E. dat wel mogen toelaaten, al waare het datter 6 cloecke Tarnatanen bij bleven; doch ick meyne datse die wel sullen mogen missen, want dat volcq, wanneer de Nederlanders niet present zijn, haer maer soude strecken tot beswaernisse.

Verscheyde clachten sijn mij successive te ooren gecomen over den overlast die de Bougijs soo wel d'een als d'ander aandede, daer men naer vermogen in heeft voorsien, doch echter niet te vollen conne verhinderen 't wegnemen en vervoeren der menschen, te meer omdat de Bougijs haar selve genoegsaem een vol gebied over dat volcq imagineerde. Dan met het opbreecken der Bougijs van ginder mag men dencken dat se meer ruste daer in sullen beleven en sal het meede niet onnodig wesen dat om de 14 daagen ofte 3 weecken eens den vendrig, zijnde daer nu al bekent, haar een visite geeve, om te sien hoeter toegaa; 't gunt hun te meer aen ons gewennen, en oock gelijcken sal naer de sorge die de Compagnie over hun draagt, deselve aenseggende dat soo de Bougijs haar yets aenbeveelen, off nemen, off anders ongelijck aendoen wilde, dat sij deselve sonder eenig aensien maar behoefden aff te wijsen, en haer op U.E. te beroepen, off wel degeene die haar berooffde en bestal vasthouden en aen U.E. overleveren mogte; insgelijcx oock Maccassaren, off andere, hoedanig gequalificeert zij haar selve wel sullen weten te bewaaren.

Noch onlangs hebben de Bougijs die van Bontoye al haer buffels / affgenomen en weggevoert, selff uytstroyende dat het die van Chinrana gedaan hadden. Dan wij hebben de schuldige niet connen straffen, omdat se niet ontdeect zijn. Maer dat onnosele bloetjen Arou Labaccan, geadsisteert met een gedebaucheert Ankees Bougijs edelman, Toalya genaemt, had op sijn eygen houtjen van deselve Bontoyers 70 menschen naer hem genomen, zeggende dat het zijn volck was, daar tegens zij hun om des Ankees wille niet en dorffden opposeeren, maer hij heeft daarvan restitutie moeten doen, onder advertentie, sig in aenstaende dergelijcke niet meer te onderwinden.

Soo evenwel de Bougijs hier residerende tegen den aanstaende zaaytijt mochte versoecken in de velden van Marous eenige plantagie te doen, dat mach men haer wel toelaten, mits dat sij tot haaren dienst geene van dese Compagnies onderdanen gebruycken, oock niet affnemen de velden bij haer beslaagen, alsoo het daer aen geen landt manqueert; mogende de ingesetenen voor haer selven dan bouwen en planten soo veel als zij connen, soo wel de inwoonders en andere die alreede gezeeten sijn, als de geene die noch te voorschijn comen sullen, mits dat zij haer al te vooren aen U.E. aengeven. Want de meeninge is, dat men dese luyden, gelijk oock alle inwoonderen van de Compagnies landen, nergens met en sal bewaaren, tot zoo lange de Hooge Regeringe op alles naer haer goetvinden positive ordre te raamen comen.

Salpeeter hebben de Maccassaren uyt de landen van Marous bij en ontrent de negerie Soudan, aen de voet van't gebergte aan den over van de groote reviere Marous gelegen, gehaalt, maer in geen groote quantiteyt, ontrent 5 à 6000 lb@ jaerlijcx. Oock ontrent Manpoe in Bone wert yets gevonden, doch dewijle geen ondersoek ten principaale is gedaen door de Maccassaren offer meer te vinden soude zijn, sal men dat bij gelegentheyten wel eens naeder connen ontdekken.

Barras ofte Cabba, in voortijde met de laaste naem genoemt, gebuert naest aen Marous, beginnende benoorden de reviere Balangebere, tot bezuyden de reviere Zyan, hebbende tusschen beyden de zelve een bequame reviere, dat in de nieuw gemaecte caarte tot mijn verwonderinge niet is geobserveert. Dit landschap en zijn inwoonders zijn slaaffse ofte dienstbaare / menschen van Crain Cronron, mede vruchtbaer in padye. Geen volcq, off cleen off groot, en zijn mij daer van daen voorgecomen, als alleen dat uyt de negerye Cabba, naerdathet overschot der negerijen den 15den maart door de onse is in koolen gelegd, in't voorste van juni 20 menschen op Marous tot ons sijn verscheenen. Al 't verdere volck is verstroyt en hout sig noch hier en daer in 't gebergte, soo tot Sinrana als elders bij die vrije coningskens dier noch al veel bennen, welke naar alle apparentie, ziende het goede tractement aen andere, mettertijt almede te voorschijn comen sullen.

Zyan volgt hier naest aen met zijn reviere, en legt met zijn jurisdictie tussen Barras en Labaccan, bestaende almede in vruchtbare padijvelden, hebbende al van overlange geleeft als slaven van den Coninck van Maccassar, gelijk als die van Marous. Verleede jaer onder de prince van Soping ist de eerstemael veroverd. Zeedert is het in de revolutie van Marous weder aen de vijand overgegaen, en nu naer de veroveringe van Samboupo en 't verdrijven van de Maccassaren uyt 't landt van Marous door de troupen onder de Coninck van Taneeta, daer den vendrig de Vos mede bij was, den 2 julij weder overgebracht, op geen andere conditie, als haer door de Compagnie soude werden opgelegd, mits overgeevende haere schietgeweeren, hasegayen, spatten etc., alleen behoudende de zijdgeweeren, doch en heeft den regent niet anders aen den Coninck van Taneeta ter hand gestelt als 30 spatten, verclarende geen schietgeweer te hebben. De negerijen lagen verwoest, daarvan de voorneemste genoemt is geweest Mamelingy. Vastigheden zijnder geen meer in weesen gevonden. Maer hadden hun de inwoonders in de laatste troebelen al meest gehouden in de clooven en rotsen van 't naeste gebergte. Teffens met die van Zyan hebben hun oock verootmoedigt: Bantiemoerong, in 't gebergte gelegen, Malacca als vooren en Ribacca, idem, dewelcke bij den vendrig werden aengeteeckent onder Zyan bescheyden te zijn, doch bij naeder ondervrage heeft mij Crain Lincques berigt dat de twee eerste in de padijplantagie wel gewoon zijn haer volck bij die van Zyan te zenden, maer dattet anders onderhoorige / van Chinrana en mede soo men die noemt Amba Radja off slaven van de Coninck bennen, de welke voor desen in die qualiteyt onder Lincques als Coninck van Chinrana hem oock onderdanigh sijn geweest. De derde soude eygentlijk sorteren onder 't land van Barras. Vergange jaer hebben wij het volck van Chyan voor vrij verclaert, gelijk daarvan oock soodanigh can gesien werden bij de gewisselde brieven, tusschen die van Maccassar en ons, in de conferentie en stilstant van wapenen in de maend september 1668, doch evenwel is het land door den prince van Soopingh door den swaarde voor de vuyst gewonnen, gelijk mede dat van Barras onder

Arou Taneete, Arou Panna en Tobaba, alsoo dat den eygendom van dien indisputabel is. Den regent van Syan (noch geenen uyt den voorschreven dorpen) en is tot noch toe aen 't Casteel bij ons niet verscheenen, doch ginder heeft hij over sijnen affval tot verschooninge ingebracht dat hij ten tijde als de vijand in zijn landt viel, hier aen 't Casteel was, en wanneer hij (daer van onbewust) thuys quam, als doen vastgebonden en van alles berooft waer gewerden, meenende derhalven sig aen zijn plicht niet vergeten te hebben. Haare vrijdom sal men niet bekibbelen, maer niet als bondgenooten, zijnde almede onderdaenen van de Compagnie gelijk die van Marous, Barras etc.

Naest dit lantschap van Zyan volgt 't landtschap Labaccan, vooren genoemt Lombassa, maer dit gehoorende onder het bondgenootschap stap ick hier over, voortgaende benoorde Labaccan tot verbij Genton aen de reviere van Canaonga. Daer sचेyt de jurisdictie van Labaccan en benoorden die reviere begint Zegery, hebbende een groote reviere, gehoorende daeronder oock het zeedorp Chilalla. Dit landts inwoonderen bennen slaven off dienstbare knechten van den Coninck van Tello geweest, totdat den Coninck van Taneete ende den prince van Sooping verleeden jaare daerop met haere troepen avancerende, zijluyden haer verootmoedigt en versocht hebben, tot vrije luyden gemaect mitsgaders als bondgenooten te mogen aengenomen werden. Doch doen lag Zegery, Chilalla en andere naestbij gelegen negerijen al in koolen, en zij quamen uyt haare schuyelhoecken te voorschijn; 't welck onaengesien, omdat wij geen ander opsigt hadden als om het volck aen onse zijde te trecken, en des vijants magten zoodanigh / meer en meer te verminderen, haer in diervoegen is geaccordeert. Zedert in de algemeene revolutie weeder omgesmact, bennen se door den Coninck van Taneete in maart, wanneer hij van Marous, naer het recupereren van de negerij Marous, op Taneete retourneerde, andermael veroverd en alweder overgeslagen, totdat nu ten derde mael op den 28 junij sijn gesubjugeert, als wanneer zij wel tot haare verschooninge inbrachte, dat zij tijdigh genouch gewaerschout hadde van Bontezongoes affcomste, aen de Coninck van Taneete, opdat hij haer adsistentie stierde off dat sij niet en costen bestaen, en sulcx dat haer geen schult toegeschreve conde werden, maer dit is frivoool, zijnde dat volck quaden aert ten overvloeden gebleecken. Echter den Coninck van Taneete, naerdatsij haer weder verootmoedigt, en aen de vendrig overgeven hadden 10 stucx musquetten en geen spatten, heeft haer dat selve bespreck weeder vergont, voorgevende geen meer schietgeweer, oock geene spatten te hebben. Dan zij hebben de handen van Radja Taneete (soo men segt) met wat anders gevult.

De Coninck van Lemoe, een bergnegerye, gehoorende aen 't landt van Zegery, quam ter selver tijt oock uyt, en is almede soodanig aengenomen, overgevende een musquet en 10 spatten met een teyls aen gout. De Coning en bondgenoten cregen oock wat, maer daer staat niet hoeveel.

De vrijdom deser volckeren (soodanig als sij is bedongen) can soo wel in sijn geheel blijven, maer den eygendom van Zegery zij daer met niet vermindert en blijff wettig aen de Compagnie, gelijk Sijn Hoogheyt van Taneete oock verclaert, dat het niet anders verstaen noch gemeent is gewerden, en dat het volck mede op Compagnies ontbieden gereet moet sijn. De voorsz. geweeren en dan noch 11 musquetten met 80 spatten, door die van Labaccan overgelevert, te samen uytmaeckende 22 musquetten, zijn den 9-den julij per den Dolphijn hier aen 't Casteel overgelevert.

Verder maken we hier om de noord geene pretentie. Dus d'Eylanden stootende tegen de landen van Taneete die naest Zegery volgen, kere wij te rugge, langs heene alle de eylanden die recht off en aen Zegery beginnen, tot aen / Oedjon Pandan off 't Casteel Rotterdam toe, mitsgaders die welcke in zee voor Maccassar leggen, gelijk bij de caarte staan bekend, geene van alle uytgesondert, zijnde in de materye van Glisson al vermeldt van 't eyland Tannakeka ende de Drie Gebroeders. Dese alle behooren oock in volle en wettige eygendom aen de Compagnie, als zijnde geweest, tot de vrede toe, en noch heede absoluyt heer en meester van de zee, en sulcx wert oock bij de verwonnen coningen, daarop geene de minste pretentie gehouden.

Daer zijnder van vermaeckelijcke gelegentheyten# en daer de coningen, om haer playsier somtijts te nemen, harten op voortgeset hebben. Doch anders heb ick niet connen vernemen, datter eenig belang aen sij, off datter yets van te haalen is, werdende Tannakekan noch wel voor 't considerabelste van alle gereeckent,# omdatter veele wilde oebij te graven zijn; ende in de maanden mey en junij comt daer een seeckere visch, die de Maleyers en Macassaren noemen met de naem van barone, en die ick op sijn Nederlants niet naeder weet te beschrijven, in groote menichte en meest jaarlijcx, selden dat het verbij slaat. Maer alsdan en mocht niemant derwaert gaen als met expres consent van de coning. Soo oock niet ontrent julij en augustij, wanneer seeckere vrucht (diese heeten Nany) zijnde van couleur root tijdigh wiert om te plucken, daer se naeuw reguard pleegen [op] te nemen, niet om eenig besonder belangh maer omdat het soo des conincx believen waer, en daer met onder andere zijn grootheyt wouden uytbeelden. 't Hout van deese boomen levert aen de Maccassaren wel de beste hazegayhouten, oock pagayen die licht en sterck bennen, wesende voort bequaem tot veelderhande ander gebruyck, en werden van dese boomen veele op dat eyland gevonden, mitsgaders oock een geboomte dat de Maccassaren de naem geven van coualla; de jonge blaaderen hiervan daer wert het touw tot de zegens van gesponnen en meede Maccassaerse rocken van geweeven, diese gade heeten. Zij zijn even gelijk de lonthoorbomen, maer groeyen her selden niet boven een mans lengte hoog. Voorts is het zeer rijck van schoon branthout, bequaem om cool van te branden, en daer en gebreeckt oock geen putwater dat redelijck goet is.

Dayen Maleeuwa / heeft daerover en over de Drie Gebroeders het opsigt aenbevoelen aen Carra Tagalla, neeve van Deyn Mang-ope, den welcken U.E. hebben te doen roepen en hem sijne pligten aen te beveelen, als mede te gewinnen dat hij U.E. ten minsten eens sweecx come rapporteren van sijn bewint.

Indien 't soo bevonden wierden, dat het hout goede cool geeft, bequaem voor de smits winckel, soo soude men daer door het volck van Glisson een goede voorraad connen versamelen en degeene welcke daer toe gebruyckt wierden ordonnaeir randsoen rijns connen geven, want men doorgaens hier gebreck heeft.

#Badjos voor desen op de eylanden voor Labaccan op Salemo woonende. Het volck dat men Badjors noemt, voor het oorlogh in vrij goede menichte hier onder de jurisdictie van Maccassar haer onthoudende, hielden meest haer woonsteede op de eylanden voor Labaccan, en besonder op Solemo, maer en staat die naem op de nieuwe kaart niet bekend. Dese bevoeren oock alle de eylanden wat verder in zee gelegen, daervandaen sij het schiltpadhoorn versamelen, en aen de

Coninck van Maccassar opbrengen mosten, en voorts altoos gereet wesen omme allerwegen daer sij met haer voertuygen gesonden werden heen te vaaren, daer de coninck nu en dan sijn voordeel van trocq, sijnde dat slag van menschen almeede aengesien voor slaven des conincx, Amba Radja. Onder het oorlogh bennen se hier van daen gewecken, een gedeelte naer [Passer, andere na Biema, andere na] Sanbaauwa, Salapparay en elders, maer meest naer beyde laaste plaatsen. Het is een seer dienstig volck, welke nootsaeckelijck wanneer alles in ofte onder positive ordre gestelt is weder naer herwearts dienen getrocken, immer eenige, om de gereetheyt, van hier en daer met advijsen heen en weer connen gesonden werden.

Bontouale legt landwaerts in schaars 1/3 mijl regt oost van 't Casteel Rotterdam. Behalve dat deselve door 't regt van 't swaart aen ons regt eygen is, soo heeft de Coninck van Tello staande de vrede van Bongaaye deselve aen de Compagnie geschonken, zijnde zeedert altoos en noch bewoont van de Bougijs. En 't groote huys van Patengaloea dient tot logiment de vrouwe van Radja Palacca, suster van Crain Lincques, welckers houtwercken als de / timmeragie in 't Casteel Rotterdam ten principale geordonneert wierde voort te gaen, dan daertoe geprojecteert sijn; ten waare hetselve#-'t groote huys-voor Sijn Hoogheyt in weesen gehouden, off wel op Batavia verstaen wierde den Coninck van Tello met sijnen principalen ommeslag daer in te plaatsen, sullende niettemin ontrent de hoofresidentie van de Compagnie, 't zij dan waer deselve wert begrepen, op Maccassar voor Radja een parmanente verblijfplaatse moeten gehouden werden, tot sijn wooninge.

't Groote huys in Barrombo staet wel overent, maer het is al meest van rinckelwerck vervallen, sijnde van geen minder bequaem timmerhout versien als 't ander en voorheen geweest het hoff van Crayn Zemana. Dit can men in der tijt als 't van noode wert sonder eenig ongerief sloopen, en sullen dan daervan vervallen een groote partije steene pannen, daer onse metselaars nu al geleert hebben mede om te gaen, en maacken seer digte dacken, gelijk wij alreede zien aan 't dack van 't cleedepackhuys, dat voor een gedeelte daermede gedect is.

Hoe men nu voort sal aenmercken de inwoonderen van alle de voorsz. Compagnies landen, dat acht ick best te sullen sijn in stant van vrij gebooren menschen, onder eenige cleene restructiën van weynig ofte cleene beswaernissen, evenwel wat onderscheyden van bondgenooten, en onder den titul van onderdanen, oft zoo men hier onder de inlanderen segt voor raayad, hoedanig ick achte dat se dan altemale op een gelijcke voet behooren gehouden en getracteert te werden, onder vrundelijcke nochtans autoritative bejegeninge, haer niet beswaarende met bevelhebben welke off geslechtshalve off anders naer 'slandts wijze niet bevoegt sijn haer te commanderen. [Dan] dit is een schickinge die behoort aen 't polijsten van 't werck op Maccassar, en daerom behoeft daervan nu niet ampelder gesproocken, sullende het volck waervan in de materie van Marous vooraff gewaecht is, soo de trouw gebleven inwoonders als die vanselff tot ons gecoomen luyden, wel inne de selve graat mogen werden gereeckent met de verder onderdanen die noch met der tijt toevloeyen. Maer men can se echter boven die wel beneficiëren met minder beswaernisse, datter noch wat onderscheyt in blijcke, / indien 't haer comportement waardigh bennen.

Soo ick mij soude bemoeijen met een limijtscheydinge der respective landschappen vooren genoemt te beschrijven en U.E. aen te wijsen, hoeverre wij met d'een en d'andere van den zeeoever te landewaert bewettigt bennen eygendom te reekenen, dan soude ick mij umbragieren met een werck dat nu niet wel can geschieden en waer in echter dengeene die de polijster van de saacken hier op Maccassar sal wesen (soo men dit goet vint onder handen te nemen, gelijk misschien condon noodich sijn) met voorsigtheyt en discretie sal dienen te procedeeeren, alsoo hij bevinden sal dat de bondgenooten van haere eygen territoriën dickwils de beste kennis der limijten en bepalingen niet hebben, en daerin oock onse inwoonders niet beter gestudeert sijn. Derhalven salder al veel naer eygen overlegh en naar billicheyt vermengt met wat autoriteyt moeten gedisponeert werden. Ick hebbe de Coninck van Maccassar onder de eerste vrede daertoe al uytgenoot, maer hij toonde doen al niet veel lust daertoe te hebben. Nu de novo verscheyde maelen is hij ten dien eynde geinsinueert, maer niet verscheenen, gevende eyndeling te antwoordt: Wat can ick daarvan seggen, den Admiraal is meester van alles, soo als hij ordonneert moeten wij te vrede sijn. 't Gunt van die sijde wel gesegt maer niet gemeent is. Evenwel salder in der tijt conferentie over dienen gehouden, en waertoe zij van selve, die 't van haer intrest zij, noch wel sullen werden geobligeert. Dit dient altoos noch voor notitie, dat de Coningen van Tello off Goa buyten haere poorten niet eenen voet velts te pretenderen hebben, en dat wij (soo wij wouden) tot darentoe en verder ons bezaay soudon mogen uytbrengen. Ick hebbe echter geordonneert aan Tousawa dat de Bougijse nu voor eerst niet verder sullen uytpringen als op de velden achter Bontouale, en soo langs de streecke van 't bos van Talle, soo veel en verre de velden mooy onder 't ooge leggen. Dan ick geloove niet datter van dit saysoen veel planters wesen sullen, en dat het daer niet veel sal beschieten, hoe gebreckelijck zij oock om de cost sijn. De Maccassaren sullen tusschen die tijt haar volck van hier en daer mede noch al lustigh samen moeten rapen, indien se in 't gesay vermogens sullen werden wat besonders te doen. 't Gelicter, gelijk gij met mij siet, voor jegenwoordig altoos niet veel naer. /

Soo gij mij nu woudet afvragen naer den omslagh van dese gedaene beschrijvinge over den eygendom van Compagnies gewonne landen, wat se sullen connen opbrengen, wat nut off proffijt de Compagnie daarvan can trecken, en off se al dit schrift, papier en inct wel weerdigh sijn, daerop soude ick seecer soo ten eersten niet geerne willen antwoorden, en misschien bij gebreck van genoegsaame eervaarnis oock niet connen. Immer het is niet mijne meyninge daar uyt off groote off cleene beloften te doen, en derhalven staat bij alles genoteert, 'tgeene met mijn weeten de landen uytgeven, dit is padij en hout, zijnde dan voorts ligt te considereren, wat effecten indertijt daeruyt te verwachten sijn. Labaccan segt men dat gouteyren heeft, en datter somtijts soo wel een b[r]ocjen werd gevonden, maer 't is soo mager datter geen vet van druypen can. Dit altoos is gewis: sij cunnen de Compagnie tot geene last verstrecken; en als die [al] nergens anders toe dienen, bennen se noch bequaem voor de Hooge Regeringe, om daarmede eene St. Nicolaes dach mildelijck te vieren. Ongetwijffelt in sulcken geval soude men sien datter al veel haer schoen wel sullen willen zetten. Anders is geloovelijck dat, soo men wil vergenoegt wesen met de thiende van 't gezaay, dat al de inwoonderen soude dencken buyten eenige beswaarnis gestelt te sijn en dat het dan (naar 't gemeen gevoelen) aen geen planters stunde te gebreecken, oock aen geen coopers. Naer ick mij laat onderrichten, indien men goet vont daer mede

te negotiëeren, 't gunt sig in wijlen sal ontdekken, indien met Godes hulpe, daer ick niet aen twijffel, alles blijft continueren in presenten goede doene. Hoewel, het laatste achte ick dat soo heel wel met de reputatie van de Compagnie (immer voor eerst) niet soude overeencomen.

Voortgaende sal ick hier aancnoopen eene beschrijvinge van des Compagnies bondgenooten hier op dit eyland, sullende de andere in vervolg al mede haere beurte hebben. Maer ick ben niet van sinne daerbij te doen de geslachteekeningen insgelijcx jurisdictie van landen en heerschappijen, noch haer sterckte en vermogen, wa[n]t dat een en andere vereyst wat meer tijt als ick nu over hebben, behalven dat nu jegenwoordigh niet heel wel geschieden kan, oock meest te staade sal comen voor dengeenen, die het sijn werck sal worden onder de bondgenooten selve de gerequireerde ordre te stellen, / wanneer als de perfectheyt best en claerst te ondervinden sal wesen. Altoos nu valt er van de stercte heel niet te seggen, soo wel van den eene als van den andere, alsoo de heele Celebesse weerelt swiert en swerft door malcander, een ijgelyck plaets soeckende daer hij best en sonder veel moeyte mitsgaders voor geen ofte weynich gelt can aen de cost geraken. Doch waer d'een en dander gecitueert legt, daer van sal ick in 't gros aenwijsinge doen, maer voor eerst noteren dat

Radja Palacca met 't Jagt Vlielandt in de vloot anno 1666 met mij uyt Batavia naa herwaerts gedemitteert is. Hij is vermaagtschap aen de beyde hooge huysen der Bougijs, Soping en Bone, maer eygentlijck te rekenen voor een stende en onderhorig coninck in 't rijk van Bone, en onder die, voor eene van de hoogste rang. Doch het land van Bone had nu al ongeveer 24 jaeren sonder coninck onder een Maccassars regent in slaafse dienstbaerheyt gesucht, doen naar de victorie op de Maccassarse vloote voor Bouton vercregen den wettigen en verdreven Coninck Pacca Koeya uyt sijne ballingschap tot Syan geligt en met alle voorgaende tekenen van eere, vrijdom en aensien door Crain Lincques vermogens de ordre van den Coninck van Maccassar in sijne wettige waerdigheyt herstelt is, mits dat van doe aen tusschen Maccassar en Bone soude onderhouden werden een vaste vrund- en broederschap voor altoos, sonder dat d'een over d'ander behielt eenige heerschappije ofte gebied, welcke ongemeene goetheyt voor die tijt den Maccassar beraden was te exerceren opdat daerdoor de Boneese Bougijs mochten wederhouden werden, nu al soo lange sonder coninck geleeft hebbende, Radja Palacca daertoe verkiesen en hem altemalen toe te vallen.

Zijn Hoogheyt eygent sig aen in 't rijk van Bonee de negerije Patiero aen den oever van de zee, item 't eylandt Paletto digt aen de wal ongeveer 8 mijl noordelijcker en Palacca een weynig landwaert gelegen, met de resorten van dien etc., dan noch de negerij Mario off en aen Taneete, oostelijck aen int gebergte, niet ver van Lamoera, zijnde een gebiet op sikh selve bij der gratie Gods, sulcx aen niemant subalterne.

Het hooftbewint der crijgssaacken, over de Bougijs soo wel als andere Celebesse ingesetenen, heeft hij geduerende de commissie aen onse sijde becleet, ende selve seer sachtelijck, oock naer sijn vermogen mildelijck getracteert.

Met Sijn Hoogheyt quamen mede: Arou Byle, een Sopings prince van eygen gebiet over de negerye Byle, doch niet van de hoogste cant. Dese is ontrent Samboupo / dootgeschooten, en

was bevelhebber over Sijn Hoogheys trawanten, eenen grooten lieveling en daer hij sijn gans veel op vertrouwde, gelijk hij oock inderdaet was al van de bequaemste en meeste recommandatie.

Arou Lompengen, als voore, een subalterne in Soping, die op Bouton is gesneuveld.

Dayen Matoane, oom van moederswegen over Radja Palacca, de welke en voor ende naer de vrede van Bonaaye altoos in Bone door Radja ontrent sijn belangen aldaer is gehouden als zijnde in groote extime bij hem, hebbende meest tegen die van Boele-Boele tot Salomeko huys gehouden, en nu en dan in 't gebergte gewoelt, daer wij veelmael groote opgeeffselen van gehoord, maer nimmermeer eenige besondere effecten van vernomen hebben. Hij is onlangs aen 't Casteel gecomen, maer geprojecteert weder naer Bone gaen.

Tousadeng, anders genaemt Arou Beela, is de soone van den Coninck van Soping, maer en was van moeders weegen niet bevoegt om Coninck van Soping te connen gewerden, naedien het was de dochter wel van een der voorneemste galerans evenwel niet van 't conincklijk huys. Den selven was vailjant, en is als een vailjanton in 't bestormen van Sanbonjava gestorven.

Arou Panna was een subalteren Soping's prince, neeve van Sijn Hoogheyt, heeft meest van de hand en in 't gewoel om de noord geweest, totdat hij met de troupe van Pamadjingen alhier is verscheenen, daer hij onder 't ooge van ons doorgaens liet blijcken een wackere, voortvarent man te sijn, dienende Radja tot een groot behulp, en is in 't uytbrengen van onse aproschies tegen vijandts sterckte op Mayenne bij nacht dootgeschooten, dat mij leet was, zijnde een man van ervarentheyt in de kennisse van de heerlijkheden en landschappen hier op dit eylandt geweest. Zijn negerye Mario legt te lande achter Batoukeka, gerekent onder Sopingh.

Arouwaqua is oock een onderhoorigh prince van Sooping, vermagtschapt en getrouwt aen de suster van Radja Palacca die op Batavia is. Staande ons eerste oorloge heeft hij doorgaens huys gehouden in de landen van Sabito en Batoukeka, doch doen en [zijn de bedrijven van hem of de zijne van geen belang. Dogh] nu in den laatsten oorlogh is hij ons met reeden wel een van de aengenaemste geweest. Ick laat hem present hier, en sal sijntweegen elders naader gesproocken werden.

Behalven dese 6 princen bestond het gros van de Bougijs / die Radja segt met hem op Vlielandt te sijn overgecomen in noch 158 copen, in twee compagniën verdeelt, daer over de officieren waaren:

1 capitain Tousonraawae off Arou Boele, naar sijn negerye in Bone aen een groote reviere gelegen, zijnde een braef man en mede ontrent ons van recommandatie. Hij is present hier en heeft altoos bij ons geweest staende de gansche togt.

1 Capitayn Malary, soldaet van fortuyn, maer seecker van merijte onder dat slag, en van vertrouwen. Sijn been is hem stuck geschooten, doch nu meest weder geneesen. Hij is oock hier in looco en altoos mede bij ons geweest.

1 luytenant Tobaba, bemaagtschapt aen Sijn Hoogheyt uyt 't geslacht van Lamoera en Mario. Dese is als een soldaet in 't eerste vermeersteren van Marous al veggende gesneuveld.

1 luytenant Lapabela, door Sijn Hoogheyt daer toe opgetrocken, zijnde anders van geen geslagt. Hij heeft mede altijt onder sijn vendel gecontinueert en bij Sijn Hoogheyt aengenaem geweest, gelijk ick oock niet tegens hem hebbe.

1 Vendrigh Lapajale. Dat was een wacker jongeling, en seecker wat meer als een Bougijs, mede bemaegtschapt aen Radja, en doot gebleeven onder de vesting op Talle, omdat hij in een algemeene lelijcke retraitsche der Bougijs niet ha[r]d genoegh retireren wilde.

1 vendrigh Lapalaura, zijn broeder van geboorte maer niet in couragie. Dese is oock in looco.

1 sergeant Lacotenga, op Glisson gestorven van een roerscheute, daer Radja om weende. 't Was een onvervaert, kloekhertigh man en met een kerel als een halve reuse.

1 sergeant Touro. Dees weeck hem in couragie niet en is derhalven al mede onder Tallo doot gebleeven.

1 Laapadaaya, zergeant, swager van Toesonraauwa. Dese is present ergens in Bone, en heeft sig aen oms niet seer bekent gemaect.

1 sergeant Touanrang heeft sig in 't eerste oorlog en op Batta-Batta redelijk wel gedragen, dan in 't laatste oorlog altoos bij Dayen Meman om de noord op Marous en elders geweest.

Welcke 10 officieren met haare soldaten dan tesamen uytmaeckten 168 copen, de welke van de andere Bougijs met den naem van Orang Ankee onderscheyden zijn geworden; en inderdaet / 't meerendeel van die sijn doorgaens van veel meer couragie en beter overleg dan d'andere Bougijs, oock bij onse vijanden ontsien geweest, maer daer tegen weder soo insoolent, datse meesters in en van alle ontugt waaren, aengesien sij door haer meester in notoir ongelijk noch evenwel wierden gemaintineert. Want soo lag 't bespreek tusschen hem en haer gemaect, dat hij se soude vrijhouden off vrijcoopen van alle misdaden die se begingen, behalven over het wegnemen van andermans vrouwen en die off te vercoopen off selff te behouden. Zijn Hoogheyt heeft sijn woort daerin oock braeff gepresteert, maer niet als 't hem is verhindert geworden, wanneer de saaken 't mijner kennis quamen ende de geïnteresseerde geen Bougijs waaren. Doch mettertijt en al sagjens isser in dit laatste oorlog op 't een en 't ander soo te mets wat ordre en een weynig ontsagh ingevoert, gelijk U.E. bewust is, en claerlijk sien. Desen hoop, die hier en daer bij occurentie van rescontres al meest van de voorgangers mosten wesen, is derhalven al vrij gesloncken, want daer sijnder soo voor de vijandt als van ziekte 41 doot gebleeven, 73 bennender in Bone en hier in looco die niet meede gegaen, en noch 44 brengt er Sijn Hoogheyt in sijn gevolg naar Batavia.

Het goede succes op Bouton vergroote den hoop der Bougijs seer, alsoo deselve in de spatie van 3 à 4 daagen soo voor als naer het forceren der vijanden wel ruym 4500 stercq, eer meer als min, aen onse cant overvielen, dog sij zaagen al op den eersten dag en voor het aenvangen van den nacht dat wij door de ingebrachte ligte scheepen al haer vaertuygen en victualiën in ons vermogen en magt hadden, en deselve 't elcker uere in coolen condon leggen naer ons welgevallen en believen. Sulcx spoeyden zij hun te meer met nagt en dach over te comen, ten aensien zij anders soudent moeten vervallen inde aldergrootste armoede en miserie. In desen generalen toeloop bleecken actien van lieffde niettemin, die veele Bougijs over vreugde van Sijn Hoogheyt in sulcken staat te rencontreren met traenen betuygden.

Onderwijlen wiert het quartier van de vijandt continueel beschooten uyt de scheepen, en te lande waaren wij doende, een breeden braven toegang tot haer legerplaats over 't gebergte door een

swaer bosch te cappen, in voegen sij den moet al datelijck vallen lieten, haer gesanten stierende om aflat van vijantschap, / verclarende tegen de Compagnie geen verschil te hebben. Maer die en creegen geen gehoor; dus mosten de hooftliden selve ongewapent te voorschijn coomen, sonder gevolg, de welcke haer en haer leger op genade en ongenade overgaven, en ingevolge de acte daervan stante peede beschreven en te wederzijden onderteeckent, die in desen ten overvloede, en om U.E. van den inhoud niet onbeweust te laten, wert geïnsereert. /

Articulen waerop geaccordeert is tusschen de Edele heere Cornelis Speelman, Admirael etc. vanwege de Hooge Regeeringe van India op Batavia, met Crain Montemerano, admirael vanwege de Coninck en de regeringe van Maccassar, mitsgaaders Radja Biema, ende Radja Loeboe, soo als volgt.

Eerstelijck beloven bovengenoemde Crayn Montemerano, Radja Biema en Radja Loeboe hun met het gansche Maccassarse leger, althans gelegen in de negerij Bougij op 't eylandt Bouton ende met des Compagnies magt beleegert, te onderwerpen ende te stellen in handen van 'd Edele Compagnie met alle de vaertuygen, wapenen, spijsse, alle andere middelen van gout, silver ende juweelen, slaven en slavinnen, niets ter weerelt uytgesondert, ende dat op genade en ongenade, ter discretie van de overwinner, die uyt puyre goetheyt haer verseeckert van haer leven, en oock te bevrijden van mishandelinghe en misbruyck naarvolgens de christelijcke maniere en zeedigheyt.

Ten tweeden sullen sij tot begeeren van de Compagnie prompt en sonder eenig dilaay hebben aff te senden haer gelastigde met off sonder onse scheeps off vaertuygen magt, tot de 't sestigh oorlogsprauwen door hun 't haerder eerste aencompste tot Bouton, onder commando van Dayn Mangaga uytgesonden om de negerye langs de buyte cust van t'eylandt Bouton te vermeesteren en te ruyneren, deselve mits desen als dependent van 't leger oock onderstellende als vooren op genade en ongenade ter discretie, voor soo verre het noch in haere magt is.

Dus heeft de heer Admirael beloofd de voorsz. Crains Montemerano, Biema en Loeboe niet weder te stellen in handen off onder 't gebiet van den Coninck van Maccassar, maer de twee laatste in haer eygen land, onder voorwaerde met de Compagnie daer over te maaken, ende den eersten in het land van een der twee voorsz. ofte oock wel bij de Bougijs ter keure van de heer Admirael, meede onder soodanige conditiën als indertijt onderlinge sullen werden beraemt, behoudens dat zijluyden ofte geene van haare ooyt ofte immer meer haer oock weder sullen mogen begeven tot den dienste ofte believe van den Coninck van Maccassar.

Ende tot naercominge van 't geene hierboven van wegens de overwonnen beloofd staet, soo blijven de voorsz. 3 overheeren / van 't leeger, als ostagieren, totdat sij en 't gansche leeger ontwapent en alle effecten hier vooren genoemt in handen van den overwinnaer overgelevert sullen zijn.

Aldus gedaen en gecontracteert int Jaght Nuysenburgh, leggende ter rheedee voor de negerij Bougij op 't eylandt Bouton, en in besettinge van 't Maccassars leeger, aldaer adij 4-den januarjo des jaers 1667.

hier staan de naamen onder malcander geschreven in 't Maleyts van

Crain Montemerano

Crain Biema

Crain Loeboe

hier staat geteeckent

Cornelis Speelman

dan volgt er:

Ons ten overstaen, die oock onder eede connen getuygen dat den inhoudede deser de Crains bovengesz. wel en ten overvloede in de Maleytsche tael uytgelegd en vertaelt, mitsgaders dat het oock de regte, sinceere verhandelingeweest is, alsoo wij present ende aanhoorders van 't genegotieerde geweest zijn; en was geteeckent:

Maximiliaen de Jong

Radja Palacca, met Maleytsche letters

Danckart van der Straaten

Christiaen Poolman

Een merck van capitain Joncker

Gerrit den Bacq

Oessin, Maleyts schrijver in Maleytse letters.

Dus verre heb ick mij moeten te deser materie eslargeren, opdat U.E. soude bewustet werden, sonder juyst naar den brieffe te loopen die ultimo januarjo 1667 aen hun Edele naer Batavia geschreven is, de hercomste van ons bondgenootschap met de landen soo wel van Biema als van Loeboe, die al mede haere revolutie hebben gehad, doch elck op een besondere wijze, connende U.E. daaruyt oock met eenen blijcken wat recht wij meenden te hebben om in 't contracteren tot Bonaye Montemerana ende den Coninck van Biema, beyde trouwloos tot de Maccassaren overgelopen, op te eysschen, gelijk deselve oock wierde geaccordeert als luyt het 15 articul desselven contracts. Doch de mijne maeckende van die over te willen leveren, lieten sij die loopen, onder belofte nochtans, van hun levendig off doot weeder te voorschijn te brengen, offte haere outste zoonen in hunne / plaetse de Compagnie in handen te stellen. Maer daer en is zoo wel op 't een als op 't ander geen effect gevolgt, alsoo se beyde gerochten naer Mandaar, en de Coninck van Biema voort in Biema, zijnde Montemerano tot nu toe aldaer verbleven, volgens alle tijdingen die we vernomen hebben gebreckelijck van alles en in seer cleen aensien.

Het glorieuse succes op Bouton, onse saken der commissie gestelt hebbende in sulcx vrolijk weesen, voornementlijk voor de Bougijs, die in 's vijants leeger waren vermengt geweest, blijvend niet alleen bij den eygendom hunner vaerthuygen en al wat zij meer hadden, maer daerenboven noch eygenende alle andere vijants vaartuygen die Sijn Hoogheyt en haerlieden best bevielen, soo waeren deselve oock bereytwilligh hem als haer hooft, coninck en bevelhebber te erkennen ende te gehoorsamen, datselve besweerende met den ordonnairen krissen-dans, onder 't geluyt van Sijn Hoogheys conincklijk gomgeslag, daar de royale zijde quitachol oock bij was opgerecht. Maer dit volcxken onder 't ontwapenen der vijanden beschaft ons geen cleene moeyten. Zij wisten best waer den meesten buyt school, en lieten niet aff van rooven, plonderen en steelen, sulcx de clachten dagelijcx oneyndigh mij te vooren quamen, jaa de Boutonderen gingen oock niet vrij. Radja en de andere bevelhebbers en hadden tot verhindering van dit bedrieff op haer volck niet veel gehoor, dan sij sogten al mede wat te doen, zijnde het oock gewis dat de Bougijsen niet weynigh in den buyt en proffiteerden, want noch ten desen dagen weet men te seggen datter uyt Maccassar noyt rijcker equipagie geschiet en dat ten minsten onder de respectieve bevelhebbers, konincx kinderen en andere aensienelijke luyden wel de waerde van ruym 2 picol gout geweest is, daer de Compagnie niet met alle [van] in handen is gecomen. Maccassaren tot slaven naamen sij so veele als haer goet dogt, voornementelijk 't onsen affwesen met de vloot in de Oosterprovinciën. En waeren de voorneemste Bougijse bevelhebbers die het Sopingse en Boneese volcx commandeerden soodanige als hier onder gemelt werden:

Harongemaly, in extime en vertrouwe bij den Coninck van Maccassar.

Topaayo, bij de Maccassaren genoemt Carre Badjy beyde in gelijk gesag over het Boneese volck, doch den laaste en is met de Bougijs niet tot ons gecomen, sijn houdende onder de gevangen Maccassaren, noch ouder van jaaren als den eersten, en is op 't Jaght Hoorn, daer hij een seer desperaet amocq aenregte, om 't leeve gerocht.

Harongemaly sulcx van die beyd alleen hier wert ingereeckent, zijnde sijnen / naam eygentlijk Arou Amaly off Coninck van Amaly, sulcx meede een van de voorneemste stenden int Boneese rijk, doch is hij onder de Bougijs en ons om de lichtigheyt altoos Harongemaly genoemt.

Topaayo was meede een opregten Bougijs, en van voornemen huysse, vermaghtschapt aen Oppoene Pacca Koeya, en aen dese beyde had den Coninck van Maccassar naar het vluchten van Radja Palacca, de landen weder in rust gebracht wesende, het gebiet over Bonne vertrouwt tot haer vertreck naer Bouton.

Arou Oedjon Poele had den Coninck van Maccassar gestelt over het Sopingse volck tot gesaghebber, zijnde dese een susters soone van Radja Palacca#-sijn vrouw, Coningin van Boele-Boele- en te dier tijt getrouwt met de Coningin van Boele-Boele, in welck landschap hij nochtans daerom geen gezag en voerde, maer is nevens deselve oock tot ons gecome op Bouton.

Voorts sijn noch de naervolgende minder bevelhebbers in de voorsz. troupes, onder 't hooger gesag van den voornaemste hooftden begreepen geweest, te weeten van Bone:

Arou Mario, den vervaarden, over sijn eygen volck van Mario Barobo, wesende niet minder van extractie en qualiteyt in Bone als Sijn Hoogheyt.

Arou Oelawang, den vervaarden, over 't volck van Oelawang.

[Arou Seylon, als vooren, over sijn eygen volcq.]

Tobarou, Galeran van Mampoe }

Toane, Galeran idem }

Pona Nassa van 't conincklijck huys}@ over't volck van Manpoe, vervangende den vader van den Coninck van Soping.

Arou Bingo Bone, over sijn eygen volck van Bingo; dat is den vader van den jongen Arou Bingo, die altijd bij ons geweest heeft, en al wat goede apparentie heeft.

Arou Oting, over sijn eygen volck van Oting, heeft ons altijd bijgeweest, is nu in Bone.

Arou Jalingh idem; dese is meede altoos bij ons geweest tot nu toe.

Arou Patsjinh, idem als vooren, is onlangs naar Bone gegaen.

Galeraen Tausiada over 't volck van de negerij daer Arou Taneete La-ompo heer over is.

Galeran Onra over dat negerijs volck, al doot.

Galeran Chianrouna, zijnde de negerij van Arou Lanchie, weduwe van Harongemaly.

Arou Passimp[e] over sijn eygen volck. Desen braven man, beter als hondert anderen, stierff liever met al sijn volck, eer hij de pagger hem / aanbevolen, daar een prince stuckjen van de sloep den Tonijn in lag, woude quiteren. En indien men desen wackeren soldaet geadsisteert had, die van Wadjo soudent niet alleen de generaale nederlaag aen die van Bone niet gegeven, maer selve een ruyneuse nederlaegh ontfangen hebben. 't Gebrack hem alleen aen cruyt; 't welck verschooten, handgranaten en vierpotten vergoyt wesende, quam de vijand over, maar gewonnen niet voordat hij en al de zijne, over de 100 sterck, doot gevochten waeren; want hij moste succumberen, hebbende de heele magt op den hals sonder dat eenigh ontseth gedaan wiert, en loopen off zijn post te verlaaten woud hij niet.

Arou Poerang, over sijn eygen volck, is altoos in Bone gebleven, sijnde van goede couragie en sijn negerie naarburig aen Passimpe van seer goede situatie.

Arou Chinnanong, als vooren over sijn eygen volck en in Bone verbleven ter oorsaaken voorsz.

Galeran Panjoele, over sijn eygen volck. Dese is mede bij Oelawang gebleven, en soo verliest men ordinaris de beste eerst, omdat de slechte achteraff blijven.

Galeran Boele, over 't volck van die negerij die toebehoort Toesonrawa.

Galeran Patjelille, over sijn eygen volck van de negerij die cleen is.

De bevelhebber over 't volck van de negerij Ounji toebehorende Arou Ounji.

Galeran Papolo, over sijn negeris volck. Hij was in 't eerste oorlogh in Bone, maer nu in 't laaste hier.

Arou Avo, een bedaert man, die met aensienelijcke troepe altijd ten eynde toe ons heeft bijgebleven en voornamentlijck aan de wercken meer gedaen als yemant van al d'andere, hoewel men hem onder de Bougijs al vrij wat in teveel cleenachting hiel, ten genoegen van die sij het wisten aengenaem te zijn. Hij heeft wel geen groot beleyt, maer hij maect echter almede bij der handt te sijn. Present is hij in Bone, maer vertrocken sonder afscheyt te nemen, dat niemandt als Zijn Hoogheyt can geweten werden, anders had ick hem vereering toegedacht.

Arou Lompo, over sijn eygen volck, was tot de vrede van Bongaaye toe bij onse troepe met de reputatie van een wacker soldaet te sijn, hebbende al verscheyde coppen binnen gebracht, en is mede met Arou Passimpo gesneuveld.

Arou Cattomping, over sijn negerijs volck, heeft 't zeedert in Bone altijd gemiliteert.

Arou Pilanry, idem, is meede binnen gebleven onder Mattoane. /

Arou Kapombou, als vooren, maer is in 't eerste present geweest.

Arou Parrimpoe, ad idem, sorteert onder Arou Avo; 't is een braeff soldaet, en om sijn siecte op Bontouale verbleven, hebbende tot noch toe van den begin meede gecontinueert in desen oorlog en in de voorige.

Arou Parroto, als vooren, heeft op Batta-Batta de kop als een soldaet verloren. Maer Arou Lompo deed den nemer de cop met sijn cop weder betalen.

Arou Boukit, over sijn eygen negerij; de laaste oorlogh is hij in Bone gebleven, daer hij noch is.

Arou Ladjo, even als Arou Boukit.

Arou Mitchiou, ad idem.

Arou Limoappa, is op Batta-Batta omgecomen van een spat; desselffs broeder is hem gesuccedeert; hoort onder de 9 vendels.

Arou Chica, zeedert de vrede op Bonaaye [in Bone]; onder do. @

Arou Patchio, is in 't laatste oorlogh gestorven; onder do. @

Arou Lampoco, mede op [M]arous gemiliteert.....ad idem.

Arou Menegalou, is op Batta-Batta in 't landen dootgeschooten; ad idem.

Arou Chinong, is nu in Bone zeedert de vrede op Batta-Batta; ad idem.

Arou Taneete Toadi, heeft altoos meegeweest met reputatie; ad idem.

Arou Wawolangy, dese is 't zedert de comste van Bouton in Bone gebleven; ad idem.

Jenang Baqua, dese is bij nacht in 't uytbrengen van een vastigheyt naer Jong-aaye de cop quijt gerocht, en ging oock dat werck niet voort, maer wij verloren onse schanscorven en Radja wiert verlaaten van sijn volck sonder noot, doch door de duysterheyt was hij mede sonder pericul; sorteert onder Bone int besonder.

Tolomingh, Jennang Salenketo, dese is mede in Bone verbleven.

Arou Saumaly, stadthouder van de plaats voor de broeder van de Coninck van Bone; dese als voren in Bone.

Mero, daervan is de galaran op Bouton geweest; is mede in 't landt verbleven.

Galeran Tonra, even als vooren.

Toakina, door Arou Amaly doe over 't volck van Bone gestelt; dese is noch hier, en door Radja als hooft Marinjo gebruyckt.

Galeran Mallooy, een negerij sorterende onder Bone, is zeedert de vrede van Bong-aaye tot Bone verbleven./

Arou Mario, hoorende in gevolge van de stadt Mara onder Tello Limpooy, heeft altoos gecontinueert en op 't laaste gemiliteert in Tourata.

Galeran Carla, een negerye onder Mara in Tello Limpooy, tot Bongaayo toe hier sijn[de] gecontinueert, is doe voorts in Bone bij Mattoane aangehouden.

Toronre, panglima van Crain Montemarano, had bevel over de twee laeste, Mario en Carla, maer bij ons is hij buyten gesagh geweest, alleen in 't gevolgh van Zijn Hoogheyt.

Arou Taneete Lama zako, over het volck van Taneete, onderhorigh aan 't landschap Amaly. Dese is zedert bij Arou Vaqua gebleven, en in dit laaste oorlogh al mede een van den recommandabelste geweest.

Toleere, was tot Bouton bij de vijandt hoofd der Patiroers, heeft den oorlogh tot Batta-Batta gevolgt, en is 't zedert in Bone tot Patiero door Zijn Hoogheyt gecontinueert.

Arou Panassa, over een onderhoorige negerij van Patiere soo gent. @, is doorgaens bij ons gebleven maer meest in huysdienst van Radja en als edelman van sijn vrouw tot Bontouale.

Galeran Madjang, onder de stadt Bone sorterende, is op Batta-Batta mede dootgeschooten.

Galeran Panjoela ad idem; dese is mede op Batta-Batta voor de pagger van Galeran Manassa geschooten.

Toaro }

Walane }

Toakebongh, overgelopen in Tourata}

Toalona, in Samboupo dootgeschooten}

Tooubing, Arou Bierou }

Tosabara }

Topangala }

Tosanre } @ door den coninck van Palacca tot Sourouans gestelt

@@ Dit zijn sourouans, onder de troupe bescheyden

Latomaly is ontrent Patteene doot geschooten}

Tosapoo, heeft de soon van Popo gedoot }

Towongh, is geschooten op Glisson }

Togossa, is op Talla doot gebleven } @ dit waeren Bataviërs, de welcke stinden onder 't bevel van Toroure.

/ Deese volgende princen waren als stadthouders bij Crain Montemerano, sonder ander bewint:

Dayen Sitaba, sijnde twee[de] prince van Caayo, die bij onse schrifturen meest bekend staat met de naem van Arou Caayo, tot soo lange den outste prince Arou Caayo uyt sijne ballingschap van Sambaauwa tot ons verscheenen is, tot waerentoe men van Sitaba met reputatie spreecken conde. Maar 't zedert heeft hij niet veel gemeriteert, voorgevende geen volck noch eenigh bewint te hebben, en dienvolgende niet te connen uytrechten; heeft niettemin redelijcke couragie, maer is van seer stuersen, pruylenden aart, en onaengenamen ommegang.

Arou Taneete Laompa, is een soone van Toballa, hebbende geweest lange jaaren regent over 't landt van Bone, zeedert dat den Coninck van Maccassar daarvoor is erkent geweest, tot anno 1660 toe, als zijnde een van de 7 coningen daar het hoogste gebiet over 't landt van Bone onder staet. Dese is een modest jongeling, en altoos bij ons in 't gevolgh van Radja present geweest, zijnde 't sedert een halff jaer een grooten gunsteling geworden, als ooyt te vooren. Hij heeft goede observantie, maer is anders in de krijg van cleene bedrijff, is present alhier, en in de vaders waardigheyt.

Arou Paliwoorangh Latalewa, zoone van Toappa Ney. De moeder is meede [een van de Pietas ofte 7 coningen; haar suster is op Battavia] de vrouwe van Arou Bilien, en heeft in dat getal oock een plaats. Sulcx beslaat den desen twee plaats. 't Is een goet naturel, tot de Hollanders genegen, wel van de snedigste kennisse ofte het beste overleg niet, maer evenwel seer bereytwillig in 't geene hem werd bevoolen te doen. Anders de grootste Batavier is hij niet, alsoo weynigh, oock niet weyniger, als de voorsz. zijn confrater. [Hij had op Bonae 't gezagh over 't volcq van Paliwoorangh] en Tiboodjou, onder Haarongemaly, boven sijn edelmanschap bij Montemerano.

Tousawa, was pedagogus over de zoone van Crain Zemana, Deyen Maleo, dewelcke onder onse bewaaringe op de scheepen gestorven is. Van den desen is in de materie van Marous ampel gesproocken. Hij had geen ander bewint als voorsz. opsigt bij de Maccassaren, maer pretenderende, gelijk 't oock soodanig is, cousinagie met Arou Taneete Laompe, # zijn vader zijnde geweest in de 7 coningen en onder den naem van Arou Pieta Taneete Outare, dat is om de noort, / insgelijcx van een ander Arou Pieta Taneete Salatan, dat is om de zuyt, #meede een van de 7, soo is hij in wat aensien getrocken, en door Sijn Hoogheyd Arou Pieta Tousawa genoemt; present in qualiteyt van galeran in 't hoogste bewint en gesag boven alle andere hoofden der Boneërs.

Van Soping:

Arou Salotonge, over 't volck van sijn negerie, heeft doorgaens om de noort met sijn volck op Marous etc. gemiliteert, present tot Taneete is sorterende in 't land van Sooping.

Arou Tana Tenga, ouder broeder van Radja Palacca, alsvooren, doch is Tanetenge een vrije groote stadt, wel onderhoorig aen Sooping, maer niet Lagandangs, zijne zoone, heeft geen bewint gerekent in 't land van Sooping. Hij heeft in 't laaste oorlogh meest hier geweest, en isser noch, zijnde een hertigh out manneken.

Arou Alivongan, dicht bij Tana Tenga, ende beyde benoorde 't land Sooping gelegen, als vooren, zijnde present noch bij den coninck.

Arou Baqua, een groote stadt mede benoorde Sooping, dichtbij de voorsz. 2; in 't laaste oorlogh is hij mede present geweest, en noch.

Arou Baringen, almede onder de 3 en van deselve conditie, maer wat westelijcker als d'andere naar zee gelegen. Desen guyt is doorgaens onder 't oorlogh op Maccassar bij de vijandt gebleven, en nu in de vrede wedergecomen, zijnde bey de Coninck van Soping, en waerop oock te letten staat.

Arou Luroranh, even als de voorige en benoorden gelegen; dese is van siecte op Taneete gestorven. Arou Bacca is nu in possessie.

Arou Panna Toaboe in plaas van Arou Apanna Toegima, sijn outste broeder, zijnde van deese plaats 3 coningen. 't Is als de vorige een vrije negerij, bewesten 't land van Soping naar zee gelegen; heeft sig doorgaens tot Tanete onthouden.

Arou Jampoe, dit is Arou Bingo, onder die van Bone genoemt, de welcke heer van Jampoe zijnde, een vrije negerij, niet ver van de rivier van Chinraano geleege, hier oock plaats krijgt, alsoo dit sijn volck mede op Bouton was.

Arou Goa-Goa, al mede vrij in de vlacte tusschen 't landt van Soping en Mampoe geleege. In 't eerste oorlogh hebben se haar met Arou Panna inden oirt van Loeboe onthouden en altemet tegen Wadjo

eens uyt roven geweest, van geen belang. In 't laaste oorlogh heeft Arou Byla / dit volck onder zigh gehad. En Arou Goa is bij de Coninck van Soping.

Arou Palacca disopingh Lapalalingh, een vrije negerij bezuyden Soping in 't gebergte. In 't eerste oorlogh heeft men dese bij ons niet vernomen; in 't laaste bennen se om de noort, tot Zyan, Marous etc., voorts met Arou Panna op Pamandingan geweest, present al mede op Taneete.

Galeran Byle, toebehoorigh Arou Byla, in 't landt van Soping. Dese zijn in Manpou geweest in 't eerste, en in 't laaste oorlogh onder ons alhier.

Galeran Beele, zijnde dit de negerij daer de prins van Soping sig Arou Beele naer noemt, welke naam zijn broeder Toeappa nu draagt, en gelegen aen de groote revier van Chinrana, ontrent 't landt van Soping. In den eersten oorlogh bennen deese op Batta-Batta onder de prins gebleven, en voorts gecontinueert.

Arou Chita Oeseman. Deese is een heele groote negerij geweest tusschen Soping en Mampou aen de groote revier, daar over Oeseman 't gesag van de Coninck van Maccassar had gecregen. Maer Arou Baqua Sabito heeft op Bouton 't volcq aengeslagen, als zijnde zijn vader eygentlijck Coninck van Chita ende zijn voort onder hem verbleven. Oeseman keerde weeder soo haest hij gelegentheyte creeg naar Maccassar, doch naer de vrede op Bonaaye gemaect, aan onse zijde, en is voort van siecte gestorven.

Arou Padangen, een negerij benoerde Soping, al wat ver gelegen, heeft staande 't eerste oorlogh bij Arou Appanna huysgehouden, men weet qualijck waer, in 't laaste insgelijcx om de noordt. De zoone genaemt Tayling, hebbende in dit eerste oorlogh in 't gevolg van Sijn Hoogheyt geweest, zijnde noch bij den Coninck van Soping, is een braeff prins van goede couragie en niet woest. 't Hooft van Montemeranes zoon sloeg hij tot Sanbonjava aff. Zijn vader hout zigh present te Berrou en 't volcq is verstrooyt.

Toydjang}

Tosydang}

Topana }@ dese drye zijn Sopingse zourounans.

Dese volgende princen en annac radja-radjas zijn oock wel mede geweest, en op Bouton gecregen, maer sonder bewint en bennen gebleven in 't gevolg van Arou Oedjon Poelo, en Arou Tona Tenga. /

Touraga, soone van eenen Lapatyco, in 't eerste oorlogh doot gebleven.

Toappoen, als vooren en nevens den eersten tegen die van Wadjo gesneuvelt.

Lamattoepoen, soone van Arou Salotenge, is in d' eerste oorlogh onder Arou Panna met sijn vader geweest, en in 't laast met den selve onder de troepe om de noort.

De volgende grooten zijn naederhandt, wanneer het goede succes op Bouton tot Bone was vernomen, werwaerts ten eersten expeditiën van posten was gedaen, maer niet in sulcken sin als onse ordre lag, op Tiboore bij den Coninck van Palacca verscheenen.

Arou Talang, heer van de negerij soo genoemt zijnde, sorterende onder de negerij Tadjong, een van de 5 welke bekent bennen met de naam van Limapannoea Riajay. Dese heeft doorgaens ons oorlogh bijgebleven, en is noch jegenwoordig tot Bontouale, maer van nul belang.

Arou Chiello, een negerij van de stad Bone, als vooren en nu noch in Bontuale, van wat beeter couragie, hij heeft altoos gequest geweest.

Arou Canpoubou Lebelouwa, zijnde Canpoubou sorteerende onder de negerijen bekent met de naem van Riatangela. Dese is in 't leste oorlogh onder Deyn Pabile verbleeven, in 't eerste heeft hij mede op Batta geweest. Maer ick heb geen kennis aen dit slag van krenge; dat wat besonders was, is mij wel te voor gecoomen, maer minst 't ander soort, omdat se verbij gegaen wierden, als d'andere wat cregen tot opweckinge van 't vier dat er in voncte.

Pona Sede Vanee, aensienelijke luyden uyt Palacca, is overal gevolgt en als een vooruytganger gesneuvelt van een loot in 't bestormen van de vastigheeden op 't Hollants erff; vermagschapt aen Sijn Hoogheyt.

Toyso off Arou Mario, broeder van den lieutenant Tobabo, stadthouder van Radja Palacca over voorsz. Mario in 't gebergte, heeft mede overal bij Sijn Hoogheyt geweest, tot d'eerste expeditie naer Marous, daer hij nu noch is. Dese mogt ghij erkennen voor een soldaet, hebbende op Marous oock aen den commandant alle gehoorsaemheyt bewesen, en is oock van een goeden aart; vermagschapt aen Radja.

Toantsje, susters soone van Toyso, een soldaet; hij heeft meest onder 't ooge alhier en eenigen tijt oock om de noord geweest, 't mag wel voor een wacker jongman werden aengemerct, voor jegenwoordig is hij hier. /

Arou Luroran, is ergens ontrent Keera uyt een negerij Siva genaamt, daer Crain Linques eygendom aen reeckent, op Tiboore gecomen en heeft gecontinueert totdat met Tousawa naar Marous is vertrocken; present is hij naar Bone.

Arou Ouleek, mede met den voorsz. uyt de negerij Siva als volontair uytgecoomen, is altoos onder 't ooge gecontinueert, en met Tousauwa naar Marous vertrocken, zijnde van goede reputatie, beter als de voorsz.; hij is jegenwoordig noch hier.

Tochmongh}

Polopie }

Lassidela}

Toarou }

Toalou }

Tosaoe }

Tobeta }

Toalangan}

Lakilou }@ Boneërs die als soldaten bij Radja zijn gecomen

Voort hebben de voorgenoemde heeren in haer gevolgh met gebragt, en sijn dese en geene sonder naeme noch van selve uytgecoomen, tot een nombre naer gissinge volgens aengeven van Zijn Hoogheyt van ruym 500 coppen.

De scheepen uyt Tarnata hadden hier op Bouton mede overgebracht de naervolgende heeren welcke aldaer 't mijne aencomste al @...jaaren onder den bescherming van de Coninck van Tarnata geresideert, en van sijn Majesteyt seer goet tractement genooten hebben, zijnde in de gemeene

revoluytie van anno 1660 in't begin van anno 1661 met Radja Palacca, en veele andere heeren en vrouwen, mede ten lande uytgerocht, en naer een wijle verblijvens op Bouton, in Ternata gearriveert, te weeten:

Dayen Pabile, zoone van den Coninck van Bone, bekent met de naame van Martinro de Tello, omdat hij nu al 43 jaaren verleden tot Bontouale gestorven, en tot Tello begraven is, succederende in de ope plaatse, volgens de begeerte van den overleden Coninck, Oppoene Pacca Kooyo, zijn susters zoone, ten aansien Dayen Pabiles moeder niet en was van genoegsame extractie, waerop in Bone al wat nauw reguardt schijnt genomen te werden.

Arou Marouangy, is al mede eene van de voornaemste, en uyt de geslachte des Coninck van Bone, dewelcke ten tijde dat 't landt van Bone in dienstbaerheyt gestelt, en van alle conincklijke / waardigheyt berooft wierde, door den Coninck van Maccassar Ripapan Battoene, vader van den jegenwoordigen, eens voor de honden gesmeeten en gebeeten is geworden, waervan noch de gelijkteeckenen draagt, omdat hij niettegenstaande veele ontfangen weldaden, telckemale mede weder was affgevallen. Die van hun gevolgh, soo mannen als vrouwen, welcke ick op Ternata gevonden, en die zij vandaer medegenomen hebben, zijn geweest ruym 50 coppen. Maer als ick nu op Bouton van de oost geretourneert waare, bleeck mij al ten eersten dat Sijn Hoogheyt tot dese geen groote treck hadden, en dat se hun van elcanderen al vrij wat coel hielden, dat ick doe naer tijds gelegentheyt soo wat accomodeerde, partijen vermanende tot bevorderinge van 't gemeene intrest, en dat d'een noch d'ander in zijn waardigheyt niet en conde verminderen, als maer de tijt gecome waare daerin God de Heere haar met hersteltenis in voorige vrijdom en met vercleeninge van haere soo cragtigen vijand belieffde te zeegenen, gelijk Hij al bereyts soo merckelijck hadde beginnen te doen, 't gunt te dier tijt meer opereerde op 't gemoet van de dese, als op dat van Zijn Hoogheyt, want ick al eenichsints met autoriteyt moste procederen, om voor deselve een bequaem vaartuygh te doen inruymen. Daer en is ongetwijffelt noch tegenwoordigh de beste gront niet tusschen beyde, daar misschien niet veel aen gelegen is, uytterlijck isser egter vrundschap gehouden. Doch sal ligt desen raeckende naeder gediscoureert werden, en oock in 't besonder van Marouangen, behalven datter al yetwes van dees onderlinge jalousie gesegt is in onsen brief van den 6 augustij 1667 aen hun Edele de Hooge Regeeringe op Batavia geschreven, waer in U.E. onder anderen mede vermeldt sullen vinden van de expeditie door Zijn Hoogheyt uyt Tyboore (staande mijn affwesen om de oost) naar de landen van Bone, Soping, Sabito en Loeboe op zijn eygen en perticulier overleg in den beginne van de maent mey gedaen, ende dat onder soodanige hoofden als men soude connen achten, dat men een saecke van sulck belang niet en had hooren aen te beveelen, behalven dat hij het wiste gansch tegen onse meyning te weesen, en contrarie ons gemeen goetvinden, off ten waare dat het de saecke in Bone onvermijdelijck quamen te requireren, dat se geensints niet en hebben gedaen, bestaande voorsz. troupes in de naervolgende: naar Bone onder

Dayen Sitaba, tweede prince van Caayo, ende /

Dayen Matoane als principale gesagvoerders, met bijvoeginge van de naervolgende grooten en haer volck:

Arou Byle, swager van Sijn Hoogheyt als hooft over sijn volck van Palacca,

Arou Mario den vervaarden,

Arou Cheylon,
 de 3 hoofden over 't volck van Mampoe voornoemt,
 Galeran en 't volck van Amaly,
 Arou Mario, sorterende onder Tello Limpooya,
 Toasomming met volck van Solanketa ad idem,
 Galeran Carla met 't volck van Mara ad idem,
 Arou Taneete Toady onder de 9 vendels,
 Galeran Tonra, onder Tello Limpooya,
 Galeran Mero,
 Arou Lampoco, onder de 9 vendels,
 Arou Patchio ad idem,
 Arou Chica ad idem,
 Galeran Ponjoela,
 Galeran Boele,
 Arou Bingo Tochiming,
 Arou Mabiering, door Radja op Bouton tot die naam geërigeert, zijnde daerom hiervooren niet te vinde;
 oock was denselven geordonneert met de Tiboorse Coninck van Wawouw op een vaertuygh te gaen,
 den welcken hem met sijn gevolgh, sterck 6 coppen, vermoorde, en weder naer huys retourneerde,
 Galeran Ounjy,
 Topangala Souroan,
 Toboa Maringe,
 Deyen Palily, zijnde geweest in 't gevolg van Arou Amaly en daerom voor niet bijgebracht, decendeert
 uyt den conincklijke huuse van Patiero, en heeft 't zeedert april verleeden geweest, in plaatse van
 Dayen Messiga, het hoofd van Zijn Hoogheyts lijffwachters, dan is nu voor weynich daagen weder
 gedeparteert.
 Maackende alle deese tesaamen wtt een magt van 2500 coppen.

[Naar] Sopingh onder:

den prince van Soping Tousading alleen als principael gesaghebber, zijnde hem bijgevoug
 Arou Oedjonpoele met alle Soopingse heere met haer volck, hier vooren genoemt, sulcx daarvan hier
 geen repetitie requireert, maeckende met malcanderen een troepe van 500 coppen. /

Naer Sabito off elders in de noordse landen onder Arou Bacca, mede van Batavia gecomen, als
 gesaghebber, en voorts met hem:

Arou Soupa, welcke met sijn volck op Bouton oock nevens de Bougijs tot ons ingecomen, ende door
 Sijn Hoogheyd aengenoomen is, geleege digt bij Sabito, maer onderhoorig aen niemant als aen sig
 selven,

Arou Nepo, eeven als vooren een stadt daer oock digt bij gelegen,

Arou Padaca Lauwa }

Arou Palanro }

Arou Marepann }

Arou Booga }@ zijnde oock al negerijen begrepen in 't landtschap dat bekent is met de naem Touradja Tanparro, daar men Sabito, Soupa en Nepo al mede onder telt, als vooren op Bouton mede overgecomen, tesamen met malcanderen uytmaeckende eene troupe van 500 coppen, doch daer sijn bij gereeckent het volck der negerie Chita, onder Oeseman uytgecomen, en gelijk voor genoteert door Arou Vaqua onder sig getrocken.

Item naer Loeboe wiert gedemiteert, Arou Panna Ankee, terug brengende Oppoene Moloton, een van de voornaemste princen van Loeboe, den welcken door Daya Lolo ten eerster becomen advertentie van onse Radja Chenning, met een gevolgh van 50 wel uytgesochte keerels, naer Bouton was affgesonden, en in ons affwesen tot Tiboore aengecoomen om te betuygen haer goede wille en genegentheyt van met de Compagnie en bondgenooten tot voorstant van de algemeene vrijheyt te willen leven en sterven, meede brengende tot vereeringe 2 goude stormhoeden gestoffeert met pluymagies, steerten etc., naar de wijze van den landen, voorts noch verscheyde andere dingen (welcke alle onder Zijn Hoogheyt sijn verbleeven) met presentatie dat zij ten goede van de gemeene sake bereyt waren te contribuieren al 't geene men conde achten van haer vermogen te wesen, sulcx dat men maer behoefde te gebieden en naer Loeboe notificatie te doen. Derhalven is desen Daaya Moloton, dewelcke anders liever had willen toeven, naer mijn comste, om oock dan met eenen te aboucheeren met Radja Chenning, als zijnde te dier tijt soodanigh ten principale sijn adres, weder in persoon door Radjaa naer huys gesonden, mitsgaders, als gesegt, Radja Panna en 120 man tot sijn geley, met een omme te bevorderen een / notabile troepe 't onser adsistentie. Maer zij waeren daer niet heel lange geweest, doen onse vlugtelingen uyt Bone derwaerts d'een voor d'ander naer quamen affsacken, om hun te salveeren, dat haer egter niet seer en heeft ontseth, en van geen resolutie doen veranderen, gelijk zeedert berigt bennen, hun al even genegen thoonende tot getrouwe bijstande naar vereysch van de tijt ende saeck. En gelijk wij in de respective voorgevoerde uytsettingen, hoewel niet soo seer over dese laesten, het aldermeeste vergenoegen niet en hadde, en noch alsoo weynig opinie van eenig goet succes, dat evenwel Zijn Hoogheyt (die al roucoop hadde omdat hij geen tijding creeg) maer inpassant doch in particulier is te kennen gegeven, soo en is oock de tegenstant niet heel groot geweest, doen se meest vereyschte, zijnde soo haest d'onse maer in Bone en Soping quamen aen te landen, daarvan door Oppoene Pacca Kooya uyt Bone en door den gesagvoerder Arou Beela uyt Soping ijlige advertentie aan 't Maccassarse hoff gedaen, daar se niet luy waeren om tegen die inval datelijck ordre te stellen. Sulcx de Coninck van Tello geadsisteert met Crain Lincques en Callamatta, niet stercker als 2000 mannen, in eygener persoon derwaerts spoeyende. En naar Soping trock eene andere propere troepe onder Dayen Mangaga (ons op Bouton met zijn onderhebbende prauwen ontsnapt), door de welcke d'onse soo in Bone als Soping met cleene moeyte weggedreven ende van een verstroeyt wierden, genoeg te doen hebbende dat se haer selven in Loeboe en elders salveerde, daar den Coninck van Bone Oppoene Pacca Kooya, door zijnen soone den prince Pacca Kooya aen onse zijde ge-ingageert, mede naer toe retireerden, gevende 't landt ten besten. En doe redundeerde alles weder onder de gehoorsaemheyt van den Maccassar. Vertreckende de voorgenoemde coningen met haer leeger verregter saake naer huys, lieten se tot gesaghebber over Bone Poene Laccaaya. Doch en is soodanige cruelliteyt als bij voorgemelden brief beschreven staet,

door die van Maccassar niet geoeffent. Jaa oock te dier tijt wel eenig gering volck tot slaaven metgevoert, maer anders niemandt mishandelt. Soo evenwel de onse gebruyct hadde eenige voorsigtigheyt en goet overlegh, het conde in alles wel geluct zijn, want 't hunner eerste arrivement en hadden zij geene tegenstand, dewijle Pacca Kooya alleen in defentie bleeff stil sitten, en Jerenica in de landen van Boele- / Boele, sloege sij op de vlugt, daer Dayen Sitaba eer van hadde, hebbende Crain Jerenica den stormhoet van den cop gelicht, die, soo hij den keelband niet had los gecregen, datmael den dans niet ontsprongen waare.

Naar desen verkeerden uytslag in de landen van Bone volgden wij met het gros der vloote, alvorens daarvan bewust waaren, en doen door overval van storm verstroeyde alle de Bougijse en Boutonse praauwen, zijnde Zijn Hoogheyt uyt Boeton vertreckende noch sterck bevonden @... vaartuygen en gemant met @.....coppen, wesende d'een voor d'ander naar noch meest alle hier en daer langs de Bougijsen oever te landen gecomen, en onder anderen Radja voor Patiro, maer in sulcken staat, volgens de rapporten van Poolman, die met den Eendraght ende den Dolphijn gesonden waer om hem op te soecken, en had hij inder eerst niet veel toeloop, alsoo dat sijne comste seer wel te pas en te staede quam, met de chialopen, en niet minder, eene acte van segourance, welcke ick goet gevonden hadde in de Duytse en Maleytse taele onder Compagnies zeegel aen de Bougijs 't haerer verseeckeringe van 's Compagnies goede meeninge aen deselve te adsisteeren, te expedieëren en Poolman mede te geven, zijnde voorts wel geslagt dat den nieuw ingestelden regent der Maccassaren Poene Laccaaya boven genoemt ten eersten naer het aencomen van Radja tot Patiero naer Maccassar retireerde, soo dat eyndelinge met een goet gros gerochten aen 't marschieren, zijnde de uytgeweeckenen naar Loeboe en elders uyt haare schuyelhoecken weder te voorschijn gecomen. Maer Dayen Pabile verbleeff in Bone, om daer de saacken gade te slaen, dat echter tegens Radjas intentie scheen te wesen, meenende dat hij hem soude hebben gevolgt. De strand negerijen van Boele-Boele waaren haest schoongemaect van pady en rijs, Boelocomba en deed geen wederstant, gaff naar 't geleek de padij, huysen en buffels, ten behoeve van 't leeger met genoegten ten besten en koos sonder meninge (voor soo lange) onse zijde. In dier voegen trock het leeger, en Poolman met zijne soldaten, 30 coppen sterck, met 2 stuckjens daer benevens, sonder verhinderinge voort, tot ontrent Laayo in Tourata, al waer den pas onder Crain Linques met een goede magt geslooten zijnde, soo bleven onse troepes gestut. Sulcx endelijck geresolveert is deselve te water over te brengen, hoedanigh het oock wel / gelucte, en de gantsche magt op Glisson den 14, 15, 16 en 17 augusti is tesaamen gerocht. Maar Arou Amaly, capitain Toesonraawa, lieutenant Toebaba, Toronre en noch eenige andere, in 't geheel 9 vaartuygen, waaren op Bantheyn albereets bij de vloot gecomen; alle welcke soo wat dieper uytgehaalt als tot een simpele aanwijssinghe onser presente bondgenooten vereyscht, sal het U.E. connen dienen tot een beter en naeder verclaringe van dese beschrijvinge, daer met ick nu ten principale voortvaare.

Loeboe, daarvan is de hooftnegerye Polopo gelegen in de westbogt van de groote golff van Celebes, dewelcke golff van de zuydsijde het eylandt inbreect, en soo regt noorde aen wel 75 mijle verre inspoelt, stootende tegen de stranden van Loeboe aan, daer se ten ende loopt. Oost en west is

deselve tot over de 50 mijl verre wel 30 en 35 mijl breed, dan vernaauwt se daer door twee uytsteeckende hoecken, op ruym 12 mijl, en weder op 't eynde is deselve ruym 20 mijl wijd, soodat het een geheele zee is.

Dit landschap was in voortijde, doen men Macassar noch niet kende, het geweldighst van 't gansche landt, en men en konde geene andere grootheyt. 't Meerendeel van Bone, Boele-Boele en voort tot Bantheyn was hem al onderdanig, Toadjo insgelijcx. Maer 't zedert Maccassar allengs toenemende, is dit affgenoomen, en onder dat affnemen, Bone oock teffens met Maccassar in magt en vermogen toegenomen, alsoo dat eyndelijck, met adsistentie van Bone, onder de regeeringe van en door den Coninck Tony Palanghe is overwonnen, zijnde dese broeder en voorganger van Tony Batta, denwelcken is geweest overgrootvaader van den jegenwoordigen Coninck. Maer dese overwinninge en heeft den Coninck van Loeboe niet gedient tot verminderinge van sijne eere, waardigheyt, ofte vrijdom, zijnde alleen onderlinge bevestigt een bondige broederschap, die tot de nederlage van Bouton vooren beschreven geduert heeft. Doch is de Maccassarse autoriteyt allengs meer en meer toegenomen, tot soo verre dat die van Loeboe de Maccassarse heerschappije genoegsaem erkent hebben, bezonder zeedert de doot van de laastgestorve Coninck.

Nu jegenwoordig reeckent men de Loeboe-esen, voor soo veel ick onderrecht ben, haare juridictie van Polelopp langs den oever van de golff / zuydwaert heen tot Larompo, zijnde ongeveer eene distantie van 20 mijlen; van Poelopo oost aan, tot in de oostbogt van de golff, tegen welke stranden deselve gestut wert, mede ruym 20 mijle, en langs den oosteroever weder zuyden aan tot aan de oosthoek van de golff aan 't zuyderent, ziende tegen d'eylanden van Cambaayna. Voorts te lande gaet het soo verre als de Alphoeris off Toeraadjors dulden wilden.

't Is vrugtbaer soo wel van padye als zagouw, voorts van vrugten, dienende zijne naebuere bij qualijck slaagen der gewassen tot een spijscaamer. 't Geeft oock ijsser, staal, rottang, dammer en andere dingen meer, welckes quantiteyts noch niet wel ondersogt zijn. Altoos het ontfangt gelt, en geeft weynig uyt, sulcx wert de coninck en de grooten voor gelt rijcker gehouden als andere op dit land, exepto die van Maccassar en Toadjo, de welke laaste [groot]e schaggers bennen.

De coninck laast gestorven heeft ter wijve gehad de suster van Crain Montemerano, dochter van Crain Zemana, present op Batavia, daarvan hem een zoone is overgebleven, die gehouden wiert voor coninck, blijvende de directie aan des conings broeder, die doch Chenning, dat is te seggen administrateur van 't rijck was, gelijk Cronron van Maccassar, en is dat dengeene, waarvan gesproocken, en door wie 't contract op Bouton, hiervooren geïnsereert, mede geteeckent is, zijnde de jonge coninck daar oock selve present, en doen ongeveer 15 jaeren out, den welcken eerst nevens de zoone van Montemerano bij mij selve in de cayuyt gelogiert en getracteert sijn geworden, maar naederhandt ten opzichte van de boose natuere in denselven gespeurt, en om de fuge van de Coning van Biema en Montemerano opgeslooten, mitsgaders in september naar Batavia gesonden gewerden, daar se beyde zijn weggelopen. Den soone van Montemerano was door den Sultan van Bantam naa herwaerts geschickt en heeft hier daags naar de veroveringe van Sonbonjava vechtende de cop verlooren. Den anderen weet ick niet, waar hij hem onthout. Hier hebben wij hem niet vernomen, sulcx sal hij wellight noch op Bantam weesen, zijnde dit boven all een quaadaerdig en boos schepsel, daar moeder, voogt en all voor beeffde als hij gaande wiert.

De voorsz. Chenning nu al stonts naar de ontfange nederlage met de eerste gelegentheytschreeff aen Dayen Lolo, stadthouder van Loeboe, en deed hem recommandatie, dat hij 't volcq van Loeboe vermanen soude om volgens zijn exempel / ten goede van het landt den Maccassaren te verlaten en de Compagnie als bondgenooten toe te vallen, 't selve bij 2 à 3 nadere brieven noch reïtererende, 't welck oock door den voorsz. Lolo op de aldereerste notificatie soodanig geamplecteert is; hebbende ons voort gemelten Chenning tot de vrede van Bonaaye toe, staande deselve, en weder in 't nieuwe oorlogh allenthalven getoont alle prauwe van welmenende vriendschap en getrouweyht, gelijk wij hem mede in veel respect en aensien gehouden, alle beleeftheyt en cortoisie bewesen, en verre boven andere geëxtimeert hebben, tot dat hij op den 5-den augustij verleden jaers, met al sijn aenhang off huysgesin uytmakende 10 personen, sig weggemaect, en 't onser aller grootste verwonderinge naar Tello bij de vijand begeben heeft. Siet daarvan bij onse missive van dato 19 augustij 1668 aen hun Edele geschreven item bij onse expeditie naar Loeboe aen de regeringe onder dato 6 dto@ gedaen, om den selven voor te coomen, mitsgaders wat antwoord den 16 october ten vergenoegen daerop ontfangen is, sullende dat te vinden zijn in het translaetboeck, ende oock bij de brieven uyt de Sloep Tonijn van den Stierman Pieter Mol in 't aencomende briefboeck, en daerin bevonden werden een seer solemneele mutuele verbintenis tusschen Loeboe en Bone. Ontrent dewelcke dingen Daayen Lolo de bestieringe gehad, en zeedert in vervolge Lamapamadang, anders genaemt Deyen Masoerou, tot Coninck van Loeboe ge-erigeert, en met vergenoegen van groot en cleen, vercooren heeft, als zijnde de wettige en gerechte erffgenaem, ouder zoone des gestorven coninx, en geprocureert bij de suster van Dayen Lolo, sulcx van geen minder geboorte als den fugatijff, voor den welcken desen om de Maccassaarse mogentheyts en om geene andere reede onwettigh was, moeten terugh staan. Lapaly off Dayen Matoedjou, zoone van Dayen Lolo, maecten zij al met eene tot Chenning van 't landt, en is in die qualiteyt met 300 man onlangs naar Bone geweest, tot secoers.

Het sijn twee princen die ick hoor prijsen. Van den laasten betuygen onse bevelhebberen van 't Jagt Rambangh, dat zij hem hadden gevonden van ijver en ernst, de Nederlanders seer toegedaen, en wel genegen om sig aen 't Casteel eens te moogen verthoonen.

Den ouden Chenning, naar eenige dagens residentie tot Tello was door de Maccassaerse coningen gelargeert naar Loeboe, met / boodschap aan de regeeringe, dat bij hun soude willen voegen naar 't oude contract, en ontfangen denselven in sijne waardigheyt om het landt te regeeren, totdat Lypang weder te voorschijn quam en dat se dan gesamentlijck het gelove Mahumet wouden helpen beschermen etc., hebbende soo zijne reyse genomen door Wadjo, en de Coninck van Loeboe gerecontreert tot Larompe, soo als zij met de magt gereetlaagen om Wadjo te infesteeren, doch tegen toe met denselven terug, wanneer hem vergont wierde sigh sonder eenig bemoeyens met de regeringe in zijn negerie vreedig terneder [te] stellen; wijsende ontrent terselver tijt seer smadigh van hun aff de sourouans uyt Maccassar derwaerts gesonde, met bedreyginge van de doot indien zij weder quamen, waervan ghij cont vermelt vinden in een grooten brief door die van Bone aen den Coninck van Palacca geschreven, staande neffens meer andere in 't translaetboeck, daar bij men onder anderen oock leest van seecker bespreck door die van Loeboe met eenen sourouan der Taadjers, aan Chenning affgesonden en door hun geintercipieert, gemaect, hem aengeevende voor 't eenemaal door

de gesamentlijke stenden van Toadjo daertoe gemachticht te sijn, daar hij en zijn mrs @ 't huys gecomen wesende, gansch geen respect aengedraagen hebben, maer opentlijk met die van Loeboe gespot.

Ondertusschen heeft Chenning onder schijn van sig nergens meede te moeyen sig de meeste Touraadjaarse volckeren weeten aenhangig te maaken, en vervolgens oock een gedeelte van de vordere negerijen en grooten der regeeringe, om sig als vooren tot de regeeringe in te dringen, en daer met de Maccassaren weder toe te vallen, alsoo dat zij daar nu zijn in verdeeltheyt en binnelandschen oorlogh, gelijk men verstaen heeft uyt de laaste rapporten van ginder over Bone, hier gedaen, en onder anderen uyt den caarte maacker Jan Boan, de welcke, met den Tonijn gesonden wesende om de golff rondom te bepeylen en te bezeylen, daar voor de negerij gelegen heeft, versocht werdende om daer te willen blijven, 't gunt hij excuseerde op onvermogen, seggende dat sij dat door sourouans hier te versoecken hadden, gelijk zij scheenen te willen doen. Maer en werden dese inlandsche beroerten door de bondgenooten van geen belang gereeckent, daarbenevens vaststellende dat den coninck en sijn voorneemste regenten het verbond met die van Bone gemaakt nooyt afftreden sullen, gelijk / zij met een briefien aen Radja in een nederigen zin hebben laten weeten. Soo onse parthije maer niet succombeert, gelijk gemeent wert van neen, soo isser niet veel aengeleegen al blijven sij ginder tegens malcander wat woelen.

Ick heb dat landtschap altoos, gelijk U.E. can blijcken bij alle brieven, seer al wat gecarrasseert en in 't geheel niet minder als Bone aen de Compagnie getracht te obligeren, mitsgaders d'een soo wel als d'ander gepoogt op te wecken, om tegen die van Toadjo yets considerabels uyt te rechten, daer haer vermogen cracht en magt, soo maer den minsten ernst begeert hadden te employeren, overvloedigh groot toe geweest is, en als wanneer sekerlijk gevolgt zoude sijn een groote verdeeltheyt ende scheuringe onder dat volck, gelijk d'onse genoeghsaam daarvan bewust waaren. Maer het heeft niet met al geholpen. Groote toebereydselen zijnder bij der handt genoomen maer al 't elckens weder in roock verdweenen, soodat wij inderdaat staande dit gansche oorlogh uyt dat volck niet connen seggen het alderminste secours genooten te hebben, als alleen dat zij onse vrienden en niet onse vijanden geweest sijn, 't gunt noch al te extimeren is ten aensien welligt anders die van Bone tegen die van Toadjo niet souden hebben mogen bestaen. Het welck aangesien, soo als het sig nu aldaer heeft toegedraagen, derhalven sullen U.E. de vrintschap [noga] diennen aen te houden en vrindelick te cultiveren bij occurerende occasiën, oock onder anderen meede altoos U.E. begroetinge laten doen aan Oppoene Ladjo, waervan in de brieven van 29 december wert vermeldt, een halve broeder van den fugitive Chenning, maer van wederzijden elcanderen een geheele vijand. Desen heeft noch getoont ijver en lust in de gemeene saack te hebben, en oock met die van Toadjo in eenige rescontres met het Loeboese volck hem ondergesteld geweest, mitsgaders onlangs den krijg van Mattoane gevolgt in 't gebergte, daer wij niet veel anders van en weten als datter een vendel off twee uyt vervallen is. Indien 't evenwel gebeurde dat die van onse zijde in Loeboe het tegens haare partije te quaat krijgen moete, hetzij dan door adsistentie door die van Toadja (ten welcken eynde Chenningh al besending gedaen, sonder dat hij antwoord gecregen hadde) off andersints, soo dat se deden versoecken om de bijwooninge van een chialoupe, acht ick ten dienste van de Compagnie niet onnodigh te wesen, dat het vergont, en in sulcke gevalle derwaerts gedemitteert [wert] 't Jachtjen

Rambang, dat nu seer defencijff en al vrij wat / aanzienelijck is, connende oock nu in 't aancomende mousson met min periculen geschieden, omdat het een opperwal is, en de chialoup alles bevaaren heeft, volgens de caarte daarvan gemaect, dienende in soodanigen toedrigt den Coninck van Bone mede ge-exhorteert om derwaerts hulpe te schicken soo 't vereyscht. Anders tot Loeboe wonen vrij veele Boneërs, die nu en dan in troebelen derwaerts haer retret genomen hebben en voorts verblijven, welcke naer mijn berigt zij de zijde des coninx tegen de weederhoorige blijven houden. Maer Chenningh is loos en voorsigtigh, oock niet heel leuy, dervende nevens de gemeene man al meede bij de wercken coomen, hebbende daerenboven, terwijl hij onder ons heeft geweest, ongetwijffelt alles naaukeurig geobserveert, soo dat hij bij gelegentheynt zijn parthije wel eenigh voordeel affsien, en vercloecken soude connen. Ick can echter tot nogh toe niet genoeg verwonderen over sijn fuge, en weete niet uyt te vinden waerop deselve gefondeert off uyt veroorsaect is, off 't moet sijn op zijn misdrijff 't geene hem wert naagegeven, daar men zeedert niet meer van gehoort heeft; want misnoegen cander niet sijn, immer niet van sulck belang. 't Gelijckt er evenwel [niet] naar, dat uyt eenige bitterheyt can wesen geschiet, alsoo daarvan noyt teekenen bennen vernoomen. Lust om naar Loeboe te keeren kan 't mede niet sijn, want dat stint in sijn eygen keure, en 't is hem te meermael voorgesteld. Liefde tot de vijand isser altoos niet in gevonden, en soo dat waer geweest konde hij immer staande vrede sijn parsonagie gespeelt hebbe, off met ons toestaen naer Loeboe gereyst sijn, wanneer hij dan sijn quaade genegentheynt met operatie koste in 't werck stellen. Het is nu effter soo, en sijne bedrijven mogen wel gaadegeslagen worden, hebbende de laaste besendinge van een brieff aen de Coningen van Maccassar en Tello, staende de vrede, waervan in Loeboe doe noch geen kennis waar, nootsaeckelijck sijn opzigt, wesende door Radja Goa aen ons geloggent eene ontfangen te hebben, en is oock aen die van Tello niet gecommuniceert, mede den sourouan ijligh weder weghgesonden. Daar en can niet veel clem in steeken, te desen dage. Niettemin dient men te weeten, watter omgaa. In vrede moet men scherpst toesien, en de vrienden tot vruntschap gedwongen minst vertrouwen.

Sousou is een landtschap te lande waert in Loeboe gelegen, mede gerekent onder de Toeradjers, wel onder sijn eygen coninck, / maer subalterne aan Loeboe, en aen onse zijde getrouw. Dese heeft meede zijne sourouan herwaerts aen de coningen gesonden, soo 't geleeccq tot geen andere intentie als om sig bekent te maken, connende hij 't selve uytmaacken en te velde brengen tusschen 3 à 4000 coppen, daer met hij liet weten tegen die van Toadjo ontrent de grensen in actie te zijn geweest, en dat hij niet naerlaten soude altoos te thoonen met die van Loeboe en oock met occurrentie in 't besonder, dat hem de gemeene saacken ter herten ging. Sijnen affgesonden heb ick gedefroyeert

SPT3

en met contentement teruggeschickt. 't Zeedert, doen de Bougijse sourouans Arou Biera en Walane uyt Loeboe in augustij hier weder geretourneert, deed hij met deselve weeten dat de aanhang van Chenningh onder die van Toeradja van heel geen belang was, en dat het meerendeel al wat van hem genoomen, en beloofd hadden de partije te verlaten. 't Is hier te lande een out gebruyccq, en noch tot heeden toe in practijcq, dat soo yemandt tot vruntschap genodight en gedisponeert wert d'een off d'andere zijde te kiezen, alsdan den soodanigen die belofte doet van te sullen incomen met yetwes begifticht wert, hetzij met 1, een halff, een quart tayl, ofte oock wel 2 of 3 maesen. 't

Gunt zijnde aengenoomen alsdan voor een bezegeling van de belofte gerekent wert, en in desen zin verstaet hij 't voorsz. zeggen, dat se albereyts wat van hem genooten hebben, dat egter nummaels van geen operatie sal sijn geweest, want naer dier tijt is den aenhang van Chenningh noch 't meeste vermeerderd. Het sal evenwel goet sijn, wanneer bodens naer dien oort affgaen, dat Ulieden desen coninck al mede een groetenis toeschickt, en alsoo zijne goede wille aanqueect.

Ick hadde wel naer Loeboe nu in 't laaste mede geschreven ten eynde zijluyden ijmandt wouden committeren van genoehsaem aensien en qualiteyt, om met mij naer Batavia te gaen, maer doen wist men noch van soo generale revolutie niet. 't Is niettemin geloovelijck, datter off in geschrift off mondelinge antwoord op comen sal, waneer UE. gedachtigh connen sijn, derwaerts weder te laten weeten, dat se mede yemandt van haerentwegen believe te stieren, om aen 't Casteel te resideren, opdat alsoodanigh bij eenige occurrentie tijdig daervan berigt connen werden.

Keera legt aen den westeroever van de golpho, ongeveer besuyden Larompo 10 mijlen. Dit is voor de overwinninge van Loeboe aan Loeboe eygen en / onderhoorig geweest, want het strecke zig doemaels tot aen de groote reviere Chinrana. Tonypolange nu, overwinnaer sijnde geworden van Loeboe, heeft den coninck de landen tot aan de reviere Larompa laten behouden, nemende Larompa selve en 't geene opwaerts ging om de zuyd tot Chinrana voor sijn, makende 't selve voor een gedeelte tot zijne slaven en voor een gedeelte niet, doch Kera was mede onder de dienstbare. Zeedert hebben die van Loeboe de Koninck van Keera geligt, en naer Loeboe doen voeren, 't lande weder voor hun behoudende, dat Thony Jella, grootvader van de jegenwoordige Coninck van Maccassar, niet beviel, en derhalven hierontrent wesend, herstelde die van Kera tot een vrij volck onder haer heer. De presente Coninck van Keera verviel op Boeton mede in onse handen, die wij in verseeckeringe (onder goet tractement nochtans) gehouden hebben, tot de vrede van Bonaye, als wanneer deselve naar gepresteerde eed van altoos te sullen getrouw wesen ende blijven, op vrije voeten gestelt zij, te meer ten opsigte sijn volck zedert de victorie op Bouton mede altoos gehouden hadden de zijde van Loeboe. Hij is hier onder ons gebleven tot december jongstleden, thoonende bij alle occasie te wille doen wat hij conde. Sulcx hij daarvan al mede gevoelen gehad heeft, aen sijn been, dat hem aen stick geschooten is geworden. En dewijle hij nu geen volck meer over hadde, ende geoordeelt wiert, dat men haer wel vertrouwen en largeren mochte, als sullende tot affbreuck van de vijanden ontrent Toadjo meerder dienst conne doen, wanneer hij zijn volck versamelt en zijn negerie weder in ordre gestelt hadde, soo is denselve meede, door ons tot een affscheyt beschoncken wesende ultimo december per de Krabbe naer huys gestiert.

Hij maacte staat, alles bijeengeroepen wesende, dat hij ontrent 600 coppen weerbaer volck soude vermogens wesen op de been te brengen, grensede met sijne agterste landpaale tegen die van Toadjo, tegen dewelcke hij nevens die van Kotenga al eenige voordeelige coerses hadde gedaen, en heeft sig nu jongst mede met wel 100 coppen in Bone laten vinden, met aanbod van sijnen dienst. Onse Sourouans naer Loeboe gaande en comende, leggen ordonnance daar en op Kotenge aan, wanneer se onse tabe aanbrengen en weder haren tabe terug dragen, dat soo gecontinueert dient, zijnde in desen man al eenige hertelijckheyt gespeurt, stil en modest / van ommegangh, sonder veel commotie. Mij en is niet bewust datter yetwes uyt zijn landt te haalen valt, plantende jaerlijcx haare padye tot eygen behoeff ende onderhoud; cattoen valt er mede tot haer eygen geweeff.

Kotengan, daermet is 't evensoo gelegen als hierboven staat gesegt van Keera. 't Buert oock aen malcander, hebbende de reviere van Catenga ontrent 2 mijlen bezuyden de reviere van Keera zijn uytloop. Maar de limijten van dit land sijn veel grooter, stootende van achter tegen Toadjo, en can, alles in goede ordre wesende, wel 1000 man te velt brengen. De coninck is teffens met den bovengenoemde onder ons gerogt en er eens getracteert en teffens vertrocken, een out, bedaagt en seer goet man, die ick vertrouwe dat het mede wel en van herte meent, en dus houden wij met d'een en d'andere even gelijcke vrientschap. Hij is wel selve niet mede naer Bone geweest, maer hij hadde eenige van de zijne onder Crain Keera medegegeven. Padye en cattoen voor eygen behoeff valt er mede, en niet meer. Voor alsnoch weet ick altoos niet anders, volgens berigt der coningen selve, en oock van andere.

Hier is noch een seer out man, mede genoemt Crain Cotenga, bij den Coninck van Maccassar, zijnde oom van den desen, welcke bij 't offsterven van sijn broeder in 't gebied gestelt wiert, doch heeft dat nu al meer als 30 jaeren verleden weder overgegeven, en aan sijn neeve affgestaen, zeedert altoos hier op Maccassar en in 't gevolg van den coninck verbleven, hebbende ons in de voorgaende vrede al 2 à 3 mael besogt, en dan ordonnance zijn neeve gerecommandeert. Maar hij is nu aff, en can van ouderdom niet langer voort. De onse hadden hem

over lange tijdt eens gevanckelijck van Maccassar naar Jaccatra gevoert, doen wij daer niet meer als een logie hadden, doch dit zijnde geschiet door onverstant, wiert hij datelijck vrijgesteld. Hij bleeff niettemin uyt eygen zinnelijckhey, soo tot Jaccatra als tot Bantam wel 3 jaeren wonen, onder welcke tijt de Portugeesen en den Maleytse taale seer pertinent geleert heeft.

Bone wert jegenwoordigh langs den westoever der golpho gerekent van de groote revier Chinrana tot de reviere Salemeko, beslaande eene distantie zuytwaart heene van ongeveer 20 mijlen, tusschen welcke beyde reviere gevonden werden op de zeeant noch veele andere redelijcke bequame en onbequame revieren, mitsgaders de naervolgende negerijen, te weten van de reviere Chinrana aff; /

Patchioubé, een cleen negerij onder Mampoe sorterende.

Chielillang, een cleene negerij als vooren onder Mampoe.

Patjellille, een redelijcke groote, maer een volckrijcke negerye, gehoorende den Coninck van Bone.

Boele, een negerij aen de reviere Boele zongy, maer cleen, sorterende onder 't eylandt Palette.

't Eylandt Palette, daer een negerij oplegt, toebehoorende Radja Palacca.

Nipo, een cleene negerij onder Palette, staat in de caert niet.

Panpoela, een negerij van Bone, en hiervandaen een weynich landewaert legt de hooftnegerij Bone.

Een weynich verder te lande Palacca, Zijn Hoochheyts naamplaets.

Lynpanno, een negerij aen de revier, sorterende onder Bone.

Chjello, een machtigh groote negerij, en behoort onder Bone.

Barebo, een reviere en een groote negerij, toebehoorende Latoge Arou Mario, zijnde een voorneemste in Bone, en legt zijn Mario landwaert in bij Mampoe, zijnde de alderverveerste mensch die men vinden can. Evenwel is hij mede op Bouton geweest en nu hier in loco, hebbende oock 't laaste oorlogh hier huys gehouden, maer niet daer de cogels vielen. Mampoe legt ontrent voorsz. Mario te lande, 't welck ick hier soo maer in passant noeme, omdat het moet devolveren op de Coninck van Soping, wesende sijn vaeder genaamt Toukij daer heer van, en noch in 't jegenwoordigh in 't leven maer seer out zijnde en voorneemste van Bone.

Pannassa, Boelebange, dese beyde negerijen zijn onderhoorig aen de negerie:

Patiro, daer Sijn Hooghey sig heer van noemt alhoewel Poene Lacaaye heet Arou Patiero, omdat hij daerover 't bewint voert, leggende aen een middelmatige reviere genaamt Mange leoane.

Amaga, zijnde een cleen vlecjen aen een gemeene revier, mede sorterende onder Patiero.

Tepoe, even als vooren.

Caayo, een vrije negerij, toebehoorende Arou Caayo, present hier onder ons sijnde, legt aen een bequame reviere, genaamt Battoe-lappa, aen de welcke, en digt aen de zeeoever, een grooten berg is, waer rontomme gecitueert leggen niet verre van malcaar 't voorsz.

Caayo, Marouangy, Sanbobya, Kalybon, Batien en....., Seboelo-e off 7 negerien, dewelcke 7 steeden met haare verder onderhoorige vlekken en land-jurisdiction tesamen genoemt werden met de naem van Seboeleere off Seboelo-e; brengen 7 vendels te been, maer elck is evenwel een vrij heer over 't zijne, doch onder hun de voorneemsten van 't coonincklijck huys Caayo en Marouangy.

Saumaly, een vrije negerij aen de revier, daer heer over is Lapalojto, bastertbroeder van de presente Coninck van Bone, hebbende denselven de mars over land en 't oorlogh op Glisson en Batte-Batte tot de vrede van Bongaaye bijgewoont, zijnde nu in Bone.

Salangketa, een middelbare stadt, toebehoorende Arou Salangketa, Toealy genaemt; in 't eerste oorlogh was hij bij de Coninck van Maccassar tot de vrede van Bongaaye toe, en is zeedert in Bonee gebleven. 't Is een keerel sonder veel kennis off overleg, maer seer stout en onversaagt. Zijn jonger broeder gelijckt een braeff jongeling, en heeft oock met eenige reputatie bij onse troepe in Tourata geweest.

Mario is oock een stedeken toebehoortigh aen Lapalooy, off Arou Mario. Dese heeft in 't eerste oorlogh gecontinueert tot de vrede en staende de laaste gemiliteert in Tourata etc., zijnde nu in Bone

Tonra, als vooren een vrij stadt, staende onder drie heeren, d'eene genoemt Mappa, hout sig bij de Coninck van Maccassar, nu geheeten Crain Rapochini. Een ander genaemt Arou Tonra, heeft het oorlogh tot Batta-batta ten eynde toe bijgeweest, en is cort daarnaer tot Bone gestorven. Arou Biilien is nu de derde en compt nu in plaatse van eenen anderen Arou Tonra, anno 1661 hier op Maccassar gestorven, representeert oock jegenwoordig de eerste portie van Mappa; sulcx pertinieren hem twee deelen, en voor het derde compt de dochter van de eerste Arou Tonra. Dese Bilien heeft in 't eerste oorlogh onder Dayen Matoane op Salomeka gemiliteert, in 't laaste hier en van hier metgesonden naer Tourata, alwaer hij nevens Arou Bilien, den zoone van Soping,

in december voorleden gestelt wiert tot bevelhebber over 't Sopingse en Bonese volcq, onder 't hooger gesagh van Arou Marouangen, en inderdaet soo der in dien oort noch oyt yets is wirden uytgerecht, soo is 't door denselven en voorsz. braven zoone van Soping geweest, den laasten in couragie wel soo vigoureux, den eersten wel soo goet en beter van beleyt, modest van cleen beslagh, sulcx / onder al de Boneese groote wel een van de recommandabelste, zijnde nu in Bone.

Boele-Boele, een cleen vlecjen behoortigh onder Tonra.

Meero, is oock een vrije negerij, maer den heer daarvan is ons onbekent, hebbende mede gelegen onder Matoane.

Salomeko, bijgenaemt Ryawatanke, onder welcke titul als twee hooftnegerijen oock gereeckent werden Chian en Patympyn, landwaerd gelegen, maer alle drie benoorden, off gelijck het woort van riawatancke bediet aan dees zijde de reviere. Eenen Toagy is Arou Salomeka, eenen Totanrij Arou Chiaa, beyde gemiliteert hebbende onder Matoane, en sijn met deselven hier gecomen om hun aen Zijn Hoogheyt te vertoonen, zijnde Arou Patympij daergelaten, om staende Matoanes absentie toe te sijn.

Uyt welcke notitie ick U.E. nu met eenen in passant sal aanwijzen welcke landen en waer dye gecitueert zijn, daarvan Dayen Matuane 't Uwer Edele presentie ter samencompste der bondgenooten, in dato 14 den october jongstleede discoureerde, te weeten:

Ri-awatana, zijnde het landtschap onder den naem van Salomeka, hier maer even te vooren bekend gedaen, 't gunt men agt in de presente tijt met sijn onderhorige jurisdictie die al wat groot is, te sullen connen op 't velt en in de wapenen brengen 5 à 600 coppen, altoos minder niet, maer eer veel meer, als het volck weeder wat tesamen compt.

Seboelee, is hier niet verre wegh ontrent den naem van Caayo met bijgevoegde mariginale notitie oock aengewesen, dat wel vrij wat stercker als voorsz. Riawatanke magh aengemerckt werden en ten minsten 8 à 900 coppen.

Tello Limpoeya, beteekent eygentlijck 3 negerien, dewelcke representeren de mogentheyt van het landtschap soodanig genoempt, ende welcke van wegen dat lichaem in den rijcxraed van 't geheele rijck gewoonlijck compareren, zijnde namentelijck:

Salangketo, daar Saumaly onder gereeckent wert,

Mara, is in de voorstaende notitie niet genoemt omdat het niet aan de zee oever maer ongeveer 2 mijlen te lande legt, digt agter Mario voorsz., dat daeronder wert gereeckent. Lapalij is daer heer off Coninck van. Desen heeft met Sijn Hoogheyt mede de mars gedaen, en in de troupen gecontinueert tot de vrede van Bonaaye, maer dit laaste oorlogh is hij in Bone onder Dayen Montoane verbleven. /

Tonra voorgenoemt, daer Boele-Boele onder hoort is de laaste van 3 en wert als vooren gesegt nu gecommandeert door Arou Bilien en can dit landtschap naar de presente calculatie noch ruym maaken 11 à 1200 coppen ten minsten.

Patiero voorsz. met sijn resort, erflanden van Sijn Hoogheyt, soo als hij die reket, maer den eygendom, als de vrijgemaecte Bougijs onbeschroomdelijck elck sijn pretentie inbrengen mochte, soude licht al wat bekibbelt mogen werden. Voor desen conde dit landschap wel 3 en meer duysent man in wapenen brengen. 't Wert nu geschat op 11 à 1200.

Dit zijne eygentlijck alle vier, maer daer wierden noch bijgenoomen:

Palacca, en sijn resort, Sijn Hoogheyt toebehoorende, dat men nu gist noch 6 à 700 man te connen opbrengen. Item:

Palente, het eylandt van Radja en sijn resort, geschad op 4 à 500 man. Over alle dese liet Sijn Hoogheyt aan Dayen Matoane eer dat hij uyt Bone vertrock het oppergesagh, soo uyt den hoofde van zijn eygendom aan de laaste 3, als van zijn qualiteyt over de lande, mits de absentie des Coninck van Bone. En was zijn meninge voorsz. Matoane het gansche werck daar te laten dirigeeren, en Dayen Pobile daer vandien met hem te trecken naar herwaarts. Maer den die, die loos is, soowel als Matoane, mercte de intentie, en ontleyde Radja van 't effect, verblijvende in Bone met eenig volck, daermet onderlinge versproocken waer dat hij ten eersten soude naer volgen, 't gunt een groot misnoegen veroorsaecte, hem doende sonder onse kennis onder de hand ontbieden tot verscheyde mael. Maer den ouden koninck onderwijle uyt Loeboe weder tot Bone comende en woude Pabile soo wel niet late gaen als Dayen Pabile selve ongenegen waer te volgen. En inderdaet, Matoane heeft hun al egter noch genoegh ondergehouden, en somtijts al wat te opentlijck cleen geacht.

Wat nu de jurisdictie van geheel Bone aanlangt en voorts van alle onderhorige, en onder die oock van voorgenoemde provintien, die en sal ick niet definieren als in den beginne van den materie geschreven, gaende hier en daer tot in en over 't gebergte, maer daer legt noch soo veel dat uyt

de asch niet weder opgehaelt en geheel verwildert is, dat eygenaren indertijt haer wercq daervan vinden sullen om te redden. Niettemin sal het niet ondienstig wesen dat wij 't uwer Edele berigtinge Bone wat van verder als wel juist de andere / landen besien, hoewel U.E. geen occasie en can ontstaen datselve pertinenter op te nemen bij den Coninck van Soping en andere, als ick het weete, hebbende mij dien ouden man versuymt te geven de beschrijvinge van de Bougijse, so Boenese als Sopingse geslachten, landen etc., die hij belooft had omdat ick mijne eygen gedane opneminge wat omsichtelijck geëxamineert, door 't versterven en veranderen van clerquen, dicqwils verhuysen, en anders overbrengen mijner papieren, schoon ick nochtans daerover al meest het ooge hielt, 't mijner groote incommoditeyt ben quyt gerocht, dat mij seer moeyt en derhalven moet ick mij al meest van mijn geheugen dienen, dat soo heel sterck niet is.

Doen Loeboe in sijn meeste grootheyt leefde, was de Coninck van Bone, soowel als de Coninck van Goa, hoewel vrij en aan niemant verbonden, van heel gering beslag, en begon eerst allengs wat toe te nemen, doen Goa de armen al uytgesteecken en eenige cleene conquesten gedaan hadde, 't gunt soo successive soowel van d'een als d'ander tot verminderinge van Loeboe toenam. Onderdies den Coninck van Maccassar, Tomaparis Sicaloe, en de Coninck van Bone, Botee, elcanderen erkennende voor vorsten van vermogen en magt, maecten tesamen een broederschap en een verding van malcander nergens te beschadigen, maer overal bij te staan, dat in dier voegen soodanig een langen tijt onderhouden is. En sulcx hebben de Boneers Thonij Polange, zoone en successeur van Tomaparis, verholpen tot de verovering van Loeboe, die hem anders niet wel en conde toegefallen zijn. Daernaer Boetee door sijn eygen broeders zoon vermoort, zuccedeert sijn soon, Boen-cangh-e, daernaer genoemt Matinro-e Rigoechina. En Palange, nu lust hebbende oock Bone te vermeesteren, treckt met groote magt het landt in, maer regt niet uyt. 'tNaaste jaer hervat sijn tocht, al mede vergeeffs. Ten derdemael al weder zoo, maer sonder effect,# comt sieck thuys en sterft, latende in desselfs plaatse tot Coninck [[van Macassar]] Thony Batta, die vervolgt sijn broeders desseyen, trect Bone in en wort geslagen, verliest sijn hooft, naerdad hij maer 40 daagen was coninck geweest. Dus versogt zijn zoone Thoni Jella die hem succedeerde, en present in 't leger was, onder de bestiering van de Coninck van Tello, met naame Tomenangh Rimaco adjang, om vrede en vercregen het selve bespreck onder voorsz 2 opgerecht, hoewel het nu in de magt der Bougijs stinde 't gansch Maccassar / geheel uyt te roeyen. Dan daerentegen wierden sij allenthalven wel getracteert, en sonder eenige schaade tot Goa 't huys geleydet, daer het volck van Oelewang expres toe gecommiteert was. Hetwelcke verdrag 11 jaeren gestaen hebbende, pretendeerde Thoni Jello vergoedinge van eenige gerooffde zijde, daer de Coninck van Bougijs niet toe consenteerde, als zijnde daarvan onbewust. Dus vat hij weder het oorlog op, wesende de Coninck van Tello terselver tijt gestorven en Toamene Reagamanna in de vaders plaatse gestelt. Onderwijle Rigoechina gestorven wesende succedeerde hem sijn broeder namentlijck Laichia, meer bekend met de naam van Mattinroe Riadenena. Dese en Jello even quaathoofdigh gaven malcander niet toe, en daer wiert oock in 3 aanvolgende jaeren in 't oorlogh niet gevordert. Dus maecte men weder bespreck, al even eens als te vooren. Nochmaels rochten se op de been sonder reeden, even offer met gespeelt wierde.# De Bougijs ondertusschen geen bevallen nemende in de regering van Readenene, doen hem door de naeste bloetvrienden met houten aen de trap van sijn huys dootslaen, omdat hij geen bloet laten soude, verkiesende in sijn plaatse sijn suster, Dayen Palipoena en gaven nevens haer het bestier aen Ladaayang, Arou Caayo, daer se mede getrouwt waere. Dese doet Tony Jello weder oorlogh aen sonder bekende off altoos gefondeerde rede. Het hout oock niet aen, 't eynde loopende sonder eenigh bedrijf van wedersijde, als van wederzijde malcander (tot pleysier) eenich volck doot te slaen.# 't Oude verding was altoos de geheele plaaster. Toni Jello, eyndelinge van slimmer tot erger comportementen en hardigheyt over 't volck en voornementlijck over sijne domesticquen voortgaende, wert van sijn lijffknaep in een prauw ontrent Berrou vermoort, dat nu 81 jaeren verleden is. Ter selver tijt ontrent gestorven Deyen Palipoene en haer man blijvende in conincklijck gebied en waerdigheyt schaars een jaar daernaer, wordende in sijne plaatse vercooren Tanritoepa, haer beyder dochter, welcke doen al getrouwt was met Laroea Arou Palacca, doen het bestier van zaacken wert gestelt in handen van Arou Pieta Toatona en Arou Pieta Tominangen, bij de coninginn daertoe selve verkooren. In plaets van Tony Jello volgde de zoone genaemt Tony Passeloe. Maer sijnde in godloosheyt en boosdaden overdadigh, wiert hij naer eene regering van 3 jaeren door den Coninck van Tello en den rijcxraed affgeset, vertrock naer Bouton, en is aldaer gestorven. Zijn broeder, mede zoone van Thonij Jello, Toeamena Rigocane, seven jaer out zijnde, succedeerde hem. Onder desens gebied, 19 jaeren out wesende, wiert over 't geheele landt van Maccassar, 't gunt men doe al reeckende van de hoeck van Lasso tot Zegerij toe, het Mahumataense dwaelgelooff aengenomen # door toedoen van den rijcxbesitter Coninck

van Tello Toeagamene Reagamanna, die het ophaalde van de Maleyers doe ter tijt in Maccassar woonachtigh, naerdatt hij het Christen-gevoele der Portugeesen geexamineert, en daerin geen gevallen genomen hadde, om der beeldendienst. Dit soo sijnde in vigeur gebracht, meende de regeringe van Maccassar uyt den hoofde van 't oude verbont met de Bonese Bougijs schuldigh te sijn, dat selve meede daer over te brengen, maer dese onwilligh om het aen te nemen dochten se vernootsaecht te wesen tot voortsettinge der wapenen in handen te nemen, # trocken misdien met groote magt in Bone, maer 't eerste en tweede jaar tevergeefs. In de derde togt wierden de Bougijs geforceert en namen het aen. # Daermede was het weeder alles wel en vreedde op den voorigen voet van broederschap, exepto dat de Maccassaren nu vooruyt hadden bedongen, dat wel de Bougijs, gelijk te vooren volgens het contract van Tomaparis zoude wesen vijandt van de Maccassarse vijanden, doch dat daerom de Maccassaren juyst niet hoefden te sijn vijant van hare vijanden, hetwelcke was de eerste verminderinge in de voorgaende evenheyt en gelijcke grootheyt van beyde rijcken waerover de Bonese stenden rouwigh en gevoelig sijnde, en meenende dat de vrouwe regeringe geene genoegsame clem en hadden, oock daerenboven onvergenoegt over de comportementen en quade directie van soo wel de Coninginne Tanritoepa en haer man Arou Palacca, beyde van opspreeckelijck leven, ende den volcke seer onaengenaem. Soo is die van de conincklijcke waardigheyt gedeporteert, en in haere plaatse, verkooren Lapale, zoone van den dootgeslagen Coninck Riadenene, naer sijn affsterven bijgenaemt Mattindro d'Tello. Dese sand Tanritoepa en haer man ten eersten wegh buyten 's lands in ballingschap, als wanneer man en vrouwe oock separeerde, de vrouw gingh naer Sedindre en is daer overleden, de man weder hertrouwt, vertrock naer Bantheyn, daar hij oock zijn leven heeft geeindigt.

De vreedde tussen de Maccassaren en de Bougijs wierde onder het gebiedt van de 2 laatste ge-erigeerde coningen seer broederlijck onderhouden. Ende dese vorsten selve hielden besonder goede vrietschap, evenwel met eenig eerbewijs aende Maccassarse zijde, dat zig nergens aen blijcken off soo seer / aensien liet, als daeraen, dat wel de Boneese coningh naer Maccassar quam, om de coninck te besoecken, maer niet de Coninck van Maccassar weder naa Bone. Anders in den onderlingen ommegangh wasser geen onderscheyt in zitten off anders te bespeuren.

In 1626 stierff de Coninck van Bone in Tello en liet wel naa Dayen Pabile, zijnen soone, maer wesende van te geringen moeder, verkoos hij tot zijn naevolger met vergenoegen van de Coninck van Maccassar Lipadera, zoone van sijn suster Maccalaroe-e ende Topatacca Arou Soumaly, dat een dochters zoone was van Arou Caayo ende Coninginne Dayen Palipoene, derhalve van soo wel de vaders als de moeders zijde genoegsaem bevoegt om coninck te sijn. Naar de geboorte van sijnen soone Pacca Koeya is denselven Poene Pacca Koeya geheeten en met die naem nu bekend, volgens slants gebruyck. Staande desens gebiet heeft de vreedde noch al ruym 12 jaeren gestaen tot naer de doot van Rigocane, Coninck van Maccassar, die gestorven is Anno 1638, latende tot sijn successeur Toeamene Ripapan Battoene, desselffs soone. Drie jaeren tevooren, Anno 1635, stierff Reagamina, Coninck van Tello en rijcxbesorger, een man van seer hooge extime, gelijk oock Rigocane was, en liet in sijn plaats Toemamaliangh de Timor, sijnen soone, tot Coninck van Tello. Doch Rigocane behielt selff in de overige of laaste 3 jaeren van sijn leeven de regeringe onder zigh, die sijnen soone Ripapan Batoene met sijn intrede datelijck # overgaff aen Crain Patengeloan, genaemt China, mede soone van Reagamanna en broeder van den Coninck Toemameling de Thimor. Want het quam de coninck niet gelegen daernaer om te sien, hebbende te veel wercx met speelen en dobbelen. Onder desen tijt woelde Oppoene Pacca Coya soo wat in de religie tot ongenoege van de grooten. Men geeft hem naa, dat hij was ambitieus en staatsuchtigh, eygensinnich en een verachter van de landtsheeren, evenwel gansch niet couragieus off kloekhertigh, maer niettemin onrustigh. Hij verstint dat niemandt eenige slaaven tot sijn dienst mocht gebruycken, off sij moste van slaafse geboorte, en voor gelt betaelt sijn. Dus deed hij vrijstellen alle andere, die wel dienstbaer, maer egter op die wijze geen lijffeygens waren, begeerende soo se yemandt woude te wercq stellen dat se dagloon betaelde, omdat dit soodanig met het geloove overeenquam, en ging derhalven in de observantie van dien / andere voor. Veele van de grootste van eenigh vermogen wesende, wouden niet gehoorsamen, dan wierden geconstringeert met wapenen off andere middelen van cracht. Onder anderen was sijn moeder Macalawoya de grootste wederstreefster. # Dese seyde zij woude het geloove volgen, gelijk het gedaen wierde op Maccassar en Tello, maer niet het zijne dat te scherp en voor hun ongemackelijck was. Dogh gedrongen werdende, sonder lange te connen bestaen, liep se wegh en gingh naer Maccassar tot Ripapan Batoene, deselve aannemende voor haer soon en erffgenaem, hem oock vereerende met de provintie Patiero, diese pretenteerde haer eygen toebehooren. Van hier uyt Bone, doet Poene Pacca Coeya ter selver saecke besendinge naer

Toadjo, opdat se wouden dese precisiteyt (naar den waaren inhoud van de waare Mahumetaense secte) mede aennemem, dogh zij wouden niet. Soo oock niet Sopingh, Mazeepy, Sabito Batoukeeki etc. Dies rust hij sig ter waapen, forceert eerst Toadja, Soping, Mazeepy en soo al vervolgens die lantstreecke. De Maccassaren hieraen geen gevallen nemende, doen besendinge en vragen off dit geschiet door bevel van den propheet off door een oude gewoonte, off tot eygen vernoegen en playsier. Indien om 't eerste, dat zij daervan onderrichtinge versochten. Item oock, soo 't was uyt hooffde van 't tweede, opdat se dan oock de saacke hielpen bevorderen. Maer indien om 't derde, dat 't niet geschieden mochte en voornementlijck naadien al die luyden welcke hij beswaarde haer vrunden waren. Doch men segt dat Oppoene dit ongeantwoort liet, en efter met sijne procedueren voortgingh. De Koningh van Maccassar hierover gebelgt, doet vergaderingh van volcq, en oock om hulpe versocht wesende door den Coningh van Soping, nu onder ons, vertreckt naar Perre-Perre en Pattingaloo mede, doende mars vandaer naar Mazzeepe, voorts naar Pallawa, een stadt tusschen Soping en Toadja in de vlacte gelegen, alwaer de legers elcanderen recontreren. De Bougijs lijdten nederlage, retireren naar Mampoe, werden vervolgt vechten weder, en verliesen andermael, retireren naar Bone. Mampoe verootmoedigt sig, recontreren met wederzijts machten elcanderen weder ten derdemaal bij Otingh niet verre van Bone in 't velt, daar de Bougijs oock de nederlaage krijgen, vluchten naar Patiero. Maer siende datter geen lust meer was tot resistentie, soo embarqueert Pacca Coya met sijn broeder, Arou Coen Ladja genaemt, item Dayen Pabila, genaemt Paballa, en nemen hun retret naar Larompe tot Loeboe.

't Heele landt stelt zich doe goetwilligh onder, en erkennen de Coninck van Maccassar voor wettigh Coninck van Bone en hij daertegens vergunt haer alle oude prevelegien, vrijheeden en gebruycken, stelt van sijntwegen tot regent over 't heele landt Toballa bijgenaemt Arou Pieta Taneete naar sijn eygendom, in de stadt Bone selve begreepen, en 't treckt met sijn machten naar huys, de Coninck van Soping insgelijcks met de zijne. Naer drie jaaren wert besendinge naar Larompe door de Coninck van Maccassar gedaen omme Poene Pacca Koeya te roepen. Desen inbarqueert in een, sijn broeder en Dayen Pabila in een ander vaertuygh. De eerste vaert regelrecht naar Maccassar en arriveert, # de laaste blijven in Bone, en krijgen weder aenhangh. En terwijle deselve op Maccassar verwacht werden, krijgt de Coninck van Maccassar dees tijdinge, die sig weder toerust, roepende den Coninck van Sopingh 't zijner hulpe, en sent Crain Chinrana met eenige aensiennelijcke troepen vooraff in vaertuygen, de welcke tot Salanketo geland, en het landtschap Seboele weder tot devotie gebracht, voorts sig daer gelegert hebbenede, comt naar 3 m. @ oock de coning en vind de legerplaatse der Bougijs tot Woessa # aen de voet van 't gebergte, ruym 32 mijlen van Bone. Hier wert geslagen, en alweder de Bougijs op de vlucht, die haer begeven een halve mijle verder op 't gebergte van Pazimpy, doch sonder lange tegenstant, en werden daer ten tweede mael geslaagen, des coninx broeder Arou Coen en Dayen Pabile gevangen. Dit soo geluct, ontdoet de Coninck van Maccassar Bone van alle waerdigheyt, maeckt sig het gantse land dienstbaar #, neemt alle grooten wegh, en stelt Toballa, omdat hij was getrouw gebleven, als landtvoogt, latende niettemin Mampoe bij sijn voorige vrijheyt, omdat het sikh in de leste revolutie niet had gemengt. De Coninck van Maccassar thuys gecomen wesende, sont Pacca coeya in ballingschap naar Syan, sijn broeder Arou Coen naar Marana tot Marous, Dayen Pabiela naar Tiboore op Banchiano, Arou Marouange in 't blocq bij gemeene gevangens met noch 4 à 5 andere heeren van min aensien. En hiermet was nu dat gehele vermogende Bone, meer door gebrecq van goede directie, als door gebrecq van crachten, vervallen, want men wijst aen dat Oppoene Pacca Coya in zijnen tijt conde te velde brengen 70.000 mannen daertoe contribuerende de provincie respectieve soo ten principale volgt:

<u>Bone</u> in sijn resort sijnde het eygendom des coninx onder het hooftvendel van het rijk copen:	8000	
<u>Mampoe</u>		4000
<u>Oelawang</u>		3000
<u>Patiero</u>	3000	
<u>Amaly</u>		3000
<u>Seboelo-e</u>		2600
<u>Tello Limpoeya</u>		3000
<u>Riawattana</u>		2300
<u>Ponre</u>		1000
<u>China</u>		1000
<u>Bingo</u>		1300
<u>Seylon</u>		1600
<u>Palacca</u>		1200

<u>Limampan-noea Riajay</u> , te seggen 5 groote negerijen met haer resort, te weeten: ontrent	
<u>Oelawang: Oting, Lansia, Panonki, Woelo, Tadjong</u>	2900
<u>Limanpannoe Dilaure</u> , te seggen als vooren, te weeten: tusschen Bone en Chianroea: Oura, Patchin, Mampoe, Tariada, Jelling	2800
<u>Barobo</u>	1300
<u>Riawan Pone</u> , dat is te seggen de plaatsen benoorden Bone, daar 't eylandt Palette onder is	1100
<u>Riatan Pone</u> , dit is te seggen de plaatsen besuyden Bone onder voorsz provincien niet gereeckent	8000
De 9 vendels in 't gebergte	2700
<u>Riantangala</u> , dat is inde noorderbosschen	2100

Sijnde dit tesamen 55900, de rest most comen uyt de particuliere steeden, die daer noch veele bennen, en onder de opgenoemde hooftnaamen van provincien etc. geen naeme hebbende.

Doch de stercte is altoorens het aengaen van dit oorlogh tusschen 1635 en 1638 seer vermindert, in de generale sterfte, die der in 3 jaeren door sieckte, honger en andere ongemacken van Godes besoeckinge geweest is, niet alleen in Bone, maer over 't gansche eylandt, soo wel onder het vee als menschen, wordende van al 't gezaay bij naer niet ingeest. Zulcx dat Pacca Koeya gesegt wiert in den oorlogh tegens Maccassar in 1643 niet stercker geweest te hebben als 40.000 man in de slagh van Palawa, en ontrent 10.000 man in Boeloe-boeloe, die daer 't gansche landt verwoeste, uyt welcke gerelateerde schijnt te consteeren dat de beswaernissen door de Boneese Bougijs van de Maccassaren geleden, eerst aenvang genomen hebben van anno 1643 aff, sonder dat sij gelegentheynt conde crijgen hun selven daervan te redden.

Daerop heeft den heere de Vlammigh in sijn 6-jaarige commissie over de Oosterprovincie tusschen anno 1650 en 1656 al seer sijn opsicht gehad. 't Is de Nederlandsche residenten op Maccassar oock al wel voorgecomen (te vooren), dat de Bougijs haer wel geerne weder redden souden, soo se van ergens eenig support conden tegemoet sien, sonder 't welcke daertoe geene apparentie sagen.

Maer als nu anno 1660 naer het overrompelen van Pannekoka de regeringe van Maccassar van alle oorten hier op 't eylandt haere machten dede tesamen comen, hadden se alle gehoopt de tijt te sullen gebooren sijn. En dat oock de intentie van de Hooge Regeringe daerheen eenichsints heeft gelegen, can men sien, en niet duysterlijck, bij de instructie anno 1660 voorsz. 21 feb. den mayoor Van Dam en den command@ Jan Treuytman voorgeschreven. Dan de gereede acceptatie van vrede door 't ontstelde Maccassars hoff, dat albereyt genoechaem verdeelt en in de aldergrootste verbaestheynt was, de onse looflijcq die schoone occasie doen vervallen, # sijnde gewis en zeecker, dat al het volck uit Samboupo in confusie al bereyt met haer wijven en kinderen etc. weggegaen, en niemant meer daerin waeren. Met den coninck als de voorneemste en bekende koninck kinderen evenwel in gereetheyt, om soo onse troepen toegetreden quamen, datelijck door te gaen, gelijk hij hier in loco van degeene die daer in sijn geweest sult connen hooren. Oocq hebben mij de Coningen van Soping, Palacca en andere van de voorneemste Bougijs verclaert dat se te dier tijt, door de Coninck van Maccassar ontboden, met / geen andere intentie gecomen waeren, als om met de onse heymelijck te confereren, en dan een bequame gelegentheynt aff te sien van hun personagie te speelen, en soodanigh met die slag te verclaren, waertoe haer de schoonste occasie in handen viel, naerdien de Boneese Bougijs, bet dan 10.000 man sterck, dat de cleenste helfte was, binnen Samboupo en de rest maer effen daerbuyten gelogiert wierden, mitsgaders de Sopingers digte bij, zijnde de Loeboneesen, mede binnen Sambouppo, item die van Toadyo, de zaecke met haer eens. Dan 't was gedaen en de vrede provisioneel vastgemaect, anders naar allen schijn ware Maccassar doe ter tijt gansch verdelgt connen werden, alsoo de voorsz. malcontenten bet dan 60.000 coppen uytmaeckten, en naer haare opinie ten eersten van de andere presente volckeren, daer se noch geen openinge van hadden derven doen, meer toeval souden becoomen, wesende datmael tusschen Samboupo en Oedjong Pandan gelegert ruym 100.000 coppen van buyten opgeroepen, die de Maccassaren daer niet lange lieten huysen, de vrede haer soo wel te pas verleent wesende, maer sonden al ten eerste weder wegh, alleen van de Boneese Bougijs hier behoudende ontrent 10.000 coppen. Lang voor de revolutie van Pannekoka en al onder 't oorlogh in de Oosterprovincien, voor de soo leelijcke vreede door de heer Willem van der Beecq op Maccassar 1656 gemaect, was den coninck Ripapan Battoene anno 1653 gestorven, geen ander mannelijck oir naerlatende als den presenten coninck genaemt Malombassa. Maer deese zijnde gebooren uyt een Bougijse moeder

van seer geringe stant, hoewel met de vader getrouwt, en conde volgens oude coustuyme en gewoonte geen coninck wesen, daer de galarans onder de hand oock opstinden, doch dewijle de dochter van de coninck, geprocureert bij de suster van Crain Lincques, genaemt Crain Leckion, noch heel jong was, en Crain Patengeloa noch Crain Gresse niet wouden verkoosen wesen, oock de Coninck van Tello geen lust thoonde, soo is hij door toedoen van Crain Poppo en Crain Cronron bij autoriteyt van Crain Pattengeloa ende de twee Taulalans off secreete raadsheeren (zijnde dat mael Crain Xuly en Crain Chinrane) doorgedrongen. Des volgendes jaers is oock gestorven Crain Patengeloa, seeckerlijck de vader van Maccassar, en een groote vrient meest van alle vreemdelingen. Naer sijn doot is sijn naem geworden Toameenangh di Bontibereyn. In sijne plaats stelt de koningh den quaetaerdigen Cronron genaemt Mapacanron, soo veel verschillent met de vader als wit met swart. Dit selve jaar begint oock den jongen Coninck van Tello ter vergaderinge te compareren, nu ontrent 15 jaeren sijnde gewerden, doch was al anno 1639 (de vader op d'expeditie naar Timor gestorven wesende) tot successeur vercoren, doen 7 maanden out, welckers minderjarigheyt door Patengeloa onderschraagt is en daernaer door Crain Bonte Zongoe, mede zoone van de voorsz. overleden coninck. De equipagie naer Bouton, daer 't heele Maccassaers vermogen in waar, onder den coninck selve, bestaende in wel 1200 vaertuygen cleen en groot, staacq in 1655 al mede aff, verblijvende den Sabandhaar Crain Banteyn als opsigter in 't Casteel Samboupo, waarmede hij echter soo bijster veel niet opgesteecken hebben, als alleen dat de cleene besettinge op de mond der Boutonse reviere, daar weynige Nederlanders en eenige Ternatanen inlagen, geforceert is, wanneer den Coninck van Bouton zich oock quam verootmoedigen, opbrengende tot een wedercoopinge van sijn landt de somma van achthondert seventigh taylen in gout #, met welcken beuyt weder retourneerden, hebbende twee maanden en 10 daagen uytgeweest. Dit gaff sulcken reputatie aen die jonge heeren, dat deselve niet weynig in moet en dertelheyt toenamen #, oock te met over haare dienstbaare onderdaenen en onderworpene volckeren wat swaarder van hand vielen, voonementlijck noch doen de vrede met de heer Verbeecq voorsz. soo magtigh naer haaren sin gemaect is geworden, ende waerom dan de Bougijs te lichter de voorverhaelde occasie wouden hebben waergenomen, vreesende noch altoos voor slimmer. Immer tot verbeteringe conden zij geene de minste apparentie zien, voornementlijck doen den Coninck van Maccassar anno 1660 naer de vrede van Pannekoka het hooger gesagh over Bone Crain Zemana ontrocq, ende mede aen Crain Cronron overgaff, dewelcke gesproocken hebbende om Pannekokan met een groote gragt van 't vaste landt aff te snijden, en daertoe de aengehoude 10.000 Bougijs te employeeren, soo gingen deselve gesamentlijck door, en wouden schoon zij naergesonden en geroepen werden niet weder comen, meteen binnenslandts weder toerustende ten oorlogh, kiesende tot haere opperste leytslieden Radja Palacca, Dayen Pabiela en Toballa, item oock Arou Caayo, Arou Marouwangen, Arou Avo etc. In desen staat herstellde men Crain Zemana weder in sijn voorigh gesagh, de troepen wierden versamelt [, en denselven, geadsysteert met Crain Chinrana, trocken daermet] door Marous en Chinrana over 't gebergte. Cronron en Crain Tello volgden den trouw sonder gesagh te willen voeren. De Bougijs verbergen haer niet, hebbende de magt die se hadden verdeelt: 10.000 onder Radja etc. tegen de aencomende vijand, 8000 in Mampoe onder Arou Mario en de galaran 10.000 tegen die van Boeloe-Boeloe onder Arou Cayo, Marouwangen, Arou Avo en Arou Balien. De Koninck van Soping voegt zijne troepen bij die van Arou Palacca, dewelcke doen al niet min als ongeveer 20.000 man stercq was. De eerste rencontre waar tusschen Chinrana en Lamoera op de vlacte bij Soeling, de tweede ontrent de negerie Matango, bij Bengo in Bone, beyde tot schaade der Bougijs, de derde ontrent Diabaay in 't gebergte bij Lamoera. Hier ritireerden partijen sonder voordeel maer de Bougijs besetten de Maccassaren in Lamoera en houden deselve wel 10 daagen beslooten, krijgen oock Lamoera aan geen zijde [van] 't gebergte aan haare zijde. Doch Dayen Ago met een notabel vermogen treckt naer Sabito, en van Perre-Perre naer Maseepe, voort naer Djepamanna. Hiervan bewust vallen de Maccassaren uyt, en slaan de Bougijs op, die retireren naer Timpa 1/4 mijl van Lauwera. 200 Maleytse schutters comen tot recreut bij Semana en al meteen comen de Toadjors van achteren branden in Sopingh, dat die van Soping doet vertrecken, verkrijgende de coninck op sijn versoeck stilstant van wapenen voor sijn, mits welcken die van Bone mede affdeynsen, die van de vijandt wert gevolgt, en raecten digt bij Oelawangh onder Tarrangen aan malcander, tot nederlaegh der Bougijs, wijcken naer Mampoe. Onder diens conjungeeren Crain Zemana en Crain Chinrana met het leger van Dayen Ago, makende soo tesamen een swaer gros, daer noch 3000 Toadjos bij comen, verdeelen weder in twee, d'eene helfte volcht naer Mampoe. Daer wort gevochten aen de voet van 't gebergte tot naadeel van de Bougijs, vluchten naer Jaling en voort naer Bone, worden gevolgt en aengetast met verlies van Bone, dus verstroeyden de Bougijs. Radja geraect met een gedeelte op 't gebergte van Matchiny, 2 1/2 mijl van Bone, daer hij van een heelen hoop Maccassaren eens besocht wert, maer

sonder hoeft off bevelhebber. Des hact hij daer op in en drijft se tot Bone ter vlucht sonder stilstaen, becomen wel 5 à 600 coppen. Hij wert beset, naer 20 daagen belooft hij aff te coomen, en sig te verootmoedigen, indien Crain Zemana naar Maccassar woud gaen, 't gunt soo geaccordeert wert mits dat hij in 3 dagen most volgen. Zemana vetrocken zijnde doet Palacca weder versameling. Maer Toballa was (vluchtende van Bone) gerocht bij Chinnong in 't gebergte, daar hij door Toaurounre gevonden ende de cop affgeslagen wert. De Bougijs weder 3 à 4000 bijeen, trecken naa Toadjo, verbranden meest alles, en maacken vreedde. Sulcx combineren de troupen tesaamen, marcheren door Massepij naar Botoukeeke branden Berrou etc. en leegeren hun beoosten Taneete bij Liso ende daer omher. Ondertusschen retourneert Crain Poppo van Batavia, dus wert 't fort Pannakoka weder ingeruymt, waardoor den Maccassar dien doorn uyt de voet getreden, en berigt wesende van den nieuwen inbreuck der Bougijs, met alle macht te waeter naer Berrou voortruckt en aldaer aen landt stapt. Zijn hoocheyts macht bestint te deser tijt in 10.000 Boneers en 7000 Sopingers, behalven die van Toadjo, maer 't schijnt dat de grootste koop alhier wel de quaetste coop is geweest, want doen 't op een treffen gingh, naemen sij datelijck de wijck, en de Maccassaren hadden genoeg te doen om coppen te raepen, die men sustineert datter bet als 2000 gevallen sijn. Ijder zagh toe om een goet heencomen, en Radja naer een penibele vlucht gerocht noch endelijck tot Palette, en krijgt daer sijn vrouw en susters en weynich andere in een vaertuygh. De Koningh van Soping bid om genaade, en den Coninck van Maccassar bestelt voor eerst goede wacht in de stadt, treckt voort sonder versuym Bone in. Tot Lompengen ontmoeten hem Sourovans van Radja, met een goude stormhoet, versoeckende 12 daagen stilstant, en dat de coninck niet naeder wilde comen, alleen opdat hij tijt gewan om weg te geraecken, gelijk oock als de Sourouans terugh quamen, niet meer gevonden is, zijnde al affgesteecken regelrecht naer Bouton. #Den Maccassar stelt wel prompte ordre om hem met vaertuygen op te volgen, doch die het was aenbevoolen scheen de quaatste niet te wesen, want al achterhaelt zijnde, liet hem efter zijner vaerde gaen, zigh gelaatende off hij daarvan niet wiste. Crain Linques te waeter gesonden naar Boele-Boele, vint ons leeger 10.000 coppen stercq onder Dayen Pabile, Arou Marauangen, Deya Mamangen, driede prins van Kaayo, Arou Avo, Arou Bilien etc. Hij tast het aen en wint al teffens, want de onse gingen ter vlucht door, except 733 die de cop lieten vallen. De reste verstroyde en quamen haer al vervolgens verootmoedigen. Dusdanich alles weder in stilte gebracht, wert Linques nae Loeboe gesonden aen de vluchtelingen, krijgt alleen Arou Caayo en brengt hem op Maccassar, daervandaen hij als balling naer Samboauwe is gestiert. Aen # Haarengemaly en Topaaya gaff de coninck 't gesagh over Bone, keert terug over Sopingh, neemt haer geweer aff, except de krissen, licht de coninck, stiert hem naer Samboupo, doet hem en het landt ijder 100 catty maesen opbrengen, maeckt [het] voort dienstbaer, stellende tot regenten Arou Beele Laguky [en] Lapasseloy, 2 princen in Soping. Dus valt de Coninck van Soping in dat eygen verdriet, daar hij over 18 jaaren adsissteerende de Maccassaren de Coninck van Bone in had helpen reduceren. Te dier tijt, gelijk ontrent deselve materie weynige blaaden voorwaerts genoteert staet, wird Daayen Pabile gesonden als balling naar Tiboor en Arou Marouuangen in 't blocq gesloten, doch den laesten is door voorspraacq van Crain Chinrana naer verloop van eenige jaaren en den anderen bij intercessie van Crain Zemana anno 1655, als de coninck zijne expoit op Bouton wel geluckt was, mede in vrijdom gerocht, wanneer sij haar oock niet ontsagen tot bescherminge van haer land en vrijdom anno 1660 inde gemeene revolutie mede de hand aen 't werck te slaen, totdat se weder in 't onderspit gerochten, en haer doen ten lande uyt begaven, eerst naar Bouton, de welcke cours als gesegt Radja met sijn geselchap mede genomen had, en denwelcken zij daar hebben gevonden, met den Coninck van Bouton versprocken wesende aldaer met malcanderen te sullen leven en sterven. 't Gunt door Zijn Hoocheyt met besendinge van Arou Appanna Ankee aen den Coninck van Tarnata bekent gedaen is en denwelcken hem daer met volcome confimeerde. Sullende bij volgende notitie blijcken, welcke princen en vrouwen daer bij malcander waren, en hoedanigh Zijn Hoocheyt en 't meerendeel derselve naar Batavia gerocht sijn, item Dayen Pabila etc. naer Tarnata eerst, naa Batavia.

Arou Patoosie, genaemt Latomparina. Patoosie is een vrije provintie, maer gehoorigh onder Sopingh, verdeelt onder een suster en een broeder, die elck sijn helft naer welgevallen dirigeert. Hiervan is de suster een van sijn wijven, present alhier aen 't Casteel, en hij voert daarvan de naem van / Patoosie. Zijn eygen negerij is Atacqua, van cleen belang en mede vrij en onderhoorig aen Sopingh. De moeder van de Coninck van Sopingh en den desen sijn germain en Radja Palaccas vader 1 graed verder met hem, sulcx bloetmaegen. Hij had sigh met een brief aen hun Edeles op Batavia bekent gemaect van Bouton voor hoeft van de uytgeweecke Bougijs en de bescherminge van de Compagnie versocht. Sulcx was den commissaris Nieuwlandt aenbevoolen anno 1663 gaende naar Ternata een briefjen van hun Edeles aen hem te bestellen, ende

retourneerende so hij genegen was mede naer Batavia te vervoeren, gelijk dat soodanigh oock zijn voortganck heeft genomen, naar dat hij doe 30 maenden op Bouton huysgehouden had, medenemende zijn vrouw genaemt

Lomo, ordonnaire naem van de deyen deyens der coningen en andere grooten, bediedende eygentlijk bijwijff, gelijk zij geweest is van de Coninck van Telloos vader, zijnde de moeder van Deyen Nian, vrou van de prince Callamatta,

Lamopotoeang, een soone van Latomparina en van de voorsz. ander vrouwe, coningin van Patoosie, voorts noch

Dayen Paliero, een jonge broeder van Arou Bylla,

Arou Balien, Latoade genoemt, zijnde den oom van Arou Bielen, bij ons met reputatie bekend.

Ende gelijk Arou Patoosie zijnen brieff aen hun Edeles buyten voorweten van alle sijn landslieden hadde affgesonden, naar Batavia met een Maleyts vaartuygh, en sig daerin soo verkeerdelijk bekend gedaen, dewijle Radja bij dit volckjen voor haer hoofd wiert aengesien, soo keken se wonderlijk toe, als den commissaris Nieuwlandt van Batavia hem een brieff toebrecht, versoekende aen den voorsz. commandeur dat se dan oock mochten medegaen, die daerin voor sooveel hem gelegentheynt op 't schip resteerde wel woude consenteeren. Maer de Coning van Bouton opposeerde, en voornementlijk den Goegoegoe uyt 't hooffde van verspreck onderlinge gemaect. Evenwel zij persisteerde, en sustineerde, dat als zij den voorsz. largeerde, zij dan oock niet opgehouden condon werden. En onderwijle sant Radja nevens Patoosje op 't schip, om de regeringe van degen te onderrichten:

Arou Byla, broeder van de voorsz. Paliero, nevens Toesonrauwa. Een maent daernaer volgde hij, halff met en halff sonder wil der Boutonders, evenwel met consent van den jongen coninck / die ick in de vaders stee Coninck op Bouton gevonden hebbe, met de chialoupe van den Ambonsen burger Laurens Vos, medenemende zijn vrouwe genaemt

Dayen Talille off Imalou, dochter van Dayen Mangapa, zijnde een soone van Radja Sadrebone, die grootvader was van den gedisposi[d]eerde Coninck van Sadrebone, Cassim, bij ons in 't Casteel Rotterdam als een balling gestorven. De moeder Lomo, genoemt Itadou. Dan haer vaders moeder was Crain Balkjawaaya, suster van Toameena Rigocana, ofte dochter van Thonij Jello, beyde geweest Coningen van Maccassar, en sulcx van de vaders wegen vermaegtschap aen de Coningen van Maccassar, Tello, Cronron etc.

Galeran Boele, vader van Toesonrauwa, op Batavia gestorven.

Dayrangh, volle suster van sijn hoocheyt, op Maccassar getrouwt met Arou Somp, genaemt Topalagoena, zijnde een Toadjoees, en Somp in dat district gelegen, Radjas neeve, maer op Bouton gestorven, wanneer de weduwe getrouwt is met Arou Byla.

Daupit, als vooren een volle suster, maer niet getrouwt.

Dayba, als vooren en op Batavia getrouwt met Tosading, prins van Soping.

Arou Tibodjou, genaemt Itanryn Chiaauwa, zijnde de vrouwe van Arou Bylien voorgenoemt, maer op Bouton gesepareert en weder getrouwt met Toulina, sergeant, neeve van Radja. Dit is de moye van Arou Livorang, van wien hij een keurstemme in de 7 kiesers van de Boneese coningen. Voorts 180 soo dienstbaare mannen als vrouwen maer geen coopsclaven, item

capteyn Malarij.

Daernaer sijn noch uyt Tarnata gecomen anno 1664, 23 julij, de volgende, welcke op Bouton gebleven waren bij gebreck van ruymte en naer Radjas vertreck haer ontrocken naar Tarnata met de sloepen van de Coninck van Tarnata, daervandaen met Compagnies schip vertrocken sijn:

Dayen Matoane, halve broeder van Radjas moeder, bij een bijwijff geprocureert, ingevolgen Sijn Hoogheyts oom.

Dasore, suster van Dayen Pabila, vrouwe van Dayen Matoane.

Arou Appanna, verre neeff van Radja, met twee bijwijfen, daerenboven 46 dienstbaare, soo mannen als vrouwen.

Arou Vacqua Sabito, is noch daernaer uyt Ternata gecomen anno 1665 in augustij met Compagnies scheepen nevens

Doupo, sijn vrouwe, Palaccas volle suster, en / 90, soo vrouwen als mannen.

In september daeraenvolgende is noch op Batavia gecomen van Bouton met sijn eygen vaartuygh

Tousadeng, prince van Soping, zijnde soo lange op Maccassar geweest in 't gevolg van Montemerano en daervandaen naar Bouton gevluicht nevens sijn moeder

Wewary, de dochter van Tantonan Toangie Galaran van Sopingh,

53 personen, soo vrouwen als mannen.

Wanneer Radja Palacca naer Batavia ging, bleven Dayen Pabile en Arou Marouangy onder 't voorsz. besprecq noch op Bouton continueren met de haare, doch sijn ongeveer een jaer daernaer van Bouton stilswijgens naer Tamata gevluht, en daer verbleven tot mijne compste, gelijk vooraff als is gesegt.

Zijnde U.E. dusdanich in 't breede genoehsaem verthoont den geheelen toedrigt der dingen tusschen de Coningen van Maccassar en Bone, zedert dat se malcanderen van deege begonden te kennen, tot naer de verrassing van Pannekoka en de uytwijkinge van sooveel groote, waaruyt te sien is haare miserabele en diepe vernederinge tot een slavernije, daaruyt se naar allen schijn niet licht, off wel noyt weder ontworstelt soudensijn. Want boven dat de Maccassaren doorgaens beter regeringe hebben gehad, soo hadden se daerenbooven, door den ommegangh met de Portugesen en andere vreemdelingen noch dat voordeel van haere saacken van oorloge beter te schicken, en dat wel van alle het voorneemste waar, de Maleytse schutters onder haare troupes, die oocq de Maccassaren selve in 't gebruyck van schietgeweer niet veel hoefden te wijcken. Bassen en velstucken wisten zij oock al met te voeren, waertegens de Bougijs niet condensubsistereen in 't geheel niet, en dus wasser dan te minder hoope tot hersteltenisse in vrijheyt oyt off immermeer, sonder buytenlandtsche hulpe. En off wel wij in de notitie van dit alles oocq van Maccassar vrij wat hebben moeten daerin vermengen, soo nochtans laat ick nu voort dat onvervolgt, tot op sijn eygen stee.

Zijnde UE. voorts mede al gebleecken hoe het sigh met het aancomen der vloote voor Maccassar naer de verrichtinge tot Bouton, en verder soo in 't herstellen des Conincx van Bone, Oppoene Pacca Coeya (wesende de broeder tot Marane in 't landt van / Marous onder sijn ballingschap gestorven) en anders hebben toegedragen inden lande van Bone, soo wijde totdat Sijn Hoogheyt met een gros van ongeveer 6000 coppen van ginder afgemarchieert is, gelijk hier en daer ter materie in passant is geinflueert, onder hetwelcke leger bij Zijn Hoogheyt mede gemarchieert hebben, de ondergenoemde coningen en princen, met haer volcq, soo veel als iegelijk had cunnen te been brengen, meer gemoedicht, bewoogen, door de bijgevoegde Hollanderen en twee princestuckjes als op eenigh ander particulier opsight off groote lyeffde tot ijmande:

Dayen Sitaba, doe noch genoemt Arou Cayo

Arou Maroangij

Arou Avo

Arou Byla

den nieuw gemaecte Galaran Arou Pieta Tousawa

Arou Taneete Laompo

Arou Porroote

Arou Paripon

Arou Pellenryn

Arou Menegalou

Arou Lemoappa

Arou Lompoko

Arou Batchio

Arou Lompo

Galaran Madjan

Pona Zede, oom van Arou Byle

Arou Jalingh

Arou Patsjeng

Arou Mario Tellolimpey

Arou Panassa

Arou Ladjo

Galaran Carla

Galaran Panjoela

Arou Bouket

Tolleere van Patiero

Tosanue, Toacaban, Toalona, Tooubing, alle 4 sourouans, alle welcke voor al genoemt staen, onder de overcomelingen tot Bouton.

Nu volgen noch degeene welcke bij 't aenwesen van Sijn Hoocheyt op Patiero bijgecomen, en met de haare mede gegaen bennen:

Arou Ponre, een vrije negerie van aensien in 't gebergte, zijnde denselven noch hier, en heeft altoos gecontinueert, gehoortigh in Barobo als stadthouder over het volck van Arou Mario den vervaerden.

Arou Compoene, dese Compoene is onlangs weder gegaen naar Bone.

Arou Tana Tenga van Bone, gehoort onder Palacca, is in de laaste oorlogh in Bone gebleven door siecte. /

Galaran Woessa, almede onder Palacca sorterende, is in 't leger op Batta-batta van siecte gestorven. Sijnen successeur is present hier onder deselve naem.

Arou Chianroua, is nu in persoon gegaen naer Bouton, was sijnen galaran gesonden en tot ons ingecomen. Hij heeft voort gecontinueert en is nu onlangs naer Bone gegaen.

Galaran Sanpobia, onder 't landtschap van Seboeloerde sorterende, is naer de vrede van Bonaaye naer huys gekeert.

Arou Pauio, is een negerie begreepen onder de naem van Riatangala, is mede gecontinueert, en somtijts hier in besendinge gebruyckt, oock hier en daer over de wercken, present in loco

Galaran Kalibon, als vooren sorterende, en geretourneert omdat hij gequest waare.

Arou Boeloe, als vooren onder Seboeleree, heeft jongst met Arou Bilien onder de troupen op Tourata gemiliteert, en is onlangs nevens denselven naer huys gegaen.

Galaran Bilien, als vooren en toebehoorende voorsz. Bilien, wanneer denselven desen sont in sijn steede, omdat hij geordoneert wiert dan ter tijt bij Dayen Mattouana te verblijven.

Dain Mamange, 3 prinsen van Caayo, sonder eenigh volcq ofte bewint, als zijnde maer een jonger broeder. 't Was de beste van alle de broeders. Hij is in Tourata ontrent Chioca in een rencontre met Crain Wello dootgeschooten, doch wiert oock den selven Wello datmaels doodelijck gequest en voor doot weghgedragen.

Arou Salampe, een negerie onde Patiero, zijnde den soone van Arou Patiero ofte Poene Laccaya, cancelier van Radja Palacca, in plaats van Arou Amaly gesucceedeert. Hij was oock op Batta-batta, en doe onder de onse bekent met de naem van Arou Patiero. In den laasten oorlogh schijnt hem geordonneert te wesen bij Tousawa te verblijven. 't Is wel een man van geen de grootste couragie, maer echter seer bereytwilligh en dienstbaar.

Arou Bechoyn, een negerie hoorende in de jurisdictie van Ariwatanque ofte Salomeko, tot de vrede op Batta-batta en zedert in Bone verbleven.

Arou Mara, een van de hooftnegerien in Tello Limpoeya, daer oock notitie van den desen geschiet.

Arou Pau Salanketo, heeft tot Batta-batta met ons, en 't sedert met Arou Bilien in de troupe van Tourata geweest, is nu te huys./

Arou Bengo d'Jonge, zijnde de vader in 't comen uyt Bouton met de vloot op de stranden van Penekin, een stende van Toadja, gelant en dootgeslagen.

De Boneese volckeren.....5500 coppen

Sopingers:

Tosadengh, prince van Sopingh

Arou Oddjonpoelo

Gallaran Lompingen

Galaran Boqua

Galaran Beele

De voorsz. Sopingse.....500 coppen

Dit volgende sijn degeene dewelcke met haare prauwen onder Arou Amaly als anders op Banteyn bij de vloote verscheenen en aldaer mede aen land geweest hebben:

Arou Amaly

Arou Otingh

Arou Paliworang, alias Radja Karbou

Poene Patochialle, anders luytenant Tobabo

Capteyn Boeloe, anders Toesonraawa

Capteyn Malary,

Arou Sjoubaly orang Anke

Toyso tou Mario, broeder van Tobaba panglima

Toroure

Arou Chjello

De naervolgende bennen in de marsch noch bij gevalle, als te weten: op Boelecombo:

Soulongh, zijnde van geen besondere extractie in dat landt, maer gereputeert om eenige couragie die men hem toeschrijft, en waervan onder ons voornementlijck 's nachts in 't forceren van Glisson en elders oock preuve heeft gegeven. 't Is anders een vagabond en bescheyden onder 't rod van dat bosvolck dat se Labe-labe noemen, daer alle schelmen haer onder begeven, en waervan Cronron den oppersten wel magh gereeckent werden, doch bij Radja so geexlimeert dat wij hem op 't aenhouden van Sijn Hoocheyt met een gouden cris vereerde. Continuerende tot naer de vrede van Bonaaye, doch in 't laaste van deselve ging hij naer Boelecomba, ende wedercomende, begaff sich onder Crain Jerenica bij de vijandt, daer hij noch continueert. Hij is present in 't gebergte tot Dhrigy, bij een der voorneemste hoofden der Labees, Ponaysa genaemt, ende in onse schrifturen bekent. Met occasie sal men hem de goude cris connen doen wedergeven, dat den Coninck van Goa te bevorderen staat, wanneer / hij daarom wert aangesproocken.

Arou Oedjon Loue, met een rot volcx onder een vlagh zijnde van die van Boelecomba. Maer dit volcxken en hebben geen besonder dienst ergens gedaen, maer sijn al ten eersten weder affgedroopen.

Op Gantara:

Arou Gantara, mede met een rot volcx onder 't gesagh van een Nype-nyper, dan noch een vendel van Nype-nype oock, tesaamen uytmakende 200 coppen.

Onder de Bougijs dewelcke successive tot Batta-batta bij ons van de vijandts zijde bennen overgecomen, zijn van eenigh aensien geweest:

Arou Panonkij, den 27 sten september met ongeveer 16 personen soo mannen als vrouwen van zijn gevolgh. Dese is 't zedert onder ons verbleven, hebbende hier en daer al mede getoont wat couragie te hebben. Dan hij heeft in 't aenvangh van den laasten oorlogh mede sieck geweest, en soo het schijnt daerinne al vrij wat van zijn voorige vigeur verlooren, sijnde bescheyden in Bonteualle, vrientschap reekenende met den Galaran Tousawa, waerom hij oock is al van de beste geziene ontrent Sijn Hoocheyt. Sijn negerij Panonky is gerekent ende begrepen onder de naem van Limanpanoe Riajay.

Tobyle, anders Arou Maalooy, een negerij sorterende onder 't erff van Bone, quam een weynich te vooren oock met zijn vrou, dochter en twee slaven. Heeft mede doorgaens gecontinueert, maer veel sieckelijck geweest, en is nu laast uyt Bontuale naer Bone vertrocken.

Toyso van Bierou, een negerij als vooren onder Bone, zijnde jegenwoordigh Galaran van die negerij, en heeft daer in dees laaste verwijderinge gecontinueert, bracht alleen zijn slavinne off konkubyne mede.

Toappa, neeve van Deyen Messiga, 't huys hoorende tot de negerij Chjellou, onderhoortigh gelijk de voorige aan Bone, gelijk hij oock is descenderende uyt 't conincklijck huys. Heeft 't zeedert gecontinueert en resideert noch in Bontouale, bracht alleen met hem een jongen.

Uyt Bone selve is maer een prauw verscheenen met 30 coppen, onder eenen Toeaboe ofte Lagoelon. Dit is een wacker man, soowel trouw als moedigh en / kloeckhertigh, zijnde van geen extractie maer van merite, daer ons effecten van gebleecken sijn. Nu in den laasten heeft hij over de ruyters van Radja 't gesagh gehadt, en blijft noch als hoofd van Radjas soldaten hier onder 't Casteel continueren. Sulcx mach denselve in voorvallende occurentien bij UE. wel daervoor aengesien werden.

Met hem arriveerde oocq een Loeboese prauwe, met 50 man, op Batta-batta onder twee neeven van Dayen Lolo, welcke zedert weder met Poene Ladjo naer Loeboe vertrocken bennen.

Noch bennen van des Conincx van Sopings kinderen, onderhoorige grooten en onderdanen, wtt Samboupo overgecomen, maer wel meest tusschen den 9 den en 10 den october 1667 door Radja Palacca, den prince van Soping, en andere allergequalificeerste van 't leger, sonder eenige voorgaende aen ons gedane advertentie, met ruym 7 à 800 coppen van 't beste Bougijse volck, uyt Sonrangen, 3 groote mijlen verre gelegen, affgehaelt en naer Batta-batta overgebracht de ondergenoemde. En off wel dit behoort tot de materie van Sopingh, soo evenwel gemerckt albereets de Sopingse volckeren in desen mede vermengt bennen, soo wert het oock hier bijgevoecht, te weeten:

Toeappa, dat is onsen Arou Beele off present den outsten Sopinghsen prince, een jongman van seer goede apparentie, geseggelijck en beleeft, vol moet en couragie en ijverigh om wat te doen. Hem vereyscht maar alleen goeden ommegangh. Soo ick mij niet bedriege, soude men hem voor seer getrouw mogen achten, en mach altoos wel werden gehouden voor gerecommandeert.

Tantonange Toanctchie, een seer oudt man van meer dan 70 jaeren, grootste Gallaran van Sopingh. Den Coninck van Sopingh is getrouwt aen sijne dochter, nu jegenwoordigh op Batavia zijnde de moeder van den gesneuvelden prince Tousading. Is present hier.

Arou Pandaly, een negerij benoorden Sopingh, wat verre aff, en dichtbij Mario gelegen, zijnde ouder broeder van Arou Appanne Ancke, subaltern aan Sopingh.

Arou Matchiandre, een negerij dicht aen den oever van de revier Chinrana, tusschen Soping en Mampoe; een prince decenderende uyt 't conincklijcke huys van Sopingh en daer wercq van gemaect wert. Hij heeft eenige tijt hier, eenige tijt op Marous, en eenige tijt op Taneta geweest, daer hij /present noch is, zijnde een modest heer, maer niet van heel groote couragie ofte expeditie. Daer sijnder echter veel slimmer, en onder de Sopingers heeft dese noch wel 't meeste gesagh.

Arou Matchile, dese is de ouder broeder van Arou Matchiandre. Zijne negerij legt in Sopinghs jurisdictie. Hij is mede op Padmadjngan geweest, maer heeft op verre de reputatie van voorsz. zijn broeder niet. Present hout hij sig tot Berrou.

Tocassa off Lapange, is mede een Galaran van Sopingh en op sijn versoeck maer 2 daagen naer sijn overcomen met 't Hoff van Zeelandt naar Batavia gelargeert, den 12 den october 1667.

Toeappa Boedjou, broeder van den voorschreven. Desen heeft wel geen bewint amptshalven, maer sijnde getrouwt met een suster van halven bedde van Radja palacca, soo is hij echter hier en daer als bevelhebber over het Boneese volcq mede gebruyckt, en ontrent de wercken noch wel een van de nerstigste bevonden. Continueert oock noch alhier, zijnde een man van seer goeden en facilen inborst.

Touboura, zijnde een jonger broeder van de twee voorsz. maer sonder bewint, en resideert oock hier onder 't gevolg van de Coninck van Sopingh.

Toamingh, zijnde van den bloede soowel van den Coninck van Sopingh als van Radja Palacca, maer verre; zijnde een inboorlingh van Sopingh maer sonder eenich bewint, even als den voorigen.

Tolappo, een zoone van Arou Matchile, heeft oock geen bewint, niet boven 17 jaeren oudt zijnde. Hoort onder de suyte van de koningh, maer is nu bij Arou Matchiandre.

Labamij, een zoone van Arou Matchiandre, onder de Coninck van Sopingh zijn gevolg, out 17 jaeren.

Tosjourou, een soone van Toeappa Boedjou, van gelijken ouderdom, is op Chian voor de vijand gebleven off doot geschooten.

Tosarassa, een soone van Arou Panichio, Sopingh, is onder 't gevolg van den Coninck van Sopingh.

Totonge Tobaqui, mede Galaran van Sopingh, heeft ordre en opsicht bij Tousading, en sedert weder bij de prince Toeappa geweest, zijnde noch bij denselven.

Tobanga, mede een jongeling uyt Sopingh, van die sorte die men annac radja radja noemt, zijnde soone van Topadindre, neve van Arou Apanna.

item :/

Dassou. de eyge dochter van den Coninck van Sopingh, geprocureert bij de halve suster van Radjas Palaccas moeder, zijnde deselve geprojecteert tot successie in de vaders plaatse, maer is in augustij 1668 overleden. Montemerano had deselve eerst ten wijve genomen 't haren ondancke en naar de reductie van de vader uyt de conincklijke waardigheyt naderhandt dat huwelijk affgebroocken, heeft se gehadt Crain Montemoejene, broeder des Coninck van Maccassar. Maer dat huwelijk reed oock al op stelten, zijnde denselven Montemoejene in dit oorlogh oock gesneuvelt.

Dapada, Dading, zijn noch twee dochters van de Coninck Van Sopingh bij een andere moeder, mede wel van den conincklijke bloede in Sopingh, maer in verre niet in die extime als de voorige. D'eerste is de vrouwe geweest van Deyen Sitaba maer gesepareert, onlangs waren zij opnieuw getrouwt, dan bennen weder gesepareert. D'ander is noch ongetrouwt.

Daontong, halve suster van vaderswegen van Sijn Hoocheyt, dat de vrouwe is van Toappa Boedjou.

Betaming, Besonrong, twee dochters van Arou Pedaly hiervooren genoemt, hebbende d'eerste vrouwe geweest van des Coninck van Sopinghs zoone, dan is van denselven weduwe geworden. Drie ongetrouwde dochters van Arou Matchiandre

Voorts warender noch wel ruym 300 vrouwen van mindere sorte, slavinnen etc. item meer als 180 mannen en jongens cleen en groot, die metgebracht wierden terselver tijt, en des aanvolgende nachts noch gevolgt zijn, altemalen luyden van geen bedrieff, soodat desen grooten hoop dienden alleen tot beswaernisse en tot geen 't alderminste behulp.

Blijkende soodanich in sijn geheel al wat machten zedert ons begin van den oorlogh op Maccassar tot d'eerste vrede op Bonaaye toe de Compagnie bijgestaen en geholpen hebben uyt de landen van Sopingh en Bone, mitsgaders dat meest alle deselve door het goede succes op Bouton daartoe zijn vrijgemaect, zijnde de ongetwijffelde waerheyt, dat de vermeesterde vloote vermengt is geweest met soo veele van de voorneemste Bougijse coningen, alleen om die aen een zijde te helpen, en soodanigh alle die van eenigh geslacht off geboorte waren quyt te raecken, waermet dan alle rebellie van die cant uyt de gedachten gestelt was. Sulcx waar / het oock geordonneert, deselve allerwegen in de spitse en vooraen te stellen, dat ten gelucke van dit vrijgemaecte en verlostte volcq ditmael misluct is.

Ick hebbe nu wijder in desen niet veel te seggen van de verrichtinge staande de voorsz. tijt in de landen van Bone, tot affbreucq van de vijanden aldaer, want ongereeckent de verwoestinge van de leege landen van Boele, Boelecomba etc. in de mars van 't Bougijs leeger naar herwaerts, soo isser hier en daer in 't gebergte met branden en blaaken van de cleene negerijen van wedersijde wel wat gevoelt, maer gansch niet van sulck belangh uytgerecht, dat het ten goede van de

gemeene saeck yets conde bijbrengen, waerom oock te minder noodich is daarvan eenige expressie te doen.

Dayen Mattoane hielt zich meest tot Salomeeko op de zuydergrensen van Bone tegen die van Boele-boele, en deed daervandaen somtijts een sprongh tegen deselve.

Dayen Pabyle had de sorge over de noordergrensen tegen Toadja en Lamoera, daar oock niet veel te doen viele. Nochtans gebrack het haar aen macht van volcq niet. Maer de mondcost was niet overvloedigh en derhalven de vaart op Loeboc te grooter, daer die van Peneekyn, een stende van Toadja op de westoever der golpho, niet verre van Coetenga streckende, al somtijts op buyt maecte. Het scheen echter altemets alsoffer wat groots gedaen soude werden. Maer gelijk in de materie van Loeboc genoteert, 't verijdelde in wint, alsser een middachvleuchien uyt den oort van Mattoanne voor de ooren van Radja quam, wa[n]t dan was 't een saecke, en och arm, altoos miscraamen.

Den ouden conincq Opoene Pacca Cooya waer cort naar Radja wel weder uyt Loeboc naar Bone met sijn soon Pacca Coya gecomen, naardat hij alvoorens verstaen had dat wij een vaste voet op 't landt begonden te krijgen, maer inderdaet gelijk het U.E. nu is gebleecken, soo en is de vader soo wel als de soone geen man van wercq, d'een door d'ouderdom ged[e]valiseert en den andere van geheel geen exercitie, behalven dat soowel voor als naar Dayen Mattoane deselve vrij gesupprimeert en in cleen respect gehouden heeft, gelijk hem licht te doen stinde met de macht die hem gegeven waer, ons al verscheydemael door d'een en d'andere boodschappingen, daar dan altements noch wat rapporten van overcomende Bougijs yets met concurreren, umbragie gevende, alsoff het aen die cant / op geen goede gront en lach, waarheen men sig te lichter conde laten emporteren doordien der de luyden als met gebonden handen zaaten, en niet en deden. Maer en is ons echter noyt yets van sulcx, uyt dien ouden man, off yemandt van de sijne gebleecken.

Van des vijants cant aen dien oort waren de bedrijven al niet heel grooter. Die van Toadjo hadden oock de meeste lust niet. Dan de vrees van d'onse was wat te groot voor die. Dus en hadden wij dan geen andere hoope te vesten tot verrichtinge onser saacken, als op 't geene bij ons in loco was, maer daerentegen selve geen cleene becommeringe te dragen op wat wijze men de vijandt met sijn machten hier de hand vol geven en soo verhinderen mochte eenige uytsettinge naar Bone te doen. Want als daarvan maar de enckele geruchten overquamen, wasser een geheele ontsteltenisse onder groot en cleen, die nauwelijcx te stillen was, de gemeene man over vrou en kinderen die sij ginder hadden, en de bevelhebberen uyt vreesse van verloop te dier oorsaecke, gelijk oock nu en dan al eenige ongemerct sijn heengegaen. En daer souden al meer gevolcht hebben, soo de wegen niet hier en daer wat becommerlijck waren geweest. De Maccassaren evenwel naer veel raedtpleegen, cregen een troupe van 500 man gereet, die met vaartuygen onder Crain Gresse affstaacken naer de bocht van Batoukeke, omme van daer in Wadjo te marchieren, en dan soo met de macht der Wadjos en Masseepers Bone in te trecken. Welckers affcompste alleen, eer se gesien wierden, het volcq dat onder Arou Panna Ankee daar soo wat huys hielden, datelijck deden retireren en verschuylen in 't gebergte. En seecker dat cleene hoopien souden het ons in Bone, door 't aendringen van de andere, en bij consequens oock tot Batta-batta (om geallegueerde reeden) suer genoeg gemaect hebben, soo wij niet, cort naer de voorsz. des vijants expeditie, met den overslagh van Touraatse volckeren aen onse zijde, de Maccassaren tot de vrede geforceert hadden, en in diervoegen meteen de gemelte verdachte uytsettinge doen verijdelen. Staande dese vrede waar de intentie, ende de preparaten wierden off waeren ten meesten deele gemaect, om met sooveel macht als men behalve de goede besorginge van 't Casteel Rotterdam overhielt, naar Bone te reysen om 't bittere Toadjo en de landen van Boeloe-Boeloe tot reeden te brengen mitsgaders de Bougijs in den ijver (die se voornementlijck tegens d'eerste hadde) wat te matigen, insgelijcx om in die tocht onder de / bondgenooten tot Bone selve meteen de nodigste gerequireerde ordre te stellen. Maer de quaade comportementen van Cronron wederhielden niet alleen dat, ne maar oock deden se de soo gewenschte vrede, niettegenstaende onse contrarie debvoiren, in duygen vallen, ons vernootsaeckende den 13 den april 1668 haar weder aen te tasten, waervan U.E. in de resolutien overvloedigh vinden te leesen, zijnde daarvan 't voorneemste een generale trouwlose onderhandse machinatie onder onse vrunden en vijanden, om als zij de canse schoon sagen ons te overvallen, onbetamelijcke fortificatien in 't velt en andere preparatien meer, te dien eynde, en voorts veeler hande indrachten tegens 't gecontracteerde, daerse nootsaacquelijck (voor soo veel wij niet anders condon begrijpen in rade) de facto in mosten werden voorgewoont, indien men het verlies van 't gewonnenne, dat anders onvermijdelijck, als wellicht daer minst op gedacht wierde, daar op volgen moste, verhoeden, en des Compagnies conquesten vaststellen soude. Doch deese laeste verwijderinge is vrij wat penibelder voor ons, maer weder Godtdanck ruyneuser voor

de wederpartije gevallen als d'eerste, en waerin de devvoiren der Bougijs in Bonee geene beetere, oock geen slimmere als de voorgaende sijn geweest, behalven dat se haer nu soo scandaleux en onverantwoordelijck op een ogenblick tijts hebben laten affnemen Compagnies fregat de Crab, noch drie metale stuckjes van de sloep Tonijn, en al de voordeelen die se eenichsints met figeur en meest door adsistentie van onse voorsz. chialoupe (welcke op de groote reviere Chinrana gehaelt wesende, groot ontsagh bij bracht) 't zedert augustij 1668 tot februarij 1669 hadden vercrege, soo vere dat den vijand Oelawan, de sterckste cituatie ende poorte van 't gantsche landt, vercrachten, te neder wierpen en ten lande tot Patiero toe introcken zonder resistentie, schijnende soo alles voor haer open en ten beste te sijn, hebbende sigh den Coninck van Bone geretireert op 't eylandt Palette. En off wel dien soo ingedrongen vijandt gelijk als sonder moeyten door het volcq van Tello Linpoeya onder Deyen Matouane, comende met wat zegens en wat buyt uyt de berglanden van Lamanty, Radja etc. makende met Boeloe-Boeloe selve 't landschap dat Boeloe-Boeloe genoemt wert niet alleen gestut, dan oock al meteen op de vlucht gedreven wierden, soodanigh datse niet dorffden omsien, maer eensclaps weder naar huys liepen, soo en hebben evenwel niettegenstaende / alle vermaningen door brieven, besendingen en andersints derwaerts en naar Loeboue gedaen en dewelcke voor U.E. open leggen, selve mede niet mijne leste gedaane expeditie van 't Jacht Rambangh, eenige operatie in de gemoederen tot opweckinge van d'een off de andere connen doen, schijnende al het vier uytgedooft en alle couragie gansch vervallen te wesen, jaa dermaten en soo diep, dat selve al naa de veroveringe van 't Casteel Samboupo sijn blijven leuren, naardat die van Toadjo met het hooftvendel uytgetrocken, ontrent Taneete bij de negerye Liso, den laasten julij Taneete met belegeringe dreygende, den 3 den augustij met verlies van 't voorsz. vendel Patolaya heel in de route geslaagen en van malcanderen verstroyt sijn. Sulcx doen de alderschoonste occasien tot affbreuck van dien vijandt voor haer gebooren was diese eenichsints conde begeeren, en nochtans en gebrackt haar alweder niet aen macht noch aen vermogen. Doch den schipper van Rambangh is echter in sijne brieven ontrent de begroetinge van haere legers, 't eene onder Dayen Pabile op 20.000 en 't ander onder Dayen Mattoane op meer als 10.000 coppen, ten hooghsten g'abuseert, alsoo de Boneese bondgenoten in 't gemeen verclaren, dat gantsche Bone op de been geraeckt, nu niet vermogens soude wesen 20.000 man te verschaffen, ten waare de Boneese Bougijs (onder de troubelen doorgaens naer Loeboue geretireert) weder terughquamen, gelijk gesustineert wert dat sij doen sullen, als wanneer men acht datter misschien tusschen 25 à 30.000 menschen van wapenen te voorschijn te brengen soude sijn, soodat voorsz. schipper door abusive vertolckinge 10.000 voor 1000 genomen heeft, overeencomende met 't rapport dat de Coningh van Bone en Dayen Mattoane daarvan selve mondelinge hebben gedaen, niettemin met bijvoeginge, dat des noot zijnde Dayen Pabile sijn legertjen van 2000 en Mattoane 't sijne van ontrent 1000 coppen lichtelijck souden connen vercloecken, meenende de laetsten dat aen hem niet gemancqueert heeft in zijn oirt den vijandt te beschaaden. En 't schijnt soo al wat te wesen oocq, want behalven dat het gantsche landt van Boele-Boele singh al voor 't aenbrengen van onse brieven van amnestie aen hem en den coningh verootmoedicht hadden, soo was hij in 't gebergte tot ontrent Chinrana met een groot gros van 7 à 8000 man gemengt volcq bezigh geweest te branden en te blaaken sonder groot naedruck, hebbende in sijn laesten optocht tegen voorsz. Boele-Boele gefourneert geweest uyt de landen onder hem staende 3 à 4000 coppen, en waren de reste tot opgemelde nombre van 8000 met die van Boele-Boele, en andere bergnegerijen vergroot, die naderhandt naer de oude wijze van selve weder bennen affgedroopen, gelijk dit soort van / volcq, en oock mede de Maccassaren, gewoon sijn te doen, voornementlijck wanneer dicht bij huys bennen. En alhoewel ick wel geerne den Coningh van Bone en Dayen Mattoane, soo met de Tonijn, 't jachtjen Rambang als eenige vaartuygen hier met elcanderen bijeen verscheenen, en in loco wesende eens reede had hooren geven van alle naalatigheden die se hebben gepleecht en over het niet in acht nemen van onse successive recommandatien, soo hebt ghij mede gesien, dat d'een op d'ander sagh, en datter anders niet van viel als een bekentenis van haer versuymenissen en soo een reex van haare onweetenheden, onverstant, onnoselheden etc. ongehoorsaemheyte van haer volcq, en anders meer, tot verschooninge, dat dan noch doorgaens wel en qualijck naar de sinlijcqhейte van Sijn Hoocheyte vertolct is, alsoo hij in bijeencomste der bondgenooten, bij gebrecq van een bequaem tolcq, al meest het woort gevoert, ons zeggen ontfangen, en 't haare weder in antwoord gegeven heeft, dat dan bij haer soodanigh is gederigeert geworden als waermet zij dachten hun best te behaagen. Onderwijlen ist seecker, dat wel den Coninck van Bone den titul van die hooge naem draegt, maer Deyen Mattoane het effect, en dat de coninck soo weynich als ijmandt anders denselven derff tegenspreecken, mitsdien hem confimerende met al sijn doen en laten, dat Deyen Pabile oock geapplaudeert heeft, niet ten respecte van Dayen Mattoane, maer ten respecte van degeene diens last hij heeft en waeraen sij

altermaale seer groot respect en ontzagh dragen. Daerentegen is 't oock waer, dat Mattoane de allerijverigste is, om 't een off 't ander te executeren, dat men soo vreemt niet achten moet, terwijl der niet heeft connen geschieden als 't gunt hij goet vant, 't gunt zelden met onse recommandatie moet sijn accoord geweest, omdatter niet van belang en is verrecht geworden, oock noyt jets gevolgt op ons ontbieden. Want als men schoon volcq eyschte, seyden se datter geen volcq was, en dat sij hier mosten wesen. Viel hier wat te doen, soo wasser oock geen volcq. Eveneens gingen de toonen tot Marous en in Tourata. Nochtans was het allerwegen even wel, maer elck sagh uyt op sijn eygen voordeel, en de minste op de gemeene saeck, die oock noch niet als gedrongen en vernootsaeckt, dat geene van de bevelhebbers geerne deden, off dese mosten selve voorgestuwte werden, 't gunt soo verre van de handt niet cost geschieden, hier in loco onder ons eygen ooge quaed genoeg sijnde. Wij hebben ons meeste ongenoegen (naer de generale nederlaegh in Boone geleeden) over onste bondgenooten aldaer en besonder over Deyen Pabile wel gehad, omdat se niet / en poogden die van Toadjo binnen te houden, soo sij al niet dorffden tot agressie op deselve yets bij der hand nemen. En als ick mij hier opeens wat nauw gingh informeren, soo wasser oock al wat tegen tot verschooninge, sullende anders wel hebben connen geschieden, en voornementlijck soo Mattoane zigh aen dien oort mede gevoegt had, wanneer hij vernam dat de Toadjos prepareerden, dat noodiger was geweest als al sijn gewoel in 't gebergte. Verscheyde maele hebben wij niet beter geweeten, off hij stonde met een grooten hoop volcq ons hier in loco te comen conjungeeren en Sijn Hoocheyt selve heeft mij wel 2 à 3 reysen daarvan comen raporteren dat hij al dicht bij waar, doch telckens wint, en weder vervlogen. Dan haperde het hier, en dan haperde het daaraen, en eyndelijcq was hij dan weder naar Salomeko geretourneert. De affgegane en aengecomen brieven van en naer Bone etc. sijn vervult over de defecten en wandevvoiren, en connen U.E. verthoonen hoe dat se doorgaens sijn geanimeert, soo wel den eenen als den anderen, tot vorderinge van de gemeene zaeck, maer tevergeeffs, en vruchteloos. Dus soude ick nu van Bone mogen seggen, gelijk van Loeboc, dat wij geen andere adistentie van deselve getrocken hebben als dat sij ons geen vijandt sijn geweest, maer 't is met Bone anders te considereren, als wesende dat land aen te sien als des Compagnies hooftbondgenoten op dit eylandt, waervan dan gederiveert is 't Bougijse volcq daer met, en meteen oocq voor wie nevens de voorder bontgenooten hier tegens den Maccassar geoorlogt hebben, hoewel seer onderscheydentlijck in dit laaste en het eerste ageren, alsoo de devvoiren niet alleen van de gemeene man maer oock van de bevelhebbers, en van oocq een en selve persoonen, op Batta-Batta heel andere waren als nu hier, schoon doen noch spuls genoeg hadden eer men yets conde gedaen krijgen. 't Gemack van de vrede had hier yegelijck verleckert. De groote soowel als de cleene waren gestoffeert van haere vrouwen en kinderen, en bewoonden een groote rustige negerye, daar sonder heel groote perijckel alle dagen wat te haalen, te bescharen, wat te coopen, wat te vercoopen en so voorts alles te verhandelen viel. Zij bekreunden hun de gemeene saecke en de schade Ijsraels weynich, en lieten haer nu in verre soo veel niet aen 't landt van Bone gelegen als wel te vooren, behalven dat sij tot haer welgevallen aff- en aengingen, waer en daer het hun goet dacht, sonder verhinginge van yemande. Summa, 't is seecker genoeg dat zij dit soowel altoos wouden hebben sien continueren, want / zij en ontkende niet veele dat se noyt in de alderrustigste tijdt soo goeden leven gehad hadden als nu, als sij maer niet behoefden te wercken noch te vechten.

U.E. sullen ongetwijffelt in 't doorlesen hebben aengemerct ontrent de naamen van Arou Taneete Laompo en Arou Livorangh inde notitie van de overcomelingen op Bouton, datter gesproocken is van de 7 koningen, daer 't hoogste gebied over 't geheele landt in bestinde, en waervan 't mij nu goet dunckt tot naeder uytduckinge hierbij te voegen, dat dese Arou Pieta, ofte eygentlijck de 7 koningen, gedisputeert werden dat se sijn geweest, alvorens Bone in eenige grootheyt, op namen in sijn eygen wesen, andere weder dat se souden wesen ingevoert onder de goede successen en progressen van Bonees aengroeyende mogentheyt. Immer dit schijnt te concureren, dat onder den konick Lamassa de qualiteyt der Pietas al soude sijn in vigeur geweest, zijnde naer Lamassa, Conick, gevolgt Crain Peloua, sijn susters ofte broeders soone, naer desen Brigaauw, sijne dochter, naar Brigaau haar soone Latandizouky, onder wiens de coningen de quitachol hebben beginnen te doen dragen ende dit was de vader van Boete. Deselve bestaen in 7 geslachten off seve huysen, maer men merct dat het oock gebeurt zij, datter 2 à 3 Pietas in een huys geweest hebben. Het erft oock over, soo wel aen vrouwen als mans. Dan comtter tot vullinge van dit collegie noch een groot-galaran, welcke bedieninge al mede in 't geslacht blijft. Aen dese nu bestaat een wijdlustige souveraine autoriteyt over alle zaacken van 't rijck, geene uytgesondert, moete alle voor haer gedecideert werden, 't bennen dan civiele zaken ofte anders het maeken van oorlogh en van vrede, 't kiesen en weder affstellen van een koningh, connende geen conincq in successie comen als door haar vercooren, het sij dan de soon off dochter van de laast

affgestorven, off, indien daerin geen behaagen genomen wert, ijmandt anders van conincqlijcken bloede, waerin deselve evenwel voor soo veel bepaelt bennen, dat se niemandt kiezen mogen als die soowel van moeders als van vaders wegen conicklijcke affcomst heeft, daer niet met alle aen en mach mancqeren. Op jegenwoordigh souden nu de voorsz. Pietas wesen de ondergenoemde, te weeten:

Arou Taneeta, Lamacarompa, de soone van Toballa, hiervooren genoemt.

Arou Paliworan, heeft nu twee stemmen, een van zijn moeder, een van sijn moeders suster nu op Batavia, vrouwe van den / Ankees sergeant Toalina, voor bij de Ankeese officieren genoemt.

Arou Mario den vervaerden, genaamt Latoonga.

Lasabeta Arou Oedjongh, de broeder van Dayen Pabile, van een vader, maer van verscheyde moeders.

Tanriboelij, vrouwe van Deyen Pabile voorsz., representerende haer huys bekent onder de naem van Arou Matchiege.

Arou Taneete Riatang genaemt Latoane, een bedaert heel out man, noch continuerende in Bone.

Van de Galarans is geen overschot, doch den Galaran Tousawa en oock den gewesen Deyen Meschya souden connen ingenomen werden, als affcomstigh uyt den huys van de Galaran.

Het is wel sulcx dat Sijn Hoocheyt van Palacca den ouden Coninck van Bone hier present seer revereert en groote eere bewijst, oock allenthalven venereert en met alle eerbiedigheyt bejegt, mitsgaders sijnen soon noyt

anders als volmondigh noemt de Coninck van Bone en successeur van de vader. Maer echter alhoewel altoos de Boneese Coningen in veel hooger aensien bennen geweest als de Coningen van Sopingh, gelijk nu oock mede aan Bone de rangh wert gegeven, soo nochtans heeft Sijn Hoocheyt met een blick van onderscheyt altijd den Coninck van Sopingh in veel meer achtginge en extime gehouden, mitsgaders oock dicqwils in veelerhande samencompsten der grooten, en anders in 't besonder ontrent mij zijnen heer genoemt. Doch dit niettegenstaende, heeft altoos evident gebleecken dat dees beyde, d'een absent, ende de ander ten bijwesen, aan Radja gedragen hebben seer groot ontsagh, en in 't geheel gedefereert het oppergesagh der geheele zaake, met bereytwillige onderdanigheyt in alles wat hem goet dachte te bevelen, hem niet anders considererende als in een absoluut vermogen en heerschappye, soo wel over d'een als d'ander. En in effect alle mindere Boneese Coningen en subalterne heeren erkennen den selven voor soodanigh, en als absoluut Coningh van Bone, gelijk hij oock ongetwijffelt daertoe veel meer merite als de presente heeft, maer evenwel en heeft hij nooyt dienaengaande met mij daarvan eenich opentlijck discours gemoveert, altoos op die materie sich seer indifferent gelatende, in allen schijn off hij geen andere intentie hadde als naar de verrichtinge van de saeken op Batavia te continueeren, ten waare hun Edelen het anders verstinden en goetvonden alhier te doen resideeren, thoonende in sulcq geval seer te amplexeren de bezittinge van Banteyn. Nochtans ben ick van zijne eygentlijcke intentie wel bewust en verseeckert, die hij begeert te secreteren onder sijn confidenten / en hem, totdat op Batavia comt te verneemen hoedanigh de hooge regeeringe in sijn reguard gesint sal vinden, onderwijlen op laudeerende onder deselve, dat sij hem daarvooren erkennen en in die waardigheyt erigeren willen, gelijk mij onder anderen onlangs gebleecken zij, in seecker onderlingh discours tusschen mij, hem, en den jongen Arou Taneete Laompa, quansuys cazueel ter materie van de Pietas, daer desen den preces van geacht wert te moeten sijn, g'occureert sich daerin ontvallen latende, dat het waar zij, dat de Coninck van Bone wettelijck is vervallen van de conincklijcke waardigheyt, om te hebben onder zijne regeringe verlooren de Boneese vrijdom door quade directie, sonder deselve nochtans te fondeeren ofte aan te wijsen, en insgelijcx voorsz. Laompe, dat het geensints de intentie van 't Boneese volcq was, de coninck Pacca Coya voor koninck te eeren, maer dat de Pitas op Bouton te meerendeel bij den anderen versamelt, Zijn Hoogheyt daervoor aengenomen hadden, in geen consideratie nemende de Maccassars herstellinge aen Pacca Koya naar de veroveringe van 't Maccassaarse leger op Bouton. Want, seyde hij, de Coningh van Maccassar had daar doe niet meer over te seggen, ende dit stond alleen aen haer, voornementlijck nu zij met de hersteltenis van 't vervalte Bone ende de overwinninge van Maccassar weder in volle vigeur gerocht waren. 't Gunt ick soo onwedersproocken liet, omdat het discours op sulcken trant liep, alsoff dit de Compagnie niet aenginge. En naedien ick vroegh, off nu ter saecke van de voorsz. Pietas de voorneemste stenden off subalterne coningen, alvoorens dat zij tot eenige besognes voorttraaden, niet mosten versamelt werden, om haere autoriteyt vast te stellen, zeyden se : neen

(dit is eind p. 149 origineel)

uyt
gebruycq
eymand
eymand
Bonaye
yetwes
negerye
Caayo
dayen
oyt
dye
eynd
affsচেয়ত
maleytse
beyde
eyland
hoogheyd
beleyt
quyt

ijmant

negerij, negerijen

Bougijse
Partije
dewijle
Tonkij
Tonij Jella

spt4

Nu voort met een gemoveert de zaeck des Conincx van Sopingh, en off den desen oocq als vervallen van sijn waerdigheyd was aen te mercken, soo is geantwoort dat dat heel wat anders waer ende dat denselven erkent en geconsidereert wiert als tevooren, eer den Coninck van Maccassar hem sijn rijk had affgenomen, oock dat in Sopingh geen sulcq collegie van Pitas waar, maer gelijk op Maccassar Galarans. Mij dachte dat ick conden mercken hier ontrent, hoe bedect oock Zijn Hoogheyd altoos voor mij desentwegen zich gehouden heeft, dat hij wel geern yets van mijn gevoelen daerop gehoord soude hebben, hem ontsiende, dat selve plots uyt te vraagen, maer mij meest behelpende naar dan die dan geene gewoontens daarvan ick mij onbewust hielde, te vraagen, is het discours op wat anders gelooopen, en eyndelijck door het invallen van andere grooten affgebroocken. Wat nu desen aengaende op Batavia bij hun Edele geoordeelt sal werden, staat in der tijt te vernemen, doch soo men inclineerde om naer de oude wijze alle ingetrocke heerlijkheden, vrije / besittingen van landen, gebied, van Bone

aff te reekenen, een ijgelyck weder te stellen in sijn eygen oude wesen d'een independent van d'andere, daertoe soude nu wellicht de beste en bequamste tijt gebooren wesen. Maer dit zijnde een saake van diep overlegh en 't gunt al vrij wat sijn consideratie meriteert, misschien ongeradender als geraeden, soo en kan ick mij voor jegenwoordigh niet bequaem, oocq alsoo weynich bevoecht vinden, daervan met nader verclaringe te spreekken. Want aen dat poinct schaken sigh noch vrij meer van die materie, toucherende den presenten toestant der dingen op dit geheel eylandt en pricipael de gedevaliseerde Keyserlijcke Hoogheyt off eertitel van Sambanca des Coninck van Maccassar, cunnende de respective contracten, onder mijn aenwesen gemaect, dienen tot een rigtsnoer van 't vermogen daerin hij can werden gelaten, en waertegens dan te dencken is, dat wellicht niet onnodigh geacht sal werden, een ruym soo swaaren tegenwicht te hangen, dat de balance noch altoos wat aen de beste zijde overslaat, waertoe misschien in Bone ofte oock anders d'gerequireerde swaarte te vinden sal zijn. Daerin en over bij de hooge regeringe van India naer de groot wijsheyt van hun Edele voor den dienst van de Compagnie alleen toestaet gedelibereert en gedisponeert te werden, soo als hooggedachte hun Edele ten aenwesen van de koningen en princen ten meesten ooirbaar van de gemeene saack achten sullen te behooren en vervolgens dan goet vinden in gebruyck te doen brengen. Onderwile is den Coninck van Bone van meeninge om 3 off uytterlijck 5 daagen naer mijn vertreck, sich bij Zijn Hoogheyt nu alhier verthoont hebbende, weder naa Bone te begeven, dat niet onnodich is, waertoe hem de chaloupe den Tonijn, dewelcke ick van alles hebbe laten versorgen, en met een vol stel nieuwe zeylen versien, gemant met 12 kloecke coppen onder den onderstierman ende kaartemaker Jan Boan, is vergont, die oock ginder tot naeder ordre uyt Batavia wel voor eerst tot geruststellinge van de gemoederen weder mach verblijven. Ick hebbe op deze Zijn Hoochheyt doen vraagen, off hij mij terwijl hij selve hier in loco waer yets ten goede van de gemeene saacq off in zijn besonder had te communiceren, te seggen ofte te versoecken, maer seyde van neen, en dat hij het alles op Radja Palacca liet aencomen, dewelcke mij gecommuniceert heeft, dat hem goet gedacht hadde zijnen oom Dayen Mattoane weder naa Bone te laten gaen, om de koningh tot behulp te dienen, indien hij hem woude gebruycken, en soo neen, als dan gade te slaen zijn eygen landen ende zaecken, specterende eygentlijck om aldaer te blijven toesien, sooals te vooren, en te doen 't geene hem dunckt best te zijn, / latende de coninck coninck heeten, sooals tot noch toe. En offwel het licht daertoe niet veel doen sal, soo heb ick echter tot acquyt van devvoir, den selven soowel als den coninck in 't ernste gerecommandeert allesints goede sorge te dragen, en besonder toe te sien op de conportementen van haaren Toadjosen gebuer, mitsgaders den voorschreven stierman aenbevoolen, Deyen Pabille naast mijne begroetinge die eyge bootschap te doen, 't gunt U.E. soo te mets met occasie nader erinneren connen.

Behalven dees twee Deyens, Pabile en Mattouane, door huwelijck verswagert, sijnder noch veel coningen en bevelhebberen in Bone, daervan een gedeelte hier niet hebben geweest, en oock bij voorgaende benamingen noch niet benoemt en staen, sulcx ick deselve gemeynt had U.E. in vervolge van dees materie oock bekent te doen, maer sij hebben hetselve soo heel fix niet, en mij het rolletjen dat se eerst hadden gebracht, weder affgehaelt, daarnaer ick mij in desen niet en magh arresteren, sullende daarnaer hierin wel cunnen g'annexeert ofte ingesteecken werden.

Rijs en cattoen is 't all dat dit landt uytgeeft, en somtijts bij schraale gewassen niet soo veel alsser tot eygen behoefte van noode is, zijnde dat aldaer al vrij wat onspoet onderheevigh, naar ick mij berichten laat principael door ratten. Evenwel als nu al 't volcq hun wedercompt neder te setten, sustineeren Radja en andere, datter bij goet succes van 't gezaay al vrij wat overschot sal connen sijn, maer voor eerst sullen se haar wercq wat hebben om de gebrande negerijen hier en daer als gesegt weder op te haelen, dat naer den toevloey van 't volck haest te beschicken sal sijn.

In de eerste vrede sullen U.E. aen hun Edeles oock gecommuniceert vinden dat men wellicht op 't eylandt Palette een cleene residentie bestellen soude, om te ondervinden wat sleet daer te lande mocht sijn en oft de coste waerdigh was daer te continueren. Dan wij sijn 't zedert sooveel naader ervaren geworden door het aenwesen der chialoupen, datter altoos staende het oorlogh niets te vertieren viel. Niet dat sij geen sin en hadden in de soorten die derwaerts tot een monster hadden gesonden, maer om gebrecq van capitael. 't Is uytgeput, arm volcq. d'Grootste hebben selve niet, en 't geene nu met de veroveringe van Samboupo door d'een en d'ander buyt gemaect is, alsmede staende 't oorlogh met rooven en vercoopen van vijanden gewonnen en opgelecht zij, sullende hier aen 't Casteel wel weeten te besteeden. Daerom is dat soo haestigh, oof noch vooreerst soo noodigh niet. Maer echter conde het niet ondienstigh werden, als eens op alles bij hun Edeles een vast besluyt genomen sal wesen. /

Wat nu aenlangt de pretentie die den Coninck van Bone maeckt tot de restitutie van de goederen die hem door den Coninck van Maccassar soude wesen affgenomen, daarvan hebben U.E. in Goa selve ontfangen diverse goederen. Maer dewijl in de materie van Maccassar haere schulden aen de verder bondgenooten noch moeten genoteert werden, soo sal men dit daerbij voegen, mitsgaders oock de aenwijsinge doen van 't geene naer 't contract tot meerder ilucidatie van dien onderlingh is versproocken sulcx hiervan geen verder extentie te deser plaets behoeft.

Des coninx beyde soonen van eender dracht, Deyen Toosjen en Deyen Meeman, hebbende geweest de voorneemste hoofden der Bougijse volckeren op Marous, sools in de materie is aengeroert, acht ick te wesen princen van vertrouwen. Deyen Toosje is geordonneert naa Bone met de vader te gaen, geacht werdende de kloekhertighste en sneedichste van beyde, en Deyen Meeman om hier aen 't Casteel te blijven. Zij sijn beyde seer onderdanigh en gehoorsaem aen Radja geweest, oock weder bij hem naar 't uytterlijcque in extime gehouden,

Sopingh. Dit landschap legt gecitueert meest te midden lants tusschen de westcuste van Zelebes en den westoever off groote golpho van Bone, soowel op de bergen als op de valeyen in 't noorden van hier, de hoofdplaatse off residentie van den coninck ontrent aff en aen Nepo aen dese en 't eylandt Paletta aen geene sijde, zijnde van machtigh groot beslagh en jurisdictie, behalven den vrije provintien off coningen dewelcke mede daeronder van outs en buyten tegenspraacke als subalterne hebben gesorteert, sich soowel ten zuyden als ten oosten langs en op den oever van de groote reviere Chinrana die heel tot aen den grooten bergh Baba Crain tusschen Bantheyn en Tourata heen loopt maer meest ten noorden, en oock yets westwaerts heen uytstreckende, daarvan voor een groot gedeelte niet verre voorwaerts in de materie van Bone, de beschrijvinge is gedaen, zijnde voorsz.

Nepo, Kiero-Kiero en Belloezo tusschen Berrou en Batoukeka aen zee gelegen almede daeronder gehoorende, item oock Patoosje, van welke helft jegenwoordigh als coninck onder ons erkent wert Arou Patoosje, genaemt Isouca, off anders Dayen Mangopo, zijnde de zoone van de broeder der huysvrouwe des Coninck van Patoosje, dien, gelijk te vooren al is beschreeven, de ander helfft competeert. Desens oudste broeder heeft voorheenen de possessie gehad, en is genaemt Lamassa Tongan, off anders Deyen Manaba. Maer gemerct denselven, onse zijde volgende, in de maend augustij 1668 op Chyan uyt onse troupe met den zoone van den Coninck van Taneta bij de Coninck van Maccassar / overliep en altoos is verbleven, wert hem dat deel ontrocken en aen Manopo overgezet, een jongeling van goeden aensien en van matich goede couragie, bij Sijn Hoochheyte wel ge-extimeert, maer dertel en van de beste comportementen niet, present alhier in loco. Maer heeft anders, ordonnaire om de noort, soo tot Marous als elders, met eenige reputatie gemiliteert. Voorsz. Deyen Manaba hout zich jegenwoordigh in Tello.

Van outs sorterende oock onder dit rijck heel Selindre en Mazeepe, leggende beyde ontrent het groote lacq Tanperka Radja te lande achter en benoorden Soupa, besuyden noch het landt van Lamoera, beosten Tanete ongeveer ten midden landts op de gebergten en in de vlacktens gecitueert, niet verre van de Sopingse limijten. Doch als de Maccassarse coningen haere conquesten beganden uyt te breyden, en soowel Sopingh als andere coningen met wapendwangh tot haere bondgenooten te maecken, quamen de heeren van Lamoera, Mazzeepe, Selindre, Tobingen etc. haer aen de overwinnaer in 't besonder verootmoedigen. Soodat se van doe aff bij de Maccassaren, schoon noch maer met Soping het broeder-off bondgenootschap was opgerecht, de Coningh van Soping ontrocken, ende voor koningh op haer selven erkent en aengesien zijn geworden, wesende mitdien altoos, gelijk oock tot noch toe, seer vast aen de zijde van Maccassar gebleven, gelijk U.E. oock sal gebleecken sijn, dat het landt van Sopingh eerst naar de uytwijckinge van Radja Palacca van de conincklijke waardigheyt ontbloot ende in dienstbaerheyt gestelt is, met devalisatie van 't gansche konincklijke huys en 't meerendeel der subalterne princen, die soowel als den coninck naer Maccassar doen gebracht zijn, blijvende als bevelhebberen vanwege de Coninck van Maccassar Arou Beele en Lapasselooy, gelijk U.E. mede al moeten hebben gelesen alvorens tot hier gecome te wesen, soodat men can bemercken hoe de Maccassaren, al vrij met een goet en voorsightigh overlegh, de voorneemste machten van Zeelebes d'een door d'andere allengskens vercracht, en eyndelijck altermael tot dienstbaerheyt ofte altoos tot haere genoechsamen devotie en onderdanicheyt gebracht hadden, zijnde Soping van outs al een van de vermogenste conincgrijcken, en met Bone in bloedverwantschap altoos geallieert geweest door de successive huwelijcke die over en weder wierden gedaen.

Lascatty was over Soping in sijn onverminderde grootheyt coninck, die ick hier expres noeme omdat hij geciteert staat te werden in de aenwijsinge van Zijn Hoocheyts affcompst. En is denselve in de regeringe gesuccedeert door sijn jonger broeder (bij gebreck van eygen zoonen) Lamata genaemt, dese weder door sijn zoone Lapatolangy, de welke Lapatolangij ten wijve heeft gehad Wetynriewa, wesende eene suster van Tosinga, Coning van Patoosje ende grootvader van de voorsz. Deyen Mangopo en sijn broeder Deyen Manaba, beyde in desen genoemt, die tesamen geprocureert hebben Wittinrigella, Coningin van Sopingh, alsoo hier gelijk in Bone de vrouwen mede successie in de regeringe krijgen. Dese is getrouwt met Lataouky ofte Toarky, een soone van Tarritoepa, gewese

Coningin van Bone, diese gewonnen had bij haer eerste man Touriliboe, alvorens zij tot coningin gecoosen was, hem hebbende naargelaten Mampoe tot een erff, daer hij als noch woonachtigh is, dewelcke Toanky en Wetinrigella de vader en moeder bennen van Latanriba, op heeden Coninck van Sopingh. Dese heeft behalven veele andere vrouwen en bijwijven getrouwt geweest met de dochter van den Coninck Patoosje Tosinga boven genoemt en geprocureert bij Libaaya, grootmoeder van Radja Palacca, sulcx zijne moye van halve bedde, soals niet verre achterwaarts nader wort aengewesen. Uyt dese vrouwe sijn hem gebooren wel acht kinderen, daerder noch twee leven, een zoon en een dochter. De derde, geprojecteert tot coninginne, is in augustij 1668 binnen desen Casteele al overleden. Nu wert tot de successie geprojecteert de zoone genaemt Toosang, out 13 jaaren, welcke dan oock moet sijn Coninck van Mampoe naardat Toanky, de vader van Soping, sal wesen overleden. 't Is een jongen van gering apparentie, daer geen de minste opvoedinge bij is, noch gepoogt wert in te brengen, sullende naer allen schijn geensints de snedichste wesen. De dochter genaemt Wesange, out 18 jaaren, sal de broeder indien hij voor haer sterft en geen zoone off dochter naarlaet, succederen. Zij participeert nu met Radja de provintie van Mario, voor haere portie posideerende Wato, doch dat en scheyt dat landt niet, blijvende in 't geheel onderdanigh aen d'een soo wel als aen d'andere, gelijk hier te lande seer gebruyckelijck is. Twee mannen heeft dese al gehad, eerst Arou Baca, de jonge, genaemt Topenekia, hebbende in dit laaste oorlogh hier meest gecontinueert, doch sonder bewint, en is noch in 't gevolg van sijn schoonvader. Maer hij is al voor lang van de dochter gesepareert, die zedert noch weder getrouwt heeft Arou Mazzeepi Lasoeni, de welcke houdende de zijde van Maccassar, soo is hem de vrouwe ontvoert oft affgenoomen, eerst naer Bone en daernaer hier gebracht, en dat huwelijck zoodanich mede affgebroocken. Noch 18 kinderen heeft dese coninck in 't leven, behalve 27 die doot sijn, meer als hij selffs somtijts oprekenen kan. Maer hij treckt se sijn weynich aan, soodatter een partij schaloos loopen die maer beswaerlijck aen de cost / geraecken. Den besten heb ick U bereijts bekent gedaen, zijnde Toappa ofte Arou Beela, maer 't is een bastaert zoone, dat jammer is. Dan isser noch eenen Toappo, die hier mede schaloos loopt, den welcken hij echtelijck geprocureert heeft bij een vrouwe uyt 't conincklijcke huys van Sabito, doch al voor lange weder daer affgescheyden, sijnde een jongelingh meest van een ouderdom met den eersten, vol couragie en vuer, doch soo het gelijckt de snedichste niet. Tot verscheyde maal heb ick de vader vermaent dat hij hem wat beter in eere soude houden en acht daer op geven laten, maer gelijk hij hem geene zaacke veel ter herten laat gaen, alsoo doet hij dit oock niet. U.E. sullen hem echter daertoe noch wel eens aenporren mogen. Van de conincq sal ik alleen nog seggen, dat het altoos jegenwoordigh een man is van gantsch geene regeeringe ofte bedrijve, zich nergens met bemoeyende als met sijn getijen dagelijcx preciselijck te onderhouden, schrift- en taelcundigh in 't Maleyts, Macassars en Bougijs, daer hij hem noch al in besigh hout, een bitter Mahumettaen, seer genegen tot Malleyers, hebbende oock onder anderen een Maleytse vrouwe en verscheyde kinderen daerbij, wesende bij hem present wel van de meeste extime, niettegenstaende sij met haer outste soon onder de Maccassaren verbleven, en eerst met de veroveringe van Samboupo (haer met al haer aenhangh niet min als 100 coppen sterck en een hoope bagagie, in den tempel begeven hebbende) weder tot hem gekomen is, zijnde geweest al van de sterckste genegene, aen 's vijants zijde gecaresseert werdende met de hoope dat, soo wij weggedreven wierden, haeren soon tot Coninck van Sopingh soude geerigeert werden, dat

dien jongelingh heel verbijsterde, swerende bij alle occurentie alsser met de crissen gehispelt wierde, dat hij de vader en Radjas copen crijgen ofte sterven soude. Den selven genaemt Deyen Malaba off Magad Zamad, is nu met een vaertuygh naar de Javaanse cust, om rijs. Een andere Maleytse soon genaemt Aly en Deyn Mabele, broeder van den voorsz., woont hier aen 't Casteel bij de vader. Noch een genaemt Toesany, dat een cleene jongen is, heeft Radja aengenomen, en een dochter is getrouwt met een Malleyer Intchie Tenga. Den ouden man had zich aengematight alle Malleyers die naer de veroveringe en gemacte vrede uytquamen, onder sijn bescherminge te nemen, sonder daarvan de alderminste communicatie te doen, daerin nu behoorlijk is voorsien. Maer heeft mij daermet al vrij wat moeyten veroorsaect. Sullende niet onnodigh wesen dat U.E. acht geven dat hij sig niet verder daermet ingagere / off bemoeye als betamelijck is. Voorts is hij nu winzuchtigh en gierig, verwijft en futzelachtigh, van gansch geen ontsagh onder sijn volcq, meer bemint soowel bij sijn groote als de mindere, omdat hij yegelijck sijn begeeren doen laet, soo door goetheyt als omdat hij sigh de moeyte ontziet. Soo doen sijn grooten oock. Hij is oocq voor soo veel mij is gebleecken niet quaataardigh, maer seer vreesachtigh en vervaert, uytnemende schrickigh voor de Maccassaren, dewelcke hem in 't laast van de eerste oorlogh, cort voor de vrede van Bonaye, naar 't gebergte Taffeze..... in ballingschap hadden gesonden, uyt bedencken van correspondentie met ons, en omdat nu en dan al een Zopinger begande door te gaen. Stonts naar de vrede is hij door zijnen zoone Toesadingh vandaer affgehaelt en bij ons gebracht. Men heeft niet te dencken dat hij uyt ambitie tot sijn conincklijke waerdicheyt eenich besonder perickel sigh soude willen onderwerpen, maar wel dat hij in cas van onse onspoet (verseeckert zijnde van genaede, en een burgerlijck leven) al ten eersten poogen soude sigh te verootmoedigen en met hem meest zinne grooten, alsoo datter geen toeverlaet in sulcken geval op te nemen is, gelijk U.E. met mij genoechaem ondervonden hebben. Nochtans vertrouwt hij en al de zijne die van Maccassar in 't geheel niet. Eenige quade gedachten ofte ongetrouwheyt en heb ick echter nooyt in hem gespeurt, maar alleen uyt vreesse een continueele becommeringe ende sorgvuldighheyt, sonder dat hij tot bevorderinge van de gemeene zaecke yets anders heeft gedaen als altemet eens mede te komen kijken. En evenwel is U.E. gebleecken, dat ick hem hebbe gehouden in groot respect, en in alle voorvalle en bijeencompste present geroepen. Zijne intentie is voor als noch om onder 't Casteel te blijven wonen. Ick denck oock niet dat hij licht daervandaen voorhuysen sal, voor en alleer alle dingen op eenen seeckeren voet en in een vaster staat geset sijn, want onder sijn geheel gebiet en jurisdictie is heeden ten daage niet een hutte, ick swijge een huys off negerij te vinden, alles in koolen gelecht, verwoest en verbrandt wesende. Sulcx bennen oock alle sijne onderdanen verstroyt allerwegen, hebbende veel daarvan met Lapassalooy onder die van Toadjan des vijants zijde gehouden, daar der, volgens het gerapporteerde van den sergeant Hans, 't zijner wedercompste uyt Toadja, niet veel min als 2000 met haere wijven en kinderen soude wesen, met intentie, sooals eenige hem hadden willen verseeckeren, soo haest maer onse / troupen tegens Toadja opmarchieerden, te willen trachten bij ons over te comen, dat ongetwijffelt volgen soude, indien zij het aen die zijde te quaet cregen, maer anders niet. Andere bennen in 't gebergte over de Touradjers, andere onder die van Mazzepe en Sedindre, partije weder in de landen van Bone, Loeboe, Mandaar mede tot Lamoera, Chinrana etc., en die onse zijde volgen meest om en ontrent 't district van Tanete. 't Grootste gedeelte heeft doorgaens, van dat wij beganden in 't laaste oorloge de landen tusschen Taneete ende 't Casteel

te incoesteren, aen dien oirt gebruyckt geweest, item eenige om de zuyd in de landen van Tourata, 't zedert october 1668 onder den jongen prince Toeappa en mede hier in loco bij den coning onder de affgecomene van Padmadjingan onder Arou Apanna en de Coningen van Taneete en Labaccan, bennen de meeste wel Sopingers geweest, dat is te seggen Sopingers selve en subalterne onder Sopingh sorterende. Maer in dit laaste krijgen is het volcq soo dooreen geslingert, off en aangegaen, dan gints dan weder herwarts, elcq naer sijn eygen goetvinden en begeeren, en volgens privat bevel van de coningen, datter niet veel van te seggen is. En derhalven slaa ick hier al mede over de beschrijvinge waer de een en d'andere permanent gemiliteert hebbe. Het heeft al onder de gemeene naem van Bougijs heen gelopen, maer deselve zijn onderscheydentelijck door Zijn Hoogheyt gecommandeert, namentlijck die van Bone absoluter als d'andere, off die van Soping, ten aensien van des coninx eygen presentie en voornementlijck alsser drangh van noode was, 't gunt hij liever van des coninx eygen bevel zach affcomen, hoewel 't van min clem waer als 't zijne.

Men schat dat Sopingh in sijn geheel, de onderhoorige prinsdommen daarbij gereeckent, naar de detractie van Sedindre en andere voorgenoemde provintien, sooals dat noch waer in sijn vigeur, ongeveer 30.000 mannen van wapenen conde in 't velt brengen. Nu acht men dat, alles op sijn stel en weder bijeengebracht, niet wel 10.000 man soude connen uytgereet werden. tot 3000 toe can ick reekenen datter eens 500 hier en daer in onse legers zijn vermengt geweest, te weeten in 't eerste veroveren van Marous, maer doorgaens op verre naa soo veel niet. Dit land en heeft al mede, voor soo veel ick weete, in sikh geen andere mineralen als padij off rijsvelden, en cattoen. Oock en heb ick niet gehoort datter veel rijcke liens geweest sijn, maer men segt van de coninck dat hij boven andere Boneese vorsten prachtigh in sijne meubelen, van eet en pijnangh-servis, en van costelijck/ opciersel des dansvrouwen plag te sijn, doch overgegaart van erffgoet en niet van eygen gewin. Wat voort de gelegentheyte en de emporte van dit coninckrijck belangt, daarop noch in en heb ick immer voor jegenwoordigh niet veel te speculeren gevonden, noch ick en dencke niet datter veel op te speculeren sal vallen, anders als dat het mede dient te werden op sijn selven gehouden, independent van alle andere, als alleen met obligatie aen de Compagnie, gelijk het door mij altoos soodanich is geconsidereert, en gelijk den coninck sich selve oock aensiet, doch de Compagnie meest met dat opsicht om door deselve in dit vrij weesen staande en beschermt te werden. En off ick schoon hiervooren heb gealugeert, zijne ambitie niet soodanigh is, dat hij daerom zigh eenich pericul soude willen onderwerpen, soo is deselve nochtans wel soo groot, dat hij niet alleen geerne sijn verwoeste rijcq in volle jurisdictie hielt, maar hij pretendeerde staande de vrede van Bonaaye, en heeft er oock noch onlangs van opgehaelt, dat de gedetraheerde provintien hem weder behoorde te werden onderworpen, tot soodanige onderdanigheyt als van outs. Het contract van Bonaaye legt ampel genoeg om het soodanigh te connen urgeeren. Maar als dese landen in der tijt al mede comen bij te vallen, acht ick dat dat hem niet volgen magh. Voor de rest salder in 't regard van Soping misschien geacht werden best te wesen te procederen in vergelijckheyt als in 't regard van Bone, indien anders Compagnie sikh eenige dispositie over d'een als de ander compt aen te matigen. Dese coninck heb ick mede gevraegt off hij in sijn regard yetswes hadde te communiceren en voor te draagen, dan hij antwoorde al eveneens als Poene Pacca Coeya, dat hij de geheele zaacke liet aencomen op Radja Palacca.

Hier sal het nu achter de beschrijvinge van Bone en Sopingh niet qualijck comen, dat de affcomste van Radja Palacca eens ten deele wert aengewesen, opdat blijcke uyt welcken hoofde hij d'een en d'ander soo naa is, dat hij buyten infractie van oudtheeden, costumen en wetten, sustineert soowel tot Coninck van Sopingh als tot Coninck van Bone te connen en te mogen gekoren werden.

Toanjerangh, zijnde Coninck van Palacca, sal ons begin sijn. Dese heeft ten wijve gehad Toripalalabout, weduwe van Bote, Koninck van Bone en selve Coninginne van Patiero, die moeder was van Matinro de Regoechina, succesueur van sijn vader Bote. Uyt dit huwelijk sijn geprocureert / twee dochters, genaamt Ilimpa en Tanripacca, d'eerste daervan is getrouwt met Arougne Ribabawaay, beteekenende eygentlijck het eylandt Palette en sijn resort, zijnde vader en moeder van Arou Palacca Laroea, denwelcken wij ter materie aengewesen hebben in d'successie van Bone, dat getrouwt geweest heeft met de Coninginne Tanritoepa van Bone, doch van elcanderen gesepareert sonder kinderen. De tweede dochter Tanripacca creeg ten huwelijk Dato to Mario Palily, genaemt Biloua-e, en cregen te samen eene dochter genaemt Lebaaya, dewelcke Lebaaya de tweede vrouw is geworden van voorsz. Laroea Arou Palacca, haere volle neve en gewannen te beyde eene dochter..... Waarnaer zijlyuden van malcanderen sijnde gescheyden, is Lebaaya andermael getrouwt met Toesinga Coninck van Patoosje, uyt welck tweede huwelijk geprocedeert is een tweede dochter, dat de vrouw is gewerden van de presenten Koninck van Sopingh, sools in de materie niet verre voorwaerts is aengeroert. De eerste dochter trouwde met Laboena Dato to Tanetenga, dat eenen zoone was van Towavo, Coninch van Tanetetenga, ende van Radja Ganra Bechjama, dochter van den Coninck van Soping Lasseccatty genaemt, sulcx decendent uyt den conincklijcken huuse van Sopingh, gelijk voorsz. Laboena zijne vrouwe oock reeknende te sijn uyt den huuse van Bone. Dese bennen dan geweest vader en moeder van Radja Palacca en noch van vier sijne susters, met hem op Batavia overgebracht. Uyt zijne grootmoeder Lebaaye, die geseyt wert in hear vaders steede te sijn gewerden Coninginne van Mario Palily, diriveert het recht dat Sijn Hoogheyt en sijn nichte Wesanga, dochter van Sopingh, reekenen aan 't voorsz. Mario, en waervan sijn nu beyde oock hebben de possessie, beclijvende aan Sijn Hoochheyt de naem van Mario, omdat hij voortcomt uyt de outste suster. Tusschen voorsz. Mario, Lamoera en Bingen, dicht bij malcander gecitueert, meest te midden landts, tegen de zuydergrensen van Sopingh, lecht een out verbondt, dat de 3 provincien soo naa aeneen verplicht dat die van Lamoera, wanneer haer bij versterff van de koningh bequame stoffe tot successie manqueert, alsdan eene moeten haelen uyt Mario off Bengo, ingelijcx weder die anders uyt Lamoera. Voorts blijck uyt de vooren gedaane aenwijsinge, dat oock Zijn Hoochheyt het vorderrecht op 't eylandt Palette, op Palacca, op Patiero en voorts oock tot de konincklijke eere van Bone fondeere moet vanwegen / de moeder, en uyt de vader alleen sijn affcompste uyt den huuse van Sopingh, hebbende deselve sijn vader noch verscheyde andere vrouwen voor Radjas moeder gehad, daer al mede kinderen van gecomen sijn, en onder anderen sijn ouder broeder, bekent bij de naem van Arou Tena Tenga, van dewelcke onder de Sopingse princen gemelt staat.

Zijn Hoochheyt's vrouwe op Batavia, daervan is geseyt en aengewesen dat se van vaders wegen decendeert uyt de Coningen van Goa en Sadrebone, sulcx in 't geheel van Maccassars affcompste. Hij

extimeert deselve grootelijck, en heeft op sijn gemoet een seer groot vermogen. Ick can haer niet, als hebbende deselve noyt gesien, maer uyt den hoofde van verscheyde dingen die mij voorgecomen, ende welcke geobserveert zijn, sal se ongetwijffelt loos en argh wesen, gelijk oock Sijn Hoochheyt daervan mij betuygt heeft. Altoos 't is ongetwijffelt waer, dat sij groote trecq hebben, om weder op Maccassar te wesen, en onder de eerste vrede spraecken de Maccassaerse Coningen seer met groote genegentheyt van deselve. Oock heeft mij Sijn Hoochheyt tot meermalen in 't particulier ernstelijck gevraegt, als hij (op Batavia gecomen wesende) weder quam dit heen gesonden te werden, off dan de hooge regeeringe wel toelaten soude dat zij met hem ginge, daer ick doorgaens om lachten, in sulcken schijn, als off dat geene vraege waard was. Tot noch toe heb ick altoos daer heene g'inclineert, van deselve ginder te doen verblijven, dat met fatsoen, staande het oorlogh, conde geschieden. Wat hun Edele nu voort daerinne disponeren sullen, staat te besien, en ben ick van gevoele dat het niet onnodich sal wesen, soose hier compt, op haaren ommegangh met die van Maccassar goede acht te geven, zijnde naar ick hoore oock seer ambitieux en grootshertigh.

Een andere vrouwe heeft Zijn Hoochheyt cort naer de vrede van Bonaaye hier noch opgedaen, zijnde een volle susters dochter van Crain Patengoloa, van Crain Popo, van den overleden Coninch van Tello, Mamilian de Timor, en geprocureert bij den ouden Crain Chinrana, sulcx een eyge suster van Crain Lincques, hebbende allereerst getrouwt geweest met Crain Montemerano, en daerbij gewonnen een dochter en twee zonen, zijnde den eenen Daud, welcke met ons van Bouton gecome, naer Batavia gesonden, vandaer verloopende, hier geretourneert en daeghs naer de veroveringe van Samboupo de cop affgeslagen is. Haer tweede man was Crain Cronron; daer heeft zij in zijn eerste ballingschap allerwegen met omgesworven en een dochter bij gehad, dewelcke de Koningh van Passer tot sijn / erffgenaem heeft aengenomen. De andere twee kinderen van Montemerano, daervan is de soone tot Mandhaar bij de vader, genaemt Jamarly, nu ontrent 17 jaaren out. De dochter wert bij de grootmoeder groot gemaect, die met de suster van Lincques ende alle andere van 't familie in 't groote huys van Bontoualle huyshouden, en waervan Radja al mede, gelooff ick, geen cleene beswaernis gehad heeft. Wat dese in haer schilt voert, weet ick soo wel niet, Maer naer het getuygenis dat men daervan hoort, is 't een seer goethertige vrouwe, haer met geen andere saecken bemoeyende als met de dingen van haer huys.

Dan isser noch een derde, dewelcke ick op Maccassar, ick seg op Bouton, naer de veroveringe der vloote aen hem gegeven hebbe, genoemt Dayen Marano. Het soude maer een bijwijff zijn. Ick en weet oock niet dat hij tot noch toe daermet getrouwt is, en vermeene wel van neen, maer daer sijnder die seggen van jaa. Hij ontkent het, doch allenhalven blijkt dat hij se extraordinaris bemint. 't Is een gast die met de prins lustigh over de Maaze geweest is; 8 off 9 mans die bekent bennen heeft se gehad, en Radja sal de 9-de off 10-de zijn. Ick geloove echter dat hij se liever alle verlaaten soude, als de dese. Zij is affkomstigh van Lajcan in 't landt van Tourata, en oock van 's conings affkomste, nichte van Radjas vrouwe, Deyen Telille, een arge snoode feecx.

Nu hoor en verneem ick eerst dat Dayen Maleuwa hem noch een vierde een andere Glissonse dochter van goeden huuse, van Cronron offgehaelt, en versorgt heeft, en dat hij met deselve soude getrouwt zijn, genaamt Inaasse, hebbende versz. Cronron lange tot bijslaep gedient, maer hiervan en is mij noyt kennis geschiet. Twee bijvrouwen die niet in veel min aensien als eyge wijven werden gehouden, beyde Maccassarse affcompsten, zijnder noch, die met hem van Batavia sijn gecomen, maer bennen 't zedert een tijt langh herwaerts zelden door hem besocht, om de menichte andere nieuwelingen daer hij dagelijcx van versorgt wiert, sonder sigh nochtans van begeerte te connen verzaaden. Dese vrouwen blijven altermael hier, exepto Inassa, dewelcke hij medevoert, hoewel hij mij verclaert niet meer als 2 à 3 meyden te willen medenemen. Eerst was gesegt, Dayen Marano, en twee voorsz. bijvrouwen, souden naer Bone gaan, omdat den Conick van Bone en andere Boneese grooten / versocht hadden, staande sijne absentie daerover de sorge te mogen dragen en deselve naer behooren te dienen. Maer nu voor 2 à 3 dagen verclaerde hij mij van resolutie verandert te wesen, en deselve hier onder 't Casteel te willen laten continueren, in de huysen die voor haer gemaect sijn. Met dit vrouwentuygh consumeert hij alles gee[r]ne. Kinderen heeft Sijn Hoochheyt bij geene van al sijn wijven noch bijwijven geprocureert, oock bij geen van de affgaende aencomende sorte, soodat hij is sonder eenigh wettigh erffgenaem, sullende de naeste wesen sijn 4 volle susters op Batavia residerende. En dewijle hij mij versocht heeft voorsz. sijne alhier verblijvende wijven aen U.E. te recommanderen, soo connen U.E. daerover soo wat het ooge laten gaen, en deselve, wanneer ghij daertoe versocht wert, de behulpzame handt bieden, sonder nochtans eenige beleeninge ofte verstrekinge te doen, want hij daarvan niet en heeft gesproocken.

Bij verscheyde gelegentheden heeft Sijn Hoochheyt in perticuliere bijeencomste mij zijne adversiteyt getoont tegens de secte der Mahumattanen, amplecteerende onse religie, alleenelijck wat swaarmoedigh aensiene op het Christenhuwelijck, meenende dat het voor een coningh te hard was maer een vrouwe te mogen hebben. Doch evenwel, en schoon hij (als gesecht) ons Christengevoele wel beaengenaemde, soo nochtans en verstaat hij daarvan het allergeeringste niet, hoewel ick naer vermogen, en voor soo veel ick dat in 't Maleyts zeggen en hem te verstaen geven conde, nu en dan in generale termen, hem wel eenich onderricht hebbe gedaen. Doch hij is seer niet atentijff ofte opmerckende, niet alleen daerin, maer oock in voorts alle andere zaeken (schoon van inportantie) seer vergetel, meer genegen tot discoursen van cleen belangh, en daer wat om te lachen valt, zijnde U.E. in onse successive besognes genoegh gebleecken, hoe dicqmael ick hem van die vodderijen affgetrocken, en vermaent hebbe de zaacke daerover gehandelt wiert beter gaade te slaen, veel mael gebeurende dat hij niet wiste waervan men sprack, soo maer yets tusschenbeyden quam te occurren, invoegen tot verscheyde reysen hem daerover vernootsaeckt ben geweest hertelijck te reproscheren. Evenwel heb ick bevonde dat hij best onthielde, 't geene tot nadeel van de voorsz. secte bij occasie tusschen ons beyde werde bijgebracht. En off wel ten hoogsten van onse pligt zij 't geloove Christij / uyt te breyden, en bijzonderlijck bij soodanige occurentie, soo nochtans was dat in dien toedrigt der onderhandse dingen allenthalven ontijdigh, en ongeraden daarvan veel te seggen, sulcx dan oock daerinne is gemesnagieert gelijk ick zustineere dat alsnoch sal moeten geschieden, want die saecke veel te teer is om niet heel voorsichtelijcq gehandelt te werden, en daerom wiert het hier maer per notitie

aengeroert. Niettemin is hij daerin altoos geconforteert benevens insinuatie sich selven in dien deele aen niemant te verclaren, tot vermijdinge van alle revolutie, 't gunt hij oock wel conde begrijpen, verclarende dat hij nimmermeer aen sijn allergrootste confidenten daarvan de allerminste openinge hadde gedaen.

Onder 't fluctueren van 't oorlogh heb ick oock met den Coninck van Sopingh en Sijn Hoochheyt verscheyde malen geconfereert over en ter saacke van yemand uyt te vinden, waeraen men in cas van Radjas verongelucken ofte affsterven, het gesagh, aen hem over de Bougijse volckeren gedefereert, weder met gerustheyt toevertrouwen ende overgeven mochte, tot vermijdinge van 't verloop derselve, daer zij evenwel niet heel geerne van spraecken, en noch veel minder om verclaringe van yemand te doen, hoewel zij zelve oordeelden heel nootsaeckelijck, dat het diende te geschieden. En heb ick derhalven in ons quartier op Sambonjava, de meest voorneeme gesaghhebben bij malcanderen zijnde, naar 't affloopen van besoignes, daerover de samencompste was beroepen, dit point op een gevoegelijcke wijze ten tapijtte gebracht. Ijgelijck woude sterven met Sijn Hoochheyt, soo hij stierff van 's vijands hand (woorden sijn doch niet duerst, 't contrarie van dit opgeven was ons gebleecken), maer van siecte, daer niet tegens te doene was, zij hadden geen andere toevlucht als aen de Compagnie en conden derhalven niet seggen, wie in sulcken cas, van hun des conincx plaatse hoorde te becleeden. Zij souden alles doen 't geene wij haer deden aenbeveelen, en erkennende den Coningh van Sopingh voor hun wettigh heer, souden sij hem oock in alles gehoorsamen, ingelijcx degeene die hij dan met ons soude goetvinden in plaatse van Sijn Hoochheyt te laten succederen. Waerop doe Radja en den ouden man, geadsisteert met den Coninch van Taneete, aennam te overleggen, wie onder de princen daertoe buyten aanstoot van alle andere meest bevoecht was, daer echter niet van / gecomen soude sijn, soo het niet waare geurgeert. En eyndelijcq, sonder datter nochtans eenich onderlingh overlegh opgenomen was, wierden de princen van Caayo door den Coningh van Sopingh en Sijn Hoochheyt voor de wettigste verclaert, daer dan de Compagnie uyt keuren conde die 't haer wel geviel, sonder dat se hun aen den ouderdom behoefden te binden, becrachtigende de wettigheyt van de dese, met haer extractie soowel uyt 't conincklijcke huys van Sopingh als van Bone, sulcx dat men, geboortenshalven, uyt haar eene alsoo wel tot Sopinghs en Bonees Coninch soude mogen verkiesen als Zijn Hoochheyt, want hij en zij, d'eene voor de ander niet veel pretentie schijnen te hebben. Doch naer de bevindinge van d'een en d'anders bedrijven, soude het aen die cant mancqueeren aen de bequaemheyt. Op Batta-Batta was het in sulcken toeval aengesien op Arou Marouangen en Toesadench die al mede haare defecten hadden, maer daer en is soo heel vasten oordeel niet te vellen over de bequaemheyt van yemandt insonderheyt van dit volcq, soo lange sij niet in 't employ zijn, en dan is het noch wat anders, off het zij onder 't ooge dan off elders op hun selve. Inde materie van Marous is dienaengaende ampel gesproocken, watter gewerden is buyten het ooge van diegeene, die hier onder 't ooge allesints recommandabel scheenen, ende hoe het zigh (ongeprejudiceert de welverdiende reputatie van Sijn Hoochheyt), in cas van eygen overlegh ende directie met hem woude toegedragen hebben, daarvan sal ick geen oordeel strijcken. Op Tiboore isser blijcq van, en hebben wij uit Capteyn Steyger zaliger die ick hem daer hadde bijgevoecht verstaan, hoe het sigh ginder toedroege, en wat extime hij van hem maecte. Het is behalven dat U.E. selven, en alle andere die eenichsinsts met attentie de dingen hebben bijgewoont, ten vollen gebleecken, off ten minsten connen blijcken, op wat wijze het sigh

vorder geschickt heeft, kunnende diegeene, welke altoos present hebben geweest, oock oordeelen van 't onderscheyt der comportementen op Glisson en Batta-Batta, en 't zedert hier. Daerhalven behoeft daarvan niet veel gesezt. De brieven naar Batavia daerin sijn meest alle notabelste voorvallen naer waarheyt beschreven, hoewel noch altoos hellende aen de beste zijde en verbijgaande verscheyde passagies die ons vermoeyelickt en verontnoecht hadden. Het gemeen gevoelen van verscheyde Bougijse hoofden, is altijd geweest dat Radjas doot een gansch groote commotie onder de Bougijs, jaa een heel verloop veroorsaect soude hebben, sonder onderscheyt, soowel Sopingers als Bonees, jaa wellicht mede een groote revolutie onder voort alle de andere Celebesse bondgenooten, welke soo het scheen meest op hem zagen. / Sijn Hoochheyt was van even 't selve sentiment, 't waar dan dat der ten eerste yemandt in sijn plaatse gestelt wierde off niet, maer zustineerde meteen, datter nochal veele ten eersten, naer 't overgaen van de hevigste alteratie, wedercomen, oock niet eens verlopen soude van 't outste volcq welke onder de Compagnie en ons albereyt gewoon waren. Wij selve in 't gemeen hadden daervoor meer becommeringe in 't eerste als 't laatste oorloch, want onsen staet was gantsch van te grooten onderscheyt. Evenwel voor en naer is 't daervoor gehouden, dat het voor ons een heel ongelegen saecke souden sijn geweest, en van vrij wat moeyelijcker herstellen der gemoederen, als met het affsterven hier en elders van een opperbevelhebber van Compagnies expeditien, dat met vervullinge van een ander in de ontleedige plaatse datelijck gedaen is. Ten besten genoomen, groote moeyelijckheyt stinde daeruyt gevolcht te sijn, want behalven de alteratie onder de Bougijs, soude de Maccassaren groote couragie daeruyt geschept, en haaren tijt ongetwijffelt soo met heymelijcken negotiatien onder de bondgenooten, als met openbare proceduren gepoocht hebben wel waar te nemen. Daerom is Radja oock in alle gelegentheyt naer vermogen geconserveert, 't gunt met minder moeyten in den laatsten oorlogh is connen geschieden, als wel tevooren in onse eerste beginselen. Soo ons nu echter dit ongeval soodanich was overgecomen, most men sigh in sulcker voegen weder hebben geredt als tijt en gelegentheyt requireerde. Het werck en was daarmet in de laaste oorlogh niet verlooren, ofte desperaet geweest. Meer swaricheyt wasser te maecken voor de vrede van Bonaaye, doch alle swaricheden en sijn wederom niet 't eene mael irreparabel, 't slimste van alle zijnde, dat wij doen in 't gebruyck van de Nederlantsche melitie niet minder bepaelt waren als nu jongst met Muyden de nova gelimiteert sijn geworden. Ten sagger in Bone oock seecker so heel vrindelijck niet wt, doen wij comende van Bouton, de heele resteerende Bougijse vloote soo wid en zijd verstroeyt en de vooraffgesondene troupen uyt Tiboore al geslaagen waren, conde doe de geëxpédieerde acte met een troupe van 30 Nederlantse copen ruym sooveel uytwercken als Zijn Hoochheys presentie om de Bougijs te versamelen. In veel beter apparentie stinden wij dan daernaer, het gros bijeen gebracht sijnde, een partij aen ons te obligeren, zoo als Sijn Hoochheyt gevallen was, en noch in veel beter staat, doen wij een vasten voet gecregen en 't Casteel Rotterdam in possessie hadden; wanneer ick achte dat onse grootste swaricheyt is geweest de so swaare besoeckinge van / godes straffende handt, niet seer ongelooffelijck wesende dat selve de Bougijs in cas voorsz. voor een groot gedeelte, al waer het maer wtt vreesse, onder onse bescherminge geschoolen soude hebben. Maer dit blaadjen omgeslagen, en eens besien, waer het met de Bougijs heen geseylt waar, indien haer de Nederlandsche macht was ontvallen, off indien men hun deselve ontrocken, en, voor sooveel sij present waeren, niet met gevoert hadde, buyten alle dispuut regelrecht in de allermiserabelste

moorderije en slavernij van de weerelt, sullende gewisselijck niet een van alle de grooten zijn overigh gebleven. En syet de Compagnie is 't behout der Bougijs, en weder is de vriendschap der Bougijs de Compagnie van noode, mitsgaders Zijn Hoochheyte van Palacca de considerabelste onder hun alle, bijgevolge zijn behout seer hoognoodigh geweest, Godt de Heere te bedancken zijnde, die ons van sulck een revolutie als men bevreesen conde heeft vrijgemaect. 't Gunt nu soo wesende, conde men dencken dat het niet onnodich soude zijn sulcx te voorsien, ten eynde bij gevolgh van de tijt aen 't leeven off sterven van een persoon de saecke van de Compagnie niet meer soodanigen alteratie subject bleven, gelijk zij nu oock niet bennen, en 't gunt sijn selven in alles wel schicken sal, wanneer de bondgenooten op Celebes elcq op zigh selven geschickt sijn, die alsnoch ten meerdendeele meest op Radja Palacca sien, en voornementlijck alle diegeene welke verst van hier gelegen bennen, gelijk hij zich oock al wat te veel heeft laten aenleunen, waertoe veel gedaen hebbe, dat wij ons in alle besendingen moste behelpen met Bougijse sourouans. Item omdat hij bij gebreck van bequame vertaallers in de Bougijse en Maccassarse spraacke, in saecke van importantie Zijn Hoochheyte doorgaens den taalman is geweest, alsoo dat yegelijcq sijn aen hem adresseerde, te meer naedien hij door ons in groot respect gehouden en noyt ontseghet wierde in zijne versoecken die eenichsints in redenen bestinden, het oock soodanich dirigerende, dat de grooten altemael sijn deur dagelijcx quamen oppassen, om mede te gaen, wanneer hij ons woude komen spreekken, en soo voorts. En of wel U.E. doorgaens in de translaaten en brieven en lonthors, welke in de Bougijse ofte Maccassaerse taele en schriftueren van hier en daer herwaerts quamen, en dan eerst in 't Malleyts mosten werden overgeseth, eer ick se in 't Nederlandts schrijven conde, sult mijne naeme genoemt vinden, zoo is dat maar voor een bijvoegsel aan te sien, want het in de / originele lonters soodanigh niet wert gevonden, gelijk oock de Koningh van Sopingh, ziende dat ick het bewust waar, onlangs selve bekende, alsoo dat het heele werck op zijnen naeme gedreven heeft, niet anders wetende, jaa selve veele hier in loco, schoon sij wel anders hadden behooren te zien, off 's Compagnies machten waren hem ter adsistentie in handen gestelt, te zijner volcome en vrije dispositie. Evenwel heeft hij de bootschappen, tijdingen, versoecken etc., welke directelijck aen hem wierden gedaan, en waerop sonder ons niet coste antwoorden, altoos aengebracht alsoff het in effecte aen de Compagnie geadresseert quame, dat wij, om Sijn Hoochheyte in dien deele geene offentie te geven, soodanich maer lieten heensloeren, als 't maer niet te hoogh ginge, en de saacken daermet niet en quamen geprejudiceert te werden, zijnde niet naergelaaten om allenthalven te ijveren, opdat wij van alles kennis mochten krijgen, en wearom alles wat van buyten quam te minder verswegen conde werden. Want off ick wel schoon ten alderminste geen wantrouwe op voornementlijck Zijn Hoochheyte nam, die mij noyt anders als allerhande blijcken van getrouwigheyt heeft gegeven, soo nochtans waert billich dat men toesagh. En het is hem oock niet onbewust geweest dat ick 't deede, maer niet in sulcken sin alsoff men op hem eenich naadencken hadde, 't welck ick U.E. insgelijcx voor gerecommandeert laate, opdat alsoo van alle occurentien kundschap hebben en krijgen mocht, sullende grootelijcx dienen tot gerustigheyt, considererende hoe geringh oock 't vermogen van een geveinst vrient zij, als hij is van een trouloosen aart, dat denselven geen occasie can gebreecken om quaed te doen.

Cleen vergenoegen heeft mij Zijn Hoochheyte naer 't veroveren van Samboupo, en wel meest nae de gemaecte vrede met die van Tello en Samboupo, in 't bevorderen van de gemeene saacke gegeven, in sonderheyte onder mijne siecte, zijnde U.E. bewust uyt hooren en sien hoe menichmael ick Zijn Hoochheyte, den Coninck van Soping ende de andere voorneemste hoofden, en met goetheyte, en met ernst, en met aenwijsingh van haer schuldigheyte hebbe vermaent tot het slechten van 't costelijck Samboupo, en om ons te assisteeren aen de soo..... wercken in 't Casteel, daer niemandt vrij van wiert gelaaten, selff met presentatie van vrije rijen voor alle die aen 't laaste te hulp quamen. Maer alle tevergeeffs, het excuserende met soo blauwe voorgeeffselen / dat het sich schaamde, en soo oock al wat ick anders bewese niet gade geslagen te werden, daer ick nochtans ten uwen bijzijn, onder mijn onvermogen, hem soo hertelijck versogt obserwanter toeversichtig in alles te willen zijn, zijn gedachten geen ander werck gevende, als tot alle vermaecq, terwijlde de Bougijs niet anders dede (gelijck in de materie van Marous al is geallegueert) als steelen, roven, en moorden, waerover men mij noyt met vrede liet te clagen, sonder dat daerin, niettegenstaende alle mijne reproschies en recommandatiën, yets tenminste wierde voorsien. Dus en hebben se dan niet gedaan als alleen een gedeelte van ons canon, uyt de wercke daer dichtbij, aen 't strandt te sleepen om affgescheept te werden, latende Samboupo soo staen als ick het liet, doe ick mij niet meer te been houden conde. Want daer en is naer dien dagh niet een hand aengeslaagen. De noord zijde lecht voor een gedeelte geslecht, de 3 zeebolwercken bennen met 12000 lb.@ cruyt overhoop gesmeeten en voorts is 't rontom aen de oost- en zuydtsijde noch in zijn geheel, maer van binnen is 't door de Boutonders, Ternetanen etc. verwoest sonder datter een enckelde boom is blijven overent staen, alsoo dat het geen ander gelijk heeft als naer een wildernis. Het sal bij occasie noch eens naeder dienen onderhanden genoomen te werden, als men daertoe vermogen heeft. Te vooren onder de vrede van Bonaaye is 't met slopinge der casteelen niet veel beter gegaen, sulcx dat se oock wel diende noch een beurt te hebbe, soo 't er uytvallen conde, doch 't en is geen werck voor weynich menschen. De gemeene hoofden der Bougijs, en selve oock Zijn Hoochheyte, hadden Samboupo liever in wesen gehouden, maer sij hebben 't niet opentlijck durven seggen, en mitsdien oordeel[d]e Zijn Hoochheyte en andere in onsen raedt mede noodich dat het wierde gemolieert, omdat se tot contrarie geen reden condon geven.

De veranderinge in Radja Palacca is groot zedert ons vertrecq uyt Batavia tot nu toe. Het eerste begin nam se naer 't succes op Bouton, doch dat herstelde sich weder op Batta-Batta. Naer de vrede van Bonaaye groeyde de moet seer hoogh, in 't laatste oorlogh slonck se en swol se weer wat, naardat de dingen wel off qualijcq gingen. Nu in dese laatste vrede is die heel in top gereesen, de dienaers van de Compagnie noch vrij wat minder extimerende als te vooren in de vrede van Bonaaye, wanneer de Commandeur, de Capteyn en andere ministers daerover veelmael claagden. Off dit nu procedeert uyt zijn eygen nature, daer twijffel ick aen; immer ick houde voor gewis, datter quade instrumenten sijne[r] gonstelingen veel toedoen, en waeronder de voorneemsten Deyen / Malewa is, op denwelcken oock nootsaeckelijck regard gegeven moet werden. Daerom (als dependeerende van de Compagnie) heb ick hem geordonneert mede naer Batavia te gaan. Dese is het oock die hem staag vereert met de naem van Radja Bone, en die onder de vrede van Bonaaye, sullende als opsichter over Glisson zijn eedt van getrouwigheyte aen de Compagnie doen, daarbij voegde: en aen de Coninck van Bone, 't

gunt alsoo vooreerst gecontinueert is; mitsgaders meer andere sijne misgreepen, waervan in de Touraatse brieven oock can werden geleesen. Hij is licht te winnen voor yemandt die wat sneech ter tael is, en een kluchtjen weet te vertellen, voornementlijck als hij hem wat mooys weet aen te wijsen. Met gelt en schoone vrouwen vermach men veel op sijn gemoet, 't gelt niet om te garen, maer om daermet de laaste slaghe te krijgen. Aan de sulcke verquist, en consumeert hij, al wat hij in handen krijgt. Wilt is hij over een kerel, die yets manmoedighs uytrecht, off ergens betoont van couragie te wesen. Quaed- off boosaardigh hebbe ick hem niet gevonden, noch niet bloed- off moordgierigh, maer seer veranderlijck en ongestaadigh, al te licht verslagen over onverhoetse quade tijdinge ofte voorvallen, en dan datelijck verlegen en buyten raad; haaddragende daer twijffel ick aen, ick geloove eer weynich, als veel. Dat hij is een man van couragie, en onversaagt, daer sijn blijcken van, maer met onderscheyt in 't eerste en 't laaste en noch meer in 't eynde van 't laaste oorlogh. De meeste operatie en opborrelinge van gal heeft men in hem gespeurt wanneer iemant geraect wiert van sijn gunstelingen, maer in sulck cas passeert hij maer voor soldaet, sonder overlegh en al blindelingh. Ander[s] can 't wel gaen. In den eersten oorlogh wiert gestreeden door de Bougijs om leven, vrijheyt, vrouwen, kinderen etc., in den laesten om alles te behouden en te bewaren, doen het met de eerste vrede vercregen was, maer met veel minder cloeckheyt en ernst als tevooren, dat wel anders coste geweest zijn. Oock Sijn Hoochheyt, betrachtende sijn bij 't volcq langs soo aengenaemst te maken, ontsagh hem deselve met authoriteyt te commanderen, hem in desen deele absoluyt meer aen de gonst van hun gelegen latende als aen de ijlige bevorderinghe van 't gemeen interest, gelijk als dat wel claerlijck heeft gebleecken, en waerover te meermaelen ons misnoegen hebben getoont.

Batoukieke, een negerye gelegen in de groote bocht van Parre-Parre, / ruym 20 mijlen benoorden 't Casteel Rotterdam, op een bergh van stercke en bijnaer onganckelijcke situatie, plach van outs een plaatse op sigselven en notabel vermogen te sijn. Dan daerna is die onderworpen en onderdanigh gemaect aen den Coninck van Soupa, al mede in deselve bocht, noordoostwaert aff van Batoukeka, te vinden. In desen oirt onthiel sich Arou Vaqua Anckee, Zijn Hoochheys swager, naerdatt hij hem van Tiboore, gelijk vooren is aangeweesen, had derwaerts gesonden, staande den eersten oorlogh op Batta-Batta sonder eenich verrichten, als sijnde daertoe onvermogens. Want off hij wel met de Koningen van Sabito, Soupa en Alita, oock met die van Sedindre van sijn moeders wegen naa verwant was, soo echter wouden se hun, hem te gevalle, tegen Maccassar niet in oppositie stellen, daer anders 't gemeene volcq waerontrent Arou Vaqua scheen aengenaem te zijn, wel toe gecondesendeert soude hebben. Naderhand, onder de vrede van Bonaaye, gelieten hun die aen malkanderen geknoopte landschappen als wouden se haer verhouden aan des Compagnies zijde, en hielden Sijn Exelentie daer in respect, soodatt hij oock den affgesondenen van Cronron met vereeringhe naer Mandhaar, daar op Sabito had derven aentasten en doen crissen, wegnemende uyt 't vaartuygh 't geen zijn volcq, eer 't eschapperde, conde krijgen, onder andere eenige van de Maccassarse rocken, tot vereeringhe van de Coningen van Mandhaar geprojecteert, 't gunt wel de coningen ten beste niet vergenoeg[d]e, en voornementlijck die van Sabito, dan sijn en derffden om 't volcx wille, haer daer niet over resenteeren, schoon hoe becommert zij oock waren, dat die van Maccassar en Mandhaar hun daerover belgen soudent. En dewijle nu staande de vrede Arou Vaqua niet seer hier en vereyschte, en sulcx naeder

geordonneert wiert sigh noch aldaer te verhouden, om die volckeren meer en meer te disponeren, en soo 't vallen woude een troupe op de been te brengen, daermet hij, wanneer wij naer Bone en vervolgens tegen Toadjo optrocken, dat landschap van die kant conde incomoderen, soo is hij hier verschenen, wesende ten eersten weder heen gesonden, en beleent met 12 teylen off 192 maesen, wel tot sijn eygen behoeff, maer echter om oock daervan te mogen employeeren tot het omsetten van soodanige grooten, als hem dachte meest van noode te hebben. Dan de vrucht en is soo groot niet geweest als hij / wel hadde verhoopt, want die dingen hier weder neygende tot rupture, gelijk die coningen al tijdigh door Cronron waren geadverteert (soowel als alle andere) dat d'selve vrede niet gemaect was om te houden, en dat zij darhalven acht geven en sorge dragen soude, om Arou Vaqua te verseeckeren, soo ontrock hij sigh, gewaerschout wesende en geen goet vertrouwen op de Coninck van Sabito hebbende, naar voorsz. Bautoukeka, mede nemende sijn moeder, blijvende altoos aldaer op zijn hoede, totdat eyndelijck den oorlogh weder doorbrack, wanneer die van voorsz. landschappen bleven houden des vijandts zijde, verclarende aen Sijn Exelentie dat sij dit maar deden voor eerst, uyt vreesse voor die van Toadja en Mandhaar, totdat sij quamen te sien hoe het sigh woude toedragen, en off zij haer stercq genoegh conden maacken tot resistentie, hem derhalven nodigende om in dier voegen met haer eens te willen zijn, en weder aff te comen.

Onderwijlen quamen hem daer bijvallen eenige Sabitoos, Soupers, Aliters en andere meer, onder die mede Arou Rangamea, de eygen zoone van den Coninck van Sabito, Arou Amperita ende Arou Garro Toalangen, en verscheyde andere heeren uyt Sedindre, Mazzeepe etc., in dier voegen toenemende niet minder als 2000 mannen van wapenen, daermet zich Arou Vaqua voor 't meerendeel naar beneden begaff, de negerye onder goede bewaringe gelatende, met intentie om soodanigh alles tusschen Batoukeka en Taneeta schoon te maaken, dat sigh niet en voegde. Maer in dit bedrieff en kreeg hij geene reputatie, zich door een troepe van minder cracht latende repousseren uyt een avantagieuse plaatse, soodanigh dat hij met de zijne vluchten en weder de hooghte zoeken mosten, waarnaar ginder van belang niet meer occurerende, blijvende ijgelijck in sijne defentie maer still sitten, gaff hij 't gebiet en de regeringe van Batoukeka in handen van Arou Toapatima, zijnen bloetverwant en broeder van Topa Sora, Coningh van Langa, en is voorsz. Amperita, Rangamea etc. nevens 400 coppen, altemael kloecke kerels, hier bij ons gecomen, om de gemeene saacq mede te helpen bevorderen, wesende onder haer vermengt veele van die cleene coningskens haar zoonen, sorterende met haar negerie onder de landen om en ontrent Batoukeka gecitueert, van welck volcq wij moeten seggen boven alle Bougijs in desen lesten oorlogh de cloekhertigste diensten te hebben / gehad. En sijn oock al meest op de heetste plaatsen, daar andere Bougijs niet heel geerne quamen, gelecht ende ge-employeert geworden, betoonende Arou Vaqua, Amperita en Rangamea in de veroveringe van Sanbonjava, en voorts successive, dat sij soldaten en voorseecker gecomen waaren om eere te behaalen, maer tot wercken en was lust almede de grootste niet. Evenwel door mij geordonneert en geroepen wesende, veel gereeder en bereytwilliger als de andere Bougijs, gelijk sij oock meerder clem en autoriteyt zijn gecommandeert geworden, en bij ordine altoos haare bevelhebben al vrij wel gehoorsaemt hebben.

Het opzicht waerom 't Jacht Meliskercken, eerst geordonneert geweest voor Taneete, darwaarts verplaest en in besettinge gehouden wiert, was gefondeert, omdat doenmaels dagelijcx gerucht wierde van den opcomste der Mandharen, en van haer versameling tot Leero, zijnde de noordhoeck der

bochte, 't gunt die van Batoukeka al wat conde becommeren en verhinderen omme naer herwaerts haare troupen onder Arou Vaqua altemet te recreuteeren, behalven dat aldaer de Mandhaaren beter conde gadeslagen en gestut werden als voor Taneeta, ten welcken eynde alleen op 't versoek van onse troepen tot Chyan, opdat se eene vrije ruch mochten behouden, goetgevonden was 't jacht op Taneeta eerst te plaatsen. En in effect die besettinge en is niet vruchteloos geweest, schoon oock geen Mandhaaren zijn vernomen, dewelcke wel op Lero met eenige vaartuygen waren aengelecht, maer soo haest sij onse intentie vernamen, gingen se door, uyt vreesse van beset te werden. Dus die van Batoukeka onbeswaart, waren niet naalatigh Arou Vaqua op zijn ontbieden telckens, in plaats van zieck en gequest volcq, weder frisse cloecke keerels toe te senden, hoedanigh hij doorgaens tusschen 5 à 600 coppen hier in loco heeft bij malcander gehad, tot den eynde toe, waermet hij naar de veroveringe van Samboupo noch is moeten in de besettinge van Sadrebone gesonden werden, omdat die van Tourata, Boneers en Sopingers onder de stilstant van wapenen verliepen en de besettinge ten besten gaven. Onderwijle presenteerde hij manmoedigh zijnen dienst, soo hij de stilstant mocht affbreecken, om de plaatse voor de vuyst aen te tasten. Wij hebben darhalven reede om denselve boven d'andere te extimeren, soo oock Rangemea, die mede niet gemanqueert / heeft, als een getrou secunde sijn capteyn allesints bij te blijven. Zijn getrouheyt acht ick onversettelijck te wesen en daerop soude ick mij gerustelijcker derven verlaten als op yemandt anders, hoewel ick mij al mede abuseren conde. Zijn Hoochheyt schaamt sig niet, hem in couragie neffens zigh selven te kennen, de andere Bougijse hoofden insgelijcx, doch dit segt hij van hem selve dat hij wel alles wil doen nevens en ander wat hem wert aenbevoolen, als het is onder het commando van een goet hoofd. Maer om een saacke van gewicht selve te dirigeren, dat en soude hij hem noch niet derven aenmatigen, en daer conde het wel noch oock wat aen gebreecken, zijnde jongh en niet boven 28 à 30 jaar out, maer rap en geswint als een vogel.

Onderwijlen die van Batoukeka, verstaen hebbende de veroveringe van Samboupo, stierden haaren souruoans naer Sabito, om dat bekent te maaken, en met eene tot vrede te noodigen. Maer sij mochten niet aen landt comen, zeggende dat haer voorgeven valsche loogens en dat het onmogelijcke dingen waren. Niettemin onder de hand equippeerde den Sabyter een prauw met 50 coppen, en stierde daermede sijnen voorneemsten galaran naer herwaerts, dewelcke in Tello vernomen hebbende hoe de vorcq in steel stack, begaff sig bij ons, en erkende Arou Vaqua voor sijnen heer, als mogende geboortenshalven soo wel coninck zijn als den jegenwoordigen coninck, gelijk naer dees lands wijze oock wel wesen magh, al warender selffs kinderen, en waerom in vervolgh sijn geboorte cortelijck wert aangewesen 't uwer Edele bericht, U.E. bewust zijnde hoe goetgevonden is den selven galaran op sijn versoek te fourneeren van een onser g'arresteerde Actens van Amnestie, en hem daermet weder naa huys te zenden. Doch tot Sabito comende woude de coninck hem soodanigh niet inlaaten, hem bedreygende met de doot over het aenbrengen van een logenachtigh raport en een sulcke brief. Dan het volcq was soo ongeloovigh niet, en darhalven dorst hem de coninck niet beleedigen, zijnde door den Coninck van Langa aengenomen, alwaer hij present noch resideert. Niet lange hierna wert Arou Vaqua door sijnen affgesondenen naar Sabito, om naeder ondersoek te doen, hoe het sigh met die in Sabito toedroege, darwaerts ontboden, in allen schijn off se gesint waaren, zoo haest hij zigh maer vertoonde tot hem uyt te comen, en indien den coninck / niet wilde denselven daartoe forceeren. Dus

vonden wij goet hem met alle sijn volcq ten eersten met prauwen te laten heenen gaan, en tot te beter ontsagh daerbij te voegen de scheepjens Wiltenburgh, 't Wapen van Armuyden, 't galjoot Jaccatra, 't fregat den Engelier, ende de chialoup den Eendracht, onder 't aanwesen van dewelcke met de Koninck van Sabito wel vrede wiert gemaect, en Rangamea weder in sijn negerij gestelt, maer vertrocken wesende, borrelde de vrees voor Mandhaar en Toadja weder boven, soodat se Rangamea gelaste te vertrecken, opdat zij zjienthalven in geen ongemack vervielen. En offwel Arou Vaqua haar van die angst poogde te ontlasten, sustinerende indien se elcanderen getrouwelijck bijstinden, noch Toadja, noch Mandhaar, noch Mazzepe, noch al haaren aenhang, hun deeren ofte beschadigen conde, dan 't en hulp niet. Arou Mazzepe, datmael tot Sabito present, hadde meer gelooff. Niettemin dorffden zij de vrede niet effective affbreecken, maer lieten die van Batoukeka aff- en aengaen om haer behoefte te connen coopen. Voor 't vertrecq van Arou Vaqua wierden se noch al wat vrijmoediger. Sulcx wasser Arou Rangamea weder aengeweest en scheenen te inclineeren van denselven andermael in sijn negerij te willen herstellen. Die van Soupa en Alita sonden ter eerste verschijninge van Arou Vaqua wel mede haer gemachtigde naar Batoukeka om vrede te maecten, doch en keerden daernaer niet weder, maer hebben hun voort stille gehouden, sonder datter nochtans tusschen die beyde ende de onse eenige aff- en aengangh is. Zij en bezeeren oock elcander niet, noch en hebben 't niet gedaen geduerende den gandschen oorlogh, sullende Batoukeka machts genoeg hebben connen uytmaaken om Sabito, Soupa en Alita somtijts een voordeel aff te sien. Maer de naabijheyt der Mazzeepers etc. verstercken datelijck de krachten van de andere drie, die van haer selve te desen daage niet heel groot bennen, en daerenboven en is juyst de onderlinge vijandschap soo seer geen vijantschap als wel een verwijderinge. Want gelijk de onse van Batoukeka een volcq is tot alle voornoemde plaatsen te huys hoorende, zoo hebben sij daar oock haare huysen, gelegentheeden, vrienden en maegen. Dese wouden dat zij het met haar met den Coninch van Maccassar hielden, de onse weder dat zij met haar de Compagnie aenhangen en gedachtigh waere / de tiranie in voortijden haer aengedaen, daer Arou Vaqua nauwelijcx van spreecken mach, off men siet hem als gealtereert. Hij hout het echter daervoor dat de coningen niet soo seer uyt lieffde tot Maccassar, als uyt vreesse voor de Wadjoësen ende die van Mandhaar etc. haerselven soo affkeerich houden, en meteen uyt puere zorge dat hij, in cas de Compagnie quamen toe te vallen, de regeringe aen Arou Vaqua souden moeten inruymen, dat echter de meeninge niet is geweest. Maer off [het] nu, indien men haer met wapenen dwang genootsaect wert tot reede te buygen, niet en behoorde te geschieden, dat sal gaen dependeren van de ordre die over de zaacken alhier uyt Batavia staan te comen, ten welcken eynde, als gesecht, hieronder yets van de geslachteckenincq wert aengeteekent, aenvangende met:

Lachjella Matta, Coninck van Sabito, en

Wellampe Belloa, Coningin van Soupa, dewelcke te samen sijnde getrouwt, onder de regeringe van Tony Palanga Coninck van Maccassar verkracht, en naer een harde tegenstant de facto overwonnen werden, doch het hadde den Maccassar van sijn veederen gecost, eer hij se uyt haare sware bosschen en inaccessibleen bergen in handen creegh, waerover versteurt, deed de voorsz. vrouwe en man aen vincken cappen, 't selve vermengende met rijns en specq en gaff het soo aen honden en oock aen menschen van haer naeste bloet te eeten, stelden tot regent in 't land Topanjerongen, dewelcke die landschappen geheel ontvolckte. Veele die moeyst en jongh waeren wierden vercocht, andere

weghgevoert naa Maccassar en te woon gebracht in 't landt Tourata, Poelebanky etc., waarvan veele in de negerij Wello tesamengerot zijn. Daervandaen comt het dat Arou Vaqua het volcq van Wello, welcke onder het oorlogh overquamen, als zijn onderdaanen heeft ingetrocken, daer nu in vrede de Coninck van Maccassar wat tegen heeft, dat niet clemmen can, terwijl den presenten Coninck van Sabito versteecken blijft, doordien hij geen seeckere vrede maect, en blijft geknoopt aen onse vijanden, sulcx bij ordine oock vijanden van den Maccassar, naer den inhoude van 't contract, behalven dat Arou Vaqua oock noch sijn eygendom fondeert uyt den affcomste van Chita van vaders wegen, gelijk hier onder in vervolgh blijcken sal. Dan dit is al mede van de dingen die men voor als noch niet heel stercq en behoeft / te urgeeren. Naer den voorsz. regent volgde in sijn plaatse:

Dain de Boelcan, en naar die:

Carre Cabyn, die al een offitie hebben becleet en even vinnigh geweest over dat verherde volcq. Onderwijl onthielt sikh den soone van Lachjella Matta ter schuylen aen een cant in Bone, totdat Tony Palangy, met Bone in oorlogh zijnde getreeden, Ladjaay temets uyt zynne ballingschap te voorschijn begint te coomen, en eyndelinge in den aanvangh van Thony Jelloos regeringe sikh selve met eenich van sijn uytgeweecken volcq weder in sijn landt zet, doende besendinge aen den voorsz. conincq met advertentie dat hij daer was, ende gesint omme aen de Coningen van Maccassar alle getrouwheyt te presteren, en alle voorgaende mishandelingen te vergeeten, indien hij hem en al de zijne oock daertegen weder in alle vrijdom herstelt, doch soo neen, dat hij maer comen mochte, en soude hem welgetroost verwachten. Doch 't eerste is geaccordeert, sulcx comt Ladjaay naar voorsz. intermissie te succederen sijn vader en moeder over Sabito en Soupa, sustinerende dat nu sijn volck dat vervoert en elders neder geset waaren, hem weder volgens sijn verdingh most werden gerestitueert. Dan het is door Thony Jello anders uytgelecht. Niettemin is denselven Laadjaay getrouw gebleven. Hij hadde ten wijve....., daerbij geprocureert hebbende Wesoule, die Coninginne van Sabito en Soupa in sijn plaats wert, trouwende met Toepaetacca, Coninck van 't derde Wadjose hoofvendel,

Pijlla genaamt, daerbij procurerende:

Laadtjaauw,

Lamapazassou,

Leton zeuwa, Dese Topatacca sterft, en sij trouwt andermael met Sora, Coninck van Alita, daer sij mede bij verwect twee dochters, Weekeeu en Weeleeka.

Laadtjouw wert Coninck van Sabito. Desen neemt ten wijve Dessij Toudjou, dochter van Lapabeelan, Coninck van Bellanijpe. Daer gewint hij bij twee zonen:

Latonra,

Lazokij. De moeder sterft, hij hertrouwt met haer suster genaemt Mapalingan, daerbij procureert Mapanaay, Dayen Manganro, beyde dochters, en een zoon Dayen Passose, scheyt van de dese en trouwt opnieuw met Witanriaresa, dochter van Lapanary, Coninck van Bynoang, mede Mandhaar. Daer krijgt hij van een dochter Wepawaly en een zoon Aly genaemt. Uyt de voorsz, 7 kinderen wort Lazokij zuccessieur en dat is jegenwoordigh Coninck van Sabito./

Lamapasassou, zoone van Wesoule, krijght voor sijn deel 't landt van Soupa, trouwt in Sopingh met de dochter van Arou Byla, daer hij bij overgaert Wesanbauwa, dewelcke trouwt met haer oom Lasokyn, Coninck van Sabito, noch een dochter geheeten Zegalla en voort:

Deyen Masso, nu op heeden Coninck van Soupa, getrouwt met de suster van Crain Zemana, gewesen landtregent van 't nedergestorte kayserdom van Maccassar.

Wekeeuw, mede dochter van Wesoule, krijgt voor haare portie 't landt Alita, trouwt met Tonae, zoone des Coninck van Sedindre, maer en krijgt geen successie, gewint te samen:

Ladaauw, zoone

Laballo, idem,

Ladjoa, idem

Weatche, dochter, en noch een zoone

Lazeo, die geworden is Arou Tirouan, een cleene negerij onder Sabito. Van de voorsz. kinderen succedeert

Ladaauw tot Coninck van Alita, die het noch jegenwoordigh is.

Weatchie, zijne suster, is de eygen moeder van Arou Vaqua, waeruyt dan consteert, dat se is eygen nichte van de Coningen van Sabito en Soupa. Item een suster van Laadauw, Coninck van Alita, mitsgaders een soons dochter van de Coninck van Sedindre. Naar ick daervan hoore, soude zij wesen een seer cloeckhertige vrouwe, vol couragie. Haer man was geheeten: /

Toyba, Coninck van Chita en Vaqua, twee vrije prinsdommen, waarvan in de materie van Sopingh is gewacht, omdat se daeronder als subalterne landen gehooren. Chita legt op de grensen van Bone niet verre van Oelawan, zijnde te meermalen door de Maccassaren dienstbaer gemaect, maer te elckens alsser verwijderingh tusschen Maccassar en Bone oprees, weder affgefallen. Onder de regeringe vanwaren van Maccassar sourouans [darwaerts] gesonden, die se doot sloegen, en doe werden se mede verstrooyt, de negerij uytgeroeyt en een partij van 't volcq naar Tourata etc. overgebracht. Doch naaderhandt weder herstelt, hebben se in dit oorlogh onse zijde gehouden. Men extimeert dit volcq (maer zij sijn jegenwoordigh weynigh in getal) voor het couragieuste onder al de Bougijs. De vader van Arou Vaqua doot zijnde, en heeft de moeder noyt weder willen trouwen en onthout haer jegenwoordigh in Bontoukeka.

Arou Toapatima blijft hier in 't volle gebiet en in de directie

Arou Vaqua van de saecq, en Arou Vaqua als hooft over de melitie, / zijnde 't gemeene gevoelen dat, soo de Coningen van Sabito, Soupa off Alita te sterven quamen, het volck altemael denselven tot haer coninck soude beroepen. Immer hij is onder de zijne, gelijk ons hier gebleecken heeft, seer aengenaem en veel meer ontsien als ijmandt van alle de andere hoofden, die hier onder ons gemiliteert hebben. Wij hadden gedacht 't jacht Meliskercke nu daervandaen naa herwaerts te roepen, maer naerdien zij versochten, dat het noch voor een wijl ginder mocht continueren, is het niet gedifficulteert, sullende oock niet als te beter wesen dat het daer ten minsten soo lange verblijft, totdat de medegaande gesanten der bondgenooten etc. weder hier in loco geretourneert sijn. Schipper Michiel, welcke tot nu toe ginder in besettingh heeft gelegen, en op sijn versoeck verlost is, rapporteert dat de bevelhebbers ginder haer allenthalven seer beleeft ende gerieffelijck sijn geweest, alsoo dat zij nooyt ergens gebrecq geleeden hebben van de dingen die daer te becomen waren, en offschoon nu en dan wel eenige swaare buyen van aencomende vijanden wierden vernomen, die doch 't elckens weder verdweenen, soo waaren sij dat altijd welgetroost en nimmermeer daerover verschrickt geweest.

Visch in die bochte isser overvloedigh en soo veel alss men vangen wil. Men cander de scheepen zetten met groot gemack en sonder eenich commer om schoon te maecken, gelijk Meliskercke gedaen is tot verscheyde reysen. Heele costelijcke landsdouwen ende padyevelden zijnder, daar de revieren van schoon versch bergwater doorheen loopen, zoodat se nooyt om water connen verlegen vallen. Naer daer is in den oorlogh voor die van Boatokeka geen gelegentheynt om te zaayen geweest, waerdoor sijluyden seer groot gebrecq van rijs geleden hebben. Doch wij hebben se geadsisteert en met eenige lasten gespijst, uytwijsende de obligatien daarvan zijnde. Naderhandt sijnder noch eenige lasten gesonden met ordre aen de scheepsopperhooffden, dat sij se vercoopen zouden alsoff het haer eygen was, maer och arme, daer schuyt geen gelt, het sijn luyden die arm bennen. Evenwel het en comt de Compagnie niet gelegen juyst haer de cost als voor niet te geven. Darhalven connen U.E. het alsnoch soo bij de voorsz. ordre laten, doch echter belasten, soo lange zij den toegangh naar Sabito open houden en aldaer padye becoomen connen, van de Compagnies rijs geen vercoop te doen, zijnde den geordonneerden prijs 50 rxrs@, daar het ginder voor die cleene quantiteyt ter consideratie van haer onvermogen / noch wel bij blijven mach, mits dat met toesie dat daerin te goeder trouwe wert gehandelt. Arou Vaqua liet van ginder aen ons versoecken om noch eenige lasten te borgh te mogen hebben, doch hij heeft hier gecomen wesende daarvan niet naeder gesproocken. Oock was de meeninge om het te declineren, maer evenwel, wanneer men hun in 't geheel verlegen siet, en dat se nergens meer weten te krijgen soo sal men hun al echter niet connen naerlaaten de hand te bieden, en mogen U.E. in sulck geval onder obligatie hun noch met 10 à 12 lasten accomoderen.

De oude luyden welcke van de gelegentheynt der landen meenen kennisse en daerenboven oock al wat verstant te hebben, sustineeren dat het heele landt van Celebes, te verstaen bewesten de groote golpho, op geen beter wijze en soude in dwangh te houden sijn, en buyten alle sorge van haer te connen opoeseeren, als dat men op Perre-Perre, [e]en verwoeste negerij in deselve bochte, een suffisante vesting opwierp, insgelijcx oock tot Banteyn, hoedaanich niet alle[e]n de Maccassaren ende Bougijs, maer oock alle andere 't eenemael gemuylbant waren. Want sij stellen vast, Radja Palacca op Banteyn en Arou Vaqua op Perre-Perre residerende ende geadsisteert met een guarnisoen van 50 à 60 Nederlanders, dat alle omleggende volcqueren onder d[i]e bescherminge haar ruste en toevlucht soude connen nemen, en sulcx dat het de machtighste van 't gansche eylandt souden sijn, daer sigh niemant tegen soude derven opposeren, zijnde Bantheyn op 't zuydeynde en Perre-Perre aen de noortcant soo favorabel gecitueert, dat se datelijck overal connen wesen. 't Landt van Toadjo can in 1 à 2 dagen met een leger van Perre-Perre vandaen geïnvesteert werden, die van Bone insgelijcx, Sopingh noch sooveel naader. Van Banteyn is men datelijck die van Tourata, Boelecomba, Boele-Boele, die van Bone, item die van 't gebergte achter Goa, voorts oock Goa selve op den hals, behalven dat die van Goa en Tello door 't Casteel Rotterdam volgens haer oordeel genoechaem bedwongen bennen, altoos alle sorte van equipagie, en alle gelegentheden daertoe waren geextirpeert en weggenomen. Nu weten wij door ondervindinge dat het vaststellen der Bougijs ende haare ordinaire opgevinge van gansch cleene consideratie en heel niet aennemelijck sijn, alsoo haare gissingen en conjectures niet somtijts maer meest altijd seer onwis gaen, gelijk wij niet selden / aen Sijn Hoochheyt van Palacca

ondervonden hebben. Maer gelijk als dese notitie maer passeert voor een discours, soo can men selve uyt de gelegentheyt der landen in dese oordeelen dat haare vaststellinge niet 't eenemaal en is buyten eenige apparentie van gevolch, en dat dit gesustineerde soo heel ongefondeert niet is. Ick salder nu voor mijn eygen reeckenincq noch bij seggen, exempelaers wijse, dat indien men dit dusdanigh begreep, en de saecken vielen soodanich toe, de Compagnie soo van Banteyn als Perre-Perre in cas van oorloge hier ergens ontrent, jaa tot Batavia tegen die van Bantam incluys, een goede troepe volcx lichten, en te haaren dienst gebruycken conde, onder betalinge van ordinairis tractement, zijnde de Bougijs buyten haer land een heel ander slach van volcq als der binnen, en connen daer wel onder goede disciplijne gehouden werden, gelijk het haer oock dan soo seer aen geene couragie gebreecken soude, wanneer se wat in de gewoonte quamen. De Koninck van Jamby heeft er ruym 500, daer hij sig meer op vertrouwt als voort op de geheele macht van sijn landt.

In dese materie vinden U.E. oock aengeroert van de Coninck van Langa. Denselven is genaemt Toapa Sora, ouder broeder van Toapatima. Dese van genegentheyt altoos geweest hebbende aen onse zijde, en mochte sig evenwel niet verclaaren, want zijne negerye Lange met 't resort bestaende in noch drie negerijen genaemt Patabon, Maconrijn, en Raccalla, gelegen benoorden den hoeck van Lero, tusschen de grensen van Mandhaar Binoang, en de grensen van Sabito aan zee, stint onder 't volle geweld van die gebueren, die hij geen resistentie conde bieden, als connende ten hoogsten niet boven 300 gewapende mannen op de been brengen. Sulcx van de selve de wille voor de daad genomen, en met de Batoukekers als een volcq en voor des Compagnies vrienden werden aengesien, connende bij missive van 7 augustij, uyt Meliskercke ontfangen, blijcken van de getrouwe advertentie die hij de onse op de reyse naar Mandhaar hadde gedaen in 't reguard van die van Sabito, Soupa etc., dewelcke voornemens waren, indien ijmand van de gequalificeerde Batoukekers daer waren aen land gecomen, deselve schelmachtigh te vermoorden, met eene verclaringe van de bitterheyt des Coninck van Sabito tegens de Compagnie, ongetwijffelt daer op gefondeert, gelijk hiervooren is aengeteekent, dat hij zich voegende onder de Compagnie sijn gebied aen Arou / Vaqua soude moeten cedeeren.

Voorsz. Toapa Sora is nu jongst met Arou Vaqua mede van Boutoukieka hier verschenen om sikh te verthoonen. Den keerel schijnt sneedich te zijn, en heeft naa de veroveringe van Pannekoka door behulp van de Engelse een voyagie naar Sourata, voorts over den ordinairis wegh naar Mecca gedaen. Zoo verre zeylen de Maccassaren zelden van honck.

Berroe legt ongeveer 8 mijlen bezuyden de voorsz. groote bochte. De zeenegerijen tusschen beyden bennen verbrant. Dese is gecitueert op een favorabele hoochte, beyde dicht aen de revier van Beroe en dicht bij [de] strandt, houdende omleeg niet anders als lompe hutjens voor de vissers, van heel geene importantie. Nu onlangs sijn se door dat gantsche gros dat daarontrent in de laage landen en padijvelden huys hiel omzet geweest, sonder naa alle goede presentatie te luysteren, haer getroostende tot mannelijcke resistentie, soo se hun wilden aendoen, dat sij niet deden, haer vergenoegende met het snijden van 't gezaey en 't roven van de buffelbeesten, 't geene die van Berrou, als zijnde onvermogens om het te verhinderen, soo bleven aensien, hoewel se naer

apperentie soo standvastigh niet souden hebben geweest, soo deselve niet doe al hadden geweeten dat het wercq hier gantsch te boven gecomen was. Wij houden het voor een vrijplaatse op sig selve, zijnde wel voorheenen door de Maccassarse Coningen nevens alle andere landschappen overmeestert gewerden, maer in sijne vrijheydt gelaaten, mits erkennende den overwinnaer. In des laaste oorlogh heeft het met Taneete onse zijde gehouden, en off wel van die cant ons noyt yemandt was voorgecomen, soo is evenwel den Coninck van halff Berrou, voerende niettemin 't gebiet over 't geheel, met een vendel sterck 40 coppen onse eerste veroveringe van Marous present geweest, en vandaer voort gemarchieert naar Paadmadjangan. Doch tusschen 4 en 5 december 1668 van Padmadjangan affcomende, door de confusie van onse, yegelijck om 't eerste maar trachtende voort te raecken, affgedwaalt, en door de vijand, naar een moedige tegenweer, sonder quartier te begeeren de cop affgeslagen, dewelcke de Coningen van Maccassar in een witten doeck ons ten selven daage uyt Goa deden toebrengen. Niet alleen sijn eygen, maer oock 't ander volcq en besonder den Coninck van Taneta, waren der alsoo rouwig om als den vijanden naar wij verstinden verheugt, hebbende de reputatie / van een onversaecht zoldaet, en wacker patriot voor de gemeene zaeck te wesen. Dies te meer misnoegen toonden wij oock, van dat se Padmadjangan soo cleenhartigh verlatende als vluchtelingen in onordre, d'een voor d'andere naar, affdruypen quamen, gevende alsoo de vijandt gelegentheydt, soo se wel hadden toegesien, om hun alle de clop te geven, sonder dat se noch durffden eenige weynige in 't quartier doen verblijven, om 't selve eenige uren naer hun vertreck in brand te steecken, dat buyten pericul conde geschieden. Maer 't was d'oude excuse, zij hadden soo veel verstant niet gehad, en het was haer nu van herten leet. Zijn Hoochheydt nam aen 't hoofd naer behooren te doen begraven, en men zoude oock wel naar 't lichaem hebben doen vernemen, dan dit dicht onder Goa geschiet wesende, is het nargebleven. De coninck gesneuvelt, is 't volcq affgedroopen en naar huys gekeert.

De negerye bij wettigh erff ab intestato is in twee gedeelt, d'eene helft onder voorsz. conincq, d'ander helft aen een vrouwe, zijne volle nichte van Maccassarse affcompste. Dese is getrouwt geweest met Arou Oedjou Poele, neve van Arou Palacca, daer zij een zoone bij heeft, out ongeveer 12 jaaren, en sijn weder gesepareert, voor de welckens portie dan de coninck opgemelt 't gebied mede voerde, 't gunt met sijn overlijden gebleven is in handen van Deyen Malonge, die hij, vertreckende naar Marous, 't land had aenbevoolen, alsoo zijnen soone van gelijken ouderdom als de voorsz. oock noch minderjaarg is. Men heeft mij bericht dat de voogt van dees beyde onmondige coningen bloedverwant wesende, de goede sorge over deselve genoechaem mocht blijven aenbetrouwt, daar 't dan, soo lange daerover geen clachten comen, wel aan mach werden gelaaten. Andersints soude men daerin moeten versien, alsoo men in billicqheyt de weesen onser bondgenooten dient te houden buyten alle verongelijckinge. Dit land geeft sijn inwoonders al mede de cost uyt de padyevelden; andere schatten heb ick niet gehoord datter in steecken.

Taneete, door de Maccassaren meest genoemt met den naem van Aga-Neonsjo, beteeckenende een brugh ofte overganch, de welcke lecht over de reviere van Taneeta, groot twee mijlen bezuyden Berrou, soodat Taneete lecht recht ten halven weeegs tusschen de bochte van Perre-Perre en 't Casteel Rotterdam, een groote negerie van stercke gelegentheydt, en die nu in de laaste oorlogen noch

al meer en meer / in defentie gebracht ende gefortificeert is. Deselve is in oude tijden eerst tot vriendschap met Maccassar gebracht, vervolgens onder de regeringe van Toemaparisi Calene vader van Thony Phalange, vermeerstert, maar gelaate bij aengeboore vreyheyt, en erkent voor bondgenooten; doch hun allenkens wat meer en meer autoriteyt aenmatigende, totdat het nevens alle andere landschappen van die nature eyndelijk maar in effecte voor onderdaanen geconsidereert zijn, gelijk deselve in de Maccassarse conferentie van september 1668 oock maer voor soodanigh genoemd staan. De presente coninck is genoemd Abrehin, een bedaert patroon tusschen de 50 à 60 jaaren. Zijn vader was ten hoove van Maccassar gansch welgesien en in groot credit, een coopman van nature, en die daarmede een groot capitael had opgehaelt. Dese heeft het een met het ander overg'erft, dan van de middelen soo hij segt veel verlooren, 't gunt soodanich geconfirmeert wert te zijn geschiet door huwelijck. Hij had aen het hoff geen cleen vertrouwen. In dien tijt dat onse troepe, onder den prince van Sopingh, eerst van Tibore quamen, en door Zopingh hier in 't laage westland, liet het Radja Goa meest op hem aencomen, zijnde doe oock gerepousseert, soals verhaelt is. Maer naderhandt terwijl wij op Batta-Batta waren, was onsen Arou Apane hier mede eens weder in actie en gecampeert tegens die van Berrou hiervooren gemelt, schijnende toe in 't ooge van Zijn Hoochheyt datter door hem vrij wat uytgerecht, jaa selve Marous en zijne graanmagasijnen gedestruueert souden zijn geworden, maer 't en had niet eens sulcken clem. Evenwel wasser rondom Berrou, en in 't district van Taneete, tot onder de negerij, voorts in 't land van Zegry, de negerye Chilalle, en verder door de loopers in 't district van Labaccan en Chian etc. gebrandsticht, dat 't fundament van onse pretentie naar dees lands wijze in den beginne is geweest, en waerop den Coninck van Taneete (alhoewel Arou Apanne, doen Crain Gresse naar Bone wiert gesonden, soals voorheene mede al hebbende geciteert, zijn biesen pacte), staande de vrede tot ons comende, aengenomen en voor bondgenoot erkent zij, te meer omdat dit niet en prejudiceerde de Coninck van Maccassar, noch sijn vrientschap met den Coninck van Taneete behoefde te verminderen, alsoo hij tot het contract van Bonaaye ingelaaten, en daerop aen de Compagnie met eeden verbonden werdende, al echter mede bleeff een bondgenoot van Maccassar, behalven dat ons bij het 20 artl@ van het voorsz. contract noch / was geresserveert al 't geene ons door Arou Apanne en Arou Vaqua soude aengewesen werden, benoorden Tello bij haar te wesen geconquesteert, daar de onse al vrij wat van Taneeta onder reeckende. En darhalven is Sijn Hoochheyt (alhoewel vrijgesteld van alle beswaernisse van pretentie ter zaacke voorsz.) solemnelijck be-edicht, sonder dat de Coninck van Maccassar te dier tijt daertegens ten alderminsten yetwes heeft laten opposeeren, off ons de geringste insinuatie gedaen, niettegenstaande dit alles soodanich is geschiet, in 't openbaer en ten bijwesen van alle menschen, welcke dagelijcx mij binnen; en buytenshuys, sonder eenige intermissie op den hals zaeten. Hij fourneerde al evenwel 492 goude maasen, dewelcke hem door de Maccassarse regeringe wierden opgeleght te contribuieren tot voldoeninge der eerste paaye der bedongene 500.000 masen. Doch de zaacke nu weder soo verre tot verwijderinge heen geleydet, dat wij genootsaeckt wierden in 't oorlogh te treden, waerin den Coninck van Taneete nevens andere bondgenooten altemael bleven aen des Compagnies zijde, soo om het goede recht als oock omdat deselve Zijn Hoochheyt meende verongelijckt te zijn in zijn perticulier ter zaacke van de onwettige geusurpeerde en ingetrocke autoriteyt der Maccassarse over hem en zijn onderdanen. Soo hebben se om hem aff te trecken, onder 't woelle

van de prince van Soping, in dien oirt het voorsz. gelt hem weder toegesonden, waervan niet naalatende ons behoorlijk notificatie te doen, neffens besendinge van de penningen; deden wij hem die andermael toebrengen en meteene loudeeren over sijne getrouwichheit. Wij moeten oock alsnog betuygen datter noyt tot nu toe de alderminste occasie is g'occurreert, daerover men hem zijner soude mogen off connen verdencken. Dus achte ick hem al een van de considerabelste van alle de bondgenooten, daer hij inderdaed mede seer bij ge-extimeert is, zijnde ervaren in de dingen ende regeringe van dese landen en van goeden raad, niet onverstandich, mitsgaders doorgaens opmerckende als yemandt van de anderen. Maer wat voort sijnne bedrijven belangt, daarvan en connen wij almede niet veel roemen, zijnde ongetwijffelt van beter directie als executien. En daerom is al ordonnaire tot het dirigeren van de saacken, daer hij present was, bij de andere princen vercooren, hoedanig hij de veroveringe van Zegrij, Lombassan, Chian, Barras, Marous etc. in de maenden julij, augustij, september en october 1668, en voorts de marsch naer Padmadjangan met 600 coppen en van sijn volck heeft bijgewoont, zijnde nevens Arou Apanna als principael hooft, met 400 man van de / zijne op Padmadjangan in bezettinge gebleven, en den 5 den december soo onordentelijk als verhaelt naa Sanbonjava affgecomen, consterende bij de resolutien en onse affgesondene brieven hoe Sijn Hoochheit zedert wederom op 't versoeck van de bevelhebbers naar Marous, bijnaer ten ondancke van onsen Radja, die hem seer geerne hier woude bij sich gehouden hebben, is gedemiteert gewerden, naardat wij al te vooren op zijne serieuze instantie ingewillicht en goetgevonden hadden, tot verseeckeringe van Taneete, 't fleuyt schein Breukelen, bij gebreck van genoegsaame matrosen met 10 soldaten onder een sergeant versterckt, nevens sijnen soone, derwaerts in bezettinge te zenden, dat wel gedient heeft tot vercloecqmoedighingh der bloode menschen in die negerij, maer niet veel tot bevorderinge van zaecken, soowel in 't eerste onder den soone, als in 't laaste onder de vader zelve. Denwelcken naer de tweede veroveringe van Marous in 't eynde van februarij tot Taneete verscheenen wesende, soo is men daer soo wel als op Marous blijven leuren, gelijk in de materie staat geextendeert, zijnde de macht van Taneete nochthans alleene groot genoeg geweest, om de vijanden uyt de landen tusschen haar en Marous weg te hompen, en deselve suyver te houden, voornementlijk indien se elcanderen achtervolgende mijn successive serieuze recommandatie hadden tegemoet getrocken. Want indien dat met eenige couragie ware geschiet, de vijand soude sijn dan beswaerlijk hebben connen redden, noch te onse handen connen ontgaen. Maer in plaats van dat, deed men tot Taneete niet anders als de negerij fortificeren, en dat en creegh geen eynde, even geduerigh in anxe en vol commer wesende, van selve aengerant te sullen werden, totdat eyndelijck, alsser geen vijand meer was, de onse op de been gerochten, en de landen haar quam submitteren. Doch naar Samboupos veroveringe, sooals U.E. al hebben gelesen in de vooraff[gedane] beschrijvinge van Compagnies eygendom, zijnde de brieven vol misnoegen over die wandevvoiren, maer buyten eenige operatie tot redres. Eyndelijck quam de vijandt daer men soo lange van geroepen en gedroomt hadde, uyt het noorde, onder het hoofvendel van Toadjo, genaemt Patoladja, en gevoert door den hooftconinck Mattoa, sterck aen gemenght volcq, soo van Mazzeepe, Sedindre, Lamoera, Zopingers en Toadjors selve, naar 't meeste gevoelen ontrent tusschen 4 à 5000 man, die Berrou echter niet dorffden / aendoen, in 't eynde van die maent julij op Taneeta toegezet, gelijk in de materie van Bone in passant aengeroert, sich camperende op een favorabele plaatse, deselve daar Radja Palacca de

laaste reyse bij de Coninck van Maccassar gantsch weghgedreven wiert, dat nu ditmael haar eygen lot is gewerden. Naardat se d'een d'andere elcander hadden vermaent ten beste, eenemaal was de vijand ontdaan, 't hooftvendel ende de pagger verovert, daer se alle Berrouse padye, paarden en buffels in cregen, om 't welck te plunderen en al op te raapen wat de vluchtende vijanden wegwierp zij het vervolgen van de victorie verwaerloosde, die anders soo generael conde geweest sijn, datter naer apperentie gansch weynig soude sijn affgecomen. Zij smeten geweer en alles wegh, om te beter overwegh te geraecken. Die g'attrapeert costen werden van eenige lieffhebbers, lieten haer sonder tegenweer dooden, en onder anderen verkregen sij oock de cop des outsten soons van de Coninck van Lamora, genaempt Toeboela off Lamacaronpa, die ons hier toegebracht, en voor dewelcke oock eene vereeringe gegeven is, te bedencken wesende off die van onse zijde wel eens souden sijn buytengetrocken om te slaen, niettegenstaende men derwaerts al de voorneempste en beste troepen van Marous had beschickt, soodat se mede niet min sterck waren als partije advers, indien niet onsen sergeant daer present geweest ende selve genoegsaem crachtelijck geexhorteert had, gelijk Toyso anders Arou Mario, Arou Matchiandre ende Dayen Mangopa anders Arou Patoosje mede deden. En juyst ten daage van 't aentrecken op den laasten julij, quam daer oock den capteyn met de tijdinge van de gesloote vrede, daerdoor se noch te meer aengedrongen en vercloeckmoedicht wierden. Maer gelijk den Coninck van Taneete niet meede en marchieerde, blijvende met suffisante besettinge tot bewaringe van de negerye, alsoo waar 't voorneemste gesagh van sijnen erffzoone Deyen Matoelongh, dat een seer vervaert mensche van al te cleenen couragie is, en die oock met al de zijne weynich off niet in 't gevecht gemengt heeft, maer daerom niettemin in 't plunderen. Den capteyn urgeerden wel op de executie van de victorie, de voorsz. princen en noch andere wouden wel, maer dorffden niet sonder last des coninck. Dese was een paer uren veer om haalen, ende onderwijlen droopen de troupen aff, comende 's avonts altemael weder binnen Taneete. De vijand vrij van vervolging, trocken ijder sijns weeghs. Dus wasser geen overschot meer als ontrent / twee duysent coppen op de grensen van Lamoere, maer hielden haer stil. En offschoon Arou Matchiandre etc. aenhielden om deselve noch andermaal in dese algemeene verbaestheyt onverhoets daar te gaen op het lijff vallen, soo declineerde den coninck sulcx, en woude sigh eerst hier, met mij en Radja Palacca, daerover comen beraeden, invoegen hier oock al niet van gevallen is, waerover ick mede wel mijn misnoegen thoonde als Zijn Hoochheyt den 13 augustij bij mij verscheen. Maer men wist het hier en daer op te verschoonen, en ick lagh doe in 't hevigste van mijn sieckte. 't Voorneemste van sijn voorgeven was, dat hij sigh op het volcq van Taneete niet conde vertrouwen, te meer naedien sijn soone Dayen Mamengoe en zijn eygen broeder Carbe off Dayen Mamangara des vijandts zijde houdende, haer eerst in 't verslage leger present bevonden en sedert mede naar Lamoera geweken waaren, die hij wiste dat haaren aenhangh hadden onder sijn volck van Taneete, behalven dat hij het vervolgen van den vijandt niet op sigh hadde derven nemen, sonder ordre van Radja, en om gelijcke redene oocq geen assault op Lamoera mogen doen, off het misschien qualijck waare geluckt. Het gelijckt soo wat, maer het heeft hierontrent weynich consideratie noch fundament. Want op de geruchten van de aencomende vijand quamen dagelijcx posten om adsistentie, die hem gesonden sijn naa vermogen, en niet so seer omdat men die oordeelden tot defentie van noode te wesen, want alle de Sopingers waren meest ginder, maer omdat men meteen daermet de vijand selve aentasten, en

allerwegen daerbij en ontrent pogen soude te verdrijven, en alles op te suyveren, wesende den capteyn doen ter tijt om geen andere oorsaecke eens terloops darwaerts gedemitteert, als om te sien wat swarigheyt datter soo groot waere om soo verbaest te wesen, en meteen tot recommendatie en vermaninghe, dat se de machten die daer waeren niet ledigh laten, maer gebruycken soude. En hadde den schipper van Breuckelen het oosterbolwerck off de gemackelijckste advenue met noch 2 ponds canon en gerequireerde de bosschieters versorcht, opdat se te moediger souden zijn. Het conde echter wel wesen, dat hij op expresse ordre, en voornementlijck in 't regard van Lamoera gesien heeft, want U.E. connen bevinden bij de translaaten in zijn briefken uyt Padmadjingan, dato pmo@ december 1668 aen ons gezonden, dat hij zeght, men soude hem die van Marous oock die van Tourata maer ordonneren 't een off 't ander dat men het best oordeelde te doen en te verrichten, zonder / dat te laten aen haer eygen overlegh, want dan vielder te veel pitcharen. Doch wij hadden doen al ervaren, dat 't een was als 't ander, en dat het expres geordonneerde, met haer eygen sinnelicheyt niet overeencomende, min voortganck creegh als wat anders, waervan ter materie van Marous al notitie is gedaen. Ende wat aenbelangt het cleene vertrouwen op zijn volcq van Taneete, daarvan wert getuygt dat het sijn van de alder bloohertigste soort van dit geheele landt. Daerenboven sullen de volckeren van dit eylandt niet licht groot affront doen tegens partye, daer sij weten dat haaren wettigen heere onder vermengt is. Immer men mach het haer niet aenvertrouwen, en veeleer dencken dat 1000 mannen, soo se door desulcke mat 100 en minder coppen wierden aengegrepen, indien sij ten besten genomen niet overslaan maer getrouw blijven wouden, de vlucht nemen souden, en soo se al bleven staen, echter deselve haaren heer geensints beleedigen. Sulcx en hadde dan wel Zijn Hoochheyt in 't regard van de Taneeters geen ongelijck, naerdien sijn broeder en sijn soone, als gezecht, contrarie partij hielden, en onder de sijne veel aenhanck hadde, gelijk men mede gesien heeft, dat de Taneeters weynich off niet in 't gevecht bennen vermengt geweest, maer 't gros van de macht bestont meest in Sopingse en Boneese Bougijs, volcq van Mario etc., daar de voorsz. beyde persoonen geen pretentie van heerschappye over hadde, en sulcx mochte de zaecken om die swaricheyt niet werden verwaerloost. Het is wel zoo dat de maximes in morale dingen ons leere niet altoos ten uystersten te procederen, maer men moet alle dingen efter in zijn eygen wesen bezien, en sich richten naar de bevindingen. Dese was

spt 5.

nu zoodanich, als gesecht, dat men coste executeren sonder commer, oock insgelijcx ataqueren en verstroyen de nieuwe versameling tot Lamoera.

De voorsz. sijn broeder onthout sigh present in Tello, ende de soon is naer Byma met de gesanten ter sluyp vertrocken, volgende sijn vrouwe, dat de dochter is van de Coninck van Biema bij een Biemase vrouw, hebbende sigh dags te vooren voor zijnen vader comen verootmoedigen en genade bidden, mij dunckt oocq in Sijn Hoochheyt van Palacca, doch aen mij is daarvan geen kennis gedaen, als naer sijn vertrecq. Off men denselven nu daer mach laten, sal te besien zijn, en dependeren van hun Edeles beliefte. Indien van jaa, sal hij dien ten minsten / van Biema met den coninck oock dienen voor hun Edele te compareren, om hetselve te doen. Hij is in deselve voorsz. rencontre gequest geweest, en maar ter nauwernoot ontsnapt, sijn gordel achterlatende, daar men soude in gevonden hebben 2 off altoos 1 briefken. 2 Zijnder echter gekreegen, en naar gedaene

expresse opeysshinge aan mij overhandight, hebbende Dayen Mangopo deselve aen den capteyn eerst geweygert te geven, dat mij deede dencken, off die wel mochten van groote emportantie zijn. 't Eene is in 't Maccassars, houdende aen den selven en sijnen oom boven gemelt. Daar staet niet van wie het comt, maer naa den inhoudt gelijckt het te sijn van de Coninck van Maccassar, luydende in substantie dat hem nu gesonden wierde 10 taels maesen, tevooren door hem g'leyscht, om te geven aen degeene, welke van sijne zijde wouden comen; dat hij hadde op te mercken de tijdinge van Toadjo, alwaer die van Mandhaar oock haest mosten zijn. Het ander is in 't Bougijs geschreven, ongetwijffelt mede affcomende van de voorsz. conincq, dat is te seggen van Cronron, als zijnde in effecte Coninck van Maccassar, dient tot aenmoedinge van Toadjos, ende off zij schoon hoorde datter van vrede gehandelt wiert, dat sij al echter met haare wapenen maer voortvaaren, en hun daerdoor niet laten verhinderen zoude, gelijk bij de translaaten selve can blijcken. Desen prince wert gereputeert voor wel soo couragieus als Deyen Matoelong, maer weder Dayen Matoelong voor meer modest, en van beter kennis, gelijk hij oock is de oudste en van verscheyde moeders. Zijn Hoochheyt is rijk van kinderen en heeft present noch in 't leven 7 soonen en 4 dochters bij twee vrouwen, en twee bijwijven. Dit genareerde doorgesien, dat al wat ampel is uyt de pen gehort, en valt er niet veel dapperheyt uyt te siften, en noch minder uyt de begeerte van Sijn Hoochheyt om sijne vrouwen, doen de vijanden aenquam, aen boort te brengen, die de schipper verclaerde niet te mogen overnemen sonder onse licentie. Echter wiert het daervoor gehouden dat niettegenstaende alle zijne sorgvuldigheden, met de beste naam in plaatsse van vervaertheit ofte versaegtheit genoemt, dat hij in tijt van noot haartvochtig genoeg is, en dat het hem dan aen geen wackere tegenstant, soo men hem quame aen te doen, en soude mancqueren. Wij hebben / geen andere bevinding als vooren genoteert, en gelijk ick gesegt hebbe, dat ick hem extimere, alsoo soud ick hem oock wel derven de bewaringe van een plaatsse aenvertouwen, te meer naerdien ick van Sijn Hoochheyt geen wijffelmoedigh maer veel eer een stantvasticheyt hebbe ervaren, seggende somtijts tegen mij, 't is beter wat veel en vroegh gesorgt, als bij gebreck van dat in schande en schade te vervallen, dat voor een out man niet dient. Hij is wel een religieus, en heeft mede sijn baart onder aen de kin laten groeyen, maer hij is in verre soo vinnich en bitter niet als den Coninch van Sopingh, en allenthalven in 't betrachten van 't gemeene beste al vrij wat hertiger als den die, laat sigh oock aen de Compagnie en haare bijstandie, voor soveel ick niet anders oordeelen can, wat meer gelegen als doorgaens de Bougijs. Want hij meent bij gebrecq van dat, soo de Maccassaren eens weder aen hooger boort quamen, dat wel misschien de Bougijs noch genaade mochten vinden, maer hij niet, als sullende vervallen in de wtterste meserie en darhalven, het zij dan hoe 't ginge, de Compagnie soude hij niet loslaten, en liever overal volgen. Omme 't schip van daer op te ontbieden, daarvan hoorde hij seer noode spreecken. Evenwel en warender geen oorsaacken ter contrarie, te meer naerdien Meliskercke voor Batoukeka noch in besettinge bleef. Nochtans op zijne groote instantie bennen de 2 stucken van Breuckelen, daar met al het toebehooren naer landt gebracht, in zijne negerye noch vooreerst gelaten, nevens belofte dat bij vereysch van saake hem weder bosschieters daerbijgegeven soude werden, en des noot sijnde, oock weder een schip tot zijn verseeckeringe, waermet hij allenthalven wel in sijn schick waer. U.E. connen, soo het quam te benoodigen, dat van U. Edeles

eygen oordeel en overlegh dependeert, deselve beloften presteren tot naeder ordre, dan 't is niet te dencken dat requireren zal. Behalven voorsz. twee stucken, isser noch een derde stuck op zijne gefortificeerde stercte in 't gebergte. Sulcx staen hem indertijt 3 ponds cannon aen de Compagnie te restitueren, volgens den inhoud van de quitantie in handen van Sr. @ Opijnen berustende. Sijn sterckte heeft hij door de vermenginge der Sopingers welcke nergens een negerij hebben, en veel in Taneete wonen, soo heel perfect niet connen begrooten, achtende de selve uytterlijck op 1000 weerbare coppen, daer hij nu al wat meer vertrouwen op soude nemen derven, soo hetelijck, ten aensien van 't vertrecq sijnes voorsz. soon. Ontwijffelijck / zal hij sigh in de presente ruste al weder ter negotie beginnen te stellen, gelijk hij al bereyt met mij daarvan heeft gesproocken, en gevraegt off hij d'Edele Compagnie nu en dan van sijne gadinge met wel eenige packen soude mogen negotieren. Ick seyde jaa, dat de Compagnie daer geen onderscheyt in maecte, wie haer goet cocht en betaalde, maer dat de stille van coopmanschap oock geen aensien van personen had, dat hij wel begreep, versoeckende dat ick U.E. woude gerecommandeert laten hem behulpsaem te wesen, dat wel geschieden mach in sulcken sin als gesecht, maer niet te burrich, sullende wel bij 't leven van sijn persoon selve daerinne geen swaericheyt te maaken sijn, maer in cas van overliden is der niet te krijgen. Daerenboven is het absoluyt tegens ordre en maxime van de Compagnie; 't geen tot noch toe bij ons aen d'een en d'andere der bondgenooten is uytgereyckt, is van een ander opsicht en natuure, en mach U.E. niet strecken tot exempel om naar te volgen, alsoo wij in desen daagen beleven eenen andere tijt.

In dit landschap weet ick U.E. al mede niet aen te wijsen als schoone landsdouwen, veele buffels, brave harte- en vercke-jacht, lustigh wat voor de wiltschutter, dat nergens in dese geheele landtstreecq gebreeckt, goede en durabele houtwercken, licht en swaar, niet moyelijcq om te haelen, en niet heel swaar om in de revier te brengen.

Mij en is oock door den desen niets particuliers versocht ofte gerecommandeert, schijnende het al mede op Radja te laten aenkomen.

Labaccan, voorheen genaemt Lombassan, maer dus hernoemt, hebbende gelijkque bediedenis, omdat de naem des Coninx van Maccassar is Malombassa, die men naa de wijze van dese landen niet wel, off ten minste niet vulgair noemen mach, zijnde in de beschrijvinge van de Compagnies eygendom al gebleecken ende aengewesen, dat dit landschap heeft sijne cituatie tussen Zegery en Chian, beslaande langs de zee weynich min off meer als 2 mijlen. Originelijck en van ouden hercomen is het mede een landt op sich selven, naderhant onder den Coninck Thony Palange aen de Maccassarse croone dienstbaer gemaect, teffens met Zegry, Zyan en Barras. Doch Syan weder muytenerende, daer die van Labaccan haer tegenstelden, soo herstelde de Coninck Thony Jello dat selve in vrijheyt, / 't erkennende voor bondgenooten, in sulcke nature als voor alle bondtgenooten in 't eynde vervallen zijn. En ick heb voort hiervan niet anders te seggen, als alleen 't geene vooraen in de materie van Taneete geciteert is, want even soodanich is het oock hiermede gelegen, zijnde den coninck ontrent ter selver tijt met den Coninck van Taneete staende de vrede van Bonaye tot Radja overgecomen, op sijne instantie aengenoomen, ende op den alcoran tot bondgenoot van de Compagnie beedicht. Maer den desen, genaemt Myla en anders

Deyen Riolo, had noch tot competitteur in de regeringe zijnen neve in eerste graade, ofte tesamen kinderen van broeder en suster, genaemt Crain Malise, denwelcken sigh aen ons niet hebbende verthoont, treckende contrarie linie en met elcanderen niet seer eens, sulcx oock naer het affbreecken van de vrede, den laaste stercker van aenhanch als den anderen, dit landtschap is blijven houden de zijde van Maccassar. Doch Malise, doen onse troepen daerhenen in actie rochten tot adsistentie van Zegry, en affgesact zijnde, is daer de cop aff geslagen, en in sijn plaetse gevolght de broeder, genaemt Mamilian off deyen Macoelyn, totdat wij het selve geweldigh verovert hebben, in julij 1668, en weder verlooren in december daeraen, tusschen welcken tijt Myla daar 't gezach voerde, Deyen Macoelyn sich retirerende naar Goa, maer oock weder succederende, wanneer het bij de Maccassaren herwonnen was, en is voorts in 't gebiet verbleven totdat het den eersten julij jongstleden bij de onse ten tweede maele is vermeestert, overgevende tot teecken haerder vernederinge 80 spatten ende 11 musquets. Doch is het voorsz. Deyen Macoelyn weder ontsnapt, en sig nu onthoudende in Goa. Alsoo dat dit landtschap meer een Compagnies eygendom als een bondgenootschap soude wesen, indien men het ter scherpste woude reekenen, te meer naerdien oock de ouder broeder van Malise, Deyen Matynreng, tevooren Conick van Labaccan op Bouton in onse handen vervallen, en om hals gerocht is, onder 't amocq speelen, dat doemaels somtijts occurreerde. Dan dat verblijven wij al mede aen hun Edeles. En ondertusschen is Myla 't zedert de jongste veroveringe daer weder bij provisie in herstellinge en possessie gezet, maer het is een sobere gast, hebbende ten goeden noch ten quaden niet veel anders uytgerecht als Radja seer nauw op te passen, zijnde onder anderen mede met een vendel en 40 copen op Padmadjingen geweest, en van daer affgecomen wesende, niet weder van hier vertrocken als naer de laaste verwinninghe van sijn land, doch al ten eersten geretourneert. Groot werck plach Zijn Hoochheyt / van hem te maecken, in 't begin wanneer hij eerst tot hem gecomen was, maer naederhandt minder, hem veel gebruyckende tot speeltjen; schijnt wel niet quadaerdigh te zijn maer begerigh. Van sijn trouwe sal ick niet oordeelen, ten principale, maer ick sustineere dat hij 't wel moet sijn, soo lang hij niet beter can, en off hij 't schoon is off niet, en reecken ick daeraen geen belangh, als wesende van geen andere extime als hij uyt het support van de Compagnie onder de zijne heeft, te geloven wesende dat soo der weder verwijderingh op quam, zijn onderdanen al weder de Maccassarse partije immer ten meerendeele soude volgen, soo haest daer maer gelegentheyt toe cregen. Sulcx sal het oock naer desen niet onnodich wesen, dat de ijverigste aenhanch der Maccassaren opgemerckt werden, dewelcke noch maer sitten ofte wonen onder provionele genade, gelijk U.E. naeder can bliicken bij missive van den vendrigh Laurens Vosch, dato 5 julij passado, dienende tot rapport van sijn verrichten. Onder de vrede van Bonaaye conde het noch uytbrengen 500 weerbare mannen, maer present volgens bericht van Myla niet boven 200 copen, dat soo met het rapport van voorschreven vendrich accodeert.

In desen sullen U.E. al tweemaal yetwes misschien genoteert vinden, van dat dese proventie gout geeft, 't gunt oock inderdaadt waerheyt is. Maer off ick mij al schoon daerop al scherp hebbe geïnformeert, soo nochtans can ick niet vernemen, datter yets van belangh oyt off oyt uyt geprofiteert is, anders als dat de voorzaet van dese coninck, soo men segt, eens soude gecregen hebben 30 taels swaarte sandgoudt, daer de Coninch van Goa de helft van

pretendeerde omdat de reviere daer 't was gevonden, gehoorende halff aen Chian en halff aen Labaccan, de scheydinge van die landen is. Bijgevolge soude de Compagnie daar bevoegt wesen te mogen doen soecken, als al Labaccan vrij gekent wierd, sullende de coninck in sulck geval voor gewis geen swarichheyt macken die reviere ten eenemaal te cedeeren. Daer sijn der die gelooven, indien door luyden, hun daerop verstaende, van deege quame gesocht te worden, dat men nu en dan wel yets vinden soude, daer men licht, indien 't begeert wert, bij occasie een cleene preuve van soude connen nemen. Voorts rijst tot eygen onderhout en niet meer geven de velden uyt, item licht houtwerck tot gemeene Maccassarse gebouwen, daarvan men eerst soo hier als elders sijn gerieff can tegemoet sien, als alles weder op sijn stel is.

Tourata, daarvan wert op heeden de streeckinge gerekent van de reviere Chicoa aen de noortzijde, tot bewesten Banteyn ongeveer twee mijlen, alwaer de jurisdictiën gescheyden werden, soo men seght, met de revier Kayjly. In ouden tijden is het mede een vrij eygen land en volck geweest, verdeelt niettemin onder veel kleene konincxkens, d'eene independent van de andere, en onder die wel de voorneemste de Coningen van Laayo en Bancalan, doch gelijk ick bericht ben van die mij dochte best te kundich wesen, sonder jurisdictie over ijmant van haere minder gebueren, hoewel nochtans voor een gewoonte hielden, in voorvallende saecken van overkomende ongemacken off andere occurentien hun onder en bij die beyde te voegen, als onder Laayo die Laayo naestlaagen en wederom bij Bancala die Bancala naestlagen; alle welcke cleene landschappen dan in 't geheel den naam van Tourata uytmaecten. Evenwel schijnt men Lincques, 't gunt echter gelegen is tusschen beyde voorsz. lijmijten, affsonderlijk uyt te kippen, en voor een landschap op sig selven aen te zien, alsoo men bij de registers van Maccassar onder de bekende daaden der coningen, welcke sij aenvangen met d'regeringe van Tomaparis Sicolona, aengeteekent vint, dat onder den desens soone en successeur Thony Palange, Lincques en al dat genaemt is Tourata veroverd soude wesen, sulcx daarvan met distinctie gesproocken wert. Balanca hout het in dese tijt, en oock al van de vrede van Bonaaye aff, voor eygentlijk Tourata, niettemin, en in voegen als te vooren ge-alegueert, onder hem sorterende, zijnde Bancala begrepen van de westhoeck van de groote bocht van Touraata, het cleene eylandeken Nasser daer onder gereekent, tot aen de revier Chicoa, en 't deel van Laayo weder daervandaen, te weeten van voorsz. westhoeck, oostwaert heen, tot de reviere Kayjly voorgemelt. De bepalinge te lant en weet ick soo wel niet te beduyden. Sooverre de reviere Kayjly oploopt pretendeert Laayo, maer hoe ver dat het gaet is mij noyt recht geweest. Tot Lantanch en Coomar, al verre in 't geberchte, recht zuyden van zee aff te reekenen -zijnde Lantangh 2 of 2 1/2 mijl benoorden Sadrebone en weder Comar wel 4 groote mijlen meest oost van Lantan, item Lanten ontrent 3 mijlen oost van de westoever van Celebes _ wert gehouden voor Bancalas landgrensen, 't gunt men nu moet achten met Djepangh vermeerderd te wesen, dat het naest / is van 't geen icker van te seggen weet. En onse bondgenooten, geloof ick, weeten het niet veel beter. Bij opgem. @ registers van Maccassar staat niet aengeteekent off sij naa de veroveringe bennen vrijgelaaten, off dienstbaer gemaect. Maer doch soo sijn se evenwel naer dien tijdt voor dienstbaer volcq gehouden en gebruyckt, mitsgaders het geheele landt doe soo vastgesteld, onder twee hoofregenten, de Coningen van

Laayo en Bancala, die de Maccassaren oock al doorgaens uyt 't geslachte, naers 's landts gewoonte, hebben gelaten bij successie van vader op zoon, en bij gebreecke van kinderen op degeene welcke het volcq daer voor de wettigsten aenwesen. In dier voegen is Crain Laayo nu verleden 29 jaar gekosen in sijn vaders steede, ende Crain Banckala in julij 1667 in steede van sijn neeve (welcke, als wij de vasticheden van Bantheyn veroverden, daer doot geschooten is) op aenwijsinge en begeerte van 't volcq, zijnde van den overledenen noch wel een zoone achtergebleeven, maer noch jongh. En vrouwen off dochters en hebben hier geen regeringe. Behalven de verkiesinge van voorsz. hoofregenten, soo hielt oock op even deselve wijze Maccassaer aen sikh het stellen van de minder heertjens, elck in 't zijne, hoedanig dit land en volcq schijnt gehouden te wesen in volle rust en devotie, maar soo se voorgeven onder soo stracken dienstbaarheyt en slaaffse nedericheyt, dat het haer al lange had verdooten, sonder nochtans op eenig fatsoen te connen een middel uytvinden om hun te redden, voor het invoeren van desen oorlogh op den Maccassarse bodem. Doch hiervan dorffden zij nergens eenige verclaringe doen. Niettemin scheen Arou Laayo eenich vertrouwen op Arou Penonky genomen, en denselven ijs van sijn intentie te kennen gegeven hebben, denwelcken op den 27 sten september 1667 tot ons op Batta-Batta wesende overgecomen, gelijk vooruyt al staat aengeteeckent, wist ons te verseecken dat soo haest wij over de revier van Ayen quamen te avanceren, off indien wij tegen 't quade Mousson niet opbraecken, gelijk de vijanden vaststelden te sullen geschiede, hun selven daerop grootelijcx verlatende (en inderdaet, al de militaire officieren thoonden bij schriftelijcke advijsen van sulck sentiment te wesen), alsdan onse zijde te willen bijvallen. Hiervan bewust is zedert altoos occasie betracht, besendinge te connen doen om die luyden daerin / te conforteeren, doch geene uytgevonden als onder den eersten stilstant van wapenen wanneer naer voorgaende over en wedergebrachte kundschap, eyndelinge bij nachte Tousawa de Coningen van Laayo en Bancalo is gaan aboucheren, dewijle hij met haer bekend was. 's Nachts daeraen quamen zijluyden over de revier van Ayen, alwaer doen in voege van ons genomen overlegh, door Zijn Hoochheyt met die beyde, present Dayen Mangapa, ouste zoone van Laayo, is geconfereert en wijder besproocken den naestvolgende nacht haer vastichheyt die sij in bewaringe hadde aen de oost zijde van 't bosch van Ayen, een musquet- off groote roerscheut van de voorsz. reviere aff, aen ons in te ruymen, onder een loosen alarm van musquetterie met loos cruyt geladen. Dus wiert de wapenschorsinge, dewelcke de Maccassaren scheenen te willen treyneeren, tegen den avond affgebroocken en 't werck volgens bespreck ge-executeert, waervan in 't breede can werden gelesen bij ons missieve van den 9 den november 1667 per de Quickstaert aen hun Edele gesonden. En meteen retireren hun de Touraters, noch versterckt met Crain Badjinh met al 't volcq van Badjinh ende Toe Poelonbancky naar huys, sonder op het roepen ende ontbieden van de Maccassaarse koningen eenich reguard te neemen. Deese deden 's mergens wel wat effort op de verlore pagger, maer tevergeefs. Radja g'assisteert met mijn oppassers defendeerden 't vroom, en de vijand ontsagh oock het cannon, dat door 't heele bos heen speelden, als mede 't geen tot defentie van 't veroverde expres tot bestrijkinge van de oostcant vlijtich gestelt wiert, soodat wij met den avond meester van alles wierden, en daarmed in staat gerochten om alle swaricheden, die veele in 't hoofd stacq, ten principale aen een zijde te setten, gelijk oock al ten

eersten de Maccassaren, beducht voor meer affval, hun neygden tot vrede; daaruyt te vermercken is, dat het overslaan der Touratse volcqueren het vercrijgen van de vrede van Bonaaye seer gefalicateert en verhaest heeft, en waerin wij mitsdien niet naargelaten hebben te presteren onse beloften van hunluyden soowel als de Bougijs haare voorige aengebooren vrijheyte te betrachten, alsoo d'een soowel als d'andere voor soodanich op de alderfavorabelste wijze bij artl.@ 18 en 19 van 't contract verclaart zijn. Maer 't heeft ons gebleecken dat de regeringe van Maccassar / seer hart viel, dees luyden in dien staat aen te sien, en zijluyden waren oock weder so cleen en versaegt om tegens haer te spreecken, dat ick mij over hun en niet minder over de Bougijs te meermalen dierwegen opentlijck misnoegt betoond en in presentie van de coningen daerover geproschieert hebben. Selff oocq nu noch naa de laaste vrede, wesende in 't regard van die beyde onder pmo.@ februaryo 1668 tot naeder verclaringe van 't gecontracteerde sulcx met Cronron gebesoigneert ende versproocken, als bij resolutie is geinsereert en waervan in de volgende materie van Maccassar noch sal werden aengeroert.

Als de Touratse coningen etc., naer het overgeven van de pagger, hun g'ritireert hadden en 't huys gecomen waren, deden se een vlijtigen tour door 't landt, dwingende de negerijen welcke niet gewillich waren, en onder anderen oock Lincques. Sadrebone coste niet tegensgehouden hebben, maer hier vandaen stierden se souravans tegemoet, en lieten zeggen, dat het stilstant van wapenen was, dat het soo aengenomen, en sulcx de plaats gepasseert wierde (dat niet behoefde noch behoort hadde te geschieden),verschijnende op den november met haer geheele macht in 't leeger, daer se in ons quartier luydruchtigh gerecipeert en behalven de vereeringe in de eerste entreveue bij nacht aen haer gedaen, noch andermael beschoncken bennen. Hier swetsten dese nieuwelingen ende de Bougijs onder den krissendans soo weynich niet op, en beyde eeven ijverich versochten se om de negotiatie aff te breecken, en dat haer mocht toegelaten werden, den vijand die haerluyden soo langh gedrukt hadde, nu eens weder te vergelden, vaststellende dat sij niet en souden connen resisteren, maer ten eenemael vernielt werden. Doch dat was ons niet geraaden, en wij en waren doch niet gequalificeert om eenige forten en casteelen aen te mogen tasten. Sulcx gingh de handeling voort en op den 15 den, wanneer 't geschieden ten pricipale affgedaen waare, quam de Fortuyn met hun Edele advijsen van dato dan 4 october 1667, ons ontlastende van de voorgaende restrictien en defenderende de zaacken aen 't gemeene goede overlegh van den raad, maer doen was 't te laat, en niet dienstich om uyt te scheyden.

Inderdaat, men moet seggen en bekennen dat de Touraters met haar overcomen ons te dier tijt hebben gedaen een seer costelijck / en groot offitie, en offwel wij aen haer niet minder, soo heb ick se altoos echter uyt dien hoofde, gelijk yegelijck bekent is, allesints seer vriendelijck getracteert, gecarrasseert, beschoncken (want sij waren arm), gemainteneert, en voort allerwegen geholpen, ten besten geraaden, sorghvuldigheyt aengespreect en sulcx meer, als maer eenichsints 't haaren besten dienen conde, niet minder als de Bougijs. Maer och arme, behalven 't voorsz. en hebben se sedert tot nu toe niet met alle gedaen, ons alleen gedient hebbende tot een last en beswaernis en 't gros van haer volcq tot vijandt. Onder de vrede was het haer aenbevoolen, de wercken van Barrombon, Pannekoka te slechten, en daertoe 1000 man hier bij der handt te houden, maer sij

thoonden soowel als de Bougijs, dat, nu se vrij van de Maccassarse swiep waaren, haare handen niet meer stinden om te wercken, en in plaets van binnen lants selve te bezorgen dat alles in sijnnen ordre gebracht en gehoude wierde, gelijk de dagelijcxe vermaninge was, soo liet men dat meest op andere aencomen. En hier was men vol ijver om haer volcq, bij de Maccassarse grooten als dienstbaare domestijcquen etc. resideerende, te doen wtcomen, daar ick dagelijcxe hooftbreeckinge van had, soowel als van de Bougijs. De Maccassarse coningen claegden over die van Tourata meest, en de gemeene man over d'eene soowel als d'ander, en meest over de Bougijs. Ondertusschen maecten 't de Bougijs in 't land van Tourata soo bond als se conde, de luyden affpersende al wat sij hadden, wegneemende en vervoerende de padye, buffelbeesten, jaa oock menschen, seggende: ghij zijt nu onse slaven, en Radja Palacca uwen heer, sonder dat yemand daer yets tegen seyden, off dorffden zeggen. Dus had het Cronron te gemackelijcq om dat volck weder sachiens aff te trecken. Die van Poelebancje en Badjng gingen voor en verbonden hun al in januario, en vervolgens weder aen hem beschenckende de bevelhebberen, den eene met dit, den ander met dat, sulcx dat de Touraters al mede tot hem gingen. En dit alles was soo secreet niet, off zij conde het genoegsaem ontdeect hebben, indien se haare zaacke hadden ga geslagen, want der waarendere eenige die quamen thoonen wat haar uyt Cronrons naame toegestiert waar. Maar dit dreeff soo al heen, en zij dachten dies te meer van de getrouwichheit van haer volcq verseeckert te wesen. Desen wisten haer oock stil genoeg te houden. Ons wierde nu en dan / niettemin al wat gerapporteert, dat haer telckens tot advertentie bekent deden, eyndelijck oock nevens expres bevel hun daerop naerder te informeren, dan sij vonden 't altoos wel, doch ten laasten wel dobbel qualijck, want als zijluyden geadsisteert met Crain Lincques, Arou Marouangen, Dayen Maleeuwan, en eenige meerder Bougijse bevelhebberen naer Tourata gedemiteert, en g'ordonneert waren aldaer tegens des vijandts preparaten ontrent Sadrebone en Djepan in postuere te gaen staen, en mede haer troepen te versamelen, soo wierden de vaenen van Jerenican en sijn onderhoorigh volcq op een vijffde deel soo stercq niet als de onse, niet soodrae moedigh buyten de paggers in 't velt en op de onse aengevoert off al dat Tourata, Badjng ende Poelongbancky genoemt is, ging door, sonder datter noch gevochten off te deegen begonnen was. De Bougijs naer een sprong off twee mosten volgen, ijgelijck had genoeg te doen om sijn lijff te bergen. Dus quamen se gedevaliseert, d'eene voor en d'andere naer, hier en daer een prauw gevonden hebbende, enkel en alleen, sonder volck en gevolgh aendruypen, grayende als kinderen, sullende Crain Laayo in zee gesmoort en weggedreven zijn, soo niet te gevalle een van onse scheepen, met sijn prauw, hem en de sijne met haer vaertuygh opgehaelt en aen boort gebracht hadden. Doen 't overschot der Touraters allemael bij malcander was, conden se geen hondert copen met domestycquen met al uytmaaken. Alles was geslaagen, land, zand, vrouw en kinderen en wesmeer verlooren, sonder vechten off verlies van een druppel bloed. De Bougijs quamen nu en dan weder tevoorschijn, doch den sourouangh, genaemt Toa Cabba, liep schelmachtigh bij de vijand over. Nu sat men bedruckt, en keecq, soowel 't eynde raad als daat. Zijn Hoochheit, gequest leggende, creeg bijcans de dootstuypen van alteratie, ijgelijck van de bondgenooten was even verbaest en hertelijck verslagen, geen andere troost als de Compagnie, daer most gegeten en gekleet zijn. De vijand lachten en wierd moedigh. Zij hadden geen

ongelijck. Doen het te laat waer, conde men besien en mercken, dat men tevooren niet gelooven wouw, en darhalven niet van deege deed ondersoecken. Nu beclaegde men sikh mijne ordres niet beter opgevolcht en mijne vermaningen niet beter acht gegeven te hebben. Nu hoorden wij oock eerst, dat Zijn Hoochheyt op private autoriteyt sikh toe-geeygent hadden de Coning / van Maccassars packhuysen vol pady in Tourata, bedragende een groote quantiteyt, sonder ons daervan een woort van bekent te doen, zijnde dit alles met dese revolutie weder verlooren. Item dat Crain Laayo en Crain Bancala, zedert de vreedde, over de subalterne waren blijven houden even soodanigh gebied alsoff d'andere, mitsgaders oock heel Poelonbancky etc. hunner dienstbaer gemaect, en zij beyde alleen tot vrijdom gestelt waren, dat voornementlijck Bancala van de dochters uyt de huysen der Maccassarse grooten ingetrocken, sulcke als hem bevielen, naar sikh genomen, en de ouders onthouden hadden, hebbende doen der gevochten had behooren te werden, sich meer gemoeyt met disputeeren tegens Lincques, wegens de negerij Lincques, en over een partije van de Poelonbanckers, als met hetgeene dat noodich gedaen most werden, en soo voorts. Dan het wiert meest ontkent, en aldersterckst, dat de Bougijs in Tourata iemandt veroverlast soude hebben. Summa, het stint in die daagen weder met Tourata etc. gelijk als oyt te vooren. Banteyn en Gantaran sloegen oock om. Sommige van de bevelhebbers wierden mishandelt, andere gecarasseert, naar de vijandt vont te behooren, vrouw en kinderen naer Samboupa vervoert. Plunderen wasser oock geen gebreck. Crain Jerenica speelden oock mede poot aen, want hij had niet. Sulcx verschoolen hun veel van de gemeene luyden in de bosschen. Dit voort verbij geslaagen, naer verloop van 3 à 4 maanden begaanden weder boodschappen uyt Tourata herwaerts te comen aen de coningen. De besettinge op Batta-Batta wiert bestelt omdat de coningen en Sijn Hoochheyt voor seecker gelooffden datter weder toeval comen soude. Daer quam besendinge van Sadrebone met goede presentatie. Dan men leurden daer soo lang mede, dat alles weder vervloogh. De herstelling op Batta-Batta deed geen operatie in de verhoopte wedercompste der Touraters, Poelonbanckers etc. Deselve was echter niet onnodich, indien men volcq genoeg had gehad. Eyndelijck, naer verscheyde versoecken, resolveerden de coningen naer Tourata te sullen gaan, soo men hun conde adsisteeren om te sien off dan haer volcq, gelijk zij voorgaven en belooffden, souden tot hun comen. Dus wierden dan op mijn aendringen, behoudens alsnoch de voorsz. besetting op Batta-Batta, ruym 600 Bougijs onder Arou Cayo, zijn broeder Deyen Mamangen, en Arou Marouangen, met de Caneelboom, en Wiltenburgh den 25 sten september 1668 derwaerts gesonden. Maer sij landen tot Chicoa, en maecten hun daer vast. Doch den toeval was in den beginne weynich, bij vervolch wat meer, en zij rochten eyndelijck aen 't branden. Voorts op den 27 sten / october geslagen en victorie vercregen hebbende in de negerij Lincques op Crain Wello nevens veroveringe van twee paggers, soo groeyden den moet wat. Crain Wello wiert in dit gevecht doodelijck gequest, en van onse zijde Deyen Mamango, tweede prince van Kayo, dootgeschooten. Een derde pagger tot Lincques verliet Crain Laycan, en teeg ter vlucht. Daermet quamen dese en geene haere coningen bijvallen, voornementlijck van Crain Laadjos volcq, invoegen Tourata tusschen de bochte en Chicoa gansch weder gesubjugeert en van vijanden gesuyvert was. d'Onse haer met elcanderen sterck reeckende 3000 coppen off wijnich min, daermet van meening wesende te lande naer herwaerts

te coomen, maer in passant Lantan ende Sadrebone eerst met te neemen. Ondertusschen, om in dien ijver geen verhingeringe te brengen, deden wij Arou Marouangen, zijnde met Arou Cayo in groote tweedracht, herwaert comen, en verstinden uyt hem bij naader mondelingh rapport, dat alles nu stint om maer wel vervolcht te werden, doch datter schietgeweer ontbrack. Sulcx vonden goet den prince van Soping, Toappa, nevens Deyen Maleeuwa en 80 van de cloeckste Bougijs, daer Radja wel 150 coppen van maecten, per de Cabeljauw noch darwaerts te stieren, met bijvoeginge van 30 musquetten voor die van Tourata, boven noch 6 die de schipper van Wiltenburgh haar al bereyt beschickt had, om alsoo de voorsz. intentie te nerstiger en met te meer rigeur te pousseren. Waerenboven zijluy selff noch middelerwijle wel tot 4000 coppen in sterckte waaren aengegroeyt. Sulcx wasser niet te dencken, off alles most een groot succes neemen. Maar al wint. In plaats van Lantan met voeten plat te loopen en vervolgens Sadrebona, ging men het van verre belegeren, gevende de verbaeste vijandt tijt om te fortificeren ende sijne schrick te versetten. Aen ons versocht men cannon om het beschieten, dat al mede wiert geaccordeert. Maer Crain Sadrebone, van Samboupo met eenige recreuten de novo naa Tourate gesonden, passeert onverhindert, dat de onse gemackelijck costen weeren, lecht alles in coolen datter noch was, en onder andere Bancala, doet een grooten vrouwenrooff en stiert se langs 't gebergte naar Goa. Dit wert soo haest niet vernomen, off de onsen lichten de voet en vluchten eylens van voor Lantan na Chicoa, sonder eens om te sien. Die van Lantan verlaten haer besettingh, en gaen verstercken Crain Sadrebone, diens troepen met het affdrupsel van de onse oock noch al toenemen. Wij hiervan verwittigt, zenden niet alleen rijs tot ontset, / ten aensien den overvloedigen pady die se daer gecregen hadden al verquist en vervoert waer, ne maer noch van ons swacq guarnisoen 32 Nederlandsche en Tarnataense militairen, om onder den schipper Bolland nevens 4 matrosen en een chirurgijn de voorsz. troupes onser bondgenooten te blijven bijwoonen. Daermet sij wel weder van Chicoa aen de gangh en eyndelijck boven in 't landt, onder 't gesicht van de vijandt ontrent Chimongh geraecken, maer seer ongeerne aen 't gevecht, niettegenstaende in en off twee rescontres het voordeel meest aen onse zijde bleeff, thoonende daer Arou Cayo, gelijk het hem opentlijck wiert verweten, een grooten, laffen bloo-aert te zijn, en van Deyen Maleeuwa wiert het beste vertrouwen niet genomen. Dus mosten wij wt nootsaacke die twee herwaerts roepen, en bij gebreck van andere Arou Marouangen weder derwaerts senden als bevelhebber over alles, eligeerende Toeappa, prince van Sopingh en Arou Bilien als overstens over 't Bonese en Sopingse volcq dat al mede van geen operatie was, mancquerende het die beyde brave borsten noch aen de wil noch aen de couragie maer al de rest van 't volcq aen moet om wat te doen. Dus wort er in dien heelen tocht nyet anders uytgerecht, niet tegenstaende de devvoiren van schipper Bolland, als dat van he hooghte Thea-Tea, een onwinnelijcke cituatie en een wijck voor 't Laayose, gelijk den bergh van Sinala is een wijck voor 't Banccalas volcq, affgehaelt sijn geworden over 5000 verhongerde menschen, meest vrouwen en kinderen, en gebracht naer Chimmongh, dat doe te meer gefortificeert en tot een generael quartier gemaect wiert, versorgt werdende met 2 stucx cannon. En off wij ons noch al niet en lieten verveelen tot onderhout van dat hongerig volcq, boven twalff lasten met Wiltenburg gesonden en de heele fleuyt Leerdam, met noch 203 last rijs darwaerts te senden, en d'selve met de Cabeljauw oock daer in besettinge te houden, op hoope

van nog eenige moetwinnige in onse bondgenooten, soo was dat al mede om niet, jaa sij lieten haer als door den vijandt beleegeren, die op een cleene distantie in corten ses vastigheden opwierp. Met groote moeyte dede men de onse tegens de twee naaste oock eene op maecken, om onder faveur van die des vijandts werck aen te tasten, doch zij verclaerden haer eyndelijck onvermogens de vijand wegh te drijven sonder adsistentie, niettegenstaende evident / bleecq, dat de vijandt soo onmachtigh en door verloop van 't volcq om gebreck van spijs niet in staat was van zich buyten sijne wercken te derven verthoonen, dat se maer voor versierselen aannaamen, schoon het haer dagelijcx door overloopers wierde geconfirmeert. Maer haare vrees waer te groot om dat te connen gelooven, hoorende veel liever dat de overcomelingen zeyden dat het guarnisoen soo groot ware, als zij selve wel coste oordeelen dat het niet conde sijn; riepen gestadigh om cannon en wouden gedurigh aen geschooten hebben, en soodanigh de vijand forceren tot het verlaaten van sijne wercken, sonder selve daertoe yets te willen contribuieren, sullende in de translaaten van haare brieven connen blijcken, hoe ootmoedigh zij den Coninch van Palacca bidden, de Bougijs soowel als die van Tourata, dat hij haer doch wilde met alle man, vrouw ende kinderen etc. van daer comen affhaalen, item oock in een brief van de 27 sten december door Bolland geschreven, willende het gantsche land aen den vijandt ten besten geven en verlaaten, omdat se daer nu niet en conden uytrichten, off altoos men soude haer vrouwen en kinderen harwaerts brengen en dan wouden se met en onbeschroomt herte vechten. Om 't welcke oock te proberen, daertoe al bereyt ordre hadde gestelt, maer vernemende het ontzet van rijs, spraacken zij niet meer daarvan, en alsoo weynich mede om de voorschreven rijs te betalen, want het is geloovelijck dat sij het niet en hebben. En off nu wel niet meer te claagen viel over 't verloop van 't volcq, soo was het weer wat anders. Summa eygentlijck die zaecke alleen, dat sij niet en derffden, oock niet en wilden vegten, blijvende met een gros van over de 10.000 menschen daer stil en leedigh ons op den hals sitten, en vermeerderen dagelijcx van onderdanen, die niet uyt lieffde, maer om de cost van Samboupo en elders nu weder bij haer quamen. In dusdanigen verval lach nu het werck van Tourata, soo schelms en schandaleux door pure blootheyt, van soowel die van Tourata selve als de Bougijs die men haer ter adsistentie had bijgevoecht, ten derdemael gebracht, niettegenstaende zij in dees 3 de opheffinge, begonnen met den optocht uyt Chicoa, met een troepe van 40: Nederlandtsche en Tarnataense militairen zijn bijgewoont, wesende echter noch soo cleenhertigh, dat se beeffden en schrickten, wanneer maer bij preuvve spraack om de scheepen daer vandaen uyt de besettinge wegh te neemen, seggende / rontuyt, dat zij dan, niettegenstaende al vrij wel en op een favorabele wijze beschanst laagen, daer niet en dorffden verblijven. De saeck evenwel en mocht men hier soo niet laten steecken. Dus is deselve, door Godes hulpe, met 't gebruyck van de 200 militaire comende met de scheepen Witte Leeuw, Claverskerque, Loenen etc., tot recreut van de oosterprovincien van Batavia (en waarmede hun Edeles de schippers geordonneert hadden, daar en daer ontrent eene bravade te doen) weder herstelt, zijnde de militia geland en niet sonder veel tegenweer, off oock niet sonder schaade aen onse zijde, de vastigheden voor een gedeelte vermeerstert en voor een gedeelte bij nacht verlaaten, mitsgaders de vijandt weghgeweecken, en sulcx 't gantsche landt daarvan gesuyvert, hebbende Crain Sadrebone sigh geritireert naar Sadrebone en daer begonnen de

plaatse tot defentie te bequamen. Dit in eenen dagh beschiet, inbarqueerde de militie 's anderendaeghs en de scheepen voorderen den 3 den februarij haare geordonneerde reyse, sonder dat het doe benodicht was ergens meer 't zij aen de cust van Celebes ofte aan Zaleyter te braveeren. Nu waren de bondgenooten weder helder en soo moedigh, dat zij niet beter wisten off zij hadden haer selven geret, ten minsten naer 't verdrijven van den vijandt ende 't vermeesteren van haar wercken, verclaarden se de soldaten niet meer van noode te hebben, en souden 't voort selve connen verrichten, wesende volgens 't aanschrijven van Tourata niet boven 5 à 600 Bougijs en Touraters in 't geheel bij malcander gebracht conne werden (daer se volgens eyge opgeven 4000 man stercq mosten zijn) dewelcke naar 't veroveren van twee paggers absoluyt niet verder voort wilden, versoeckende dat hij van haare vermoeytheyt wat rusten en de paggers voort tot morgen bezetten mochten, om dan weder op 't nieuw aen te vallen. Maer, als gezegt, den vijandt vertoeffde soo lange niet, gingen 's nachts door, en verlieten deselve, daarop denselven 3 den februarij volcht der bondgenooten marsch naar Geringh en Ronbya, beyde eygentlijck mede sorterende onder Laayo en gelegen in 't landt van Tourata, niet veel minder als een dach marcerens van Chimongh. 't Eerste wiert geforceert, 't laaste voecht sich gemackelijcker. De Geringers retireerden meest naar 't gebergte. Den 7 den compt den prince van Sopingh weder op Chimongh met de zijne, misnoegt van dat hem door Arou Marouangen zijnen buyt weder waar affgenomen. Den 13 den volgden hem Arou Bancala en zijn volck, omdat daar 't werck waer affgedaen, zijnde die van / Bantheyn van selve haer oock comen vernederen, die Marouangen en Arou Layo een schattinge ofte contributie van 100 teylen hadde opgeleght. Insgelijcx die van Geringe en Ronby, 't gunt de gesanten van Boele-Comba, welcke mede al op wegh waren, deed terugh blijven, hebbende sich Banccala in desen niet willen mengen, als geloovende dat het soude zijn tegens onse intentie, en voornementlijck naedien se nu daar leggen bleeven alleen om die boetens in te vorderen, voorgevende te willen vertrecken om oock Bonteloue, Zappaye etc., daar de Geringers en die van Ronby voor een gedeelte waaren heen geweecken, mede te verwoesten. Maer daer viel niet besonders van als tijt quisten. D'opperhooffden van Leerdam met de coningen present op Simong, vonden goet het lichten der schattingen te verbieden uyt onse naame. En den prince van Soping mitsdien refuceert 18 1/2 maesen, wat cooperwerck, een paerdetoom en 1 daugris, welcke hem op den 20 sten februarij wierde toegesonden voor sijne portie uyt 30 teyls door die van Banteyn en 17 teyls door de Geringers en Ronbyes albereyt in diergelijcke dingen opgebracht. Drie daagen daernaer quam wel tijdinge dat de onse alle negerijen om ontrent Bonteloue hadden verbrandt, ende dat se 't volcq op 't gebergte van Phrige gevluht wesende, daar nu beset hielden, begeerende adsistentie van cruyt en loot, met eenich recreut om se aen te doen, 't gunt ijlich gesonden, en teffens gerecommandeert wiert dat werck te verhaesten, om te spoeyen naer Sadrebone. Maer dit en beschoot sooveel niet. Den regen had de schult, dat het niet voortginck. Onse machten lagen verdeelt, Marouangen met de Bougijs onder Arou Bilien in de negerie Parentelas en Crain Laayo in Maapoa, hebbende Marouangen daar een verstooten wijff van Kronron opgeslagen, sonder sich de saacken tot misnoegen van de vordere bevelhebberen wel aen te trecken als alleen 't opsamelen van buyt, sooveel hij wist bijeen te schrappen. Men en kreegh tot Chimmong geen recht bericht. Oversulcx vertrocq den Tarataensen

vendrich darwaerts den 9 maert, om inspectie van saecken te gaen nemen, retournerende den 15 den met rapport dat alles in disordre lach, Arou Marouangen op Ronbia, Arou Bilien met 30 à 40 man op Geringh, en Crain Laayo als vooren, ijgelyck inputerende den eersten dat de zaecken niet waren voortgegaen, en dat niet alleen Bonteloue, nemaer oock Zappaaya, Phrigi, jaa oock Tassese, Boele-Comba etc. niet en soude hebben connen tegenhouden, hebbende Crain Zappaaya, dicht bij Bonteloue, beyde een dags reysens van Geringh, al vooruyt laten weten / zoo haest Bonteloue vermeestert waer, hij alsdan datelijck overcomen wilde. Craain Laayo, eygentlijck wat schaamte gevoelende over al des wandevvoiren, trocq met seyn op Bonteloue, veroverde dat nest, creeg 30 gevangens, de rest vluchte naar Tassese, welcken cours Crain Zappaaya oock nam, en Laayo arriveert den 17 den op Chinnong, stercq 600 man, sustinerende dat Marou Angen, schoon ontboden, niet comen soude van Robia, daer hij noch al continueerde, tot het eerste wijff noch 3 andere genomen hebbende, met intentie naar Bonteyn noch een vijffde te gaen haalen, en dan voort naer Boele-Comba te willen trecken. Hij wiert echter met een expressen geroepen, en gelast 't volcq van Geringh, Rombaya en de voorneemste van Banteyn met vrouwen en kinderen mede te brengen. Daerop verschijnt hij den 20 sten alleen met cleen gevolch, en drijft in raade ter presentie van de scheeps opperhooffden, ongeacht onse contrarie ordre, door, niettegenstaende de vordere bevelhebbere altemael van contrarij sentiment waren en de troepen op Chimongh nu meest bij malcander waren, dat de macht eerst naa Boele-Comba trecken soude. Maer de voorsz. opperhooffden wederhielden 't, begerende daerop al tevooren onse nader ordre te verstaen. Dus vonden wij goet denselven weder van daer naer herwaert te roepen, en 't gesag te laten bij de Touratse coningen, elck over sijn eyge, mitsgaders Sopingh en Belien over 't Bougijse volcq, blijvende het hooghste respect aen Crain Laayo om zijnen venerabelen ouderdom. Maer eer dat geschag was noch Marouangen door mij vermaent met een vriendelijcken brief en daerin genodicht herwaerts te comen, zoo hij moede was 't wercq ginder sonder verlet van tijdt te vorderen. Doch voor deses ontfangh had hij stilswijgende, met overlech en voorweten van Crain Ladjo, onder Arou Belien en Arou Salenkeete naer Boeloe-Comba affgesonden tusschen 2 à 300 Bougijs en 400 Touratanen. Sulcx moste Arou Beela, naar 't becoomen van onse brieven, oock den selven wegh uyt, om niet alleen die, maer noch een parthije andere Bougijs, welcke al tevooren naer Boele-Comba geschickt waaren, weder op te haalen, en nam Marouangen aan op Ronbya alle die van die plaats, van Geringh, en voort meerendeel van Bantheyn te gaan versamelen, om met hem naar Chimongh te brengen, 't gunt hem mislucte, comende den 4 april, tennaauwernoot g'eschiapeert, gevluht op Chimongh, achterlatende 5 Bougijs van sijn gevolch, alsoo Crain Wello, sich onthoudende tot Tazzeese, met 90 man, / op 't ontbieden van die van Ronbya, daer ter spoet aengecomen sijnde, die beyde negerijen hem weder waaren toegevallen, daarvan 't volcq met hem naar Tazzeese gevoert heeft, wesende 't zeedert op den 10 den april door eenige Bougijs, affcommende van Boeloe-Comba, voorts in brandt gesteecken, en heel verwoest, becommende 10 coppen van de noch verbleve wonelingen, die niet haestigh genoeg vluchten conden, zijnde ten selven daage oock op Chinongh van Boele-Comba weder geretourneert den prince van Sopingh, Bilien, Salongkete en Mario Bone, latende haer volcq meest tusschen weege met die van Boele-Comba, herwelck

landschap nu ten eenemaal aen onse zijde gebracht waar. En als men nu meende de meeste troepen bijeen te sulle hebben in een à 2 daagen, soo was Marouangen voorsz. 10 den april, stilswijgende, naer Bantheyn gereyst en hadde alle affcomelingen van Boele-Comba, soo Bougijs als Touraters, daer aengehouden, doende besendinge naer Chinongh om meerder volcq, om ginder een pagger op te werpen, tot bescherminge van 't gezaij, hebbende ondertusschen daer getrauwte de vrouw, die hij staande sijn aenwesen op Ronby, gelijk voor verhaelt, had besproocken. Nu most men daer weder yemandt heen schicken om den selven, ofte ten minsten 't volcq, te doen opcomen, dat noch weder aenliep tot den 10 den mey, als wanneer hem is aengeseyt, dat hij conde vertrecken naar herwaerts, en sich onthouden van eenich commando. Aldus is den schoonen en costelijcken tijt van den 15 de februarij aff tot den 15 de may doorgebracht sonder het allerminste verrichten, daer Arou Marouangen evenwel de meeste schult van is toe te schrijven, hebbende in desen de Touraetse Coningen, volgens 't getuyge van des scheepsbevelhebbers daer in bszettinge, doorgaens getoont dat se graagh vroeger hadden voortgewilt, om Sadrebone aen te tasten, dat al echter, indien van hertelijcker ijver ende meerder couragie waren aengedaen geweest, genoechaem coste werden geschiet. Want de macht die ledigh en stil bleeff leggen daertoe groot genoeg was, jaa grooter als waermet zij ten laasten noch sijn affgetrocken. Ten minsten zij conden die plaats met continueele courses- want het en is niet meer ontrent 5 mijlen van Chinnongh- soo hebben gematteert, dat niemant het hoofd daarvandaen hadde derven uytsteecken. Onder dese leedicheyt zijn wij / noch al genootsaecht geweest, naer het affsenden van Leerdam, in 3 distincte maelen soo met de hoecker den Haring als 't fleuytjen 't Waterhoen daerheen te beschicken een hondert ses lasten 39 maeten rijs, daer maer 8 lasten in 't Waterhoen van overigh bleven, om noch eene repartitie voor Sadrebonne te connen doen. En sonder dees gedaane bijstandie van spijsen en had men niet een mensche aen den gangh connen krijgen, daar seecker niet waer aen verlooren geworden, want doch echter en isser ter werelt niet met uytgerecht.

Den 22 sten maert geschagh op Chinnongh een wapenschouwinge der Bougijs, en wierden doen bevonden noch

530 copen sterck te zijn, ongeveer

200 die absent, soo tot Boele-Comba, Banteyn als elders waeren. Die van de Touraetse bondgenooten vand men oock niet bij der handt maer en waeren niet verre. Crain Laayo gaff 2060 weerbare mannen an (?) van sijn volcq en daer onder 43 musquettiers

740 copen en 40 musquettiers van Banccala, dat samen een gros van 3530 copen weerbaer manvolcq is.

Daarnaar bennen der noch al successive uyt Samboupo en Goa, veele Touraters naar Chinnongh affgesackt, gelijk als de crayen naar 't aas, omdat se verstonden dat men daar noch al yets te eeten creegh. Evenwel als den 15 den may een naeder monsteringe in 't velt wierde gedaen, zijn der niet meer te vinden geweest bequaem om voor soldaet te marchieren, dewijl der veel siecq laagen volgens 't aengeven der coningen, als hieronder wert aengewesen.

Crain Laayo	941 man en daeronder 60 musquettieren
Crain Bankela	623, 43 musquettiers

	110	
sulcx tesamen	1564,	103 /
Bougijs		
Arou Beele, Sopingers	220,	55
Arou Bilien Bone	80,	7
Arou Sambobia	40,	8
Arou Salanketo	20,	2
Arou Pondere	20,	2
Arou Kayos volck	70,	5
Arou Boeloe	40,	1
Arou Tonra	20,	-
Arou Bengo	20,	-
Arou Mario in Bone	90,	4
Crain Ballo	39,	4
aga Santary	10,	-
tesamen	669,	88
't volck van Bantein onder		
Deyen Manaba	171,	1
't volck Gantaran onder	100,	-
't verbleve volck van		
deyen Maleeuwa	33	
Item van Deyen Majerre	10	
	43	
Somma	2547,	192

Daer behalven bleven in besettinge tot Chinnong, daarvan de bevelhebberen deckmael zijn verandert,

van Crain Layoos volcq	418, 18
Crain Bancala	110, 10
de Ternatanen	12, 10
	540, 38

Monterende 't heele gros soo naa 3100 man, ende daaronder 230 musquettiers, seecker overvloedigh volckx genoegh, wasser maer moets genoegh, en noch waaren de troosdragers daeronder niet gereeckent

Naar monsteringh marchieerde dit leeger voort soo het scheen, zeggen de opperhooffden van de scheepen, welgemoet en geresolveert, oock vol couragie, en hadden Crain Laayo en Bancala op onse recommandatie bij handttastingh / belooft haare weyffelaren nu lustigh te preuwen, en in de spitze te zetten. Maer och arme, eerst trocken se naar Bancala, en maeckten daer partij schanskorven. Dese in genoeghsame quantiteyt voltoyt, marchieerende voort en gingen haar

stercq maken op den bodem van Djepan aen de groote reviere, ten minsten noch een groote mijl van Sadrebone. Cort daerop comt Crain Sadrebone, niet boven 1000 coppen stercq, moedich tegens haer wt, en zeecker hij wiert weder wacker ontfangen, oock gansch geslaagen, en tot aen de poort gedreven, achterlatende zijn hoofvendel, quitachol, 't gomme gespel, en wes meer, wesende allenthalven een gesignaleerde victorie. Was d'selve maer sonder intermissie voortgezet. Maer in plaats van hier ten eerste ter bequamer plaatse, gelijk er geen gebrack, poste te vatten, rettereerden se met alle man weder naar 't quartier. Arou Marouangen, niet willende herwaerts comen, comt met 150 à 200 man daer mede op sijn eygen houtje weder aanleuren, sijnde stilswijgende van Chinnong doorgedaen. Hiervan dan had Radja onder Deyen Maleeuwa, Arou Oedjou Poele ende Ponechilla uytgemaect ruym 300 coppen van 't beste volcq, om daer ergens eenen menschenrooff te buyt te gaen opdoen. Hiervan verwitticht, dacht mij dat beeter waare, terwijl d'onse van Chinnong doen gegist wierden te moeten bij de wercken zijn, 't selve te conjungeren, 't gunt Sijn Hoochheyt doen soo ordonneerde, maer buyten prejuditie van sijn Moeskoppen, sulcx dat onse leger met die recreute niet min als 500 coppen van 't outste volcq wierde versterckt. De vijand had onder Deyen Maroepa en veel andere aensienelijcke hoofden oock hulpe binnen Sadrebone gestelt. Tusschen den 25 sten en 26 sten mey brachten de onse op een bequame distantie en noch bequamer plaatse op de gront van een verbrandt dorpie, met boomen naer des lants wijze omzet, een nieuw wercq uyt, en bleeff daarover de zorge. Crain Laayo en Deyen Maleuwa aenbevoolen. Smergens quam de vijandt daertegens uyt, maer wierden gerecuseert. 's Naarmiddaghs, onder 't vallen van eenige reegen, doen se noch een preuve en tasten de troepe van Bancala aan, staende op 't velt tusschen 't nieuwe werck ende de stadt. Deese deynste. De besettinge van de pagger, dit siende, verlaat se, en opdat ick mij niet abuseere met omstanigheede, al de onse werden schandaleux ter vlucht geslagen tot aan 't quartier toe, dat mede was verlooren geweest, soo niet den prince van Sopingh / en zijn volcq, weder moet grijpende, hun omgekeert en de vijandt gestut hadden, sullende noch te dier tijt, soo de helfte van de onse met de voorsz. jongelingh maer weder waren toegezet, den vijand een volle nederlage hebben connen geven, maer de spillen lagen in d'as. 32 coppen, daeronder 't hoofd van Arou Aroukeka, met 40 musquetten en meer, 4 ofte 5 vendelen zijnder verlooren, daer ons kennis van gedaen is. Hiermet hingen soowel hier als daar de hoofden weder neder. En omdat ick die staat wel maecte, sond ick de heer commandeur met 25 soldaten naer derwaerts toe, tot opweckinge der verslaagen geesten, die wel te pas quam, want die luyden leefden in sulcken schrick datse telcker stond weder vreesden te sullen aengerant werden, 't gunt, indien 't waare geschiet, zij souden gewis sonder d'alderminste resistentie de legerplaetse verlaaten en yegelijck om een goet uytcomen uytgesien hebben. Soo verre verrees 't leven weder in haar, dat se des vijandts padye destrueerde, sonder dat het den vijandt bezuyden en beoosten verhinderen costen (en die bequaem was opaaten), behoudende die voor zijne portie 't gunt benoorden geplant was. Maer om als keerels voor de vuyst weder een canse te wagen en het arme nest aen te doen, daer stint haer den cop noch het harte niet naar gelijk blijkt datter niet gedaen is doe de pady wegh was gebracht gebrack het aen volcq altijt wat, en eyndelijck waren zij soo onbeschaamt bloo, dat sij niet dorffden in besetting blijven niettegenstaende het aenwesen

van den Commandeur. En noch onder de stilstant van wapenen, sulcx als verhaelt in de materie van Batoukeke, mosten wij Arou Vaqua derwarts senden, om de belegeringe met eeren uyt te houden, gedurende de wapenschorsinge, waerontrent de Bougijs den eenen soo wel als de andere, voornementlijck naerdats de prins van Sopingh door ziekte was herwart gecomen, niet beter haer gequeten hebben als die van Tourata. Dus blijck U.E. in 't corte al 't gedoente van dese bondgenooten, en conne U.E. al dat selve met sijne omstandigheden naeder vinden in de affgegaen en aenkomende brieven, waeruyt dan ten overvloede consteren can, dat zijluyden nae de vrede van Bonaaye ons alleen tot beswaernisse gedient hebben, sonder datter oyt van haer off yemandt van de haere eenich het minste behulp genooten is, dienende dit genarreerde wijder tot naeder verificatie, dat van dese luyden en van de / Bougijs buyten het ooge, en op haer eygen overlegh, niet veel goets can werden verwacht. Echter soude wij, in aenstaende yets voorvallende (dat voor eerst niet apparent is), haer veel liever op haer selven onvermengt van Bougijs yets aenvertrouwen, onder 't support van weynige Nederlanders, als anders, wesende nu gebleecken in verscheyde reysen, gelijk bij de brieven blijkt, dat den een de schult op den anderen schuyft. Nochtans en wil ick niemant belooven, hetzij dan vermengt ofte onvermengt, datter eenige cloeckhertigheyt in sal werden gevonden, want daer is mij noyt yets van te voor gecomen. Onder de Maccassaren bennen se oock noyt, off altoos minst, als zoldaten gebruyckt, maer aldoorgaens tot arbeytslieden, om te trecken en te dragen, huysen en prauwen te maecken, huysdiensten en diergelijcx meer. Evenwel zijns op dit eylandt al van de voorneemste onder Compagnies bondgenooten te reekenen, al en waer het maer om de costelijcqe situatie van haer land, begrijpende off beslaende de bequaemste hoecq van 't gantsche eyland, versien met een schoone baay ofte inbocht, ten eenemaal vrij en buyten alle commer in 't noordwester mousson, niet soo volcomen in 't zuyd-oostermousson, maer niettemin buyten alle gevaer, en waervan darhalven de Maccassaren vooral geene possessie mogen hebben, oock niet voor een gedeelte, besonder aen de zeecant. Daerenboven verliesen deselve aen de dienstbaerheyt van het Touraatse volcq eene extraordinaire gemacq en gerieff, en gevoelende inderdaet een smertelijcq leet daarvan, waerop ten principale gereflecteert is, wanneer wij op 't versoecq der voorsz. bondgenooten niet goetvinden connen d'selve naeder herwaerts te voeren, en 't landt ten besten te geven, want het te dier tijt noch onseecker waer, wat uytslach de zaecke van 't oorloch neemen, en hoe 't sigh met het contract van Bonaaye schicken woude, sullende, indien men ter begeerte van hun Edeles yets had moeten affstaen, op 't behout van Tourate niet zijn connen g'urgeert werden, soo wij daarvan de possessie g'abandonneert en haar ingeruymt hadden. Nu is de heele zuyd zijde van Zelebes tusschen de hoecken van Lasso en Tourata off Compagnies eygen, off eygen aen haer verplichte bondgenooten, mitsdien genoegsaem staende tot vrije en absolute dispositie van de Compagnie. /

Van buffels en beesten plach dit land overvloedigh vol te wesen, die nu wel vrij schuwer als tevooren, maar echter niet allemael verlopen bennen, soodat het daaraen naar desen oock niet en sal manqueren. In padye weet men mij te seggen, dattet niet en is soo vruchtbaer als de naburyge landen, en dat het wel slaecht wanneer om de 3 à 4 jaaren een opulent gewas geogst wiert, in welke geval zij wel een partije connen vercoopen, maar schieten bij ordonnaire jaaren veel te cort.

Daertegens hebben se quantiteyt goede slach off van de beste soorte oebijs, oock veele milje ofte Jagon. Wanneer s'Heeren velden door de onderdanen bezaayt werden met padye, gevense daarvoor maer 5 ten hondert.

Cattoenplantinge is hier meer als elders off wel meest, en elders op 't eylandt Celebes, hierontrent, weynich off niet. Elck landschap onder Tourata sorterende ofte elck vendel plach te weeten hoeveel corffjens zij jaerlijcx mosten opbrengen, dat mij niet heel wel bewust is, want de Compagnie daerop niet te pretenderen heeft, doch indien men goet vindt de plantagie te ordonneren, souden se naer ick heb connen vernemen daertoe genegender wesen als de tot padye plantagie. Elcq corffjen weegt ordonnaire 8, 9, à 10 cattij, met correl met al, en dat plach ordonnaire hier te werden vercocht voor een schelling de corff, off 1/4 maes, zijnde een goede fijne soorte van cattoen.

Cassomba wert hier insgelijcx, bij vreedige tijden, meer als elwaart op 't eylandt geteelt; ende voorts hoor ick niet, datter niet anders te haalen valt; bequaem houtwerck isser niet, zij selve haalen haer gerieff tot praauwen etc., en oock tot grooter als gemeene huysen etc. van Boele-Comba en Gantara.

Het conde wel wesen dat de Coninck van Tello op Batavia noch solliciteerde om zijne Touraters, die hij eygentlijk de zinnne noemt, uyt den hoofde van coop ofte gift maer waervan nooyt eenige aenwijsinge is gedaan, te moge weder intrecken, gelijk hij voornementlijk in de eerste vrede, en inde laaste eens in passant heeft laten doen. Doch daer en is noyt ten principale over geconfereert, en die van Tourata droegen hun heel ignorant daervan, meenende dat hij geene soodanige, ofte het moste heel ver uytgesocht / werden, zoude connen aenwijzen. Ick denck oock niet dat hij in dat regardt veel sal opereren. Immer soo weynich noch, Crain Lincques in 't regard van Lincques, daar ick meene dat Crain Bancala vooral niet toe soude connen verstaen. In de eerste vrede heeft hij daerom gesolociteert gehad, en doe wasser Bancala al seer tegen, meer onder de hand als opentlijk. Evenwel omdat hij toen met den aenvangh der vrede, onse zijde waer blijven behouden, soude men sijn exellentie naar alle apperentie, in de possessie bij forme van een leen, maer niet erffelijck gelaten, doch echter het volcq ontrocken hebben uyt den naem en daet van slaeffse dienstbaerheyt, dan dat is voorbij.

Van 't Touraetse volcq is nergens eenige naerstigheyt ervaren, immer alsoo weynich als van eenige andere op dit eylandt, en wat toeverlaet en vertrouwen men op haer can neemen, is licht aff te meeten uyt hetgeene daervan geseht staat. Dan waren se aen deese, en dan weder aen geene zijde, maar doorgaens maeckten se te zijn bij dengeene die 't best had, daer men sich te minder over verwonderen can, naardien se met Maccassar en weder Maccassar met haar, soo wel in groot als cleen, soo in en door malcander gemengt zijn met trouwen, dat het bijnaa een volcq is geworden.

Wat aenbelangt de Coningen van Tourata, te weeten van Laaye en Bancala selve, 't oordeelen naa het uytterlijcq, en meteen naer haer eygen belangh, het en is niet te dencken dat deese oyt ofte ooyt aen de Maccassarse zijde, soo men haer in vreedich besit van vrijdom laat, weder soude connen overslaen. Immer, 't en is nooyt aen hun vermerct, in den tijt dat se met 't aenvangh van den laasten oorlogh geheel ontzeetelt, buyten alle possessie waren. Maer doch, sij schijnen nu Zijn Hoochheyt van Palacca, onder den tijtul van Radja Bone, alsoo absoluut voor haer heer aen te zien als te vooren den Coninck van Maccassar, en hij can het sigh bequamelijck en met redelijcque discretie, moytjens laten aenleunen. Maer dien wegh wijst sich selven. Zij zijn beyde ontaalcundigh, en off ick wel dickmael haer gerecommandeert hebbe, yeder een tolcq bij sigh te houden, soo bennen se echter in gebreecken gebleven, haer doorgaens addresserende aen Zijn Hoochheyt voorgemelt. Evenwel is het nae deese jongste vrede aen hun soowel als aen alle de andere bondgenooten ondervonden, dat se al vrij wat hoogmoedigher / zijn geworden als tevooren scheenen te wesen. Veelmael heb ick haer vermaent, dat se subalterne heeren mede aan den dagh brengen, en bij ons gewoon maecken mosten, dan daer haaperde altoos 't een off 't ander aen. Zij waaren hier niet, zij waren der voor een gedeelte, dan waren der 2 à 3 present, en voorts niemandt bij de wercken. Ick achte dat desen aengaende evenwel sorge sal dienen gedragen te werden en dat men daarheenen het ooge wel mach laten gaan, ten eynde deselve en alle mindere onderdanen oock gauderen aen 't gemeene goet, voor d'een soowel als d'ander door 't contract van Bonaaye vercregen, en zedert met vuer en swaart door 't absoluut overwinnen van den gevonden vijand bevestight. Doch 't sal nochtans misschien niet onnodich wesen dat Laayo en Bancala blijven bij 't hooger respect en aensien, maer in een middelmatiger gezach als tevooren, zonder dat zij comen proffiteren de schattinge die de minder conincxkens ijgelijck naer de proportie van sijn vermogen plegen te moeten opbrengen. Deese voorsz. beyde hoofregenten leven malcanderen in een seer goede harmonie, vrede ende vriendschap, dragende Crain Bancala altoos noch een sienelijck respect aan den ouderdom van Crain Laayo, die zachtaardich en van goeden inborst schijnt te wesen, den anderen gelijk hij is veel jonger, en echter niettemin al 45 jaaren out, weder wat vigoureuser, oock gewis vrij wat vinniger, zijnde denselve de moet naer de dochterhuwelijck met de Coninck van Tarnata noch al wat meer opgeswollen. Zij hadden wel aengenomen eenich volcq te bestellen, om voor de cost bij de Compagnie te arbeyden, doch verschoonen haer alsnoch, dat zij der geen hebben connen bijeencrijgen.

In voortijden plach Tourata in 't geheel ruym 6000 coppen te connen uytsetten, dat zedert veel vermindert is, en voornementlijck in de groote sterfte, die 2 jaaren successive voor den aenvangh van 't oorlogh onder dese commissie, generalijck geregneert heeft, soodat se 't onsen verschijninge niet boven 4000 man uytleveren costen. 't Harer overcompste bij ons, was de macht voor sooveel Tourata aengaet niet veel minder die se op Batta-Batta volgens haer aengeven medebrachten en sal ick nu te uwer Edele naeder berichtinge hieronder eens aenteeckenen, voor sooveel mij noch bewust is, de subalterne grooten, die doe ter tijt met haer quamen.

Crain Laayo in persoon met de naervolgende zijne 7 soonen, altemael opgegroeijt tot volcomen manschap, en getelt met noch vijf dochters bij een vrouwe, sulcx 12 kinderen van een moeder, die exepto een noch leven;

Lunba ofte Deyen Mangapa

Abdul ofte Deyen Maginco

Noelang ofte Deyen Manjaccala

Dessong, ofte Deyen Manbany, heeft op Sambonjava gequest geweest.

Maccou ofte Deyen Maccanjang

Mangou ofte Deyen Mangagan

Manga ofte Deyen Malauwa, die hier van ziekte is gestorven.

Moede ofte Carre Taadjanch bij een bijvrouwe.

Malalange bij noch een ander bijwijff, zijnde deze maer 8 jaer out. Behalve voorsz. vijf dochters isser noch eene, dewelcke van een ander bijwijff is. Dese genaemt Chinra is getrouwt met Oessein, soone van Crain Bancala. De andere sijn geheeten:

Rimangh ofte Deyen Manassa, was getrouwt met Daien Mainligy tot Sadrebone, dan sijn gescheyden.

Rymba ofte Deyen Toosje, is de vrouwe van Care Leesa, Maccassars sourouan.

Siera ofte Dayen Marane, is de vrouwe van Deyen Magnassy van Wello, genaemt Jama

Sitty ofte Dayen Majnga, is getrouwt met Crain Rapochynj, present in officie bij den Coninck van Maccassar.

Jassang ofte Dayen Talara, is weduwe van Crain Bacala op Banteyn doodgeschooten en geweest antecesseur van de jegenwoordigen.

Zoodat de Coninch van Laayo noch 14 levendige kinderen heeft. Doch wat van de zoonen haare comportementen en qualiteyten te seggen ofte te schrijven valt, dat weet ick soo heel wel niet, want ick heb se niet gefrequentteert. Alleen heeft Dayen Manbang hier meest ordinaire in 't gevolg van Zijn Hoochheyt geweest, zijnde geen onbequaem jongman, oock niet van de grootste bloo-aarts. Dayen Mangappa is de outste en modest van leven. Men meent dat deesen sal succedeeren. Dan het lijct dat oock het ooge van de vader eenichsints op Den..... ofte Deyen ziet. Maer ick achte dat, gelijk de Compagnie bij het affsonderlijcque contract met Tello, 9 maart 1668 gemaect, 't geene die van Goa nu in 't laaste verbond mede g'accepteert hebben, oock soo bij alle bondgenooten in de successie / der coningen behoorde erkent te moeten werden, en voornamentlijk bij den desen, en alle anderen hiervooren beschreeven, dewelcke soo hoogelijck aen de Compagnie g'obligeert sijn. Den bastaart zoone Carre Taadjangh, volgende in ouderdom op Dayen Maccanjangh, heeft boven alle de andere de meeste reputatie, zoo in couragie als anders.

Lompazigara, is een halve echte broeder van den Coninck van Laayo, doch sonder eenich bewint, met twee volwasse zoonen:

Inaara ofte Deyen Manbany

Timporan ofte Deyen Majaga

Dayen Mangala, neeve van Laayo, met sijn twee zoonen:

Imalyn ofte Deyen Manjampe, echt, en getrouw gebleven,
Poa, een bastaart, is met de vader met het begin des oorloghs ten eersten weder overgelopen.
Carre Jampa, broeder van den voorsz.

Carre Moepa, broeders zoone van Crain Laayo, heeft sich oock ten eersten onttrocken en te Sadrebone begeven, daer hij noch is in 't gevolg van den coninck.

Carre Ago, een volle neve van Craain Laayo, is van siecte gestorven.

Dayen Ilaauw, broeder van Carre Ago.

Carre Parranpan, meede een volle neeve van Laayo met twee zoonen:

Iliiy en Immamoe. Zijnde alle de voorsz., exepto daer notitie bij is gedaen, tot nu toe bij Crain Laayo gebleven.

Item:

Crain Zedindre, met een vendel, zijnde een van de onderhoorige heeren.

Crain Chinnong, als vooren 1 vendel.

Galaran Balang, als vooren 1 vendel.

Crain Chiampajaya, als vooren 1 vendel, is in de revolutie overgegaen, daer gestorven. Zedert is eene van zijn neve in die plaats gestelt.

Carre Goeson, 1 vendel.

Crain Terroan }

Crain Tino } voeren saem 1 vendel.

Dese drie zijn in de revolutie wel mede aen des vijandts zijde gegaen, maer werden niettemin bij Laayo voor zijne getrouwe vrienden aengesien, en veel g'extimeert, / bennen oock ten eersten weder overgecomen, insgelijcx:

Crain Aroukeka.....1 vendel

De naervolgende geven voor, dat sij bij gebrecq van geleentheyte om wegh te connen raecken, haer hebben gevoecht, doch 't haaren ondancke. Zijn oock wel wat tijdelijck overgecomen, en present mede onder ons. Maar soo het schijnt van soo volkomen vertrouwen niet als de voorige genoemde:

Jennang Sappanang 1 vendel }

Jennang Boele-Boele 1 vendel }

Jennang Parapa 1 vendel }

Jennang Pattalassan 1 vendel }

Crain Joneponte 1 vendel }

Crain Panjontane 1 vendel } Jennang beteekent een ingestelt regent of gouverneur, sonder door geslachte in 't gebied over de plaatse bevoogt te sijn.

Dese ondervolgende zijn wel bij en onder ons jegenwoordigh. Maer voor sooveel Crain Laayo sustineert en vaststelt, meer door bedwangh als genegentheyte:

Jennang Ronbya..... 1 vendel

Jennang Pau.... 1 vendel

Crain Bongj.... 1 vendel

Crain Bonterappo... 1 vendel

Jennang Paran Bouaar..1 vendel

Zijnde 't leger der voorsz. Laadjoesen naar gissinge geweest niet veel minder off meer als 2000 man.

Crain Baneala, in persoon met sijnnen soone:

Ousseyn ofte Dayen Mangaro, een jongeling van 17 jaaren, couragieus, doch sonder noch eenich overlegh, en wulps.

Ourou, is een dochter van deselve, weduwe van Deyen Maleo, zoone van Crain Zemana, onder onse handen op de vloote gestorven en tot Bouton gevangen.

Sonting, is een dochter welcke jegenwoordigh is de vrouw van de Coninck van Tarnata, sijnde dit alle 3 echte kinderen van een vrouwe. Van andere weet ick niet, en mij en zijn der geene voorgecomen.

Carre Jampa, eene van Banclans ordinaire gevolgh sonder bewint.

Dese twee sijn eygentlijcq doenmaels met die namen en qualiteyten niet genaempt geweest, alleenlijcq bloetgenooten dier negerien, en zedert door Bancala in successie getrocken, omdat de 2 voorsz. Crains soo genoemt, welcke op Batta-Batta onder de Bankalers elcq met 1 vendel overquamen, zedert aen de Maccassaerse sijde in de laeste revolutie mede overgegaen sijn, wesende wel in de laeste vrede weder bij ons geretourneert, doch den laesten is overleden, en den eersten blijft buyten vertrouwen.

Pomanjetting, een volle neve van Bancala uyt den conincklijcken huysen, sijnde groot-vendelvoerder van 't Bancala's hoofftvendel, en althoos tot nogh toe getrou gebleven.

Crain Baling Jooy, met 1 vendel; dit is mede een onderhoorig heer, maer in de revolutie gelijcq de voors. andere 2 tot Maccassaer gegaen en in de laeste vrede eerst weder uytgecomen, sulcx buyten offitie en vertrouwen sijnde, gelijcq in de plaetse van de gemelte 2 oocq een van de naeste uyt de negerie gesuccedeert, dewelcke van de aenbeginne tot den eynde toe aen onse sijde geweest en gebleven is.

Crain Palengo, met 1 vendel; daermet is 't even soo, zijnde den gewesen Crain Palengo zedert bij ons gestorven.

Jenning Malassero, met 1 vendel. ad idem, sijnde den ouden nu wel mede onder ons maer buyten bediening ende vertrouwen

Galeran Boeca-Boeca, met 1 vendel, als vooren, sijnde de gesuccedeerde een Boeca-Boeca's vrouwe, present getrou met Limba, een van de conincxkinderen van Boeca-Boeca.

Crain Rapatopaccan, met 1 vendel, sijnde daer met evensoo als met de andere gegaen, doch den overgelopen heeft voor Saderbone de cop aen de onse moeten laten, en soo de straffe sijner verraderye rechtvaardich gevoelt.

Crain Chicoa, met 1 vendel, ad idem verandert, hebbende den verrader als vooren mede voor Sadrebone de cop verlooren.

Crain Poenaga, met 1 vendel, doch de overlooper niet weder vernomen.

Galeran Laican, met 1 vendel, ad idem, dogh den overlooper is weder onder ons gecomen naer de laeste vrede.

Galeran Mateesa, met 1 vendel, als boven.

Deyen Maccanjangh van Lincques, met 1 vendel, als boven, den ouden is doot.

Carre Parranpan, met 1 vendel, als boven, den ouden is nogh in Goa.

Galeran Moetiecomba, met 1 vendel, als boven, den ouden in Goa gestorven.

Galeran Ballinappera, onder 't voors. vendel als boven, is noch in Goa.

Crain Lebo, met 1 vendel, als boven, den ouden weder uytgecomen.

Crain Bonte Sandera, met 1 vendel, als boven.

Galeran Lantan, 1 vendel als boven.

Galeran Commera, 1 vendel.

Galeran Marano, onder 't vendel van Beroangi, altoos getrou gebleven.

Jennang 't Sier mede.

't leger van Bancala stercq 1500 coppen.

Dayen Manaay, ad idem.

Carra Naay, bij hem in 't bestier van zaecken gebruyckt, en zijn hem dese alle drie bijgebleven.

Insgelijcx:

Galeran Beroangj, die het getrouwelijck heeft gehouden.

Crain Tanetoa, insgelijck sijnde oocq getrouwelijck aen Bancala's zijde gebleven.

Crain Nasser, als vooren. /

Crain Badjingh. Met het volcq van Badjing en Poelou-Bancky waren naer overslagh en haer aengeven oock nier veel boven off onder de 1500 man. Invoegen het Touratissche leger, op Batta-Batta bij ons comende, sterck geweest heeft 5000 mannen, waerlijck keerels als leeuwen, naar 't uytterlijck aensien, en daer men te dier tijt scheen wonderen mede te sullen connen uytrechten, van soo fieren gelaet waren sij altemaalen, jaa zij protesteerden onder den crissen eed, dat zij alleen wouden vechten en vooruyt gaen, de Bougijs hadden lang genoeg gevochten. Maer och arme, hoe weynich heeft 't beschooten. Voorsz. Crain Badjing met al de zijne en die van Poelou-Bancky gingen met den aenvangh van het oorlogh, doen de troepen in 't velt quamen, met ontwonde, vliegende vendels opentlijck tot den vijandt over. Daervan en sijn der geene, immer mijnes weetens wedergecomen, hoewel den voorgemelden Crain had laten weten, soo wij wederom Batta-Batta in possessie namen, sich alsdan weder aen onse zijde te willen begeven, werdende noch voor waerachtigh gehouden, dat hij om ongenoegen over Bancala, ten aensien hem sijn volcq ontrock, soo generalijck waren affgefallen. Dat daerover disput geweest heeft, staat voor al aengeteekent, en U.E. connen daervan leesen bij de translaaten in 2 brieffjes van Lincques.

Jegenwoordich schatten de Coningen van Tourata, dat als al 't volck eens weder hier en daer vandaen tevoorschijn comen ende de negerijen weder beginnen te werden opgemaect, dat se ten hoogsten niet boven 2000 à 2500 mannen sullen cunnen uytmaken. Naer onse observantie sal't er wel ruym 3000 en noch al meer connen sijn, want in 't oorloch sijnder niet veel gesneuevelt. De meeste sullen van zieckte voornementlijck voor Sadrebone gestorven sijn, dat soo heel veel niet emporteert.

Zij schijnen vooreerst niet van genegentheyt ofte intentie te wesen, omme van hier naar huys te verhuysen, maer dachten noch eenigen tijt onder 't Casteel te blijven continueren. Onderwijlen wiert 't quartier tot Chinnongh door die van Laayo noch ingehouden tot een residentie, en die van Bancala ontrocken hun mede, sedert het verloop van voor Sadrebone, in haere jurisdictie. Maer met het vertreck van de fleuyte Leerdam, en het weghneemen van de 12 Tarnatanen, die sij beyde noch wel geerne tot de wedercomste van de gesanten hadden willen behouden, is oock gelicht / het cannon met al sijn toebehooren, dat in 't quartier op Chinnangh had gelegen. Zij versochten mij om noch 2 à 300 lasten rijs van de Compagnie te mogen genieten, dat met civiliteyt op onvermogen licht te excuseren was, met aenwijsinge dat het nu een tijt gewerden waare om zijn gerieff op de bassar te gaen coopen. Het en sal oock niet noodich wesen dat sij voor nader ordre eenige verdere verstreckinge erlangen. Niettemin moet haer alle vrientschap en cortosie bewesen, oock teffens gerecommandeert werden, dat se haere saacken en volcq binnenslandts niet en mogen naerlaten van dege gade te slaen.

Ick hebbe haer te meermale affgevordert een schriftelijcke memorie van al wat volcq uyt den hooffde van 't contract al hadden uytgevonden en ingetrocken en een rolle van die se noch pretendeerde, maer ten isser noyt toe gecomen. Niettemin ick hebse te elckens met yemandt g'adsisteert om aller wegen daer sij eenige wi[n]sten, deselve te gaen opeysschen, jaa noch selve oock vermaent haer saeck niet te versuymen. Maer mij en dunct niet, datse eenich volcq van belangh meer te pretendeeren hebben, als der zijn 2 off 3 moye vrouwen, noch onder de Coningen van Maccassar, daer se wat gewoel om maecte, maer het cleen fundament, misschien meer door instigatie van Sijn Hoochheyt die daer sin in had, als uyt eygen beweginge, en waerom ick in desen niet verder heb goetgeacht te procederen. Want de voorsz. coninck zeyde dat deselve met voorneeme heeren waren getrouwt geweest en sulcx in volle vrijdom gestelt, nu selve niet genegen waren van hem af te gaen, zij met geen reden daerop insteeren conden, doch ingevalle van yemandt andermael quamen versocht te werden, off van sinnen veranderende, versochten van hem uyt te gaen, dat hij se daerin niet soude wederhouden, soo dacht mij het genoeg te wesen. Maer gelijk zij onder anderen clagen, datter van haer volcq verschoolen, en nu en dan stilswijgende, om te vercoopen, versonden wert, soo heb ick haar gesecht, dat se sneedich mosten daerop passen laten, en soo sij yemandt atrapeerden, dat men dan haer adsisteeren soude, gelijk in sulcken geval oock in der billicheyt geschieden moet. Doch soo zij 't eeniger tijt yets wouden pretenderen, waertoe door 't contract niet gerechtight zijn, soo en behoeven U.E. haar mijnes bedenckens daermede niet te mengen. Willen de Coningen van Maccassar haar sulcke dingen / wedergeven, dat blijft aen haer believeen, want 't en soude niet billick zijn, ten proffijte van den eenen vrient, den anderen sonder equiteyt te beswaaren. Yets particuliers en hebben de coningen mij niet voorgedragen, ofte harentwegen versocht ontrent de hooge regeringe op Batavia te bevorderen.

Gantaren is een landschap gecitueert op de zuydcuste van 't eylandt Celebes, grensende bewesten met het land van Bantheyn en beooste met Boele-Comba, beslaande recht oost en

west, langs den oever van de zee, groote 4 1/2 mijlen, item van zee zuyden en noorden, tot tegen den bergh Baba-Crain, ontrent 3 1/2 mijl, zijnde al mede in den ouden tijt gelijk zijne gebueren, geweest een vrije heerschappije. Maar 't zedert onder de victorieuse wapenen van de Coningen van Maccassar staande de regeringe van Thony Palinge gebuct, doch niettemin datmael noch gebleven bij zijne vrijhey, nochtans daernaar al mede vervallen in dienstbaerhey, evenwel niet soo generalijck als die van Tourata, want de desens vrouwen en kinderen en mochten volgens 't bespreck haer niet affgenomen werden, waeraen de Coningen van Maccassar in 't reguard van Tourata geensints verboden waeren. Twee hooftnegerijen heeft dit landtschap, beyde geheeten Ganteren, doch 't eene bijgenaemt Gantara Keeke, en 't andere Gantara Bialo, leggende oost en west van malcanderen ruym eene distantie van 2 1/2 à 3 mijl, elck hebbende zijne perticuliere jurisdictie. En hadden te onser overcomste op dit eylandt anno 1667 daervan de possessie, als coningen naer dit landts wijze, twee volle broeders bij erffrecht uyt haer overleede vader, geverifieert door de Coninck van Maccassar als overheer van 't landt, namentlijk den oudsten Dayen Mabeele over Gantara Keeke, en den jongsten Dayen Rapane over Gantara Bialo. Den outsten heeft sich altijt gehouden aen de zijde van Maccassar en alhier, door instellinge van Cronron, bevelhebber over de negerye Oedjon Tana geweest. Maer de oorsaecke dat wij Gantaran in desen brengen in den rangh der bondgenooten is ten opsichte van Deyen Rapane, denwelcken al ten tijden dat wij Banteyn in julij 1667 veroverden, zijne besendinge aen ons gedaen, en vervolgens 200 man met die van Nype-Nype in den mars Radja Palacca bijgevoecht heeft, gelijk vooraff in de materie van Bone oocq onder / anderen is aengeteeckent. Zedert wanneer op Batta-Batta noch eens onder twee vendelen 40 à 50 coppen uyt dien oirt bij ons sijn verscheenen, zijnde alsoo onse zijde naar vermogen getrouw gebleven. Doch met de revolutie van Tourata nevens Banteyn gebogen onder de macht die Jerenica daerheene sant, als wanneer den voorsz. Rapana sigh herwaerts begaff, en is alhier van siecte in de maant september 1668 tot Bontuale overleden. Naerlatende eenen wettigen zoone nu jegenwoordigh out, naer ick bericht ben 10 jaaren. Geduerende den tijt dat de Maccassaren in Tourata domineerde en daar 't meesterschap in hadden, en hebben wij Gantara oock niet mogen wijten, dat sig voegde naer sijne gebueren, als onvermogens wesende anders te doen, te meer naadien 't zich weder verclaarde, alsoo haest daertoe, naer de veroveringe van Gerring, de occasie occurreerde, tusschen beyde sigh meest stil gehouden ende nergens mee gemoeyt hebbende.

Tot opzichter over de soone en besorger over 't geheele landt, soowel de portie van Dayen Mabeele als de rest, soude door 't volcq van Gantara selve, gelijk mij gesegt wert, ingestelt en door Arou Marouangen voor goetgekeurt wesen, eenen Iboeang, slaave ende gewesen schiltknaap van den overleden Deyn Rapana, maer volgens getuygenisse van Deyen Malewa en andere, bij den affgestorven over sijne getrouwhey seer geexlimeert, sulcx dat dan onder den voorsz. Iboeangh noch jegenwoordigh de directie van zaecken tot Gantaran soodanich blijft berusten, en waerbij 't U.E. vooreerst en tot naeder ordere wel mogen laten, mits dat U.E. haer informeeren over sijne comportementen. Sullende onsen Biera te dien eynde wel eens darwaarts connen gesonden en Iboeang door denselven bij U.E. geroepen mogen werden, om

rapport van de toestant aldaer aen U.E. te doen, zich meteen eens te verthoonen, behoudens dat hij niet boven een dach off twee wert opgehouden, want dat valt de luyden anders ongemackelijck.

Dayen Mabeele is onder de eerste vrede van Bonaye nu en dan wel in 't Casteel en met Zijn Hoochheyte van Palacca eens bij mij geweest, schijnende genegen, om weder te geraecken in possessie van sijn land, aen onse zijde over te comen. Dan daer en is niets gedaen, ende hij is gelijk deese zijne visite op 't tipje was met het affbreecken van de vrede, bij Cronron verbleven tot noch toe, sich nu oock onlangs eens hebbende comen verthoonen onder het gevolg van Radja. Maar zijne soone genaemt Ganjingh is tot Tourata op Gerringh naer de veroveringe bij de onse gecomen, / doch ick heb den die noyt vernomen. Off dese nu in 't besonder eenich bespreck met Sijn Hoochheyte hebben gehad, en off Sijn Hoochheyte darwaarts over in de saecke privatelijck eenige ordre hebbe gestelt, daarvan ben ick onbewust, maer ick vertrouwe van neen.

In allen gevalle, soo der geen contrarie reedenen occurerren, schijnt den erffgenaem van Dayen Rapana gerechtight te sijn tot de geheele possessie, omdat de vader van den beginne aan mede onse zijde gecosen heeft, denselvens oom ter contrarie die van de vijandt, off 't en waare dat men reflectie woude nemen op de overcomste van sijn neeve Ganjingh tot Geringh en sulcx dat gebiet onder de twee neven gereparteert liet, dat dan in 't regard van de laaste niet en moste wesen, immer vooreerst, in soo vollen vigeur en vrijdom als van den eersten, maer met eenige verplichtinge aen de Compagnie, sooals men in der tijt een off anders comt goet te vinden.

Inde materie van Biera is albereyt van de houtrijckheyte deser lande, en 't geburige Boele-Comba vermaen gedaen. Voor de rest isser niet anders als de buyck vol rijs voor de inwoonders, en bij ordonnaire gewas ruym sooveel als se van noode hebben, maer echter niet soo opulent als op Banteyn, en op voorsz. Boele-Comba. Hier geeft men oock voor gerechticheyt van 's heeren land 5 ten hondert over 't gezaay. En voorts onder de Maccassarse heerschappije mosten se hout en timmerluyden tot maecken van prauwen als andere dienst versorgen, voor sooveel haerlieden 't zij ordonnaire ofte extraordinaire dan wierde aenbevoolen. Haare stercte voor dit oorlogh onder dees commissie was copen; nu can se niet veel min wesen, want zijlieden in dien oirt en hebben dear niet veel affbreuck geleden, als alleen dat se mede hier en daer voor jegenwoordigh wel wat verstrooyt condon sijn. In de materie van Turate blijkt dat zij met 100 mannen in de belegeringe van Sadrebone bennen present geweest.

Boelecomba legt aen zee tusschen het voorsz. Gantara en Biera, beslaande langs den oever oost en west ruym 5 mijlen, in welcke spatie uytloopen 4 redelijcke groote revieren, / genaamt Kaleconkongh, Callomeene, Balantie en Banpongh, connende in de twee eerste, naer ick mij berichten laat, met gemeen hoogh water sloepen gelijk den Eendragt, off andere diepgaende tusschen 4 à 5 voeten, gevoechlijck werden binnengehaelt van zee. Recht noorden landtwaart in, eyndicht dit landt met het swaar geberchte van Kyndangh, dat de noordelijckste grensen van Boelecomba is, stootende datselve tegens de voet van de oostzijde van Babo-Crain aan, en wert Kyndanch bij calculatie gereeckent van strand aff op ruym 5 mijlen.

Evenals met de veroveringe van andere naeburige landen is het oock wel hiermet gelegen. Maer Boelecomba is al de eerstemael door Tomaparis Sicalones, noch tweemaal door Thony

Palange gewonnen, en noch weder opgeresen wesende, ten 4-de mael onder de regeringe van den Coninck Thony Jello door den Coninck van Tello Toamenangh Riemacoadjangh 't onder, en doe ten principale onder dienstbaerheit gebracht, en met sijne naegebueren meest over eene cam geschoren, blijvende mede vrouwen en kinderen exempt, sonder hunner ontvoert off affgenomen te mogen werden. Hout en timmerluyden tot het maecken van prauwen en alle andere diensten, huysen etc., naar vereisch van saecken, te moeten versorgen. Item hout voor de timmerluyden van Tourata als se gesonden wierden, om prauwen voor de conincq te timmeren, 't gunt ordinaire gedaen wiert aen de reviere van Balantie. Nergens is 't hout beter en swaerder, en gemakkelijker om in een de off d'andere revier te krijgen als hier. 5 pta.@ van 't gezaay aen den heer. 't Heeft veele en vruchtbare padyevelden, overvloet van buffels om te ploegen. Koebeesten, die Boelecomba, Gantaran etc. overvloedigh in haare bosschen in't wilde hebben, gebruycken se daer niet toe. Soo daer naarstigh gezaayt wiert, connen se bij ordinaire gewas al vrij boven eygen behoeff opleggen. Als wij [in] 't oorloch op desen Celebesen bodem brachten in den jaare 1666, vonden wij hier in possessie Imello ofte Dayen Mangaga, door Crain Lincques, den welcke lange grootgouveneur over Tourata en desen heelen landstreecq is geweest, gestelt tot successeur in de plaatse van zijn grootvader van moederswegen. Wij hebben in de materie van Bone marcherende door Boelecomba aengeteekent, / hoe gevoechelijck hij sigh wist te dragen ontrent Radja Palacca, en 't gansche leger om brandstichterije en andere ongemacken te ontgaen zij te gelaatende of hij en 't leger met eenige van de zijne soude opvolgen gelijk hij oock dede, teffens met een stercke troepe van 12 à 1500 Boeloeboeleesen, maer 't was om zich ontrent de revier van Laadjo bij 't leger van Crain Lincques te combineren, op welke wijze noch al naderhandt meer finictes heeft weten te maacken, onder anderen met een besendinghe staande het aenwesen op Batta-Batta, sonder ander vervolgh. Onder de vrede van Bonaaye scheen het ontrent Sijn Hoochheit oock al wat te wesen, en naer het affbreecken van deselve meede revolutie in Tourata, geleeck het off hij oock niet anders konde als des vijands zijde volgen, gelijk hij in effecte en met genegentheyt oock altoos heeft gedaen, zijnde de wespen nu en dan gemaect al maar pure veynserijen geweest, sooals in 't eynde wel is gebleecken, want als hij vermerckte dat onse dingen in Tourata haer wat begonden vast te stellen, heeft hij sig geretireert naer Goa, alwaer hij hem, voor sooveel ick niet beter weete, noch onthout. Nochtans is waer dat van Boelecomba soowel als van Banteyn en Gantara, doen de dingen van Tourata ontrent Chioca in favorabele termen stinden, en 't leger naer Lantan voortruckte, aen de onse wel besendinge is gedaen, maer dit blaetje door een inval van Crain Sadrebone weder wat omgeslagen, bleven de twee laaste en oock den eerste teffens terug, item Boelecomba, naar de veroveringe van Gerringh, verstaande de schattinge die van Banteyn etc. opgelecht, deden haar sourouans doen mede thuyt blijven, blijkende bij de brieven van Tourata en bij het hier vooren genoteerde in de materie wel claerlijck, dat 't landt van Boelecomba tot ons niet is overgecomen, maer genoegsaem door onse wapenen onder Arou Bielen en Salanketo met een partije Bougijse en Touraetse militie geconquesteert, moete buyten allen twijffel de Boelecombers niet seer gereet geweest sijn, naerdien Arou Marouange soo sterck urgeerde, dat de heele macht van Chinnongh, alvorens naer Sadrebone te trecken, eerst naer Boelcomba behoorde te gaen, sooals voornementlijck in de brieven van 22

maert, 5, 8 en 21 ste april lestleden, oock eenige vorige, in 't breede is te lesen, Sulcx gehoort dit lantschap meer onder de geconquesteerde eygendom als onder de bondgenooten. Echter is het / hier onder dees titul soo maer bij provisie mede gebracht, sullende dat te meerder recht niet geven aen dengeenen welcken ick nu eerst ondervinde, tot Arou Boelecomba nieuwelijcx te wesen gerigeert, soo hij het anders van selve niet en hebbe.

In het gevolgh van Sijn Hoochheyt heeft eenige tijt oock geweest eenen Izoule, anders genaemt Dayen Mabairo, zijn vader een Bougijs, vermaagschapt aen Arou Chiebaly, oock wat aen Radja, zijn moeder een Boelecombessse vrouw, nichte van de moeder van Deyen Mangaga, off eygentlijck Arou Boelecomba hier vooren genoemt, zijnde hij Mabairo voordat hij in 't gevolgh van Radja quam, ginder tot Boelecomba geweest, binding cado off het hoofd van een troep sonder vendel, 't zij dan van 20, 30 à 40 man min off meer, dienende tot gevolgh van de Coningh van Boelecomba. Dese nu had Sijn Hoochheyt derwaert gesonden, dewelcke daer comende, verselt met eenich volck dat hem was bijgevoegt, soo is 't niet vreemt, dat'er eenige Boelecombers hem bijvielen, dat echter niet soo veel beschoot, off hij en soude sonder de aenkomste van Arou Balien en Arou Salanketo daer niet veel uytgerecht hebben, zijnde dit dan soodanigh de erectie van Arou Boelecomba, sonder dat ons daarvan de alderminste voorkennisse is gedaen. En hoedanig denselven door Sijn Hoochheyt te meermalen 't onser vergaderinge is geintroduceert, 't gunt off het wel is ten hoogsten inpertinent ende onbehoorlijck, soo nochtans heb ick, om redenen, niet goet gedacht, daerinne nu op 't laaste eenige veranderinge te maken, jaa oock niet te laten blijcken dat ick het wiste, schijnende Sijn Hoochheyt van meeninge te wesen, denselven mede onder dien titul en name naer Batavia te voeren, gelijk hij hem albereyt soodanigh heeft laten aenteekenen. Wat nu van zijn doen off laten zij, dat weet ick niet, want ick heb hem voorheen noch noyt gesien, en niet als nu op 't laaste, onder dien naeme gekent. Uytterlijck schijnt het een wackere, rappe knecht, maer noch vrij wat woest, en in den ommevang met luyden van fatsoen niet seer gewoon te wesen. Hij heeft sijn broeder Deyen Manilan daer tot Boelecomba in 't gesagh geset die U.E. meteen door Biera wel eens cont laten besoecken, om teffens te besien hoe het sig daarmede toedrage. In 't landt van Boelecomba is de groote negerij Tomatto, leggende aen de reviere Banpang, niet begrepen onder de gemeene / dienstbaerheyt, maer gelaten bij een volcomen vrijheyt. Insgelijcx oock 't gebergte van Kyndanch. Deese laatste daarvan hebben de overigheyt haare gesanten aen Arou Tourongan gesonden, te kennen gevende dat zij met hem wel wouden Radjas zijde houden, en dat hij wanneer tot Oedjon Pandan quam, oock in sijn faveur diensaangaende eens liefde te spreecken, waarvan in 't vervolgh ter materie van Tourongan noch in passant sal werden gesegt dat wij denselven met hem geerne voor onsen bondgenoot willen erkennen in vrientschap en broederschap, maer dat hij bij occasie eens woude aen 't Casteel come, om hem te leere kennen, en hij oock weder de Compagnie, opdat hij alsoo mocht weeten met wien hij in verbond was.

De sterckte van Boelecomba plach te wesen ontrent weerbaare mannen....., doch de coningen hebben deselve zelden tot den oorloch opgeroepen, omdat se genoeg praauw -en ander huysmakerijwerck wisten te geven. Alleen mosten se 100 à 150 annacq bouranys off conincx

soldaten, daar gewoonlijk van de wackerste en grootste keerels toe wierden uytgekipt, altijd in gereetheyt houden, om ontboden werdende datelijck ten hove te kunnen sijn. Nu jegenwoordigh is daar, soowel als elders, 't volck verstrooyt. Weder te gader comende, connen se niet veel vermindert wesen, off 't en waare door ziekte, want zij en sijn nergens veel in 't oorlogh gemengt geweest. Alleen heeft desen nieuwen regent naer de veroveringe van Boelecomba het leger van Sadrebone met 150 coppen bijgewoont.

Welcke voorengenoemde, excepto Boelecomba, de Celebesse bontgenooten bennen, met behulp van dewelcke het oorlogh alhier op dit eylandt tegen den Maccassar en zijnen aenhangh gevoert is gewerden, sullende U.E. uyt de lecture gebleecken wesen, wie daarvan met den eersten aanvangh bij ons heeft geweest en wie 't zedert bijgecomen het werck naar de vrede van Bonaye in 't laaste oorlogh hebben helpen bevorderen, nevens aenwijsinghe van de devvoiren door d'een en d'ander voor en naar gecontribueert. Nu staat ons in gevolge van de deese noch de spreekken van de buytenlandsche vrinden, welcke eerst met kleene en naderhand met veel meer couragie de zaeke, / voornamentlijck in 't laaste niet ten onnutte hebben bijgewoont.

Molucquos

En obligeert ons in allen gevalle tot geene beschrijvinge van sijne cituatie, staat nochte gelegenthey, als zijnde dat van outs een ijgelijck bekend. Maer dese, met de Compagnie wel meest geinteresseert aan 't buytenlandts gewoel der ontsaggelijcke Maccassaren, waren oock haare gedaane besendinge en gehaalde roof naer ende van de Xuleese eylanden Anno 1665 al opgeweckt, en in alarme, als ick met Compagnies vloote, noch voor een gedeelte bij malkander naer de verrichtinge op Bouton, langs de oostkust van Celebes in Tarnata ter reede voor 't Casteel Orangie quame te arriveren, de gemoederen aldaer over de bevogte zege als verquickt en meteene noch eenichsints verbaest vindende over des vijandts soo groote en periculeuse equipagie, wederomme te meer verheught, ziende de drie capitaele hoofden en den voorneemsten adel onder onse handen en vermogen daer present, en soo cleen als luyden in haar staat en soo vervaert als dese voor de doot ordinaire sijn, sullende oock ongetwijffelt deselve de doot dat pas niet ontgaen wesen, soo ick hun op 't instant versoeck der Molucxse Coningen aan haare handen hadde willen overgeven. Doch dit verbod ons, en de Christelijcke bescheydenheyt en teffens de beloften aen de drie oppervoogden, maer niet aan de andere gedaen. Evenwel sijn de coningen dermaten hierdoor geanimeert geworden, tot vervolgh van de victorie tegen soo gevaerlijcken vijand, in soo wel gelegen tijt, elck voor 't sijne mede te helpen contribueren, en daeronder wel voornementlijck Mandersaha, Coninck van Ternate, die niet woude ontraden wesen in persoon mede te gaen, gelijk wij in den beginne van dit schriftuer U.E. terloops hebben bekend gemaect, connende U.E. bij het nieuw gemaecte contract met den Coninck van Tidoor (want er doe tusschen de generale Compagnie ende den Tidorees noch geen schriftelijck verbond en lagh) ende de ampliatie van de voorgaende contracten met de Coningen van Tarnata en Batchian in 't breede blijcken, hoe favorabel voor de Compagnie de voorengenoemde coningen respective daerbij verobligeert en verbonden bennen, alsoo d'selve in de resolutie tot Ternata gecoucheert,

geinsereert zijn gewerden; insgelijcx oock dat verbond 't welck ten aenwesen van de Coninck van Ternata, voor Bouton met den coninck en alle de Boutonse grooten geslooten en solemneel beswooren is; mitsgaders / hoedanigh die bedenckelijcke verwijderinge tusschen de Coningen van Ternata en Tidoore, nu al al soo lange gefluctueert hebbende, en van slimmer tot arger voortgaende, geluckelijck beslegt zij, naardat 's voorigen jaars den expres gesonden Commissaris Joan van Wesenhagen, geadsisteert met den oppercoopman Abraham Verspreeet, daerinne tevergeefs geoffitieert ende gebesoigneert hadden, zijnde albereyt niet naargelaten door de Coningen van Maccassar met behulp van Callamatta over den wegh van Gorontale, onder 't faveur van die oneenicheyt en twistinge, besendinge van een Tarnataen, met 5 andere tot zijn gevolgh, aen den Coninck van Tidoore te doen, dewelcke door Sijn Hoochheyt niet en is afgewesen gewerden, hoewel hij mij, naer verrichtinge van zaken, oock in handen dede stellen de voorsz. aen hem gesonden personen. Sulcx over de gemelde beslechtinge en herstelde vriendschap tusschen beyde vorsten d'overigheyt van soowel d'een als d'ander zijde noch meer verheugde en verblijd waren, als te vooren over de goede Boutonse tijdinge, dat betuygende met traanen van genugte, en allerhande vrolijcke gebaarten, hand- en voetkussinge der coningen respectieve, en dies meer, als reeknende daermet nu alle haare onrust en gemaecte swaricheden te boven gekomen te wesen, en dat zigh voort de rest, met Godes vorder hulpe, welschicken soude. Behalven de magte welcke den Coninck van Ternata in zijn eygen gevolg uyt de bogte van voor Bouton affvoerde en die geimbarqueert ware op 4 chaloupen ende 15 correccoren, sterck met elcanderen ontrent.... coppen, soo hadden wij op de scheepen 't onser eyge dispositie en op de Compagnies costen overgenomen

Tarnatanen, onder den Capteyn-luytenant Baccary en andere vereyste officieren, mitsgaders het hooger gesagh van den admirael der Tarnatanen Rety Segnadje, hertogh van Gnoffaqlia op 't eyland Macjan; item coppen Tidoreesen, onder een Capiteyn geadsisteert met [een] luytenant ende vendrig;

Batchianders onder den prince Moesso, jongste broeder van de coningh, geadsisteert met sijnen oom, als capitain genaamt [.....]; /

Christenlabouers, mede woonachtigh op Batchian, onder haaren Segaadie Laboua.

Dese waren tot Banteyn mede aen land, maer noch niet heel gewoon op Maccassar te gaen oorlogen. Op Glisson, in d'eerste landinge, liepen eenige van de Xuleese grooten, door de vijandt wat verlockt wesende, en door onvoorsichtigheyt wat te veel genadert, lustigh in de klem, dat haer de cleene couragie die se hadden noch al lustigh verminderde, alsoo dat zij 't zedert niet wel weder aen de man te krijgen waren. Nochtans binnen de paggers, die soo hier als op Batta-Batta gemaect wierden, sijn zij en mede de Boutonders geweest redelijcke goede besettingen, naa haer wijze. Altoos de Bougijs en conde men niet wel de bewaringe ofte de defentie van een plaatse aanbevelen, als met bijvoeginge van eenige derselve. Ende off wel schoon in 't generaal tot de vrede van Bonaaye toe, soowel de Tidoreesen als Tarnatanen etc., 't zij dan in 't vegten off om wat te wercken, tot bevorderinge van de gemeene zaeck gans weynich hebben uytgericht,

soo zijn se ons seecker naderhand doen 't vrede was, nevens de Amboineesen en Batavische Mardijckers, aen de wercken in 't Casteel sonderlinge wel te staade gecomen, alsoo de Bougijs behalven het trekken van 't cannon en aenbrengen van eenige clappusboomen, absoluyt tot geen ander werck te krijgen waaren. En de Boutonders waaren door heel Maccassar in den eersten verstrooyt, maer seecker in den laasten oorlogh moet men 't seggen, dat wij van haer, namentlijk de voorsz. 3 Molucxe volkeren, considerabele diensten hebben getrocken, soo in 't uytbrengen van onse noodige wercken van naderinge op den vijandt, in 't bewaken en defenderen van deselve en anders meer; (insgelijcx van de Boutonderen), Amboinesen besonderlijck en mede van de Mardijckers, behalven dat se rapper te voet wesende als de Nederlanders, oock bequamer zijn in de hand gekomen, tot vertooninge in 't velt, en 't swerven door de bosschen, howel alle deselve met moeyten om te wercken moesten bij der handt gehaelt ende dan met drang aengedreven werden. Ontrent alle hetwelcke den Ambonsen Capiteyn Joncker al doorgaens is geweest van goede prijselijcke devvoiren en van geen minder couragie. Alsoo dat wij ons, sonder dit groote behulp van dees voorsz. inlandse militie, niet alleen grootelijcx soude hebben verlegen gevonden, nemaer oock absoluyt onvermogens tot uytvoeringe van het werck, off de Bougijsen mosten, om dat gebreck te supleren, van meer ijver, couragie en arbeydsamer sijn gewerden, daar het heel niet naa geleeck, zijnde het Hollandse militaire en varende volck, gelijk U.E. ordentelijck@ is gebleecken, in verre noyt bestant geweest om daer met yetwes van die natuure boven de besettinge der noodige posten te kunnen verrichten, behalven dat se dan oock soo seer niet souden gespaart zijn connen werden als ons soo serieux was aenbevoolen.

spt6

Waeruyt dan consteert de nootsaeckelijckheyt van dat die volckeren hier tot dus lange sijn opgehouden, gelijk se dan oock noch vooreerst niet en konnen werden gederft, en offwel gewisselijck het veele van haer off wel meest alle verveelt soo lange uytlandigh te zijn, soo nochtans sijn deselve mij noch altoos redelijck gehoorsaem gebleven, en hebben de respective bevelhebberen, hoe weynich het haer schoon in haar besonder ter herten gaat, evenwel genoegh konnen begrijpen, dat het niet weynich mede betreft haer eygen interest ende den welstant van haar land, daer het gemeen soo seer geen belang aen rekent, waerom met U.E. advijs en toestemminge, in vervolgh van voorgaende resolutien, noch verstaen is alle de Molucxse en Boutonse militie, oock mede de bevelhebberen generalijck, soodanich te begiften, als ick in dese laaste daagen selve hebbe gedaen, evenwel met uytkipinge en verminderinge van de portien dergeene die ick kende te wesen van geen genoegsaame devvoiren, en waermet het nu voort niet van noode sijn sal, eenige van deselve op haer aenstaande vertreck nader te bedencken. De quantiteyt en het bedraagen der voorgaende en nu gedaane uytdeelinghe, gereeckent naar den Mackassarsen uytkoop der goederen, hebbe ick ontrent gecalculeert op 2 1/2 en 3 rxrs@ ter maant, maer is het getal hiervooren genoteert tot nu toe vrij wat vermindert, resterende, naar voorgaende te meermael gedane vervullinghe onder den capteyn Baccary noch 111 Tarnatanen,

daeronder 17 die wat sieckelijck bennen, maer niettemin aen 't maaken van atap etc. noch eenige dienst doen, die op Marous mede gerekent;

34 Tidoresen, nu meest gesont;

11 Batchianders, ad idem;

3 Labouers, ad idem;

De reste sijn van sieckte en voor de vijand omgekomen. Andere Ternatanen, hebbende gewerckt, en die noch doende bennen, onder het opsigt van den Tarnataensen admirael, aen de kalckovens, sijn mede bedacht, maer niet degeene welcke bij en ontrent den coninck hebben gemiliteert, alsoo die niet als bij extraordinaire voorval nu en dan de hand eens hebben uyt de mouw gesteecken, en voorts gebruyckt geweest als zijne garde en huysdomestijcquen, mitsgaders met de Gilalo op den buyt. Ongemeene groote dienst souden wij getrocken hebben, waert dat Sijn Hoochheyd noch 4 à 5 dergelijcke vaertuygen off gemeene corcorre hadde konne in zee brengen, want dan was de gantsche vaart daermet geextirpeert geweest. Deselve soude wel toegestelt sijn konnen werden, dat 't gebrack aen 't volck om [se] te mannen.

Naer de opgemelte gedaene uytdeelinghe heeft mij toegescheenen dat dese Moluxse soldaten etc. seer wel tevreede waren, gelijk mij de officieren en andere bevelhebberen mede van haer eygen genoeg en van dat van haer volck hebben weten te betuygen. En seecker, 't is te gelooven dat den gemeenen man noch noyt soo rijck en is geweest.

De Coninck van Tarnata selve, met mij soo lange hier zijnde gecontinueert, dagt mij dat, niettegenstaende verscheyde vereeringen aen hem gedaen uyt Batavia, oock op dit en mijn [en] sijn vertreck en separatie, wel verdiende met een Maccassarse gedachtenis geregaleert te werden, om in soodanige beteekeninge te konnen bewaren en zijne erffgenamen naar te laten, daer hij al lange naa hadde verlangd. Sulcx aen Sijn Majesteyt oock hebbe vereert, als hij bij mij in 't Casteel Rotterdam sijn afscheyt quam nemen:

1 Heel goude Maccassarse sonrij ofte houwer,

1 kris, 't hegt en de scheede met gout overslagen,

1 Maccassarse stormhoet, met dun gout overslagen, voor sijn soon Amsterdam,

1 goude kris als voren, ende

1 schoone Maccassarse geborduerde rock voor zij[n] dochter de prinsesse Gammalamma,

waerenboven onder U.E. handen oock noch sijn verbleven goude krissen, om aen de Coningen van Tidore en Batchian met het terughkeeren haerer troupe, oock mede nevens mijne brieven, tot een gedachtenis toegesonden te werden. / Wat aenbelangt de persoon des Conincx van Ternata, die is soo wel in de eerste oorlogh als in de laaste veel sieckelijck en pijnlijck geweest, sulcx sig met de saacken van 't gemeen belangh weynich bemoeyt, dat selve in sijn geheel aen onse directie gedefereert hebbende. Voorts bennen sijn comportementen geweest naer 't ordinaire, en hij heeft groote onkosten in sijn aanwesen gedaen, maer daeronder vermengt naar sijn gewoonte veel onnodige verquistinge, besonder in gedaene vereeringe aen de Coninck van Tello, Callamattas vrouwe, dochter en aen Callamatta selve, aen Maccassarse juffrouwen, en al te veel

aen de jongste getrouwde vrouwen, de dochter des Coninx van Bancala, een meysje van dartelen aart, niet meer als 16 jaar out, daer geen afradinge tegens mochten baten, waervan hij echter een stilswijgende roukoop heeft, deselve, gelijk mij secretelijck is bewust gedaen, niet gevonden hebbende naer sijn vergenoegen, waerenboven het eerste wijff nu ontrouwe negotiatie is bekipt met de neeve des Coninx van Taneete, dat hem een groot creveceur is. Den kerel is mijn handen ontsnapt, en door den Coningh zijn oom en Radja Palacca weggeholpen, hoewel se voorgeven groote devvoiren te hebben gedaen onder de hand om denselven onder 't een off 't ander pretext te atrapperen. Sulcx geloove ick, en heeft mij oock daervan assurante belofte gedaen, nevens dancksegginge over mijne successive vermaningen, dat hij sich daervan tegen sijn aenstaende vertreck soude ontslaan, en waertoe ick aen Majude ende den tolck Jan Japan gerecommandeert heb gelaaten somtijts onder Zijn Hoochheyts spraecksame luymen, de erinneringe te doen. Het sal niet onnodich wesen dat U.E. die saack in dier voegen met discretie helpen bevorderen, acht gevende dat de Compagnie niet geerne soude sien, dat hij sikh met sulck Maccassars geselschap, en voornementlijck met yemandt van goeden huysse umbragieerde naar Ternata. Aengecochte meyden van dienstbaare extractie en is sooveel belang niet. Hoe minder hoe beeter evenwel naar dien oort, gelijk hij selve het soodanigh mede begrijpt, als men het hem voordraagt, mitsdien oock te meermalen mij verseeckert hebbende, dat hij vertreckende, zich vooral met geen Maccassarse mansslaven soude belemmeren. Maer gelijk Zijn Majesteyt seer licht weder eenen anderen zin invalt, en nochal soo licht oock niet meer gedenckt aen dingen die hij eerst eens / voorneemt, soo sullen U.E. daerop oock regard dienen te nemen, en Majude recommanderen dat hij het hem helpe onthouden. Soo dienen U.E. oock de Tarnataense grooten mede in haer eygen opsigt 't selve te vermanen, zijnde dit niet te verstaen van een slaaff off twee, maer van quantiteyt.

Al verscheyde maalen heeft het sikh laten aensien, alsoff Zijn Majesteyt soude gesint wesen naar Ternata te retourneren, gelijk zijne grooten geerne hadden gesien en dewelcke altoos daer seer op aengehouden hebben, daar ick se oock met ernst wel in adsisteerde somtijts. Maer hij isser telckens weder uytgescheyden onder pretext van dat het hem schande soude zijn, soo hij quame te retourneren, sonder een eynde van de saack te verwachten. 't Gundt hem oock inderdaet alleen moet hebben weerhouden, want ick en can anders niet wel weten, wat zijn opsight soude zijn geweest. In effect en conde Sijn Hoochheyts vertreck ons in de onderhandse saacken niet geprejudiceert hebben, als wij maar het volcq, parmanent onder onse dispositie staande, behielde, gelijk gesegt en bedongen was. Niettemin heeft het continueren tot nu toe juyst niet ten onnutte geweest, hebbende de naem van zijn presentie al mede vrij wat ontsags bijgebracht, en daeromme warender de Bougijs ordonnair tegen, sustinerende dat de vijand sig daerin te veel verhoogmoedigen soude. Nu laast naar de vrede woude hij met kracht mede naar Batavia. Dan sijne opgecomen sieckte off onpasselijckheden, met onse continueele affmaningen, deden hem anders resolveren, te gelooven wesende dat die soodanich de Hooge Regeringe soo best bevallen sal, te meer naardien hij oock, op onse recommandatie, met goetvinden van al zijn raaden, ten laasten noch aengenomen heeft, alhier soo lange te vertouwen, totdat de Maccassarse

gesanten en hun Edele ordre op alles uyt Batavia weder herwaerts overquamen, gelijk in de hoofde deser notitie oock in 't voorbijgaen kortelijck is aengeroert. Daerenboven ben ick nu op 't jongste met hem versproocken, en het is insgelijcx in zijnen raadt geargeert, dat den capteyn Baccary met 80 kloecke Tamatanen onder gerequireerde officieren, hier op Maccassar onder des Compagnies gesag en 't harer volle dispositie, naar des conincx vertreck sullen blijven continueeren, behoudens dat se door de Compagnie werden gealimenteert. Baccary is daertoe gedisponeert, en blijft met sijn volle vernoegen, zijnde hem aenbevoelen te versorgen dat hij daertegen uytkippe het bequaemste rappe volck, en dat hij hem geene van de / geprobeerde, die onder hem langh hebben, als alleen de siecken, en laat ontrecken, waerin U.E. hem moeten adsisteeren, verdacht wesende dat hij sijnen lieutenant zijnen vendrigh, de tamboer, 4 sergeanten en 4 corporaels boven 't getal, en niet onder voorsz. 80 copen te reekenen zijn, sullende dan denselve haer onderhoud weder aenvangen met pmo@ januarij des aenstaanden jaers 1670, soodanigh als uyt Batavia staat geordonneert te werden. Van de Boutonderen sal oocq sulcken compagnij verblijven, en sal dit zeecker van geen cleene accommodatie en in het guarnisoen vrij considerabeler zijn als Nederlanders, dewelcke ick nochtans hier niet en verachte.

De coninck had hier vrij wat tegen, en sijn groote mede, omdat hij sig meende te veel te ontblooten daermet. Maer daertegens geallegueert dat in tijde van noot, en des vereyst zijnde, hun Edele weder het guarnisoen van sooveel meer Nederlanders in Tamata conde verstercken, soo beviel het hem wel, en te meer omdat het oock van sijn belangh was, hierontrent van de sijne te houden, om nu en dan de gerequireerde visite in sijn naabij gelegen landen te kunnen doen. Het soude oock in dat opsigt niet onbetamelijck, jaa niet meer als billick weesen, dat Sijn Hoochheyt die militaire Compagnie selve onderhield, maer dan en soude men het verloop niet kunnen voorkomen, want hij niet gewoon is sijn volck veel te geven, off hij moste toestaen, dat het door de Compagnie geschag, ende hem in reeckeninge gebracht wierde, dat ick onder alle andere al mede wel gesondeert, maer bevonde hebbe niet aengenaem te wesen, nochtans met belijdenis dat het niet was boven ofte buyten reede. Naar desen, soo de landen hem wat voordeel opbrengen, sal men dieswegen naeder gedencken kunnen, indien geordonneert wert. Ondertusschen meen ick niet, dat de Compagnie dit onderhoud sal verveelen. De voorgenoemde Baccary heeft sig altoos seer gehoorsaem gedragen, ende het werck van begin aen, voornementlijck naer 't verval van d'eerste vrede, seer geaffecteert, mitsgaders zijne posten eerst op Telle, daer het hem gevallen en 't meeste geoccureert is, daarna elders onverbeterlijck waergenomen, zijnde onlangs voor Samboupaas veroveringe in 't aengrijpen van de muer door vuerpotten seer verbrandt. Om sijn posten te defenderen manqueert hem geene / genoegsame couragie, daer is blijk van. In 't velt can het al mede passeren, maer aen sijne getrouwheyt heb ick niet gevonden, dat men yets behoeve te difficulteren.

Van sijn luytenant Aly is wel sooveel preuve niet, maer 't is al mede een goet defendeur. Ick meene oock dat men bij reuylinge tegens een ander niet veele verbeteren sal. De vendrigh is broeder van de quimelaha Tomaita, die noch jong, en soo ick meene niet genegen is tot verblijff.

Maer tot vervulling van die plaats manqueert geen stoff. Baccary weet wie ick in sulck geval geprojecteert heb, die ick nu juyst U.E. bij sijnen naem niet can beduyden.

En dewijle de coninck seer instantelijck dede versoecken om de continuatie van 't jacht Muyden, en dat [het] hem mochte dienen tot sijn transport, soo is hem dat met U. Edeles voorweten te lichter toegestaen, overmits het dog niet tijdigh genoeg can verlost wesen van den rijs, die daerin in der ijlyt de Meerman is overgesmeten, om noch te connen medegaen. Behalven dat het oock niet onnodich geacht is, dat deselve mede vooreerst, en tot het retour der affgaende coningen, tot veraensienelijkinge van de besettinge te continueren. En ondertusschen sullen U.E. in dat groote ruym, voor de timmeragie aan en in 't Casteel Orangie, een kloecke quantiteyt roode gebacke en witte gehoude steen connen doen affscheepen van de gesloopte Maccassarse forten, verdacht wesende dat de witte sal dienen onder te leggen om de roode niet te brijselen, hebbende den coninck aengenomen tot het aenbrengen in de vaertuygen 't volck te verschaffen. U.E. staat dan te versorgen, dat naer mijn vertreck Muyden ten eersten van den rijs geleedicht werde, daertoe het nieuw gemaecte groote en mooye rijspackhuys nu gereet is, ladende weder sooveel steen als 't schip mooy dragen kan, dat ick schipper Jacob oock ten hoogsten heb gerecommandeert, want de conincx bagagie sal wel wat vulte, maer geen swaarte bijbrengen, sullende dese ruymte van 't jacht oock wel te staade komen, want sijn Majesteyts omslag van gevolg is groot, en de Tidoresen met de Batchianders vertrecken mede met hem. Dus twijffel ick al off se niet noch ruymte sullen te kort schieten, schoon al eenich vaertuygh comen mede te nemen. Maer naer apparentie sal de regeringe het cargasoenschip voor Tamata, Maccassar laten aengieren, om teffens met de coninck te gaen, / daar dan oock noch eenich volck op can geborgen worden, en soo al neen U.E. tot verder narigheyt geen ordre ontbreken.

De gedaane verstrekinge in de drye jaaren van des conincx aenwesen alhier is groot, maer evenwel geweest onmijdelijck, sullende grooter geweest sijn, soo wij altoos gereet geweest waren. U.E. hebben selve met hem en zijne administrateur geconfronteert, en doe daarvan obligatie laten passeren, daerinne oock begrepen is de laaste gedaane beleeninge van 3400 rxrs@ door hun Edele de hooge regeringe van India op Batavia, mitsgaders mede alle andere verstrekinge hier geschiet aan de Ternataense overheyd, blijkende bij het transport der effecten, alle 't welck, alsmede de schult van den prince van Batchian en den capteyn der Tidoresen, U.E. niet mogen vergeten, met het vertreck van Sijn Hoochheyt naar Ternata in factura te brengen. De coninck heeft voorsz. 3400 rxdrs.@ noch meest in voorraet, alsoo dat niet en kan benoodicht weesen. Dus al schoon U.E. desnietteenstaende versocht wierden, dat selve met beleeftheyt diene te werden geexcuseert. Want de extraordinaire verstrekingnige voorschreven is gedaen in extraordinaire gelegentheyd, en mach darhalven niet dienen tot exempel van naervolginge. Echter schiet er op den vervaldag van de recognitie in maart 1670 noch maer 8051 1/2 rxrs.@ te kort, soodat de Compagnie maar schaers een jaer in vererschot is, dat wij geloof hadden met de betalinge der Maccassaren te liquideren, maer daarvan en is tot noch toe niet gevallen, 't welck,

indien wij het gedacht hadden, soo zouden wij in het beleenen off vooruyt verstrecken noch alsoo gereet niet zijn geweest.

Wat er voor sijn Majesteyt van Ternata in de vrede van Bonaaye is uytbedongen, dat blijkt bij het contract in het 17 de artikel, hetwelcke vervolgens bij het laaste verbond in zijn geheel zijnde verbleven, soo en is dan oock hierinne geen andere veranderinge, als alleen 't geene in zekere conferentie tusschen de gecommiteerde van de Coninck van Ternata en Crain Cronron met verscheyde grooten 't minen overstaen in 't Casteel Rotterdam onder dato p mo.@ februarij 1668 is geaccordeert, te weeten dat de regeringe van Maccassar, in plaats van de gepretendeerde 2037 geroofde / Xuleese, daarvan maer 1307 bekend werden, bij middeling 1690 menschen restitueren soude, off bij gebreke van menschen 20 rxrs@ voor ijgelijck,

6 stucx ijser canon,

5 cleene prince stuckjens,

4 bassen,

waerop volgens affreekeninge staande de vrede van Bonaye is betaelt in contanten ende in cleeden 2738 masen, bedragende 68 coppen en 18 maasen, daervanboven successive 99 levendige menschen, sulcx tesamen 167 menschen, 18 maas, resterende over sulcx noch te voldoen 1523 coppen min voorsz. mazen, 't gunt aen gelt inporteert 30451 rxrs.@ ofte 60902 mazen. Nu hebbe de gecommiteerde des coninck tot drie maalen de novo instantie om betalinge gedaen, en geen onbescheyden antwoord bekomen, maer nu laast den 22 sten october een ootmoedigh versoeck, dat hij jegenwoordig wilde patienteren, en haer onvermogen considereren, presenterende obligatie te passeren, om daarnaer aen de Compagnie in sijn absentie te voldoen. De obligatie sal niet onnodigh wesen te bevorderen, nemaer daerom niettemin can de coninck wel op reekeninge van deselve nader instantie laten doen, niet te twijffelen wesende, off zij sullen, naar mijn vertreck, wat geassureerder van gemoet zijn, en dan wellicht van de geborge schatten wat voor den dagh halen, mogende U.E. den coninck in dese wel met discretie adsisteren. Van het canon moeten zij 3 stucken op Xula begraven aenwijzen, die alsdan valideren sullen. Tot Patiero en tot Bone souden der oock 4 ponds leggen, maer dit is soo volcomen noch niet geaccepteert. Indien se echter daer sijn, en aengewesen werden, can men hun daerin mede tegemoet komen. Voorts bennen hier succssive 3 prince stuckjes, en 4 bassen gerestitueert. Ick hebbe dese dingen bijnaar doorgaens selve moeten bevorderen. Voorts is Pantsiano veroverd en aen den Coninck van Ternata ingeruymt, hebbende daerenboven de regeringe van Maccassar bij contract daarvan 't eenemael gerenunchieert. Item van Saleyer daer de Coninck van Ternata een out regt op heeft, gerekent van den Coninck Baboe aff aen, zijnen overgrootvader, die de Tarnatanen vertellen dat het Mahumettaanse geloove tot Bouton, Zaleyer, tot hier op Maccassar / en mede tot op Loeboe soude hebben overgebracht, in eygener persoon, en dat hij toen Bouton aen Ternata verbonden heeft, mits jaerlijcx erkennende de weldaet, Loeboe insgelijcx, en Zaleyer had hij aen de Coninck van Maccassar tot een teecken van eeuwige vriendschap geschoncken. Maer gemerckt de Coningen van Maccassar 't zedert de croone van Ternata in veele verongelijckt en in haare erfflanden op 't eylandt Celebes etc. benaedeelt hadden, soo en gedroegen se hun aen die

absolute gift niet. Hoe 't is off niet, de Tarnataten differeren in haer vertellinge desen aengaende selve, en de registers van Maccassar spreekken van Zaley, Loeboe etc. op een andere wijze, zijnde de laaste eerstmael onder Thomaparis Sicalone met Maccassar in broederschap getreden en Zaley bij hem vermeestert; naderhand onder Palange met Loeboe (als gesezt in de materie) naader versproocken, en Zaley weder off nochmaels verovert. Altoos wij hebben het eylandt Zaley onder de administratie van Crain Lincques als groot-gouverneur dienstbaer bevonden aen de Coningen van Maccassar, en dese, als boven genoemt, hebben het ten behoeve van den Coninck van Ternata gecedeert, int opgemaecte contract van Bonaye, niet om de voorsz. pretentie, maer ongetwijffelt omdat se haer vonden geforceert, behalven dat Zijn Hoochheyt Mandersaha in sijn komste van Bouton naer herwaerts daar verwaeyt gelegen, en een parthije vaertuygen, huysen, vissersnegerijen etc. verbrant heeft. Naer de vrede van Bonaye gesloten was, gingen de Saleyreesse Coningen met haer volck, hier zijnde geroepen geweest door de Coningen van Maccassar met 300 mannen om te arbeyden, datelijck door en weder 't eener vaerde naar huys met al de haare zooals zij gesamentlijck voor eenige maenden met 2 vaertuygen op Coeleconcon overgeset, hier over landt op Maccassar gecomen waren; excepto Janthyn, Coninck van de negerye Poetebangen, dewelcke op den 14 december zich aan den Coninck Mandersaha quamen presenteren, en van 't voorsz. ons bericht dee, zeggende eerst 2 à 3 daagen daertevooren te hebben vernomen, hoe dat het eyland Zaley aen de Coninck van Ternata overgedragen was en derhalven den Coninck van Maccassar nocte zijne grooten hunner daermet niet meer te bemoeyen hadden, versoeckende mitsdien desz. @ / coninx gonst, onder belofte dat hij soude sijn en blijven zijnen getrouwen onderdaen.

Bij den Coninck van Ternata was een zoone van den Zaleyreesen Coninck van Bale-Boeloe, wesende onder Zijn Hoochheyt van Palaccas gevolgh in de vloote mede van Batavia gecomen, genaemt Rewangan. Dese eenige tijt naer 't veroveren van de Maccassarse vloote op Bouton naer Zaley overgescheept wesende, hebben de andere coningen des vaders negerye aengetast en gespoljeert, den zelven en veele andere van 't familie om hals gebracht, zijn suster en verscheyde van sijn vrunden herwaerts aen Crain Lincques overgesonden, en was hij selve tenaauwernoot in de bosschen geeschiapeert, daerinne hij sich zoo lange wist te verbergen en te alimenteren, totdat de Coninck van Ternata, gelijk vooren gemelt, verscheen, en hij in dier voegen bij Zijn Majesteyt gesalveert wierde. Hij maacte geen swaricheyt in die tijt weder derwaerts te gaan, dies dagt ons goet, nevens opgemelden Coninck van Poetebangen, denselven, en oock den Gnoffamaniero Malito met de chialoupen van den Coninck van Ternata, Tatjabo onder den Quimelaha Tobona naer Zaley te committeren, gemunieert met soodanige vrundelijcken brieff aen de respective Coningen van Zaley en Calauw, als U.E. onder dato 24 december 1667 connen vinden geregistreert. Den 11 den februarij 1668 retourneerde Rewangan, en met hem de broeder van Crain Poetebangen, Bawang, oom van den Coninck van Bontebangen, en eenen neve van den laeste genaemt Adou, rapporterende dat op de affgesonde brieff, waarvan aen alle de negerijen, geene uytgesondert, kennisse van de inhoud was gedaen, de naervolgende haar met

ootmoedigh respect, aen de Compagnie ende den Coninck van Ternata onderworpen hadden.
Namentlijk den voorgenoemden

Rewangan, nu in possessie als Coninck van Boele-Boele,

Atting off Jatyn, Coninck van Poetebangen,

den Coninck van de negerij Bontebangen, zijnde de voorneemste en wel de considerabelste op 't gansche eyland,

den Coninck van Boekit,

den Coninck van Barran-Barran,

den Coninck van Bonte-Boris.

Zij meenden wel te weten, dat Crain Lincques tot twee diverse malen toe, zijne besendinge aen den Coninck van Liolo en / Gantaran hadde gedaen, sonder nochtans te weeten wat den inhoud was. Maar die coningen verclaarden noch doe noch daernae de Compagnie ofte de Coningh van Ternata noyt voor haer hoofd te willen erkennen, en sonden haare gecommiteerde weder naar Crain Lincques om sijnen vorderen last te ontfangen, dat zijn excelentie daarover bij mij discoursgewijse ondervraegt zijnde, met ernsten gelate ignoreerde.

De koningen van Battematte,

Tanete,

Cadien, beyde negerijen waren door eenen Sebobo uyt den naam van Radja Palacca bezonden, met wiens zij doe oock haare bodens opstierden, verclaerende met de Compagnie noch den Coninck van Ternata niet te doen te hebben, maer hun te willen erhouden aen de bevelens van den Coninck van Palacca voorsz., meenende onse voorgenoemde gesanten, dat Gantara en Lilolo, door directie van Lincques, hun met de drie laaste voegen soude, en dat se dan geene redenen hadde, om deselve soo gecombineert yets het alderminste toe te vertrouwen, hebbende die van Liolo de negerij Baleboeloe al verscheyde vijandelijcke overlasten aangedaen, naar de nieuwe intreedde van Rawangan, en reets bedreygt d'selve teenemaal te sullen destrueren, versogten derhalven eenige protextie en adsistentie van wat rijs en zagou, 't gunt wel den Coninck van Ternata aengeraden en gerecommandeert wiert te versorgen, dan de vasten was op handen, en met dese te celebreren liep het tot den 20 sten meert aen, eer de expeditie voortging, en waertoe wij 't fleuyscheepien het Velthoen hadden aengelecht, voor reeckeninge van den Coninck van Ternata. Uyt de fleuyt de Handelaer daerin zijnde overgescheept 60 lasten rijs. Hiermet vertrocken ten selven dage:

Radja Baleboeloe,

de broeder van de Coninck van Poetebangen, ende tot protextie van onse vrienden

den Ternataansen capitain Toeloebou,

den vendrig Amerou, ende den

sergeant Tabane Mole, met

40 Ternataense en 20 Boutonse militaire, nevens ordre om aldaer op de bequaemste plaatse in de bogte van Bontebangen, bij provisie, met behulp der Zaleyers, een cleene vestinge op te slaan, en toe te sien hoe 't sigh met de oposerende / partheije woude toedragen. Nochtans onder recomandatatie om allenthalven deselve op 't vriendelijckste te vermanen hun selve te voegen tot

gehoorsaemheyte ende vrunschape, ende te vermijden alle ongemacken van 't oorlogh. d'Opperhooffden van 't scheepien hadden oock last daar te blijven leggen tot weder opontbiedens toe.

De oom des Coninx van Bontebangen, seer taelcondigh in de Ternataense sprake, was door de Coninck van Ternata noch aengehouden; en dese bracht den 3 den april voor ons:

Gnawyn, Coninck van Batte-Matte,

Samy, Coninck van Taneete,

Lancay, Coninck van Onto, zijnde 13 dagen tevooren tesamen met Loesang, Galeran tot Batte-Matta, in een tingang van Taneete op Saleyer vertrocken, en naer 4 daagen tot Bancala in Tourata, voorts vandaer over land naer herwaerts gecomen, sulcx dat zij nu 7 dagen hier waeren geweest. Van den voorgeroerden Sebodo wisten se veel te seggen, alle uyt eene mont, op welcke wijze hij aldaer op 't eylandt Zaleyer, geadsisteert met eenen genaamt Rachaayl, haerlyuden in den naame van Radja Palacca veel beswaernis hadde aengedaen, oock abzoluyt gedeterreert, van nevens d'andere negerijen op de gedaane besendinge onses brieffs, haer te onderwerpen, voorgevende dat de vrijheyte die se conde hoopen, alleen verkreegen konde werden door het opvolgen van Radja Palacca, en ter contrarie, indien se hun voegden bij de Compagnie off de Coninck van Ternata, dat se souden sijn arme en miserabele slaven. Dit door de negerijen gedivulgeert, liet Sibodo Rachaayd verblijven, en dede selve een keer naar harwaert, verclarende last van Zijn Hoochheyte ontfangen te hebben om haer alle drij van de regeringe aff te stellen, sig selve over Batte-Matta, Rachaaye over Salou, een minder negerie onder Batte-Matte, en voorts van de Galerans in steede van andere te setten, namentlijck Ijatta over de negerij Onto, en een andere Galeran over Taneete, hem meteene aaneygenende het gebied en al wat hij tot Batta-Matta vond, vermits hem 't volck en de hoofden van de plaatsen voor 't meerendeel bijvielen, bestaande 't eene en het ander in:

33 tayl, 6 maas, soo aen gelt als gout,

5 goude armringen van twee teyl,

2 goude kettings van twee teyl,

/ 47 cleeden, van waerde ontrent 50 maas,

3 slaven, 4 slavinnen,

80 buffelbeesten, 1 peerd, 20 bocken, 260 bos pady, 2 toomen en 2 matten. Doch onder dese proceduren oock tot Zaleyer verschijnende Hagie Santery en Toesoerawa, door Zijn Hoogheyte gesonden omme bijeen te samelen alle Bougijs die noch op Zaleyer mochten sijn, vroegen se off dergelijcke dingen gedaen wierden met ordre van haer meester en off Sebodo etc. in dat vermogen gestelt waar, 't gunt dese beyde ignoreerde, seggende niet gehoort te hebben dat Zijn Hoochheyte off des Coninx van Ternatens last soodanigh was. Sulcx den Coninck van Batte-Matte, Zebodo aenspreckende, teruggekregen hadde 40 buffels en 33 teyl 6 maas aen gout en gelt, zijnde voort met hun drie Toesoerawa etc. gevolgt naar harwaert en door deselve geadresseert aen Arou Pieta Toesawa, dien zijlyuden overgaven 3 teyl ongemunt en 4 teyl gemunt gout, makende tesamen 160 maas, 2 zijde patholen, en een zaressa, met versoeck datselve harenthalven aen Radja te presenteren, en hun tot audientie te verhelpen. Doch en

hadden zij bij Zijn Hooghheit noch niet geweest, hun gelatende verheugt te zijn van dat se nu door haer broeder teregt geholpen waeren. Noch seyden zij dat door Tamea, Coninck van Gantara, en Galoeang, Coningh van Liolo, met hun waer gesonden een Galaran genaamt Manjou, om haer oock aen Radja te onderwerpen: item dat opgenoemde Ijatta, Galeran van Onto, door Sebodo mede hier gebracht was, dogh zij en wosten niet waer hun deselve onthielden. Oock en hebben wij haer niet kunnen vinden. Maer Sebodo en zijn makker, sorterende onder 't ordinaire gevolg van Sijn Hooghheit en mede onder zijne domestiquen hier binnen 't Casteel residerende, onbewust van dees luydens pretentie, geroepen zijnde, compareerden datelijck. Zijluyden gehoort hebbende het voorsz. narré met al zijn omstandigheeden, ontkenden wel yets, maar niet haare bezendinge door last des coninckx, protesterende niets gedaen te hebben, ten bijwesen van Zijn Hoogheit, als 't geen hij haer expres had aenbevolen. Dog hij geliet zich nergens van te weeten, gelijk U.E. daarvan in onsen brieff naar Batavia de dato 30 april 1668 eenige notitie vinden gedaan. Onder ons, in 't particulier, diervoegen wat naeder in der minne gediscoureert wesende, excuseerde / sigh te dier materie soo vrij wat kreupel, blijckende genoegsaem dat hij op 't voorsz. eyland gesogt had vrij wat te proffiteren, voorgevende, ondere andere, niet te hebben geweeten, dat de Koninck van Ternata daarvan den eygendom ende possessie soude behouden, ten aansien hem dagte voor de Compagnie daarin wel wat te vinden was, en is dit soo voort in dat wesen gelaten. Onderwijle het oorlogh met Maccassar weder zijnde doorgebrooken, soo wierde twee dagen daernaer voorsz. coningen onder solemnelen eed op den Alcoran aen de Compagnie ende den Coninck van Ternata den 15 april verbonden, en cregen meteen haare expeditie om nevens den oom van den Coninck van Bontebangen onder geley van Intchie Sonton, sabandaer des Coninckx van Ternata, ten selven daage met een inlands vaartuyg naer Zaleyer te retourneren, door Mandersaha elck met wat mooyts beschoncken wesende, zijnde haare belofte, dat se in korte tijdt met vrouwe en kinderen, en ten minsten 100 man, uyt elcke negerij, weder hier wouden komen, om daarmede de Compagnie ende den coninck ten dienste te staen. Derhalven wierde de opperhooffden van 't Velthoen aenbevoolen deselve herwaerts comende te convoyeren. En vermits het wat lang aenliep eer wij tijdinge cregen, soo is de chaloup Roema Tiga met den schrijver Boelentchie den 2 mey daerheen gesonden om informatie van zaacken te nemen, doch keerde daarnaer terugge, onverrichter reyse, den 5 mey nevens 't Velthoen met den Sabandaer opgenoemt, dewelcke van voorsz. 3 coningen 't beste rapport niet dede als hebbende deselve zedert haare verschijninge op Zaleyer niet weder vernomen. Oock hadden zij hem niet willen toelaten bij haer in de negerij te komen.

Naar dese sobere voorbede, ontrent ter halver maandt junij compt een expres vaartuygh van Zaleyer met de broeder des Sabandaars, nevens hem eenen Galaran van Onto, maar woonachtigh onder Bontebangen, en oock Radja Boukit, neve van den Coninck van Bontebangen, relaterende dat de Zaleyerse negerijen al te maalen weder affgevallen waren en hun gevoegt hadden bij die van Liolo en Ganteren, houdende de zijde der Maccassaren, niemant getrouw gebleven wesende als den Coninck van Balaboeloe, en van Bontebangen. Des eerstens negerye waar affgelopen, en hij met zijn volck geretireert naer de Moluxse pagger, digt onder Bontebangen, dewelcke al in postuur van defentie opgetrocken en van de chaloupe des coninckx

met 5 ponds cannon gemonteert was. / Dan daer gebrack amonitie, die se versochten met den eersten te mogen krijgen, nevens noch eenige Tarnataanse militie, en een schip 't hunner adsistentie, gelijk dan daeromme het voorsz. Velthoen den 22 junij weder is afgesteecken, met ordre omtrent de hoeck van Tannakeke, de Zeehont en voorts bij Bantheyn in 't cruysent vaerwater, 't Waterhoen met een chaloup de Tonijn te verspreecken, en alsoo gesamentlijk eene vertoninge voor de negerye Bontebange te doen.

't Waterhoen liepen se mis, dus arriveerde de Zeehond en 't Velthoen tevens aldaer, doch en opereerde op 't gemoet der afgeweken niet, hoe vriendelijck zij oock wierden ingenoodigt. En naerdien men oock bij voorsz. expresse had vernomen yetswes van der Tarnatanen quade handelinghe met die van Zaley, deselve alles afnemende wat zij maar conden vinden, zoo wiert goetgevonden dat den Coninck van Ternata Majuda darwaerts stieren soude, om sig op alles te informeren. Maar gelijk ick doen lag verdruckt onder mijne pijnlijcke qualen, ende aen boort op 't jacht Hooglande om wat verquickinge in de opene zeelucht te zoeken, alsoo en nam dat en veele andere dingen te dier tijt geenen voortganck.

Maer alsoo wij dagelijcx van Bouton recreuten waren verwachtende om dewelcke aff te haalen de fleuyt Hoogcaspel den 21 julij darwaerts waer gesonden soo was de ordre dat die op Zaley aengieren zoude, om te zien wat se verrigten konde, en indien onvermogens tot 't geheele verstel en redres van zaecke aldaer, tot versterckinge 20 à 30 Boutonders aen landt te geven, blijvende voort tot naerder gelegentheyt onder protectie van 't Velthoen maer stil in defentie zitten, gelijk dan oock een wijle tijts is moeten geschieden. Want op Bouton het landt in onrust gerocht, en cregen wij van ginder met Hoochcaspel op den 10 den september niet meer als ontrent 50 coppen, en het quam ons niet gelegen op 't versoeck van de Zaleyse Coningen daarheenen eenige Bougijs te zenden, alsoo doen eenige troupen naar Tourata wierden afgesteecken, behalven dat wij niet minder geclaag over de Bougijs als over de Tarnatanen conden tegemoet sien, die het alleen scheenen bond genoeg te maaken. Dus is alleen den 22 sten september de fleuyt Hoogcaspel heene geschickt, om de Zeehond en 't Velthoen te vervangen, mitsgaders daarnaar uyt 5 Boutonse prauwen, den 11 den november hier aangekomen, 20 man tot verbeteringe van 't guarnisoen ginder overgenomen.

En alsoo ons bij die brieven noch al over den overlant der Tarnatanen geclaagt wierde, is den prince Alam met een borgerchialoupe den 29 december darwaerts geschickt, die het niet beter maackte als die welcke hij zoude corrigeren, behalve dat noch oock zijne landsluyden mede clachtig vielen. Niettemin de rebellen begonden het mettertijt selve moede, en om levensmiddelen behoeflich te werden, boven dat Radja Boele-Boele zig manlijck evertueerde en dickwils op den rooff uytging, destrueerende onder andere met geen cleen voordeel de negerij Poetebangen, alsoo dat volgens de advijsen van 12 februarij tot daar en toe van de afgeweekene verhongert weder toe off bijgecomen waren:

de negerye Bonteboris,

Barrang-Barrang,

d'eene negerij Cadee,

eenige van de Boekis-negerie,

eenige van de negerij Onto,

Eene van de bevelhebbers van Batte-Matte, met elkanderen sterck 300 weerbare mannen, vervolgens nog al de negerye Jelolo, ofte Lejodo, Gantaran, d'andere negerij Cadeen, Taneete, eyndelinge voorts alle andere, soodat het volgens de brieven van den 8 junij, ontfangen den 10 dito, in volkome ruste stond, hebbende de coningen respective voor haare getrouwigheyt geteeckent een acte obligatoir, behelsende dat sij alles souden naercomen, wat haer vanwege de Compagnie ende de Coninck van Ternata soude aenbevolen werden. Wij lieten om redenen oock naar gewoonte Zijn Hoochheyt van Palacca dese tijdinge bekent maken, maar hij toonde daarvan weynich wesen te hebben.

Dewelcke saacken nu staande ginder in die termis, soo geviel het den Coninch van Ternanta nu beter, dat zijnen Mayuda gints gaen soude omme zig bij de coningen te informeren over de oorzaecken van hunnen afval voor 't meerendeel, en over de hartneckigheyt van Gantara en Lejolo in den beginne, soo quaataardighlijck getoont; voorts op 't geene meer noodigh ware, en met ordre van de coningen tegader naar harwaerts te voeren, ingevolge van het voorschrift in mijne missive van 11 den september 1669 aen de opperhooffden van Hooghcaspel etc. te sien. Dewelcke expeditie soo lange is aengeloopen, om de dristige / zuidoostewinden, zijne het seer qualijck tot Zaleyer toe opgehaelt werden kunnen, staande dit zaysoen, daar wij het anders met een ordonnaire moesson gemackelijck genoeg meest doorgaens condon bevaren. Noch was de Visser doende tot den laaste van de maend, eer hij ter rheedde voor Bontebangen arriveerden. Niettemin zijn de besoignes gespoet naar vereysch, sulcx Hooghcaspel den 6 ende den Visscher den 9 den october hier verscheenen ter rheedde, mitsgaders oock met de laaste den prince Alam, den secretaris Majude, en voorts de Zaleyereese Coningen off haare gevolmachtigdens, die al ten eersten ter audientie zijnde geadmitteert, datelijck versochten om genaade van haare misdrijven, hunne wapenen al tevooren hebbende affgelecht, haer thoonende verheugt als wij verclaerden dat de Compagnie niemants verderff, maar ijgelijcks welvaren gewoon was te betrachten, en sulcx dat men het voorleden quaat door een aenstaende goet lichtelijck soude kunnen vergeeten, soo se voortaan gingen betoonen goede getrouwe en gehoorsame onderdanen van de Compagnie en de coninck te wesen. Alle haare schietgeweer, en groot en cleyn, waeren ginder albereyt overgegeven, te weten;

Door den Coninck van Bantebangen			
1 ijsere	2 lb@	5 bassen	20 musquetten
door den Coninck van Gantaran			
		8	30
door den Coninck van Opo-Opo			
		1	4
door den Coninck van Boukit			
		1	4
door den Coninck van Barring-Barring			
		3	10
door den Coninck van Baleboeloe			

138

1

-

door den Coninck van Taneete

1 ijsere 3 lb@ 2 metale wijden

3 - 7 -

door den Coninck van Lejolo

12

door den Coninck van Cadeen

2

tesamen 4 ponds canon 40 ende 68 musquets

De 4 ps@ metaal ende ijser canon, de 40 ps@ bassen zijn onder cognoissement per 't fleuytscheepie Hooghcaspel naer Batavia gesonden, de musquetten bennen op Zaleyer onder de Tarnatanen gebleven, dog volgens de rapporten heel ontramponneert, sijnde meer in getal als hier voor sijn aengeteeckent, want er oock eenige door de vier laaste negrijen zijn overgegeven daer geen notitie van is gedaen, sullende alle het onbequame dienen herwaert ontboden, en gerepareert te werden voor soo veel geschieden kan, en dan weder gints / gesonden, onder bewaringe van de Nederlandtschen sergeant om in tijt van nood onder de meest vertroude Zaleyers te connen uytgedeelt werden, en weder ingetrocken wanneer die meer niet noodich zijn. Om de betoonde volstandigheyt van de negerijen Bontebangen en Baleboele soude men deselve het haare wel hebben connen behouden laten, maer naerdien de pagger daer digt bij lecht, soo isser aen het ligten en weghnemen soo veel niet gelegen, konnende noch altoos, en met het wederovergeven, off met wat anders, betoont werden dat men hunner rede heeft meer heeft te extimeren als de andere.

Mijne continuele occupatien en andere hindernissen en hebben mij niet connen toelaten de overgecomen Zalereyere Coningen in naeder audientie te admitteren voor den 25 october ten overstaen van den admirael der Ternatanen, en andere van voorneemste overheyt, item den admirael der Boutonderen. Ende sijn alsdoen gecompareert de naervolgende, soodanigh als deselve door den prince Alam en Majude van Zaleyer waren medegebracht:

Abdul, Coninck van Bontebangen, onlangs bij keure van den overleden koningh ter successie gekomen, dat wij eerst nu hebben geconfirmeert, ten aensien hij volgens rapport van Majude siet de missive van 4 den october 1669 geregtigt is, maer oock moet weder in zijne steede volgen den onmondigen zoon van den overleden koningh, soo ons geene reden ter contrarie onderwijlen moveren. Benevens de successie heeft hij oock aengenomen het opsigt en voogdij over voorsz. kint, en is desen Abdul de regte, maer de jonger broeder van

Caslang, Coninch van Gantaran. Zijnen eygen naeme staet hiervooren anders genoemt, te weten Tamea, dan dit volcq hebben somtijts 2 off 3 en meer eyge namen.

Gnawassang, Coninck van Taneete, staat te vooren Zaim genoemt, jn deses plaats compareert zijnen soon genaemt Soeko.

Galoegan, Coninck van Lejolo, hiervooren genoemt Galoeangh.

Dese voorsz. vier zijn de vermogenste van 't gantsche eylandt, en off wel zij over de andere de alderminste jurisdictie nochte heerschappije niet te pretenderen hebben, soo nochtans bennen / de speellieden, daer de rest op dansen mosten. Maer terwijl wij door de opgeworpe fortificatie Bontebangen in den dwangh genoetsaem hadden, soo was 't instrument ontstelt. Daer en schijnt onder hun geen voorgang ofte fixe rangh te wesen. Echter alsse onder hun wat wigtighs te overleggen viel, bennen se van gewoonte tot Bontebangen versamelt, welcx coninck dan oock ordinaris de spreecker was.

Sanriman, Coninck van Boekid. Dese heeft lange in 't quartier van den Coninck van Ternata geresideert, met gevolg van ruym 30 man, daermet hij allesints seer dientveerdigh was, zijnde een neve van den overleden Coninck van Bontebangen en oock van dese, gelijk in de materie al is gesecht, maer hij was gepostponeert uyt zijn negerij door de rebellen.

Rewangen, Coninck van Balleboeloe. Dese is veel in de voorgaende regelen genaemt. Ongetwijffelt is hij van de meeste merite boven alle andere, en van de meeste couragie, een rap, sneedigh jong kerel, maer licht en winderigh, noch niet seer geposeert. Hij heeft voorhenen wel laten versoecken om met sijn volck hier aen 't Casteel te comen wonen, maer declineert nu daervan. Het sal oock al soo goet zijn dat hij ginder blijft. Hij heeft sijn vrou en een kint noch op Batavia, bij en onder de domestijcquen van Sijn Hoochheyt, daerbij hij voor desen seer groot was geeximeert, dan nu grootelijcx gehaat. Terwijl hij in 't eerste oorlogh, in 't gevolg van de Koning van Ternata, op Glisson en Batta-Batta sijn heeft onthouden, is hij niet ijverig geweest, maer hij had doen noch volck noch eenigh bewint, passerende voor des coninck taalman.

Attingh, Coninck van Poetebangen. Hij staat hiervooren genoemt Jathijn, zijnde den eerstelingh der Coningen van Zaley die sig aen ons is comen presenteren. Hij beroept hem op onvermogen, ende dat hij wel gedwongen is geweest sig met de andere te voegen. Zijn negerij is verwoest, en heeft zig langh vluchtigh gehouden.

Idjangh, Galeran van Onto, representeert de coninck welcke hiervoorens Lancaay genoemt staat.

Galaran Bonteboris, genaemt Biassa.

Gnawijn, Galeran off Coninck van Battematte. In dees sijn plaats verschijnt de soon genaemt Lynbongan./

Parajppa, Coninck van Barran-Barran, zijn vaders plaats representerende, genaemt Kolobintinch, Galeran van Barran-Barran.

Ambo, comt voor sig zelve, zijnde zijnen vader Galeran van Cadien, dat twee annexe negerijen onder 2 coningen bennen, naer het teekenen van de acte, op Zaley weggevlucht. Nu gebreecken noch:

de Coninck van Oepa-Oepa, item

Een Coninck van Cadien.

Dewelcke haer nootsaekelijck vergelijken en voegen moeten met de verplichtinge van andere, soo se niet en willen zijn vijanden van 't gemeenebest.

Ick heb den eenen en den anderen door duydelijcke en claare vertalinge grondelijck te verstaen gegeven, en selve verclaert aan degeene die Maleyts conden, de naervolgende poincten

Eerstelijck dat de Compagnie ende den Coninck van Tarnata hun quyt scholt, en genadelijck vergaff, alle haare gepleegde trouwloosheyt, en betoonde wederhoorigheyt, daerdoor voornementlijck de Compagnie toegebracht en veroorsackt hebbende sware ongelden, die se naer billickheyt hoorden te betalen, maer die echter aen een zij wierden geset, mits dat se voortaan waeren en tot in der eeuwigheyt toonden te wesen goede, trouwe onderdanen van de Coninck van Tarnata en van de Compagnie.

Datse den Coninck van Tarnata hadden te erkennen als haar wettigh heer en de Compagnie als degeene die haer uyt zijnen naame, door het opperhoofd op Maccassar soude regeeren. Echter indien 't eeniger tijt den Coninck van Tarnata de Compagnie mogte komen aff te vallen, dat zij 't selve exempel niet en souden mogen naervolgen, maer de Compagnie al egter getrouwelijck moeten blijven aenhangen.

Item, dat se aen den Coninck van Tarnata in teecken van onderdanichheyt jaarlijcx opbrengen en dat in handen van de Compagnie voor zijne reeckeninge overleveren sullen om aen Sijn Majesteyt bestelt te werden, een eerlijcke schatting naa haer vermogen, waervan op jegenwoordigh geen bedragen wert vastgesteld, omdat de landen leggen verwoest, en door het langdurigh oorlogh veel menschen verstrooyt zijn, 't gunt misdien noch eenigen tijt wert uytgesteld.

Sij sullen gehouden wesen in cas van eenich voorvallende oorlogh ofte andere nootsaken, 't zij dan hier off elders, op Bima, Bouton, tot Bone, Patchiano etc. van de Compagnie geroepen werdende, / promptelijck te verschijnen, en alle hulpe en bijstant te bewijzen naar vermogen.

Insgelijcx soo de Compagnie quame goet te vinden om hier op Maccassar eenich volck onder 't Casteel Rotterdam te doen wonen, dat sij deselve, elck pro rato sijn vermogen tot 100 ofte 150 mannen incluys sullen moeten versorgen, doch dat se in sulck geval die alle jaeren sullen mogen verwisselen, en sal de Compagnie desulcke van rijs tot onderhout versien.

Wanneer de Compagnie gelast om quantiteyt kalck te branden, sullen de Coningen respective moeten versorgen dat het geschiet, en dat deselve versamelt werde in een groot schuur op het eyland, om deselve met gemack te connen weghealen, maer sal de Compagnie aen de luyden die tot het kalckbranden gebruyckt werden voor elcke veertigh maaten wedermaat rijs uytdeelen, ofte de waerde van dien in gelt.

De Coningen van Zaleyen sullen van nu voortaan gelijk altoos te vooren op 't eyland besitten haer eygen negerye, thuynen, landen, velden en jurisdictien, sonder dat den een den anderen daerin comt te vercorten ofte benaadelen, maer wat belangt de coningen in haar eygen persoon, die sullen met haer vrouwen en kinderen blijven wonen onder de Tarnataense vastigheyt, om bij voorvallende ongemacken en andersints altoos bij der handt te wesen. Desniettemin mogen se

soo dickwils naer haer land en negerijen gaan als 't haar noodich dunckt, mits daervan kennis doende aen den bevelhebber van de voorsz. pagger.

En dewijle deselve vastigheyt daar alleen wert gehouden en bewaart tot haare bescherminge, soo zullen sij oock deselve moeten onderhouden buyten verval, en daeraen doen soodanige reparatie als gevonden wert te behooren, opdat se in dier voegen mach staande gehouden werden.

Desgelijcx sullen de Coningen van Zaleyen tesamen uyt moeten maken, bij en ontrent ofte niet heel veer van de pagger, soo veel bequaem landt tot thuynen en velden als de Tarnatanen tot haer onderhoud, om te bezaayen van noode hebben.

Indien behalven het canon ende de schietgeweeren welcke albereets aen de Compagnie bennen over geleverd noch bevonden wierde, onder dese ofte geene van de koningen eenige te berusten, die hij mochte terughgehouden ofte verborgen / hebben, deselve sullen sonder eenich wederspreecken alsnoch aen de Compagnie moeten werden overgeleverd, ende sullen oock geene van de voorsz. coningen nu ofte naer desen, eenich canon off minder schietgeweer in haer huysen ofte negerijen mogen opleggen, veel min gebruycken, als met expres voorweten en kennis van de Compagnie.

Bij overliden van d'een of d'ander der Zaleyereese coningen en sal geenen successeur in zijne plaatse gestelt moge werden als met voorweten en toestemminge van de Compagnie, opdat alsoo niemant in sijn goet recht en come te vercort te werden, en sullen derhalven de bevelhebberen der negerye welckes coninck te sterven comt, datelijck aen de capitain der Tarnatanen en den sergeant der Hollanders bekend maken wie de naeste is om in de plaats te succederen, opdat daervan aen den Commandeur op Maccassar advijs gegeven werde, sullende dengeene die men dan in plaats des overledenen te stellen komt sijnen eedt moeten doen op den Alcoran, om dit alles getrouwelijck te onderhouden.

De Coningen van Zaleyen en sullen nergens vermogen te varen als onder de passe van de Compagnie, die haer ten genoegen verleent sullen werde naar Mangraay, Biema, Balij, Java en verder westwaert etc., maer niet vorder om de oost, gelijk als naer Thimor, Solor en die bijgelegen eylanden, veel min naer Ceram ofte de Toucablesjes, daer ick het eyland Bijnonco onder reken, dan weder naer de bochte van Bone to naer Loeboe, voorts de westcust van Celebes tot op 't noordwesteynde toe, de custe van Borne en verder niet verder beooste de hoeck van Lasse als tot in de voorsz. bogt.

Sij en sullen oock niet vermogen yemant, wat natie het oock zij, geene uytgesondert, op haer land te ontfangen, off tenzij d'selve passe conne vertoonen van de Compagnie. Maer de vaartuygen comende van Loeboe en Bone, 't zij met rijs ofte sagou, sullen sonder pas aengenomen moge

werden, d'eerstemael, dewelcke men dan terugkerende van pas versorgen sal, opdat se daerna mede altoos gelijk andere, met passe off en aan varen.

En opdat men op de vaart beter letten en reguard nemen kan, soo sullen alle vaartuygen van buyten comende voor de pagger aanleggen, en degeen die ergens heen willen, selve de Zaleyereesen oock, daarvandaan affvaren, 't gunt te gevoegelijcker can geschieden omdat nu al de coningen daar rontom haar ordinaire residentie hebben, zijnde oock de bequaamste en eenige rheede / van 't heele eyland, op welke aff- en aanvaert den Nederlandschen sergeant het gesag en opsicht sal hebben, de passen ontfangende en wederuytgevende, sonder nochtans ijmand daar in te verkorten, ontfangende alleen voor elcke pas die uytgegeven wert....schelling.

Omme voor ijgelyck evenveel te versorgen sal mede onder de vastigheyt een generale passer werden gehouden, daar al de andere negerijen haar gerief connen comen haalen, over dewelcke bazaar een van de bequamste Tarnatanen van civilen ommegang het opsigt sal hebben, daar de koningen ijmand van harentwegen oock vermogen bij te voegen.

Alle ordonnaire Compagnies munte in gelden van silver sullen op Zaleyer gangbaer sijn, en als de luyden dit een weynich gewoon bennen, sal men daer geen Maccassaarse mazen meer uytgeven noch ontfangen, want de gemeene man met dat leelijcke gelt doorgaens bedroogen wort.

Indien de Compagnie of de Coninck van Ternate genegen was tot inkoop van de cleeden, welke op Zaleyer werden geweven, off oock van de slaven die daer te coop comen, soo sullen de Zaleyers daarvan aen niemant anders vercoop mogen doen, mits dat de Compagnie daarvoor betale soo veel als billick is. Soo en vermog oock niemandt die van buyten comt, eenige chormandelse ofte suratse cleeden etc. aan te brengen als alleen de Compagnie, gelijk dat oock soodanich op Maccassar 't gebruyck is.

Ingevalle behalve de twee nagelbomen op Gantara omgevelt noch ergens op 't eyland Zaleyer een off meer 't zij nagel- of nooteboomen, groot of cleen, gevonden comen te werden, daarvan sullen de coningen aenstonts aenwijsinge doen om uyt te roeyen, sonder dat in der eeuwigheyt eene weder op 't gansche eylandt sal mogen aengeplant werden.

Soo der eenich verschil tusschen de coningen ende de Ternatanen off de Hollanders voorvalt, off soo de coningen dan wel yemant harer onderdanen daarvan eenige overlast geschiet, dat hebben se aen den Nederlandse capiteyn op Maccassar bekent te maken, die dan daerin versien, ende de schuldige naer behooren sal straffen.

Wanneer de Tarnatanen off Nederlanders yetwes naar / Maccassar aen den capitain hebben te laten weten, soo sullen de coningen moeten versorgen dat er een sourouan off twee van Zaleyer

op Celebes, hetsij tot Banteyn, Tourata, Calekonkon oft Biera overgeset werde, om deselve brieven te bestellen.

Soo yemant van de Zaleyerse Coningen contrarie desen en zijnen gedaanen eedt yets quame bij der hand te nemen, de Compagnie off de Coninch van Ternata willende affvallen, die sullen de vordere coningen in 't gemeen gesamenderhand als een vijand van 't gemeenbest aentasten en vermeesteren; sullende de andere soodanige die hartneckig blijft door den Commandeur op Maccassar, met tesamen de coningen naar behooren gestraft en zijnen aenhang tot slaaven gemaect, en tot proffijte van de Coning van Ternata voor 1/3 en de Coningen van Zaleyer voor 2/3 door de voorsz. Commandeur verdeelt werden. Maer het volck van de negerij die haer affvalligen koning niet geholpen hebben, daar sal men weder een ander hoofd over stellen, die daertoe meer gerechtig is. Oock en sullen de coningen geen deel aen de voorsz. boete hebben, die niet hebben geholpen den afgevalen te bevegten en aen te tasten.

Voorts sullen de Coningen van Zaleyer besitten eene volcome ruste ende vrijhey, en noyt off nimmermeer aen vrouwen, kinderen, magen, slaven noch slavinnen, mitsgaders oock aan haaren godsdienst beschadigt werden, in geenderhande manieren, in welcke vrijhey altoos door den Coninck van Ternata, ende de Compagnie sullen werden geprotegeert.

'T welcke op den Alcoran solemneel besworen ende bevestigt is, met het drincken van 't water van haare geweiren affgedropen. Dit soodanigh beschickt weesende, thoonden hun de coningen respectie ingelicx meede de gecommiteerdens des Coninck van Tamata allenthalven wel vergenoeght.

Ick soude dit alles wel in 't net gestelt en in 't Maleyts getranslateert, mitsgaders oock in 't Ternataens ten behoeve van den Coninck van Ternata doen oversetten, en meteen de coningen doen ondertekenen hebben, maer daertoe gebreeckt mij tijt. Dus cont ghij dat besorgen en agt slaen op de perfecte translateure, volgens de letter, en soo plat als mogelijk, om het des te duydlijcker te maken, 't gundt ick U.E. nu met eene hier ter materie in regard van alle andere translaten oock recommandere, want men kan sig anders geweldigh abuseren, daer ick preuve van hebbe gesien. U.E. sullen in dit gedaen narré over den staat van Zaleyer en voorts uyt het genoteerde bij de namen der coningen genoechsaeem / hebben konnen vermerken, welcke van deselve ons behooren te wesen de considerabelste, als namentlijck die van Bontebangen, Baleboeloe waervan, en voornementlijck van de laesten, de brieven van Zaleyer altoos met reputatie hebben geschreven; item Radja Boukit, ende in der laaste missive wert Radja off Galeran Onto gepresen wegen zijnen ijver ontrent het bevorderen der kalckbranderije. Daerbenevens laudeert Mayude, Ambo, zoone van den gevluchten Coninch van Cadien, zijnde seer taelkundich en als de lopende bode om d'een en d'ander aen te spreecken tot bevorderinge van 't geen gedaen moet werden. Waerom de vader gevlucht is, weet men niet, want hij heeft de acte voorgemelt op Bouton noch

mede ondertekent. Blijft denselven weg, soo sal de voorsz. Ambo tot de successie, naer ick mij bericht vinde, de naaste wesen en dan oock daertoe connen ge-erigeert werden.

Den Coninck van Poetebangen, waer hij niet affgefallen, soude al van de aldermeeste consideratie connen zijn. Ende off wel de Coningen van Gantaran, Lejolo en Taneete voor en naar de hartneckigste zijn geweest, schoon die van Taneete tevoren noch eens gesworen heeft, soo geleecken se in 't laaste wel weder van de bereytwillichste te zijn. De tijt en de ondervindinge sal U.E. best ontdekken wat ijgelyck te vertrouwen is. Ick kan present daarvan met geen fundament spreken. Ondertusschen sal 't met de reede meest overeen comen, dat men degeen daar bereets preuve van is, in de beste recommandatie houde, nochtans buyten prejuditie van andere. Zij versochten gesamentlijck dat men woude geen van haer volck harwaerts roepen, om alhier aen 't Casteel te continueren, meenende dat men daarvan weynich dienst trecken en dat se al meest onder de Maccassaren wesen en blijven zoude. Zij wouden liever op Zaleyer soo veel te meer dienst doen, daar ick mij niet zeer tegen stelde, sustinerende niettemin, dat se het niet mochten ontseggen, wanneer eenich volck harwaerts ontboden wierde. Dus believeen U.E. dat point meer voor een obligatie aan te sien als voor een effect, en hun van 't beroep naar harwaerts altoos nog eenige jaaren vrij laten, haar aenbevelende onderwijle eenen goeden voorraet van kalck op te leggen, zijnde de schuere daertoe op 't eylandt al opgeslagen, volgens ontfange tijdinge de dato 18 deser door Mayude en eenige van de coningen mij gerapporteert.

Ick hebbe gesondeert om deselve altemael met haer volck om en ontrent de vastigheyt te doen nederslaen, maer zij declineerde datzelve, thoonende met geen ongefondeerde rede, dat het niet wel zijn conde, presenterende egter, voor sooveel ijgelyck in zijn / particulier belangende, daar gaerne met haar familie te willen wonen, liever als in de negerij, dat ick oock achte niet onnodigh te wesen. Daerom is 't op een civile wijze, in de voorgestelde pointen mede begrepen. De Coninck van Lejolo, zig voegende, bracht al zijn volck om onder de pagger te wonen, daer se noch meest huys hielen, en scheen dese niet genegen noch vooreerst haerluyde te willen doen verhuysen. Dat den Coninck van Baleboele met al zijn volck daer oock resideert can U.E. niet onbewust zijn, oock niet, dat hij door den prince Alam uyt de vastigheyt geset is geworden, daer hij tevooren onder t'oorlogh op Zaleyer mede binnen woonde, connende soo 't schijnt met de Tamataense officieren niet wel accorderen, dat evenwel in 't laaste noch wat beter heeft gegaen. Den Coninck van Tamata heeft aengenomen daerin te voorsien. Hij sal met zijn negerye onder de vastigheyt dienen te continueren, onvermindert de jurisdictie van sijn negerij en landen, om des noot wesende, altoos weder met een gedeelte te connen binnen getrocken werden, soo hij geen redenen tot nadagt comt te geven.

De Koninck van Calaauw, leggende beoosten maer digt van 't eyland Zaleyer, had door de Koning van Barring-Barring laten weten, dat hij mede sig onderstellen, en aan de Coninck van Tamata en de Compagnie hem onderwerpen woude, doch weder terugblijvende en niet zijnde uytgecomen, heeft Mayuda nu laast, 't zijnen aenwesen tot Zaleyer, volgens onsen last derwaerts gesonden den Ternataensen vendrigh Tabane Mole en Dyarre, Zaleyrees, omme denselven op 't vrundelijckste

te noodigen naar harwaerts. Dan sijn op een inpertinente maniere door de Calaauwers afgewesen, thoonende liever te willen vegten als haer aen de Compagnie off aen den Coninck van Ternata te willen onderwerpen, gelijk het briefken den 18 den october van Zaleyser ontfangen, dicteert, accoderende met het mondeling berigt, dat Maayude dienaangaende nevens de bestellinge van 't voors. briefken uyt de mont van den brenger (die mede op Calaaau geweest hadde) deede.

De Coningen van Zaleyser gelooffden dat er eenige Maccassaren op mosten overgescheept wesen, en versochten mitsdien het selve, soo haest sij souden wesen thuys gecomen, te mogen aentasten, daar se seer graeg toe scheenen. De ordre is, dat zij eerst nochmaels bezendinge in de minne sullen doen, en indien dan niet luysteren, deselve vijandelijk te mogen aentasten, eerst en vooral destruerende de praauwen en de vaartuygen dat niet wel verhindert can werden. Perseveren de Calaauwers dan in haare opstinaatheyd, soo connense bij crachtige veroveringe te vervallen tot voordeel / van de coningen, gelijk in de poincten geexpresseert. Daerom sal de Coninck van Ternata vermaent dienen, de Zaleyers niet op te houden, maer ten eersten wederom naer huys te largeren, gelijk ick Zijn Majesteyt hebbe gerecommandeert. Het gehoort in origine aen en onder Zaleyser, maer volgens berigt van de Koningh van Poetebangen hebben se op haer selven eenige tijt homagie aen den Coninck van Maccassar gedaen, die aldaer, tot het overcomen van den oorlogh, sijn dansschool heeft gehouden, tot instructie van sijn deyen-deyens ofte staatjufferen. De inwoonders bennen niet groot in getal, soo se seggen, en tevooren meest uyt de negerij Bale-Boele derwaerts overgescheept.

Zaleyser plach volckrijck te wesen, en conde, soo ick mij inbeelde wel geïnformeert te sijn, niet veel min als 6000 man, voor den aenvangh van dit oorloogh, uytmaken. Ick vroegh dit oock aen de Coningh van Poetebange 't sijner eerste incompste, die het soodanig affirmeerde. Maer de koningen maken het nu minder; oock als men sal oordeelen naer 't gesagh van 't volck dat onder het oorloogh daer op 't eyland is vernomen, en soude het soo veel niet sijn, maer het can niet veel verscheelen. Mayude, nu terugh comende, hout het daervoor dat se eer meer als min sterck sijn. 't Is egter niet ongelooffelijk dat er al een goede parthije voor jegenwoordigh hier en daar verstrooyt, en misschien mede wel eenige naer Calaauw gewecken bennen, want op sijn eygen inwooninghe zoude het niet derven soo vermetel wesen. Naer mijn eygen observatie, het aengeven van de coningen buyten crediet gestelt, can alleen

Gantaran wel	2000 mannen uytmaken
Bontebangen	800 coppen
Liolo	400 ten minsten
Barrang-Barrang	150 ten minsten
Bale-Boele	200
Taneete	400
2 Candieens	300
Batta-Matta	100
Poetebangen	400

Boekit	100
Aepo-Aepo	100
Onto	100

Dit soude tesamen 5000 man / wesen, die ick acht dat er oock wel bennen. En soo al Gantaran nu ter tijt sooveel niet opbrengen cost, sullen het andere wel ruym suppleren. Het is een groot landt, soodat men het volck op geen hoopjen vind staan. Onder de Maccassarse Coningen is het doorgaens geschat en gepasseert op 4000 coppen, en wat minder naar de sterfte voor den aenvangh van den oorlogh, doch opgeroepen werdende tot eenige tochten, extraordinaire wercken, of diergelijcke, compareren sij noyt stercker als 4 à 5, uytterlijck 6 à 700 man, zijnde in den beginne gesegt dat se in dit capitael oorlogh, onder negen van de coningen, tot de vrede van Bonaaye toe, niet stercker als 300 man bennen overgecomen, zijnde dan haer portie altoos geweest de wegen die bewossen waren, ofte een wegh door 't bos op te kappen, en 't canon voort te trecken, maer om te vegten waeren zij vrij. En wierden dit volck al meest gevonden uyt de negen minder negerijen, zijnde Ganteren, Bontebangen, Taneete en Liolo daer vrij van, omdat se van 't eyland de voorneemste bennen, en oock van de contributie 't meeste opbrengen. Oock en werden de voorsz. prestingen op Zaleyer niet als bij extraordinaire voorvallen gedaen. Naer de laaste veroveringe van de Maccassaren tegen die van Zaleyer wert het eyland geschat op 1000 catty off 10.000 taels dat is 80.000 rxrs.@, in 3 jaar te betalen, soo se begeerden in voorige vrijheyt te sijn, en dat onvermogens wesende, bleven se onder continueele schattinge, die niet min in 3 jaar bedragen moste als 100 catty, ofte 8000 rxrs.@ doch en is daer soo scharp bij quade tijden niet op gesien ofte hebben het met 70 off 80 catty konnen afleggen, alles in Zaleyerse cleeden. Des waren die van Zaleyer voorts van alles vrij. Maer soo den Coninch van Maccassar ginder in persoon quame te verschijnen, mosten zij datelijck tot een gratuyt 1000 maas geven, en wes meer. Dan den desen is daer maer eens geweest. Bij overcompste van den groot-gouverneur, gelijk Lincques was, krijgt hij 2 catty off 320 naas in gelt, dogh daer en wiert geen gewoonte gemaect Zaleyer om dat genot te besoecken, uyt bedencken dat het haer verveelen zoude. In ses jaar isser Linques tweemaal geweest.

Present resideren noch in de pagger op Zaleyer volgens gedaen rapport van Mayude:

Den Gnoffamaniero Malito als resident in den naam des conincx, /

Den capiteyn Toeloeboe als hoofd over de militie,

den vendrigh Dervees in plaas van den anderen die overleden is,....., zijnde den desen Sengadie Gammaencorra,

den sergeant, ofte oock provisioneel vendrig Tabane Mole,

den Cazzise Sengadie, dewelcke vijff tesamen de raadspersonen bij voorvallende gelegentheyt zijn.

35 Tarnataense soldaten, ongereeckent de voorsz. haare dienaren en slaven, oock noch 15 andere Tarnatanen van conincx affgelegde chaloup, die daer bezig bennen weder met behulp der Zaleyers een andere te maaken van een gekocht jonck.

18 Boutonders onder Pangelassa Ejaigo Leede, per resto van 40. De resterende waaren nu en dan doorgedaen.

Ick hadde geerne gehad, dat de coninck nu had vastgesteld wie, en welcke officieren, en hoeveel volcx hij 't zijnen vertrecke naar Ternata op Zaleyser soude laten. Maar hij heeft het gedeclineert, en versogt vooreerst ge-excuseert te zijn, sullende daerinne eerst ordre connen stellen, zeyde hij wanneer hij vertreckende ginder in passant aenliep. Dan 't project is op 40 coppen, en soo 't schijnt zoude hij welligt daar 't gesagh defereren aen Godia Sabou, dat niet en dient te wesen. Oock dient den Gnoffamaniero Malito daar niet te blijven, want dat beyde bennen trotse, moedige, echter snedige quanten, zijnde met Callamatta hier gecomen, en sulcx in en ontrent Maccassar wel ervaren. Zijn Hoochheyt heeft aengenomen op mijne recommandatie daer te bestellen geschickt volck, en goede zagtmoedige officieren, die 't volck niet veroverlasten, dewelcke hij in 't geheel den Commandeur op Maccassar onderdanig maken sal, en off het dan gebeurde dat hij off Malito off Sabou een van beyde inclineerde daar te houden, sal het wel mogen geschieden haer richtende naar de poincten voorgesz. sonder meer. Indien se dan contrarie doen en haer niet gehoorsaem aenstellen, bennen se maer op te ontbieden. Soo Sabou zijn graviteyten conde intoomen, soude hij ongetwijffelt daer de bequaamste wesen, doch dat acht ick, daar hij voogd is, in zijn vermogen niet te zijn. Den anderen kan sig beter binnen houden, en maaken soo veel beslagh niet.

Als U.E. poincten overgeset, en de Zaleyserse Koningen die tweemaal geteeckent hebben, can daarvan een afschrift aen den Coninck van Ternatas volck en aen de coningen selve, 1 origineel aen den Coninck van Ternata / gegeven, 1 origineel onder U.E. bewaert werden, sullende de copia van dien oock connen strecken voor een ampel voorschrift tot regelement van de 9 Nederlanders daer op Zaleyser bestelt, omme altoos voor eerst daer te resideren, tot geen andere intentie als U.E. bekent en in onse brieff naar Zaleyser per de Visscher aengeteeckent is, namentlijk, om bij nagte in de pagger rondegangers, en bij daage poortwachters te zijn, alsmede om te dienen tot een toevlucht van de soodanige alsse Ternatanen wouden verongelijcken, doende daarvan pertinente aenteekeninge; item van 't geene de Zaleyereesen contrarie de poincten 't eeniger tijt te doen quamen, U.E. van alles om de maand eens off om de twee maenden, naer dat het quam te vereyssen, oock tusschen beyden al waert om de 8 daagen, zoo de occurentien van belang zijn, adviseerende, noterende al de aencomende en verteckende vaertuygen en 't geene deselve aenbrengen en weder vervoeren. Ick sal sien off Hun Edele soo eenige cleene zeebriefkens believen te laten drucken op Batavia, om door den sergeant uytgegeven en in den naame van den commandeur getekent te werden. Voorts toesiende wat aldaer te doen en te verhandelen valt. Geschiet er yets onbillijcx, soo mag hij dat de coningen wel aenwijzen en vermanen, met beleeftheyt, opdat het niet meer geschiede, sonder zich nochtans aen te matigen eenige autoriteyt; dat zij het geweer wel hadden te versorgen, item regard te nemen op canon en amunitie in de pagger, houdende goede ommegang met de Coningen van Bontebangen en Baleboeloe, oock met alle andere dog met de voorsz. meest; hoedanig en andere vereyschte aanbeveelens bij de poincten voorsz. gevoegt vooreerst tot reglement sufficeren connen, dan het moet haer wat duydelijck voorgeschreven werden. Den toegang in en

uyt de pagger die moet gemesnagieert en de Zaleyeresen met discretie toegelaten werden, bij weynige tevens maar ongewapent, except alleen de coningen en haar eygen persoon. U.E. konnen oock verdagt wesen, de zoldaten op Zaleyer haar kostgelt in silvere spetie uyt te reycken, op 't gout haar medegegeven wederom in te trecken.

Onder alle contributiën die Maccassar van sijn gesubjugeerde onderdanen treckt, isser geene grooter als die van Zaleyer, gelijk hier effen voor is aengewesen. Wat zij nu jaerlijcx aen de Coninck van Ternata sullen contribuieren is met sijn voorweten niet vastgesteld. Off hij nu noch ginder in loco comende, met hun sal accorderen, dat staat te besien. 2000 à 2500 rxdrs.@ / jaerlijcx, als de dingen weder in ordre zijn, hooren zij hem te fourneren. Dan was 't wel niet onbillick van Zijn Hoochheyt daaruyt aan de Compagnie betaalde het onderhoud van de 9 soldaten, maer ick denck niet dat de Compagnie die reeckeninge soo naauw sal maaken, behalven dat se wel sulle connen gevonde werden uyt de winsten op het Zaleyerees geweest, dat men met mooye voordeelen op passer tegens gout kan omsetten, en 't gunt de Compagnie oock soo wel sal konnen doen als andere particuliere negotianten, daarvan op sijn plaatse nader wert gesproocken.

De Koninck van Ternata heeft anno 1668 den 20 sten maart onder andere op sijn reeckeninge gecregen 1000 lb.@ buskruyt, die voor hem in de Cabeljauw sijn gedaen geweest, maer 't zedert in 't oorlogh geconsumeert, sulcx dat Zijn Hoochheyt weder andere 1000 lb.@ aen de Compagnie bleef tegoet houden. Maer nu met Mayudes wedercomste in alles affgereeckent wesende heeft men bevonden dat er op Zaleyer uyt de scheepen ruym 1000 lb.@ aen de officieren van den conincq is verstreckt, waarmede dat dan oock is gehouden voor geliquideert, 't gund ick hier annoteere omdat de luyden wat vergetel vallen, en U.E. noch wel eens om die 1000 lb.@ souden komen manen.

Ick hebbe hiervooren ter materie van den Coninck van Ternata gesegt, dat hij à present niet was behoefligh, ende noch in voorraet. Hij heeft noch daerenboven met Mayude van Zaleyer voor ditmael een costelijcke contributie gekreegen, niet veel minder inporterende als 4000 rxrs.@. Dan hij heeft het verborgen gehouden en leeft nu op hoope, bij parsonееle comparitie, noch vrij wat meer te krijgen, dat oock misschien soodanigh wel volgen sal, en dat is de oorsaeck waerom hij naer mijn vertreck soo geerne ten eerste hadde weghgewilt, om op Zaleyer de koe wat bet te melcken, en daer te blijven pannekoeken een wijle tijts, sulcx hij tot continuatie al vrij wat moeyelijck is te disponeeren geweest. Off hij nu soo moeytjens gesegent wesende, de Zaleyreesen daarmede een jaar of twee van schatting vrij sal laten, dat weet ick niet, maer mij dunckt dat er soodanigh wert voorgegeven. Summa, Zaleyer is voor Zijn Hoochheyt beyde een reputatieuse ende een profitabele conqueste, maer d'selve sal men moeten toesien, dat niet boven 't jaerlijcx verdingh beswaert werde. Oock acht ick dat die van Zaleyer in Ternata den coninck niet hoeven te gaan besoecken, en dat het oock niet eens van noode is, dat Zijn Majesteyt / derwaerts Commissarissen sende, want om die moeyte te vermijden soo sal des Compagnies Commandeur sijn stadthouder zijn.

De ordinaere vaert der Zaleyereesen heeft geweest naer Ceram, Mangraay, Timor en Biema. Op 't eyland Bynonco, niet verre van Toucabesjens, gingen zij ordinaire vaertuygen koopen, want die eylanders doen bijnaar anders niet als vaertuygen maken, die se soodanigh weder uytventen, oock hier selve te koop plegen te brengen.

Niettemin geeft Zaleyer oock hout uyt, daer se prauwen van maken kunnen, maer in geen abundantie. Cattoen plagh oock op Zaleyer de meeste plantagie te zijn, en nog sal dat soo wesen, maer 't heeft nu drie jaaren stilgestaen, soo mede het gewees ten pricipale. Niet lange voor den oorlogh hebben zij mede padie beginnen te planten, maer nog nooyt sooveel geogest als haer tot onderhoud van noode was, dat se meest van buyten crege en selve haalden. Om de noord verbij Maccassar is haer vaert noch noyt geweest, en hoe verre zij deselve voortaan sullen mogen exerceren dat staat bij de poincten van regelement claerlijck geannoteert, behalve dat het mede gevonden kan werden in 't contract van Bonaaye. Boven het voorsz. en is mij niet bewust, dat het eylandt van Zaleyer yets uytgeeft.

De gantse oostcust van Celebes, te reekenen van Manado aff, tot aen 't eynde van Pantsiano toe, dienvolgende oock

Gorontale, Libotte, Tambuquo en andere bekende havenen tusschen beyde gelegen, mitsgaders Bangay en Gapy met sooveel andere eylanden op die custe, daer de croone van Ternata oock van outs her eygendom aen reeckent, bennen bij opgamelde contract ten behoeve van de Majesteyt almede affgestaen, zijnde mij niet bewust, dat hier yet anders te haalen ofte te koopen valt als slaaven. Rijs plant elck landtschap voor sijn eygen behoeff. Item weder op de westcuste van Celebes, alle de landen tusschen Mandaar ende Manado uyt den hoofde voorsz., als te weten van Manado aff te rekenen:

Lambaya; verder besuyden dese plaats

Caydiepa; drie daagen scheppens bezuyden Kaaydiepa komt

Bool; 5 à 6 dagen zuydwaarts /

Totoly; een dag verder

Dampellas; en noch een dag verder om de zuyd comt

Balysang; weder hiervandaen noch 2 daagen

Silensa; hiervandaen noch al zuydwaard 2 daagen

Cayely, grensende aen Mamoey, hedendaegs gerekent voor de noordelijckste provincie van Mandhaar.

Den 14 december 1667 verscheen voor den Coninck van Tarnata eenen Palando, sigh noemende Radja van de negerij Typa, in 't landtschap van Cayely, zeggende hier gecomen te wesen om zijnen olij te venten, en zijne schult hier op Maccassar uyt het provenu te voldoen, bij welke occasie verstaen hebbende dat in de vrede van Bonaaye alle de voorsz. landen weder waeren ingeruymt aen haaren ouden heere, den Coninck van Ternata, soo had hij niet willen voorbijgaen om zig ten dienste van Sijn Majesteyt te komen presenteren. Sulcx is ten behoeve van Sijn Hoochheyte mede goet gevonden, naerdien Palando sig daertoe bereytwilligh toonde, tot de

voorsz. landen en voorts verder oock door 't landt naer Gorontale besendinge te doen, alsoo ons door denselven berigt wierde dat men van Bool aff meest oostwaert, in 3 à 4 daagen tot Gorontale toe, marcheren conde, vermits het eyland daer smal ware. Ingevolge committeerde den Coninck van Ternata sijnen Sengadie Coulaba verseltschapt met 20 Tarnatanen, om met opgenoemde Radja Typa darwaerts heen te gaen, die wij mede gaven eenen soodanigen brief als waervan U.E. den inhoud connen vinden inde affgaende briefboecken onder dato den 24 december des voorsz. jaars, sonder dat wij daerop eenigh bericht hebben vernomen als met de overcompste van den heer president de Jongh 8 julij passo. @ uyt Ternata, alwaer den voorsz. Segnatie met twee gilalos den 24 sten october 1668 behoude gearriveert ende aengecomen was, zijnde allerwegen in die landen en oock tot Gorontale toe, sooverre hij geweest was, met genegentheyt en geen minder respect ontvangen. En betoonde de luyden tekenen van vergenoegen dat se nu weder onder de heerschappije van haaren ouden heer waren overgebracht, hebbende mitsdien die van Gorontale haer al verveerdigt omme den Segnatie naar Ternata te geleyden, doen der over Tominy door die van Mandhaar tijdinge wiert gesonden, dat het weder oorlogh gewerden was, als wanneer zij haer excuseerde, zeggende expresse besending naar Maccassar te sullen doen, om regt te hooren, hoe het / mogt gelegen sijn, opdat se hun daernaer condon gedragen, 't gundt oock soodanigh moet hebben voortganch genomen, want in deselve maant julij, naer het sluyten met Tello, quamen tevoorschijn den soone des Gorontaalsen admiraals en den Yeman, ordinaire resident vanwegen Gorontale op Cayely hiervooren gemelt, die beyde confirmeerde 't geene door den Sengadie is gerapporteert, met bijvoeginge dat hun de commissie voorsz. opgelegd was en dat se eerst voor weynich daagen van Cayely over Mandhaar met eene cleene corre-corre en 50 man in de reviere van Tello waren verscheenen, gelijk U.E. daarvan vorder sijn bewust, thoonende in dese haare bevindinge seer verblijd te weesen, en verseeckerde ons, soowel als de coninck, dat dien geheelen landstreeck daerover ten hoogsten soudon verheugt sijn, soo haest maar seeckerheyt quamen te vernemen. Derhalven sijn deselve in dato ultmo. @ augustij met haer corcor weder geexpedieert in Compagnie van 't hoecker d'Quickstaart, en coninx sloep Rouma-Tiga, het welcke hoecker, met U.E. voorkennisse en advoy, op 't versoeck van de coninck te lichter geleent is, opdat wij bij dees gelegentheyt van 't vaarwater derwaerts heene de regte kennis mogte krijgen, gelijk oock naeder blijcken kan van de intentie bij de memorie de opperhooffde van de Quickstaart tot naarrichtinge mede gegeven, te verwonderen zijnde, dat deselve noch niet en bennen geretourneert, daar ick achte dat de contrariwind oorsaeck van sal sijn en mogt het derhalven noch wel soo lange aenloopen tot doorblaaen van de noordewint.

Desen voorsz. Yeman maackt den landwegh veel langer en swaarder naer Gorontale als Radja Palando, evenwel confirmeert hij dat se is familjaar en van Bool aff de gemackkelijkste en kortste, te geloven wesende, dat men mettertijt als wij daar wat beter ervarentheyt krijgen, gelegentheyt sal vinden om de vereyde in 't zuydooster mouson, advisen hiervandaen naer Ternata te connen senden, gelijk ick nu met voorsz. gecommiteerde oock derwaerts d'heer president hebbe geschreven, in dewelcke brief consteert, dat gelijk Radja Palando rapporteerde, im efect noch 9 stucx canon tot Gorontale berusten, item noch 3 tot Libotto, die altermael gehaelt sijn van 't eyland

Meau uyt 't wrack van 't jacht Delfshaven, anno 1652 daer verongeluckt. Off nu de coninck aen sijn cargasoen met de Quicksteert derwaerts gesonden, op 't aenraeden van den Yeman, om tegen olij om te setten, eenich voordeel sal doen, / dat staat te ervaaren, en 't is te verwonderen van jaa, want se daer in overvloet gemaect, en tot een civilen prijs vercocht wert, evenwel altijd niet even eens.

Onder de Maccassaren vinde ick de rechte kennis niet, 't zedert wanneer, onder wie of hoe lange de voorsz. landen op de westcust van Celebes aen de Coningen van Maccassar onderdanig zijn gemaect. Het sal evenwel een grooten tijt geleeden wesen, want voor soo veel ick mij heb konnen informeren, en hebben de Tarnatanen 't zedert dat de Castilianen Gamma-Lamma veroverde, zijnde geweest onder de regeeringe van Coninck Sahidj, grootvader van Mandersaha, geen gebied meer daerover gehouden, altoos daerheene geene visite meer gedaen. Hoe het zij off niet, Palando verclaerde dat se gewoon waren jaerlijcx haare contributie hier te comen brengen en dat dat al in gebruyck waar geweest voor sijn geboorte, zijnde doen een man ongeveer van 40 jaaren, en voegde daerbij dat het landtschap van Cayely was seer groot, en verdeelt in ses heerschappijen, te weeten:

Paloe, onder de koninck genaemt Gola, zijnde de voorneemste van alle, connende op de been brengen 1000 man

was gewoon op te brengen tot contributie 500 bamboesen olij en 500 cleeden:

Banawa, onder de Coninck Bijla 400	50	50
------------------------------------	----	----

Uyt dese negerij kan men oock in 2 daagen in Phrygi, zijnde 't landt van Tominy op de oostcust van Celebes reysen.

Cayely, onder de Coning Ago 200	100	100
---------------------------------	-----	-----

Sigy, onder de Coning Sarmou: 700	400	400
-----------------------------------	-----	-----

In handen van de voorsz. bestaet de regeeringe van 't landtschap.

Typa, onder de Coninck Palando:200	50	50
------------------------------------	----	----

Loly, onder de Coninck Naay: 200		
----------------------------------	--	--

brengh op eenige dunne bamboesjes van een span lang ijder, hoedanige 20 een Zaleyers cleet waardigh zijn.

Sulcx kan dit landtschap volgens voorstaende aenwijsinge op de been brengen 2700 man, en levert voor contributie 1100 bamboesen olij; ijder bamboes hout, d'een meer, d'ander min, meest door malcander 2 kan; en 1100 cleeden; deselve worden gemaect van boomgewas, genaemt ijvo, dat geclopt en soo verweeven wert, / 't gelijckt wel naar papier, zijnde van geen waerdye, maer taay en qualijck om te scheuren.

Van de andere landen wist hij met geene perfectheyt te spreekken, maer hem waer bekend dat Totoly en Bool onder andere oock schiltpadshoorn opbragten, dog niet hoeveel.

Des coninckx ordre is dat se de voorneemste van Cayelj ofte gevolmachtigdens zoude herwaerts roepen, die naar apperentie met de chaloup en 't hoecker wel compareren sullen, en dan mettertijt de andere oock. Indien jaa, zal Sijn Hoochheyt daermet connen contracteren; indien neen,

connen U.E. voor sijne reeckeninge met discretie sooveel invorderen als ijgelyck gewoon is gewwest aen den Coninck van Maccassar op te brengen, alsoo dese landen, gelijk Zaley, voor sijne reeckeninge mede onder Compagnies gesag hier op Maccassar verblijven. De prijs van de clappusolij is daer gewoonelijck, dan min dan wat meer, 10 bamboesen ofte 20 kan voor 't vadem guinees soo segt Palando, maer den Yman seijde van 5 à 6; was 't maer 5, soo was 't extraordinaire goede coop. Deselve bestaat in 2 soorten, d'eene wert in de zon gedistilleert, en d'ander wert gekookt met vuur, die veel beter is als d'eerste, daer se d'onkundige niet weynich met bedriegen.

Dese ver affgelegen landen, wegens beyder getuygenis, wierden door 't ontsag der Mandharen soowel op de westcuste als op de oostcuste tot Tominy toe in devotie gehouden. Den Yman mitsdien versocht seer, om de Mandaren mede in de vrede te trekken, ende aen de Compagnie te verbinden, wanneer zijluyden ginder in continueele ruste soude kunnen leven. Berigte daerbeneffens dat wel Mamoeij nu jegenwoordig mede voor Mandaar gerekent wierde, maer dat het soowel als Cayely etc. van outsher eygen onderdanen der Ternatanen waren, gelijk oock den Cazzise ofte moorse paap aldaer van affcomste een Tarnataen was, en sijn grootvader altoos vanwege den Coninck van Ternata dear gewoont hadde. Doch hierop is vanwege de conincq van Ternata geen pretentie gemaect, omdat sijn administrateurs daarvan niet wisten. Evenwel heeft de Coninck Mandersaha in desen zijnen tocht met de Compagnie bijnaar al slapende de croone van Ternata niet weynich verrijckt met landerijen, ende hij soude de kust van Mangraay, Solor en nog al meer, uyt den hoofde van een out regt, oock wel geerne hebben, daer hij nu in lang niet van gesproken heeft. Niettemin sal men in de registers van Tarnata sijnen naem met loff lustigh verciere, over al soodanige conquesten onder zijne regeringe en eygen uyttocht vercregen, daer hij hem niet / weynich in verheugt, want dog alle Mooren die in regeeringe bennen, geenig ding soo seer en amplecteren als een groote naam in de weereld naar te laten. Tot een besluit van zijn conquesten sal ick hier noch bijvoegen zijnen jongsten broeder,

Callamatta, prins van Tarnata, zoonen van een vader, maer van verscheide moeders, die hem in de gemeene Maluxse en Ambonse revolutien van anno 1650 en 1651 seer troulooslijck was affgefallen, mitsgaders anno 1654 van Bouro met een groot aental grooten, oock vulgaire Ternatanen, Macquianders, Boeroesen etc. naar harwaerts geretireert, daer hij veele van de grooten lelijcq mishandelt en van de gemeene man een groote partij vercocht heeft, zijnde naar het zepareren van een Maleytse vrouwe, daer hij een dochter bij heeft geprocureert, alhier getrouwt met de Coninck van Telloos halve suster, sonder dat hij, ongeaght verscheide nodigingen en goede presentatien, oyt heeft connen resolveren, om weder tot zijn broeder off de Compagnie over te komen. Voor nu ter tijt dat de vredehandeling van Bonaye in terme stont van te sullen ten effecte comen, als wanneer hij ongewapent, seer ootmoedige, op Batta-Batte eerst bij mij, en daernaer bij sijn broeder quam pardon versoecken, 't gunt ick hem vanwege de Compagnie, voor sooveel ick mij gequalificeert vond, bij provisie accordeerde, mits dat hij het indertijt ten principale op Batavia aen hun Edele selve moste versoecken, gelijk hij oock aennam te doen. In desen gevolge hebben wij hem op den 26 november met al de zijne, onder eed van getrouwe

gehoorsaemhey, aengenomen, en daervan onder voorsz. dato gepasseert acte van pardon, onder het zegel van de generale Compagnie, bij welcke alle namen staan ge-expresseert, blijkende daerin dat de volgende grooten en mindere ten desen daage maer onder hem, en tot Maccassar in wesen waaren:

Segnadie Panaauwa,
 Segnadie Gnoffagita Son Sourouan, was gek,
 Segnadie Salo colonga,
 Quitchil Toby van Batchian,
 Quimelaha Tallepaau, More,
 Yeman Caboul,
 Gnoffa Maniero Sjiquo Malito, nu op Saleyer,
 Gnoffa Maniero Tabala Maccacaay,
 Capitain Gjaffigogo,
 Lieutenant Moyaauw,
 Lieutenant Waddo,
 Vendrig Godia Sabou,
 Sergeant Sjoumat,
 Sousousou,
 Canna Jaua, en

81 gemeene soldaten onder hunne corporaels, sulcx in alles tesamen 96 copen. Deselve hebben onder ons zedert in volle gehoorsaemhey gewoont en heeft den prince Callamatta doorgaens vergenoegen gegeven, oock zig bij diversche voorvallen laten gebruycken, sonder nochtans hem in groot pericul te begeven om doot geschooten te werden. Hij staat nu met mij nevens zijn vrouwe Dayen Nia naar Batavia te gaen, opdat hij zigh daer aen hun Edele verootmoedige en versoecke de agreatie van het vercregen pardon, hoewel zijnen heer broeder gelijk U.E. bewust zij, door expresse gecommiteerde liet versoecken, dat hij mochte bij hem op Maccassar verblijven, en mede gaan naer Molucco, wanneer hij van hier vertrock.

Terwijl dan, gelijk vooren geciteert, met mijn vertreck van hier den Coninck Mandersaha en al sijn grooten nog onder U.E. verblijven

spt7

soo heb ick U.E. raakende deselve aan te bevelen en te recommanderen, dat se den coning doorgaens in eere houden en venereren met compatibel respect, frequenterende de overheden in minne en vrientschap, sooals sulcx alles betamelijck is en behoort, daerentegen oock weder regard nemende op Zijn Hoochheys ende anderens comportementen, want hij somwijle al wonderlijcke grepen, die soo heel wel niet en voegen, over sig heeft, behalven dat den ommeegang met die van Maccassar, soo van d'een als d'ander zijde, welligt vrij wat familjaerder sal wesen als jegenwoordig, 't gunt alhoewel het can sijn sonder alle bedencken, soo nochtans staat er U.E. op te letten, zullende het niet quaet zijn, nadien noch nu uwe occupatiën soo groot niet vallen sullen, Zijn Hoochhey zomtjits eens te gaen besoecken, en voornementlijck wanneer U.E. komen te vernemen dat hem door den Coninck van Maccassar en Cronron visite wert gegeven, dat hem in sulcken geval heel aengenaem sal zijn, en hetwelcke hij sal aensien voor een actie van respect.

Bouton

Het is U.E. al gebleecken, bij een tweevoudige repetitie, dat ick voor mijn vertreck van daer met de coning en de regeringe gesloten heb een ampel contract, met aenwijsinge waer het staat, mitsgaders dat den admirael der Boutonders d'Jipalauw mede was gereet gemaect om nevens de magt der bontgenooten met de vloot herwaerts op te trecken. Deselve bestaat in 34 Maccassarse veroverde vaertuygen, gemonteert met 1000 coppen, ongereeckent de princen en andere mindere grooten en raadsheeren, den admirael voorsz. bijgevoegt, waarvan geweest zijn de voorneemste:

Radja Wanchie, geordonneert tot successeur in cas van des admiraels overlijden, /

Toepa Manna, 's rijcx Hoccom,

Goelegonty, grootste Bonte off rijcxraad

Radja Lahongie Radja Wawoangien

de Prins Lawela Radja Bombon

Prins Lambeloe Radja Bolla

Radja Mandaty Prins Lataau

Prins Laradia

Prins Pahalawan

Prins Lawadien, mayoor van de militie,

Radja Walle Ale capitain,

Prins Ladijen, soone van den admirael,

Toandera}

Laompo Maxia}

Kalaauw Lamoela}

Cansjoda Bongepora}@rijcxraden

Laabaaauwa idem

Prins Lahassa idem

Laboenco luytenant

Oesman vendrigh

18 Pangelasses

Dese verstrooyde wel niet, maer gerochten verwaayt onder beschuttinge van Cambania. Den admirael en noch een vaertuyg leeden schipbreeucke, verloren 26 man, 1 prince metaal stuckje, 52 musquetten. Voorts weder oversteeckende verloren noch 2 vaertuygen benoorden den hoeck van Lasso, daarvan die van de negerij Biera 76 man dootsloegen, verloren oock 1 metaale bas, en noch 6 musquetten, gerakende eyndelinge met stucken en brocken bij en onder de vloot.

Haare comportementen in 't eerste oorloge waeren meest eveneens als die van de Tarnatanen, sulcx dat den een den anderen geen verwijt behoefde te doen.

In de vrede vermengde zij hun door heel Maccassar, d'een bij dese d'andere bij geene bevriend ende vermaagschapt zijnde. Zij vermaagschaptten oock haarselven, met trouwen en hertrouwen etc. Een ijgelyck om 't eerste keeck naer sijn debiteuren om, welcke al veele waren, en altermael van het volck die wij naar veroveringe der Maccassarse magt, hadden op het eyland geset, daer se de Boutonse grooten, d'een voor soo veel, en d'ander weder voor meer off minder maesen, staande mijn absentie van verlostte en naar huys verholpen, haer alsoodanigh evertuerende naar den text die gebied het quaade met het goet te loonen, dog niet met sulck opsigt als daerin gerequireert wert, maer alleen om proffijit. Noch jegenwoordigh zijn sij doende, met die schulden te innen, soo wat onder den duym. Ick hebbe van die verkeerde devvoiren wel niet onbewust geweest, maer't selve niet willen laten bliicken, omdat al de grooten van Bouton, en meest den coninck, daeraen perticipeerde. Groote moeyten had ick / alvorens d'een en d'andere te kunnen bijeen en onder 't Casteel te woon krijgen, daarvan egter over de 700 (doen sij sagen, dat er wat te doen viele) op verscheyde tijden maer cort naer malcander doorgingen en met deselve:

Radja Wachtie,

Radja Lahongie,

Quitichil Lawela,

Quitichil Lambeloe, Quitichil Lataauw,

Radja Mandaty,

Quitichil Laradja, Bonton Laompo,

Radja Bolla, en eenige Pangelasses.

Staande het laaste oorloge zijn ons op diversche tijden van Bouton weder toegecomen de naervolgende recreuten, namentlijck:

1668 10-den julij per de chaloup den Eendracht, die wij met brieven van de 2-den junij onder den majoor Lawadyen ende Pangalassa Labacotty ten selven eynde hadde derwaerts gesonden, nevens een aensienelijcke vereeringe aen den Coninck van Bouton:

40 musquettieren onder den mayoor voorsz.

den lieutenant Lisibotto,

den vendrigh Badjany,

2 sergeanten, benevens belofte dat de vordere geeytschte met de naaste gelegentheit soudē volgen, en ten welcken insichte den Pangalassa Labacotty ginder waer gebleven, omme 't volck mede te helpen versamelen. Hierom sonden wij 't fleuytschip Hoogcaspel den 21 julij weder heenen en retourneert

10-den september medebrengeende Lagananty luytenant, Lagaau vendrigh,

63 musquettiers met 2 sergianten

40 musquettiers onder den Pangalassa Labacothy, dat onse gissinge seer ontschoot, te meer omdat wij den rijcxhoccom ende den rijcxraad Goelegonty per Hoogcaspel expres mede gegeven hadden omme het afzeynden van 't volck te bevorderen. Dan den coning excuseerden zig, dat een opgereeze revolutie in het land daervan oorsaeck was.

11-den november met 5 Boutonse prauwen quamen onder drie Pangelasses nog

100 mannen met schilt en swaart, daervan 20 op Zaleyen waren overgegeven. Naderhand deden wij den 22-sten maart weder besendinge per de Cabeljaauw, en schickten daerbeneffens de raedsheer Bongeporre ende den prince Layen, zoone van den admirael, naardat tevooren den 29 december met een Chineese chaloupe / onder handen van de twee gebroeders Radja Wawoangj en Radja Bombou oock al brieven aen den coninck gesonden waren met versoeck dat hij niet en woude naarlaten zig te evertueren naar behooren, en darhalven te versorgen dat tenminsten nu een goet aental Boutonders en geen Alphoeris harwaerts gesonden wierden, zijnde 't gemelte jagt weder getourneert:

1669 mey met den genoemden Bongeporre ende prince Layen benevens

Radja Comarrie,

Radja Sampoelaaauwa,

Bonto Barrang Katope, }

Bonton Gamme, }

Bonton Santpalo, }

Bonto Laporro, }@rijxraaden

luytenant Lamanty,

vendrigh Toelambo,

4 pangalassas,

50 musquettiers,

120 schilt- en swaartgasten, maar al mede gelijk al de voorige, exepto per den Eendracht, boschen berghvolkeren bij de weg opgeraep. 't Geleek ter eerster comste van 't jaght, datter vrij wat van vallen soude, maer 't vervloog, en nu wasser weder oneenicheyt tusschen den coninck ende den Goegoegoe, daar het den coninck in sijn brieff op excuseerde tot groot misnoegen niet alleen van de Boutonse overheyt alhier, maar oock van de nieu metgecomene, ronduyt verclarende dat het enkel was des coninx wandevvoir en wonderlijke proceduuren, veroorsakende bijnaar een heele vervreemdinge tusschen de grooten. Van dit volxken ging al metterhaest een parthije door, op diverse tijden, en onder andere doen het onder Samboupo wat heeter als ordinaire om te werken was, eens 85 op eene nacht. Evenwel en konnen wij in dit laaste oorlogh de Boutonders geenen minderen loff naerschrijven als de andere Molucxse volkeren. Deselve crachtelijck te moeten aandringen is een nootsaackelijckheit onder alle inlandse volkeren en voornamentlijck daar den arbeyt soo gsteadigh aan, sonder intermissie, selve niet op onse, ick swijge op haare sondagen, altoos moet voortgaen, gelijk het hier onmiddelijck is moeten geschieden, ende waerom deselve en alle de bevelhebberē, hoewel voorlede december eens bedagt bennen, weder mede een vereeringe is gegeven, elck naer verdienste.

Behalven het wegloopen van sooveel Boutonders, zijnder staande dit laaste oorlogh van sieckte gestorven: /

157 van de gemeene man,

3 princen, mayoor Lawadyn, Phalawan en Taonpanan,

1 den rijcxraadt Toandera,

3 pangalassen,

1 luytenant Laboenco, ende

1 zoone van Radja Wantchie. Item voor de vijandt doot geschooten en van quetsuren gestorven:

51 koppen, daeronder den vendrigh Lagaauw, ende den pangalassa Monjodico, twee van de alderbeste kerels.

Sulcx geeft den [admirael voor, dat hem nu niet meer en soude resteren als 80] gesonde, en 37 siecke, kreupele gemeene soldaten, officieren ongerekent. 't Is wel soo dat in de gemeene distributie oock niet meer als 80 soldaten verscheenen bennen, maer evenwel is oock waer, dat zijluyden noch wel ruym 200 man konnen uytmaken, gelijk ick den admirael heb aengewesen,

want ijgelyck van haer heeft er 2 à 3 man en meer, die se in haare particuliere gelegentheynt gebruycken, dat nu in dees tijt minder belangt als doen 't oorlogh waar. En off wel derhalven 't haar aen geen vermogen ontbreeckt, alhier 't haren vertrecke naar Bouton een compleete compagnie van 80 coppen, van 't outste en 't beste volck te laten, daar wackere kerels onder zijn, soo ick heb met hun versproken van 50 soldaten. Lahassa, als zijnde ervaren in de Maccassarse spraacke, en onder de groote bekent, had ick geprojecteert om daerover als captain te doen verblijven, dan desen janct geweldig om naer Bouton te gaen, daer niet veel aen gelegen is. 't gunt darhalven wel geschieden kan. En sullen wij dan alsoo wel gedient zijn van een der drie luytenanten, en onder die best off van Lisibotto off van Lamanty, sullende in qualiteyt van een Bonto oock wel mogen aengehouden werden Quitchil Balabou, hebbende een langen tijt hier bij de Maccassaren gewoont, sulcx in 't Maleyts en Maccassars noch beter ervaren als Lahassa, waerbij dan gevoegt den vendrigh van Lisibotta Labadjangy, een jong man, maer een vigoureux keerel. Met twee sergeanten sal dat over die 50 soldaten officieren genoeg wesen. Zij en sijn niet graag om dat volck hier te laten, maer wouden se liever met nemen, en met het omslaan van 't mousson dan 't eender hoope harwaerts laten brengen de 100 cloecke opregte Boutonse soldaten onder haer bevelhebbers, welcke ick met den admirael, Bontegamma, Bonte Casjoda off Bongeporra, en noch 2 à 3 andere hebbe verstaen dat alhier onder 't Casteel parmanentelijck resideren, en van de Compagnie haer onderhoud ontfangen sullen, / daer wel niet veel aen gelegen soude schijnen te wesen, voor dien korten tijt. Maar raken se altemael wegh, soo krijgt men beswaarlijck eenige wederom, want den admirael hoewel een welmeenent, goet, getrou patriot, en is egter geen man van executie, die nochtans het beschicken van 't volck naar harwaerts ginder sal moeten bevorderen. En sulcx acht ick best te wesen, ten waare hun Edele op Batavia anders verstinden, dat die compagnie van 50 Boutonders 't haaren vertrecke vooreerst hier aengehouden werde, en vermeene, wanneer se bij den rijs nog yets anders tot onderhoud krijgen, dat se soo heel licht niet verlopen sullen voornementlijck, wanneer den dienst het lijden kan, dat zij elkanderen helft om helft, weeck om weeck verpoosen aen den arbeyt.

U.E. connen lesen in het verbond van Bongaaye, met het laaste tot Jaccatra te cragtiger bevesticht, bij het 16 articul, dat aldaer de coningen ende de regeringe van Maccassar affstaet ende renunchieert van alle pretentie, die hij oyt off oyt op eenige van de landen van Bouton soude meenen gehad te hebben, nevens verplichtinge van te moeten uytkeeren ende restitueren alle soodanige menschen als onder de Commissie van Montemerano, door hem off zijne onderhebbende overstens in den laasten onvoorsienen overval van 't landt gerooft en weggenomen sijn geworden, voor sooveel noch in 't leven sijn, doch de verstorvene naar den vercoop onder de levende te rekenen. Onder den 1-sten februario in de conferentie van Cronron is over de naeder verclaringe van dit point en om een vast getal te ramen mede gesproken, doch niet gediffinieert. De Boutonders eyssen 1227 koppen en rabatteren daerop te hebben weergecregen 132 soo datter te dier tijt noch manqueeerde

1095. Dan Cronron en alle die met hem waren ignoreerden daarvan en wouden hun op 't getal informeren, zijnde ten dien eynde met mijne toelatinge Deyen Maleeuwa wel naar Deyen Mangaga gesonden, om daarvan openinge te doen, maer eer hij wederom quam, was de conferentie affgebrooken, zijnde dat gebleven in statu, voor soo veel 't getal aenging, maar in de prijs soude men volgen 't gebied van Ternata, ofte 't geene in 't 13 bedingh van't contract gestatueert was, namentlijck 20 rxrs.@ ofte 40 maas voor ijder. Deyen Maleeuwa rapporteerde dunckt mij 562 stx@ cleen en groot, die Deyen Mangaga zeyde aen de regeringe te hebben geleverd. Van de rest wist hij soo perfect geen tellinge te maken, doch dit en rocht de Boutonders niet, waar die gebleven waren, en stinden de Maccassaren daerop enqueste / te doen, doch hiervan is noyt een eynde gecrege conne werden, oock nu niet, dat onder de vrede van Bonaaye al veel aen haer eyge wan-devvoiren heeft gehapert. Des egter en comt in geen consideratie dat Cronron voorgeeft dat se aen die van Bouton niet meer schuldigh bennen, want in allen geval en destrueren zij met zulck zeggen 't getal van de Boutonders niet, en worden derhalven gebeneficieert soo men daerin naar 't exempel van Ternata mede de middelmaet neemt. Mij dunckt dat den admirael zedert noch eenige Boutonders gekregen, oock in de eerste vrede potten, schotels off diergelijcke genooten heeft. Dan sij blijven in gebreken van het perfect aen te geven, dat U.E. bevorderen, ende dan haer restant pretentie in margine deses aen te teekenen kondt, sullende zijlieden nevens de andere bondgenooten mede moeten geadsisteert werden tot inninge van dien, dog, gelijk U.E. die dingen aengaende oock mondelinge is gerecommandeert, met discretie.

In de materie van Bone is verbijgaende aengeroert van de veroveringe van Bouton, en dat se anno 1655 haer land met 870 teyl als wedercoften. Dit gelt wouden de Boutonders in 't begin van de eerste vrede oock weder eyschen, en die lompercs, wesende die gantsche negotiatie van

Bonaay staag present, en deden daervan niet eens openinge, alsoo dat ick hun daerin niet konde resolveren te ligitimeren, zooals zij selve doe oock wel begrepen in rede te bestaen, maer sij sloegen haer eyge cop over haer lelijck versuym bijnaar met vuysten.

Welcke en hoedanige verstrekinge staande dit oorlogh aen de Boutonders in 't gemeen is gedaen, dat consteert bij de obligatie, en insgelijcx bij de gedaene openinge der effecten. Soo lange deselve noch in loco bennen, sullen zij in haer gebrecq moeten werden geadsisteert. 't Huys gecomen wesende, nemen zij aan de betalinge te presteren, en is bedongen: indien met slaven, 6 stucx kloecke jonge volwasse menschen gezond en fris, voor 100 rxrs@, indien met gout à prijs courant. Op 't jacht Nieuwendam sijn mede naar Bima 15 Boutonders, dienende voor bootsgesellen op 't schip, dewelcke met een prauwe van hier gevluucht wesende, haer vaertuyg op een van de 3 Gebroeders verlooren, alwaar se al eenigen geruymen tijt hadden huysgehouden, doen se door de Vissers opperhooffden (in zijne togt naar Zaleyer daaraan zijnde) opgevat en in passant aen Nieuwendam overgegeven bennen. Dese van haer vlugt vervallen van haer vrijdom tot slavernije, conden tegen 250 rxrs@ valideren, 't gunt indien se het zoo agreeren, soo connen / U.E. deselve soo lange op de scheepen varen laten, totdat er gelegentheyd naar harwaerts voorvalt, want op het landt souden sij voor seker weder doorgaen. Dog is dit te verstaen, indien zij ter wedercomste van Nieuwendam nog alle in wesen bennen.

In 't quartier van de Coning van Ternata bevind zig noch jegenwoordigh Attj Agala anders genaemt Boeley Radja Combebaha, gewesen Coninck van Bouton, dog door den rijcxraad al over wel 25 off meer jaeren van die waerdigheyt om het verkorten van de privilegien der grooten affgeset, en sedert genaemt Massaboene Combebaha, een halve broeder van den admiraal der Boutonders. Dese was op Bouton aen 't scheepje Hoogcaspel gebracht en de schipper, in de naame des coninck door de tolcken, versocht mij aen te seggen, dat ick hem woude naer Batavia stieren, om noyt weder in Bouton te komen, voorgevende dat hij sig tegen 't versenden van 't volck naar Maccassar genoegsaem geopposeert, deselve veel wijs gemaect ende de negerij in tweespalt geset hadde, oversulcx oock oorsaecke zijnde dat hij te dier tijt het ge-eyste volck niet konde senden. Maer in de brief en dede hij daervan ten alderminsten geen vermaen, konnende blijcken in mijne rescriptie van 26 december dat de Boutonse grooten in 't gemeen hem alhier hielden voor onschuldigh. En inderdaet den pangalasse Labacoty ende den Cazzise, daer zig den Coninck van Bouton toe gedraegt, spraaken daer evensoo van wisten te verhalen dat Maroezy, zoone van de voorsz. Massaboene, getrouwt met de dochter van de Coninck van Bouton, in zijn negerye yemand van's coninck wegen verongelijckt hebbende off yets diergelijcx, daerover ten bedrage van 60 ofte 80 slaven door den coninck in breuke geslagen, ende dat die boete door den ouden Massaboena betaelt soude wesen. Maer 't zedert soo tegens de vader als de zoon, kort daerop, soo door den dagelijksen ommegang met de Ternatanen, onder andere van de prince Alam daar in loco zijnde als anders, een quad bedencken genomen en agterdagtigh gewerden wesende, alsoff zij in haere dagelijcxen bijeenkomsten yets nadeeligh tegens hem mochten machineren, behalven dat deselve continueel seer vrolijck ende luytrugtigh waren, was hunluyden noch een andere breuke, van meerder slaven opgelegd, dewelcke de zoone Maroeze aen sijn vader Massaboene niet wilde toelaten te betalen. Ende dus quam het soo verre dat in het raadhuys faictelijkheden ontstienden, en onder andere op Massaboene, die tusschen beyden quam, eenige musquetten losgebrant wierden, sonder hem nogtans aen / 't lijff te raken, niettegenstaende 2 off 3 kogels door sijn rock waren heengegaen. 't Wort oock anders vertelt, maer in substantie gelijckt het meest te weesen een groote naedagt des Coninck van Bouton, van dat er tegens hem yets naedeeligs bereyt wierde, die te grooter wierd en te meer gelooff vatte om de voorsz. frequentatie met de Ternatanen, daar den Boutonsen Coninck gelijk mij is gebleecken geen groot liefhebber van was, en alsoo weynich weder die van hem. Sulcx altoos mijn opsigt is geweest om yemand van de Compagnies ministers, wanneer den Coninck van Ternata over dien weg quam te vertrecken, soo verre mede te zeynden, ten eynde men alsoo staande het aenwesen van Mandersaha op Bouton, tusschen beyde de middelmaet quame te houden. Want Sijn Majesteyt pretendeert over Bouton een meerder autoriteyt als den Coninck van Bouton aquiesceerde. Het contract laast gemaect, is echter richtsnoers genoeg tot hoeverre dat gaat, wordende de Coninck van Ternata daerin sooveel erkent als noodigh, ende al egter Bouton niet veel off niet meer beswaert, noch verpligt, als het en plag te wesen, dan het is nu beschreven en besworen, en tevooren niet. Daarenboven wasser noch een verschil onder de Koningen van Pansiano, exepto Tibore, item over Callensousou op de buytencust van Bouton, en Tambuquo op de oostcust van Celebes, dewelcke den Tarnataan segt enckel en alleen onder zijn autoriteyt 't sorteren, en den Boutonder sustineert, dat se hem subalterne, maer weder met hem eerbiedigheyt

aen d'Coninck van Ternata schuldig zijn, waervan U.E. in mijnen brieff onder dato 18 augustij 1667 met Neusenburgh ende de Goude Leeuw naar Batavia geschreven, ampelder notitie cont vinden; mitsgaders hoe dat ick het voorsz. dispuyt in mijn aenwesen op Bouton hebbe gestilt, sonder den eenen noch den anderen in 't gelijk off ongelijk dienaengaende te stellen, te bedencken wesende, off het niet al best is, dat de Coningen van Ternata en Bouton de beste vrunden met elcanderen niet zijn, als maer het huyshouwen tusschen beyde soo gaat, dat den roock het dack niet en uyt en slaat.

En wat belangt de zaack van Massebone, die houd ick daervoor dat den Coninck van Bouton maer getracht heeft op d'een off d'ander wijze zig daervan te ontslaan, omdat hij is seer geneygt aen de Ternataanse zijde, zig oock voort niet hebbende derven ontblooten van notabelder recreuten, omdat hij albereets vol beduchtinge was, 't gunt mij daerom egter niet heeft mogen moveren dien ouden man vorder weg te stieren. Dus is en blijft hij hier in loco bij voorsz. Zijn Hoogheyt van Ternata, tot nader / dispositie van hun Edele, 't zij dan dat hij weder gelargeert werde naer Bouton, of ten anderen fijne, schijnende den Coninck van Bouton hem selven al niet meer op yemand te hebbe derven vertrouwen, nadien hij sijn broeder, op sijn eygen begeeren 't mijnen aenwesen bij provisie tot Goegoegoe gestelt, oock affgezet heeft, dat nochtans volgens het contract in sijn vermogen niet was sonder al tevooren den Coninck van Ternata ende de Compagnie communicatie sijner misdrijven te doen.

Dan isser nog een voorval van desen jaare, waerin de Coninck van Bouton beschuldigt wert, uytzettinge in 't heymelijck van een welgemonteerde prau uyt zijne negerijen Wanzancke en Lafandewa op Pantziano te hebben gedaen, en deselve noch versterckt met eenige van zijne getrouwste trawanten, om den affgesetten Goegoegoe Limmanimpa, die hij wiste dat van hier stinde te komen, waer te nemen en met al die bij hem waren doot te doen slaen, 't gund juyst 't lot van capitain Patteete, door de Coninck van Tarnata naer Xulla gecommiteert, gevallen is, hem verkeerdelijck nemende voor Limmanimpa. Hij was over 120 menschen sterck op het vaartuygh, daer verscheyde Boutonders onder waren, dan nergens op verdagt overvallen ende belemmert wesende, stont het de moordenaren ligt, haar intentie te executeren, maer vernemende geabuseert te sijn, isser eene van haer uytgemaackt, welcke divulgeerde met Patteete te sijn gecomen tot ontrent Cambana, en aldaer beloopende van seer quaet weder, sulcx de prauw vol water rocht, en de Boutonders met de Tarnataanen in questie over het hoosen, kiesende d'eene parthije het voorste en d'andere 't achterste van 't vaartuygh, malcanderen vermoordende voor de vuyst weg, sonder de vrouwen te spaaren, zijnde hij maar alleen ontkomen en ten gelucke gesalveert. De klanck van dit voorval was heel vreemt in 't gehoor van yegelijck, dog naerdien op 't eyland van Cambana en doode lijken vol quetzuren, soo vrouwen als mannen, en stucken van een gebroke prauw, item kussens, matjens en andere dingen, gevonden wierden, soo creeg het zeggen credit, totdat eyntelinge den Goegoegoe Limmanimpa door den Coninck van Tiboore daervan anders onderregt is gewerden, 't gunt soo voortgaende op Bouton oock wierd bekent gedaan, waerdoor groote comotie ontstint. De rijcxraden scheenen te inclineeren om den coninck aff te stellen, maer en dorffden niet. Den Coninck van Bouton ignoreerde de daat, en schoof se op de Wazankers en Lansandewers, die voor schelmen, roovers en moordenaers bekent staan.

Eyndelijck hebben wij / met een Bandas Mardijker, op Bouton aengeweesst zijnde uyt een Ternataanse brieff aen de Koning van Ternata geschreven, verstaan dat den Coninck van Bouton onder den voorsz. toestant [van saecken is gestorven, en sulcx dat se] aldaer weder tot coninck 't zij dan absoluyt off bij provisie (dat men niet seker weet) ge-erigeert hebben den prince Latonga, tot Goegoegoe ejepamanna rijcx hoccum, die hier is geweest, tot capitain Laud den prince Laloenja, sonder dieswegen harwarts het alderminste berigt te doen, daer men sig over verwonderen moet. Dus is het nog al te noodiger gewerden datter ijmand gecommiteert werde, om Zijn Hoochheyt van Ternata tot Bouton toe te versellen, en daer te versorgen dat alles in der billickheyt toegaa, en dat men over de saken de gerequireerde ordre stellen. Want het is gewis dat den Coninck van Ternata sal inclineren om Maroesje, zoone van Massaboena, tot coninck, en Limmanimpa weder tot Goegoegoe te stellen, gelijk mij al is voorgedragen. Dan ick hebbe gedeclineert daerin te disponeren ende de zaack gelaten ter believen van hun Edele. Veel min conde ick goet vinden op 't versoeck van de Boutonders weder naer Bouton mede te gaan, onder belofte nochtans dat ick harenhalven versoecken soude, dat ijmandt van ervarentheyt gecommiteert wierde. Ick hebbe den admirael en sijn voorneemste hooren spreken, in volle vrijheyt, en in dese gevonden, dat se naa haren zin Latonga en den Hocom tot Goegoegoe wel houden wouden, sijnde den voorsz. Latonga mede een halve broeder van Masseboene, van een moeder, sulcx daerom niet verbroedert aen Jipelaauw die met Massaboena een vader heeft. Zijn ouderdom wiert gecalculeert op niet min als 50 jaar, hebbende zig tot noch toe nergens mede becommert, en stil in huys gehouden, en is mitsdien oock buyten de gelegentheyt van Bouton

selve in geene zaacken ervaren, onder de Boutonders evenwel gewilt, een fijnen Mahumettaen, ras vervoert in coleere, en door die coleere als buyten sig selve, maer 't duurt niet lange, en beschadigt daerin niemant. Geslagtswegen is hij allenthalven van vader zoowel als van moeder bevoegt tot de regeeringe.

Soo niet dese....., schijnen sij het ooge te hebben op den prince Laweele, die hiervooren genoemt staat, en mede een van de wegloopers is. Hij is susters zoone van Latonge, en bevoegt soowel als de oom. Zij prijsen hem voor seer geschickt en stil, van al 't volck wel gesien, vreedig en altoos buyten krakeel, out ontrent tusschen 20 à 25 jaaren, en onder anderen / dat hij seer goetaardigh, maer buyten Bouton onbedreven. Tegens Maroesje en hebben zij niet als dat hij jong en woest is, noch soo out niet als Lawela, wiens vader de volle broeder van desens moeder is, wacker, vol levens en gewoel, genegen tot den ommegang van de gaende en comende vreemdelingen, maer hardt en haastigh, sulcx meer ontsien als bemint. De opperhoofden van de Cabeljaauw prijsen hem in haare aenteeckeninge niet. Evenwel werden hij en sijn vader voor liefhebbers van de Compagnie gereputeert. D'eerste twee weten noch qualijck wat de Compagnie te seggen is. Van dese drie dunckt haer dat 'et een sal moeten zijn, en misschien sal de Coninck van Tarnata niet ongefondeert in sijn opsigt weesen. Voor mij, ick can d'een voor d'ander niet recommanderen, want ick en kan se niet. Alleen heb ick Laweela gesien, en meer niet.

Daer sijn noch 2 princen:

Quitichil Cardyn, in Ternata getrouwt met Djoubocqje verlate vrou van de Coninck Mandersaha; Quitichil Lagoendy, welcke beyde zij mede erkennen voor bevoegt, maer en dragen deselve soo breet niet voor, doch en belasteren se oock niet, weesende den laasten al een man van dagen, en oom soowel van Laweele als Maroesy.

Den rijcxhoccum en onsen Boutonsen admirael sijn beyde van vaders wegen wel bevoegt, maer d'eerste is een bastaart en den laesten sijn moeder uyt het geslagt der rijcxraaden, maer met de vader getrouwt geweest. Dit kan egter geen koning zijn, maer wel Goegoegoe, daartoe ick hem, voor mijn oordeel, voor den Hocomm preferere zoude, hoewel het mede een braef man is. Dan de Compagnie heeft meer obligatie aen den admirael en meer reden van denselven te extimeren. Hij is ongetwijffelt een getrouw vrient van de Compagnie. Van sig selve heb ick hem daertoe niet seer genegen gevonden, noch hij en heeft mij oock daerover niet aengesproocken.

Limmanimpa is ongetwijffelt de snedigste ende van de meeste expiditie, maer 't schijnt niet dat het Boutonse volck als 't naar haar zin gaet, daertoe inclineren sullen. De Coninck van Tarnata heeft hem oock al zijnen stadhouder over Panchiano gemaect. Hij was derwaerts gesonden om harwaarts eenig volck te brengen, maer hij heeft vergeten weder te komen. Het is geen onbequaem keerel.

Dan isser noch de broeder des overleden coninx, dewelcke hij bij provisie Goegoegoe laast geweest is _die kan men oock in consideratie trecken.

Boven alle Boutonders sijn Masseboena, Maroesje en Limmanimpa getrou Tarnataans, maer daer aen / legt nu onder de regeringe van Mandersaha, en wellicht oock van sijn geprojecteert navolger Amsterdam niet veel gelegen, dog meen ick te hebben opgemerct dat de laaste een seer boose kop sal te dragen krijgen, soo hij een vader wort.

Van Lahassa moet ick hier noch aenteeckenen, alleen omdat U.E. daarvan niet soude ignoreren, dat denselven mede is geweest van Callamattas aenhangh; 't zedert weder op Bouton gerocht en van den coninck gedisgratieert zijnde, is hij als Montemerano met de vloot daer quam, tot hem overgegaen, dat beyde quade feyten zijn. Onder ons niettemin heeft hij sig te deser tijt noch al wel en sonder opspraack van ongetrouwheyt gedrage, zijnde onder de Boutonse officieren wel een van de couragieuste en vrijmoedigste in 't commanderen van sijn volck, maer anders een rechten stroo-joncker, van sig selven naalatigh en niet ijverig alsser geen drang achter is.

In het contract van Bouton is onder anderen mede te vinden de obligatie van het extirperen der nooten- en nagelboomen op de eylanden Caydoepa en Wanchi. Anno 1667, doen ick als commissaris occupeerde in de respectieve provintien, is daer door den vendrigh Swart de visite gedaen, maer niet naa behoren. Zedert, hoewel den Coninck van Bouton daertoe is verbonden, meen ick niet dat het geschiet sal wesen, dus soude het wanneer hun Edele goetvinden yemandt met den Coninck van Tarnata naer Bouton te committeren, alsdan wel eens gedaen connen werden om 't geen noch gevonden wiert weder uyt te roeyen; 't gund dan soodanigh sijnde ge-effectueert, moet den coninck valideren tot ultimo december 1669 toe, drij jaaren recognitie, dat is 300 rxrs. @

Zij hebben mij versocht, terwijl de zaake op Bouton in dusdanige termen staen als verhaelt, dat Bonte Gamma en Bonte Bongeporre mogten vooraff gestiert en van hier gelargeert werden, 't

gunt ick niet en vinde te kunnen strecken tot yemants prejuditie. Soo dunckt mij dat U.E. hetselve wel sullen mogen toestaen en oock deselve door den Galeran Toesaaewa met een vaertuygh te leen, laten accommoderen, soo se daerom verlegen zijn, gelijk mij dunckt, dat se mij hier aen boort gesegt hebben.

Eyndeling recommandeer ick U.E. de goede en vriendelijcken ommegang met deselve, hun adsisterende daer 't van noode is, en geschieden kan buyten Compagnies prejuditie.

Tot hier toe nu mede zijnde aengewesen het behulp der buytenlandse bondgenooten in 't oorlog op dit eylandt van den beginne aen, soo gaen wij voort om te beschrijven welcke landen / naer de veroveringe van 't Casteel Samboupo noch mede door gang van wapenen en uyt eygen beweginge tot ons ingecomen zijn.

Taeroungan, zijnde de negerij van Dayen Mabacassan. Dese heeft ons al besendinge gedaan in junij des vergangen jaers, als ick op 't jacht Hoogelande zieck lagh, door zijnen zoone, dewelcke oock naer die tijt onder de suyte van Radja Palacca hieronder ons bleeff continueren, en is naer de veroveringe van Samboupa eerst weder naer huys vertrocken, maer den 16 augusti voorleden met de vader weder alhier geretourneert, als wanneer denselven doe in persoon sig quame presenteren bij Sijn Hoochheyt en daerna oock bij ons, om te verstaen hoe eygentlijck de zaecken hier geschooren stonden, en off wij hem onder het bondgenootschap nevens andere vrije bondgenooten soude begeeren aen te nemen, met soodanige andere negerijen als met hem gesint zoude sijn uyt den omkringh van Waroeboelo met de Compagnie ende vordere bondgenoten in vrede te leven, ofte oock met en onder haer te oorlogen, naer tijt en gelentheyt van saken. Indien jaa, woude hij versoecken licentie om ten eersten wederom te keeren, en te gaen sien welcke negerijen van Waroeboelo, behalven 3 1/2 die albereyt met hem eens gesint waeren, noch wilden bijvallen; 't gund denselven ten sijnen vergenoegen zoodanig wesende geaccordeert, vertrock hij in 't begin van september, en retourneert op den 14-den october, item met hem uyt de negerye

Manimpawooy Lapamoutou, representerende zijnen oom genaemt Itompo off Arou Manimpawooy, in wiens plaatse hij als erffgenaem oock stinde te succederen. Uyt Manipy, daer coninginne van is Iraau ejava, volle suster van Arou Toerongan, verscheen eenen Labalyn, neve ofte achtersusterling met de coningin, naar behooren gevoldmagticht. Uyt Balem-bacoe den coning in persoon, genaemt Abdul, een volle neve van Arou Toerongan. Ende wtt

Bacoe Arou Bacoe selve, soo voor hem wegen d'eene helft, als van wegen de Coninginne Satty, dochter van de voorsz. Iraau ejava, Coninginne van Manipy, voor d'andere helfte.

Zoodat zedert de eerste comparitie van Deyen Mabacassan de voorsz. halve negerij Bacoe en de negerij Manimpawooy noch mede bij gecomen waren.

Hij sprack in aller name, mede zijnde geseten ter vergaderinge / van alle bondgenoten op den 18-den october, daer U.E. present waren, en versocht bij repetitie 't geene boven gesegt is, waerop de andere gevraegt wesende confirmeerden, haer verclarende gesamentlijck, dat zijluyden waeren vrij elck in zijn eygen gebiet, independent van yegelijck, geen ander oppergesagh en kennende als alleen de heere God, dat zijwel onder de naem van Waroeboelo tesamen een lichaem maecten van 8 negerijen, sonder dat se daerom nochtans eenig gesag aen yemand van de die over hunluyden gedefereert hadden anders als dat se Arou Tourongan onder hun aensagen voor een van de voorneemste ende vermogenste. Van de drie resterende negerijen was de

Negerij Cabou met haer oock eens gesint, hebbende het volck onder Dayen Mattoane mede al eenige tijt het oorlogh gevolgt, gelijk denselven Dayen, doe mede present, confirmeerde, maer de coninck had zig onttrocken naer Maccassar, en was jegenwoordig sig onthoudende tot Chinrana, sulcx in 't gebiedt jegenwoordig waer gestelt.

Wtt eene mond spraecken se en verseeckerde ons dat se aan de Koningen van Maccassar ten alderminsten niet en waren dependent, geobligeert nochte verbonden, anders als alleen in een onderlinge vriendschap, uyt den hoofde van dewelcke de Maccassaren soo wel gehouden waeren in tijde van noot haer te hulpe te comen, als zij de Maccassaren. Maer gelijk als Maccassar was geklommen tot den oppersten top van hoogheyt, soo ontkenden se niet deselve ontsien en uyt dat ontsag geeert te hebben, soodat het al wat naar onderdanigheyt scheen te gelijcken. Evenwel waren zij nog noyt tot eenige dienstbaerheyt geroepen.

't Geene soodanigh zijnde, soo heeft men, gelijk U.E. bewust zij, haer alle aengenomen in gelijkheyt als alle andere, sonder eenig speciael bespreck, alleen met onderricht hoe dat het wierde begrepen, en dat se nu hiermet in getrouwe vriendschap aen de Compagnie verbonden

wesende, oock noch vrunden bleven van Maccassar, soo lange de Compagnie daermet in vriendschap was, en langer niet, maer dat se egter mosten toekijken en gadeslaen, hoe dat die van Maccassar en haaren aenhang hun gedroegen, en bij eenige emportante voorvallen daarvan tijdige advertentie geven, 't gunt zij belooffden soo te doen, de Compagnie, soo [t] uytterlijk geleeck, met blijchap bedanckende voor de gonstige aenneminge.

De vordere twee negerijen van Wavoeboele genaemt

Langy, tevooren onder dato 3-den september met de naem van Pacombo, onder de Coninck Magalato, en

Caesy, onder de Coning Malalo, bleven alsnoch verhouden en aenhangen de Koningen van Maccassar, daerse, voornementlijk de laaste, nu ter tijt seer van wierden gearressert. Darwaerts door een expresse besendinge van den sourouan Deyen Tellolo was gedaen weeten, dat sij haer niet en hielden voor haare onderdanen, neen geensints, maer als haare broeders en vrunden, en darhalven dat se haer nu niet mosten verlaaten en hun haare vriendschap ontrecten, waerop die van Caadsy wel de assuranste toesegginge hadde gedaen, maer met bijvoeginge, dat soo indien 't weder oorloge quam te werden, wat dog van zijn vermogen was, en wat hij uytrecten soude. Dus dede de Coninck van Maccassar met een naeder besendinge door Arou Berrou daerwaerts weeten, zij wouden haer negerijen maer starck, en wel te deege daar maken, want se van meeninge waaren, indien de Compagnie haer sterck om gelt aanspraecken, en niet tevreede woude wesen met Crayn Bezey en Crain Mandelly in plaats van Crain Cronron, alsdan bij haer en tot Chinrana te vluchten, wanneer voorts al het bergvolck haer genoegsaem toevallen soude; 't gunt Arou Tourongan en Arou Pieta Taneeta, voorgevende naar Goa te gaen, verclaerden van Arou Berroe uyt zijn eygen mond, denckende met volck van Goa te spreken, te hebben verstaen, zijnde dit zoo de hedendaegse gemeene praat. Dog als 't al soo geviel, indien 't door Arou Tourongan en de andere wel gemeent wierd, soude haere vlugt naar darwaerts niet alleen van cleene operatie konnen wesen, maer nootsaeckelijck haer seer zuer moeten opbreken.

Dit landschap van Waveboeloe, ofte de 8 negerijen op geen heel groote distantie van malkanderen gelegen, heeft zijne situatie meest ten halven van 't gebergte, recht achter Goa, en van d'ander kant aff en aen Boele-Boeloe, hier vandaen tot Toerongan twee goede daegen reysens, daer van daen naer Bone 3 daegen, en naer Boelou-Boeloe een cleene dagh. Haare sterckte staat volgens 't aengeven in:

1400 coppen op Toerongan

700 man Manimpawoy

400 man Manipy /

300 Balembacoe

220 Bacoe

500 Caboe

3520 coppen weerbare mannen, dan de gewoonte is onder de Maccassaren dat se schaars 2/3 van haer stercte aengeven.

400 man Caadsy

1000 man Pacomba

1400 man, alsoo dat hetselve landschap in zijn geheel wel magh geschat werden op 6000 keerels bergvolck, in couragie onder dit landvolck van sobere reputatie.

Arou Tourongan maecte teffens bekent dat hem zedert zijn eerste comparitie de luyden omher zijn land gelegen, en oock verder, bewust gewerden wesende van het goede onthael dat hij hadde ontfangen, waaren bijgecomen gesanten

van 't volck van Touraya, wonende achter Goa langhs den opgang, en op de hoochte, oock tegens den voet van 't gebergte,

van de Negerij Boeloe,

van Bontio Tanne,

van Tazzeeze,

van Phrigi, en van 't gebergte van

Kyndangh, alle ten eynde om te versoecken dat zij met hem in de vrientschap van de Compagnie mochte treden, ende dat hij het zelve eens mede woude aendien van haerentwegen.

Van Kyndano vinden U.E. in de materie van Boelekomba watter gesegt is, ingselijcx oock zoo van alle andere, te weeten dat de Compagnie allenthalven ampecteerde en voor aengenaem hadde alle soorte van welgemeende vrientschap en dat zij daarvan niemandt affwees, die vrij en zijns selfs meester was, met recommandatie aen Arou Tourongan dat hij de soodanige wel mochte erkennen en van onse vruntschap verseeckeren, mits dat zij bij occasie haar quamen verthoonen, opdat wij haer, en zij ons, soo te beter mochten leeren kennen. Maer gelijk het Bougijs volck

overall uyt op den rooff haer wonderwel weten te behelpen met hoog opgeven en swetsen alsoowel als met steelen, liegen en bedriegen, soo bennen de negerijen ende volckeren van de hand wat affgelegen, soo daerdoor, als door het wonderlijck gewoel van 't Goaase volck heen en weer torsen en dragen van bagagie, al in die opinie geweest, off weer op 't tipje van oorlog was, en in desen zin / hebben de 5 bovenste met Tourongan laten spreken, dat se in dat geval haer openbaren en met haer machten bij hem voegen wouden, want zij niet condon goetvinden haerselven om de quaade regeeringe van Cronron, en om sijnentwille, heel te verderven en in onophoudelijcke onrust te steecken. De Bougijse grooten en andere onse bondgenooten, eenichsints bewust van de situatie der landen, voornamentlijck oock Zijn Hoochheyt, Dayen Mattoane etc. houden de vrundschap van Arou Tourongan etc. seer considerabel en sustineren, indien deselve wel gemeent wort, gelijk zij verclaarden niet anders te hebben konnen vermerken, dat alsdan in 't geheele gebergte 't onser prejuditie niet besonders conde werden gedaen, dat het oock daerenboven was een grooten muylband voor Goa, en voor 't geheele volck van Boeloe-Boeloe, voornementlijck als Boelecomba zig trouwelijck evertueert. De helfte van al die emportantie is overgenoegh om yemandts vrientschap te extimeren. Voor mij, ick kander met fundament niet veel mee off tegen seggen. Egter, naer de informatie nu en dan genomen, meen ick dat het inderdaat geen onnutte, noch onnodige aliantie is, soo se (gelijck genoteert) wel wort gemeent, al was 't maar daerom, datter in 't gebergte niets van belang kan worden gedaen sonder ons voorweten, en dat in alle geval de Maccassarse mogentheyt daarmet noch al te meer besnoeyt wert. Dus believe U.E. dees vrientschap soo wat sorgvuldelijck te cultiveren.

Boeloe-Boeloe

Lamantj

Radja. Dese drie landschappen, mede ijgelijck op zijn selven, en d'een independent van d'ander, werden ordonnaire genoemt 't land van Boele-Boele en oock onder de hierlanders Tello Limpoeya. Ten noorde grenst het, op den oever van de groote golff, tegen de juridictie van Bone, ten zuyden tot de reviere Cassy, en noch yetwes bezuyden deselve makende alsoo een distantie, zuyden en noorden, langs de golpho van ongeveer..... mijlen, gaat zig voort westwaert in strecken tot hoogh in 't gebergte, stootende almede tegen 't gebergte van Kyndanch, en niet verre, gelijk hierboven aengeroert, van het landt van Wavoboeloe, waervan de negerie Caboe haar naest is. Lamanty en Boele-Boeloe hebben haer revieren uytlopende in de golpho, en haare onderhoorige negerijen op den oever, Maer Radja legt met zijne juridictie westelijcker, en meest in en tegen / 't gebergte, dog een groot gedeelte is geconsumeert door vuur en vlamme, soo mede al wat in de mars van Radja Palacca in de laege landen noch in wesen is gevonden, en dat al mede (soo men begeert) voor onsen eygendom te rekenen is, zijnde de negerij Cassy op onse wedercompste van Bouton, soo ick geloove 't eerste viertje daer op Celebes gestooct wiert, alwaer den ouden Arou Amaly met eenige praauwen te lande quam.

U.E. hebben al gevonden in deese schriftuure ontrent het gedaen bewijs der geene welcke op Bouton bij ons zijn toegevallen, dat de Coninginne van Boele-Boeloe, oock daerbij gezagvoerderesse over haer volck, was in dat leger begrepen, zijnde getrouwt men den oversten der Sopingers, Arou Oedjon Poeloe, neve van Radja Palacca. Deselve vrouwe is oock met haer gezegde man hier gecomen, en onder ons gestorven, hoewel daerom niettemin die van Boeloe-Boeloe de zijde van Maccassar bleeff aenhangen, soowel als de andere van de meest getrouwte Maccassars-gezinde, oversulcx bij het contract van Bonaye in het 21 articul is uytbedongen, dat zig de regeeringe van Maccassar daer niet met meer zoude bemoeijen, maer ons daarmede laten gewerden, met intentie hetselve land, als hier de saken in ordre waren gebracht, ten eersten te gaen op 't lijff vallen, soo het middelerwijle sig niet en quame verootmoedigen. Dan Deyen Matoane, den 28 januari 1668 uyt Salomeko hier verschenen, rapporteerden te wesen opgecomen, omdat zijluyden haer bleven stilhouden, en bewust gewerden wesende, dat de Maccassaren hun inderdaat hadde gequiteert, seer verlangde naer onse comste, welcken volgende denselven Deyen den 16 februari weder affgesonden was, om deselve te mogen verseecken, indien se haer schickten naer de reede en naer billickheyt, dat zijluyden alsdan noch aen haere vrouwen noch aen haere kinderen beschadigt, maer naer voorgaende satisfactie alsoowel als andere tot vrije bondgenooten aengenomen soude werden en dat wij staat maeckten in 't corte daer te zijn, ende hoewel doen al begande getwijffelt te werden, om 't gewoel van Cronron, aan de zeeckerheyt van onse intogt, zoo en sagen den Koninck van Palacca etc. niet geerne, dat haare gesanten om te accorderen harwaerts komen, uyt bedencken dat se dan door instigatie van Cronron voorsz. tot soo proffitabelen accord, als wel anders, niet condescenderen soude. Sulcx hadden Dayen Mattoane in 't reguard van deese en Arou Apana in 't reguard van Toadjo last / noch vooreerst te declineren soo 't hun voorquame, het afsenden van gemachtigdens naar harwaerts. En

onderwijlen den intogt terug blijvende, verscheenen den 3-den april Dayen Masoero en Crain Cadjan, als gevolmagtighden van Boelo-Boele, presenterende tot teecken van vernederinge 160 goude masen, welke Zijn Hoochheyt waren ter hand gestelt en die wij mitsdien in zijne handen lieten verblijven, versoeckende voorts graatie, en om te mogen in een goed accord aengenomen werden, daer sij wel genoegsaem van wierden verseeckert. Maer corts daerop het oorlogh weder comende door te breken, en de coninginne te sterven, soo bleven zij al wederomme des vijands zijde aenhangen, dog niet soo sterck als wel die van Lamanty en Radja, invoegen tusschen eygentlijk die van Boele-Boele en Mattoane niet veel vijandlijkheden, immer geene groote bloetstortinge geoccurreert zijn.

Wij hebben, gelijk U.E. bewust bennen, naer de veroveringe van Samboupo al ten eersten onse acte van amnestie, onder twee Bougijse sourouans ende onsen Biera, daarheen geschickt. Maer alvorens haare comste hadden soowel die van Lamanty en Raadja, als Boele-Boele hun aen Dayen Mattoane ende den Coninck van Bone verootmoedigt, en met den eersten een invasie in 't gebergte gedaen, gelijk in de materie van Bone al staat aengeroot, en waervan U.E. naeder in de Boneese papieren uyt 't jaght Rambangh konnen lesen. Voorts hebben U.E. present geweest ter vergaderinge ofte samenkomste der bongenooten op den 18 october, alwaer mede door Zijn Hoochheyt geintroduceert en ter tafel gebracht wierde, den bovengemelden Dayen Mazouro, Lagara Mossa genaamt, wezende de regte broeder van de overlede coninginne, bij ordine oom van de jegenwoordige coninginne-regente, en haer stadthouder, hier verscheenen op voorsz. acte, zeggende dat hem verwonderde waer soo lange achterbleven de Coningen van Lamanty en Radja, naardien zij albereyt stonden tot vertreck, d'eene over land, en d'ander per praauw, doen hij affginge. Mijnes wetens en waren zij noch niet hier als ick naar boort vertrock. Comende sijn se mede aen te nemen als bondgenoot, onvermindert pretensie, schijnende den voorgaenden ijver van Zijn Hoochheyt tegens dit volck al gestilt en nu in zijn oogen arm. Oock gelijkken haar saken in Bone al affgedaen te wesen, dienende in desen noch voor notitie, dat dien coninck off Arou van Radja waervan wij berigt sijn dat hij in Goa gecomen was, niet en is den present / regerende, maer wel zijn broeders zoone, en teffens zijnen schoonzoone, zijnde dien oude onder 't oorlogh wel altoos in 't gebied geweest, dogh doen wij 't werck te bove clommen, uytgeweke, hebbende den laaste zig met het volck aen d'onse vernedert, en denwelcken wij dan oock voor den wettigen bevelhebber dienen aen te sien, wanneer hij compareert, zoo anders onderwijlen geen redenen ter contrarie occureren. Den voorsz. ouden verstaet ick, uyt Arou Tourongan, dat hem naer Chinrana heeft begeben, ende dat hij zig daer onthoudt.

Dese landen zijn mede van outsher vrij, naderhant geconquesteert niettemin vrijgebleven, maer bij verloop van tijt meer bedeege tot onderdanen als tot bondgenooten, hebbende aen de croone van Maccassar altoos seer getrouw ende die van Bone, in de oorlogen met Maccassar, groote parthijen geweest. Sulcx was Zijn Hoochheyt in den eersten oock zeer ijverig tegen die, voornementlijk tegen Lamanty en Raadja, staat makende dat se al vrij wat mosten contribueren om haar, destructie en verwoesting aff te koopen. Zij hebben bij de Coningen van Maccassar doorgaens wel ten hoove gestaen, maer in dit laaste oorlogh alhier onder Samboupo geen recreuten gesonden, dewijle zij ginder agter in 't land selve hun te defenderen hadden. Voor soo veel ick mij bewust vinde, ben ick van opinie dat in cas van naeder rupture met Maccassar (zoo genomen off bij gelijkenis gesproken) zijluyden al van de eerste toevallers zouden zijn, soo 't sigh maar wat prosper liet aensien. En inderdaet naar ick hoore, zoo bennen deselve onder de Maccassarse regeeringe nu en dan, boven andere, al vrij gebeneficieert. Men schatte dat Boele-Boele voor de groote sterfte van de jaaren 1665, 1666 over sijn heel lichaem vermogens was bet dan 25.000 man te connen uytbrengen. Palacca heeft altoos gesproocken van 30.000, en 't selve in dien deele, met Toadjo niet veel minder als in gelijkheyt gestelt. Voor jegenwoordig, en gelijk het soveel niet, noch het en heeft in den geheelen oorlogh niet gebleken, ick meyne daerom dat 25.000 coppen al van 't meeste zijn sal, hoewel het is een land vol menschen en seer volckrijk, vruchtbaer in rijs, als de landen van nageburen, overvloed van buffelbeesten, etc. Van andere regalien is mij niets voorgecomen.

Mandaar bestaat uyt 10 stenden ofte hoofd-negerijen, die genoemt zijn:

1 Binoang	4 Mapilly	7 Perpoan
2 Champalagie	5 Bellanipe	8 Chinrana
3 Bouco	6 Majenne	9 Sanpallan
en Mamoeij /		

Dus volgen malcanderen deselve, van Binoangh voorts noortwaarts op, zijnde Mamoey de noordelijkste van al die, gelijk in de materie van Ternata sprekende van Cayely etc. oock is aangetekent. Independent zijn se van malcander, en elck is coninck van sig selfs, doch Bellanype sit voor, en convoceert de coningen wanneer der wat te beraatslagen is, de gemeene zaak aengaende, en wert daerom uytgesondert onder de naem van Maradia, leggende dese negerijen altermael gecitueert aan zee, maer ijgelyck van die heeft een verseeckerde wijck in 't naeste gebergte, waerheneu zij hun datelijck begeven wanneer zij een vijand op de hand krijgen, die se staat maken niet te sullen connen resisteren, latende dan de strantnegerijen ledig staan tot dispositie van die se beoorlogen wilt, maer op haare bergen bennen se niet wel naer te volgen.

In de Maccassarse registers wert niet gesproocken van de veroveringe der Mandharen. Niettemin is bekent dat zij aen de Coningen van Maccassar onderdanicheyt bewesen, oock homagie gedaen en tot teecken van dien een seker getal lange schilden jaerlijcx opgebracht hebben, maer echter noyt beswaert met de naem off met het effect van dienstbaerheyt. Evenwel zijn over haar gestelt geweest Maccassarse groot-gouverneurs, hoedanige over landen die se voor vrij erkenden niet en bennen geordonneert. Crain Xuly hadde dat offitij een lange wijle, hem succedeerde Crain Catappa, maer onder den desen opposeerden de Mandhaaren en begeerden geene ordre meer op te volgen. Dus de Coningen van Maccassar versteurdt, equiperen een groote magt en trecken selve anno 1659 darwart. Maer de Mandhaaren retireerden naar 't gebergte en lieten weeten, zij wouden niet vegten, maer van de beswaarnis eenes gouverneurs vrij zijn, en souden dan weder affkomen, wanneer de coninck met zijn magt waer vertrocken, gelijk hij dan onverrichter zake vernootzaeckt tot vertreck, ginder gelaten heeft Crain Lecquoale om met hun te spreken, tot dewelcke zij oock datelijck affquamen, en bennen 't zedert weder als een vrij volck gestelt, sonder gouverneur, nemende bij overkomste haer toegang directelijck tot den coninck in plaats van tevooren tot den gouverneur, en zijn voort seer getrouw gebleven.

Onder het gros tot Bouton in onse handen vervallen, waren ruym tusschen 7 à 800 Mandharen onder haren Coninck Maradia en de Coningen van Chinrana en Majenne. De eerste wist onse Radja Palacca sulcken gewisse verseeckeringe in te prenten, van dat hij genegen was met heel Mandhaer / de zijde van de Compagnie en van de Bougijs te houden, dat men sonder hem te misdoen, het niet in twijffel mocht trecken, jaa was daerover soo verheugt, dat hij doen Maccassar al voor veroverte rekende; immer als maer de vloote daer voor lagh, en hoeffden geene Hollanders aen land te komen. Tot welck vertrouwen gerogt zijnde, nam Maradie zijnen slagh waer, en schepte in een donckere nacht vermengt met regenvlagen door de scheepen heenen, zonder te kunnen achterhaelt werden. De andere 2 verlooren 't leven onder een amok op 't jacht Hoorn door Tapaaya aengerecht, soosals U.E. desen aengaende ampelder sullen kunnen lesen bij onsen brieff aen hun Edele den 23-sten januario van voor Bouton geschreven. En is dit bedrog derhalven oock de oorzake waerom Mandhaar nevens Boele-Boele is uytbedongen, hoewel Maradia voor Glisson met een canon kogel al weggeruckt, en soo ten rechte over sijn ontrouw gestraft waer, succederende zijnen broeder in desselvens plaatse. Evenwel, naerdien dog van Mandhaar met geweld niet te haalen valt, is al ten eersten naer de vrede naer derwaerts besendinge gedaen, daertoe gebruyckende Toeappa Boedjou, Zijn Hoochheys swager, op wiens verschijninge tot Bellanype vergaderinge zijnde gelegd, gaven se ten antwoord op de nodiginge, dat zij scrupule maackten om tot ons uyt te komen, en dat se hun verhielden aen de vrede met de Koningen van Maccassar gemaect, dewijle zij die in alles onderdanigh waren. Den onsen meynde dat was wel soo in voortijden, maer [nu] wat anders, naerdien de regering van Maccassar van hun had moeten renunchieren. Dan hier lachten se om, en zeyde, Cronron heeft ons nu maer voor weynig dagen laten weeten door Crain Binoang zelve, dat wij sulck vals voorgeven niet mosten gelooven, als sullende 'tzelve nimmermeer geschieden, en off wel Toeappa Boedjou dochte, zij conde licht de rechte waerheyt ondervinden, indien se maer yemand met hem sonden, soo bleven se persisteren en hij vertrock. Doch alvooren hij wegh ginck, had hij secretelijck conferentie gehad met een Hady Tochela, bij de Maccassarse Coningen gedisgratieert, en zig onthoudende in de bergnegerye der Touradjers bij Arou Decat, door den welcken hij eenige van die Alphoeris Coningen hebbende doen abouchieren, bragt hem voor antwoord van voorsz. Arou Decat, Arou Riso, Arou Sabouro, item oock van wegen Langy, Batenga en Belloua, dat sij seer genegen waren bondgenooten van de Compagnie te zijn, in gelijkheyt met die van Tourata, en soo den admirael begeerden darwaerts te komen, zij souden voor den Mandhaar ingevalle hij wederhoorig bleeff / de bergdeuren toesluyten, wesende albereyt haare meeste wapenen in hun handen, dog men most haar vooraff eerst notificatie doen van onse komste. Onderwijle bleeck het onze affgesondene, dat ze al haare waerdige ende swaarste goederen naer bovenen verhuysde, in hoedanigen staat het voor die tijt tusschen ons en de Mandhaaren is verbleven. Zijluyden (de

vrede afgebroken) hielden de zijde van de vijand weder, die se egter soo bijster groote adistentie niet hebben toegebracht, met recreuten van volck off dergelijck, schoon dickwils versogt en ontboden, dat het hier van eenig belang kan geoordeelt werden. Maer in 't laaste isser geweldig veel adistentie van pady, sagou en dergelijcke maintementos van ginder gecomen, tot groot soulagiement van de vijand, en geen cleen voordeel der Mandhaaren, zijnde juyst te dier tijt padij-plantagies der Touradjes gants wel ende verre veel boven het ordinaire geslaagt.

Crain Chinrana quam mede op 't laast met ontrent 300 man in 5 prauwen noch aensetten, maer verstaende 't zijnder comste in de revier van Tello, hoe de zaaken stinden, ging datelijck weder door, sonder de voet op 't land te setten.

Crain Majenne, Crain Mapilly, Crain Bouco en Crain Chjampalagye zijn meest geduerent 't gansche oorlogh naa nieuw jaar, doch niet boven 150 man off weynich meer, in 't laaste minder, ter adistentie van de vijand hier en in besettinge van de pagger Boulooya digt beosten Samboupo ge-employeert geweest. De vrede met Goa geslooten wesende, namen de drye laaste haer affscheyt, om uyt de reviere van Tello naer huys te vertrecken. Den eersten Crain Mayenne naar Sadrebone. Dese hout men voor gewis, dat met eenig verspreck expres daervandaen gesonden is, heel uyt den weg en buyten gewoonte. Immers het is U.E. bewust dat de Coninck van Goa niet heeft kunnen ontkennen, dat hij met zijn voorweten derwaerts gegaen, en van daer vertrocken is, excuserende zig den Coninck van Sadrebone daarin op den last van zijnen vader ontfangen.

De andere drie, daarvan bragt den Coninck van Tello op den 6-den augustj, onder mijne sieckte twee van hier, namentlijck die van de negerye

Mapilly genaemt Chialle, en anders Dayen Mangale, die van

Bouco genaemt Mattarra, en beyde dese verclaarde oock macht te hebben vanwege Radja /

Chianpalagie genaemt Sumaayl, welcke door sieckte te komen onvermogens was, 't gunt den Coninck van Tello soodanigh conformeerde. Desen waren bereytwilligh en verootmoedighden hun geerne, met het overgeven van haare crissen, versoeckende om gratie, en wouden hun alles onderwerpen wat haaren heere den Coninck van Tello onderworpen was. Men hadde veel te seggen eer zij konden, maer ick dencke, eer zij wouden begrijpen, om het ontsagh zijner presentie, dat hij haer heere niet was, en alsoo weynich oock den Coninck van Goa, maer dat wij haer aensagen als luyden op haer zelve, en die wij wouden herstellen in haer oude vrijdom, mitsgaders oock aennemen tot bondgenooten van de Compagnie, in welcker voegen dan bedongen, maer door mijn onvermogen niet beschreven is, ten overstaen van den Coninck van Tello, Lincques, Radja Palacca, Chily Calamatta etc.:

1 Dat zij zouden overgeven alle canon en bassen, welcke zij in haar vermogen hadden, voor de waardye, en erkennen voor gonst en gratie, dat haar het minder geweer wierd toegelaten te behouden.

2 Dat zij altoos zouden vrind van de Compagnies vrienden, en vijandt van Compagnies vijanden zijn, item oock naer vermogen mede trecken onder Compagnies banieren, bij voorval van eenig oorlog, hierbij en ontrent, schoon was het oock tegens den Coninck van Goa ofte Tello, off yemand anders, sonder eenich onderscheyt.

3 Dat zij, daertoe geroepen wesende, alhier aen 't Casteel souden moeten behouden en versorgen 150 mannen, tot soodanige diensten, als mochten comen te vereysschen, wel te verstaen al de 10 negerijen zamen, en soo lange die niet alle met ons waeren dan naer advenand elck zijn portie.

4 Dat se met haar vaartuygen herwaerts komende allereerst zullen aenleggen voor 't Casteel Rotterdam om haare komste bekend te doen, sonder in eenige revieren te loopen, buyten voorweten en licentie vanden commandant, ofte ten waere om quaad weder off zeenoot.

5 Datse oock geene van onse vijanden zullen herbergen, nochte in haare negerijen woonstede vergonnen, voornementlijck geen Maleyers, Mooren ofte dergelijcke vreemdelingen, en degeene die der nu mochten wesen, ordonneren te vertrecken.

6 Dat ons vrijstaan sal [op] alle revieren ende negerijen van Mandhaar te varen, zonder eenige veranderinge en daar mogen drijven alle soodanige handel, als ons goet dunck, onbeswaert / van alles en buyten tegenspraack van ijgelijck, oock met preferentie voor alle andere.

7 Dat zij nergens sullen vermogen te varen zonder pascedul van de Compagnie, en dat zij d'selve altoos moeten comen versoecken aen 't Casteel Rotterdam, dat zij insgelijcx geene vaertuygen

sullen vermogen te admitteren op haare havens sonder passe, als alleen die van de naabij gelegen ende wel bekende bondgenooten op dit eylandt, gelijk als Taneete, Berou, Batoukeke etc.

8 Dat se geene onse vijanden, op wat wijze oock zijn mochte, uyt haere havens sullen laten volgen de alderminste levensmiddelen ofte maintementos.

9 Dat alle sorte van coopmanschappen in hare landen vallende, voornementlijk Cassia lingua, bij haer genaemt caayo manis als de Compagnie genegen is om se te koopen aen niemandt anders sullen mogen geleverd werden, mits betalende a prijs courant ende in der billickheyt.

10 Dat ingevalle de resteerende Mandaarse Coningen haer niet mede begeven onder dit contract en bondgenootschap, naerdat zij daervan verkundschaft bennen, alsdan oock haare vijanden sullen zijn, soo wel als onse vijanden.

Des werden voorsz. Coningen van Mandhaar bij de Compagnie ende de bondgenooten, hier tegens weder erkent en aengenomen voor vrije en waarde vrienden en bondgenooten, in gelijkheyt als de Coningen van Ternata, Bouton, Maccassar, Tello, Bougijs etc., met belofte deselve naer vermogen in tijde van nood trouwelijck te sullen bijstaen en ter hulpe te komen.

T welck soodanig met alle solemniteyt op den Coran beswooren en met het drincken van crissenwater bevesticht is.

Nu is U.E. mede bekent dat de aldereerste expeditie van de actes van amnestie onder dato 3 julij gedaan, is voor Mandhaar, met adres van onse opperhooffden van 't jacht Meliskercke, onder soodanige recommandatie als U.E. bij deselve vinden geextendeert, item oock bij de brieff de dato 7-den augustij, den 12-den daaraenvolgende ontfang, hoe de Mandhaaren tot Binoang daernaer niet eens hadde begeeren te luysteren, en onse Batoukekers met sloopschuyt aen wal gebracht, niet begeeren toe te laten soo / verre te comen dat se op droog strang stinden, veel min aen te nemen om van dees onse besendinge kennisse aen d'andere Coningen van Mandhaar te doen, naerdien zij met het jacht en de chaloupe geen raad wisten, om de meenichte reven, verder bochtwaert in te geraaken sonder een goet leytsman, daer sig geen Batoukeker voor dorfdon uytgeven, en sulcx is die tochte onverrichter zaake geweest. Oock en hebben wij van de voorsz. drie coningen, daegs naer gepresteerde eed naer Mandhaar vertrocken, noyt eenige tijdinge door hun selve geexpedieert vernomen, maer wel onder anderen van eenen Maleytsen Anachoda Bongso, ingeseten van Batavia, verstaen, dat zijluyden haer aen dat contract bleven verhouden ende noch op haare zijde gecregen hadden de Koningh van Bella-Nipe, doch dat die van Chinrano, Majenne en Binoang heel hard die van Maccassar noch bleven aenhangen en geensints met de Compagnie yets te doen te wille hebben, als alleen vermengt met die van Goa en niet op haer selven. Andere rapporten zijn wel verschillend hiermede, maar meest in de omstandigheden. In substantie compt het ten principale daer op uyt, dat Bellanipe sig voegt met de ander drij, en dat sie ick oock voor waerheyt aan, alsoo de dese, zelve onder 't oorlogh, niet en heeft konnen resolveren, schoon (gelijck gesegt) hoe dickmael daertoe versogt, met eenige notabile macht tot secours van Samboupa op te komen. Voorsz. Bongso seyde mede dat Maradja van voornemen waer sig alhier aen 't Casteel te come vertoonen, om tot het contract in te treden. Indien 't geschiet, dunckt mij niet ongerade te wesen, dat denselven vrundelijck bejegend, en met genegentheyt tot de Compagnie geanimeert werd, want dan hebben die vermogen genoeg om Mayenne naast aen Bellanipe gelegen te forceren, daar se alreede volgens relaas van de voornoemde Anachoda toe gesint scheenen.

Zeker Moor, den 13 october van daar gecomen, en bij mij van over veel jaeren bekent, weet noch te seggen dat ongeveer 10 dagen voor sijn vertreck sourouans van Mamoey tot Bella-Nipe waeren verscheenen, met berigt gelijk hij uyt haren eygen mond had vernomen, dat er doe omtrent een maend verleden 2 chaloupen en 2 vaartuygen voor haere strandt ankerden, en op het landt een pagger opsmeeten, versoeckende aen die van Mamoey om wat rijs en sagou, 't welke zijnde onvermogens om te geven, soo waren se uyt vreesse naar 't gebergte geretireert. Als men hieraan eenig geloove soude slaen, soo mosten het de Quickstaart en Rouma-tiga met de Gorontalers / wesen, maer het is niet aennemelijck dat deselve haer vast soude maken, sullende in sulck geval maer eenige opgeworpen ruychte tot een borstweer zijn, voor soo lange zij haer noodig aghten daar op te houden, waervan met het retour van de Quickstaart de seeckerheyt staat te vernemen.

In onse Acte van Amnestie voor Mandhaar hadden wij oock geincludeert pardon voor Crain Montemarano, en te zijner meerder verseeckertheyt noch een particuliere acte voor hem alleen daerbij gevoegt. Dan gelijk de eene voor Mandhaar niet en is aengenomen op Binoangh, en ons geen gelegentheyte en zij voorgecomen om se elders te doen presenteren, alsoo is die van Montemarano oock niet bestelt. Hij onderhout zig, naar ick hoore, present op Chinrana, oock temets op Mayenne, maar seer armelijck en sober. Nochtans meenen sommige dat hij simpelijck op die acte hem niet en soude derven overgeven, nocte vertrouwen. De vrede is noch raau, Cronron maect veel gewoel, dat doet de gemoederen noch soo wat vertwijffelt wesen. Maer als nu dagelijcx de frequentatie wat gemeynder gaat werden, sal het sigh van selve wel schicken, en ick achte dat dan die van Mandhaar haar noch al blijdelijck voegen sullen. Evenwel soude het mij niet onnodigh duncken dat men een vertrouwt keereel eens derwaerts sont, om naer alles te vernemen, hoe het zig daar toedraegt, en met last wtt uwen name te seggen, dat ghij verwondert zijt van haare affkerichtheyt dat zij niet comen om des Compagnies vrientschap die haer soo voordelig en avontagieux is, te omermen, naerdien het haar met een schriftelijcke acte zoo goediglijck is aengebooden. Ick heb den Koningh van Soping ende Tousawa al 8 daagen voor ick aan boort ginge gerecommandeert onder de haare naer yemandt uyt te sien, diens rapport men mochte gelooven. Soo se geen aen en brengen, soude men deselve Moor genaemt Adam ofte Tamba wel eens mogen gebruycken, en addresseren hem aen onse drie verbondene, even of men deselve eens liet besoecken om te vernemen bij haar hoe het al ginge ende hoedanigh hun de andere gedroegen. De originele actes van amnestie voor Mandhaar en Montemerano blijven onder U.E. of ze noch te pas quamen. Het is nu en dan gebeurt dat er pasceduls bennen gevordert naar Mandhaar, die ick op de 3 provintien altoos heb laten volgen, gelijk U.E. oock wel doen mogen, en mede voortaan op Bella-nipe, maer vooralsnoch dunckt mij best, dat men geen uyt en geve op de andere 6 havenen.

In de voorsz. poincten van verplichtinge staat geexpresseert / van den Cassia lingua oft cayo manis dewelcke soo mij dunckt gevonden werd in 't district vanIck hebber eenige stucken van gesien, maer die was van niet veel kracht, dick en swaar van bast, sonder groote reuck, sulcx van niet veel waerdye, op verre soo goet niet als die van Mangray, en noch minder als die van Sanboangen, oude residentie plaats van de Castiliaanen op 't eyland Mingdanaau, waer vandaan de Maleyers hier aen de Engelschen al vrij wat pleegen te koop te brengen. Voort geeft Mandhaar anders niet uyt als boomvruchten, dat aldermeest bestaat in pijsang en durioens. Vooral en pleeg men daervandaen geenen padye te haalen, dat nu soo een extraordinair toeval is geweest, anders en heeft men in de landen van Mandhaar seldom meer en somtijts min gehad als men behoefden.

De sterckte van Mandhaar in sig selven wert gehouden op 5000 man. Die konnen se rijckelijck gewapend op de been brengen. Ick geloove oock eer 6 en meer duysent, zijnde onder alle de 10 stenden de volckrijckste Bellanipe ende Chinrana. Dese, voornementlijck de eerste, connen wel 12 à 1500 man op de been brengen, voorts de andere 4, 5 min en meer, hondert man. Zij bennen in couragie boven andere volcken van Celebes gereputeert, dogh meest om 't ontsag harer spatten, en haare veerdige handelinghe van de zelve, behalven dat de hunne meest altoos bennen van 't snooste fenijn, 't gundt oock seer sorgvuldigh moet bewaert en gehandhaaft werden, soo men dat gift een wijle lang wil bewaren ende goet houden. Maer de spatten zijn in dit oorlogh van cleene operatie geweest, en door de vijand al meest bij nacht gebruyckt, omdat se bij daagh met spatten van kogels wat te verre wierde affgeweert, die so oock thoonden geen gebreck te hebben. De sterckte hierboven van gesproocken daer en sijn geen Touraadgers onder gemeent. Die luyden zijn veele in getal, maer die en krijgt men uyt haare gebergte niet, altoos niet over zee.

Leta, een landschap gelegen in 't noord oosten van Batoukeke, gecitueert tusschen de berggrensen van Mandhaar en Sabito, geregeert wordende voor jegenwoordig door Posalepan, coninck, is ons tot bondgenoot gewerden op den 26-sten augustij verleden, door de overkomste van de koninck in persoon, sig ge-adresseert hebbende aen Arou Vaqua, daar hij aen bekent was omdat Arou Vaqua ten tijde dat, aldaer zijnen toevlucht met sijn moeder genomen, en hij denselven in zijne bescherminge geaccepteert had, als wanneer van zijne / genegentheyte om met de Compagnie in vrientschap te weesen aen Zijn Exelentie al openinge gedaen heeft. Zijn onderdanen, daarvan hij ruym 3 à 4000 man, op een corte tijt, gewapent met seer venijnige spatten, crissen en hazegayen te velt kan brengen, zijn noch heydens. Hij selve heeft 't zedert 20 jaeren 't Moors geloove geconfesseert. Daar sijnder ongeveer noch 20 in sijn negerij, maer in een ander minder negerij omtrent 120, en geen meer in 't gantsche land.

Zijne hoofstadt Leta legt op een onbeclimmelijcken berg, boven zoo effen als een vloer, en daerse haer geheele behoefte van alles op hebben, sonder dat hun eyts vereyscht van om leege te haalen. Aan zout rekenen zij en al die andere Touradjers geen gebreck als zij het niet en hebben.

Hij verclaerde sig vrij, onverbonden aen yemand, hebbende met de Coningen van Maccassar in vrede geleefd en niet meer, sonder eenige conditie, en sulcx is dan met hem soodanen contract van vrede en vrientschap gemaect, als U.E. selve hebben bijgewoont en waervan oock het afschrift bij U.E. is berustende, hetwelcke wij te liever deden, omdat onse bondgenooten daarvan soo veel werck maackten, ten aensien men nu van dien kant uyt 't gebergte niet hoefden te vreesen, daar se anders wanneer zij daar ergens in actie waaren, eer men iwers om dachte, op 't onversiens, met een partij volck conden op 't lijff gevallen werden, behalven dat in spetie Batoukeka met die vrundschap zeer versterckt wierd, leggende even gereet, om soowel Mandhaar als Sabito etc. te kunnen investeren, gelijk hij oock bij 't vijffde articul van 't contract aanneemt en belooft, deselve, soo lange met ons geen vaste vrede gemaect hebben, alle mogelijcke affbreuck te doen. Ten welcken aensien wij hem op 't versoeck der bondgenooten ten bijwesen van den jongen Coninck van Maccassar, Crain Sadrebone, Crain Poppo en veel andere, met een goude kris hebben beschoncken. Hij vertrock den laasten augustij weder met Arou Vaqua, dog is, op Batoukeka gecomen zijnde, voort naar huys gekeert, om ordre op zijn zaken te stellen ende een partije volck in gereetheyt, tegen de comste van Radja Pallacca. Dan daer is van hem zeedert niet meer vernomen als alleen dat hij volgens bericht van Arou Vaqua aan denselven had doen weten dat die van Mandhaar met een cloecke parthije volck tot adistentie van Sabito, Soupa, Alita etc. scheenen te dreygen aff te komen, dog dat hij 1500 man gereet had, op den oever van de revier Bynange Crain, om deselve, indien se te land gingen, daar waer te nemen, en dat hij zig daerop wel mochte verlaaten. Maer daar en is niet van / gevallen, en oock bennen de Mandhaaren 't huys gebleven. Het sal evenwel goet zijn, dat U.E. Arou Vaque helpen erinneren van derwaerts eens een sourouan te schicken om te sien hoe 't eygentlijk met dees nieuwe vrientschap is gelegen, want dat volck moet somtijts besocht en eens aengesproocken wesen, bij welke besendinge dan oock met eenen eens informatie kan werden genomen van het naeburige landschap Henreque, dat van noch meer vermogen en geen minder goede gelegentheyte als Leta geacht wert te weesen, konnende, soo men segt, wel ruym 5000 mannen, soo gewapende als vooren, opbrengen. In 't geselschap van den Coninck van Letha was een sourouan van Henreque harwaerts mede ten selven eynde gecommiteert om 's Compagnies vrientschap te versoecken. Maer hij heeft zig niet verklaart, de negotiatie met Letha nochtans hebbende present geweest, dat mij doet gelooven dat zijluyden in haren zin, voor d'een soowel als d'ander denken te hebben gehandelt, 't gundt ick te meer daervoor houde, omdat onse Bougijs en haare spraack noch al veel van malcander verscheelt, soodat men met moeyte en meest met behulp van Arou Vaque moste spreecken, over en weder. Daar soude van onse zijde op zijn conne gelet werden, maer wij bennen eerst 8 off 10 daagen naer haer dimissie daarvan verkundschaft. Dus zal dan op die wijze te ondervinden zijn wat van die zaake is. Indien soodanich als hierboven gepresupponeert, soo is 't wel, en daarvan kan dan op 't contract behoerlijcke notitie werden gedaen. Indien neen, soude den Coninck van Henreque in de presente tijt, mede een heer op zig selven, en alsoo weynich aen yemand verbonden als die van Letha, tot die selve vrientschap konne uytgenoodigt werden.

Ick hebbe geen notitie dat in dese landen yetwes te haalen is als boomvruchten, soodanigh als vooren gemelt. De cost hebben se rijckelijck, en meer, soo se meer zayen, want aen landt gebreeckt het niet. Het aldersnootste spattenvenijn is daer, en daer omtrent te vinden, en oock een gants groote eenicheyt en vrientschap onder 't gemeen volck. Daer werden geen deuren gesloten off goederen gebergt uyt vreesse van bestoolen te werden. Die zijn goet maer op den weg neder set en elders heene gaet, sal 't er soo wedervinden, als hij weder komt. Men weet er van geen moorden, liegen noch bedriegen. Als dit altermael soo waerachtig is, gelijk voornementlijck Zijn Hoochheyt en Arou Vaqua zeggen van jaa, soo is 't wat wonders in dees tijt, en daarom alleen, sonder dat het hier anders ten nutte komt, wert het aengeteeckent.

/ Maccassar. Onder dese naem wert begrepen het land gelegen van den hoeck van Lasso ofte Boucherones aff tot den hoeck van Tourata off van Tanakeke toe, en weder daervandaen tot Zegery, affscheidende tegen de grensen van Taneete, in dewelcke landstreecke oock de originele spraake Maccassars is. Maer hoe weynich eygendom de Coningen van Maccassar daer nu jegenwoordigh in hebben, dat is U.E. in de voorstaende beschrijvinge al gebleken. Dog zedert wanneer nu dit land dees naame gekrege, en wat betekeninge die heeft, dat weet niemand, oock alsoo weynich de herkomste ende betekeninge van de naem van Bougijs, waeronder begrepen

zijn alle de landen van voorsz. hoeck van Lasso aff, tot Loeboe toe, Sopingh op de westcust, mede van Taneete aff tot het gebergte toe, Sabito en alles. Taneete alleen blijft [bij] zijnen naam.

De Koningen van

Goa en Tello, weder uyt dien hoofde, de Koningen van Maccassar genoemd, zijnde anders de eygen naem Koninck van Goa. Tello descendeert uyt denselve. De fabuleuse herkomst van de Koningen van Goa, gefabriceert uyt een vrouwe, die soo volwassen uyt den hemel was nedergedaelt en oock weder naer een lange tijt verdweene, achterlatende een zoon tot coning die men den naem geeft van Toema Salange Brayenga, geprocureert bij Crain Bayo, dat is een cleen gehughjen in Goa, hoedanige meer als dertigh, elck onder sijn eygen naem, daerin getelt werden, sal ons niet te stade komen. Dan die is de eerste Koningh van Goa, omdat al die ander cleene plaatsjens de moeder voor haer oppervoogdesse, en gevolgens de vader voor haer heer aennamen. Hij zoude mede niet gestorven, maer naer een lang leven verdweene wese, naerlatende zijn soone Ipoe-angloe Limbang, naer hem

Ipoeangloë, zijn soone

Toeny Atabare, deses zone

Caranpan Rigoa, deses zone weder

Toeny Tanca Lopi. Dese laet naer twee zoonen, die naer zijn sterven succederen:

Batara Goa, als Coninck van Goa, ende Crain Loë Ricero als Coninck van Tello. Naer Batara Goa, die twee zoonen op zijn affsterven naarlaet, volgt

Tonj Jello Depa Zouki, op dien desselffs broeder

Tomaparis Sicalona. Van desens daden vint men d'eerste beschrijvinge, en hier vandaen zijn in de materie van Bone de vorder opgevolgde Koningen van Goa tot heden toe aengewesen./

Loë Ricero, boven genoemd, was de eerste Koninck van Tello, desens zone

Toeny Laboe Risouriwa volgt hem, en op desen weder zijnen zone

Toeny Passoero ri Tello, dese laat naa tot successeur zijnen zone

Toameene Rimacoadjangh, van dewelcke de successie der Tellose Koningen 5 vorder tot heden toe, mede als vooren in de materie van Bone beschreven, met aenwijzinge, dat hij oock was landbesitter van Goa, en dat Thony Jello onder sijn bewint tot Coninck van Goa ge-erigeert en in de vaders plaats gesuccedeert is. Staande dese beydens gebied weder onder handen genomen, met instructie en onder behulp van Portugeese werckbaasen, de fortificatien van Goa, Samboupa, Tello en Barrombon, Oedjon-Tane meest in eenen tijt, en Barrombon onder de administratie van Crain Zemanes vader, doe geheeten Crain Barrombon. Dog onder de gesecundeerde Koningen van Goa en Tello, Toagameene [Rigocana] en Toea Meene Riagameene is 't werck eerst voltoyt, die daernaer oock noch hebben bijgevoegt, de eerste 't Casteel Pannekoka, en den anderen Oedjon Pandan, wel verstaende de vergrootinge van dit leste, alsoo 't cleene fort al te vooren gemaect is geweest, teffens met Goa etc. De voorsz. 2 koningen, Rigocana en Riagameene, zijn de twee gereputeerste verre boven alle de andere die voor en naa geweest zijn. En onder hun is oock vastgeleght het nauwe verband tusschen Tello en Goa, waervandaen komt dat er gesegt wort "twee heeren maer een volck", ofte "doua radja Satou Amba", werdende alle schattingen ende contribuytien uyt de geconquesteerd landen etc. gereparteert in vijff deelen, twee deelen voor den Coninck van Goa, twee deelen voor den Coninck van Tello, het vijffde deel voor den outsten van tween, alsoo den die van beyde de outste was, volgens 't bespreck, de land-regeringe soowel van d'een als d'andere moste waernemen. Doen nu Crain Pattengaloan de regeringe administreerde, heeft hij de 5 portie genoten. Naer diens doot verviel het op den presenten Coninck als wesende ouder, maer doen naer de veroveringe van Pannekoko Crain Zemana daar in wierd gestelt, heeft hij mede dat benefitie gehad, 't geene naa zijn doot al weder devolveerde op Radja Goa. Waeruyt dan blijkt, dat de beyde Coningen van Goa en Tello zijn van gelijcke staat ende waardigheyt, beyde genaemt met de naem van Sambanca. Doch onder den jegenwoordigen Coninck van Tello, omdat hij is jong en niet veel gemoeyt heeft met zijne zaecken, heeft het wat naa verminderinge geleken, zedert de doot van Pattengaloa.

Marison is gemaect door Crain Zemana naa 't verlies van Pannekoka, en kort daeraen oock de groote muur, tot defentie van de strang, die oock waerachtig wel waergenomen zijnde, de cloeckste vijand het landen / soo verre deselve streckte abzoluyt coste verhinderen. In de materie van Bone is onder anderen oock getoont, dat Cronron door dees koning in 's lands gebied gestelt was, dat hij wel vast hielt, maer altoos onder eene protestatie van niet te begeeren en daarvan te willen ontslaagen zijn, onder dies secretelijck machinerende ontrent den coninck, om Tello te postponneren 't zijner successie, daer niet naer geluystert, maer ten dien insigt door den coninck te liever geresolveert wierd, naar de veroveringe van Pannekoka en 't verjagen van Radja Palacca, Cronron te ontslaan en Crain Zemana te stellen tot landsbesorger, daer Cronron geen cleyn maer

een heymelijck ongenoegen over nam, sig voegende bij den Coninck van Tello al weder met eene machinatie om de Koning van Goa de voet te lichten, sonder evenwel bij Tello yets te dien eynde te connen opereren. Onder welck bedrieff de vrou, ofte lomo van Tello verthoont een briefken door Cronron haar gesonden omme haer te debaucheren, dat hij hem seer aentreckt, sig begerende uyt Maccassar te ontrecken, sonder te wille seggen waarom, totdat Deyen Manassa, suster van Patengalao, daarvan openinge aen Zemana dede, sulcx die, en de Coninck van Goa, haer misnoegen grootelijcx thoonde. De geruchten van verbanninge in 't openbaer quamen, hier creeg Cronron eenen grooten toeloop 't sijner bescherminge tot Bontouale. Dit soo zijnde wapend sig oock Goa, Samboupa, Tello en Crain Zemanna tot Sanrangen. Maer de waerom eyntelinge mede ter kennis komende van 't volck, verliet hem d'een voor d'ander naa, en onder minnelijcke pretexten liet hij zig gezeggen om met Zemana te gaen spreken, waermet doen, ontzet van allen aenhang, is hem gelast dat hij, om zijne boosheden, soude uyt het land vertrecken. Sulcx gaet hij naar Bantam; van Bantam naer seven maenden verblijff met een stille trom, en sonder afscheyt van den coninck te nemen, treckt naer Passer. De Koninck van Goa met barmhertigheyt ingenomen, disponeert Tello tot vriendschap en tot licentie van weder te komen, sulcx wert hij naer 14 maenden herroepen van Passer. In den eersten kreeg hij logijs in Samboupo, maer Crain Tello dedaing aensierende misnoegt zig Tello weder, en word mitsdien gelast aen de revier van Gresse te gaan woonen, sonder eenigh bewint ofte ommeslagh. Daervandaen bij het affwesen van de Coning van Goa in Goa, gaat Cronron, onder pretext van sijn suster de konings vrouw besoecken, in Samboupo, en debaucheeert een van 's conincx bijwijven, namentlijck Carre Wello, dewelcke alvorens ter zaake te komen, cazueel, in 't bijwesen van de / coninck, Cronrons opgecierde en vergulde briefken ontvallen, wert hij anderwerff ontdeckt, en de coninck, in den alderhoogste verbolgen, stiert zijne clachten aen Radja Tello. Cronron verwittigt van 't misval, vlucht naer Tello en versoect bescherminge. Dan Tello, al tevens berigt door Goa's sourouans, ontzegt hem en verband hem teffens weder uyt 't eylandt Celebes. In 't heftigste van den quaden tijt, most hij sonder intermissie datelijck voort. Geene off weynige hadden medelijden met hem. Alleen Crain Gresse versorgde hem van een prauw, die hem op Binoang brengt. Hier worden bodens gesonden, dat hij sig van daer vertrecken en van het eylandt begeven soude; continueert egter. Dus krijgt Crain Jerenica commissie en ordre van hem te doen voortgaen, doodende sijn gevolg, maer niet hem. Hij dit vernemende verlaet Binoang, en sackt laager in Mandhaar naer....., 't gund de coning zijnde ontwaer geworden, stiert weder een bode om hem te doen vertrecken. Naerdad de vloote, daer ick met overquam, zig alhier hadde verthoont, expieert op 't quade weder ende den oorlogh daer 't landt met wert gedreygt. Eyntelijck, ongeroepen, en sonder licentie, keert hij terugge, adresseert zig eerst aen Lincques, Lincques rapporteert daarvan aen de coningen, deselve weygeren beyde audientie, maer staen toe sijn verblijff. Lincques ge-ordonneert om de passagie van Laayo in Tourata te besetten en den aentogt van onse troupen te stutten, gaet hij mede in sijn gevolg. Hiervandaen geretourneert, geraeckt hij ter audientie bij Tello, clagende dat hem te hart viele onder Lincques' gevolg te moeten sijn, die maer van moeders zijde, uyt haer vader, van 't conincklijcke huys was, zijnde noch maer [selve] de dochter van een bijzit, versogt van heer te veranderen en te mogen gestelt werden bij Crain Gresse off Crain Cattappe, als zijnde immediatelijck uyt den ligitimen conincklijcken rang. Dus neemt hem Tello selve, introduceert denselven in 't oorlogh op Glisson bij de Coninck van Goa, en krijgt in dees beroerde tijt weder credit, soo verre dat als den Coninck van Goa op Batta-Batta sig onvermogens verclaerde aen den raad van Goa tot het verder bestier van zake, en dienvolgende dat se yemand soude aenwijzen bevoegt om 't bewint te voeren, nomineerden se Crain Poppo en Crain Cronron. Den eersten deede plat refuys, expieerde op sijn ouderdom. Sulcx wert Cronron geageert, en al teffens herstelt in de possessie van al 't geene hem tevooren was affgenomen. Alle 't welcke ick niet onnodigh, immers soo al onnodigh niet onnut, gedacht hebbe te desen te laten influeren, / verbijgaende voort alle zijne vulgaire dagelijcxse misdrijven en quade de comportementen van moorderijen, hoererijen, ongeschickte verthoeningen, bemoeyenisse met toverijen ende andere dergelijcke duvelsche superstitionen, soewel noch in den jegenwoordigen als in den voorgaenden tijt, als sullende de vertellinge van daer voor eerbare ooren onbetamelijck en meteen affgrijselijck wesen, behalven dat er vellen papier met souden gevuld werden. Zijn getrouwde en weder verlate vrouwen kan hij selve niet meer tellen, ick swijge van sijne bijwijven. Noch veel min kan hij oprekenen de moorden selve gedaen en door de sijne ten zijnen bijwesen doen doen, zonder oorsaacke off waarom. De Maccassaren groot en cleen, ziende en observerende zijne directie tot hier toe, stellen vast maer derven het niet opentlijck zeggen, dat hij geen ander opzigt heeft, als om door een totaal bederff van 't gantsche land zig te wrecken en te resenteren tegens de beyde koningen over zijne uytbanninge, hebbende hij alleen oock den Coninck van Tello gedebaucheeert tot het onbetamelijck wegnemen van Crain Sadrebones vrouwe, en het verwerpen van zijne lomo,

veroorzaeckster van zijne eerste uytsettinge. Dese segt men dat hij nu naer ons vertreck sal ten wijve neme, ongetwijffelt met intentie om deselve dan daarnaer in verachtinge te brengen en met quad tractement te beswaren, zoo se het niet en tragt te ontgaen.

Zijne boosheden en quade nature aen een zijde geset, vorseker men mag hem aanhouden voor een heer van seer goet verstant, weereldkundigh en gaauw, ervaren soowel in politie als oorlogsdirectie, assurant en niet ligt verzet over onverhoedse toevallen, scherpzinnigh, van een groote memorie, en naaukeurige observantien, onderwesen in veel fraye exercitien, seer wel ter tael en bequaem door veel tijdige geringe presenten oock naer gelegentheyt door miltheyt, het volck hem aenhangigh te maaken, hebbende door het bestel van de vader zijn meeste onderwijs en institutie bij de Portugesen gehad, dus spreek hij perfect haare en verscheyde hierlandse talen, leest en schrijft se mede. Summa, boven alle regenten in Maccassar de bequaemste, dies noch in effect meester van sijn meesters, waerom ick oock al ten eersten naer de vrede van Bonaye gepoogt hebben met deselven in vertrouwen te komen. Maer off het schoon geleeck, dat het zig wel schicken soude, soo egter viel het naar mijnen zin niet wt, want gelijk hij was vol allerhande quade machinees, sulcx beswaert van gemoet, stack hij oock vol achterdacht, en dorffde zig darhalven aan mij / niet vertrouwen, wetende dat ick wiste en naar vermogen gaade sloegh sijne onderhandse onbetamelijcke poogingen, die niet en mochten geschieden sonder indrachten aen 't contract te geven.

Wat belangt de Coninck van Maccassar, in zijne jonckheyt is hij genegen geweest tot drincken en speelen zedert in employ comende is dat naargebleven, heeft zig weynich becommert in observantien van gewichtige zaacken, cleen onderwijs ontfangen in zijn minderjarigheyt, van selve is 't verstant niet groot, zijnde geen man van directie noch van resolutie, disponeert van sig selve niet, vervaert en verset in tegenspoet, gierig boven maten, loont geen diensten, zijne domestijcquen zelve krijgen niet, genegen tot vrouwen, nochtans naar 't uytterlijk fijn in 't geloove, precijs op zijn getijen, heel overgegeven tot geltconquesten, 't zij op welcke wijze het oock wesen mag, sullende een slave van straat bij hem ter negotie admitteren, sooder een weynich winst bij is, wraackzugtigh en haatdragende is hij, evenwel zijn alle misdrijven bij hem voor gelt vergeefflijck, egter spuls genoeg om een Compagnies koninck te wesen, en ick derve oock vaststellen dat de vrede van Bonaaye niet en soude zijn vervallen, soo hij sig selve meester geweest en sijn eygen sinnelickheyt opgevolgt waare, hebbende het oock niet aen hem gehapert onse successive aenmaningen van harten te amplecteren, om een eynde van 't oorlogh te maken; dan gelijk hij zijn magt langer onmachtigh was, zoo en dorffde hij oock zijne intentie niet te kennen geven, indien se was contrarie de opinie van Cronron.

Den Coninck van Tello is met sijn geboorte, door het vroeg affsterven van sijn vader noch maer seven maenden out wesende, coninck verclaert, sulcx in zijne opvoedinge wel besorgt van lichamelijck onderhout en tegen ongemacken, maer heel niet ge-instrueert noch in eenige saacken onderrigt, volgende onbekommert zijne begeerlijckheyt, 't zij dan goet, 't zij dan quaet. Heele groote uytspoorigheden ofte quade comportementen werden van hem niet vertelt, veel loff en wert hem oock niet toegeschreven. Quaataerdig is hij niet, nog mild noch gierig, onbequaem om schatten te samelen. De middelen hem naergelaten zijn veele vermindert met begiftigen van vrouwen, die hij al eenige getrouwt en weder verlaaten heeft. Bemoeyt sig nergens met als met slaapen, eeten en vermaeck soecken, weynigh van taal, onbequaem tot het bestier van saacken, ligt om te setten, maer niet valsch off bedriegelijck. Zijn couragie wert niet zeer gelaudeert noch zijn blooheyte gelaact. / Evenwel schijnt hij zedert de laaste vrede wat aandaghtiger te zijn geworden, en zig sijne zaacken wat aen te trecken, beginnende oock wat achter rugge te sien. Men sal hem genoeghsaem naer Compagnies intentie connen leyden, als men door yemandt die men vertrouwen mag, quade instrumenten van hem weef[r]t. Bij het volck van Goa en Tello is hij verre veel getrocken en bemint, boven den Coninck van Goa ende Cronron, oock onder 't gemeene volck genoeg ontsien, maer niet sooveel als beyde andere voornementlijck Cronron. Gelijk hij is seer gemeynsaem, alsoo en hebben oock de conincxkinderen, ofte Annac radja-radja 't meeste ontsagh niet voor hem, want men en siet hem seer selden versteurt en noch minder heel toornig werden. Oock can hij, eenig misnoegen scheppende, 't selve wel verbergen, maer is ligt weder te verbidden.

Dit zij gesegt van de voorsz. drie princen, naer de presente tijt, soo uyt genome informatie als eygen bevindinge, staande mijn aanwesen hierontrent, dat ick deselve als vrient en vijand gefrequiteert hebbe, konnende niettemin wel zijn datter ergens in mijn voorgaende schriftueren wel iets contrarie desen gevonden wierde.

Onder Tomaparis Sicalone vind men geregistreert dat eerstmaalen de Portugeesen, even naardat zij Malacca veroverd en begost hadde te fortificeren, oock hier op dit eylandt aengecomen en residentie verkregen hebben, dat eenen langen tijt is. Zij hebben hier oock eenen grooten handel gedreeven en een aensienelijke gemeente gehad, in aensien en in respect, want alle coningen hadden en genooten voordeel van haare inwooningen, zijnde deselve hier in staat geweest van 1500 à 2000 coppen te kunnen uytmaken, dat een groote vulte ende neringe veroorsaecte, behalven dat de Maccassaren oock allengskens veele onderrichtingen van haer ontvingen en soodoende haare gebueren te arg wierden.

Onder de regeeringe van Thony Jello, zoons zoone van de bovengenoemden, quamen oock de Maleyers, en optineerden verblijff niet alleen, nemaer oock het opbouwen van een tempel en het opentlijk celebreren van haaren godtsdienst in gelijkheyt met de Portugesen, met behulp van welcke beyde de Maccassaren allereerst uytzanden om een hacie van Mecca te haalen, deden mede besendinge naar Johoor, Pahan, Malacca, Patanj, Balemboangen, Banjar, Molucquos, en wierden soo allerwegen bekent, nemende de Maleyers oock seer toe in getal, die bij vervolgh hier diep ingewortelt en genoegsaem de / voorneemste cragt der Maccassaren geworden bennen. De Compagnie ende de Engelse, als de negotie noch tesamen geparticipeert wierd, deden naer Maccassar al mede haare jaerlijcx besendinge, al over seer lange tijt, die se naderhandt, van elkanderen gesepareert, elcx op sijn selven en voor eygen reeckeninge hebben gecontinueert, zijnde van Compagnies wegen anno 1636 ten aenwesen van den heere generael Anthonio van Diemen zaliger M@ hier ter rheedde met den Coninck Rigoana een vaste vrede gecontracteert, en alle verschillen, verwijderingen veroorsaect hebbende, bijgelegt ende vergeleken. Maer een parmanente residentie is doe noch niet toegelaten, alleen jaerlijcx voyagies. Zijnde dit soo onder diversche contentien, goede en quade wederzijdse bejegeningen etc. gecontinueert, totdat het anno 1653 naer de veroveringe van de jagten St Jan Baptiste en Nazareth, gelijk hier voorn gemelt, over de adsistentie der Maccassaren gesonden aen de rebellen in Amboina tot een openbaer oorlogh quam uyt te breken, staande hetwelcke de vaders van de Coninck van Maccassar en Cronron beyde zijn overleden.

spt8

Sulcx heer Van der Beeck anno 1656 de vrede met voorsz. twee princen en Crain Cronron heeft gesloten. Dan deselve was soodanigh dat hun Edele daarvan misnoegen thoonden, connende blijcken bij d'instructie voor d'heer Van Dam en den Edele Truytman anno 1660 verleent, wat reden Hun Edele gemoveert hebben deselve aff te breecken, en een aenslag op Pannekoka te maken. Dewelcke anno 1660 wel wesende geluckt en dat casteel geemporteert, is daerop de novo, met restitutie desselven casteels eene vrede tot vergenoegen vercregen, doch van cleene duer, zijnde den resident Verspreeet anno 1665 met Compagnies effecten van hier opgebroken, en uyt beduchtinge van ongemack naer Batavia geretireert, maer andermael des volgenden jaars onder den Commissaris Johan van Wesenhage herwaert gesonden sonder iets te verrechten, waerop dan gevolgt is het oorlog, daerin wij alhier zedert december 1666 gemiliteert hebben, in zulcker voegen en met soodanigh behulp als U.E. albereyt moet zijn gebleken. Wat de eygentlijke oorzaken zijn, can mede gevonden werden in de briefkens door ons in december voorsz. aen de regeeringe, door last van Hun Edele op Batavia gesonden, namentlijk: 1 over de invasie op de Xuleese eylanden anno 1665 gedaen, 2 over 't vermoorden van eenige Nederlanders op Zaley, 3 over de spolie en moort ontrent het wrack van de Leeuwinne aen de eylanden van Don Douange. De 2 laaste poincten scheenen se niet te ontkennen, maer stierden, alvorens ons briefken bestelt waar, 1057 maas, tot breuke van 't vergoote bloet, en 1435 rxrs@ van 't geene uyt het wrack gecrege hadde, meenende daermet te connen volstaen. In antwoord van 't briefken / zeyden se op 't 1-ste datse daertoe waren vernootzaect door geleeden ongelijk van de Coninck van Ternate op Pantsiano. Naderhand, als ick naar 't slaan en vercrachten der Boutonse vloot uyt de oosterprovincien weder voor Maccassar verscheen, stierden zij wederomme nogh 2906 spaance realen, tot een restant uyt de Leeuwinne, en 528 maasen tot breuke voor de moord op Zaley, zonder yets anders daar neffens te seggen off sonder de minste inclinatie te thoonen tot accomodement. Sulcx dan de vordere satisfactie door cragt van wapenen en godes zegen geprocureert ende vercregen is in 't vreeverbond van Bonaaye op den 18-den novenber 1667, zijnde behalven dat noch in 't particulier staande denselven vrede met den Coninck van Tello noch sulcx gesloten als onder 9-den maert 1668 bij geschrifte en verzegelt blijktt. En of wel de vrede van Bonaaye den 13-den april weder quam in duygen te vallen, soo nochtans is 't nae de destructie van 't Casteel Samboupo en 't gantsche landt nu weder vrede, met veel meerder reputatie als tevooren, en sulcx beyde voorsz. verbonden door dit leste geconfirmeert,

geampteert en 't eenemaal solemneel bevestigt, op soo bundige maniere als men soude kunnen bedencken, sullende het onnodig sijn deselve contracten respectie in dese pointive te inzereren, terwijl U.E. hiernevens werden ter hand gestelt. Egther sal het hier vervolgens U.E. bekent werden wat naerder verclaringe 't onsen overstaen over de pointen der Bougijs en Touratanen als anders is geschiet, namentlijk:

In dato 10-den december 1667 tusschen de Galeran Carre Roepa, Carre Pattoe, Dayen Manalle ter eenre, ende Arou Amaly, Radja Soping, de jonge, de 2 princen van Caayo, Arou Maroangy, Arou Ballo, Arou Avo, Arou Oedjon, Tollero, Tousawa, Toronron en Tobaque, ten overstaen van den Oppercoopman Van der Straate, ende den Ondercoopman Abraham Gabbema tot naeder verclaringh van het 18-de point raeckende de Bougijs,

1-ste dat soodanige Bougijs als voorheenen door de koningen respectie aen de Koningen van Maccassar 't zij tot homagie off anders gegeven ende geschoncken sijn, nu niet weder sullen werden gerestitueert.

2. De slaven door de Bougijs selve tot slaven vercocht en sulcx tot slaven gemaect, sullen door den vercooper in cas van restitutie weder vergoet werden, maer soo den vercooper niet meer in 't weesen waer, ofte tot restitutie vermogen hadden, sal den cooper sijn gelt verliezen.

3. Indien een Bougijs als slave gedient, en met zijns meesters gelt / gelt voor sijn meester gewonnen heeft, soo sal de meester, indien hij dat bekent staat, met soodanig een slave deelen.

4. Een Bougijse vrouwe ofte slavinne, door een Maccassar off yemandt anders ten bijsit genomen, soo sullen die beyde 't goet te samen geconquesteert, elck voor de helft deelen.

5. Soo de Bougijs in 't voorbijgaen ergens in een huys een Bougijs ontdeekt, en hij roept hem sonder dat de meester hem begeert te laten volgen, seggende daernaer, als men daer weder naer comt sien, dat hij is weghgelopen, soo sal den eygenaer denselvers moeten tevoorschijn brengen, indien den Bougijs sijn voorgeven met twee getuygen can verifiren, en anders niet, maer soo men daerhaer bevindt dat den eygenaer ter quader trouwe heeft gehandelt, sal denselven boven restitutie oock gestraft werden.

6. Soo eenig Bougijs vrouwmensch, bijsit van d'een off d'ander, selve genegen mochte sijn bij haer meester off man te blijven, dat sal haer vrijstaan, mits dat haer meester haer vrij maake en trouwe tot sijn vrouwe, blijvende tot haare keure off zij dan op Maccassar blijve ofte naar Bougijs met der woon willen trecken. Insgelijcx Bougijs manvolck met Maccaarse vrouwen vermengt wesende, doch soo in sulck geval de Maccassarse vrouwe een slavin waare, sal haer man deselve eerst moeten betaalen. Maer soodanige mannen en vrouwen niet genegen zijnde, d'een om mee te gaen, en d'ander om hier te blijven, dan sullen ze gelijk voor gezegt haar same gewonne goet en kinderen deelen.

De Bougijs in dees tijt haar onder Compagnies ontsagh wat gevreest en gevierd ziende, hebben nu en dan al meer met de Maccassaren genegotieert, sonder van ons yemandt present te roepen, off daarvan kennisse te doen, hoedanige negotiatie U.E. haar niet hoeve aen te trecke, soo der dispuyt over viele, maer de bekende pointen dienen naar vermogen en met discretie in vigeur gehoude te werden.

In dato 1-sten februarij 1668 is wijders 't mijnen eygen overstaen tusschen Cronron en verscheyde Maccassaerse grooten ten eenre, en de volgende bondgenooten genegotieert:

Met de gemachtigde van de Coninck van Ternate dat
1690 stucx Xuleese aenwijzen of de vermiste welcke voor den vercoop niet gestorven sijn, betalen met 40 maas ijder,
6 stucx ijser canon, ingerekent 3 op Xula begraven, soo se aengewesen, en bevonden werden, /
5 cleene princestuckjens,
4 metaale bassen, gelijk hiervan ter materie van Ternata, een stuck weegs voorwaerts, breeder notitie is gedaen.

Met den admirael der Boutonders:

't getal niet gedecideert off vastgesteld, blijvende, totdat Cronron etc. daarvan naader informatie sullen genomen hebben, den prijs als vooren, soodanig als mede ter Boutonse materie is aengeteekent.

Met de Coningen van Turata:

Die van Tourata welcke in voortijden en nu door de konincxkens van die landen respectieve soo nu soo dan in eerbiedenis de coningen als een geschenck waren opgedragen, soude blijven, oock al de geene welcke door haare eyge vaders en moeders uyt haare dienstbaerheyt niet conde werden gereclameert, door het affsterven van de selve, maer alle de soodanige die haer eygen vaders en moeders, eygen susters ende broeders in leeven hebben, off staande den Coninck van Maccassars regeeringe, uyt eygen cracht en authoriteyt weggenomen waren, sullen weder tot de haare keeren, verblijvende oock bij de Touraters, welcke 't zedert hunne affval ende overgang tot de Compagnie haar darwaerts en bij deselve tot nu toe hadden begeven. De Touraters met Maccassarse vrouwen of Maccassaren met Touraetse vrouwen getrouwt, behouden in haare keure, indien het vrije lieden [sijn], off se off in Tourata off in Maccassar willen te woon blijven. Doch gesint zijnde van malcander te scheyden, sullen zij haare goederen en kinderen deelen, en daar 't getal der geteelde kinderen oneven is, samen daerin verdragen, soos als zijluyden selve comen goet te vinden.

Naer den inhoud van 't Contract mosten de Touraters in eygener wijze, gelijk die van de landen der Bougijs, sonder eenige contradictie, en geene uytgesondert als degeene dewelcke selve niet begeerde, weder tot haare keeren. Maer naerdien door de langwijlige dienstbaerheyt waerin die van Tourata aen Maccassar zijn gesubjugeert gewerden, dat men reekent 't zedert de regeringe van Thony Palange, die nu wel 102 jaeren verleden is gestorven, een sulcke groote vermenginge van bloet tusschen die beyde volckeren is gegroeyt, gelijk oock zelve van moeders zijde de presente coninck en Crain Lincques uyt die affkomste zijn, soo scheen mij dat selve toe een werck van groote belemmeringe / te wesen, en voor de Maccassaren eene groote beswaernisse, indien men de wegneminge der Touratanen naar sijn scherpste volgens den verbonde ter fixe executie begeerde te leggen, en off wel de Koningen van Tourata hun in 't geheel wouden vergenoegt houden in 't geene desen aengaende bij mij quame te werden gedisponeert, soo da[cht] mij egter goet daarvan te declineren en parthijen haar zaack te laten beredencavelen, deselve bij bemiddeling, onpartijdigh in voegen als gesegt modererende, tot beyde zijts vergenoegen, gelijk zijlieden met de voorsz. definitie grootelijcx thoonden te zijn.

Nu wierd oock vanwege den Coninck van Sopingh aen Crain Cronron en de vordere heeren overgegeven de vordere memorie mij ter hand gestelt van de goederen welcke Zijn Hoochheyt seyde dat hem ongerechtigh door de Maccassaren affgenomen waren, en die hij in goeder trouwe uyt den hooffde van 't contract meende bevoegt te sijn te reclameren:

10 teylen swaarte gout, maas barou genaemt, hem tot een breuke opgelegd,
 20 catty 2 teyls 4 maas out gout, mede tot een boete,
 30 catty 6 teyls 8 maas, gemaect goutwerck,
 3 Maccassarse cleeden, met goudt doorwrocht
 8 Maccassarse cleeden genaemt bodong,
 2 do@ rocken, de boorden onder en boven met gout geboort,
 5 dos@ een span hoogh met zijde doorwerckt,
 5 Maleytse cleeden met gout doorwerckt, genaemt Sonky,
 2 zijde patholen,
 4 Maccassarse badjens, desera genaemt, met chinees goudtraet doorwerckt,
 8 Maccassarse badjens, aan de armen 3 vingeren breed doorwrogt met goudtraet,
 9 vrouwspersoonen.

Item noch 't naervolgende, uyt den naem des coninck door Carre Aloe hem affgehaald:

11 porceleyne potten goety panne Java Salawatta doorgaens hier genaemt,
 3 gemeene porceleye schootels, panne Java salawatta genaemt,
 7 groote fijne schotels, panne Java lantring genaemt,
 1 witte porceleye schootel. /
 Nochmaels als vooren, door Carre Pole:
 11 cleene porceleye schotels,
 1 pierinck,

15 Chineese porceleye potten, goety panna Java Salawatta,
 4 stucx Japans werck, van buyten en binnen groen, boety panna java montjo boelo,
 7 stucx potten panna Java Salawatta,
 1 pot boety panna Java Salawatta Masulappa
 2 met dexsels, d'eene met roode , d'ander met swarte bloemen, boety panna Java Salawatta
 Salamma bangaaye,
 1 aarde pot, van buyten groen, en van binnen wit,
 1 pot van buyten blaau van binnen wit, gaboe patara keboe ilalang,
 1 pot van buyten als een Saras geschildert, van binnen wit,
 2 groote schootels, 2 asta breet en met bloemwerck ende een blaau,
 1 schotel met blommen geschildert, een cobido met een span breet,
 2 commen van 1 1/2 cobido in de ronte met blaauwe bloemen, catran Salawatta,
 50 kleene aerde pottkens, Tjoupa genaamt,
 30 stucx een weynig grooter

Van 't Sopinghse volck in 't gemeen:

40 catty ende 3 teyls middelbaer gout,
 boven alle 't welke Zijn Hoochheyt zeyde datter noch verscheyde dingen meer waren, die hij nog
 niet en hadde konnen opschrijven, dog en heeft hij zedert ten alderminste daarvan geen vermaen
 gedaen.

Ick nam oock wel uyt handen van Deyen Toosje, zoone van Oppoene Pacca Koeya, zijne
 memorie die hij wegen de vader overbragt, behelsende des vaders pretentie, die hem ten
 voorsz. eynde daermet had harwaerts gesonden, deselve neffens die van den Koninck van
 Sopingh aen Cronron mede overgevendende, inhoudende naar gedaane translature 't naarvolgende:

120 ps@ Maccassarse slegte kleeden, Sonki genaemt,
 7 ps@ Maccassarse kleeden, bodong genaemt,
 2 ps@ Maccassarse kleeden, Alan,
 1 Maccassars kleet met gout doortrocken Sonkj,
 10 Maccassarse kleeden met zijde doorwrogt, als vooren genaemt,
 40 Maccassarse kleeden, met zijde doortrocken, Samma genaemt,
 15 Maccassarse kleeden, doorarbeyt met zijde, Sonkj,
 1 Maccassars kleet, gestreept, Secobandre,
 1 do@ genaemt Sonrobandre,
 20 Maccassarse fijne witte conincxkleeden, datoeappa genaemt,
 40 witte cleeden op de Maccassarse mode, als boven,
 30 fijne witte cleeden, Maccassars maecksel, bidang,
 20 groove dos@,
 2 rolle satijn, 1 wit en 1 swart,
 15 zijde gordels met gout doortrocken,
 12 zijde pathoolen van 4 en 6 vadem,
 3 sarassa op sijn Maccassars tjoule genaamt,
 2 dragams,
 2 Maccassarse zijde, met gout doorwrogte kleeden, bonta jawa,
 1 roode moeris,
 20 baytiens, aan de eynden met gout doorwrogt,
 8 Maccassarse sijde broecken, bintj-bintj,
 8 witte behangsels, op sijn Maleyts langj-langit,
 2 chitse behangsels paleeco,
 1 cahincaris,
 1 zijde Maccassaers kleet, Timpawa Somkj,
 1 groene satijne rol, met roodt laken geboord,
 80 goude vrouwe armringen,
 4 goude mans armringen,
 2 goude vrouws armringen, met gesteenten ingeleyt,
 1 goude pinangdoos,
 5 goude kalckdoosjes,
 1 goude waterketeltje,
 1 do@ van een catty swaar,
 1 goude kalckdoosje,

1 goude boord van een rock, boele boele wadjo,
 12 goude ringen met gesteente,
 4 goude morlivens,
 1 roode lakense rock met gout geboort, Ampalang de bleyn,
 1 kris met gout beslagen,
 1 lange goude kris, Sorry,
 1 slegte asegay,
 20 musquets de Maleyo,
 1 goude schee van een cris,
 7 goude hegten van crissen, /
 4 goude platen,
 1 goude tulband,
 1 mes met een gout hegt,
 2 romers met goude deksels,
 1 passicombre met gout; als groote heeren getracteerd werden draagt men daarmede de rijs ter
 taeffel,
 1 gout plaatje van een kris met gesteente, batte batty,
 3 silvere koppen, djeper genaemt,
 6 groote goude haken en oogen, met gesteenten,
 10 Maccassarse roode lakense rockken,
 10 rocken van parpetuaen,
 1 wit vendel,
 1 copere was-ketel, galang, gepropt met porceleyne schootels,
 10 porceleyne potten,
 23 copere schotels,
 1 copere schotel met voeten,
 50 copere pinangschoteltjes,
 3 copere lampen,
 1 copere holle pan met twee ooren,
 20 copere waterbeckens,
 20 copere schoteltjens,
 20 ijsere pannen met ooren,
 1 paveljoen,
 6 groote koopere ketels,
 1 copere palecokas de ouker,
 1 groot alcatijff van wol,
 5 goude naelden,
 1 paveljoen van verscheyde couleuren,
 1 Maleyts vrouwe baytje met lange mouwen,
 1 peerdt.

Dewelcke beyde pretensien buyten eenige cavilatiën soodanigh wierden geaccepteert, met bijvoeginge dat sij medenemen en aen den coninck vertoonen soude, om 't geene van de dingen noch moghten in wesen zijn te laten samen rapen.

Naer dees tijt, en oock naer de mondelinge conferentie met den Koninck van Maccassar in 't Casteel Rotterdam gehouden op den 11-den februario, verschenen wederomme als gecommiteerdens just op een tijt als den Coninck van / Tello mij een vriendelijck besoeck deed, en darhalven ter bequame ure, Crain Bontesonge, Crain Wello, geadsisteert met de Galeran Care Roepa en..... Item den Maleyer Intchie Bantam, als tolcq, ons voordragende diversche poincten, om daerop onse interpretatie ofte meeninge te verstaen, dewelcke in sulcke ordre als deselve voorgesteld en meteen beantwoort wierden, ten aenhoren van den Coninck van Tello, hier inzerere, om te dienen 't Uwer Edele berigtinge.

Eerstelijck off de Glissonders, Banteynders, die van Niepa en andere veroverde plaatsen gevordert wierden, sooals de plaatsen, doe se veroverd sijn, bewoont waren, dan off men oock daerin begreep alsoodanige als hun doe ter tijt al eenige jaeren op Maccassar met der woon hadden onthouden.

Waerop geantwoort is, naerdatt Sijn Edele daerover eerst 't sentiment van Radja etc., oock van Van der Straaten, die hier present was, gehoord hadde, dat wij vorderden dieluyden, welcke ten tijde der

veroveringe de landen bewoonen, 't waeren dan ingeboornen van 't landt selve off Maccassaren sonder onderscheyt, en dusdanigh meenden wij dat den zin van 't contract te verstaen was, voorbehoudens dan soodanige luyden in de gem[elte] landen geboren en eenige jaeren op Maccassar gewoont hebbende, indien zij genegen waren weder derwaerts te trecken, daarin niet en sullen mogen verhindert werden, wel te verstaen vrije luyden en geen slaven sijnde; wederom soo van de Maccassaren op Glisson etc. gewoont hebbende, naardat hij nu eerst daar weder geseten sal sijn, van zin veranderde en naar Maccassar verhuysen wouden, hem daerin oock alsoo weynig belet sal mogen geschieden, onder restructie als vooren, mits dat men elkanders volck door averegtsse [middelen] niet en sal mogen debauchieren en wegtroonen.

Ten tweeden, dewijle de voorsz. volckeren ten eynde toe in 't oorlogh met de Maccassaren tegen de Compagnie gecontinueert hebben, oock niet sullen moeten contribuieren tot de betalinge die door de Coninck van Maccassar moet werden opgebracht.

Daerop geantwoort is, absoluut neen, en dat soo doende de Compagnie voor soo veel als met haer eygen gelt betaelt soude werden, want 't geen men de onderdanen ontreckt, ontreckt men den heer, behalven dat zijluyden door een apart articul / tot onderdanen bedongen wesende, de regeeringe van Maccassar, naar 't afdoen van alles, tot een complement van 't beding verbonden is geworden tot betalinge van die gelden staande nu nog aen des Compagnies welgevallen ofte haer onderdanen eenige boete opleggen zullen off niet.

Ten derden off die van Mandhaar, Toadjo, Boele-Boele etc. niet mede mosten contribuieren. Is geantwoort neen, en niemandt als degeene welcke noch onder de jurisdictie en regeeringe van Maccassar sijn gebleven, zijnde maer alleen vrede met Maccassar gemaect, dat noch stinde te geschieden met de andere, en waerin elck voor zijn besonder de Compagnie satisfactie soude moeten doen.

Ten vierde off van degeene welcke onder de Maccassaren soo op Xula als op Bouton den laesten rooff hebben gehaelt, gelijk als Bougijs, Mandharesen, die van Boele-Boeloe etc. niet mede mosten helpen vergoeden de gedane spolie, soo van canon als van menschen.

Is geantwoort dat wij alleen desen aengaende met de regeringe van Maccassar hadden te doen, als zijnde geweest onder zijne baniere, dat haer alleen te verantwoorden stindt, ende waerop in ons contract was gereflecteert, zijnde nu die van Mandhaar Boele-Boloe en Bougijs ontrent de Maccassaren dierwegen [niet aenspreeckelijcq, als moetende haer gedoente] alleen aen de Compagnie verantwoorden, soos als zij in der tijt best in haer voordeel sullen kunnen doen. Doch in gevalle de Boneese Coningen uyt eygen beweginge den admirael versochten om de Xuleese stucken onder hun sijnde, als een vrijwillige vereeringe aen de Maccassarse regeringe te mogen vereeren, soo soude Sijn Edele in faveur van de Mayesteyten daerop letten, sijnde het andersints niet verplicht noch gehouden.

Ten vijffden dat de goederen door den Coningh van Soping gevordert, voor een gedeelte bestinden in een breuke hun affgevordert voor het violeeren van de vrede tusschen Maccassar en Soping gemaect, en een ander gedeelte in soodanige als hem naderhandt affgenomen sijn, sustinerende dat de betaelde boete niet mede in 't contract conde begrepen wesen.

Daerop gesegt is jaa, soo die boete door de Coninck van Soping is betaalt geworden, alvorens de veroveringe van Pannekoka en de vrede met de Compagnie daernaer gemaect, dat het quam in consideratie, maer zijnde dat voorgevallen naer dien tijt / ende over dat sijn den coninck met Radja Palacca vermengt hadde, welcke verschillen en oorloge eerst nu met dese vrede moetende gereeckent werden ge-eyndigt te wesen, soo en kan niet gedisputeert werden, off de Coninck van Maccassar moet volgens den contracte alles uytkeeren, wat staande dien tijde de Coningh van Soping ontnomen zij, alsoo denselven oock zedert in sijn dochteren gevioleert niet anders kan werden geconsidereert als eene die onder de banden van Maccassar soo lange gebuckt heeft.

Ten 6-den dat de goederen van den ouden Koninck van Bone Opoene Pacca Koeya noch heel anders te verstaen, en door sijne moeder, omdat de soone 't oorlogh tegens haer [opgenomen en haer] genootdruckt hadde naer Maccassar bij des Mayesteyts vader om hulpe te komen, aen deselve overgedragen waren, hebbende haeren zoone om zijne opstandt verworpen en Zijne Mayesteyt in zijne plaatse gestelt.

Hiervan is verklaert geen rechte kennisse te wesen, en dat men dat point in statu laten, en naar dese op ons retour uyt Bone, Oppoenes regt geexamineert wesende, daar vorder in besoigneren soude.

Met dewelcke gedaene antwoordens en nadere daerbij gedaene deductie ter materie applicabel, niet alleen de respectie affgesondenen, maer oock den Coninck van Tello scheenen voldaan en vergenoegt te wesen.

Ick achte dat de antwoordens op de 4 eerste pointen in haare materie noch sonder veranderinge staan en dat het alsnoch zoo behoorde te werden begrepen, off ten waare Hun Edele het anders verstinde en dienaengaende goet vonden op een andere wijze te disponeren, aen wiens believen het nu oock sal staen te oordeelen, off die van Mandhaer en Boele-Boele sullen vrijgelaaten werden van de betalinge eeniger breuke off niet. Want gelijk den meesten hoop der Mandhaeren tot voor alsnoch blijven wederhoorig, alsoo en werde de Compagnie ende de bondgenooten door het gecontracteerde met de drye aengenomen provintien, noch oock niet door de uytgegeve actes van pardon, daerinne gefrustreert, veel minder in 't reguard van Boele-Boloe, dewelcke naer verootmoediginge tot Bone, hier maer simpelick aengenomen zijn, onvermindert pretentie; hoedanigh het U.E. in de materie van Boele-Boeloe / oock is gerecommandeert in 't regaurd van de 2 andere, Lamanty en Radja, wanneer se comen te compareren. In het reguard van onse Bougijs comt dat in geen consideratie. Doch gelijk ter materie van Tarnata aengeroot, 't canon dat de Maccassaren weten aen te wijsen, door de Bougijs van Xula te wesen overgebracht, daerin conde men haar oock met restitutie aen den Coninck van Ternata wel tegemoet komen, dat de Bougijs noyt hebben gedificulteert, off ten waare door Hun Edele op Batavia anders wierde begrepen.

'T vijffde antwoord, in 't reguard van Soping, sal mijnes dunckens zoodanigh dienen te werden gemaintineert. En hoewel zedert daerop weder sprake is gevolgt, soo dunckt mij echter dat hem in gelt, staande de vrede, al over de 70 teyls benevens eenige van de goederen zijn toegebracht. Maer mij is daarvan geen rechte kennisse gedaen, zullende die reeckeninge en aenteeckeninge bij Sijn Hoogheyt moete gevonden werden, die dan mede in margine te noteren is, wordende alleen geexipieert tegens 't geene hem tot een breuck is affgenomen.

'T seste, rakende Oppoene Pacca Coeya, daarop en heb ick noyt gestaen ofte geurgeert, alleene zijn zaack maer vriendelijck gerecommandeert. Want volgens den contracte en hebben wij daertoe geen fundament, wesende het niet wel gedaen van Radja Palacca en andere Bougijs, dat se wegens dien ouden heer ontrent de negotiatie geen openinge deden, naerdien wij haer ten meermalen soo speciael hadden affgevraegt wat zij al te pretenderen hadden, selff nog naardat haar point in 't Maleyts tot verscheyde reysen hadden geresumeert, soodat het schijnt uyt puure malitie naargelaten te wesen. Niettemin hebben U.E. den 11-den october 't zijnen behoefte van den Coninck van Maccassar ontfangen, dat den 13-den dito in de algemeene vergaderinge aen hem is overgegeven, 't naarvolgende:

Het oude Bonese swaart Laterdounia, 't gundt door een expresse besendinge naer het affbreecken van de vrede van Bonaaye door den Coninck van Maccassar aen de Coninck van Bone is gesonden geweest, maer niet aengenomen, omdat men exipieerde dat het rechte niet en was. Nu wasser noch veel tegen te cavileren, echter hadde den Coninck van Maccassar 't uwer presentie op den Alcoran gepresenteert te beeedigen / dat hem geen ander als dit selve door sijn vader was overgegeven. Crain Lincques confirmeerde dat, met bijvoeginge dat Cronron hier en daar aen 't lemmet wat gevijlt, en sulcx eenige wanlijcking veroorsaect heeft. En naerdien ick sustineerde, dat men dat behoorde gelooff te geven, omdat schoon 't al verandert was, evenwel dan dit daarvoor was aen te sien, dewijle men daernevens een solemnelen eed presenteerde over te geven benevens andere deductien, latende niettemin in haer eygen deliberatio het te accepteeren off niet, soo is dat dan bij den coninck met toestemminge van alle de mindere Bonese grooten daervoor aengenomen. In ons ooge is het een slegte sonre ofte hierlandse houwer met een hoorne gevest, en een weynig silver daeraen, geen rxr@ waerdig, evenwel het dierbaerste en hoogh geextimeerste schatpant van 't gantsche koninckrijk. Alsoo dit en het Goase swaart beyde verdigt werden uyt den hemel te zijn nedergedaalt. Bij die twee is oock beswooren het oude verbondt tusschen Goa en Bone gemaackt, waermet zij wierden verbroedert. Voorts noch: 2 stucx massive goude armbanden wegende 2 1/2 tayels,

2 stucx rontom beset met roode steentjens, rontom het armgat een souassen band, maer met hars ofte harpuys gevult, wegende alsoo tesamen 12 tayels schaars,
 1 stuckjen goud, daerop geschreven staat, dat het is gesmolten van de gespen van een rock en dat het weegt 2 3/4 tayels, 't gund schaars soo bevonden is,
 1 gantsch massijff goudstel tot een vrouwen badjou, op zij beslagen, hoedanigh het tesamen weegt 23 tayelen,
 2 cleyne dunne silvere schooteltjens, wegen een tayl,
 1 stuckje, 4 duym lang, 1 1/2 duym breed, soo dun als clatergout; 't sel gout zijn, maer van slegt aloy en niet boven 3 à 4 dobbelste stuyvers swaar,
 1 stuckje van een oude clappus-dop, met een silvere steel, het gelijckt naer een lepel,
 5 goude ringen, daer roode steenen in staen, zij houden het voor robijnen,
 1 ring met een valse steen, zij seggen 't is een diamant, altermael van seer geringe waerde. /
 Op den 15 october zijn noch door den coninck gesonden en den 18 october aen de prince van Bone overgeven:

2 geborduerte carampetas, ofte Maccassarse pronckzakken, nevens een geborduert gordel, en met notificatie dat er nu niet anders resteerde als een goude cris, die se soude zenden soo haest deselve maer was gevonden. Den prince in den naame van sijn vader, ende de vader selve op den 13 october verclaarden dat er noch veele aen mancqueert, en gedroegen haer aen de memorie. Zij sullen dat selve kunnen doen bevorderen, en soo se dan bij occasie yemand 't haarder adsistentie versoecken, dat kan wel geschieden, alleen om haer zaack te recommanderen, ende niet om te urgeren, om gealegueerde reden van onbevoeghtheyt.

Belangende nu des Compagnies eygen pretentie, daarvan consteert bij het contract articul 13 dat de regeringe van Maccassar tot een breuke moet betalen 1000 kloecke slaven en slavinnen ofte in die plaats 40.000 maas,
 volgens 't 29-ste articul in vergoedinge van de onkosten des oorloghs te betalen in vijff termijnen 500.000 maas,
 volgens 't 5 articul de vergoedinge van al Compagnies uytstaende schulden, die niet komen te werden betaelt, daarvan darhalven vooralsnogh geene begrootinge can geschieden. Onderwijlen hebben de coningen te meermalen staande de vrede van Bonaaye beloften gedaen dienaengaende satisfactie te sullen doen, dog dit en is in dese laaste tijt niet opgehaalt, omdat er noch egter genoeg te eysschen valt. En sal wel welligt bij d'heeren Gouverneur-generael en Raeden van India, ter saake van eenige seer oude en oock disputabile schulden, eenige consideratie werden gedragen, sulcx daerin oock noch wel tot naerder ordre gesupercedeert magh werden. Maar in passant mogen se wel weten, dat het niet vergeten is, opdat zij het oock gedencken, zijnde onder andere de schult van Quitchil Chinees voorbedachtelijck ten bedrage van maasen 15217 in onse memorie opgegeven, hoewel hij in effecte maar f 6410 : 18 aen de Compagnie schuldigh is, omdat se van dien man ten opsigte van de Compagnie al zijne middelen, wel 18.000 maasen monterende, onder haer geslaagen, en hem ligt niet weynigh / mishandelt soude hebben, indien hij niet tijdigh gevlught was, gelijk U.E. daarvan in voorsz. memorie kan blijcken, bij het resolutieboeck, daer se geinsereert staat. Doch het moet U.E. oock bewust sijn, dat door de volmaghtigden van den koningh op den 12-den maart, voor reeckeninge van desen Quitchil de Compagnie zijn toegewoogen 2000 pl.@ sandel, ten gewichte van 1347 catty Banda, monterende à 70 maas de 100 catty ms.@ 943, dewelcke hem op sijn reeckeninge goet gedaen sijn, en waermet sijn schult op 't voornoemde restant vermindert is.

Onse liquide schult is monterende maasen 540.000,
 waerop staande de eerste vrede door de regeeringe van Maccassar is voldaan op diverse tijden, gelijk kan blijcken bij een affreeckeninge door de gecommiteerde Carre Canjar etc. ondertekent, en dewelcke ick U.E. hier benevens soude hebben overgelevert, maer deselve is door den adsistent met sijn slordig vermengen van mijn papieren verlegt, waerom ick nu hier een grossive specificatie ondervoege, te weten:

In goude en silvere spetie van gelde mas.
 aen ongemunt gout van diverschen aloy
 aen out zilverwerck

44320 : 3/4
 59831 : 3/4
 461 1/2

17 ps.@ metael canon}

5 metale bassen}			
2 metale camers}			24030
36 ijser canon}			
3054 catty Banda sandelhout		2748	3/4
338 catty Banda massoy		486	3/4
418 catty Banda peper		225	5/8
4083 catty Banda cassj lingua		897	1/4
40 catty Banda benjowijn	108	7/8	
12 pl. @ buscruyt	480		
---- diverse cleenicheden	1703		
87 stucx porceleyne en andere potten	683		
14 stucx coperwercken		780	
92 catty Banda Japans staaffcoper		220	
72 catty Banda schiltpadshoorn	300 /		
Intchie Abdul voor soo veel 't zijnen laste in afcortinge van des conincx schult van de Coninck van Tello is overgenomen		1400	
	maasen	138677	1/4
waertegen moet werden afgetrocken 1902 1/2 maas, dewelcke vals en ongangbaer zijnde, weder gerestitueert zijn	1902	1/2	
		136774	3/4
resteert nog maasen		403225	1/4
waerop nu staande dese vrede noch is ontfangen ende nog niet gerekent, omdat zij aennamen, behalve dat meerder betalinge te doen, het naervolgende canon, met 't schip Damiata naar Batavia gesonden, te weeten:			
van Tello:			
2 metale wijdmonders, schieten 6 lb. @ wegen lb. @	1400		
1 metael stuckje doorgaens 3 lb. @ 20----	300		
1 metael wijdmonder nu laast per 't Raathuys van Tello gebragt en in de Meerman gescheept 6 lb. @ 10-----	600		
11 metale bassen van verscheyde groote		3000	
9 metale caamers-----	317		
Nota 1 ijser falconetje van 60 lb. @ wigt dat niet waardigh is.			
	somma ponden	5617	
Van Goa:			
2 metale stucken met verheve camers, schieten 24 lb. @ cloots en wegen lb. @	3000		
1 schiet 2 lb. @		600	
4 ps. @ schieten 1 lb. @ doorgaens		1800	
1 ps. @ schiet 8 lb. @ zijnde doorgaens en mooy	1385		
8 gesorteerde metale bassen		1844	
Een ijser haack van geen waardye		8629	
Van Sadrebone:			
5 gemeene cleene metale bassen 1 lb. @		555	
3 metale camers		75	
		630	

12 ps. @, 24 ende 12 stucx bassen en camers wegen ponden 14876 /

Waervoor deselve sal mogen valideren 30 rxrs. @ het picol van 127 lb. @, hoedanigh wij ontrent gecalculeert hebben, dat het ander naa sijn gewichte soude comen te monterren, dog eer min als meer, sijnde voor acht stucken van de Coning van Tello ontfangen, ter consideratie van de bereytwillige leverantie als anders, wel 32rxrs. @ het picol goet gedaen, maer dat en maect geen consequentie, alhoewel terwijle zij nu niet meer canon te leveren hebben het op 1 off 2 rxrs. @ per picol, soo se daerom solliciteren, niet en sal aencomen.

Tot hiertoe opvolgende het contract, wat wtt den cours gerocht weesende, tree ick nu weder terugh.

Hoeveele vruchteloose poogingen en vergeefse conferentien aengelegt en gehouden zijn, om de koningen en de regeeringe van Maccassar tot rheede te brengen, naer het affbreeken van de vrede tot Bonaaye gesloten, selff altoos naer eenige vercregen goede successen, dat en vereist in desen niet beschreven. De resolutien en de translaatboecken, mitsgaders oock de brieven, melden daarvan overvloedigh, tot overtuyginge van des vijandts obstinate hartneckigheyt ende wrevelige boose natuure van Cronron, het zij dan dat hij het soodanigh geelingheert hebbe, tot voldoening van zijne wraake, ten bederve van sijn meesters, en teffens de ontschuldige onderdanen, off andersints. Evenwel schijnen die van Tello eyndelinge terug gesien, en geen vermaeck langer genomen te hebben in die directie. Want niet lange voor de veroveringe van Samboupo beganden se naar middelen van accomodement om te kijken, en haar te adresseren aan de Coninck van Ternata om sijn raad en hulpe, seer insteerende om een mondelinge conferentie met Callamatta, off anders met Mayuda, schijnende geen volcomen vertrouwen te kunnen nemen op de briefkens die haer waaren gesonden tot antwoord, onder den naam van voorsz. koninck en sijn broeder. Want kennende haare trouloose misdaet, sijn sij oock geweest vol achterdocht. Het draalden derhalven al weder, en daer en viel niet van, voorgevende hij woude den Coninck van Goa eerst nochmaels vermaanen en 't haren goede en soo hij dan niet wilde luysteren, soude hij sig selve tragten te verhoeden. Ondertusschen quam Samboupo [te buygen, terwijlle den Conincq van Tello daer binnen was] met al de andere grooten. Ende off wel ijgelijck, en contrarie mijn opinie, doe vaststelde, dat de vijand sigh soude comen verootmoedigen, te meer om de vlugt der Maleyers, waermet nu haer gantschge cragt gebrooken was, soo is dat al weder de gissinge / van de Bougijse wisse staatmakers ontschooten. Sulcx in raade, versterckt met de aenwesende schippers ende de luytenanten, is goetgevonden alvoorens den vijand verder te vervolgen, deselve eerst op actes van amnestie tot vrundschap te noodigen, ten eynde oock in dier voegen hun Edele in haare intentie te meerder mogten werden voldaan. Ende aengemerckt wesende, dat den Coninck van Tello vluchtende uyt Samboupo, sig 't eender vaert naer Tello had geretireert, dagt mij goet denselve eerst in sijn besonder en dan eenige dagen daernaer Goa mede in ['t] besonder, sonder vermenginge d'een met d'ander, te besenden, om in dier voegen tusschen beyden een scheuringe te maken, gelijk dat alsoo, immer naer het sig uytterlijck aentoont, schijnt geluckt te weesen. Den 4 julij ging onze demissie derwaerts, en waren de affgesondene bij de gantsche meenichte sonderlinge welcom en aengenaem, niet minder bij de grooten. De koninck liet oock niet naer sijn vergenoegen te betuygen, doch was sieckelijck, dat de oorsaecke scheen te hieten van wat langer tardance, hoewel wij wel vermerckten dat se onderwijle haere zaeck met die van Goa communiceerde. Dus presseerde wij deselve, met verclaringe dat wij niet langer condon goetvinden langer tijt te verliesen, en soo den coninck in persoon te swack waer selve te compareren, hij alsdan vooreerst Crain Lincques en sijne voorneemste grooten conde committeren, versien met schriftelijcke credentie. Hierop verscheenen eerst Deyen Telolo, en Deyen Mamoad, beyde broeders zoonen van den coninck, nevens eenige sourouans en een tolck met een brieff; vervolgens op den 15-den ten principal Crain Lincques, Dayen Mangappa, halve broeder des conincx, de Galarans Depatto en Manchieloue, met genoechsamen volmacht, die haer dan in sulcker ootmoet eerst voor haeren coninck ende daer[naer] yegelijck voor sig selven vernedert en benevens het overgeven van haer geweer, pardon versocht hebben, als U.E. in 't breede bij eene missive van 16 do.@ aen den commandeur naer Sadrebone geschreve vinden verhaelt, behalven dat ghij oock zelve sijt present geweest. Doch alvoorens dese haere comste, had den Coninck van Tello expres versocht dat er eenigh volcq, 't sij Bougijs off andere, mochten binnen Tello gesonden werden 't zijner defentie tegens die van Goa, / of se ter saecke deser negotiatie hem eenige overlust mochten pogen te doen, gelijk mitsdien Arou Caeyo met den pangalima Toronre derwaerts met ruym 200 man, daer hun wel 6 à 700 andere ongecommandeert bijvoegden, zijn heen geschickt. Den 21-sten compareerden den Coninck van Tello in persoon, argeerende 't gebesoigneerde met bevestingh van eede in behoerlijcke forma. Van 't inwendigh valt niet seeckers te oordeelen, naer 't uytwendige scheen den man grootelijcx verblijd, en al die bij hem waren, zeggende Goa mocht nu voor sig selven sien, hij had sijn pligt gequeten en soude, in cas sij haer niet mede en verootmoedigen, oock voldoen 't geene waertoe hij hem nu de novo verbonden had. In effect als den 15-den onse acte van pardon naer Goa is gebracht, wiert Crain Jerenica daermede te post naer Tello gesonden, maer de koninck gelaste de Bougijs hem de poort voor de neus toe te sluyten, en stierden een sourouan buyte om sijn aenbrengen te weete, daer hij de acte aen overgaff, en seer versteurt terugh liep. Soo haest was deselve niet gesien, off wierd hem weder achternaer gesonden, met bijvoeginge, Goa con nu doen dat haer goet docht, Tello had het gedaen. En sijn ons oock sedert daer vandaen geen reeden van misnoegen voorgecomen, Sijn Hoochheyt niet alleen maer oock al de grooten, hun tot dese uur toe allenthalven soo vriendelijck, geseggelijck, jaa gehoorsaemlijck gedraagen hebbende als men

conde desireren, jaa meer, gelijk U.E. bekent is uyt ondervindinge, ons communicerende alles wat hem dunckt off daght van gewicht te wesen, daer den prince Callamatta, door erinneringh al mede het sijne toe gedaen heeft, insgelijcx de 12 Nederlanders, onder een goet sergeant, ende 20 Tarnatanen van Baccarys Compagnie onder lieutenant Aly, die [wij] derwaerts schickte om de Bougijs, die gruwelijke overlaster, van ginder te doen komen, tot verminderinge van al het quaet dat zij deden, en 't gund daermet noch echter niet 't eenemaal coste verhinderd werden.

Met Goa gingh het al weder op de oude wijze. Onse sourouans met de acte afgesonden bleven in 't dorp Manassa buyten Goa en daer quamen de coningen doe in persoon, om haer aenbrengen te hooren, vergeselschapt met alle den voorneemsten adel en omtrent 200 man. D'onse hadden last te vragen wie de coninck was, en haer wierd aengewesen den jonge Mapassomba, die de / acte overnam, en deselve door een schrijver ter begeerte van onse bodens, overluyd deed lesen. Dat gedaen is, Jerenica daermet ten eersten als gesegt naer Tello gesonden, en onse bodens kregen afscheyt met belofte dat het antwoord met den eersten soude gereet gemaect werden, soo haest maer hadden gepitsjaert. Wij wisten wel datter lang gesproocken was om Mapazomba te hullen, maer oock, dat de vader inderdaet de grootste lust niet hadde om aff te treden voor de verovering van Samboupo. 't Welck nu sijnde verlooren, schijnt hij meteen wel te hebbe conne sien dat hij niet ontgaen konde, off sig te verootmoedigen, off Goa oock te verliesen, en derhalven meenen de meeste dat hij die beyde extremiteyten heeft willen uyt den wegh wijcken, en liever de regeeringe afftreeden, eer het soo ver quam, onder pretext van dat hij te ongeluckigh waer, en hoopte dat sijnen soon misschien voorspoediger soude sijn, gelijk daarvan, door directie van Cronron, albereets veel waer gepropheteert. Sulcx had hij dan maar 2 à 3 daagen te vooren geresigneert, ende den zoone alle konincklijke waardigheyt, met 't geene daeraen dependeert, overgegeven, met al de zolemniteyt daertoe staende, hem nevens al de andere grooten doe weder erkent hebbende voor haer heer en meester. Doen dees acte daer wierde overgelevert, aen nederige en vriendelijcke antwoord, soo daerop als voort op alle de gevolghde nader briefkens en bootschappen, hebben U.E. gesien, gehoord en gelesen, dat het niet manqueerden, maer echter telckens aen 't effect, hoewel de gemeene man branden van verlangen om dogh maer 't eynde te sien. Hoe meerder saghtmoedigheyt van onse kant betoont, en hoe meer zijluyden tegemoet gegaen wierde, hoe meer zij weer terughtraaden ende eerselde, en al quansuys onder een gebaer van arme geringe luyden te wesen. Radja Palacca creeg een secreete sollicitatie uyt den naem des coninck, men woude sijn vergenoegen met de conditien, aen die van Tello ge-accordeert, opdat se behielden haere cleene off handschietgeweeren etc. Als Sijn Hoochheyt hierop soude antwoord senden, geliet sig den boodschapper nergens van te weeten, soo dat de perten en continueele delayen, daer se ons twaalf dagen met ophielden, ten alderminste niet reflecterende op de acte aen haer gesonden, behoudens de verkrege / reputatie, langer niet suportabel waren van een volck die wel mosten zooals wij wouden, en geen vermogen hadden om eenige vordere notabile defentie te doen, altoos niet in consideratie van haer vermogen ten dage van Samboupos verovering. Dogh Hun Edele requireerden vrede, ende de ordre per 't jaght Muyden ontfangen most achtervolgt werden, ten welcken eynde dan goet geacht is, ons te vergenoegen met de conditien daerop den Coninck van Tello in genade is aengenomen, hoewel dat andersints de meeninge niet waere. Want wij expres den die nog hebben gelaten bij 't behouden en in de possessie van cleene schietgeweeren etc., omdat hij sig soo bereitwilligh en genoeghsaem 't eenemaal overgaff aen ons off des Compagnies goetvinden, alleen versoeckende, dat hij in 't regardt van de groote schult niet te precipitant boven sijn vermogen mogte besaert werden, want hij oock daertoe het sijne moet contribueren, alsoo daerin denselven voet gehouden wert als in 't deelen van de incompten en voordeelen, sooals voor in dees materie staet beschreven, behalven dat wij met het naer ons trecken van den Coninck van Tello en het afsonderen van denselven van de sijde des Coninck van Goa, nu al in die staet waeren, dat er niet aen geleege was, off schoon Cronron en de Coninck van Maccassar bij verder oppressie de vlucht genome had, naerdien wij datelijck, in sulck geval, den Coninck van Tello conde erfijgeren, en waermet sij dan, naer allen aensien, 't eenemaal gedepossiedeert, en van ijgelijck verlaten souden sijn geworden, 't gundt de hierlandse bondgenooten, geene uytgesondert, en oock mede al de Maccassarse grooten, gelijk U.E. gehoord hebben, vast en buyten allen wederspraacke ofte twijffel stellen. Want geensints en was oyt off oyt in dit laeste oorlogh, ziende de comportementen en ervaren hebbende de quaade nature der Bougijs, mijne maxime om de naeme van Maccassar 't eenemaal 't extirperen ofte uyt te roeyen, alsoo ick naer mijn geringh begrip dat voor ondienstigh hielde, maer wel om de kragt en mogentheyt van dien den nek te breken, en voor sooveel te reduceren dat Cronron was weggenomen en de Coninck van Maccassar ('t sij dan wie het geworden, off gebleven waer) gestelt onder genoegsame devotie van de Compagnie, buyten voorts alle becommeringen ende omsien. Dat dit in ons vermogen

was en is geweest (behoudens Godes graatie), daeraen en heeft / niemant getwijfelt, maer is datselve naer 't aensien ende de bevindinge van zaecke, niet alleen door de Bougijs, togh oock bij ijgelyck van ons voor gewis gehouden, voornementlyck naer de vrede, dewelcke sij eyndelinge, doe wij het haer wat scherp te neem of te geeff stelde, tusschen 27 en 28-sten julij, in der nagte quamen te bevorderen, met bezendinge van Deyen Maccoule, Carre Mamoet, en Crain Rapochiny overlever[en]den een vel schoon papier, daer alleen op ges[chreven] stond: Crain Rigoa en de voorstaende drij naemen, vertoonende daerbenevens het groot zegel van den coninck tot haere credentie, met verclaringe, dat sij last hadden alles toe te staen 't geene den Coninck van Tello waer onderworpen, en te versoecken dat se daerenboven niet en wierden beswaert. Nochtans en conden sij, naer wat pitjarens, niet verbij te acquiesceren tot ampleatie, 't uytsetten van alle Maleyers etc. en die te laeten ter dispositie van de Compagnie, item in ons believe te verblijven van soo veel volck in Goa en Sadrebone te houden als het ons goet dachte. En hiermet ons doe oock vergenoegende, hebben zij daarop, met al de solemniteyten in voege als die van Tello, naar voorgaende verootmoediginge eerst voor soowel den ouden als den jongen coninck ende daernaer ijgelyck voor sig selve, op den Alcoran de getrouwe onderhoudinge van alles, 't eene soowel als het andere, geswooren, en gedroncken 't water van haare crissen afgedroopen, hetwelck op de laesten julij door den ouden Coninck van Maccassar, Crain Cronron, en verscheyden andere (den jongen Coninck Mapazomba zieck zijnde) oock is geagre-eert, geconfirmeert ende beswooren, naerdatt alles te vooren wel duydelijck opgelesen en naactelijck verclaart was, alsoo datter ten alderminsten geene ignorantie conde werden gepretendeert, hebbende Cronron in spetie, met heldere en claare woorden, om genade en pardon versoecken, ende sijn geweer in mijne handen overgeven moeten. Hij ontkende sijn misdact niet, maer seyde rondt uyt, ten bijsijn van de koningen, dat het oock soodanigh haeren last was geweest, sijnde hem wel duydelijck verclaert ende aengesegt, dat hem voor sooveel ons aenging, vergiffenis wiert verleent, maer dat hij insgelijcx naar Batavia vertrecken, en 't selve mede in persoon aen den heere Generael versoecke moste, eer dit sijn behoerlijcke cracht conde hebben, onder verseeckeringe / nochtans dat hem geen leet stinde te gebeuren. Tot het sweeren comende, seyde hij getrouwelijck te sullen doen, al wat hem door sijne heere soude werden aenbevoelen, daer ick mij tegen opposeerden, begeerende dat hij 't voorgerepeteerde en voorts de getrouwe onderhoudinge van het contract, schoon oock de coningen selve dat aff[t]raden, met eede soude bevestigen, off dat wij hem niet conde aennemen, als wanneer U.E. gesien hebben, dat in diervoegen promptelijck is geschiet.

Den 27-sten augustij sij hierop gevolgt, en mede gecompareert den jongen Coninck Mapazomba, Crain Poppo, Crain Wello, Crain Mandelly, Crain Bizeey, Crain Glisson, Galeran Manassa, Crain Laican, item noch den 29-sten september Crain Bontezongoe, en Crain Lecquoboode, die alle, evenals de voorige, haer mede verootmoedicht, vergiffenis versocht, en den eed met al de voorgaende solemniteyten gepresteert hebben, doch van wegen den ouden coninck versocht wesende, dat Mapezomba vooralsnoch van den eedt mochte werden ge-excuseert, als sijnde maer tusschen 12 en 13 jaaren oudt, sulcx hoewel tot abzoluyt coninck verheerlijckt, egter noch buyten, bedrijff off directie van saacken, zoo is geen swarigheyt gemaect, dat te accorderen, totdat hij is 14 [jaren] out, en in 't bewint van de regeringe gestelt wert, waerop dan indertijt mede te letten staat. Hier sal het ons nu oock te pas comen van

Sadrebone te spreken, daer des coninx outsten zoone Mapadoelong genoemt coninck van is, sijnde in junij 1667 gesuccedeert in plaatse van Abdul, die in 't Casteel Rotterdam is overleden, denwelcken, zoo men segt, van te onmanierlijcke directie wesende, door de galarans en 't volck verstooten, en [in] sijne plaatse weder verkoosen zoude sijn opgenoemde Mapadoelong. Maer andere die ick hebbe hooren spreecken leggen het anders uyt en noemen het de directie van Goa, om 's coninx zoone plaats te versorgen, als zijnde mede van moeders zijde uyt het konincklijcke huis van Sadrebone. Het is dan soo off anders, de gemeente hebben de voorsz. coninck affgesteld, en haer gedoente voor de werelt bewetticht met haare clachten over zijn quaade proceduren. En inderdaad het scheen oock een kereltjen van boosen en korselen hoeft te zijn, daer ick al wondere greepen van petulantie van heb hooren vertellen. Hij, nu soo gedevaliseert, nam onder de vrede van Bonaaye tot de Compagnie al mede zijn / toevlugt, zig eerst voegende bij de Coningen van Tourata in 't groote huys op Barronbon, en naderhand bij Dayen Maleeuwa omdat haare vrouwen susters waren, en liet het zig doe aensien als off die van Sadrebone à contre-cour van 's coninx soon beheert wierde.

De plaatse en sijn jurisdictie, dewelcke heel niet groot is, leggende present tusschen Compagnies landen in, gelijk in de materie van Compagnies eygendom is beschreven, werd van allen tijden aen voor vrij erkent. Onder Tamaparis Sicalone zijn se onvermindert haare vrijheyt en

voorrechten aen Goa wel verbreedert, maer altoos gebleven bij de volle administratie van haare zaeck en stad, tot op heeden toe, zijnde door trouwen en weder trouwen van de geslachten door malcander oock affkomstigh gewerden uyt Goa, en darhalven mede gerocht aen de naem van Sambanco, met alle soodanige waardigheeden als daertoe vereyschen.

Het legt rontomme in zijn mueren, meest om en omtrent deselve tijt gebouwt als Samboupo en Tello, aen den oever van sijne reviere, maer niet soo dicht aen zee als d'andere beyde, jegenwoordigh seer vervallen, oock doorgaens niet soo hoogh als Samboupo.

In desen staad van eygen administratie aengesien, stierden wij derwaerts mede een aparte acte van amnestie, dan den zoone des coninx verclaerde te zijn onderdanigh van Goa, en sulcx dat hij opvolgde wat men daervandaen hem ordonneerde. Andere negotiatie viel daer niet van, en alhoewel het inderdaat soo niet is, maer dat, als bovengesegt, zijluyden alsnoch zijn een gebied op haer selven, soo echter is Crain Sadrebone mede op den 27-sten augustij nevens Mapazomba hier binnen 't casteel verscheenen en nevens hem Mapacanro, Hialilingy, Baradanzzy, Crain Labaay, Sandry, Galaran Tonassa, Galaran Persangen Berou en Hianaly, Deyen Manopo, haer verootmoedigende, gelijk alle andere, en bereytwilligh thoonden, het contract met sijn vader gemaect mede in haer reguard gestand te doen ende te besweeren, dat te dier tijt, gelijk U.E. can blijcken, zoodanigh is geschiet, naerdat het hun mede wel claerlijck voorgelesen en terdege in 't Maccassars beduyt was.

Naderhandt op den 5-den september compareerde insgelijcx Crain Banjoanjer, rijcxbesorger off bevelhebber van Sadrebone, en presteerde soo het scheen den eedt met een goeden ijver en genegenthey, zeggende, dat ze van zijndewegen noyt verbroomen soude werden, en dat hij wenschte ijgelijck een, sooals hij, het wel en / getrouwelijck mochte meenen. Dese is de regte en eyge broeder van de vrouwe des Coninx van Goa, moeder van Crain Sadrebone, darhalven wettiger als denselven om in successie vercoren te werden, doen den anderen van sijn waardigheyt werd affgesteld. Nu onlangs hebben sij hem mede uyt het bewint van zaacken affgeseth, ende in zijne plaatse gequalificeert Daien Mangopo mede hiervooren genoemt, naar ick heb konnen vernemen, om geene andere oorsaacke als om het credit en aensien dat hij hadde in dier voege te doen verminderen, en mettertijt wat te versterven. Het heeft ons toegescheenen, alsoff hij was aen onse zijde zeer genegen en volgens berigt van Radja Palacca onder het oorlogh van meeninge om zig eens tot ons te begeven, daer mij evenwel noyt zeeckerheyt van gebleecken is.

U.E. connen bevinden bij het obligatoir contract onder dato 9-den maart 1668, hoe specieux aldaer de Coningen van Tello en Lincques haer selven verbonden hebben, en onder andere dat bij versterff van de conincklijke persoon, de Compagnie in 't verkiesen van sijnen successeur moet erkent en present wesen. Jaa dat selve, bij quaade comportementen en ongeschickte regeeringe strijdigh met het gemeene best, de Compagnie gequalificeert wert daerin te mogen voorsien, sulcx in gevolge van dien de voorsz. obligatoire acte, door die van Goa en Sadrebona in het laaste verbandt mede ge-aquiesceert zijnde, de Compagnie oock in dat selve weesen bevoeght is bij verkiesinge der koningen in aenstaande, als anders. Dogh off hun Edele de Hooge Regeeringe op Batavia dit haar voorrecht mede sullen willen doen steehouden, sal men in de generale hun Edele dispositie over de zaacken van Maccassar konnen vernemen.

Soude ick nu in desen bemoeyen met een beschrijvinge van al het gewoel, dat die van Goa door Cronron in dit laatste verband weder gemaackt hebben, off om regt te spreekken, dat Cronron met eenige weynige gemaect heeft, dan most ick nog al veel meer vellen vuyl maaken. Maer dat is te minder van noode, omdat U.E. daarvan al beter bewust bennen als ick naedien nu en dan darwaerts zijt geweest tot bevorderinge van zaake, en alsdan selve gesien hebben, alle de comotie en irresolutie van den coninck, 't selve doorgaens pretexerende op 't verloop van al het volck uyt Goa, en op den overlaster die se van de Bougijs leden, die oock in der daat groot genoegh is om over geclaegt te werden, hoewel het noyt en is geschiet. Niettemin konnen U.E. betuygen, hoe veelmalen ick over die / onbetamelijckheyt mijn misnoegen betoont en hoe ernstelijck ick te meermalen de koningen der Bougijs voornementlijck Radja Palacca vermaend hebbe, daertegen te voorsien, zijnde het moorden ende steelen, de luyden aff te setten en te beroven al te vulgair, daer nochtans, staande het oorlogh, noyt van yets dergelijcx bij en ontrent onse negerijen ende in den wegh tusschen 't leger en 't Casteel en is vernomen, te weeten van moorderijen. Daer en heeft geen middel ontbroken soo het de Bougijse hoofden waer ernst geweest, om dit alles te verhinderen, maer sij en sogten niet, en vermits de Coning van Maccassar geene expresse clachten aen mij daerover, noch selve gedaen, noch door sourowans heeft laten doen, 't selve doorgaens maer in passant dan aen die dan aen geene te kennen gevende, heb ick daerin oock te

min ernstig mogen wesen, te considereren wesende dat de onderlinge lieffde tusschen Bougijs en Maccassar, dewelcke niet heel groot kan zijn, daerdoor niet en wert vermeerderd. Uyt Tello quamen daerom te minder clachten niet, en dit, wat meer van de handt en uyt den weg wesende als Goa, bewandelde de fielen met heele troepen. Maer naerdien de hoofden in gebreeken bleven, als gesegt, daerin te voorsien, soo deed ick de militie ordonneren binnen Tello, soowel de Nederlanders als Tarnatanen, scherpe toesigt te nemen, en sonder aensien van persoonen al wie se van de Bougijs ontdekken in de stad, sonder te konnen aenwijzen wat hij daer te doen had, deselve vast te binden. Daerbuyten is die van Tello aenbevoolen toe te leggen, dat se eens yemand quamen te betrappen, en dat dan die, ten exempel van andere, naer verdienste geen straffe zoude ontgaen. U.E., speciaal in 't reguard van Tello, en insgelijcx oock in reguardt van Goa, wanneer den coningh daerover expres doet klaagen, sullen daertegen naar vermogen dienen te voorsien, recommanderende Arou Vaqua, als hij present is, item den Coninck van Soping en Tousawa, die naer ons vertreck perfect weten sullen 't getal van haer volck, den weg altemet te visiteren, en alle op te vatten, die se van haare off andere Bougijs comen te vernemen en geen rede weeten te geven van haar wooninge, en onder wie zij staen, en waerom zij daar zijn, de selve visiterende wat zij bij en aen haer lijff hebben. Hoedanige visites eenige reysen geschiet zijnde op het onverhoeste, sal het wel een afschrick maken, ten minste om soo publijck op den rooff uyt te gaen. Inde negerij Vlaardingen hebben wij eens voor al aen onse inwoonderen / belast _want de luyden niet eene nacht en conden gerust blijven_ dat zij alle Bougijs, Boutonders en Tarnatanen die bij avond, zonder licht, omtrent de huysen quamen, zouden vastbinden, en bij nacht, het waer zij met licht off sonder licht gevonden wierden zonder onderscheyt, en die zig quame ter weer te stellen, dat sij se vrij mogten onder de voet stooten.

Wat belangt het verlopen van 't volck uyt Goa, dat en is oock niet onwaerachtigh, volgens de dagelijcx rapporten, dan dat en is noch hier noch daeromme, maer alleen omdat de luyden selve niet weeten hoe het met haer hoofden gelegen is, den eenen voorgevende dat se willen vlugten en Goa verlaaten, den ander weder wat anders; een derde spreekt van dese en geene toekomstige adsistentie uyt Toadjo en die gecomen wesende dat het dan weder ligt op oorlog soude uyt draayen, en soo voorts. Wat en comen mij al geen dagelijcx rapporten voor, selve van de voorneemste onder ons, en dan nog dat het tijdingen zijn, de naam hebbende uyt Goa van die en die grooten selve aff te komen. Dit doet het volck met zack en pack te retiteren, den eenen soo men segt naar Tello, den ander naar 't gebergte achter Goa, en mede een partij naar harwaart, daer der mij evenwel geene van voor en comen, schuytende ongetwijffelt altemael in de Bougijse negrij, die zig nu al tot Marison toe bijnaa heeft uytgereckt. Dan het zig inderdaet heeft laten aensien, als off de coninck en Cronron vlugten, en hun van hier begeven wouden, verlatende Goa. En dat haer bagagie van emportantie al is affgescheept, hier en daar geborgen en elders oock vervoert is geworden, daer en kan men niet aen twijffelen, want het bleeck te klaar, en diverse grooten lieten het hier onder de onse genoegsaem weeten, sollicerende elck om 't eerste om hulp en toevlughte, voornementlijck om bescherminge tegens het plunderen van de Bougijs. De galerans selve lieten notificeren, zoo het voortgangh nam ende zij het niet verhinderen conden, hetselve aenstonts aen mij te sulle doen weeten, om te mogen beschermt en als goede bondgenooten voor overlast verhoed werden, gelijk ick haer onder de hand deed verseeckeren dat sij dien belangende niet en behoeffden bekommert te sijn, maer alleen wel hadden toe te sien om tijdige advertentie te geven, wanneer het haer soude komen blijcken, dat schoon het volck van hun heer wierde verlaaten de Compagnie deselve daerom niet abandonneren, maer wel te dege gaade slaen soude. Wij deeden oock aen den coninck en Cronron seggen, doen haer vlucht scheen te moeten voortghang / nemen, dat het om verwonderen waar, zijluyden selve soo weynich aght gaven op de ruste en welvaaren van het weynig land en volck dat haer nog overschoot, niettegenstaende dat zij daerin nu soo menichmael door mij ten besten vermaant waren; dog soo se evenwel nergens naer luysteren wilden, en vlugten wouden, dat zij in plaats van vlugten met gemack en met onse kennisse liever vertrecken moghten, ter plaatse daer se liefst waren, off soo se veyligh doorgaen en niet geatrapeert wesen wilde, dat se dan eerst mosten betaalen haer schuld, soo aen de Compagnie als aen de bondgenooten, oock niemandt forceren om mede te gaen, die niet medegaen wouden, ten aensien de Compagnie voor haer bondgenooten erkenden die binnen Goa woonden en deselve naar vermogen voor overlast beschermen wilde, achtende voorts alle vluchtelingen voor misdadigers en vijanden. Dog niettemin, zij conden en mochten, affgedaner betalinge, loopen waer het haer goet dacht, wij souden ons daer niet aen gelegen laten, omdat se onse goeden contrarie raad verworpen en niet aangenomen wierde. Maer dit alles waren maer feinctes van Cronron, gelijk U.E. weeten dat ick altijd gesustineert en gesegt hebbe. 't Was waar dat hij de koninck 't eenemaal op zijn zijde en gants daertoe gedisponeert had, door de

vertooninge van een lange reecx vol swarigheeden, soo hij sig niet met hem vertrock, alleen omdat hij al wiste dat indien hij de coninck niet soo verre had, niemand zig aen hem gelegen gelaaten soude hebben. Dus verclaarde de coninck, als hem de galerans ten laaste maale quamen vermaanen tot verblijff, ronduyt dat hij vlughten, en met hem nemen wilde al zijn vrouwen, kinderen en bloetvrunden, kennende niemandt van sijne koningskinderen soo coen dat se niet met hem en volgden, soo Cronron naar Batavia moste gaen, en zoo sij hem niet en wouden belooven 't selve niet toe te laten, het mogt dan oock gaen soo 't wilde. Zij sagen dagelijcx dat het volck van Goa verliep, om geen andere reede als uyt bedencke dat Cronron mede zou moeten, en wat toevlucht zouden sij dan hebben, wie soude het landt etc. versorgen? Hier drong hij tusschen beyde, zeyde: jaa ick ben bereyt te gaen, maar ghij alle gaat oock mede, denoterende de galarans ende alle conincxkinderen; soo niet, ick wil mede niet. Ick sal mij wel weghmaaken, ghij mooght sien hoe 't U vergaat. Ende belieft den coninck hier te blijven, 't sal mij aengenaem wesen. Maar Mapazomba en wil ick niet verlaaten. Dogh begeert ghij dat ick blijve in Goa, / soo belooft mij te helpen mainteneren. Den coninck viel dit datelijck bij, en vervolgens een yegelijck, en dit was het point waertoe hij het met een openbaer bereytsel tot vluchten alleen woude brengen.

Naar dit voorval was yegelijck even nieusgierigh in Goa, om te vragen: als Cronron niet naar Batavia gaat, wat sal den admirael doen? Sal 't weer oorlogh zijn? Ende dergelijck, thoonende den eenen soo wel als de andere even becommert te wesen en meenden volgens haer voorgeven in sulck geval meest alle off naar Tello, ofte naar Jongpandan te wijcken. Nog sag [men] egter al dagelijcx 't volck verlopen, hoewel van 't voorsz. arrest aff aan, de poorten van Goa nacht en dagh geslooten en bewaart wierden. Tot nu was altoos geantwoort als men liet vraagen, wat gevolgh Crain Cronron soude mede nemen, en wie met hem voor gesanten noch stinden mede te gaen, om daerop in de scheepsruymte staat te kunnen maken, en hun Edele naar Batavia te adverteren, ten eynde bequaem logijs bereyt wierde, dat zij het nogh niet seggen konde maer dat Cronron uyt zagh om een vaertuygh te bekomen, niet gewoon zijnde sloop te wesen. Maer daarna beganden se te kennen te geven dat de gemeente niet toelaten wouden dat Cronron vertrock, en dat uyt vreesse van sijn vertreck alleen, ijgelijck verliep, versoeckende dat yemand anders in zijn plaats gaen mochte. Eyndelijck, als op den 11 october U.E. te beyde ten principale zijn gecommitteert aen de koningen ende den gantschen raad, tot verhandelinghe van verscheyde zaken, is 't op een ronde, evenwel niet min beleeffde verclaringe uytgecomen, dat Cronron niet conde gaen, dat het den admirael haer belieffde te vergeven, zij souden haare zoonen Crain Bezey en Crain Mandelly stieren etc., en schrijven aen d'heer Generael daer benevens, waerom zij Cronron selve niet kosten laten vertrecken. Waerop door U.E. ingevoert zijnde, als al Cronron niet gaan conde, dat se dan behoorden te nomineren princen van jaeren en bewint, en niet jongelingen sonder ervarentheyt off eenige bedieninge, die nochtans niet verworpen wierde, maer wel mede gaan conde in 't gevolge van desulcke die alreede gewoon waaren 't landt en zaacken te regeren, off anders dat se conden zeynden den jongen Mapazomba onder de galarans, met Crain Poppo, Crain Sadrebone etc. Den eersten, antwoorden zij, was haer heer, daer se albereyt voor verootmoedicht hadden, en mogt darhalven niet vertrecken sonder dat se altemael medegingen. Poppo conde soo weynigh gemist worden als Cronron, en Sadrebone was een vrij / koninck op zig selve. Zij souden mitsdien de twee voorneemste galerans, Manassa en Timbol, daer nogh bijvoegen andermael versoeckende, men woude zig daarmede vergenoegen. Doch terwijl tot geruststellinge der Bougijse bondgenooten desen aengaende noch al eenige boodschappen over en weer gingen, soo verhieff zig oock de roep van vluchten de novo, en dat is soo blijven continueren, totdat se vernamen dat wij naer de bijvoeginge van Crain Wello en Carre Mamoot die zaak op sijn beloop lieten, sonder nochtans van onse zijde te hebben verclaart, dat wij Cronron ontsloegen van mede te gaan, en dese in zijne plaatse accepteerde, maer alleen dat wij van het refuys aen hun Edele souden rapporteren, en de genomineerde gesanten presenteren, daer zij Cronron voort niet seer ongerust in stelde, blijde en welgemoet wesende, dat men hem dienaangaende niet meer opeyschte, ofte moeyelijck viel.

Crain Sadrebone is oock vermaent door bezendinge, dat hij in persoon zig nu mede behoorde te gaan vertoonen naar Batavia, off soo der eenige notabile noodsaaken mochten zijn, die hem verhinderden, alsdan sijne naaste gequalificeerde van zijnentwegen te zenden. Dees renvoyeerde de zaak naer Goa, die weder naar Sadrebone, en dus van den een op den anderen, sonder datter yetwes op gevolgt is.

Het nederwerpen van de mueren van Goa en Sadrebone, daarover is wel verscheyde maal besendinge gedaan, maer zij hebben dieswegen altoos ge-exipieert op Tello, en rondelijck verclaart dat se niet gesint waaren de haare te sleghten, voor en eer oock die van Tello geslegt wierden. Dese was haer voorganger en die souden zij naarvolgen. Soo daer een vadem wiert

nederge worpen, zij soud en mede sooveel affsmijten, en anders niet. Den Coninck van Tello stelden 't 'onser keure, verclarende geen volck te hebben daer hij het mede konde beginnen, en darhalven zoo wij volck hadden om het te doen, dat wij daermet naa believe n conde aenvangen. Hij verliet zig in 't geheel op de Compagnie en twijffelde niet off die soude voor hem wel sorge dragen. Dit nu niet sijnde in ons vermogen, omdat de Bougijs niet wilde wercken, zoo en hebben die van Sadrebone off Goa aen de haare ten alderminsten niets gedaen. En off wel Radja Palacca eerst sustineerde, dat zij daerin geen ongelijck hadde, soo blijkt nochtans in het verband, dat zij het gehouden zijn te doen ter eerster begeerte van de Compagnie. Bijgevolge is de / weygeringe ten hoogsten in pertinent, 't gund daarnaa bij Zijn Hoochheyt oock beter is begreepen.

Crain Jerenica, als op den 27 julij de gevolmachtigden vanwege n Goa voor ons verscheenen, was door de coningen daartoe oock gecommiteert, maer hij quanzuys het brackje van de baan, en conde sich tot sooverre niet vernederen om pardon te versoecken en zijn geweer over te geven, daerom bleef hij terugge. Onder de vrede heeft hij in 't gevolge van de koninck eens binnen 't Casteel geweest, zedert niet meer. Maer de koninck heeft mij naderhand verclaart dat hij moeyte gedaen hadde om hem te disponeren, insgelijcx 't selve Crain Poppo, zijn voestervader en oom, gerecommandeert, maer tevergeeffs, versoeckende mitsdien, men soude het voor een dwaasheyt van hem aensien en soodanigh laten passeren. Want, vervolgte hij daerop, soo het uyt schaemte is, had het hem gepast Samboupo niet te verliesen, off verliesende te sterven, gelijk ick hem ende de andere koningskinderen den laasten dagh vermaande bij mij te blijven, daer de Maleyers bereytwillich toe waaren; maer van haer en wasser niemand thuys, alleen Carra Mamoet presenteerde vooraff te gaan, soo se hem maer wouden volgen om een inval tegen de Bougijs te doen. Ick thoonde, dat wij ons aen Jerenica in zijn persoon niet gelegen lieten, maer naerdien hij was een onderdaen van Zijn Hoochheyt en nu geconsidereert als een van de voorneemste, dat hij darhalven niet en mochte naarlaaten zig soowel als de andere te comen verootmoedigen ende 't contract obligatoir te besweeren, off dat wij hem oock anders niet en cond en aensien als opregt vrient van de Compagnie en als een goet onderdaen van zijn coninck; dat evenwel de coninck daerop moste verdacht wesen, ingevalle Jerenica nu off naer mijn vertreck, onder pretext van aan het verband door eede niet geobligeert te sijn, zig quame te vermengen met dees off geene van onse vijanden, 't zij Toadjo, Mandaer, Lamoera etc., wij het selve soud en aensien als het bedrieff des coninckx, sonder daertegens eenige expeditie te admitteren. Onder de cavilati en voorgevallen wegens het besenden der Goase gecommiteerde naar Batavia had Cronron, in plaatse van beyde zijne en des coninckx zoon, de keure gegeven van Jerenica, Wello en Mamoet, daer de Bougijs lange over cavileerde, blijvende niettemin bij de beyde zoonen, maer pretenderende al eghter deselve alle drij. Doch doen verclaerde hij Jerenica mede niet te konne derven, zijnde denselven Carre Mamoet, en Crain / Sadrebone, met haer drie, in de jegenwoordige tijt bij de Bougijs aldermeest ontsien. Hij is nu in 't laaste bij nacht gewapent met een cleen gevolgh, tot tweemael toe, in onse velden, en niet verre van Radja Palaccas huys, gevonden, eens door eenige Boutonders en een andere reyse door Zijn Hoochheyts oppassers, dogh gingh sonder spreek en door. Al eenige reysen heb ick daarnaa op hem laten passen, maer niet ontdeckt. U.E. en hoeven het meeste vertrouwen van hem niet te neemen en mogen oock op sijn bedrieffen wel wat letten laten. Hij is loos, en snedigh, observant in de dingen die hem werden aanbevolen, meer als een campvechter, vals van ommegangh, en genegen tot moorden. In den beginne van de eerste vrede, als Crain Lincques aen onse zijde sig voegde, deed denselve aen Radja Palacca oock zijn eed, maer wierp zijn gat al ten eersten weder om.

Het niet urgeeren en soo gemackelijck passeren van de voorsz. 4 poincten en verbetert hier Compagnies ontsagh nog reputatie niet met alle, hoewel der van beyds nogh wel genoeg overschiet, jaa overvloedigh. Soo verwondert het veele, die wel weeten dat het ons aen geen vermogen hapert, om in dees tijt daertegens met maght en autoriteyt te procederen, als zijnde het verblijven van Cronron en het niet affwerpen van de muuren twee poincten van de voorneemste essentie, en d'ander twee oock van genoegsaame consideratie. Nochtans hun Edele ordre in desen ge-inzereert wat precijs zijnde, en hebben wij op 't een en 't ander met niet heel grooten ernst heel stijff staan derven, want heel grooten ernst te thoonen, sonder die te mogen ter operatie legge, is heel ondienstigh te deser gelegentheyt, en daerom best naargelaaten. Anders en soude in raade, met apparentie met advijs der bondgenooten, niet veel swarigheyt gemaect zijn gewerden, om Cronron, affgecomen sijnde om pardon te versoecken, vast te houden en meteen naar Batavia op te zenden, oock nu niet, om de regeringh van Goa door autoriteyt te doen betrachten en opvolgen de dingen haarder obligatie, zijnde albereets gesegt, dat ten slimsten genoomen, haare vlucht ons niet veel conde importeren. Onderwijle zij siende dat wij niet anders

procedeerden als met alle discretie en zaghtigheyt, evenwel soodanigh als wij konden en mochten, zijn daerop oock al wat te vrijmoediger geweest, om wat stip bij refuys te blijven.

U.E. conne dat nu voort daar soodanigh bij laten, totdat / hun Edele op Batavia daerop haer welgevallen te kennen geven. Maer hoe ongerust al onse Bougijse bondgenooten zijn geweest over het verblijven van Cronron, hoeff ick U.E. die in alle conferentien present zijt, niet te vertellen, rondt uyt verclarende:

Cronron most mede naar Batavia,

off hij met de koninck moste vluchten,

off zij wouden nu met alle man liever sterven, als daernaa. Eyndelijck hebben zij haer met het nomineren der gesanten die mede sullen gaen noch kunnen tevreden stellen, onder expresse belofte, dat ofschoon ick en zij al geimbarqueert waaren, en deselve gesanten en quamen niet tevoorschijn, als dan weder disbarqueren en naader resolutie te sullen nemen. Dan siende dat zij eyndelijck ten daage mijnes vertreck mede opdaagden en al daatelijck een schip koosen, soo was 't wel; egter niet soo wel als off Cronron selve waer geweest.

Naar 't sluyten van den vrede, heb ick denselven niet vernomen, oock niet de coninck, zedert dat verclaart is geworden dat Cronron niet konde mede gaan, ongetwijffelt uyt sorge en bekommeringe van dat ick den eenen off den andere van beyde, wie maar quam, vasthouden en met mij naar Batavia voeren soude. Drie daagen voordat ick weghginge lieten zij mij in beyder namen groeten, en seggen gehoopt te hebben dat ick noch voor mijn vertreck eens in Goa zoude gecomen sijn, gelijk ick hadde voorgenomen. Nu zouden sij wel geerne bij mij sijn gecomen, om haer afscheyt te nemen en haar zaecten en kinderen te recommanderen, maer en dorffden niet uyt de stadt gaan, om den overlast der Bougij's ende om de moorderijen tusschen wegen. Anders wouden zij mij nog wel geerne yets versogt hebben, 't gunt door een sourouang niet en dorffden doen. En off ick wel haar doe noodigde, en door den sourouan de reghte schrupule hun uyt het hoofd zoght te zetten, met presentatie soo se coomen wilde haer een Nederlands convooy te versorgen, haar erinnerende, dat het niet onnodigh was om verscheyde respecten elkanderen noch eens mondelinge te spreecken, soo echter bennen se terugh gebleven, en stuurden met haare gesanten een en deselve boodschap. Ick had wel geerne eens derwaert gegaen, maer de oude luyden, Radja Sopingh, Radja Taneete en oock Zijn Hoochheyt spraacken het tegen, off wouden soo veel volck mede nemen, als ick niet geerne mede had. /

Crain Bontesongoe, mij versocht hebbende, denselven aan Uwe vriendschap en onder U.E. zorge te recommanderen, heeft al voor de vrede om vrijgeley laten versoecken, om, zoo hij conde naar harwaerts geraacken, te mogen aengenomen werden, dat hem wierd toegstaen. Maer hij zegt dat het om zijn berberij zieckte niet is connen geschieden; oock is hij onlangs daarvan eerst geneesen. 't Was lange gesegt hij woude zig naer Tello retireren, om van Goa ontslagen te wesen, dog nu dat gewoel, zedert het niet meer opeysschen van Cronron, in Goa wat ophout, en het daer wat geruster is, schijnt hij sig te stellen tot verblijff. Hij was gedisponeert om mede te vluchten, maer liet 's avondts naar harwaerts aen Godia Ebrehem weten, doen hij meende dat het 's nachts soude aangaen, dat hij voornam in 2 à 3 daagen weder hier te zijn. 't Naaste daer ick van gehoord hebbe waerheenen zij voorgaven te willen vluchten, was eerst naer Chinrana, en dan voort naa Toadjo. Daer wert mee gesegt van Mandhaar. Dit is de rechte broeder van Cronron, zijnde getrouwt met de suster van den Coninck van Maccassar, draagt de naam van een geschickt jongman te wesen, schaars 30 jaar oudt, off minder, gelijckt gansch geen vrient van Cronron te weesen en weder Cronron niet van hem. Hij is sneedigh en seer modest, gants niet uytsporig in zijne discoursen noch comportementen. U.E. sullen voort in zijn ommegang connen ontdekken off hij magh vertrouwt werden off niet, en off hij U.E. come te verwittigen naar waerheyt wat er in Goa omgaet, en welke sijns broeders potjaringen sijn, die hem niet wel en connen verborgen blijven, weesende in dees tijt een van de voorneemste Maccassarse princen. Zijn meeste administratie onder het oorlogh was om de noord, in de landen van Marous, Zyan, Zegery, Labaccan etc. Indien hij sig ontrent U.E. quamen te gelaten van onbewust in alles te zijn, dat bediet genoechsaem dat hij 't niet recht meent, en dat hij maer tracht om precautie te hebben of het met Goa niet wel en ging, wanneer hij dan oock te minder consideratie en extime meriteert.

Daer sijn noch wel verscheyde zaken daer de Coninck van Goa en Cronron zoo in 't versenden van vaartuygen / als het uytstieren van bodens, gelijk successive naar Toadjo en Mandhaar geschiet, hun in vergrijpen, maer deselve zijn van geringer emporte als de andere ende U.E. oock altermael bekent, sulcx ick daarvan geene beschrijvinge doe. 't Sal nu ruym 3 weecken geleden sijn, doen lieten sij mij onder andere weeten, dat in geval door ons eenige bezending naar Mandhaar off Toadjo wierd gedaen sonder dat men haare bodens liet waerschuwen om mede te gaen, dat haer dan ongelijck en vercleeninge soude geschieden. Soo vroeg noch een en noch andermael haer sourouans off zij die bootschap niet verkeert deden, maer persisteerden, en wierden doe niet

weynich over den hekel gehaelt en belagt, met eenen, nevens recommandatie haar meesters te seggen, in aenstaende niet weder sulcke dingen soo bot onrechtveerdigh te berde te mogen brengen, off dat wij daerover ons misnoegen thoonen souden, meer dan zij ligt dachten. Alsoo het geleek naer een openbaare bespottinge. Dus en sijn se met sulcken commissie niet weder verscheenen.

Over 't versenden van haare vaartuygen sonder pascedulle antwoorden zij ordinair van geene te weeten, en wanneer eenige vertrecken die haar toekomen, dat sij niet naelaaten zullen pascedul te vorderen; haar albereets gehouden hebbende voor geannoteert en ge-adverteert, dat alle soodanige prauwen als wij eenige vinden sonder zeebrieff, prijs gemaect en 't volck dootgeslaagen ofte tot slaven gebruyckt sullen werden; dat zij misdien oock soodanich hebben geaquiesceert. Men moet daer nootsaeckelijck op letten, niet alleen in 't reguardt van de Maccassaren alleen, maer oock generalijck in 't reguard van de Bougijs en alle andere Compagnies onderdanen onder 't Casteel woonachtigh, doch gelijk U.E. hebben gezien dat ick al verscheyde die aengesnoert zijn, weder ontsloegh, mij vergenoegende dat zij van haare reysjens hierlangs de kust wierden versteecken, soo konnen U.E. noch voor eerst, en totdat men desen aengaende hun Edeles regte sentiment weete, daerinne even soodanig procederen. Maer de vaartuygen van over zee comende sonder blijk van eenige licentie, sult ghij, tot soo lange, de goederen ten overstaen der eygenaeren daaruyt lossen en het volck alsdan op de scheepen in arrest stellen, want ick achte / noodig, dat op de vaart een goet reglement gehouden, en voornementlijck dat de passen in vigeur en respect gebragt werde, sullende tot naader ordre voor de briefjens binnenslandts, gelijk gebruyckelijck, maer een schelling voor schrijffgelt ontfangen mogen, en voor formele passen onder Compagnies zegel van een tot uytterlijck 3 rxs@, naadat het groote off kleene joncken ofte vaartuygen zijn, zegelgelt en alles medegereeckent, in dewelcke passen U.E. soodanige gewoonte believen te observeren als alreede gebruyckelijck, met opschrijvinge van al het volck die te vertrekken komen. In een particulier comptoirken van de klercq, ofte van de Commandeur, zijn gevonden de gedruckte passen anno 1668 van Batavia harwaerts geschickt, dat mij was uyt den zin gegaen. Bij uytgifte van eenige over zee, zoo gebruyckt van deselve, comende 't zegelgelt ten proffijte van de Compagnie.

Ick hebbe de regeeringe van Goa doen aenseggen, dat wij soo in Goa als Sadrebone voornemens waren volgens den inhoud van 't contract eenige 2 à 3 Nederlanders met 4 à 5 swarten te plaatsen, en dat se dienvolgende tot logiement een bequaem huysken zouden doen maken, opdat dan d'onse, ziende watter omginge, verhinderen moghten alle d'overlasten van Bougijs ofte andere van ons volck, en opdat inselijcx geen logenachtige praatjens uytgestroeyt en over en weer gebragt werden, gelijk sij selve hadden gesegt, gee[r]ne te sullen zien. Evenwel stuerden zij datmaal Crain Bontezonge ende Carre Canjer, om te versoecken, dat men dat niet wouden doen, uyt vreesse off yemandt van ons volck eenige ongemacke off yets diergelijcx mogte overkomen; zij conden de harten van haer gemeene volck niet. Waertegen is geseght dat de koningen daervoor sorge mosten dragen, en stellen ordre dat haer geenig leet aengedaen wierde. Het is wel niet onnodigh dat het geschiet, en voornementlijck tot Sadrebone, om op de vaart te letten, maer U.E. connen daarin noch vooreerst supercederen, en om de halve maend yemandt van de vertrouwste Bougijs uytzenden, om zig daerop te informeren 't uwer berigt.

In onsen brieff van den deses jaars aen hun Edele / geschreven, connen U.E. vinden voorgedragen, om altoos vooreerst alle vaertuygen die om passen hier en ontrent versoecken, geen andere te verleenen als directelijck naer harwart, en dat men dan hier cost oordeelen off het oirbaer was deselve te laten voortgaen off niet. Daar en is niet op geantwoort. Evenwel sullen alle vaertuygen die met haare pas van hier vertrocken bennen oock hier voor 't Casteel weder moeten ankeren. Misschien sal 't mede alle die van de Javaanse kust comen, met de pas der residenten, aenbevolen zijn. Immer ick sal ginder ijgelijck doen adverteren, en selve geen pas verleenen als met die insertie. Maer gelijk in het quade moesson, de vaertuygen van de west hier eerst konnen aenkomen, en met seer swaer verbolgen weder, bij gebreck van goet anckertuyg, daer het dit volck al meest aen hapert, niet wel bolwercken konnen, soo mogen U.E. dan naar discretie daerin procederen, vergonnende van de grootste slag eenige op de revier van Gresse, meest in de revier van Tello, van de minder slag in de kleene revierkens van Tamelabo, de Boeleecan, en Patengelo, ons naast bij gelegen, te loopen, soo veel als daerin connen. Oock souden wel eenige naar Taneete en Marous, item naer Tourate en Zaleyer mogen gelargeert werden, doch dat can U.E. laten ter keure van de komende handelaars, sonder yemandt expres naer die afgelegene plaatsen te ordonneren. Evenwel dunckt mij dat U.E. geene behooren te licentieren naar Sadrebone, maer liever daarvandaen te weeren alle vaart soo veel maar eenichsints met fatsoen

geschieden kan. Verdagt wesende, dat U.E. alle aenkomende Annachodas, soo Nederlandse als inlandse sonder onderscheyt adverteren naar den inhoudt van 't contract, dat zij geene Chormandelse of Souratse, Bengaalse cleeden, Chineese en dergelijck waaren hier vermogen aen te brengen ofte te vercoopen, op pene van confiscatie, en sulcx soo zij eenige hebben, dat sij se niet verbergen, maer overgeven in handen van de Compagnie om tot haar vertreck toe bewaart, en dan voor dese reyse weder medegenomen te werden, ten waare zij in den prijs met de Compagnie conden overeenkomen. Soo se zeyden geene te hebben, dat den fiscael in zulcken geval enqueste doen, en die hij vond, voor de Compagnie aenslaen zoude, blijvende teffens verbeurt, zonder eenige figure van proces. / Alle zeebrieven zijn vergond alleen om in te brengen rijs en andere eetwaren. Daer dient wel in ge-inzereert datter geen cleeden mogen aengebragt werden, op pene van confiscatie, dogh dit is voor alsnogh niet geschiet om daerop eerst hun Edele sentiment te hooren. Soo eghter yemandt op zijne zeebrieff op Batavia naar Maccassar vercregen, doet blijcken specificatie van den licentmeester van sulcke kleeden als hij van de Compagnie heeft gecogt, die sal men connen vergonnen en toestaen den vercoop volgens specificatie en meer niet, daer den fiscael op te letten staat, mitsgaders oock hierin niet begrepen bennen zoodanige als naar Amboina ofte Banda etc. gelicentieert zijn. Voorts wat den rijs etc. aengaet, yegelijck can sijn goet vercoopen soo duur ende goeden koop als hij wil, mits dat het geschiede op de passer, en met Compagnies ge-eyck[t]e maat, voor sooveel de vaertuygen aan 't Casteel off in de cleene revieren leggen; op de revieren van Tello en Gresse insgelijcx met de Compagnies maat, ter plaatse die se daertoe bequaemst vinden. Dog en sullen de vaertuygen die naer Gresse gelicentieert werden, niet verre de reviere mogen oploopen, en konnen U.E. dan soo daer als op Tello somtijts eens laten vernemen, hoe 't er toe gaa, mits dat nergens eenigen inkoop van slaven sal geschieden als op de bazar onder 't Casteel; daer egter niet onder gemeent werden die luyden welcke naar Taneete, Marous etc. van der hand aff gelicentieert comen te werden, alwaer de coningen selve mogen toesien op het steelen en vercoopen van haer volck. Van 't betaalen van thollen en andere geregtigheden aen den Coninck van Maccassar, daarvan U.E. in het 11-de articul vinden aengeroot, dat is nu vervallen, zijnde den eygendom aen de Compagnie overgegaen. Sulcx blijft het in het believeen van de Compagnie ofte hun Edele op Batavia wat zij dienaengaende sullen believeen te statueren.

Onder de regeeringe van Maccassar en zijn noyt eenige tollen ofte gerechtigheeden betaelt, als alleen de naervolgende, te weten:

Ankeragie:

1 vaertuyg met een mast	1 maas
1 met twee masten	2 maasen
1 met 3 masten	2 1/2 maas mastgelt /
dan noch:	
1 cleene prauw	1 1/4 maas
1 grooter gemeene prauw	2 maas
	anckergelt
Tol voor den coninck:	
een vaertuygh van 2 vadem	2 taylen

spt9

een vaertuygh van 2 1/2 vadem 2 1/2 tayls en soo voort
de minder vaertuygen onder 2 vadem naer advenant.

Daatchio voor de coninck:

van elck picol weegbaer goet	1/2 maas
van elck bhaar aen de weger	1/2 maas

Vercoop van prauwen, voor de coninck:

Alle die beneeden off voor 50 maasen vercoegt werden, geven niet,

Alle die daerboven vercoegt werden, 2 vadem breet en 7 à 8 vadem lanck, daarvan wierd betaelt 17 1/2 maas.

Vertreckende prauwen, voor de coninck:

geven halff soo veel als boven, te weeten van 2 vadem 1 taels en soo voort.

Maer waneer slaven affvoeren dan gaff de prauw niet, alleenelijck mosten se dan betalen 1 maes voor een slaeff.

Verkoop van slaven, voor de tolken:
daervan geeff den vercooper 1/2 maas
item den kooper insgelijcx 1/2 maas

Regtvorderingen ontrent de sabandhaar:
yemand behulp versoeckende aen de sabandhaar tot inninge van eenige schult, daervan treckt den sabandhaar, deselve voldaan sijnde, voor sijn moeyte 10 per cento. En de tolken van elck teyl 3/4 maas.

Dogh den crediteur versoeckende dat zijnen debiteur alleen maar gade geslagen werd tegens verloop, betaelt daarvoor aen de tolken 1 1/2 maas per teyls.

Weggeloope slaven, die wedergebracht werden:
Indien tot Tello, ofte tot Glisson toe 2 maas ijder, /
Indien van verder 't zij hoe het is 4 maas

In voortijden mosten de Engelse opbrengen van elck stuck dat zij op hadden 't haarder arrivement 1 picol cruyt. Naderhand op 't gaan en comen der scheepen de koninck met een vereeingde bedagt werdende, is 't cruyt geven voort affgeschafft.

Behalve tevoore gedane beloften, soo deden zij op den 11-den october, onder anderen aen U.E. oock assurante toesegginge tot betalinge van een partije op 's Compagnies debet, ende dat se daertoe alles naer vermogen bijeen souden schrapen, maer off wel 't zedert nu en dan daerop is aengehouden, soo egter en is daervan niet gevallen. Voor weynig dagen quam Carre Canjer, met schaars 1000 maasen; hij was selve soo beschaamt, dat hij niet seggen dorst, en maacte wel staat weder terug te sulle gesonden werden. Dog daerna liet de coninck mij seggen, ick moste niet verstoort wesen, hij wist naauwelijcx yets bij malcander te krijgen, dogh al vertrock ick schoon, hij soude maken cort naa mijn vertreck, dat alles wel zoude sijn, sullende soo 't schijnt eerst haar ten rechten in 't gemoet wat verseeckeren konnen naar mijn affschoeyden en dan weder haare opgemaackte off gepackte bagagie beginnen los te doen, hoevende U.E. niet beschaamt te wesen den coninck tot het effect van sijn belofte te vermanen, en in die vermaninge aen te houden. Haer beroep op onvermogen is maar den ouden teem, van de réele effecten heeft den coninck in dit oorlogh niet verlooren, sulcx hapert het daer oock niet aen, en sijn alle zijne dachten maar frivool. Ick weet dat hij den coopman Mapulle uyt eygen beweeginge belofte heeft gedaen van denselven allesints te sullen helpen en soo hem somtijts een goede somma van nooden was, 't zij in silver, gelt off in ongemunt gout, dat hij maar behoefde te spreken. Dog dit was eer zijluyden het oppacken haeren goederen beganden in 't hoeft te krijgen. Insgelijcx Cronron, die hem mede selffs heeft geseht dat wanneer hij gout ofte kettingen coopen wilde, maar behoefde bij hem te comen. Het is gewis en zeeker dat het rooven en steelen des Bougijs veel tot haare irresolutie gedaan heeft, maer noch meer het rellen en kakelen van deselve, voornementlijck der bevelhebberen / en soo voort, onder de gemeene man uytstroyende, de Compagnie en onsen coninck hebben versproocken en vastgesteld Maccassar heel uyt te roeyen, en tot slaaven van de Bougijs te maaken; "maar off schoon den admirael nu vrede met U heeft gemaect, soo sullen wij Goa met alleman al evenwel comen plunderen," en diergelijcke meer, aan Cronron fundament genoeg gevende, om voor slimmer als dat te doen vreesen, en onder anderen tot het omwerpen der mueren te min te doen inclineeren. Dogh met ons vertreck sal dat gerel al uyt zijn. Zij weeten evenwel wel hoe vervaart de Bougijs noch voor haer bennen, en U.E. hebben oock ter selver tijt gesien, als zij met U waaren, dat se haar pretentie ten bijwesen van de koningen naauwelijcx derffden ophaalen. Nochtans was den ouden Coninck van Cayo selve gecommitteert om vanwegen Sopingh te spreekken, connende uyt ontsagh naauw geluyt slaan.

U.E. konnen de bondgenooten mede adsisteeren soo als 't behoort en gelijk daervan in de materien respectie is aengeroot, zijnde het inderdaat zoodanigh als niet verre voorwaerts in passant geseht is, dat de Koninck van Tello in alle schadens soowel de 2/5 participeert als in de conquesten ende voordeelen. Dan Zijn Hoochheyt heeft al onder de vrede van Bonaaye verclaart dat hij zig dat niet onderwerpen conde in 't reguardt van de gerooffde Xuleesen en Boutonders, alsoo hem daervan geene repartitie was geschiet, en versogt mitsdien dat hij daarin

mogte werden geadsisteert, sulcx het affwijzen der Boutonders daardoor te minder gefondeert soude wesen. Ondertusschen isser al mede niet gecomen van 't geene de koningen beloofd hadden, voorsz. 11-den october, in corte aen mij te zenden, om naar mijn goetduncken en pro rato aen de bondgenooten, op affcortingh van haare schult, uyt te deelen, 't gund haar wel vrijmoedelijck magh erinnert werden.

Weynich daagen voor het vertreck is de Coninck van Tello met zijn vrouw naar Goa geweest, sonder dat, tot verwonderinge, aan ons te hebben laten weeten, en heeft aldaer van den coninck zijn afscheyt genomen, keerende al ten eersten, naar gehoude maaltijt, terugh. Als ick mijne verwonderinge hier over liet te kenne geven, zeyde hij dat het door zijn volck versuymt was bekent te doen, en bleef darhalven niet in gebreken, doen den koninck ende den gantschen stoet uyt Goa hem visite quamen geven, daar ick den tolk Jan Japan heenen / sondt, omme soo lange present te blijven als die van Goa daar waren, en te hooren welcke discoursen daar omgingen, die van geen belangh zijn geweest, als eenige koele complementen van afscheyt. Sulcx al vroeg in de namiddagh, naardat se hadden gegeeten, weder vertrocken. Even te vooren zeyde alleen Cronron tegen Tello, ons volck van Goa die haar naar harwaerts hebben begeven, dienen weder naa Goa gesonden, waerop den coninck niets ten antwoord gevende, had Cronron vervolgt: 't is wel dan, die niet komen sullen wij hier in Tello laten dootslaan, en vrouwen en kinderen tot slaaven vercoopen, 's nachts eer ick 's morgens naar boort ginge, quam Deyen Mangappa, seggende verseeckert te zijn, en dat het volck daertoe oock al bijder hand ende gereet was, soo haest maer de scheepen souden vertrocken wesen, dat die van Goa, Tello souden comen overvallen, 't gunt hij zijn broeder den Coninck van Tello had bekent gemaect. Maer denselven had hem tot mij ge-
 adresseert, als latende zijne negerye onder de sorge van de Compagnie. Het zijn naar allen schijn maar uytstroyselen ende het ontsagh van Cronron is soo groot, dat se datelijck verbaast bennen voor het alderminste gerugt, niet te dencken wesende dat die van Goa in den staat daer se in zijn, lust sullen hebben yets van soodanige natuure bij der hand te nemen, en daermede dese vrede, soo niet geheel gebroocken, ten minsten een groote knak te geven, naer men het dan come te vatten. Want zij door 't inleggen van ons volck niet onbewust en bennen, alsdat den Koninck van Tello staat onder des Compagnies bescherminge. Evenwel is noch ten selven dage onderlinge verstaan, vooreerst omme de luyden te moedigen, benevens den Hollandtsen sergeant en 12 soldaten aldaer in guarnisoen te leggen den capitain Baccary met 40 van zijne Tarnatanen; daertegens weer onder 't casteel treckende, om hier de reste te commanderen, den luytenant Aly. Waermede Dayen Mangappa voort welgemoet scheen, zijnde dese vergrootinge van 't guarnisoen wel maar soo geordonneert, voor eerst en bij provisie, maer zoo U.E. oordeelen naar mijn vertreck goet ende noodigh te weesen, dat'er voort, tot het wederkomen van de bondgenooten, soodanigh wert gecontinueert, daar en sal mijnes eragts niet aen verbeurt wesen. Want Baccary sal al echter tot de werken ginder oock contribuieren kunnen, het zij dan met koolbranden, soo het op Tannakeka niet aengaet, met atap te maken, met clappus houten te versorgen, off yets / diergelijcx. U.E. moeten voorts hem en onse Nederlandtse melitie daertoe houden, dat gelijk se ginder zijn om de luyden voor overlasten te beschermen, en tot het bewaaren van de negerye, zij selve oock het volck geen overlasten doen; niettemin op alles acht slaande, watter om gaa, en hoedanigh die van Tello haer comporteren in den dagelijcxen ommegang met die van Goa als andersints, scherpe agt nemende op de dagelijcxen frequentatie, voornementlijck tusschen de grooten.

De Nederlandtse sergeant sal het oock zijn werck moeten zijn bij aencomste van de rijsbrengers in de reviere, dat daer alles wel en ordentelijck toegaa, en dat den aanloop van die van Goa niet te groot werde, dewelcke haer gerieff met veel meer gemack tot Gresse connen haalen. Een geschickt taalkundig Hollander, 2 à 3 soo U.E. noodigh vonden, onder het aenwesen van de rijsvaartuygen aldaar te plaatsen, mogen daertoe wel werden uytgesocht, al was het oock maar om ons gesagh en jurisdictie daer te gewinnen.

Het gesagh van Tello is ten pricipale verbleven aen des conincx broeder Deyen Mangappa voorgemelt ende aan den Gelaran Depatto. Den laasten, naer ick mij geïnformeert vinde, is nu heel Compagnies gesint, en den eersten, segt Callamatta, insgelijcx, hoewel het tevooren mede al van de meeste aandringers zijn geweest om den Coninck van Tello weder aen de Maccassarse zijde te doen omslaen, waerom nu te meer op haer gedoente regard dient genomen te werden, hoewel staande het afsijn des conincx, al waeren zij het oock gesint, voor eenige simpele perten niet veel te vrugte zij, 't gund echter geene achterloosheyt en soude connen ligitimeren. Deyen Maroepa resideert daar oock, sijnde in dit laaste oorloogh ge-erigeert door den Coninck van Goa

tot Crain Dipatto. Het is geweest de voorneemste van de Koninck van Tello oversten ten oorloge, en inderdaat wel den wakkersten van alle die ons op Maccassar bekent is, dog legt nu gants miserabel aen een scheut in de enckel voor Sadrebone gecregen, gelijk bereets daar in passant is aengeroot. Wij hebben hem tevooren niet min in extime gehouden als hij bij zijn heer ge-extimeert was, op wiens gemoet hij ongetwijffelt meer vermogen hadde als yemandt van al de reste. Dan hij zijnde vermaagtschap door zijn vrouwe aen de Coninck van Goa, en soo 't schijnt vrij wat aengehaalt bij Crain Cronron, hoeft met Lincques de aldereerste / bereydselen wel helpen maaken om Tello weder van de Compagnie aff te rukken, niettegenstaende hij albereyt door miltheyt aen ons was geobligeert. U.E. mogen op desens doen en laten al mede speciael regard nemen, meriterende van onse kant geen vrientschap nog vertrouwen. Onse meester is over de wonde oock geroepen, en heeft se eenige daagen waergenomen, en gehouden in den staat daer se was, soo hij naeder versoeck om een meester komt te doen, sal het hem op die wijze wel mogen geaccordeert werden.

Indien het geviel dat de Coningen van Goa en Cronron U.E. quamen aen te spreecken, gelijk misschien gebeuren zal, want se het al hebben gedreygt te doen bij mijn aanwesen soo se maar hadden derven aen 't casteel comen, om haar volck dat se seggen uyt Goa onder onse jurisdictie te sijn overgecomen, weder te doen vertrecken, soo hebben U.E. daarvan te ignoreren, zeggende dat U daarvan geene en zijn bekend; gelijk oock in effect mij van geene andere bewust en zijn als van 2 swaagers van Deyen Maleeuwa en haar familien, zijnde beyde capitain van 't vendel volcx geweest, onder de Maccassaren. Ick hebbe deselve in geen bescherminge aengenomen, maer toegestaen dat se vermogten onder onse jurisdictie haar neder te slaan, en dat wij, wanneer se opge-eycht wierden, haar niet souden forceren. Zoo dan van die van Goa aanwijnsinge geschiet van degeene waerop deselve pretenderen, is maar te antwoorden, dat zij daerom dienden te hebben gesproken terwijl ick hier was, en dat het nu boven U.E. vermogen gingh daarover te disponeren; sulcx dat sij dat nu mochten in 't selve weesen laten, tot de wedercompste van haare gesanten. Daer zijn, naar allen schijn, als gesegt, onder de Bougijs veele uytgewekene uyt Goa. Die van selve weder naar Goa retourneren willen, hoeven mijnes achtens niet te werden opgehouden, 't gundt darhalven de Bougijs haer niet en mogen aanmatigen. Maer yemandt die geen gecochte slaaff is, tegen danck weder over te geven, daertoe en zijn wij niet verbonden, en dat sullen de Bougijs insgelijcx haer niet hebben te onderwinden.

De bergluyden van Chinrana zijn dienstbaare onderdanen van Goa, daer wij niets op te pretenderen hebben, oock niet op 't / volck van Touraaya. Poelbancky dat conde gedisputeert werden, omdat se met die van Tourata aen onse zijde overquamen. Daarvan is niet speciaels vermeldt in t contract, als onder generale termines, en deselve bennen zedert weder overgefallen, en aan de zijde van Maccassar gebleven. Wij laten dat nu soo. Maer Badjing is uytgedrukt in 't 19-de articul, en daarvan is gerenunchieert, sulcx werden die bij vervolg onder onse vijanden aengetekent. Welcke andere onderdanen Maccassar voort nog voor de zijne aensiet, daarvan en is geen openinge gedaen, 't gundt indertijt moght geschieden, wanneer daarover geconfereert comt te werden.

Wat nu de regeringe van Maccassar volgens de contracten nog al geobligeert is, en vereyscht hier geen naarder deductie. U.E. hebben deselve in handen, dienende voort meest tot snoer waarlangs heene zij haare gangen dienen te rigten.

Sterckte van Maccassar in voortijden.

Goa en Tello, begrepen ten principale van de revier van Glisson aff tot Tello toe, worden geschat, dat in effect aen eygen volck, ten tijde der generale wapenschuwinge voor het vertreck der vloote anno 1666 naar Bouton, soude konne hebben te been brengen ongeveer

3000 coppen, en meer niet; die van Touraaya

1000 coppen, ende voorts van Poelonbancquy ende Badjingh

2000 man; dat als inwoonders van Goa, Samboupo etc. genoechaem te rekenen waeren, insgelijcx oock groote meenichte Touraters, en andere Celebesse volkeren parmanent in dat district haar onthoudende, waeronder zij hadden 6000 musquettieren, en de Maleyers met haare dienaers, bequame krijgsknechten, ruym 2000 musquetten, onder 4000 man. De vloote op Bouton geslagen zijnde, wierden onder de Maccassaren en haare onderhoorige noch bij naeder monsteringe 't onser wedercomste op de custe, bevonden ruym 4000 musquetten. Ick houde het oock daarvoor, datter op Bouton wel ruym 1500 à 2000 stucx soeck geraackt zijn, soo die in handen van de Compagnie, de Bougijs en de Boutonders vervallen bennen, als die se selve in 't

water gesmeten hebben. Invoegen dat de Coningen van Maccassar, naar de geloovlijkste rapporten, 't onser eerste landinge op Glisson zoude sterck geweest zijn, / ongereekent de besettinge van Samboupo, Goa, Tello en alle de andere forten, ruym 5500 schietgeweeren onder een leger van 30 en 40.000 coppen. In wat staat deselve nu bennen, dat blijkt oogenschijnlijk. Begrootinge kan ick daarvan niet perfect doen, noch zij oock selff niet. Naar 't gevoelen van degeene die meest behooren kundig te zijn, soudent onder de Coningen van Goa [en haren aenhangh], (Tello niet mededaeronder begrepen) connen uytgemaectt werden ongeveer..... stucx schietgeweeren, maer sonder behulp van die van Chinrana off elders van buyten niet wel soo veel bequaem volck om se te kunnen voeren, jaa in 't geheel wel niet boven 12 à 1500 man ten hooghsten. Sadrebone schat men doe ter tijt in zijn vigeur op 6 à 700 man; nu en sal het, soo gesustineert wert, niet boven halff soo veel zijn, vermengt met weynig schietgeweeren. En Tello houd men op jegenwoordig vermogens te zijn stucx roers ende musquetten, en ontrent niet boven man. Altoos wij hebben gesien dat het gevolgh van selffs de coninck, en voornementlijk van de grooten, heel cleen is, zijnde dat van Cronron nogh wel het grootste. Daerenboven sijn se gants ontbloot van paerden, soodat ick de Coninck van Maccassar eene, door genoechaem onbeleeft aenhouden, genootsaectt waer te vereeren. Die paerden hebben, mancqueert het weer aen grashaalders, te welcker materie ick hier moet notere, dat den admirael der Boutonders zijnen zone, gegaan zijnde om de zoone van Crain Poppoe een visite te geven, aan de vader vroeg waar hij was, en kreeg ten antwoordt dat hij in 't velt gagaen waare, om gras voor sijn paart te snijde, 't gunt nochtans is een voorneem prins van den bloede. Soo men nu woude vragen, waar al dit groote volck daar Maccassar van plag te krielen, vervaren mocht zijn, daerop connen wij selve voor een gedeelte antwoorden, dat er veele gesneuvelt, van sieckte gestorven, en van honger vergaan, mitsgaders veele gevange, voor slaaff vercocht en vervoert zijn, andere met meenichte hier en daar naertoe gewecken en verstroyt, waervan men gelooft datter wel veele zullen retourneren, indien 't landt in ruste blijft, maer niet in cas van toevallend oorlogh, off het moste heel voorspoedigh zijn. Inde materie van Marous, en in de brieven van ginder successive in het laast gecomen, vind men dat veele uytgewekenen haer erhouden in de / gebergten van Chinrana; daervandaen soude oock in cas van beroerte, voor Maccassar de meeste verwachtinge weesen. Maar dat digtbij gelegen volck verloopt weder zoo ligt, en veel lichter als zij comen, besonder als het niet voorspoedig gaat, daer wij nu en dan al mede de blijcken van gesien hebben.

Dit is nu soo gediscoureert uyt den hoofde van de omsigtighste genomen informatie, meest naar waerheyt gelijkende, gelijk het oock niet verder in alle andere verhandelde materie en magh werden aengemerckt, maer niet uyt ondervindinge. En al was 't oock zoo de waerheyt, soo en moet noch en magh men daerom niet te zorgelooser zijn. De zekerste en voorzigtigste maximen van politique en belliqueuse off oorloghs personagies vint men en in en voor onsen tijt soodanigh, dat men tegen een geveinst vrund en openbare vijandt die men reputeert van cleyn vermogen, sig noch altoos stercker wapent, en scherper toesiet, als men gelooft dat sijn craght en opsight is, hoedanigh de minste abuysen begaan werden

Van Cronron heb ick ampel gesproocken, zijnde allenthalven gebleecken, dat hij is parthije van de Compagnie, ten minste enkel en alleen den veroorsaker van 't laaste oorlogh. Maar off ick wel nieuwsgierig ben geweest te mogen weeten, waerop sijn quade genegentheyt rust, soo en ben ick dat echter op heden niet wijs geworden. Om 't geloove en is het niet, want al is hij gebaert, soo en sal hij sig daerom niet ophangen laten. Soude hij zijn opsight hebben, naar 't gevoelen der Maccassaren hiervooren genoteert, dan was hij soo seer Compagnies parthij niet, maer hij mogt hem dan wel openbaren, dat se hem niet naer Batavia largeren, ontschiet mijne gissinge niet. Het zij soo 't wil, hij had evenwel wel behooren te gaan. Ick heb oock ten dien eynde den admirael der Boutonders aan Crain Poppo nog onlangs gesonden, en gerecommandeert tesamen bij Cronron te gaan om hem rondelijck aen te seggen, dat hij qualijck dede, zig verdagt makende bij de Compagnie en bij zijn landgenooten, en behalven dat veroorsakende een heele beroernisse onder 't arme volck. Soo hij ergens eenige swarigheyt in maacte off becommert waar, dat hij 't mij conde verclaren, en dat ick hem dan welligt daarvan coste vrijmaken. Jerenica en Wello waren dit present, en scheenen daerin groot bevallen te nemen. Dus waren zij gereet om mede te gaen. Dog hij was niet thuys, wierd egter overal gesogt, en gevonden bij eene van zijn concubijnen in slaap. Jerenica eerst, daernaer Wello gingen om hem / te roepen, maer niemand dorst hem wecken, dus was de reys voor niet. 't Is hem egter 's anderen daegs door den tolck Jan Japan meest soodanigh uytgelegd. Dan hij en beantwoorden het niet, en zeyde alleen dat hij het wijff lustigh had affgeclopt. Terwijl hij nu blijft, soo zullen U.E. sijne proceduren sorgvuldig moeten gadeslaan, en egter geen de minste defidentie laten blijcken. Bij ontmoetinge, en terwijl der dogh

gemaant moet wesen, zout ghijlieden, een van twee, maer niet teffens, hem ten dien eynde wel eens besoeck konnen geven, en U daerin seer vriendelijck gelaaten, hem oock weder uyt noodigende. Ick twijffel niet, nu ick weg ben, off hij sal U bet als eens comen bezoeken, dat wel geschieden magh, maer sonder veel gewapenden omslag, gelijk nu al in gewoonte is, en waarbij het oock moet werden gehouden. Hij heeft mij oock door Carre.... laten seggen, dat ick vrij versekert mogt zijn, dat hij met U.E. alle goede vriendschap en ommeganck soude houden. Indien 't geschiet en van goeder harten, het sal goet wesen.

De Coninck van Goa soude gewiselijck in zijn harte blij wesen, was hij maer van hem ontslagen. Dit sustineert ijgelijck een, en stellen het oock vast, mitsgaders dat hij dan wel vriendschap soude tragten te houden, al en waar het oock maar uyt vreesse. Jaa daer soude oock wel wat genegentheyt connen groeyen, indien hij nu en dan wat voordeel began te doen, daar hij dan ligt en buyten prejuditie van de Compagnie wat in geholpen coste werden, maer hij is thans, och arme, zijn eygen meester niet. Den Coninck van Tello is nu soo verre, dat hij zig aen de Compagnie gelege laat, en beyde de andere in wantrouwen heeft, gelijk zij hem oock hebben. Jaa hij hout Cronron voor sijn absoluyten vijand, in welck wesen men denselven dient te onderhouden, en die jonge wortel met goede sorge te cultiveren.

De Coninck van Sadrebone is nog jong en wulps, tusschen 18 en 19 jaar out. In 't laaste oorloogh heeft hij wat reputatie van dapperheyt off altoos ontsagh onder die van Tourata gecregen. Hij is mede vrijmoediger gewerden, als hij plag te zijn. Naar de gemeene opinie soude hij oock niet heel quaadaardig, en mede niet heel scherpsinnig wesen. Dan ick en can van hem met geen ervarentheyt spreken. 't Ontnemen van sijn wijff legt hem seer dwers in de keel. 't Is oock een quaet feyct van de Coninck van Tello, en noch hebben meer van Cronron.

Crain Lincques is een man van groote verbaastheyt, omdat hij is van groote lieffde tot een lang leven, om 't welck te behouden hij, naar / mijn gevoelen, noch wel drye mael van parthij soude veranderen. Maer zulcke zijn der sooveel. Hij is niet onverstandigh, en oock niet onervaren in de dingen van Maccassar, mede niet sonder glorie. De Portugesen en Maleyers reputeren hem voor goetaerdigh en niet seer begeerig, dog nu is hij arm, maar oock noyt seer rijk geweest. Indien het aan onse zijde wel gaa, isser geen dencken, dat hij sal veranderen, en soo lang magh hij oock den Coninck van Tellos landbestierder wel zijn, maer anders niet sonder becommeringe ofte naadagt. Niet verre voorwaerts is geseget waerom dat hij van affcomst minder is als Cronron en d'ander princen.

Crain Poppo is een trouw minijster van sijn heer, een onberispelijck onderdaen, een man van geloove en sagtmoedigheyt. 't Gemeene best betracht hij en ziet seer ongeerne de proceduren van Cronron. Hij is halve broeder van Patengelo. En sal ick voorts hier vervolgens noch aanwijzen, voor sooveel ick weete, wat konings kinderen op jegenwoordigh, soo onder Goa, Tello als Sadrebone, werden gevonden.

Biema

De cituatie van dien blijktt bij de zeecaerte, leggende meest regt zuyde van Celebes en can 't gantsche jaar door aff en aen bevaren worden. 't Is een vrij, eygen land altijd en altoos geweest, pretenderende jurisdictie onder de heele custe van Mangraay op t eyland Ende etc.

40

spt 10

de Coninxkens van Sapy, Tambora, Sangera off Cora, altemael met Biema op het groot eyland Cumbava (gelijk het in de kaart genoemt staat) gelegen. Maer in effect soo sorteert daeronder Sapy voorsz. en 't eyland den Goenong Apy, leggende op 't oost ende een groote mijle van de wal.

Staande het gebied van deese coninx vader, nu ontrent 50 jaaren geleden, hebben de Maccassaren onder de regeringe van den Coninck Toameene Rigocane ende den vermaerden rijxbestierder Toameene Reagamanna haare magten oock darwaerts uytgeset, ende het landt van Biema aen de Maccassarse croone schattinghschuldigh gemaect, ter selver tijt oock Dampo, naaburigh van Biema, en op dat eyge eyland, maar een apart coninckrijk independent d'een van d'ander, tesamen getaxeert werdende op 1000 catty / in drie jaar te betaalen, off anders voor altoos, even gelijk voor van Saleyer is aengeroot. Doch naar de verrassinge van Pannekoka, ende de revolutie der Bougijs, stonts daerop gevolgt, is Biema alleen daarvan absolutelijck vrijgesteld, en in een broederschap aengenomen, om daardoor deselve tot de gewisser vriendschap te verbinden, behalven dat die van Biema nu al door huwelijck met de regeeringe van

Maccassar te meermalen verbonden waren. Want naar de opgemelte onderwerpinge troude de Coninck van Biema met de suster van Rigocanes voorneemste vrouwe, moeder van Papan Batoene, daer de jegenwoordige Coninck van Biema bij geprocreëert is, sulcx dat hij en Papan Boetoene zijn geboren van twee susters. Daerenboven is denselven eerst getrouwt geweest met Crain Bontejene, dochter van Batoene, en naderhand met de weduwe van deselve, zijnde de suster van Crain Lincques, dat nu oock zijn vrouw is, d'eerste al over 13 jaaren verlaten hebbende, behoudende uyt dat huwelijk vier dochters, en een sone, daarvan een dochter is gestorven. De outste is getrouwt geweest met Crain Sadrebone, doch door Radja Tello van den man aff, en nu onlangs, cort voor de vrede door inductie van Crain Cronron, ten wijve genomen. De zoone heeft de dochter van Cronron gehad, maar heeft se op Biema verlaaten, wesende weder hertrouwt met de dochter van Turilia Gompo. Een andere dochter heeft gehad de zoone van Cronron genaemt Deyen Matiero, gewonnen bij Creyen Tommesongo, laast weduwe van Crain Pateene, een dochter van Crain Zemanna; dewelcke op Bouton in onse handen gevallen zijnde met haaren zoone, den jongen Coninck van Loebou, naar Batavia versonden is; en Dayen Matiero in dit laaste oorlogh op Taneete aen onse zijde overleeden, hebbende die vrouwe lang tevooren verlaten, wiert deselve aengenomen bij Tatara, zoone van Crain Linques. Dees heeft daerbij een kint geprocreert, en daernaer mede geabandonneert, wanneer se met den Coninck van Dompoo is getrouwt, hetwelcke huwelijk nu noch in weesen blijft. Een andere dochter heeft gehad tot haaren man Maminawan ofte Deyen Mangeliëqui, zoone van Crain Cronron, zijnde ongeveer 11 maanden geleden gesepareert. Zij is nu jegenwoordigh in den staat van weduwe, bij haer suster de Coninck van Tellos vrouw; en haar man weder getrouwt / met de dochter van de Coninck van Goa, genaemt Soango, volle suster van Crain Bizeey en Crein Sadrebone.

Het heeft geleecken alsoff Dompoo aen Biema onderhoorig waare, en inderdaet die van Biema scheenen uyt den hoofde van hare alliantie met Maccassar hun al yets-wes aen te maatigen. Maer die van Dompoo, nu ontrent 35 jaar verleeden, stelden haer daertegens in postuer, en gerochten vervolgens in wapenen; onder welck bedrieff veele Biemaneesen geen behaagen nemende in de maniere van de regeeringe die haer koninck begost hadde zedert het allieren met Maccassarse vrouwen, toevlugt tot Dompoo namen. En dies te eerder verviel Biema in onderspit, dog kregen onder Crain Xuly, te dier tijt een van de Maccassarse vermaerste bevelhebbers, en groot-gouverneur over 't heele eyland Cumbava, secours van Maccassar. Dan alsoo Dompoo verclaarde tegens Biema en niet tegens Maccassar gewapent te wesen, stelde sig Xuly tot middelaer, doende de uytgeweke Biemaneesen naar Dompoo weder overgeven en Dompoo erkennen voor vrij en independent, soodanigh als het oock bij de Maccassaren altoos was aengesien, schoon zij met Biema tesamen haare schattingen oprachten, behoudende alleen Biema de rang. Evenwel naar opgenoemde huwelijk tusschen de Coninck van Dompoo en de dochter des Coninck van Biema heeft sig den eersten ootmoediger gedragen en even als offer jurisdictie over hem was.

Ick hebbe gesegt dat dese landen in absoluyte vrijdom etc. herstelt waaren, gelijk oock in 't regard van andere landschappen, wel sal sijn geleezen, doch echter is die broederschap niet soodanigh geweest off de Coningen van Maccassar bennen noch altoos de outste gebleeven en hebben uyt dien hoofde al vrij wat gesags over behouden. Darhalven koste den Coninck van Biema oock niet weygeren de laaste expeditie naar Bouton des jaars 1666, mede bij te wonen met mannen van de zijnen, daeronder gereeckent is geweest den Coninck van Dompoo met zijn volck, maer om geallegueerde oorsake, als sonder name, en gereeckent in eene nombro met die van Biema, aan welckes coninck den Domponees mitsdien sooveel respect droeg, dat hij, wanneer deselve bij mij op eenen banck zat, bleef op de grondt nederzitten, gelijk de andere coninckens van Zangera, Tabora etc.

Over de opgemelte expeditie had de Coninck van Biema naast Montemerano het opperste gesag, met acte van survivance in cas van des laastens overlijden, zijnde U.E. al gebleeken dat hij / darhalven mede was een van de contractanten van 't vooren geïnserieert contract, met de bevelhebbers der Maccassarse vloote gemaect, en hoeverre hij daerin voor sijn particulier is geweest verbonden, waarin ter saecke voorsz. en voorts al vervolgens die van Dompoo, bij onse schriftuere wel niet genoemt, maer niettemin, als onderhoorige van Biema, zijn gemeynt geweest; sullende in desen niet behoeven ge-extendeert hoe het zig wijder met die van Biema etc. hebben toegedragen, alsoo daarvan in 't breede is te vinden in de affgaende schrijfboeken onder dato 28 julij, 2 october, 3 dito en 9-den november 1667, item 15, 16-den maart ende 30-sten april 1668, mitsgaders bij het translaetboeck, onder dato 3-den september, 24 october, 2-den november 1667, en 23-sten april 1668, soo bij de memorien tot regelement de darwaerts gesonden opperhooffden der scheepen en de brieven aen de regenten medegegeven, als bij de respective antwoordens vandaar ontfangen, en onse missives aan de

Hooge Regeeringe tot Batavia overgesonden. Daerin consteert de enorme moort in 't affloopen van de chaloupe den Doradus, door den Koninck van Biema en die van zijnen aenhang begaan; om welck gruwelijck misdrieff U.E. oock in het contract van Bonaaye bij het 15-de articul vinden uytbedongen, dat de regeeringe van Maccassar souden hebben over te leveren den selven koninck en alle andere die met hem daeraen schuldigh waren, en waeronder U.E. als de voorneemste genoemt vinden den Coninck van Dampo ende de Koningskens van Tambora ende Sangera, voorts verscheyde andere ten getaale van 25 koppen in 't geheel. Sulcx hadde Crain Lincques en andere Maccassarse commissarisen, den 17-den november 1667 voor ons gecompareert zijnde, tot een finale affhandelinghe van het contract den 18-de dito absoluyt geslooten, last om een teken van welmenentheyte ter negotiatie te thoonen, doe meteen den Coninck van Biema, Dampo ende Montemerano aen ons over te geven, wesende al eenige daagen tevooren op gedaane advertentie van onsentwegen bewaackt gewerden. Maer als wij sonden om d'selve te gaan overnemen, waren se ter vlucht wegh gereden, dat een groote alteratie in de onderhandelinghe bijbragt, schijnende de voorsz. commissarissen daerover ten hooghsten ontstelt, doende stonts aan dieswegen bezendinge aen haare koningen met advertentie dat wij declineerden voort te vaaren, de fuge houdende voor gepremediteert en niet sonder haer voorweten, daer de affgesondenen groote protestatien / tegens medebrachten, met sooveel beloften en versekeringen deselve off levende off doot in weynige daagen tevoorschijn te brengen, dat wij ons daermet wel conden vergenoegen, naerdien se andere poincten te minder bekibbelden. Echter ten aensien op den 18-den deselve noch niet waren gevonden, is met een naeder 28 articul de regeringe verbonden, bij gebreke van de persoonen selve, dan haer ouste zoonen te moeten tot borge in Compagnies handen stellen, 't gunt al mede niet is geschiet; oock niet behoorlijck gevigeleert om de vluchtelingen te attraperen, sulcx dat se beyde haar salveerden, genoechaem met ooghluyckinge, naar Mandhaar, daer U.E. al is aengewesen, dat Montemerano zig nog onthout. En den Koningh van Biema en Dampo gerochten met een gehuert vaertuygh der Badjos naar Biema. Cronron deed ons wel aanbod van twee zoonen, d'eene van Montemerano, en d'ander van Biema, maer dit zijnde kinderen geprocureert bij vrouwen van geringe stam, wierden gerefuseert, te meer, omdat het een maer was een kint, en 't ander een jongen van 8 off 9 jaar, beyde heel zieck, hebbende Cronron den erfzoon van Biema, genaamt Maparaboe, als sijnde, gelijk gezegt, met sijn dochter getrouwt, mede naar Biema wegh gemaect, hoewel hij altoos bleeff persisteren, daeraen onschuldigh te wesen. D'andere Coningen van Langera etc., en 't verder gevolg waren staande de onderhandelinghe al tijdig doorgedaen, zonder dat ons oock van die meer als eenen Boemy Pertiga, bloetverwant van den Coninck van Dampo is geleverd, waervan in den onsen van de eersten december 1667 aen hun Edele advijs is gegeven, en met een dat se geen andere van die moordenaren meer konden ontdekken, wat moeyten zij oock al gedaen hadden, en nog deden. Desen was ons te beter bekend, omdat hij is geweest altoos in 't geselschap van den Coninck van Biema wanneer hij op Tertholen quam visite geven, en mede bij den selven in zeer goede extime. Hij wiert al ten eersten scherp geëxamineert, eerst met sachtigheyt, en daerna met hardigheyt, oock selve onder belofte van zijne vrijdom, indien hij rechte openinge quam te doen van den toedracht der saacken. Maer offschoon hij vijff maenden in hegtenis bewaert wierde, en onder dien tijt tot verscheyde maelen in diverse manieren verhoort is, soo en conde men in 't laaste niet meer van hem te weeten krijgen als in 't eerste, namentlijck dat zij met de chaloup den Doradus van Glisson opcomende naar Batta-Batta, om met mij te spreekken, sterck in 't / geheel 20 coppen, heel niet quaats in den zin hadden, maer dat niettegenstaende de goede tijdinge naar haren wensch uyt Biema ontfangen, ende het genooten vriendelijck onthael bij mij aen boort, de vier koningen weder met deselve chaloup afvarende naer Glisson, onderlinge goet vonden die occasie waer te nemen, om soodanigh weder op Maccassar en bij die coningen in vrientschap te geraecken, sonder dat hij in de discoursen eenige andere oorsaecke ofte waerom had opgemerckt. En gelijk hij sig zeff ontschuldighde van mede handdadigh te sijn, alsoo verclaerde hij mede, dat de Coninck van Biema hem niet vermengen woude, zijnde de zaeck door de Coninck van Dampo ende de Koninckkens van de Sangera en Tambora niet alleen eerst voorgedragen en aengedrongen, maer oock door die drie met adsistentie van den laastens dienaar en twee andere genaamt Souca en Soury ter executie gestelt, hun behelpende met vier crissen en een parrang van de seven nieuwgecomen Biemanesen, die op 't versoek des coninck gelicentieert waeren mede naar Vlielandt te moge varen, ons onbewust wesende, dat de schipper van Vlielandt met de voorsz. coningen, diens ordonnaire gevolg uytterlijck geordonneert was op 3 à 4 coppen, die reyse sooveel volcx in de chaloupe had laten medegaen, waervan oock des chaloups stierman de minste notificatie niet dede, niettegenstaende hij bij mij maer met sijn gewoone suyte van 4 man verscheen, latende de rest binnen de chaloup, schijnende door het vertrouwen dat dese coningen bij ons hadden oock d'een soo wel als d'ander te minder

zorgvuldigh te zijn. Hebbende naar apparentie het chaloupsvolck noch te minder achterdaght, ten aensien deselve rijcklijck bedeeft wierden van de dingen, welcke voor de Coninck van Biema per de Zeeridder gesonde en in de chaloupe overgenomen waren, behalven dat het oock van onsen last was (onvermindert nochtans alle goede toeversicht) Zijn Hoochheyt allenthalven wel te accommoderen. Want ons interest en 't zijne, naar ons opinie, al meest vermengt zijnde, en conden wij geene gedagten nemen yets diergelijcx van hem te ervaren. Jaa wij waren al van intentie, denselven soo hij het quame te versoecken, naar Biema te licentieren.

De onse zijn op de chaloupe sterck geweest 9 Hollanders. Het eene quartier lagh te rust, het ander dat de wagt waernam was exepto den eenen die aen 't roer stint, voor op de plegh, onbecommert en speelende met eenige van de schelmen, dewijl de / maan licht en helder doorscheen. En onder dit speelen beganden de vijff voorgeciteerde haer voornemen ter executie te leggen. 't Gerucht maecten de slaapende wel haest wacker, maer sij waren overmant. Vier sprongen datelijck overboort. D'andere met de messen die se in de sack hadden, verweerden hun so veel se mochten, zoodatter twee schelmen om hals rochten eer se haare moort volvoerden, de lijcken in zee werpende. Dogh ontkende hij wel expres zoodanige mishandelinghe als ons des anderen daegs quam blijken, aan eenen van de matroosen die voor de boeg van 't Hoff van Zeelant doot wierd opgevist, beknot van d'eene arm en van zijn schamelheyt, voorts seer gruwsaam geslagen. Aldus van de sloepe meester wesende waaren sij verlegen, en den lichten dagh quam aen eer zij daar met aan strand gerochten. De stuckjens smeeeten se in zee, de musquetten en houwers namen zij met haar aen landt, en de Maccassaren die se daer omtrent vonden, staecken den brand daerin, soo haest sij twee off drij van onse schuyten zagen daerheen komen. Dog het onthael, wanneer zijluyden voor den Coninck van Maccassar quamen, niet soodanig wesende als zij haer hadden ingebeelt, verclaarde hij dat niet alleen de koningen maar zij alle mede groote roucoop over het feyt gevoelden, voornementlijck als het zig tot vrede begande te neygen, zulcx dat sij alle, staende de onderhandelinghe, als gesegt, elck een goet heenkomen sochten, mits welcken hij (ten eynde toe) swoer bij hoogh en leegh, niet te hebben geweeten, warwaerts de andere hun vertrocken hadden ofte nogh onthielden. En wierd ten laasten op den 24 april 1668, gelijk blijkt bij de resolutiën, verstaen dat hem de rechterhandt afgehackt, en dan voorts over boord in zee gesmeten en verdroncken soude werden, gelijk geschiet is.

Een vrouwe, mede in de chaloupe geweest hebbende, wierd ons oock cort naar de vrede weder toegebracht. Dese zeyde hem in zijn presentie, dat hij zig noch niemandt conde ontschuldigen, dat alleen den Coninck van Biema wel in de tente was gebleven, maer dat hij egter tot de zaack geconsenteert, ende haer gedreygt hadde mede te doen dooden, zoo se eenige rumoer maackte, houdende de tente vast toegeslooten, zoo haest de andere koningen tot verrichtinge van 't feyt waren buyten getreden; confirmerende, doen het beschickt was, dat se geen remedie wisten met de chaloup aan de wal te geraaken, en darhalven al tesamen vaststelden indien se ontijdigh van de morgenstond overvallen wierden haar te waater te begeven, daerom oock de stuckjens hadden in zee gesmeeten, sonder dat haer van de zaaks hoedanigheyt / yets anders bewust waar, doordien se halff doot van anxte onder de actie, met den Coninck van Biema in de tente zat.

Twee van onse schuyten, onder bescherminge van 't canon der galeye, quamen de chaloupe aen boort, naar 't opspringe van de tente, zijnde voor noch heel in wesen tot aen de tente toe; en off wel nauw toegekeken wierde, soo en vernam men nergens eenig bloet ofte oock eenig teecken van zulcke massacre, dat ons voor die tijt deed presumeren, dat misschien de Nederlanders gevangen mochten zijn medegenomen.

En dewijle 't fleuytje de Zeeridder den 3-den september 1667, hoewel volladen met buffelbeesten en andere verversingen sonder betaling te begeeren, van Bima met seer vriendelijcke brieven van Turilia Gampo ende de vordere regeeringe in de vloote waer gearriveert, om waervan communicatie te doen, den coninck tot ons waer ontboden, oock met hem goetgevonden andermael en ten eersten besendinge naar derwaerts te laten geschieden, waartoe hij de brieven aannam te sullen gaan verveerdigen, ten welcken eynde hem, op zijn versoeck, mijnen Biemasen schrijver noch wierde medegegeven en gelijk als gesegt, de 7 Biemanesen met de Zeeridder hier gearriveert, soo waren wij egter niet buyten bedencken dat hem hiertoe, door heymelijcke brieven, uyt Biema selve eenige aenleydinge mogt wesen gegeven. Maar eenen ouden tolck, op Bouton in onse handen gevallen, die met de Zeeridder naar derwaerts gegaen en wedergekeert was, deed daervan soo veel contrarij verseeckeringen, dat wij hem eenigh geloove mosten geven. Dies expedieerden wij den 3-den october de Zeeridder en Nieuwendam weder naa Biema, item den voorsz. tolck mede, met een ampele notificatie hoe het zig hier met haaren coninck etc. hadde toegedragen, mitsgaders hoe dat eene prauwe harwart gesonden, in onse handen vervallen en 't volck daervan, tesamen 22 coppen sterck, in verseeckeringe genomen was,

totdat wij quamen te vernemen, hoedanigh die van Biema haer souden comporterren. Werdende niettemin het hoofd van voorsz. vaartuygh nevens den opgenoemden tolck mede gelargeert, ende Turilia Gampo, off yemandt anders van de voorneemste, harwaerts geroepen om over de zaake van Biema te confereren, en een bondig contract met de Compagnie te maken; bezijden recommandatie ons mede van daer op te brengen des Coninx van Biemas broeders zoone, genaemt Dayen Manassa, alsmede de zoone van de Coningen van / Domp, Sangersa, Corea en Tambora.

Het voorsz. prauwsvolck, meest een voor een, hadden wij mede gehoord, maer bleven altermael daerbij, dat op Biema geensints eenigen raad tot sulck bedrijf conde wesen gegeven, jaa dat se oock het selve ten alderhooghsten souden verdoemen, gelijk zij met de wedercomste van de scheepjens den 24 october en 2 november scheenen te doen bij haaren brief, verclarende geensints aen sulcke boosheyte willen schuldigh zijn, haer niettemin excuserende van selve herwaerts te komen off yemandt van de ge-eyste zonen over te zeynden, als wesende een zaake buyten 's landts gewoonte, behalven dat se haer hielden aen 't contract met den Edele Truytman, naer de veroveringe van Pannekeka gemaect. Het bleeck d'onse 't haarder compste, dat zij van de occurentie al waren bewust, gelijk wij wel hadden geconjectureert, en off zij wel hun allenthalven gelieten seer vriendelijck en beleeft te weesen, soo nochtans en geschag de versorginge van de begeerde refreschiementen zoo volveerdigh niet als de reys te vooren, boven dat zij alles al vrij wat dierder als tegen d'ordinaire prijs deden betalen, 't gund hoewel van gering belang, ons niet wel aenstont, te meer, nadien zij met soo weynich fundament haar ontschuldighden over het niet senden van de gevorderde gecommiteerden etc.

Eghter daght ons goet, bij missive van den 9-den november weder van Batavia naar herwaerts te ontbieden de Bimanesen tevooren met het voorgeroerde vaartuygh in onse handen gekomen, en met Brouwershaven den 2-den october aen hun Edele gesonden, omdat het ons heel ongelegen quam deselve in de vloote te bewaren. Dese met de Witte Leeuw en Leerdam gecomen zijnde, voor sooveel die noch in 't leven waren, sterck 16 coppen, soo bennen die per de Visser in dato den 16 maart 1668 darwaerts gesonden, benevens communicatie van ons contract met de regeeringe van Maccassar gemaect, en hoedanig daerbij het gantsche landt van Biema 't eenemaal van Maccassar vrij gestelt was, sonder dat zij hun oyt off oyt daarmed vorder hadden te bemoeyen, gelijk datselve consteert bij het 14 articul des voorgemelten contract, als noch met vriendelijcke insinuatie tot het overgeven van de gevorderde persoonen, benevens hertige noodinge ten eynde Tourilia Gampo woude harwaerts komen, off naast hem de gequalificeerste in zijne steede stieren met genoeghsaem vermogen, om tusschen de Compagnie en 't landt van Biema een nieuw onverbreeckelijck contract te maken, dewelcke affsendinge wij wel geerne wat vroeger soude hebben gedaen, soo ons het voorsz. volck wat eerder toegebracht, en wij behalven dat door andere incidenten daerinne niet verhindert waeren geworden.

Niet voor den 26 arriveerde 't voorsz. jaght voor Biema. En op den 28-sten naar veel voorgaende pitjaringen, wiert onsen brief en vereeringe, met alle gerequireerde statie _al tevooren drye pantsluyden tot verseeckeringe van de onse, die naar landt gingen, zijnde aan 't jaght gebracht_ onder de beteekeninge van drye canonschooten, van boort gehaelt en bestelt, die Turilia Gampo in 't openbaer ter baleo, nevens het Maleytse afschrift van 't contract van Bonaye deed leesen. Volgens het rapport der opperhooffden door den boeckhouder Swartius in geschrifte gestelt, en 't geene wij in copia onder de schriften gequoteert met nummer 7 den 24-sten october 1668 per de Witte Leeuw etc. hun Edele hebben toegesonden, waarvan het afschrift U.E. oock wert bijgeset, soude door zijn Exelentie in de naeme van de heele regeeringe ten selven daage wesen geantwoort:

Ten eersten dat zij den moordenaer van Mahamet Rasim met geen oogen gesien, nocte van hem gehoord hadden, dies oock onvermogens waeren hem over te geven.

2-de Zijnen zone Maparaboe ende Deyen Manassa had hij lange voorleden vooraff tot zijne zoonen aengenomen, en gemerct zij hem in yets noyt misdeden, en conde hij deselve den admirael niet toe seynden.

3-de De zoonen van Crein Domp, Corea en Tambora anders genaemt Kinkelo, die stinden niet onder hem, maer waeren haare eyge voogden en landheeren.

4-de Hij en zijn landheeren waeren niet gewoon over zee te vaaren, en conden darhalven niet resolveren op Maccassar voor den admirael te compareren. Oock hadden se in 't jaar 1660 met den Edele Truytman een contract gemaect, daer sij haer noch aen hielden, het selve ten minsten niet overtreden hebbende oordeelende mitsdien onnodigh de nove yetswes te contracteren.

Ende off wel te deser materie te baleo veele redenen over en weder waren geventileerd, soo bleven zij bij den ouden deun, zeggende onder anderen: schoon was de koninck hier, soo en zouden wij hem als zijnde een wettigh heer van 't landt niet connen overgeven, nadien wij bennen zijne onderdanen. Maar ghij zoud hem dan selve moeten opvatten, dog hij en isser niet. Uyt een nieuw contract dat hem soo voordeeligh wierd voorgestelt, zeyde hij voort meest schimpende, dat het goede 't gunt daer uyt mocht voorcomen, ligt swaarder conde zijn als soude hij dragen kunnen. Dies woude hij sig liever met soo veel goet niet belasten, alsoo het hem dan niet te nutte coste comen; / daaraan knoopende, met gelaat, en of al de admiralen die naer dese gewesten gesonden werden nieuwe contracten wouden maken, soo soude dat nooyt een eynde krijgen. Sulcx indien den admirael volhard, met ons tot een naeder contract te dringen, sullen wij gesanten met brieven naar Batavia aan den Edele Heer Generael stieren, en van daer Sijn Edels goetvinden affwachten, die meerder is als den admirael; wordende eyndelijck soo onbeleeft dat hij d'onse aenseyde, daer was genoegh gepitsjaart, met sijn gesteren te kennen gevende zij mogten wel heenen gaan, datmael tot een vereeringe krijgende 3 magere bocken, doch niet als op haar versoeck om deselve te mogen coopen.

Des anderen daags naar middaghs, waren zij weder bij zijn excelentie om denselven nader te exhorteren tot 's Compagnies vergenoegen. Maar soo wel doe als op noch twee naeder bootschappingen door den tolck Biera en daarna door zijn eygen tolck Bouma Parisi toca separata den volgenden dag ten selven eynde gedaen, is hij in alles op en bij sijn eerste antwoord blijven persisteeren, zeggende met hevighydt in de tweede audientie tegens de opperhooffden: al was den coninck hier, ick en soude hem U niet overgeven. Maar 't scheen hem berouwe van hem absoluut te hebbe gesproocken, en seyde dies vervolgens weder, dat hij der niet was. Biera gaff hij ten antwoord: hij off het volck van Biema en hadden de Compagnie niets misdreven, maer de Compagnie wel haar, hebbende voor Bouton meenichte van Bougijs en Loeboeesen in 't leven behouden en haare prauwen geconserveert, dat luyden waeren nooyt met de Compagnie in verband geweest. Ter contrarie had men de Biemaneesen en al haar vaartuygen, des Compagnies oude bondgenooten, meest om den hals gebracht, en dacht hem dat dit misschien wel een oorsake wesen conde waerom, en meteen om den Coninck van Maccassar te behaagen, haaren coninck de chaloep affgelopen, en 't volck vermoort hadde. Doch dese dingen geschiet buyten 't lant van Biema, meynde hij dat hem noch het volck van Biema niet aenginge, en dat men het haar voor geen bond breuke conde toerekenen, den uyttocht naar Bouton, naardien het was een bevel van haar gewesen opperheer den Koninck van Maccassar, dies begeerden zij niet en mochten wederstreven. Bij ordine dan van harentwegen aen 't out contract geen schennis zijnde gedaen, vereyschte geen nieuw te maaken, dog souden haar egter voegen naar 't antwoord, dat hun stonde te gewerden op hunne te doene besendinge aen hun Edele. Met sijn eygen tolck liet hij naer een repetitie van dit alles weeten, tot een besluyt, den admirael mogt verder doen wat hem wel geviel, zij souden het hun getroosten, ende verwagten wat er van quam. De overgebrachte Biemaneesen hem den 29-sten sijnde / gepresenteert aen landt te brengen, had hij geweygert aen te nemen, meenende dat men deselve buyten reede, met het over en wedervoeren naar en van Batavia al soo veel mishandelt, dan off men se gedoot hadden. Zij waeren oock bij hem al lange voor doot gereeckent, en darhalven nu onder zijn onderdanen niet meer getelt, de Compagnie conde daermet doen wat haar goet dacht. Dus aldaar voor de onse datmael niet meer zijnde te verrichten, bennen se den 30-sten derselver maant vertrocken naar Sembauwa en voorts den 23-sten april weder ter rhee de van 't Casteel Rotterdam geretourneert, mede brengende een brief van zijn excelentie, waerin hij een relaas maect van den inhoud onses briefs en het vertreck van zijnen coninck, door der Maccassaren last naar Bouton, sijn blijchap over de tijdinge van dat zijn coninck met de Compagnie in vrundschap was gebleven en zijn alteratie over het moordadigh voorval, niet door het eygen bedrijf van sijn heere uyt zig selve, maer in cragt van het bevel des Coninck van Maccassar, en dat hij darhalven niettemin des Compagnies scheepen versorgt had van de dingen die tot Biema te krijgen waeren, als zijnde zijluyden aan eenig misdrijf ontschuldigh en lieden van geringen doen, sulcx vreesachtigh. Voorts dat zij, in verlangen wesende haaren heer binnen zijn land in vrede te mogen sien, doen zij tijding kregen dat den admirael Turilia Gampo, Maparaboe bijgenaemt Deyen Mataly, en Deyen Manassa liet roepen, dog zij en quamen niet, niet omdat zij den admirael niet vertrouwden ofte niet ontsagen, maer uyt vrees, ervaren hebbende, wat haaren sourouan en 't volck der prauwe was aengedaen, daerover versoeckende geëxcuseert te mogen werden. Zij souden haare gesanten naar Batavia zenden, om daarvan notificatie aen sijn Edelheyt te doen, en onder tusschen op Biema verblijven, en altoos gedaghtig wesen het contract datter tevooren was gemaect. Hij had lang verlangd naar sijn sourouan Syolo met een prauw en eenigh volck nevens een brief aen sijnen heer gesonden, maer met alteratie verstaen, hoe men hem naar Jaccatra had gestiert, denwelcken

schoon hij nu weder gelargeert en tot Biema gecomen waer, soo bracht hij hem noch de brieff noch de prauw niet met, hebbende daerenboven geleden veel armoed en verdriet. Daarom maecte hij swarigheyt denselven soo te accepteren, niet uyt cleenachtinge tot groote liens, maer omdat het tractement aen sijnen voorsz. sourouan was tegens het contract met Biema. Den Coninck van Biema en zijne medepligtige en was, voor soo veel hem bewust waare, / ten dien daage daer niet, en schoon hij der mochte zijn, wel en soude hij dan op onse begeerte niet ten principale antwoorden. Tot vereeringe sont hij aen den admirael 3 buffels, 3 bocken, 20 hoenders en 4 catty ajuyn, gelijk dit soodanigh bij het translaat der missive naeder en in 't breede is te lesen, zijnde wel in wat civielder termen geschreven als 't geraporteerde, maer anders in substantie meest accoord, behalven datse van Dampo ende Cambora bij het schrijven niet aenroeren. En seyden de onse evenwel dat haare notitie was gedaen in de discreetste forma, wesende den trant van zijn excelenties discoursen vrij wat hooghdravender en op een verhevener wijze geloopen.

Het beclag datse over haaren sourouan doen, is soo ongefondeert, dat het geen debat requireert, want denselven sooals in dees materie al genoteert staat, is met onse tweede besendinge nevens den ouden tolck al geretourneert. En wat reden hadden wij doch, deselve alle soo ten eersten te ontslaan naerdien de nieuwgecome 7 Biemaneesen, per de Zeeridder, wel dubbel schuldigh aen de moort waaren, als weesende haere crissen daertoe te staade gecomen, ten aensien de andere geen geweer hadden noch dragen moghten. Het tweede hooft van de prauw, Solot genaamt, met sijn volck, bennen oock geheel niet qualijck getracteert, en met onderscheyt gehandelt, in 't reguard van de andere, welcke van outs van des coninx gevolg can blijcken bij onse missive per Brouwershaven, den 2-den october 1667 aen hun Edele geschreven. En off wel Turilia Gampo deselfde refuseerde, soo en liet hij sigh egter niet mishagen dat den genoemden Solot ginder verbleeff. Van de andere gemeene isser twee gestorven en 6 weghgelopen; de resterende, 7 sterck, wederom gebracht, en daarnaar per de Handelaer naar Batavia tot slaaven gesonden.

Haar beroep op het out contract van anno 1660 met den Edele Truytman gemaect is noch meer futijl. Wij hebben het met ons schrijvens van den 9-den november 1667 van Batavia ontboden, en daerop ontfangen 2 extracten, 't eene uyt den brieff van dato 11-den augustij en 't ander uyt het dagregister onder 7-den augustij 1660, beyde van den Edele Truytman voorschreven, waar benevens hun Edele in haare missive van den eersten februario 1668, den 18-den per Leerdam ontfangen, zeggende dese woorden:

"Het contract 't welck U.E. schrijft dat door den commissaris Truytman, met Radja Biema soude zijn gemaect, is hier niet gevonden. Oock blijkt bij de nevensgaende 2 extracten 't eene uyt de brieff en 't ander uyt dagregister van den Edele Truytman, datter geen contract gemaect zij, en datter tusschen zijn Edele ende den vicerey van Biema eenelijck maer een mondelinge discours is gehouden," /

Bestaende in substantie daerin, dat haar door den Edele Truytman uyt den hoofde van hun Edele last, en op den milden aanbod van haare vrundschap aen de Compagnie, is aengeraden hunner van 't Maccassars hoff en regeringe gesepareert te houden, met belofte dat haar de Compagnie in sulcken cas tegen deselve maintaineren en protegeren soude. Waerop wat bedencken zijnde genomen, hadden zijluyden met groote beleeftheyt hun verblijd getoont en gelukkig geacht over een sulcke presentatie en besonder oock over de personeele verschijninge van sijn Edele daer in loco, aennemende datselve in goeder gedachten te willen houden, en die goede zaeck met haaren coninck (te dier tijt tot Maccassar wesende) rijpelijck te overleggen, met versoek dat onderwijle de mutuele vriendschap geconserveert mochte werden; sooals U.E. verder leesen können bij de extracten selve, in het aancoment Batavias brieffboeck, hoedanig suffisientelijck blijkt, dat er geen contract en zij. En evenwel noch in de laaste brieff van Turilia Gampo met haare commissarissen geschreven, relt hij daer noch van. Dog d'selve en wist daarvan geen andere reeden te geven als verhaalt staan, als draagende geen kennis van eenige beschrijvinge, daartoe Tourilia Gampo te dier tijt, om de absentie van zijn heere, oock onbevoegt waar, gelijk zijn gegeven antwoord oock klaarlijck aentoont.

Van verversinge rapporteerden de onse in haar aanweezen cleene accomodatie te hebben gehad, alhoewel der van alles genoeg was te krijgen; maer het scheen dat het vercoopen verbooden waare, sulcx dat se behalven de 3 bocken voorgenoteert ende de genarreerde vereeringe in de brieff, waarvan de buffels aen land zijn gebleven om haar magerheyt, niet meer als eenen buffel mede tot vereeringe hadden gehad, oock die niet vercregen als op haar versoek om eenig vee te mogen coopen. Insgelijcx cost het haar niet verborgen blijven van verscheyde teekenen te speuren, dat, hoe prat Tourilia Gampo ende andere groote haar droegen, al evenwel de gemeente gants en gaar geen lust daerin hadden, ende het liever sagen, zijnde wel te bemercken, datter sterck interdicit aen het gemeene volck most gedaen weesen, om aan de onse

eenige openinge van de waare gelegentheyt te doen, alsoo een yegelijk even beschroomt waar, om met de onse te spreekken, ignorerende op alles watter gevraegt wierde.

Egter had den tolck Biera al ten eersten, aen den omswier van de saken, soo hem dagte, wel connen sien, dat den coninck daar moste zijn, waarvan zij geen verder bescheyt soude hebbe conne te weete krijgen, indien niet door een seecker swart van Jamby, genaemt / Narre, hebbende op Batavia een wijle voor biermaat gevaaren en gewoont bij sinjeur Johannes de Harde, eenig naerder bericht hadden gecregen, onder verseeckerde belofte dat men hem niet en moste melden. Dese zeyde dat hij met een vaartuygh van de Javaanse kust over Sambaauwa was hier gecomen, ter selver tijt als de Coninck van Biema, de Koninck van Dompō en een Maccassarse jongen in de conting van een Maleyts annachoda, genaemt Jemomyn, op Mandhaar woonachtigh, van Mandhaar op Biema was gecomen, en dat hij se met haar viere in de voorsz. prauwe selve hadde sien pangaayen, 't gund doen tusschen 6 à 7 weecken geleeden ware, even voor den ingang van de mahumettaense vasten. Gaff 't zijner verschijninge te kennen, dat hij het feyt hadde bedreven, door de aenraedinge van den Coninck van Maccassar in seeckeren brieff hem heymelijck op 't jacht Vlielandt voor Glisson bestelt, die hem oock mitsdien gelaste te vlughten doen het op 't sluyten van de vrede waer, hem daertoe gevende de voorsz. jongen, en een paard. Hij nam zijnen weg op Tello, daer doe zijn vrouw huys hielt, maer de coninck deed hem datelijck vertrecken, en begaff zig voort naar Mandhaar, alwaer hij eyndeling naar veel zukkelens aenquam. De gemeynte van Biema hadde hem verworpen, en Turilia Gampo in zijne steede gestelt, daar hij wel in geen groote vriendschap met was, maer denselven had hem egter onder eede beloofd, noyt aen de Nederlanders te sulle overleveren. Van Crain Dompō genoot hij in die tijt de meeste hulp en handreyckinge, was oock meer daar als tot Biema, en had gedeguisseert, een musquet op schouder, onsen brieff sien ophaalen, ten welcken dage 's avonds de Coninck van Dompō en Deyen Mataly aengebooden hadden 't jaght aff te loopen, 't gunt Turilia Gampo ende de coninck ongeraden oordeelden, als bewust datter te goede wagt gehoude wierde, behalven dat se de Compagnie geen meerder reedenen van misnoegen woude geven, want het noch sorgelijck genoeg waar voor hun in 't gemeen, 't geene bereyt al was geschiet, en welck vergooten bloet haer te bevreesen stinde dat niet ongewroocken soude blijven. Dies ried hij Turilia sterck aen om naar Maccassar over te scheepen, en met ons van wegen de Compagnie in naader verbintenis te comen, ten goede van het gemeene landt. Voor hem, hij wist dat zijn misdaat met zijn bloed betaelt most werden, maer zijn excelentie en woude van geen vertreck en alsoo weynich van een nieuw contract hooren, hebbende op het gebergte, naast het incoomen van de baay, een off twee vastigheeden doen maaken, en zoo oock den Coninck van Dompō in zijne bergen, om haer aldaer te retireren, ingevalle de Compagnie hun den oorlogh mochte comen aen te doen. En zoo men voorgaff, maacte zig den vluchtigen weder gereet / om naar Mandhaar te retireren, alsoo hij hem, in cas van onse overcomste, onder de Biemanesen gelijk men zeyde, niet soude derven vertrouwen.

Dit alles had deesen kerel voor sinceere waerheyt vertelt, en confirmeerde dat inderdaad de gemeente seer ongenege waer tot oorlogh, maer dat besonder Turilia Gampo, gedreeven van een trotser geest (voor die tijt) als alle andere, sigh daeraen heel weynich scheen gelegen te laten. Evenwel heeft den desen van al over lange, den naeme gevoert van een seer reckelijck man en een toegenegen vriend der Nederlanders te wesen, integendeel, seer ongesint tegen den overmoet der Maccassaren, dat in desen tijt, naar de begange moort, ons niet en hebbe gebleken. Dat de escapado door de Coningen van Maccassar is gepremediteert en bij wege van haare ordre geaccomodeert, en dat Crain Linques als sijnde sijn swager daertoe veel geholpen heeft, dat mag men wel voor gewis houden, hoe zeer sij hun dierwegen oock hebben geëxcuseert. Dat de Coninck van Maccassar hem bij geheyme brieven tot sulck off diergelijck feyct geraden zoude hebben, meriteert geen verwonderinge; den inhoud van Turilias brieff en dese vertellinge comt daerin overeen. Nochtans hebben wij informatie niet min gelooffwaerdig, ter contrarie. 't Is altoos zeker dat hij ten aenwesen van den Visscher op Bima was, en maer pro forma gedepossideert, doch niet aennemelijck dat tusschen hem en zijn excelentie eenige discrepantie ware, sullende den laasten niet hebben naargelaten naar Maccassar ons te come vinden, soo het zijnen heer begeert hadde; dat de anxte, die ongetwijffelt groot is geweest om hier te comen, wellicht sal hebben wederhouden, en waerom dan te eerder haar recours naar Batavia sullen hebben genomen, dat al mede niet sonder groote vrees is geschiet. Want op Japara gekomen sijnde, lieten sij hun door deese en geene logenachtige vorgeeffselen soo deterreeren en vervaert maaken, dat zij vandaer weder terugh naar huys gekeert bennen, uyt puure sorge van te sulle gedoot werden, zoo se op Batavia quamen, gelijk mij dat Boenoy Zarra Boedjo, zeynde geweest 't hoeft van die besendinge als wel een van de ervarentste der Biemaneesen, selve verclaart heeft, inputerende daarvan de meeste schult, boven haere aengeboore vervaertheyt op zekeren

Ondertusschen, tusschen de Compagnie ende de Coninck van Maccassar het oorlogh weder zijnde doorgebrooken, hebben zij aen onze vijanden sooveel accommodatie door het laten aanbrenghen van allerhande maintementes gedaen, voornementlijk in de gebreckelijckste tijden, als maar eenichsints is connen geschieden, / en schoon het soo seer niet is geweest door het aanvoer der Biemaneesen selve, soo evenwel heeft het de Maccassaren, Maleyers, Mooren en andere vijantlijcke onderdanen vrijgestaen, hun dienvolgende daermet in opene vijandschap stellende met de Compagnie, niettegenstaende zij door ons zoo welgemeent en minnelijck tot vrietschap en bondgenootschap genoodigt waren, met een soo claaren bewijs, hoe dat men haar door het contract in 't geheel van de Maccassars opperheerschappij hadt vrijgemaect, en dat haar de begaane moort niet wierde toegerekent, alleen onder beding van de moorders niet te protegeren maar deselve, indien se in haare handen vervielen, aen ons over te leeveren etc. Wel is waar, dat oock onder de voorsz. revolutie de Batavische vrijborgheren daar allenthalven vrij en vranck zijn aff- en aengevaaren, dat oock 't hoecker den Harinck in zijn laaste harwaarts comste van Batavia, daar in de maant julij 1668 onder de witte vlagh van achteren is aangeweest, en soo wel als d'andere vriendelijck onthaalt, hebbende den sabandhaar (alsoo de coningen uyt speelen te landewaart gereyst waaren) den schipper gepresenteert van alles te willen accommoderen, schoon hij al geen gelt hadde, met notificatie van datter twee coningen in ambassade aen den heer Gouverneur-generael op Batavia eenige tijt tevooren gedemitteert sijn gewerden, gelijk daarvan in onse missive aen hun Edele onder dato ulto julij 1668 notitie is geschiet. Het diende wel yets-wes tot haare verschooninge, maar seecker heel weynich, zijnde het wederwaerdigh affwijzen van onse besendingh per de Visscher, en het lochenen van de soo openbaare moordenaren, te grooten overmoet en trotsheyt. Soo se al gesint waaren en van intentie, uyt vreesse voor ons, haar recours naar Batavia te nemen, dat cost geschiet zijn onvermindert een goet onthaal aen de Compagnies affgesondenen en dienaren, sonder deselve met soo veel cleenachtinge te bejegenen, en genoechaem te weygeren den incoop van benoedighde verversinge voor 't scheepsvolck. Daerom dagt ons, gelijk wij oock aen hun Edele onder dato 24 october 1668 vertoont hebben, dat het heel noodigh waare, wanneer het de zaken van Maccassar lijden conde, ter bequamer tijt een aensienelijcke en crachtige visite tot Biema te doen, sustinerende dat het, affgedaner dingen alhier, sonder veel becommeringe cost geschieden. Het antwoord daerop, per 't Waterhoen etc. adij 17-den januario lestleden in hun Edele missive van den 5-den januario ontfangen, / acht ick niet onnodigh voor U.E. hier ter materie, om de gereetheyt, te inserreren, ten aensien het zig oock vorder tot naarregtinge extendeert:

" De gesanten van Biema sullen U.E. al hebben verstaen, dat van Japara en Gresse weder naer huys zijn gekeert, en dat se haer medegebrachte schenkagie-paerden op voorsz. Gresse soude hebben vercocht. Immer het is seecker dat se hier noch op Bantam niet en sijn, noch en werden vernomen. Wij waren voorheen met U.E. van gevoelen dat den admirael, naardat alles achter het land soude weesen verregt, met een redelijcke Bougijse magt noch een vertooninge voor Biema soude hebben gaen doen, en 't welck U.E. noch houden voor nootsaeckelijck te moeten geschieden, maar dewijle door de groote sterfte ende het oorlogh op Maccassar inmiddels seer veel volcx is weggeruckt ende de tijt is verlopen, soo believeen U.E. bij goeden uytslagh van de vrede op Maccassar nog eens naader te overwegen, off Biema al meriteert dat darwaerts uytsettinge van chrijs-volck werde gedaen, en off hetgeene aldaer in 't contracteren wegens de leverantie van 't Bijmaas sappanhout ende het extirperen van den Cassia lingua off ten minsten het inhouden desselfs te verrichten sal wesen, niet met een besendinge van eene der aenwesende ministers met een fleuytje ofte jaght soude konnen werden beschickt, sonder soo stip te blijven staen op het overleveren van den coninck en die met hem de moort op Compagnies chaloupe in haare escappado hebben gedaen, daertoe den jegenwoordigen regent Turilia Gampo, als wesende broeder des coninck, genoogsaem thoont niet te sullen verstaen. En om hem en zijne onderdanen daertoe met de wapenen te dwingen, daertoe meenen wij zoude, buyten de magt der bondgenooten, oock al een goet aantal Nederlandsche melitie vereysschen, wesende Biema voorheenen gehouden voor een land van nog grooter ongesontheit als Maccassar. Soodat dit point nader bij U.E. dient te werden overwogen, om oock te verhoeden dat wij ons niet verder in 't oorlogh comen te wickelen, sullende de melitie die op Maccassar naar 't beslechten van den oorlogh costj (daervan wij het grootste verlangen en goet succes verhoopen) buyten de gerequireerde besettinge moghte comen over te schieten, voor de oosterprovinciën en oock voor Ceylon gants noodigh vereysschen, zijnde op Ceylon, en soo voorts.

Het heeft al wat lange aangelooopen, eer de Biemase gesanten boven van gemelt, weder 'thuys quamen. Blij, en vrij van anxte / waren sij doe, de regeeringe insgelijcx, omdat se soowel als haer gesanten, gelooffden ter goeder trouwe op Japare te wesen gewaerschuwt. Sulcx is dan oock

door hun geen naeder besendinge onderlegt werden, latende dat voort soodanigh op zijn beloop, totdat hij op Biema quamen te vernemen den prosperen voortganck onser wapenen, ende de dagelijcxte aengroeyende goede apparentie tot een goet eynde, ten naadeele en verderve van den vijandt, als wanneer mij is beregt, dat den Coninck van Biema per een cleen Portugees pattalje, comende van Larentoucque, een brieff naar Batavia aen hun Edele soude hebben gesonden, waerin hij tot verschooninge van sijn bedreven quaad, een geheele reex van clachten over ons hadde aeneen gecoppelt, ten aensien wij hem op Compagnies schip tot in Ternata metgevoert, daar ten schimp van de Moluxe Koningen aen land doen comen, en voorts continueel in het schip als gevangen gehouden hebben, behalven veel andere smaetheden hem aengedaen, directelijck tegens het gemaect verdingh. De Commissarissen jonghst hier geweest, daarvan wisten eenige wel van de bestelling van de brieff, maar ignoreerden van den inhoud. Bonny Zarry Boodjo ontkende egter niet hart dat den last waarmede hij op weg naar Batavia is geweest, niet meest ontrent soodanig was. Off nu denselven brieff hun Edele is ter hand gecomen, weet ick niet zeker. Immer daer en is in geen hunner Edele missive aen ons enig vermaan van gedaen, en wat mij belangt, de loogens zijn al te notoir om te reproscieren, zijnde ijgelijck in de vloote bewust, hoe broederlijck wij hem hebben bejegent, waervan hij selve heeft weeten te betuygen, gelijk den Moorsen Godia Ebrahim maar weynige daagen naar de vrede van Bongaaye mij verclaarde van hem selve, naar sijn overkomste tot Maccassar, gehoort te hebben, dat ons ligt te gelooven stint, omdat hij mij veele particulariteyten relateerde, die hem door niemandt anders als den coninck en conde gesegt weesen, met weenende oogen sig te meermalen over sijn onvoorsigtigheyt beclaagt hebbende, dog altoos met protestatie, dat hij op de exhortatie van de andere koningskens maar alleen tot die boose daat geconsenteert had, sonder zig te mengen, 't gunt hij egter selve wel considereerde dat hem niet veel conde verschoonen, daerom te meer sig schamende tot in 't herte, over sijne ondancckaerheyt immer soo veel als over sijn ontrouwheyt, sonder dat hij hem ontrent den desen, daer wij wel weeten dat hij 't eenemaal famijaar met was, oyt beriep door den Coninck van Maccassar / tot de zake te wesen aengeport, sweerende ter contrarie noyt gedachte daertoe genomen te hebben, en wel meest door voorsz. exhortatie, mitsgaders uyt puere sorge van dat het arghste aen onse zijde mogt comen uyt te vallen, bewogen te zijn gewerden, behalven dat hem oock begande te verveelen langer op het schip te wonen, hoewel hem daer alles goets wierde aengedaen; bekennde nevensdien, dat ick hem in soo veel vertrouwe hadde van somtijts met hem te overleggen wat men best en eerst diende te doen, tot affbreuke van den vijand. Evenwel had hij noyt derven versoecken om voor Biema te moge gaen, omdat hij zig imagineerde, soo lange den oorlogh duurde, niet te sulle gelargeert werde, waarin men can bevinden dat ick op zijn instantie geen swarigheyt soude hebbe gemaect, bij de briefjens in 't voorste van september, naar de eerste wedercompste van de Zeeridder, aan den oppercoopman Van der Strate van Batta-Batta naar Glisson geschreven, hoewel eenige van de raad van contrarie sentiment waaren. Enfin, het zij soo 't wil, dit houde ick voor onfeylbare waarheyt, dat de Coninck van Biema noch om dese noch om geene redenen tot die boosdaet gecomen is, als alleen uyt enkele sorge van dat de Compagnie het werck niet en soude conne te boven raaken, en dat wij genootsaect soude zijn met het aencomende quade mouson te moete opbreken, daar benevens staat makende, dat hij met goet fatsoen niet wel verbij coste, oock eenig notabil recreut met dese naeder besendinge naar Biema vandaer te ontbieden, alsoo hij zig daertoe bereyts door voorgaande presentatie verplicht hadden; in welcken gevalle hij dan ongetwijffelt vreesde door die van Maccassar, in cas van quaet succes, 't eenemaal te zulle bedorven werden, 't gunt hij darhalve op dese wijze heeft zoeke voor te comen. 't Welck daarnaar, met hulpe godes, anders zijnde uytgevallen, heeft men sig niet te verwonderen, dat zijnen roukoop groot is gewerden, en dat hij zijn gedoente op d'een off d'andere wijze wat schijns van reede tragt te geven, levende onderwijle in geen cleene becommeringe ende anxe, en te meer omdat het is een seer vervaert mensche, die gaeren lange leven zoude, daer hij ten alderhooghsten meer als andere toe genegen is. Te dien opsichte had hij al voort niet naargelaten sorge te dragen, hoe meer onse saken voorspoedighden, hoe vlitiger alle dingen daertoe te prepareren, dat hij zig bij overcompste van Compagnies en der bondgenootte magt, alleen maer met 't bloote lichaem, zonder eenigen swaren nasleep, naar zijn bergwercken en stercktens behoeffden te retireren. Dan wanneer men / het werck met ernst woude bij der handt gevat hebben, en souden die hooghtens voor de onse oock niet ontoeganckelijck zijn gebleven, behalven datter naer apparentie oock wel eenige schiftinge in sulcken gevalle coste comen te occureren, naardien het gemeene volck albereyt soo ongesint als onschuldigh was, volgens voorgeallegueerde rapporten [, met ongemacken van oorloge beswaert te werden]. Doch godt almachtigh ons nu soo genadighlijck hebbende gezegent met de veroveringe van 't Casteel Samboupo, zijn onse gedagten onder de gemeene overleggingen van noodige dingen, oock plightelijck gevestet op de goede begeertens van onse

heeren, de hooghste regenten, en mitsdien oock onder andere op de voorgeinsereerde recommandatie, besonder mede op de laest gecrege expresse en spetieuse ordre, in dese meermael geciteert. Sulcx naer deliberatie gehoorsamentlijck goet gevonden Biema etc. mede deelachtigh te maken aen de algemeene amnestie, voor degeene die haer aen de Compagnie quamen te verootmoedigen en pardon van hunne begange onrechtveerdige boosheden te versoeken, ten welcken eynde 't jacht Nieuwendam aengelegt, en den eersten augustij naar Biema gelargeert is, wesende de opperhooffden gemunieert met soodanige memorie tot haare naarichtinge als U.E. onder dato ultimo julij passado connen vinden bij de affgaende brieven, item onder 20 dito de acte van pardon, die men in Nederlandse en Maleytse letteren en taale, onder des Compagnies groot zeegel, en mijne handtekeninge darwaerts heeft gesonden, om de coninck ende de regeeringe te presenteren, met bijvoeginge van het laaste verband der Maccassaren aen de Compagnie, opdat haar bleeke in welcker voege deselve haar hadden verneedert, ende ongewapent beswooren op een tweevoudige wijze, soo op den Alcoran als met het drincken van 't water haerer crissen, een voortaan altoos duerende trouwe ende oprechte vriendschap. Wij en wilden oock den Coninck van Tello niet weygeren, op zijn ernstigh versoek en aenhouden om Deyen Riolo, neve des Coninck van Biema, darwaerts te laten mede gaan, die Zijn Hoochheyt met een brieff versagh tot bericht van den staat van zaaken alhier en tot recommandatie, aen sijnen schoonvader, van dese goede occasie doch niet te willen versuymen. En dewijle ons bewust ware, dat Godia Ebrehem ginder was bekent ende ervaren, maar principael in vertruwe ende vriendschap met de Koningen van Biema, Dampo, ende oock met Turilia Gampo, soo hebben wij niet ongeraden geacht, desselffs presentatie om ginder de zaaken te helpen bevorderen, te accepteren, te meer naaden den schipper niet seer taalcondigh, oock in de onderhandelinghe met het volck niet seer ervaren was, / hoewel 't nog is geweest al van de bequaemste stoffe die wij hier aen de hand hadden om in dergelijcke occasie te employeren, naardien hij mede, van den beginne aen, in de commissie heeft herom gesworven.

Onder de expeditie van 't voorsz. jacht verscheen seecker Moor, ons bekent en van Ebrehems vriendschap, voor ses daagen van Biema affgegaen, dewelcke ons berigt volgens gedaene aenteekeninge in de voorsz. memorie, dat hij noch eve voor sijn vertreck bij de coningen geweest zijnde, wel had connen vermercken, dat dese onse besendinge ten alderhooghsten aengenaem soude zijn, en dat het schip in corte aen sijne ladinge coste geraken, alsoo der een costelijcken oeghst op handen stinde, item datter met een Portugees scheepjen een brieffdrager naar Batavia gesonden was, en dat den regent Turilia zedert aan de Maccassarse praauwen niet soo gereet haar laedinge liet volgen als tevooren, voorgevende den rijts te willen doen opschuuren tot eygen voorraet, zijnde daer noch onbewust van de veroveringe van Samboupo. De koninck was in de negerij bij compatibel respect, maer uytterlijck geleek het, alsoff hij zig met de landregering niet moeyde, het selve latende onder de sorge van Sijn Excelentie.

Op dit rapport is datelijck vastgesteld, sonder nader tijdinge aff te wachten, noch een schip darwaert te demitteren. Maar naardien men de handen vol wercx en niet min schuyts, boots als de bootsgesellen van noode had, is eerst 't jacht Muyden op den 7-den september schrap gerocht, juyst als wij met een expres affgehuurt cleen Badjos vaartuygh door een brieff van schipper Sacharias, eene van Godia Ebrehem, en nogh een andre van de Koningen van Biema en Dampo berigt wierden, hoe welcom en aengenaem de Acte van Amnestie daar geweest, en hoe magnifijck deselve naar 's landts wijze met statie ontfangen, en bij de coninck in persoon, gealtereert van vreughd en blyschap, aengenomen ende geleesen was ter publijcque baleo, daer hij doe als effectijff coninck zat, opentlijck toonende dat de voorsz. acte hem niet alleen, maer oock al de [grooten een besonderlijcqe genoeg en bijbrachte ende een seer] groote gerustheyt, beloovende [derhalve] bij voorgeroerde haare brieven naarvolgens den inhoud van dien, in persone met Compagnies jacht voor ons te sulle compareren. Zijnde daerop den 8-sten september 't jacht Muyden vertrocken, versorgt van een ampele memorie, ende een brieff aan Turilia Gampo, welke beyde onder voorsz. dato in 't affgaende brieffboeck geregistreert staan. Wij soude wel selve aen de / koninck adres hebben gedaen, soo niet wij hadden geconjectureert dat hij volgens de advijsen, voor 't arrivement van Muyden al van Biema met Nieuwendam most zijn vertrocken. En was het schoon anders, dan was daer echter nu in dees tijt niet aen gelegen, nadien zijn Excelentie dog in t bestier van land en saken blijft continueren, daer de coninck sig selden selve met gemoeyt heeft, voor soo veel het dagelijcx gewoel ende werck aengaet, behalven dat de zaaken des coninck noch niet affgedaen en waren, anders soude het incompatibel wesen van niet selve aen de coninck mede een brieff te schrijven. En off wij wel Zijn Hoochheyts personeele comparitie met verlange, volgens desselffs gedaene beloften, en met hem de winste van den Coninck van Dampo bleven tegemoet zien, zoo is dat echter beyde ontstaan, op den 25-sten en laesten september verleden, soo per 't jacht Nieuwendam als eenige particuliere praauwen, alhier verscheenen wesende d'een

en d'anders gevolmagtigde, versien met een genoeghsaem ampele credentiael door beyde coningen versegelt, ende daer benefens oock een aparte brieff van den regent Turilia bovengenoemt, daarin hij alweder vermaen doet van 't meer geciteerde contract met d'Edele Truytman gemaect, en waerin haer ereur hiervoorens genoeghsaem aangewesen, off het moste gedaen zijn ten aenwesen van d'Edele Dirck Schouten zaliger op Biema anno 1656, waervan mij evenwel niemendal geheugt. En 't soude oock nu, 't onser verbintenis, weynig in consideratie komen, want wij beleven heden, door des Heeren gratie, andere tijden. Dan de gesanten zelve weeten al mede daar niet van. De redenen waerop de beyde coningen, soo in haaren brieff als bij monde van de gesanten, haer doen verschoonen, ten principale specterende op de sieckte van Turilia Gampo ende de versamelinghe der padye, het stampen der selve, mitsgaders het bijentrecken van 't volck, en 't herstellen harer negerijen, schijnt in 't reguardt van den Coninck van Biema soo wel eenigh fundament te hebben, maar dan behoorde de zoone Maparaboe, zijnde al vastgesteld tot successeur, ten minsten in des vaders plaats te zijn verscheenen, en insgelijcx Dampo daerom niet moeten terugblijven. Evenwel ten aansien den laaste al mede gesegt wert zijn werck te hebben aen voorsz. bedrijven, ende daerenboven aengenomen heeft een goede parthije chappanhout ij lens te doen omkappen, boven dat zijn vrouw dootkranck lagh, soo hebben wij met onderlinge overeenstemminge goetgevonden, met de ontfange gesanten ten pricipale te negotiëren, bestaende deselve in de onder genoemde: /

vanwegen Biema:

Abdul Wachier, bijgenaemt Jeneli Monta, broeder van vaderswegen van de Coninck van Biema, selff genaamt Mahamet Rasim, representerende het hoofd als eerste gesant,
 Beoi ofte Jenely Prado, cousijn germain des voorsz. conincx, 2-de gesant,
 Somba ofte Boemy Zara Boodjo, 3-de gesant, niet verre voorwaerts genoemt, en aangewesen te zijn dengeene die als ambassadeur naar Batavia tot Japara toe op weg is geweest; sijnde zeer ervaren in 't Maleyts en snedigh, regent van de negerij Boodjo zijnde eygentlijk de hooftnegerij van Biema, daar de coningen haer residentie houden, ende die wij gewoon zijn Biema te noemen. Haare suyte off bijgevoegde conincxkinderen, sonder qualiteyt in de ambassade:
 Indja ofte Boema Sacoure, naaneve in de 3-de graade des conincx,
 Ladite ofte Boemy Lere, neve 1 graad verder,
 Larona, ofte Boemy Tanga, neve germain des conincx,
 Intche ofte Jeni Monte, diens grootvader zijnde mede des conincx volle neve, soo werd die vrundschap hier gerekent naast cousinagie germain, en voor het neefschap in derden graad.
 Sady ofte Boemi Dappa}
 Kingy ofte Jene Dappa}
 Soneyl } alle 3 eygen zoonen van Jenely Prado,
 Lamalo ofte Boemy Cabare, susters soone van denselve,
 Nava, des Conincx van Biemas voorneemste schrijver.

van wegens Dampo:

Loevoe ofte Tourilia Oehoe, germain des conincx van Dampo, 1-ste gesant,
 Bessjou ofte Jenely Oehoe, germain van 's conincx moeder, 2-de gesant,
 Saba ofte Lebe Kilo, susters soon van Jenely Hoeou genaamt Besson, is geen gesant, maer niettemin tot Dampo en bij zijnen coninck in extime, inde negotiatie ons zijnde gebleken, dat hij al vrij wat te seggen had.

Dese ter audientie gebracht werdende, soo hebben eerst de drie Biemase, vervolgens de 2 Dampose gesanten voor en van / wegen haare coningen respectie en de vordere regeeringe hun seer nederich verootmoedigt, ende versocht een eeuwige vergeten en vergeven van alle bedrevene misgangen en boosdaden tegens de Compagnie, met overreyckinge van haer geweeren. Dit gedaen, versocht ijgelyck voor sig selve, en sijn alsdoen in ordre neder geseten, schijnende in den aenvange maar voor boodschappers aengesien te willen zijn, om onse begeerte haare heeren voor te dragen en bekent te doen. Maer tot dergelijcke tijdquistingen de deure gesloten werdende, soo stelden se haar in staat om alles, naer inhoud van haare ge-exhibeerde credentie, aff te handelen. Zulcx dan sijn beslooten zoodanige poincten en articulen als bij het schriftelick contract in Nederlandts en Maleyts staan ge-expresseert, op den 1 dagh van de maend october passado door de gesanten en haare bijgevoegdens met solemnelen eed op den Alcoran beswooren mitsgaders nader met het drincken van 't crissenwater becrachtigt, alles ten bijwesen van U.E. beyden en ten overstaen van de Koningen Palacca en Laayo, den jongen Marouangen, Deyen Maleeuwa, item Godja Ebrehim ende Mapulle, die het contract nevens mij,

U.E. ende alle gevolmachtigden met haere adjuncten hebben ondertekent, soosals bij het selve U.E. ter hand gestelt, nader blijkt ende consteert.

En dagt ons te dier tijt dat het was van genoegsaemen inhoud, voor ende ten behoeve van de Compagnie, gelijk er oock misschien niet veel aen deficieert, alsoo dat te hoope zij hun Edele de Hooge Regeringe daerin haer vergenoegen sullen connen nemen. Evenwel reeken ick mij selve tot een versuym toe, datter niet claer ge-expresseert ende met een apart point beschreven zij, bij versterft der coningen geenen successeur te mogen hullen ofte invoeren, sonder voorweten en toestemminge van de Compagnie. Mijne pijnlijckheyt en indispositie is daervan oorsaake. Daer noch egter te minder aen gelegen sij, omdat het selve onder de redencavelingen over het 17-de point, waerin de Compagnie erkent wert voor haaren schut- en schermheer etc., mede sonder wederspraeck is geïnflueert, en waeronder het mitsdien dient gehouden voor begrepen, zijnde dat voor de regeeringe van Biema niet nieuws, omdat aen de Coningen van Maccassar plagh te staen het instellen van een successeur. Doch dit en is geen zaack van vulgaire occurentie, en in al den tijt van Maccassars oppervoogdij, maer alleen één mael, in 't reguart van den jegenwoordigen coninck succederende zijn overleden vader, / voorgevallen. De 2-de maal soude geweest zijn in de opvolginge van Maparoeba, bij overlijden van sijn vader, daertoe hij als gesegt albereyt gedesigneert is. Evenwel conde daervan zoo het hun Edele noodig oordeelen, naeder expressie geschieden, wanneer de koningen tot voldoeninge van 't 18 off 't laaste articul op Batavia compareeren om te versoecken hun Edele agreatie op het voorsz. contract. Men vermerckt hier op Maccassar, soo is 't oock op Biema en elders hier ontrent, datter niet lichtelijck in de successie der coningen buyten de rechte linie sal werden getreden, jaa oock al manqueerde daer wat aan, ten aansien het de regeeringe vrijstaat haaren coninck, in cas van onbillijke extravagantie, te mogen deposideren, stellende de naaste weder in zijn stede.

Het meeste dat se bekibbelt hebben is 't 16-de point, om, des begeert zijnde [,tot Compagnies verseeckeringe,] een ofte twee van haare gequalificeerste tot ostagieren op Batavia te moeten laten resideren. Soo schroomhertigh en beanxt bennen dit volck om buytens-lands te gaan, voornementlijck als de zaken wat twijffelachtigh staan, hebben Godia Ebrehim ons gerelateert, dat als dese gesanten haare commissie aengesegt wierde, d'eene soowel als d'andere daarover seer waren ontstelt, jaa dat se vertreckende uyt haare familiën even in sulcker voegen haer afscheyt namen, alsoff se de weerelt verlaaten en naar de doot gingen, in hoedanige alteratie oock noch voor ons bennen gecompareert, en sulcx van een swaar pack ontlastet met het eyndigen van haere negotiatie. Dog 't was nu een extra-ordonnaire gelegentheyt en de vrees om de moorts wille wat grooter, zijnde hun wonder wel bevallen en sonderlinge aengenaem geweest, dat men bij het 13-de articul heeft beloofd deselve buytens-lands nooyt ten oorloge te voeren, off 't en waare sij hun vanselve daertoe quamen te presenteren. Evenwel ben ick van verstand dat men des noots zijnde en als de Compagnies begeerde, haare adsistentie tot op Maccassar wel soude mogen employeren. Onder de Maccassasse heerschappije hebben zij daar altoos ten gemeenen dienste 40 mannen moeten houden, Dampo insgelijcx 40 en Tambora 40, die alle mousons wierden vervangen.

Soo men de discoursen van Godia Ebrehem magh geloove geven, gelijk ick meene dat men te deser materie wel doen can sonder yemants prejuditie, soo moet er een grooten haad geresen zijn in de Koningen van Biema en Dampo tegens de Maccassare, en dat, omdat in 't contract van Bonaaye is geaccordeert deselve aen ons te doen overgeven. Jaa Zijn Hoochheyt hadde onder andere bitterheden gesegt, soo hij wiste dat er eenig / deel aen sijn lichaem mogt zijn, daer de alderminste genegentheyt tot de Maccassaren in overig was, hij woude het uytstnijden, en swoer bij alle heylichheyt, bij sijn hoofd, en bij sijn leven, dat hij het met allen ernst zeyde en van herten meynde, 't gunt eenighsints wert geverifieert met de expressie in den medegesonden credentiaal, achter in het contract vastgemaect, en hetwelcke met Hoog Caspel den 16 october aen hun Edele is overgesonden, waerbij zij protesteeren, dat ten eeuwigen dage in de landen van Biema en Dampo niet soude werden vergeten, dat ick haer door cracht van Compagnies wapenen 't eenemaal van de Coningen van Maccassar hadde affgesneden, mij daerover wel feestelijck bedanckende, met protestatie, dat se nooyt nog nimmermeer het landt van Maccassar en vooral geene van de drye koningen weder en wouden zien, hetselve onder andere mede employerende voor een reden waerom niet in persoone bennen verscheenen; dat heel anders klinckt als de klacht, die men segt dat se met een brief, 't haarer verschooninge, over mij gedaen hebben, en waervan in dees materie al gesproocken staat.

Zijnde oock bij het 4 articul te leesen, dat de frequentatie tusschen Biema en Maccassar voor altoos in 't geheel soude zijn en blijven afgebroken, hebbende de gesanten ingevolge van dien, wel expres ende seer instantelijck versogt, dat sij van hier aff moghten met haar naar Biema voeren alle haare bloetmagen, kinderen en verwanten van Biemasen affkomste, welck noch op Maccassar

mochten zijn, en dat dan voort de Compagnie noyt aen eenige Maccassar woude vergonnen met haare prauwen naer Biema te vaaren, opdat se alsoo in 't geheel van malcander mochten vervreemden. Hoedanige taale evenwel bij dese lieden voor den ontfangh der Acte van Amnestie niet en wiert gehouden, confirmerende niettemin Godia Ebrehim ende met hem alle de gesanten, dat het hun door haare meesters expres waar aenbevolen met de Maccassaren, staende haer aenwesen alhier, al heel geen familjaren ommegang te maken, gelijk oock niet en is geschiet, wesende in het opeysschen ende bevorderen van haare bloetverwanten telckens met yemand van onsentwegen vergeselschap geweest, om haerlieden met eenen daer in te adisteren; hebbende oock de coninck tot Biema al ten eersten 3 Maccassarse prauwen, welke ginder sonder passe waren verscheenen, vruchteloos afgewesen, en volgens de rapporten, van des Coninck van Tello brieff al heel niet veel werck gemaect, noch het alderminste genoeg niet getoont over het huwelijck van sijn dochter met voorsz. Zijn Hoogheyt; sulcx was mede, soo het scheen, Deyen Riolo niet heel wel te vrede over het coel en sober onthael dat hem daer aengedaen was. / Indien nu dees uyerlijcke mijnen ende comportementen vol affkerigheyt tot de Maccassaren soo van vromer harten gemeynt werden, sal het niet als te beter wesen, en behooren mijnes erachtens soowel van d'eene als de andere zijde tegens elcanderen gecultiveert werden. Hierop ziende, loopen mijne concepten om den Koninck van Tello op 't een off d'andere wijze van dit petulante wijff te helpen, ende de selve de vader thuys te stieren, die naar wij hooren wel wenschte dat se al van hem aff en ginder bij hem was. Al de Telloose grooten vloecken se bijcans, en den meesten hoop beclagen het verstooten van Lomo. Hij schijnt tot dat dertel en brood-droncken dier groote affectie te dragen, jaa haer alle haar begeerens op te volgen, hoe ongevoegelijck en weynich reputatieus zij oock zijn, hebben te wonderen groot en absoluut vermogen over sijn gemoet. Het gelijckt off zij aen onse zijde heel niet ongenegen zij, maar gelijk sij jonck en voor soo ver men can speuren seer ongestadigh, oock niet heel verstandigh, maer bij opborling van galle boosaardig zoo sij haer vergenoegen niet becomt, meriteert die genegentheyt geen andere consideratie als dat se werde geconserveert, zoo lang zij in die staat is, dat light geschieden can, omdat voorseker zij, en haar man, immer in dees tijt, haer al vrij wat veel aen de Compagnie gelegen laat. Verscheyde clachten zijn mij, soo door de galerans, door Crain Lincques, en door Callamatta, als oock door de deese, van gewende staatsdochters van conincklijcke huysen overgebracht, zijnde ijgelijck even vervaert voor haer, uyt vreesse van Sijn Hoochheyt's disgratie, daar Callamatta zig weynich aen steurt en hebben se al van verre beginnen te kennen te geven, dat se wel wenschten een scheydinge te sien. Off dit op Batavia sal willen toevallen, staat te besien, in welcken gevalle men deselve van daer naar Biema voeren, en de vader, nevens haer suster toebrengen conde. Soo niet, en soo dan hun Edele met ons desen aengaende van gelijk sentiment zij, sal se op Maccassar door middel van de begonstigste grooten, wel bij occasie aen de schop te weesen helpen. De oom ofte Jenely Monte had de suster wel geerne met gehad, maer zij woude daer niet van scheyden. Nu heeft mij de Coninck van Tello al verscheyde mael laten seggen, of hij, van Batavia vertreckende, wel over Biema naar herwaerts soude mogen retourneren, daarop ick mij noyt hebbe verclaert, maer ick dencke niet dat hun Edele dat sullen toelaten, omdat het gevoegelijck, met des coninck interest overeencomende, sal te excuseren zijn.

Behalven de coninginne voorsz. en haar suster, hebben de gesanten, door onse hulpe, / sonder eenige naamwaardige oppositie gereclameert alle die se wisten aen te wijsen van haare bloedverwanten en uyt Biemazen huysen te weesen, oock andere, alsoo dat mij niet anders en is bewust off zij waeren dieswegen vergenoegt. Immer zij en hebben geen clachten ter contrarie gedaen; alleen resterende de vrouw van Crain Lecquebode, zijnde de dochter van een der Biemase grooten, genaamt Jellera. De Koninck van Maccassar, die voorsz. Lecquebode, genaamt Aly, zoone van Crain Lincques, tot sijn opvoedeling heeft aengenomen, ende die gants genege mitsgaders met voorweten en toestemminge des coninck gereet waere met sijn vrouwe naar Biema te gaan wonen, en heeft dat niet wederhouden voor die tijt om d'een off d'ander oorzaak als alleen omdat se op het tipje wesende van te moete leggen, niet begeerde dat zij in die staat haer selven inbarqueren, en in zulck groot ongemack haer begeven zoude, 't gunt hij meende dat hem geen eere conde zijn, onder belofte nochtans, dat wanneer se gecraemt hebbende weder bequaam was, 't allen tijden te sullen mogen volgen bij occurentie van bequaame gelegentheyt, als 't haar en haer man, zijnen aengenomen zone, wel geviel, zonder dat hij het dan woude verhinderen, gelijk hij in 't reguard van de vrouw niet vermag te doen, maer wel in 't reguard van de man, op zijn scherpste gerekent, omdat het (als gesegt is) is zijnen opvoedelingh naar de wijze van Maccassar. Doch ick en denck niet, dat indien den selven persisteert om met sijn vrouwe te wille vertrecken, en sigh bij sijns vaders suster de Coningin van Biema te wille begeven, dat het de coninck sal tegen zijn. Voor 't intrest van de Compagnie en acht ick niet, dat er ons veel aen gelegen legt, off hij gaat off blijft; hebbende denselven altoos staende de oorlogen tot nu toe naar

sijn vermogen de zijde der Maccassaren allenthalven getrouw gebleven, en van zijn vader cleen werck gemaectt, zijnde gereputeert voor een bequaem jongeling ontrent van 20 jaaren, dog modest en niet uytspoorig. Soo evenwel de Coninck van Maccassar van zinnen veranderde, hem wederhield, en behoeven U.E. mijnes eraghtens haar daerover niet te bewegen, bevorderende alleen, met discretie, dat de vrouwe, zoo se dan echter voort wilt, gelargeert werde.

d'Onderstaende zijn degeene welcke soo per 't jacht Nieuwendam als op het vaartuygh van den voorneemsten gesant Jenely Monta van hier naar Biema vervoert bennen, voor soo veel ons daervan ter kennisse gecome, en op 't voorsz. jacht bij monsteringe gevonden zijn: /

op 't vaartuygh van Jenely Monte:

Crain Pannecan Chiny, moeders suster van de Coninck van Biema, dog ingeboore van Maccassar, overmoeye van de Coninck van Maccassar, een vrouwe van wel 80 jaaren out, zijnde in haren tijt getrouwt geweest met eerst een Loeboos prins, daarnaer met de Coninck van Boeloe-Boeloe, zijnde Ebrehem ondergenoemt haar dochters zoon.

Poetjoe, de dochter van de Coninck van Biema, met haer man Ebreham, zoone des Coninck van Taneete, waarvan in de materie van Taneete vooraff gesproocken is, staande aen 't beveelen van d'heer Generael, off hij zig mede sal moeten vertoonen aen hun Edele off niet. Mijnes dunckens behoorde het te geschieden, om redenen van zijne wederspannichheit onder het oorlogh, gelijk daer is geallegueert.

Nyamon, nichte des coninck, en haer man Manroeronga.

Op 't jacht zijn gevonden de naarvolgende dienstbaare menschen, toebehoorende de voorsz. lieden van aensien als oock den Coninck van Biema en zijnen zoone Maparaboe:

20 vrije vrouwen }

25 mannen }

35 slaven }

37 slavinnen } tesamen 117 copen, soo groot als cleen, onder opzigt van de gesanten.

Naar voorgaende gedrage licentie, van dewelcke gesanten mede op 't jacht zijn overgescheept:

Jenely Prado ende

Boumy Zarry Boodjo met

26 personen van haer gevolg, item

Tourilia Oehoe ende

Jenely Oehoe, met

12 personen van de haare.

Off er nu nog andere met de prauwe van Jenely Monta zijn metgevoert, als boven genoemt bennen, dat weet ick niet; mij dunckt evenwel van jaa, 't gund niet en hadde behooren te geschieden sonder deselve aan te geven ofte bekent te maaken, gelijk ick in spetie den voorsz. Jenely Monta oock hebbe gerecommandeert, en insgelijcx de andere, dewelcke mitsdien aannamen een rolle daervan te schrijven. Doch en zijn geen andere aen de clerq Evert Pietersz., welcke ick ordonnere de monstering / te doen, opgegeven.

Bij de brief van credentie vinden U.E. oock het versoeck van beyde coningen, dat Godia Ebrehem alhier gelargeert, en vergond mochte werden om op Biema met der woon te mogen comen. Daarbij verclaarden de gesanten, dat het oock van haaren mondelingen last was hetselve te coliciteren, mitsgaders om eenen Roeba Moor, aengehuwde neve van dito Ebrehem. Het laaste is toegelaten, en het eerste gehouden in statu, niet omdat wij meenden, dat het ondienstigh was, maer omdat hij alsoo lieff eerst mede naar Batavia voere, behalven dat wij oock alsoo geerne sagen, dat hun Edele hierover selve disponeerde. Niettemin houde ick voor seer goet, dat het geschiet, in vertrouwe dat de Compagnie in de dingen welcke daar mogen voorvallen immer voor eerst daarvan wel gedient ende ge-accomodeert souden zijn, het zij dan dat hun Edele nu al ten eersten goet vinden daer een resident te senden off niet, want daer is niet aen te twijffelen off denselven heeft bij die coningen en grooten al vrij veel credit, gelijk het onder het aenwesen der gesanten deele is gebleecken. Daerom hebbe ick hem toegelaeten hier voor eerst op te breecken, om met zijn vaartuygh en familie onder de vloote mede naar Batavia te vertrecken, behoudens, dat, zoo in gevalle ons eenige onspoet bejegende, alsdan met zijn prauw directelick naar Biema te mogen loopen, en aldaer zijn familie aen landt geset hebbende, soo der gelegentheit was, noch dit zaysoen te volgen, ende soo neen, 't ooster aenstaende mousson.

Ondertusschen sal den voorsz. Roeba met den naasten, zijn particuliere dingen berigt wesende, gintsheen vertrecken, waertoe Godia IJsop, swager soowel van de desen als van Ebrahim, daarnaer oock wel mag werden gelicentieert, want de Biemanesen een gants traag volck wesende, daerbij seer timide en vervaert, sal der wel yemand van noode wesen, gewoon met dat volcxken

om te gaan, en aan te porren. Dog niettegenstaende Godia Ebrahim ten daage mijnes vertrecx, met sijnnen gantschen ommeslagh albereyts was ge-embarqueert, soo en heb ick hem tot noch toe niet vernomen, zijnde de winden doorgaens oock zoo zuydelijk geweest, dat hij naar Biema niet en kan hebben overgesteken, soodat ick vertrouwe, dat hij om eenig gebreck aan sijn prauw weder naar Maccassar geretourneert, off wel niet mede vertrocken moet wesen. In welcken geval U.E. in dit saysoen dan wel directelijck naar Biema mogen laten gaen, denselven mede gevende een brieffken aen den koning, en dat ick hem 't mijnen vertrecke, 't haaren respecte hadde gelicentieert om Haar Hoocheden te versellen op de reyse naar Batavia, tot hun gerieff en accomodatie, tegen wanneer / zij oock belieffden zorge te dragen, dat er een kloecke quantiteyt sappanhout digt aen strang in voorraet quame te wesen, alsoo de intentie was met het omslaen van het saeisoen eenige scheepen daeraen te seynden, om 't hout in te nemen en meteen te dienen tot transport van de coningen, hem aenbevelende dat werck met alle diligentie te bevorderen en onder dies de koningen sooveel moet in te spreekken, dat se niet en quamen te gebreken van in persoon haer voor hun Edele op Batavia te gaen presenteren. U.E. dienen per expresse Galette in de maent april van advijs, hoe veel quantiteyt sappanhout gereet soude wesen, en daerop in 't ordonneren van de scheepen staat te connen maken, en meteen tot commoditeyt van de koningen, sullende denselven ongetwijffelt in 't reguard van 't hout niet naerlaten te vigileren, want de Coninck van Dampo is hem meer schuldigh te leveren volgens obligatie als een groot schip can voeren, dat hij op sijn aenwesen met Nieuwendam had beloofd voort naar 't jaghts vertreck te sullen gaen omhacken, en aen strandt gereet leggen; op welck insight het fleyt Leerdam was aenbevoolen te zijnen vertrecke uyt de rheede van 't Casteel Rotterdam te sien, off hij sonder groot verlet de baay van Biema bezeylen conde, gelijk U.E. bij de memorie onder dato 28-sten september kan blijcken.

Daar en is geen prijs op 't voorsz. hout bij 't contract gestatueert, sullende door hun Edele selve naar haer welgevallen, geraamt en vastgesteld kunnen werden. In Chiam wert 3 gulden voor 118 lb.@ betaalt. 't Biemaas is in 't vaderlandt kragtiger van verwe gevonden. Mij dunckt dat daarvoor voorheenen is gegeven 2 gulden voor 't p.l.@ off voor hondert pont, daar ick niet vast op staan can. Hoe 't zij off niet, het sal de Compagnie niet te dier vallen noch oock aen groote quantiteyt ontbreken, want het ganstische groote eylandt Cumbava staat in sijn bosschen vol daervan, soodat se het gebruycken sonder onderscheyt tot beheyneging van de thuynen, padyvelden etc. om de buffels uyt te weeren, en alsoo het gesaay te conserveren. Sulcx sal maar opgemerct moeten werden, soo veel daer voor te betalen, dat de koningen daarmed geanimeert werden doorgaens groote meenichte gereet te houden leggen, / soo veel als de Compagnie meynt van noode te hebben, en sullen se naar mijne opijnie met twee gulden 't 100 lb.@ wel te vergenoegen zijn, en misschien wel met wat minder, soo men het beter coop begeert. Want daertoe en sijn geene competeurs, blijkende bij het 3-de en 5-de articul van 't contract de seclusie van alle natie, 't zij Europeanen ofte Indianen, sonder dat yemand daar eenige coopmanschappen aenbrengen magh, insgelijcx oock volgens het 6 articul geene uytvoeren, met duydelijcke expressie van voorsz. hout, cassj lingua, schiltpadtschoorn, wax etc.

Dog de drie laaste soorten en vallen op Biema selve niet. Cassi lingua haalen se op de cust van Mangraay, zijnde de noordzijde van 't groot eyland Ende, daer den Biemanees zig als gesegt heer van noemt, en waervoor hij oock op 't westeynde bij veele wert erkent. Hiervandaen komt mede wax, en plag de Compagnie, voor de verovering van Gale op Cheylon mitsgaders nog al eenige jaeren daarnaar, door de opperhooffden van Solor daar de procure van beyde soorten te doen, maar 't wax en is niet veel, naar ick mij berigt vinde. 't Meeste dat op Biema gevonden plag te worden, wort door de Saleppes, die veele op Mangraay huyshouden, daar aengebragt, als oock het schiltpadshoorn, 't gunt die luyden daaromher gelegen eylanden plegen aff te haalen. Van 't eyland Xomba word oock wel cassi lingua (de Maleyers seggen cayo manis) gehaalt, maer die valt veel slechter, dick en groff, als die van Mangraay, hoewel se op Maccassar al meest vermengt is vercocht gewerden. Inde voorgaende onse brieven aen hun Edele en onder andere bij die van den 24-sten october 1668, als mede bij de brieven van hun Edele 23 maart per Hooglande en de Schelvis ontfangen, is wel gediscoureert van het extirperen derselve, maar dat kan niet geschieden, om de meenichte. 't Sal mijnes dunckens genoegh zijn, dat se niet geschilt, en soodanigh ingehouden werd, 't gund den Coninck van Biema, voor soo verre zijne jurisdictie cragt heeft, staat te besorgen, en off hem dan daervoor eenige recognitie soude competeren verblijven wij aan 't welgevallen van de Hooge Regeeringe tot Batavia, waarin ick geloove, dat hun Edele hun sullen willen reguleren naar bevindinge van saaken, om te besien hoe het zig met het niet schillen ende in te houden comt toe te dragen. Wanneer aan de Maleyers dat uyt geen vaart vergond werd (gelijck mij dunckt dat soo behoort te geschieden) en can der niemand / zijn als de Portugeesen, die het soude connen affhalen. Off de Bantamse Javanen, die nu door behulp van

de heeren Engelsen, seer sterck equiperen, mosten mede dat uytvaren, dat hun Edele wellicht niet en sullen toelaten.

Ter materie van de cassi lingua kan men oock in onse schriften van december 1667 etc. naar Batavia gesonden leesen, dat tot Sanboangen op Mingdanau, een negerie daer de Castilianen mede een fortificatie plegen te hebben, quantiteyt te krijgen is. Dese wert hier op Maccassar voor de alderbeste en nog veel beter gehouden als die van Ende off Mangraay, voornementlijk als se wel geschilt en gedroogt werd, gelijkende dan niet veel slegter als den groven Cheylonsen caneel, volgens 't bericht van Maleyers, die se wel vandaer naar Maccassar hebben overgebracht. Ick heb daervan een monster in de Tarnaatse packhuysen gesien, dat al wat out waar, maer van noch redelijke cragt en reuck, hoewel hun Edele schrijven in deselve brieff hiervoor geciteert, dat se in 't vaderlandt heel slegt was geoordeelt.

Op 't eyland Cumbava off 't landt van Biema selve, en vind ick mij niet geïnformeert dat yets van importantie gevonden werd, als gelijk gesegt, zappanhout, sooveel als men begeert te coopen;

rijs insgelijcx naardat er veel gesaayt, en voorts dan naar dat het gewas gezegent wert;

geniters,

overvloet van vee, groot en cleen, maer weynich off geen koebeesten, veel en goede paerden, besonder onder het district van Tambora;

Cattoen, sooveel als zij begeeren aen te teelen, van goede soorte, daer se binnens slandts cleeden van weeven, meest ruwe, oock eenige gestreepte, met welcke cleeden de schattinge aen de Coningen van Maccassar doorgaens betaelt zijn, sonder vermenginge van andere goederen. Op Maccassar quamen se te staade tot gebruyck voor de arme lieden, maar de meeste hoop wierden onder 't district van Oedjon Pandan met onvaste couleur geveruwt, en Sarassa Oedjon Pandan genoemt, dienende tot jaerlijcx cargazoen voor Manilha;

grove bindrottang, en een soorte vlier off ander tuygh, daar de Maccassaren ende haer vaartuygen met / calfaten;

hout tot haar gebruyck, en tot het maken van haare vaertuygen, gebreect niet, soo se seggen; oock valt er kiatenhout op 't gebergt van Tambora, maer moeyelijck om aff te brengen.

Dompo, grenst op de zuydcust aan zee, en de coninck geeft voor dat er een bequame peerlbanck zoude wesen, daer hij aen Godia Ebrehem monsters van heeft getoont. Dan deselve dunckt mij dat noch niet van dege besogt is.

Zalpeter sustineert denselven Godia, dat men soude connen trecken in quantiteyt als 't er op wierd aengelegt.

Swavel is op 't eyland den Gounong-apy, anders Sangia genoemt, dat inderdaad veel grooter is als het in de kaart ligt afgebeeld, in quantiteyt te becomen.

Van de salpeter en peerlen, als wat nieuws zijnde, daervan moet de tijt ontdekken, wat er uyt werden can. Zappanhout is voor de Compagnie courante waer. Van den rijs staat bij het 6 articul in 't breede gesproocken, blijkende dat de Compagnie daeraen niet is verbonden, oock niet aen den prijs van 24 rxrs. per coyang van 4320 lb.@ als bij extraordinaire tijden, en anders prijscourant, mogende niemand deselve affvoeren als met onse licentie, soo se de Compagnie al niet begeert. Men plag voorheene tot Biema 10, 12 en 13 rxrs. voor een coyang te geven. Dan doen was den teelt grooter. 3 à 4 capitale sterftens die daar in eenige jaeren herwaerts, en besonder 't laaste zaisoen, zijn geweest, hebben een menichte menschen weggeruckt en 't volck seer vermindert. Bij ons is wel goet gevonden, ditmaal tot 26 rxrs. de coyang rijs te doen betaale ten opsigte van de groote lamentatie die se deden, om te hebbe haare coyans soo groot gemaect. Maar dat is buyten eenige consequentie, gelijk U.E. daarvan in onse brieff van 6 october aan de regeeringe ende bij de memorie van 8 dito lestleden voor Nieuwendam vinden genoteert.

Geniters is een rondt gearrelt boomgewas, daer de Chormandelse, Hindostanse, en ander slag van Mooren, op de custen van India, haare paternosters van maken; dan de Compagnie en handelt in die geringheyt niet.

Den aenteelt van cattoen is alderwegen hieromher nadeelig voor de Compagnie, als sullende den sleet van slechte doecken, bij gebreecke van dien, veel grooter conne wesen, maer het schijnt mij niet / toe dat dees plantinge hier te extirperen soude zijn, want het is te diep in de gewoonte, en het can geschieden buyten veel verlet van ander werck. De weverij connen vrouwen en kinderen bevorderen, dies wert dan oock op dit landschap te minder lijwaat getrocken, gelijk het ons bij het gesondene per Nieuwendam comt blijken, waervan de specificatie in de voorgeciteerde laaste memorie van den 8 october geïnserieert staat, namentlijk:

160 ps@ Guinees lijwaat à 4 rxrs omdat 4 cooyang voor een pack bedongen is.

80 ps@ breede swarte bastas à 3 rxrs ijder.

50 ps@ orde@ roode bethilles de 32 asta à 4 1/2 rxrs

20 ps@ smalle chits à 1 7/8 rxrs ijder

240 ps@ niquanas, ofte 2 packen à 225 rxrs 't pack.

23 ps@ sarampouris à 3 1/2 rxrs ijder.

35 el slegt groen laken à 5 rxrs de el.

De prijzen zijn altemael goet, exepto 't Guinees. Dog dit hebben se nog soo gecregen uyt den hoofde van 't contract daar se haer op beriepen. Anders conde het wel 6 en meer rxrs 't ps@ gehaalt hebben, sijnde juyst te dier tijt een Batavias Maleyer daer in loco, die sijn cleeden seer goeden coop gaff. Anders meynde de schipper van Nieuwendam en oock Ebrehem datter meer trek soude sijn geweest. En dus is te gelooven, terwijl nu niemandt daer eenige lijwaten off andere waaren mag aenbrengen als de Compagnie, dat den sleet te grooter sal wesen, maer egter van geen seer groot belang, alsoo het meest dient voor de grooten daer en schuyt geen gelt, off ten minsten seer weynich. Nu met den uytvoer van sappanhout, rijs etc., en met ontheffinge der Maccassarse schattinge, coste dit wel wat beteren, ende het volck wat welvarender werden, dewelcke indien se den rijsteelt dan te hertiger bij de handt nemen, de oosterprovinciën, soo niet in 't geheel, tenminsten voor 't grootste gedeelte jaerlijcx tot een niet veel hooger prijs als van de Javaense cust souden connen stofferen; sullende tot den aengang van dit werck veel favoriseeren, indien hun Edele op den prijs van de rijs vooreerst niet carig bennen, al waer het oock op 16 à 18 rxrs 't groote cooyan. Want de groote dierte op Maccassar en sal niet lange continueren, door den abundanten toevoer / die der van de Javaanse cust met particulieren wert tegemoet gesien, wanneer dan mede vervalt de 24 rxrs die voor een kooyan, staande die extraordinaire tijt, belooft is, sooals claerlijck consteert bij het voorsz. articul.

Voort soude het misschien niet ongevoeglijck wesen dat men op de cleedens vercoop een vaste lijst raamde, gereguleert eenichsints naar den uytcoop op Maccassar, vercopende dagelijcx winckelwijse volgens dien, een ijder sijn geryeff tot een ps@ toe. Ick en magh uyt nieuwe apparentiën, die nog niet meer als uyt den ruwen benne, soo heel groote beloften niet doen, maar ick beelde mij egter in, dat de Compagnie sonder schaade, met vooreerst een cleene residentie, preuve sal conne nemen, soo maar daertoe een taalcundigh adsistent ofte ondercoopman, van goet comportement, comt te werden gebruyckt, sonder veel omslag in den beginnen; waertoe indien hun Edele resolveren, soo conde een bamboese logie, op zeeker bequaem eylandeken, ofte erff, in de bogte, ofte baaye, digt aan de wal, wearvan mij Ebrehem gesegt heeft, gemaackt ende den voorsz. Godia bij provisie daar mede plaats op vergont werden, om alsoo van alle molestie bevrijt te wesen; hoewel van de Biemanesen geene overlast te verwachten is, nu de Maccassaren nogh oock geene Bougijs meer daer en zijn, alsoo de laaste staande het oorlogh bennen geordonneert te vertrecken, gelijk men bevind aengeteeckent in 't daghregister, van den boeckhouder Swartius op 't jacht de Visser anno 1668 gehouden. Van de eerste mogen der geene weesen, dat ginder voorheenen anders seer groote moetwilligers waaren.

De materialen tot soodanig een logie sijn de coningen bij het 11 articul gehouden te versorgen, ende bij het 10-de werden wij allenthalven nu en naar desen van alle beswaernissen vrijgesproken, moetende oock zijluyden volgens het 9-de bij verongelucken van scheepen off vaartuygen van de Compagnie daarbij ende ontrent alle hulpe contribuieren, om al te bergen dat te bergen is, onder billijcke belooning voor des gemeenen mans arbeyt, zijnde bij het aenweesen van de gesanten buyten het contract besproocken, sooals U.E. konnen sien in onsen brieff aen de koningen geschreven en in de laaste memorie voor Nieuwendam, dat wij sullen betaalen aen elck arbeytsman die de Compagnie van de morgen tot den avond tot sijnen dienst gebruyckt, drie stuyvers daags, en voor het afscheepen van een cooyman rijs een quart rijcr, wel te verstaen soo wij daer haest bij hebben, / want anders is het voor gemeen daghuer van drie stuyvers veel beter coop te bestellen.

In de voorsz. brieff is oock ons onbenoegen betoont van dat aen 't jacht Muyden 't zedert den 18 september tot den 5 october niet meer als [30] cooyang rijs geleverd, naadien die van de regeeringe per resto van Nieuwendams ladinge 65 coyang, 112 gantang, -800 gantang voor een cooyang van 4320 lb.@ gerekent,- schuldigh gebleven waren, volgens affreeckening met de gesanten alhier gehouden, boven dat oock soo weynich volck wierd versorgt om deselve te helpen afscheepen. Doch gelijk de gemeene Biemaneesen niet alleen, maer oock de coningen en bevelhebberen selve, seer traagh ende langsaem bennen, sulcx continueel aengeport moeten worden, soo moet men sig in dees tijt te min daerover verwonderen, naadien zij, voor den onfang der acte, altoos in gereetheyt stinden en bleven om in cas van onse overcomste datelijck in 't gebergte te wijcken. Zulcx ijder nog doende was, om met zijne bagagie weder aff te komen,

behalven dat oock den pady noch niet opgeschuurt, off van 't velt gehaalt is, daer den rijs dagelijcx moet uytgestampt werden, 't gunt de laadinge van Nieuwendam mede niet weynich hadde vertraagt. Wij hadden volgens de calculatie van Godia Ebrahim wel staat gemaect, van boven het eerste retour van 50 cooyang per Nieuwendam noch 160 à 180 cooyang te sullen becomen, maer nu Muyden maar 30 cooyangs heeft aengebragt, mogen wij al wel tevreedten zijn, soo ons Biema noch 100, en sulcx in 't geheel 180 cooyang ons comt uyt te leveren, gelijk de gesanten oock sustineren dat het niet veel meer sal emporterren, zijnde in veele velden de ayren soo mager en ijdel bevonden, en andere van de ratten geschonden, dat het gewas in verre soo gesegent niet is als het hadde gescheenen, volgens de overgebragte tijdinge van den Moor Roeba, te sullen zijn. Behalven dat de coningen voor haer land selve eenige voorraad moeten behouden, om in geen hongersnoot te vervallen.

De ganghbaerheyt van alle Nederlandse silvere spetiën volgens het 7-de articul sal een saacke van groot gemack zijn, sulcx deselve dient voortgeset, behoorende de Coningen van Biema etc. van selve te inclineeren naer de affgebroke frequentatie der Maccassaren, oock haer gelt ten eersten te doen uytroeyen. Dit hebben de gesanten bij naeder mondelinge recommandatie assurente belooft te sullen bevorderen. Willen haer / meesters dan een andere eyge munt, volgens 't contract, slaan, daer de Compagnie in 't vervoeren niet can werden beschadigt, dat mogen sij wel doen; maer ondervindende 't gemack van 't Nederlants silvergelt, en meen ick niet, dat se wat anders sullen soecken, en voornementlijck wanneer se bij de Compagnie daermet daeglijcx connen ter merckt comen. 't Quaatste sal vooreerst op de bazaar sijn, omdat dat volckjen seer swaerlijck van gewoonte can veranderen. Immer, soolange de maasen noch gaan, en mag de Compagnie niet gequelt werden met het monopolie, van deselve niet hooger als 2 1/2 à 2 3/4 coupans per maas aen te nemen, alsoo de rechte waarde bestaat in 4 coupans per maas, gelijk onder anderen de regeeringe mede is aengeschreven, ende sourouans ofte ambassadeurs oock naeder gelast te rapporteren; die insgelijcx belooft hebben te besorgen, besonderlijck den regent van de negerij Zara Bodjo, zijnde een snedigh taelcondig man, daar de commissie meest op leunde, dat den rijs spoediger aengebragt ende affgescheept, terwijl het volck nu voor haer wercken souden werden betaelt, en men bij ordine te absoluyter deselve daertoe commanderen mochte.

Van eenige fortificatiën anders als desulcke, welcke nu nieuw, onder het oorlogh, tot een retraicte in 't gebergte gemaect sullen wesen, en hebbe ick geen andere kundschap als van het steene fort 't welck op Biema niet verre van de oever der gewoone anckerplaatse legt; dewelcke, d'eene soowel als de andere, moeten werden geslegt, vermogens het 14 articul, 't gund oock dient ge-executeert. Het steene fort gemaect, naar ick hoore, in den beginne van dees conings regeeringe, is meest vervallen. Als men het voort slecht, dient den steen op stapels geset, off se ten dienste van de compagnie noch eens mochte te staede comen; hebbende de gesanten van het canon, 't welck noch onder de Coningen van Biema en Dampo berust, geen regte kennis. Naar gissinge zeyden se datter in 't geheel niet meer als 13 stucken en bassen souden sijn, 8 bij den eersten en 5 bij den laasten. Het sal gevoeglijcxst comen, dat se teffens met de coningen naar Batavia gevoert, en datter wert zorge gedragen, datter geen achter de hand gehouden werde. Want bij den overgift van't voorsz. canon krijgen zij, volgens den inhoud van het 12 point, zeker een groote dechargie; nochtans met verplichtinge, dat alle die schuldig aen het affloopen van den Doradus en het moorden van het volck, noch in 't leven gevonden comen te werden, parata, off ten overstaen van Compagnies resident, gestraft off anders aen denselven overgelevert moet zijn. Ongetwijffelt zijn de Coningen van Biema, Dampo, Tambora en Sangara de meest schuldige. De gesanten voorbedachtelijck / slaan dese 4 over, zeggende in 't beredencavelen van 't voorsz. 12. articul dat se al meest omgecomen en hunnes wetens geene daarvan meer in 't leven waren, immers altoos niet in de landen van Biema etc. Nochtans zijn de voorsz. 4 altemael bij goeder gesontheit, en yegelijck in de possessie van 't zijne. Hun Edele amplecteren, sooals blijkt bij de ordre, barmhertigheyt ende genade te oeffenen, sulcx hebben de twee eerste haar pardon door het accepteren van de acte ontfangen, die evenwel noch vereyscht geverifieert door hun Edele, soo se het in persoon naar Batavia gaan versoecken, gelijk zij oock volgens het 18 articul gehouden en verplicht zijn. En off wel in 't selve influeert dat Zijn Hoochheyt van Biema in cas van dat hij niet wel en conde uyt het landt vertrecken, alsdan in zijne stede den stadthouder Turilia Gampo, nevens den Coninck van Dampo soude vermogen te commiteren, soo acht ick niettemin noodig, dat er geurgeert werde op sijn personeele verscheyninge, met sulcke moderatie nochtans, dat daermet dien vervaerden man geen meerder verbaastheyt wert ingeplant, ten welcken eynde het mijnes erachtens niet ongevoegelijck soude comen, dat Sinjeur Opijnen, dewijle hij dog om verlost te werden versogt heeft, zijnen wegh naar harwaerts over Biema gelast wierd te nemen, om Hun Hoogheden hierheenen te geleyden, en van de gelegentheyt van Biema inspectie te

nemen, waervan de Hooge Regeeringe ongetwijffelt haar welgevallen sal laten weten, en mede off den erffprince Maparoeba behoorde met te gaan, 't gunt soo men het excuseerde ten aensien van des vaders eygen vertreck, op eenige groote instantie, altoos niet en diende te ontstaan bij het thuyt blijven van den vader, in cas van de herwaerts comste van Turilia Gampo, opdat dan zij beyde presteren des vaders schuldigheid ende pligte, medebrenghende 't rijcxzegel, vermits het contract door beyde coningen noch in persooene moet besegelt en beswooren werden.

Ick hebbe vooraff gesegt hoe swaermoedig zij waaren in 't bekibbelen, en oock in 't accorderen van't 16 poinct; en hoewel zijluyden, door een wijtlustig onderrecht, wel hebben begrepen, immer beter als tevooren, dat daerin geene swaerigheid altoos resideert, soo meyn ick evenwel, dat se daerover nochal eenigsints condon becommert gevonden werden, in welcken geval men dat al weder haar ten besten can uytleggen. Oock denck ick, bijaldien hun Edele met haer personele comste satisfactie werden gedaen, wellicht geen ostagiers sullen inclineren / hier te houden. Den voorsz. prince Maparoeba, onder Dayen Mataly, wert ons met de wedercomste van Nieuwendam gerapporteert, insonderheit door den stalknecht Barent, dat hij sig tot de Compagnie en haar dienaren sonderlinge genegen hadden getoont, gelijk daarvan in onsen brieff aan hun Edele de dato 28 september is genoteert, insgelijcx bij de laaste memorie voor de opperhooffden van Nieuwendam van 8 october, met recommandatie den selven heere met vriendelijckheit in sijne vrientschap en genegentheit te conserveren, getuygende Godia Ebrehim, dat hij hem te meermale hadde gesegt, dat hij seer geerne wilde gaan, om sig aen ons te verootmoedigen, indien het hem wierde aenbevolen. En dewijle wij in 't gemeen niet onbillick oordeelden, dat met de expeditie van de gesanten naa huys, de coningen en oock zijlieden met yetswes beschoncken wierden, soo is oock goet geacht welgemelde prince ende den stadthouder Tourilia Gampo daerbenevens te gedencken, te weeten:

voor de Conick van Biema:

2 Hollandse kaasen

1 catty diversche gecouleurde zijde

1 bree swarte basta brotchia

2 saessen chiau

1 vaatjen buscruyt}

1 vaatjen met 2000 musquetkogels} daer hij om versogt hadde aan de schipper, ten aensien eenige negerijen wat de beest speelden ende hem ongehoorsaem waren, gelijk bij onsen brieff aen de coningen staat vermeld, onder 7-den october;

voor de Conick van Dampo:

2 Hollandse kaasen

1 catty gecouleurde zijde

1 breede swarte basta brotchia

2 sarassa chiau;

voor Turilia Gampo:

1 basta brotchia

1/2 catty zijde

1 sarassa chiau

1 pr@ pistolen}

1 dobbel Bengaals armosijn} aan den price Maparoeba

Een Bengaals armosijn aen Touria Dia, landregent en oom van de Coninck van Dampo; /

Een basta brotchia}

een sarassa chiau}

een witte chionna met goude hooffden} voor den 1-ste gesant, Jenely Monta.

Evensooveel aen den 2-den gesant, Jenely Prado

vier ellen root croonras, aan Boumy Zerry Boodjo

vier ellen dito aen den eersten gesant van Dampo, Turilia Oehou

vier ellen dito aen den 2-de, Jenely Oehou

Een sarempouris aen Lebe Kylo;

Zijnde de twee eerste Bymase gesanten sooveel waardiger beschoncken, omdat zij elck een Bymaas paart in vereeringe hadde medegebracht.

Van de twee overloopers die op Byma waren, wasser een gestorven; den anderen genaemt Pieter Jansen van der Linde, gewesen soldaet op Timor en anno 1668 van daer over veelerhande groove misdaden per Breukelen opgesonden, en uyt de boeyen op 't jacht de Schelvis ge-echiappeert zijnde, tot de vijand in 't Casteel Samboupo overgelopen, mitsgaders, naar 't geweldig veroveren van Sambon Java, van daer gevluht, nevens nog 7 Hollanders en eenen

swart te lande comende op Sambaauwa, vanwaer hij met de kock van de Quickstaart naar Biema vertrock, is ten eersten aen den schipper overhandigt. Dan dogh eenen Josepho Rodrigos, die Zacharias ons aenschreeff dat een medegenoot van den fameusen chianpan-dieff Taatje zoude sijn geweest, maar den dans uyt de boeyen ontsprongen, 't gund denselven, hier gecomen sijnde, heeft ontkent, blijkende bij zijne gedaene declaratie, dat hij de Compagnie gedient hebbende negen maanden voor soldaet, daarna anno 1656 à 1657 was vrij gewerden en in den dienst van den Mardijker capitain July gegaan, hoedanig eerst op Baly, daarna tot Sambaauwa, en vervolgens tot Biema gecomen, waar sig ernerende als een goet christen, hoewel onder de naam van Moors, dog onbesneden, ten besten dat hij conde.

Een gesant van Sambaauwa tot den Coninck van Biema gesonden relateerde, datter noch drye Nederlandse overloopers tot Sambaauwa en dat al de reste van sieckte gestorven waaren, hebbende Zijn Hoochheyt aengenomen die te sullen vorderen om aen ons over te geven, sooals rapporteerde de gesanten ende de schipper van Nieuwendam, die ons mede wel eenig bescheyt had laten weten per de expresse Saleettese praauwen, den 7 september tot ons gecomen, van 't verongeluckte jaght de Geyt, ontrent de Pater Nosters, maer / niet seeckerlijck de plaats nog vordere gelegentheyt van dien. Om 't welck te ontdecken, de chaloup den Dolphijn met Muyden wiert mede gesonden, om terwijle 't jacht in ladinge lagh, daer allerwegen te gaan uytzien, off zij 't wrack niet quame te vinden. Zedert is wel schipper Zacharias geretourneert, maer sonder eenig naeder berigt, Muyden comt oock, hebbende den Dolphijn zedert 18 september dat hij van hem in de bahia van Biema afscheyt nam, niet weder vernomen, en van de Geyt niet anders als dat hem seecker Portugees van Larentoucq, met sijn scheepien daar leggende, had weten te seggen, dat de Badjos gepresenteert hadden, indien hij eenige daagen woude blijven leggen, alsdan hem 2 à 3 anckers van 't wrack haalen, en aen hem te coop brengen zoude, sonder nochtans dat hij hem van die luyden aenwijsinge had willen doen, 't welck heel niet waerschijnlijk is. Ondertusschen hebben ons de twee voorgenoemde overloopers daarvan ampel berigt gegeven, gelijk te sien is in haar declaratie daarvan het afschrift den schipper Zacharias is ter hand gestelt; en blijkt in deselve dat zij op haare fuge in october 1668 een jachtjen met beslagen zeylen hadden gesien leggen, naar haare gissinge op off ontrent bezuyden de Pater Nosters, rondom in stil water, recht overeynde, even in sulck postuer, off het daer geanckert lagh, 't zelve voorbij loopende op de distantie van een musquetschoot, sonder daerop een enckel mensche te vernemen, maer niet sonder becommeringe dat het wel moght uytgesonden sijn om haer te vervolgen. Doch naederhand Van der Linde op Biema zijnde, vernam hij dat het scheepie daer tusschen twee clippen in zat, en dat seecker Portugees, comende in commissie van de Coninck van Maccassar, met een vaertuygh tenderende naar Biema en de Larentoucq om rijs en cruyt te procureren, daar eerst aengeweest, ende daeruyt genomen hadde veele geweeren, en andere bagagie, sooveel hij bequamelijck conde bergen, dat hij alles op Biema vercocht, de musquets tegen 3, 4 en meer maasen 't stuck. Daarna hadde den Badjos verscheyde togten derwaets gedaen, telckens volladen terug comende met 't volgende, te weeten: arack, brandewijn, ijsen, loot, coper, musquets, snaphanen, olijvenolij, en onder anderen 10 vaetjens droog cruyt, zeyldoeck in rollen, en anders meer, dat zij alles op Biema vercochten, behalven 't cruyt, 't gund naar Sambaauwa voerden, confirmerende met de Portugeesen, dat het heel en goet onbeschadigt sat, maer sonder volck, tot haar derde togt toe, makende / een distantie van ruym twee maanden. Inde 2-de voyagie gooyden se speck en vlees overboort, en in de derde hadden se volgens haar voorgeven, canon en anckers gelicht, en 't selve op een eylandeken ontrent 12 mijlen van Sambaauwa begraven. De Spanjaert segt oock soo van 2 metale stuckjens, maer dat se de ijserne benevens de anckers benevens 't jaght hadden laten sincken. Op de 4 togt vonden zij het scheepien geborsten en vol water, en hebben het doe tot gelijcx de water affgebrant om het ijserwerck daardoor te proffiteren.

De gesanten ontkenden niet, wanneer dit alles haer wierd voorgehouden, datter 8 off 10 maanden geleden diergelijcke goederen door de Zaletters uyt een Nederlandts verongeluckt scheepien op Biema aengebragt en vercocht waaren, belooffden oversulcx de geweeren die daarvan costen gevonden werden, volgens het 12 articul voor incoops bedragen, soo men het begeerde, te sullen restitueren, maar zij verclaarden, ende de overloopers mede, dat se noyt van eenig volck hadden hooren spreecken, dat ons meest verwondert. Zij sullen ongetwijffelt een vlot toegetakelt en haar daerop te water begeven hebben, mitsgaders naar apparentie daer mede gesneuvelt sijn, want soo de Badjos hunne handen met moorden besootelt hadden, onder schijn van de onse te willen aen land brengen, daar soude men wel yets van hooren. Niettemin is het schipper Zacharias aenbevolen, bij zijn jongste memorie, om daarnaar te vernemen, 't gund de gesanten oock aengenomen hebben met alle exactie te doen en datselve in onsen naame zeer hartelijck haar coningen te sullen recommanderen.

Daarnaar op den 15 october is noch 't hoecker den Harincq gesonden, en daermede de beyde rapporteurs, om volgens den inhoud van de memorie voor de opperhoofden de gantsche Pater Nosters, zoo wind en weder het lijden woude, te visiteren, en te zien wat se op de aenwijzing der overloopers daar op, off daarontrent, bezuyden die klippen costen vinden, item oock naar Sambaauiwa daarnaer te gaen vernemen, al te vooren op Biema aenlopende, om te sien wat berigt zij daar van Nieuwendam quamen te krijgen, en sulcx voort alle mogelijke deligentie te employeren, doende rapport aan Nieuwendam op Biema, gelijk als bij voorsz. memorie consteert, daerin oock gerecommandeert is, dat zoo zij oordeelden van Biema een ladinge rijs te connen hierbrengen en noch in 't eynde van december off 't begin van januario op Thimor te zijn, / dat dan soodanigh te achtervolgen, en soo neen, dat zij dan met 't hoecker maar hoefden naar Tymor te spoeyen, alsoo den commandant aen hun Edele tegens opgemelde tijt om dergelijck een scheepjen versogt hadden, 't gunt wij verstaen hebben hier in dees tijt wel te connen gederft werden.

Waar nu den Dolphijn magh wesen vervaren, connen wij niet weeten; dogh ick maeck staat dat den stierman naar Batavia sal affgesackt sijn, en soo een stilswijgent affscheyt van Maccassar hebben genomen, hoewel ick hem seer serieus vermaande op zijn vertreck, dat hij zig dat niet onderwinden ende ons alsoo van de chaloup niet ontblooten moste, die nu eerst opnieuw droog geseten en laten vertimmeren hadde; off deselve soude verongeluckt moeten sijn, dat ick niet hope. Derhalven mogen U.E. de reeckeninge van den selven stierman en zijn volck wel laten sluyten, en seggen daerop dat zij met den Dolphijn al moetwillens naar Batavia vertrocken, offwel verdreven zijn, en dat de reeckeningen in de Bataviase logieboeken weder staan geboeckte te worden. Met dese ontstentenis sal de Noorman, al halff geprojecteert om mede naar Tymor te senden tot gebruyck van 't comptoir aldaar, gelijk daervan onder 18 september aen hun Edele is aengeroert, op Maccassar voor het aencomen van de nieuwe besendinge niet mogen gemist werden, ende misschien oock niet daarna.

Het is oock van onse ordre geweest voor de schipper van Nieuwendam ende Godia Ebrehim aldaer te vernemen wat Maleytse, Maccassarse, Portugese, Bandase off andere vluchtelingen haar ginder op Biema van hier mochten hebben begeven. Volgens haare rapporten en waeren daar geene van belang, en die der nogh waeren, met geen intentie om te blijven, maer om weder wegh te gaan, gelijk se oock wegh gingen voor Nieuwendams vertreck.

Deyen Mangaga, alsoo wispelturig en ongestadigh als hij groot is, cousijn germain van Crayn Lincques, bevant zig daer noch, van sinne wesende met sijn vaartuygh nevens de Biemase gesanten naar harwaerts te komen, maer hij is tot noch toe niet vernomen, en gewis op Biema gebleven, hebbende met Nieuwendam een paart tot vereeringe aen mij gesonden. Het is denselven, waarvan ik in de materie van Bouton staat vermeldt. Veel vertrouwen meen ick niet dat men hem mag defereren, zijnde onder de regeeringe van Maccassar dickmaels van heer verandert, en eyndelinge tot en onder onse bescherminge gecomen, sonder nochtans publicq bij mij aengenomen te zijn. In 't begin van 't oorlogh ging hij naar Tello bij den coninck, en cort daerna vluchte denselve weder te prauu vandaar, medenemende de / suster van Lincques, vrouwe des Coninx van Biema, die bestelt was te wonen in Bontuale in 't groot huys, bij haer suster, de vrouwe van Radja Palacca, soodat se sonder conniventie niet en is connen weg raken. Hij mag wel hier comen, off hij misschien yets te verrechten hadde, oock wel weder naa Biema gaen indien daer wonen wil, maer om telckens over en weder te varen, dat dunckt mij dat hem niet behoort te werde vergund, alsoo de frequentatie, volgens contract, moet afgebrooken zijn.

Zedert het vertreck van Nieuwendam ende de gesanten, maer 3 à 4 dagen voor mij affscheyt, ben ick in passant berigt dat verscheyde Bandaneesen naer de veroveringe van Samboupo haar vlucht genomen, en met licentie van de Coninck van Biema op 't eyland den Goenoeng Apy haar te neer gestelt hebbe, hebbende al te vooren den coninck op dat selve (altoos nog zijnde onbewoont geweest) mede eenige van de zijne gesonden om daer te verblijven ende thuyten te maken, daerop met eene zettende divers vee tot aanteelt. Ick hebbe niet connen vinden waarheen dit quaataartig volck mocht geweken zijn, want nergens bennen der hierontrent eenige vernomen, zijnde deselve voor den ingang van 't laaste oorlogh altemael soo vriendelijck door den capitain Strijcker, en andere haare landtslieden doen moedigen om haar aen onse sijde te begeven. Maar neen, tevergeeffs sij hielden het interest der Maccassaren en sijn daerbij seer hard gepersevereert, niet min als de Maleyers, selve doen de Maccassaren als niet meer en dorffden. Zeker Bataviaas Bandanees vertoonde hem enige weecken voor mijn vertreck, met een request, daerin versocht waere aen hun Edele om alle de Bandaneesen, hier op Maccassar te vinden wesende, te mogen ophaalen, en naar Batavia te voeren, 't gunt met apostil van de Edele Heer Gouverneur-generael gelicentieert was, met adres aan mij. Maer doen en wist ick van de voorsz.

retraicte niet. Oock hebben de gesanten, ondervraagt werdende naar vluchtelingen, daarvan ten minsten geen vermaen gedaan. Met occasie salder dienen vernomen wat daarvan zij ende hoe sterck zij bennen, en zoo het werden gevonden Bandaneesen van Maccassar te zijn, dan soude men se naar de voorsz. intentie van hun Edele alsnogh naar Batavia connen zeynden, indien hun Edele daertoe ordre stellen; off soo se geacht werden daar wel te mogen blijven, dat misschien niet dientigh waar, meyn ick dat men haar altoos alle soort van vaart behoorde te verbieden, en te verbinden om als onderdanen van de Compagnie, gelijk zij (als zijnde Bandaneesen) in effect bennen, op alle Compagnies / bevelens paraat te moeten wesen, wanneer zij zeecker noch seer barmhertigh en gratieus gehandelt soude zijn, hebbende anders, soo men op haar gedoente en quaade aart siet, al vrij wat correctie en sensibel tractement verdient.

Nu sal ick hieronder eens in 't ruwe aenwijzen, hoe de koningen op 't landt van Cumbava met haare jurisdictiën leggen verdeelt; dog niet hoeverre ijgelijcx jurisdictie streckt, want dat weet ick niet en dat conde de gesanten mij niet regt seggen, zijnde het voorsz. eylandt oost en west 25 mijl op zijn langste, en op zijn breedste 9 mijl volgens de kaart.

Sapy legt op 't oosteynde met sijn aengesicht naar de straat, die de naam van Sapy voert, naar dit landt.

Biema legt met sijn groote inbocht 5 mijl van 't oosteynde aff, streckende de voorsz. inbocht wel 4 mijl diep binnenslandts, meest regt zuyden en noorden, daerin men wel 50 scheepen en meer, bevrijt voor alle winden, can bergen. Voor aan de mond isse schaars 2 mijlen, ten halver wegen op sijn naaust 1/2 en achter weder ontrent 2 mijl breed tusschen de west- en oostoever, volgens de caarte; maer naer de bevindinge, voor en achter niet boven 3/4 mijl, en in 't midden niet meer als een gemeen canon schoot, cunnende meest doorgaens de inham bezeylen op een pistool- en op een musquetschoot langs de wal. De ordinaire anckerplaats is ontrent 't bereyck van een gemeen canonsdragt van de negerij, op 8 à 9 vadem water, sandtgront, dicht nevens een kleyn eylandeken, welckens zijde men houden moet, omdat den vasten oever op de distantie van 2 à 3 scheepslengte van 9 op 2 vaadem water, schielijck opdroogt. Als 't hoogh water is, leggen de schuyts tegen strangh, maer met leegh water wel een cleen musquetschoot daer van aff, door de vlacke modderige grond.

(dit is einde pag. 470)

spt 11

Kylo legt op de westhoeck van de inham, staande in de kaarte affgeteeckent met de naam van versche waterplaats.

Langeria off Core legt wel ruym 3 mijl westelijcker, met een reviertjen, en beslaat de noordzij van den berg van Tambora.

Kinkelo off Tambora legt met sijn beslag op den cruyn van den grooten bergh, recht z.w. van Biema meest landwaart in, ongeveer te midden lands, hebbende sijn aff- en aencomen aen zee ontrent 3 mijl bewesten Core.

Papeeka weder 2 mijl off wat meer westelijcker. Dan volgt daerop den hoeck van /

Aran; tusschen desen hoeck, en 't westeynde van 't eyland, is een groote inbocht, en in deselve langs den oever verscheyde eylandekens.

Sambaaauwa legt ontrent te midden tusschen beyde hoeken in. Bij het dagregister van Swartsius, op 't jacht de Visscher gehouden, word daarvan de naarvolgende beschrijvinge gedaen:

"Seer qualijck, jaa bijnaa sonder eenig gelijcken, legt dese wal van Biema aff tot dese negerij, en soo voorts naar het westeynde van dit eyland, in de paskaart ontworpen, want dese negerij Sambaaauwa legt in de daad ongeveer 24 à 25 mijlen van de negerij Biema ende de kaart wijst niet meer als 14 à 15 mijl aan. Oock soo is de inbogh, dat van 't oostelijckste eylandjen begint, en op de hoeck van Sambaaauwa eyndicht, heel anders als in de kaart uytgebeelt staat, terwijl het tweede eyland, dat het grootste en wel ruym 5 à 6 mijl lang is, nemende sijn aenvang 1/2 off 3/4 mijl van dese wal, sulcx dien gantschen inbocht (die meest n.o. ten n. en z.w. ten zuyden streckt, en wel 8 mijlen diep, en een mijl op sijn naauwste wijt is) van dit tweede eyland als een fuyck beslooten wert. En naar dese besluuyting dan comt de hoeck ende de bocht van Sambaaauwa, dewelcke geen onbillijcke baay is, om 20 à 30 scheepen in te leggen, hebbende oock een fraye versche revier, om water te haalen, die men wat hoogh opvaaren moet, om goet water te hebben."

Dompo legt aen de zuydzijde, in 't affhangen van denselven bergh die in groote beynaar bij Babo Crain, hier op Celebes, kan vergeleken werden daar Tambora op legt, niet heel verre van de zuydelijcke zee-oever als connende uyt de negerye Dompo gemackelijck tot in de zuytsee sien, alwaer dighte aen strang de peerelbanck soude wesen, daarvan hiervooren is gesproken.

Hiervooren met den aenvang der Biemase materie, is aangewesen hoedanig dat Biema en Dompo waren independent, d'eene van d'ander, en dat Biema pretendeerde jurisdictie over Tambora bijgenaamt Kinkeelo, item Sangera off Core, gelijk wij oock sulcx uyt den Coninck van Biema niet anders hadden begrepen en van andere insgelijcx; ons te meermalen gebleecken wesende, als in 't reguard van Dompo reets gesecht is, dat de Coningen van Tambora en Sangera, met den Coninck van Biema bij mij aen boort comende, altoos op de vloer nederzaten, en aen Sijn Hoochheyt betoonden alle onderdanige gediensstigheid, deselve oock in sulcken schijn bij deese en geene occurentiën commanderende, als andere van zijne bijwesende vrienden, ende onderdanen. Daervandaen / comt het, dat bij het 14 articul van 't contract op Bonaaye geslooten, alleen gesproocken staat van 't landt van Biema ende den resorte van dien, waermet gemeent was 't geheele eyland van Cambara en al wat daer op lach, gelijk het oock voor zoodanigh bij onse partijen, de Coningen van Maccassar, wel is begrepen gewerden. Maar in effect proceddeert eygentlijck dit hooger respect van Biema daaruyt, dat zij zijnde door huwelijck soo aensienelijck, en naa aen den Coninck van Maccassar verbloetverwant, hem bij toerustinge ten oorloge doorgaens, en nog jongst in de expeditie naar Bouton, over alle de troupes van 't eylandt 't hooger en oppergesagh is gedefereert gewerden, hoewel der altoos, zedert het onderwerpen van deselve landen, een Maccassars groot-gouverneur op Maccassar is geweest, voor wiens alle zaaken van Biema mosten ter decisie comen, namentlijck de eerste

Crain Maroangy, onder de regeeringhe van den Coninck Rigocane. Naar Marouangy volgt Crain Xuly, die het lange heeft becleet, en naar hem

Crain Jamarang off Deyen Passasse, desselffs outste zoon; denwelcke van die waardigheyt, en voorts uyt alle zijn goederen, door den presenten Coninck van Goa geset zijnde, is naar verloop van eenige tijt niet lange voor den aenvang van 't oorlogh anno 1666

Crain Poppo daertoe gequalificeert. Maer opgemerckt Biemas voorsz. aansienlijckheyt en meerder respect boven de andere subalterne coningen aan 't Maccassars hoff, soo wierden ijgelijcx schattingen eerst tot Biema meest doorgaens versamelt, en dan soo teffens naar Maccassar aen den groot-gouverneur door de respectieve gesanten overgebracht, die daarvan hier in loco dan deden de veryste verdeelinge; sulcx inderdaet eygentlijck onder Biema, op 't eyland Cumbava, alleen sorteert en onderdanig is, de Coninck van 't landt Zapy.

Tambora is een koninck op sig selven, en daervoor erkent ten hoove van Maccassar, brengende zijn eygen schatting op, en houdende, gelijk tevoren gesegt, 40 man op Maccassar ten dienste des coninx, zijnde Tambora al mede ter selver tijt onderworpen aen de regeringe van Maccassar teffens doen Biema en Dompo geboogen zijn.

Sangera, ofte Coreia, was voor de opperheerschappije der Maccassaren, dienstbaer en onderdanig aen Dompo. Dogh de Maccassaren d'eerstmael met haer maght / overcomende, gingen haer dese ten eersten sonder toeven naar yemandt, aen deselve verootmoedigen, en voegden hun aen die zijde, alsoo datse daervoor vrij, independent volck, bondgenooten van Maccassar verclaart wierden, sonder dat se met eenige schattingen beswaert sijn gewerden ofte oock yemand op Maccassar ten dienste van den coninck behoefden te houden, anders niet als bij occurentie van swaar oorlogh, off eenige capitale expeditie. Invoegen dat dees twee oock zijn vrij, en independent van Biema off Dompo, gelijk ten aenwesen van de Visser anno 1668 in maart den regent Turilio Gampo, soo als hiervoor claerlijck staat aengeteeckent, rondelijck verclaart heeft.

Onse acte van amnestie per Nieuwendam uytgesonden, was weder alleen gedirigeert op Biema. Daerop zijn gecompareert de gevolmagtigens van Biema en Dompo, zonder dat er in de negotiatie van een der voorsz. twee eens gerept is, doch alhoewel de gesanten niet en wedspraken de genoteerde verclaringe van Turilia Gampo, zoo scheenen deselve nu evenwel die beyde soo stilswijgende onder haare commissie te begrijpen, daerover wij ons niet en hebben beweegt, sullende het nu in 't absolute welgevallen van hun Edele consisteren, off se begeeren de voorsz. twee coningen daaronder voor begrepen te houden, en te kennen als subalterne soo van Biema als Dompo, dan off zij apartelijck en vrij off independent van d'andere, gelijk zij bennen, haer verootmoedigen zullen, en genaede in persoon comen versoecken, dat misschien al soo goet en beter als anders soude wesen, blijvende in dier voegen de magt van d'een en d'ander in soodanige divisie, als se door een bequaem resident dan vorder gevoegelijck can werden

gehouden, 't gunt oock best gelijck naar des Compagnies ordonnance maxime, en waerop U.E. mitsdien hun Edele ordre moeten tegemoet sien, tot reglement voor Sinjeur Opijnen, indien hij quam geordonneert te werden over Biema naar Batavia te retourneren, ten waere hun Edele een resident om op Biema te leggen, goet vonden uyt te kiezen, en den selven dan dat soodanigh aan te beveelen.

Kylo is de zeehaven van Dampo, daar den Lebe Kylo, welcke met de Dompose gesanten mede is hier geweest, regend over is, sullende hier off tot Core 't chiappanhout moeten werden ingenomen, dat den Koninck van Dampo comt leveren. /

Pakeeka is oock een zeehaven aen Dampo toebehoortig van outs, maer ten tijde van den Coninck Rigocana, doe hij Sambaauwa subjecteerde, aen Crain Marouangen voorgenoemt geschoncken; moetende het coninckken altoos 20 man op Maccassar ten dienste van denselven houden, ende voorts sulcken schatting van cleeden opbrengen als het vermogen toelaet, zijnde dat soo van den eenen groot-gouverneur op den andere over ge-erft, gelijck dan oock laast Crain Poppo daarvan tot de vrede van Bonaaye toe, heeft gejouysseert. Dit coninckken was onder de Biemase troepen mede op Bouton, daer het een desperaat amock, leggende met zijn vaartuyg opzij van 't jacht Vlielandt, aanregte, en waerin hij zijn vrouw, kint en andere diverse zoo doode als queste, zijnde ten laesten oock over boort en voort aen sijn eynde gerocht. Nu dunckt mij dat de Coninck van Dampo dat weder tot zijn eygendom heeft getrocken, 't gunt de Compagnie hem niet behoeve toe te laten, soo het anders wierde begrepen, alsoo het mede zedert voorsz. tijt op sijn selve staat.

Met de hoeck van Aran zeggen se dat de jurisdictie van Sambaauwa sijn begin neemt. Veele zeggen dat alvorens den overval der Maccassaren, Sambaauwa als wettigh vorst en heer gedommineert soude hebben over alle voornoemde Coningen van Dampo, Sangera, Tambora en Pakeeka, exepto alleen Biema, en dat naar sijne onderwerpinge de voorsz. 4 van hem independent soude zijn gemaect tot reductie van sijn magt en vermogen. Andere spreekken der weder soodanigh van als hiervooren is aengeweesen. Immer dit schijnt mij te consteren, dat Biema, Dampo, Tambora en Sangera op eenen tijt besubjecteert zijn, gelijck tevooren gesegt, wel over 50 à 51 jaar, onder de veldheeren Crain Jampa en Lomo Mandelly, ende Sambaauwa nu niet boven 45 jaar, off altoos geen 2 jaeren langer, alsoo de Coninck Rigocane ende den rijcxbesorger Reagamanna, vader van Patengaloe, met de gantsche macht soo als se van Bouton quamen, directelijck naar Cumbava overgesteecken zijn, ruckkende voorts langs de wal van 't eyland naar Sambaauwa. Dan dese niet gesint haar te verootmoedigen, stelden hun in defentie, en wierden door de Maccassaren geweldiger hand overmeestert, daar veele Sambaauwers onder doot bleven, waarnaar dat landt mede onder schattinge gestelt, ende de overwinners naar huys gekeert sijn, blijvende alles in ruste tot het jaar 1650 toe, wanneer de bergnegerijen van Sambaauwa, daarvan de voorneemste Donga, in oppositie quam, maer niet / den coninck ende negerij Sambaauwa selve, dewelcke naar Maccassar tegen de oppositeurs adsistentie versogt. Sulcx Pappan Batoene en Patengaloe naar derwaerts ordonneerde de Coningen van Laayo en Bancala met hare Touraters, welcke ginder alles wederom in voorige onderdanigheyt stelden. Maar de quaade gewoontens nogal, volgens het oude gebruyck en daar landswijse in swang sijnde, namentlijck dat wanneer een coninck stierff, soo mosten oock sterven alle sijn trawanten en deyen-deyens, om welcke reden zij allerwegen waar sij gingen, alles mogten naar haer nemen 't gunt hun wel aenstind, sonder daervoor yets te geven, soo is anno 1651 in 't laaste van 't jaar Crain Xuly derwaerts geschickt, om dat met autoriteyt aff te schaffen, nemende darhalven Laayo (zijnde onsen bondgenoot nu noch in 't leven) en Bancala weder met haer volck mede, dewelcke beyde, door ordre en bevel des coninck, doen ginder voor haar gepresteerde dienst van de voorgaende toghten, ijder met een negerij van 100 coppen 't haarer dispositie zijn beschoncken. Ende vermits te selver tijt oock overleden was den ouden Coninck van Biema, soo wierd den presenten aan Crain Xuly metgegeven om in des vaders plaatse als met eene geïntroduceert te werden, hebbende de vader een grooten tijt in de regeeringe geweest. De schattinge daar Sambaauwa onder gestelt wierde, was mede in gelijckheyt met Biema, en getituleert Sabou catty, dat is 1000 catty, betekende eygentlijck sooveel als se opbrengen condon, al in daarlands geweve doecken, zijnde aen die westcant, onder de jurisdictie van Sambaauwa, de bosschen soo overvloedigh met geen sappanhout bewassen, als de andere. Als nu de expeditie van anno 1666 naar Bouton en soo voorts vastgesteld waar, had de coninck oock ordre gecregen met de zijne, onder den Coninck van Biema, op te comen, doch hij selve, met zijn meeste troupe, bestaande in 9 kloeke vaertuygen, quam te laat, en wierd darhalven tot Samboupo met zijn volck aengehouden. Zijnde genaamt Mas Chijene,

hebbende maar een voet, de ander was hem door een hengste paart meer als halff affgebeeten, soo als hij, op een moerpaert geseten, uyt rijden waar. Hij is de 3-de man van Deyen Nia geweest; haar eerste was Cronron, de tweede de zoon van Crain Zemana, welcke staande huwelijk overleden is, genaamt Dayen Mammalien. Gescheyden van Deyen Nia heeft hij eenige jaeren daarnaar oock ten wijve gehad de verlate vrouw van de Coninck van Biema, Crain Bontejene, dog zepareerde eer 2 maanden ten eynde waeren. / De vrede van Bonaaye geslooten, bevand zigh Sijn Hoochheyt met sijn vaartuygen noch hier, en begaff hem ten eersten op deselve in de revier van Gresse, waervan wij verwitticht deden hem den 4 december adverteren van niet te vetrecken sonder ons te comen vinden, en te spreken, als wetende den inhoud van 't contract, gelijk hij mitsdien niet ontkende, verclarende geene intentie te hebben, voor en alleer hij ons gesproken, Compagnies intentie verstaen, ende dan licentie geobtineert hadde. Dan dat waeren feinctes, en off wel 't zedert noch eenmael seer vriendelijck geconvieert is geworden, doende al weder deselve toesegginge, soo is hij tusschen 8 en 9 stilswijgens doorgedaen; daervan de Coninck van Maccassar wel seyde te ignoreren, met bijvoeging dat hij hem naar de vrede van Bonaaye met denselven niet gemoeyt hadde, doch dat was abuys, en onderlinge ongetwijffelt soodanig gepremiditeert, cunnende U.E. bij de memorie den 16 maart 1668 de opperhooffden van de Visscher medegegeven bevinden, doen hetselve jacht was naar Sambaauwa gesonden omme den Coninck van Caayo uyt zijne ballingschap te haalen, daar hem den Coninck van Maccassar gelijk in de materie van Bone staat aengeteeckent derwaerts in had gestiert, dat wij oock doe den Coninck van Sambaauwa weder hebben gedaen citeren, omme met ons te contracteren, nadien hij nu door middel van Compagnies gezegende wapenen in soodaner maniere als het zelf bekent ware van de Maccassarse opperheerschappije was vrijgemaect, blijkende voort bij de dagelijcx aenteeckeninge van den boeckhouder Johannes Swartsius, dat zij aldaer den 6 april wel aengecomen, ende den 7-den den tolcq Biera aan land aen den coninck gesonden waare, dat een stuck weegs, ontrent een uyr verre, de revier op is, omme ingevolgen den inhoud haeres brieffs, van Biema den 30 maart met de Bougijse sourouan vooraffgesonden, te versoecken dat hij Arou Caayo belieffde te ontslaen, mitsgaders eenige pantsluyden zenden, opdat se morgen bij hem verschijnen mochten, om haeren verderen last in onsen naeme hem bekent te doen. Biera bracht voor antwoord, dat er al posten ten eersten waren gesonden naar 't hooge gebergte van de negrij Tomalon, 3 dag reysens van Sambaauwa te landwaert in, om Arou Caayo aff te haalen, dat hij geen ostagieren aen boord zenden conde, om de ongewoonte van sijn volck van met Hollanders om te gaen, maar dat se verseeckert mochten zijn op sijn woort, indien se morgen belieffden aen land te comen, tegens alle overlast. Sulcx des anderen daegs voor hem verscheenen ende seer / vriendelijck wierden onthaelt, haar plaats wijsende regt tegens hem over, op een cleene baleo, die gelijk de zijne als een voetbanck wat boven de gemeene vloer verheve was, notificerende, dat desselffs broeder Mas Chjenne sedert sijn wedercompste van Maccassar beliefft hadde de regeeringe aff te treden, en aan hem genaemt Mas Goa over te dragen, sullende al evenwel mede present zijn geweest, ten waare zijne indispositie tot leetwesen dat selve verhinderde. De relaxatie van Arou Caayo quam in geen dispuyt; en wierde datelijck ten 3-de maale noch expresse posten affgeveerdigt, omme zijne comste te bevorderen. Om met de Compagnie in contract te treden, en in vrundschap als bongenooten te leven, zeyden se naar ingenomen advijs van den ouden coninck dat se niet alleen seer genegen waeren, maar van al voor lange daertoe hadde geïnclineert, dog dat dit een saacke was, daer niet in doen conde, sonder voorweten en licentie des Coninck van Maccassar, welcke expeditie door de onse zijnde gedestruueert [met de alleguatie hier vooren reets geïnflueert] nevens presentatie van haar 't selve bij contract te vertoonen en sulcx te bewijsen dat zij aen den Coninck van Maccassar niet meer waren verbonden, soo 't haar door den ouden coninck niet en was bekent gedaan, over wiens stilswijgent en vluchtigh vertreck uyt Maccassar sonder daervan kennis te doen, mede ten hooghsten hadden verwondert geweest, en waervan dienvolgens geerne de oorzake wouden weeten. Soo antwoorden daerop Mas Goa alsnoch dat se wel gesint waren tot een verbond met de Compagnie, maar dat het eerst door Maccassar most werden gelicentieert, doch dat hij de comste van Arou Caayo woude affwachten, en dan in sijn presentie op alles ten principale antwoorden, sig onderwijle sullende beraaden en sijnen broeder spreecken over sijn voorsz. vertreck; tracteerde doe de onse met een overvloed van spijsse, en beschonck deselve met ses buffelbeesten, 25 hoenders, 16 clappus, 60 à 70 lb. @ rijs, wat ziry pinang.

Den 11-den quam eyntelijck Radja Caayo tevoorschijn, ende den 12-den aen 't jacht, refuseerde daarop over te komen, maar woude bij sijn volck in de vaartuygen blijven en soo mede vaeren, indien hij gereet werden conde, anders soude hij volgen ten allereersten. Zijnde doen oock voort weder den tolck aen den Coninck Mas Goa gesonden, om te laaten weeten, dat de onse gereet waeren tot vertreck, en nu geerne bij hem soude comen, om sijn antwoord te hooren volgens

stipulatie in de eerste bijeenkomst. Dan hij / liet weeten, dat die moeyte onnodigh was, want er niet te seggen waar, noch te raatsplegen viel. Zij conden geen verbond maken zonder toestemminge van Maccassar. Woude Radja Caayo comen, dat stint in zijn believen, maar hij riep hem niet. Hierop ging onsen tolck andermael vragen off hij dan geen brieff aan ons begeerde te schrijven, en wat se voor antwoord gaven over het vluchtig vertreck van den ouden koning, en op de gedaane citatie, 't zij dan van den coninck, off sijnen seconde persoon ter comparitie op Oedjon Padjan in Compagnies Casteel; benevens versoeck, dat hij alle Bougijs, welcke in sijn land waren, woude largeren om met Arou Caayo te vertrecken. Op 't laaste zeyde denselven, het stind den Coninck van Caayo in zijne keure te gaan off te blijven, en soo oock alle Bougijs, hij joeg se niet weg, noch en hield se niet aen; maer diegeen, welcke voor slaaff vercocht en betaalt waren, begeerde hij absoluut niet te largeren; haar meesters waaren daervan eygenaers. Voor de rest hij had niet te schrijven, en persisteerde bij 't geene tevooren gesegt hadde.

Sulcx daarmede affbraken, en vertrocken den 13-de, hebbende Arou Caayo belofte gedaen, des anderen daags off uyerlijck over twee dagen te volgen. Hij hadde daer de dochter van den bevelhebber der negrij Tomalon getrouwt, en een kint bij deselve geprocureert, doch de vader hadde geen van beyde willen largeren, Mas Goa presenteerde hem sijne suster ten wijve te geven, mits dat hij daer bleeff continueren, dat hem niet luste; anders had hij in de meyt wel zin gehad. Swartsius tekent aan, dat den coninck was een jongeling, naar 't aensien van 20 off 21 jaaren, van seer schoone statuera, met lang neerhangende hayr, tot op de schouderen toe; dat hij hielt een grote statie, en datter van de poort aff, tot aen sijn hoff toe, een rinquet was geslaagen van ruym 1000 menschen, zittende in seer geschickte ordre linij recht op haare huraken neder, met haare schietgeweeren, piecken, haasegaayen en schilden, regt voor haer over eynt, waarvan veele piecken en hasegaayen seer mooy met zilver off gout beslaagen waaren, en veele sag men daeronder met goude krissen. En recht voor de coning, digt bij hem zaaten in twee rijen 12 trawanten met pijken cierlijck soo met gout als silver opgemaect, en schuyns tegen hem over, op de vloer neder alle sijne grooten. Hij hadde vraagh gehad naar ramboutijns, bassta brotchia en andere diergelijcke soort lijwaeten om mutsjes te maken. Hij hadde eenige monsters van gobars, committers, tape sarasses, tape chindes, gemeene negros cleeden, / grove cassas, en guinees mede, maar 't en was haare gadinge niet; en soo der al yets van haer zin waar bij geweest, most het in mangeling dienen tegen buffels, paarden, daargemaecte cleeden etc., want gelt hadden se niet. Oock isser geen ander munct courant als Spaanse realen, ende Japaarse coopere pintjens, validerende 2000 à 2500 stucx voor een real, dog bij gebreck van dat can men daar en op 't heele eylandt teregt comen met out ijser, naalden en messen.

Met de eerste aancomste van ons jaght daer ter rheedde, lagen der voor in de mond en vorder opwaart in de reviere, verscheyde prauwen met Balyers, Javanen, Maleyers, Maccassaren, Bougijs en Wadjors, daar gecomen om te handelen, elck met sijn cramerij. Dan scheenen vervaert voor ons, behalven de Bougijs. Sulcx hadden veele met het volck der negerij omleeg op den oever gelegen, haar vee en bagagie te lande opgedreven en gedragen, die des anderendaegs ziende datter geen onraad was, met zack en pack weder quamen afftorsen.

Het volck van Zalette off Badjos vaartuyg, welcke den 5-den julij van Batavia arriveerde met brieven van hun Edele soo aan de Coningen ende de regeeringe van Maccassar als aen ons, hoorden op Salaparan thuys, en wisten te seggen datter daerontrent een chialoup met Hollanders en swarten gestrant waar en dat de Coninck van Sambaauwa deselve hadde doen in zijn negerij brengen, hun weder met een ander vaartuyg versorgende, daer se beneffens sijnen gesant met naar Batavia gesonden waaren; over welcke goetwillighheyte ons goet dacht den schipper Zacharias op Nieuwendam per memorie van ultimo julij in dese meer geciteert aan te bevelen, soo hij in die reyse naar Biema oock op Sambaauwa mocht aencomen, en 't selve soo bevond de waarheyte te zijn, Zijn Hoochheyte in onsen naame alsdan daarover seer hooghlijck te bedancken. Dan hij is daer doenmaels niet aengecomen, zijnde het oock, gelijk ons is gebleecken uyt de brieven van Japara, met dat geval en volck heel anders gegaan, soodan se met moeyten door behulp van een bekent man, niet sonder pericul zijn weghgerocht, soodan daeraen geenen danck verdient, maar wel een groote quaataartigheyte aan gebleken is.

Onderwijl de gesanten van Biema en Dampo hier en ter negotie wesende, heeft men de laaste tegens Sambaauwa seer animeux gevonden, presenterende, soo men begeerde, deselve te ontseggen. Doch is bij het contract ge-influeert / articul 15, ingevalle hij sig niet quame te voegen en mede onder datselve te begeven, als dan, indien het de Compagnie ordonneerde, hem voor vijand te verclaaren en soo veel affbreuk te doen als geschiede conde, totdat hij zig op Batavia ginge verootmoedigen. Niettemin om den gemakelijckste weg in te slaan, hebben wij goet gedacht meergedachten coninck door een brieff daertoe te nodigen, die U.E. onder dato 6 october

in 't affgaende briefboeck connen lesen, en is geordonneert dat deselve door sourouans van de Coningen van Biema en Dampo naar Sambaauwa bestelt soude werden. Nevens recommandatie soo wel aen Haer Hoochheden als aen de scheepsopperhooffden dat se het antwoord daerop naar Gresse en Tengsooy bestellen souden, om soo voort over Japara aen hun Edele bestelt te werden, opdat men daarvan in 't ramen van de noodige ordres conde gedient zijn.

Onder de Domponese animositeyt, heb ick bij discours haar eens tegengeworpen dat wel haare reputatie goet was, maer dat zij oock wel wisten dat die van Sambaauwa in couragie boven haar gereputeert wierden, en daerenboven de volckrijkste waaren, mitsgaders dat onder het aenweesen verleden jaare van 't jacht de Visser voor Sambaauwa den 10-den april tijdinge zijnde gecomen, dat zij met Biema en Core haar wilde besoecken comen, de coninck daerom wel hartelick hadde gelacht. Zij lachten oock om sulck lachen zeyden se, maar voort de rest stinden sij toe, doch verclaarden dat meer als 't halve vermogen van gansch Sambaauwa ongetwijffelt aen haar zijde was en besonder meest al het bergvolck, daarvan zij genoegsaem ten vollen verseeckert waaren.

De zaken van Sambaauwa dan noch staande in terme als verhaalt, believen U.E. in desen op te mercken, dat dien coninck hier meer ter materie onder de bongenoten werd ingevoecht, als dat, vooralsnoch, hij voor een bondgenoot souden connen aengemerckt werden.

Onder de Maccassarse regeringe is de sterckte van dit eylandt ordonnaire nu in de laaste tijden geschat, soo als volgt:

Sambauwa op 10.000 coppen, en de beste soldaten,

Dampo op 8000, in reputatie naast haar,

Tambora op 2000, meest te paard,

Sangera op 800,

Pakeeka op 800,

Biema E.@ op 6000, dese wel de eerste in rang, maar de laaste in reputatie van couragie, zijnde meest doorgaens seer vervaerde menschen. /

De gesanten hadden geenen moet, soo veel volck voor jegenwoordigh uyt te leveren, meynende dat er veel aan soude verschillen. 't Is wel soo dat de genoteerde sterftens voornementlijck op Biema een grooten hoop menschen heeft in 't graff gevoert, maar gelijk wij, bij occasie in dit schriftuur al meer hebben ge-alegueert, plegen de subalterne aen de regeringe van Maccassar haar stercte noyt ten volle aan te geven.

Hier in mijn aenwesen op Arosbaaye heb ick ontmoet onder anderen zekeren Claas Cornelissen van Haarlem, Hollandts vrijborger, op den 17 november tot Gresse aengecomen van de negerye Lawaayang op Solor, mij verhalende dat hij den 24-sten, 25 en 26-sten october hadde geweest op Biema, en gevonde 't gantsche landt in vreugde, hebbende den coninck aengerecht eene maaltijt voor honderden menschen, daarop hij hem oock dede noodigen en roepen, over de blyschap van sijne vereeniginge met de Compagnie ende het gelukkig wedercomen van zijne gesanten, medegebracht hebbende meest alle haare bloetverwanten welcke op Maccassar waaren, wenschende dat de Coninck van Tello hem sijne dochters mede maar hadde thuys gesonden. Hij stelde vast op in der tijt persoonlijk op Batavia te verschijnen, doch en was daerin noch niet 't eenemael onbeschroomt, vroegh darhalven aen den desen, off hem oock wel eenigh leet off ongemack zoude werden aengedaen, daer hij over gelacht en geseght hadde: ten alderminste niet, weest daerover geensints beladen, maer terwijl ghij U aen de vrede met de Compagnie gelegen laat, soo wilt vooral niet manqueren U zelve te gaan vertoon, gelijk hij dan oock zeyde te sullen en te willen doen, protesteerende dat hij noyt noch nimmermeer het gemaecte contract met haar gemachtigde, 't gunt hem soo aengenaem en tot een volle vergenoege was, en zoude afftreden, maer wel versorgen, dat het van zijne zijde getrouwelijck soude werden ondehouden.

't Jacht Nieuwendam lagh vast in ladinge, ende de coninck dede onderwijlen alle de geweeren versamelen, die uyt 't jaght de Geyt geborgen, en ginder soo aen hem als andere vercocht waaren. Dogh het riff daerop het eygentlijck was gesneuveld en hadde hij daar noch niet hoore noemen.

De Coninck van Sambaauwa was te dier tijt, op het ontbieden van de Coninck van Biema, aldaer verscheenen en mede ter maaaltijt. Maer hij scheen noch niet volcomen geresolveert te sijn tot het aennemen van 't contract, daar hij vermerckte dat de andere coningen / hun weynich aen gelegen lieten. Ick meene evenwel, terwijl hij daar in loco was, dat hij niet sal vertrecken sonder sig mede te onderwerpen, daarin ick mij echter wel conde misgissen; doch het sal U.E. nu al moeten bekent zijn, nadien Nieuwendam cort naar hem stinde te vertrecken, dat nu al soo lange verleden, en sulcx conjectureer ick, dat het selve voor 't Casteel Rotterdam niet alleen al verscheenen maer

ook weder gereet is om andermael darwaerts te gaan, alsoo den desen oock relaterende datter noch wel een ladinge voor hem te haalen waar.

Hij was oock aengeweest op den Goenong Apy, confirmerende dat daar ter neder geslaagen waeren verscheyde luyden met al haar omslagh naar 't veroveren van Samboupo uyt Maccassar gevluht. 't Getal wist hij niet, maar 't had hem gescheenen, al een mooy geselschap te weesen, Bandaneezen off Maleyers, immer zij spraacken de Maleytse taal, de meeste altoos had hij aengesien voor d'eerste slag, waarop gelet dient, gelijk oock hiervan hun Edele sal werden kennisse gedaen.

Het bontgenootschap naer mijn beste kennis nu in 't geheel en soo veel ick ten principale bewust ben, zijnde beschreven, sal het oock niet onnodig wesen te weeten wie nog alhier op het eylandt voor onse vijanden gehouden werden, onder dewelcke men dan met goet regt vooraff magh setten:

Toadjo seggen de Maccassaren, de Bougijs seggen Wadjo, zijnde met de konincxkens en landen daaraen van alle tijden aff verbonden ofte ge-alieert, off om eygentlijk te seggen daeronder zorterende behoudens nochtans haar eygen recht en vrijdom, een groot landschap. Bezuyden schijnt de groote revier Chinrana dit landt te scheyden van Bone, gelijk oock in der daat die reviere, soowel bij de Bougijs van Bone als de Bougijs van Wadjo, voor een afscheydinge van yegelijcx landpalen gehouden werd. Dies onvermindert leggen de vrije Konincxkens van Djepamanna en Timoerou op den zuydoever derselve reviere, en sorteren in voegen als gesegt onder Wadjo; hoewel Timoerou hout doorgaens en oock nu de zijde van Bone, wel te verstaen het volck, wesende die negerijen in koolen gelegd.

Benoorden de riviere Chinrana rekenen se tot Peneky, waermet zij gebueren aen de provincie van Cotenga, als zijnde Peneky, gelijk de voorsz. mede wel onder Wadjo, maar een vrij coninck, echter een hartelijck Wadjos patriot.

Beslaende in dusdaniger voege langs den oever van de Boneese Zee ofte groote inham, zuyden en noorden, ongeveer 10 mijlen, dringt voort met sijn meeste jurisdictie westwaart binnens lands, en stoot daertegens de lijmiten van Tanparran; / achter Cotenga en Keera passeert het weder sooverre noordwaart op, dat het sijn eynde maact tegens de landen van Larompo, eygen en dienstbaer aen Maccassar dog gelijk in de materie van Loeboe aengetekent van ouden tijden toe behoortigh aen Loeboe.

Onder de algemeene uytbreyinge van de Maccassarse mogentheyt staande de regeringe van Thony Palange, hebben die van Wadjo mede haar deel gehadt, dog en wierden evenwel niet ten eenemael overwonnen, versoeckende rajpe bate, dat eygentlijk, soo als ick het begriipe, bediet eene wapenschortinge, met een affdeysing van de oppresserende troepen, en als dan aen de bespringer contentement te doen. In desen staat hebben zij aan Thony Palange in gereeden gelde opgebracht hondert catty gout gelt, zijnde naar de presente rekeninge 8000 rxrs en voorts noch yets aen de voorneemste groote, waarmede den selven wesende off zig houdende vergenoegt, soo is onderlinge een broeder- en bondgenootschap bevestight, evenwel niet soo eguaal off daar bleeff al eenige obligatie aan Maccassar, tot betekeninge van overwinninge; dat wel een geruymen tijt soodanig is gecontinueert, maar echter met de doot van Palange en scheenen die van Wadjo haar daeraen soo seer niet te binden als wel tevooren, soo dat onder de regeeringe van Thony Jello den vermaerden rijcxbesorger Toameena Reagamanna daertegens uytrock, deselve dier tijt genoehsaem onderwerpente; maar door het aannemen van de Mahumettaanse secte waarvan den desen, gelijk als gesegt in de gemengde materie van Maccassar en Bone, den voortzetter was, weder gelaten bij het oude verband van Thony Palange, sonder eenige verder off meerder verplichtinge; zedert welcken tijt, voor soo veel ick mij vinde geïnformeert, altoos de Wadjos sijn gebleven goede en seer trouwe bondgenooten van Maccassar, waarvan zij wel verchragtinge, maar noyt met eygen wille bennen affgetreden, doch al telckens, zoo haast maar condon, weder toegefallen gelijk in de materie van Bone genoehsaem is begrepen. En ofte zijluyden daer meede werden begrepen onder de Bougijs, welke van meeninge waeren de Compagnies zijde te kiezen ten tijde van Panakokas verrassing, soo daerop niet datelijck weder vrede gemaect was, soo mag men mijnes dunckens wel twijffelen, off dat al wel is gemeent geweest.

De regeringe van Toadjo bestaen in 40 coningen. Wij seggen coningen om de gewoonte te volgen, zijnde anders te verstaen 40 regenten, alle woonachtigh binnen de hooftnegerij Wadjo, doch staande dit oorloogh in de naastbijgelegen negerij / Tosora op den noord-oever van de reviere Chinrano. Dewelcke 40 haar weder deelen in 3 parthijen, elck van 13 leden en dese

houden ijgelyck een hooftvendel, waarvan het eene boven 't andere ten minsten niet prevaleert, voerende ijder partij, en ijdere vendel een aparte name, te weeten

't vendel

Patolaay behoort aen de partije genaemt Sato-tanringh,

Pilae... aen de partije Binting Pola,

Chiaconridie... aen de partije ... toua.

Uyt elck van dese 3 partijen werden weder vercoren 2 hooftlieden, d'eene tot besorginge van 't oorlogh genaamt

Patara, de andere tot besorginge van de politicque ende borgerzaken

Padenrang genaamt, makende soo tesamen 6 hooftlieden, die tot haren president hebben de hoofd coninck

Radja Matoa getituleert, welke is de 40-ste van de stenden, en onder geene van de bovengenoemde 3 partijen begrepen, ende de 7-de in 't voorsz. collegie, dat uyt den naame en vermogens de autoriteyt van de voorsz. 40 het hoogste gebied voert, oock oorlog en vrede maect, dog niet sonder op die twee capitale poincten eerst den grooten raed van 40 vergadert, en haer goetvinden verstaan te hebben, concluderen met de meeste stemmen, en den president, des noots, heeft de zijne dobbel. Onder 't getal van de 40 werden oock vrouwen geadmitteert, dewelcke bij occurentie van vergaderinge haer gemachtigde zenden, mogen geene van de 40 buyten de negerye wonen, maer wel zomtijts voor een corten tijt abzenteren om haer eygen negerijen en landgoederen te versorgen. Dog in 't collegie van de seven en mogen geen vrouwen compareren; sulcx werden deselve onder de 40 bij vereyste vervulling van de seven altijt verbijgegaen, besonder oock in de verkiesinge van 't eminente hoofd, off den raadt Mattoa. Alle affdoeningen van gerichtsaaken en vorder decisien (excepto 't maken van oorloge en vrede als gesegt) van dit collegie zijn definitive en hebben geen vorder recours, dog van alle gerigten der perticuliere negerijen mogen se tot voor hetselve appelleren. En soo de zaaken in questie bestaen uyt twee besondere negerijen moeten zij ter eerster instantie daarvoor compareren. Den opperconing doot wesende, moeten de 3 partijen vergaderen en soo en corps procederen tot een successeur, sonder nochtans aan des overledens zoonen verbonden te wesen. Zulcx gebeurt het oock niet heel familjaar dat de zoonen, indien der schoon zijn, bij zuccessie in 't hoogste gebied optreden. Maer het zij deselve succederen off niet, des overledens kinderen off / erffgenamen blijven in 't besit der goederen. Dog en mag mede den voorsz. grooten raad, in haare verkiesinge, niet buyten de 40 treden, off yemand buyten deselve invoeren. Den opperconingh verkoosen, 't zij dan uyt welke partije het wil, soo moet de vacante plaats oock weder werden vervult, met den zoone des overleden, off bij gebreeke met den naasten bloetverwant, en met geen andere. Soo blijft oock de successie van alle andere, die uyt het getal van de 40 te sterven comen, op haar zoonen off naaste verwanten, mitsdat se zijn uyt wettige linie en van geen dienstbare moeders, hoedaanige niet en werden geadmitteert, voornementlijck niet in Wadjo off Bone, alwaar der op de qualiteyt van de moeder immer zoo naaukeurigen reguard wert genomen als op de qualiteyten ende affkomsten van de vader. Ende gelijk het absoluyt aan de keure der 40 regenten staat, uyt haar lichaem een opperconing off president te kieseren, en haar gebrekelijck getal te suppleren, soo blijft oock aen deselve even soo absoluyt vermogen, den zoodaanen, opperconing, indien hij zig come qualijck te comporteren, weder aff te zetten, gelijk dat alsoo heel zelden niet gebeurt, want in den tijt van ongeveer 40 jaaren can men daervan verscheyde exempelen aanwijzen als;

Toale, zijnde maar weynig jaaren in dien staat geweest, wiert geacht wat te veel autoriteyt te gebruycken. Dese zijn dochter, Dasalang genaemt, is de vrouwe van den Coninck van Bone Oppoene Pacca Cooya, en moeder van den erffprince Pacca Kooya, soo dat deselve van moeders zijde uyt Wadjose affkomst is.

Toboene, zijnen opvolger, is de cop in 't oorlogh tegens de Bougijs quyt gerocht, wanneer die van Wadjo haar aan de Boneers mosten verootmoedigen, nu verleden 26 à 27 jaaren onder Pacca Cooyas gebied, dewelcke doe tot opperconingh deed verkieseren:

Arou Peenran, uyt de 40. Dan dese, als die van Wadjo door 't behulp der Maccassaren weder vast in haar schoenen stinden deden se datelijck afftreden, en namen:

Todonmo, die het niet lange maakte, zijnde naar 3 jaaren gestorven.

Lasonga succedeerde hem, en zat 4 jaaren in die waardigheyt, naar dewelcke hij al mede wierd gedeporteert.

Torewo was het 5 jaaren en stierff nu 10 jaaren verleden. Doen is

Tosangan verkoren, en present nog in possessie, maar heeft al 2 à 3 maal op 't point van deportement gestaen. /

De macht van dit landschap en 't resort soodanig het hiervoorens is beschreven, heeft men van outs geschat op niet min als 50[.000] mannen van wapenen. Nu willen het de Bougijs, en mede de Maccassaren, gerekent hebben op niet hooger als 40.000 man, alsoo se in de algemeene sterftijden over 't eyland en dit oorlogh al mede niet weynich zijn getroffen. Het is altoos een land vol volck, en bebouwt met veel negerijen, die al verscheyde maalen aen het vier van oorloge voor 't meerendeel zij opgeoeffent. De naervolgende zijn mij daarvan voor de considerabelste, en als effectieve onderdanen van Wadjo bekent gedaen, met bijvoeginge op hoeveel man yegelijk geschat staat, des noots wesende gewapent te moete ter monsteringe brengen:

	op coppen	3000	
Tempe	op coppen	900	
Roage	op coppen	700	
Chianro }			
Sopa }			
Boukj }			
Lio }	dicht bij malcanderen gelegen, brengen haar volck gemengt, en soodanigh tesamen		
	op coppen	1200	
Peenrang	de helft onderdanig brengt		
	op coppen	900	
Koloa	op	700	
Loa	op	300	
Annac Benoua	op	---	
Byla	op	400	
Gelterang	op	250	
Parria	op	500	
Paupau	op	150	
Takanassou	op	400	
Tana Sitola	op	700	
Paauw	op	150	
Waetouw	op	150	
Patata	op	150	
Pannassa	op	150	
Patila	de helfte onderdanig brengt		
	op	250	
Sincâan	op	450	
Tanpangan	op	300	
Chianpaga	op	300	
Lawasso	op	100 /	

Dan zijn der nog veele considerabelder in volctal, maar niet soo nobil van hercomste, ende welckers naame mij juyst soo perfect oock niet hebben weeten te noemen, oock mede niet connen aenwijzen, hoe en waar de bovengeszegde gecitueert leggen.

Nu volgen de onderhoorige vrijheeren, dat eygentlijk geen onderdanen bennen, maer gelijk gesegt in den beginne deser materie van outs onder Wadjo sorterende, daarvan men wel de voorneemste magh heeten:

Peneekj, gelijk hier vooren aengewesen aen zee gelegen, waerop de Bougijs wel ten meesten zijn gebeten omme de schade die se dickwils daarvan lijden, in haare vaert op Loeboe, wert gehouden op ruym de sterkte van coppen...4000

d'Jepamana, daarvan is hiervoorens oock aengeroert ende daar af staat vervolgens nog naader gesproocken te werden3000

Bilauwa legt bewesten 't landt van Wadjo; dit heeft 2 coningen, d'eene behoort aen Wadjo, d'ander aen 't landschap Tamparran... voor de helft.....1200

Rompia, hier weet ick niet van te seggen, off het benoorden off bezuyden legt, maar mij dunckt, benoordwesten.....700

Kadieen als voorn., maer wort van de considerabelste gerekent.....2000

Peenrang heeft twee coningen, d'eene is onderdanig met de helft en was degeene welcke door de autoriteyt van Bone tot opperconing wiert ingevoerd, ten opzichte dat hij alleen in de negerij Wadjo bleeff, en met de Bougijs vreedde maecten, terwijl d'andere altermael gevlugt waren, die van Bone niet hebbende derven verwachten; soo dat se oock eerst weder binnen quamen doen Arou Peenran al had geaccordeert; en d'ander is vrij, en beyde van gelijke magt en vermogen.....900

Pattila heeft oock 2 coningen, daarvan den eenen vrij, en den ander onderdanig, als boven van gelijke magt en vermogen.....250

Walanga sterck.....300

Bootchio-Bootchio, als vooren vrij200

Parigj-riawa off om de noord, sterck.....400

Parigj-riawo off om de zuyd400

Timoeroe, zig houdende aen de Bonese zijde, daar Oppoene Pacca Coya koning van is, maar zijne beyde zoonen Deyen Toosje en Deyen Meman dragen de naam3000

Ick can der niet vast op staan, offer nog niet wel eenige meer / bennen, soodat ick derve mijne voorgaende gedaane accurate notitie, als omdat men weynig proffessoren vint, die 't zoo heel perfect weten te verclaeren; veele cunnen echter niet sijn overgeslagen.

Dese konincxkens beheeren haar landen en volckeren sonder eenig bemoeyenis van die Wadjose regeeringe, tenzij in gemengde zaken, die alle moeten daar te rigte gaan. Zij en bennen onder de 40 regenten mede niet begrepen, noch en werden in die vergaderinge niet geadmitteert, mitswelcken tot opperkoninck oock niet en konnen gekoosen werden. Haere voeyse gelt er niet in 't maecten van oorloogh ofte vreedde. Soo als daarin den grooten Wadjosen raad comt te disponeren, moeten sij haar confirmeren, sonder haar te mogen onzijdig houden, schoon sij in 't besluit des raads geen behagen scheppen, tenzij men het haar met oogluycing toelate, off dat zij haar getroosten voor vijandt te werden verclaart, 't gund effenwel niet seer licht en geschiet, immers niet sonder voorgaande bezendinge van gecommiteerde.

Den Mattoa in persoon te veld treckende, staat het te zijner keure wat vendel hij begeert met sig te nemen maar zijne dispositie gaat niet verder als over twee; het derde off alle 3 tevens mogen sij niet te velt trecken, altoos niet verre van honck, als met goetvinden des gantschen raads. In dapperheyt werden sij gehouden gemeen met alle andere Bougijs, onder welcken van ouden tijden aan de Boneers de meeste reputatie dragen en voor de valjanste erkent sijn, gelijk oock die van Wadjo, te meermalen, voorheen daarvoor hebben moeten buygen. Maar onder onse oorloogh, staande dese verlopen 3 jaaren, heeft het blaetjen gescheenen als omgeslaagen, connende blijcken bij de Bonese brieven, door den stierman Mol successive aen ons geschreven, voornementlijck die des voorledenen en in den aenvang des presenten jaars, dat het hem daar heel anders hadde geleken. Oock bij het translaat van seecker brieff uit Bone van den coninck 9den januarij 1669 ontfangen consteert dat se sonder het bijgebracht ontsag onser chaloupe soo verre op den vijand tot verbij Timoeroe niet souden hebben connen avanceren, en weder bij een nader missive den 20-sten maart 1669 ontfangen, dat door het missen der Hollanders, welke tevooren van de voorsz. chaloupe in een van onse paggers hadden gelegen, door die van Wadjo waaren geslagen, zoodat dan die van Bone hier niet weynich schaade aen haer oude reputatie hebben geleden. Summa, 't is al een volck, d'een tijt en in voorspoet veel hartiger als d'ander tijt, en in tegenspoet oock even gelijk in wapenen.

Dit heeft ons gebleecken evenwel van de Wadjos op Maccassar woonagtig, dat se in 't laaste oorloogh getrouwe voorvechters der Maccassaren / en vrij wat hardvogtiger als zij selve sijn geweest. De Bougijs van Bone schelden haar uyt dat se wel soo groote dieven en roovers bennen als zij. Maar de Maccassaren zeggen heel anders, en spreken haar van die faulten vrij, betuygende dat het een volck is, naarstigh om winst te doen, en die haar met en in de negotie heel wel weeten te behelpen, varende allerwegen waar het haar maar goet dunckt, sonder verre tochten tot in Atchin off Manilla te schroomen, haar daer in meest hebbende gemengt onder de Mooren, Maleyers en Bandanesen, soo wel voor bootsgesel als op eygen handel. Andere die thuyt

blijven, reysen met de mars tusschen Wadjo en Maccassar over en weer, en weeten haar cargasoentjes soo binnenslands selve, als onder de omher gelegen nabuuren, proffitabel om te setten. Dus werden zij gereputeert voor de welhebbenste gemeente op 't gantsche eylandt naast die van Maccassar, en selve, naar opinie van veele, boven Loebœ.

Meer als duysent Wadjos hadden haare fixe domicilium op Maccassar, als de vrede tot Bonaaye wiert geslooten. 't Meerendeel van deese, door haare continueele frequentatie buytenslands, zijn veel hardvogtiger als het gemeene landvolck, en die zijn het, welcke hierboven de voorvegters genoemd staan, te considereren in gelijkheyt met onse Orang Ankees.

Voorheen pleegen zij selden sooveel rijs te cultiveren als tot haare consumptie noodig was, en cochten dienvolgende haar gebreck bij de bueren, dat haar in den eersten al vrij wat becommerden, maar staande dese laaste oorlogh hebben zij niet gemancqueert aan genoegsaame plantagie, en haar soodanigh ten principale buyten verlegentheyt gehouden, in voegen dat in den presenten dieren tijt zijluyden goeden coop rijs eeten. Haar landt heeft seer veele costelijcke vlectens, bequaem tot rijsvelden; andere dingen weet ick niet dat het uytgeeft.

Onder ons aenwesen in 't oorlogh op Batta-Batta, meenen wij te weeten, dat die van Wadjo boven de 1000 voorsz. inwoonderen alhier, noyt andere adsistentie naar Maccassar, hoewel verscheyde maalen ontboden, hebben gedaen, oock niet wel vermogens geweest die te doen, naardien haer selven hadden te verhoeden, soo tegens die van Loebœ als Bone, behalven dien gebrekkelijck zijnde aan rijs, ten opsigte, gelijk even gesegt, niet gewoon waren voorraet op te schuuren. De rescontres onderling voorgevallen, vinden U.E. bij den onse van 8 november 1667 aen hun Edele geschreven, dat over en / weer, nu met voordeel, dan weder met schaade, van d'een en d'ander parthije, zijn geweest, dog dat evenwel zijluyden door d'onsens brandstichterijen op haaren bodem voor 't meerendeel waren vernootsaect geworden, haar in en ontrent de hooftnegerij te retireren, verlatende de zuydoever der revier Chinrana, exepto degeene welcke haar aen onse zijde begaven. Dog is naderhand bevonden, dat het voorsz. geraporteerde voordeel op die van Wadjo noch niet soo breed was, en dat de efforten van den eenen ende den anderen, niet soo heel animeux en vigoureux en bennen geweest.

Naar het sluyten van de vrede op Bonaaye begaven haar degeene welcke hier woonden meest met zack en pack op haare vaartugen, uyt vreesse dat wij haar zouden doen plunderen en voor slaven vervoeren, daar oock de Bougijs geen en cleenen lust toe thoonden, sullende U.E. in het doorlopen deser schriftuere genoegsaem gebleken wesen, dat Zijn Hoochheyt op die van Wadjo ten aldermeesten was gepiqueert, om de schadelijcke offitien, die se onder het voorgaende oorlogh tegen Maccassar hem hadden toegebracht; zulcx geen ander voornemen hebbende als om deselve ten alderuyttersten te vervolgen, ende ten eenemael aen Bone dienstbaar te maken. Daaruyt bij gevolgh tegemoet sijende al den buyt daar hij van den begin aff aan op vlamde, ende die hem op Maccassar door het gemaackt verband, tegens zijne gissinge was ontstaan. Dan wij en conden ons des echter hiertoe niet genegen maken, vooral niet om yemand uyt zijn vrijdom tot dienstbaerheyt te vernederen, ten minsten soo lange ons daartoe geen capitale motiven en occureerde. Waeromme oock de meeninge was, soo wij ons de wapenen naar achter in 't land quamen over te brengen, Zijn Hoochheyt daerinne te matigen, indien zij hun quamen te vleyen tot een redelijck accomodement, met het opbrengen van een goede somma, soo tot verval van des Compagnies ongelden, als ten behoeve van Radja etc.

Ondertusschen op den 8 december 1667 retourneerde van daar Crain Gresse, welcke de regeeringe van Maccassar, staande de vredehandeling, hadde terugh geroepen. Den 13-den en 16-den dito cregen mede mondelinge tijdinge, dat wel soo in Bone als tot Wadjo door de geëxpideerde sourouans de tijdinge der vrede waare affgecondigt, maar dat al echter de opperconinck, en eenige van zijnen aenhang affkeerigh bleven haar te verootmoedigen. Niettemin, de inwoonderen alhier, daarvan der nu al veele met haare vaartuygen stilletjens nu en dan bij nachte waren weggesloopen, andere lagen noch op de riviere Gresse, en niet boven 30 hilden nogh residentie in de negerij Bontooya achter Goa, daar sij haar campon / hadden, - deden wij, door eene van haare hoofden, Toapatang, aenzeggen op den 30 december, dat zij wel niet en mochten vertrecken sonder onse licentie, maar echter dat zij, indien se inclineerden naar huys te keeren, schoon haer landslieden in hardneckigheyt persevereerden, niet en zouden werden opgehouden. Hierop verscheenen voor Sijn Hoochheyt den 3 januari 1668 de voorsz. Toapatang ende Toadimomo, principael hooft, met verscheyde gequalificeerde, versoeckende in bescherminge en tot bondgenooten te mogen aengenomen werden. Dewelcke met Radja tot ons gecomen wesende, soo bennen se volgens onderling goetvinden geaccepteert, opdat haar landslieden daardoor ervaren mochten, dat het noch op bloet noch vrijdom waare aengesien, te meer vermits daags tevooren Oppoene Ladjo, uyt Loebœ over Bone hier aengecomen, wist te

seggen dat wel zijlyuden gesint waaren met de Compagnie in accord te treden, dog door beduchtinge voor de Bougijs wierden gedettereert. En hebben wij Zijn Hoochheyt laten behouden soodanige 240 maasen, ofte 15 taylen, als de voorsz. hoofden tot een vereeringe medebrachten. Zijnde vervolgens die van de praauwen weder aan land gecomen, en tot haare voorige woningen ingegaen.

Niet lange hiernaar berigte Arou Apanna datter tusschen Bone en Wadjo wapenstant gesloten was, nochtans met ronde verclaringe van de laaste, dat zij hun nooyt aen die van Bone wouden verootmoedigen, maar evenwel dat zij het niet naarlaten zouden, soo haast Radja Palacca ende de Hollanders daar verscheenen; 't gund hem sonderlinge wel bevil, en zijnen ijver vrij wat matigde, in sonderheyt als Arou Apanna meynde wel te weeten, dat zij wel genegen souden zijn een goede stuyver op te brengen. Dan dit vergenoegen wierd een wijle daarnaar weder heel benevelt, hem in 't hooft geset wesende, dat de Coningen van Bone ende Wadjo elcanderen heymelijck verstinden, en gesamentlijck een secrete besendinge aen den Coninck van Maccassar hadden gedaen, om deselve daarvan te verseeckeren ende te versoecken, dat hij woude altoos mede gereet zijn om als de gelegentheyt occureerde hand aan 't werck te connen slaan, en dat zij haar van meeninge waren te openbaren 't onser comste achter land, als zij souden hebben gesien hoe het zig daar dan woude toedragen, en off men hem dan, met verwerpinge van den ouden Pacca Kooya, tot koningh van Bone souden willen erigeren. Dewelcke tijdinge hij ons op den 10-ten februarij met een seer bedructe tronij quame bekent doen, hoewel hij daarbij seyde, dat van deselven niet ten vollen was versekert, maar vreesde dat het / effenwel de gewisse waarheyt was, en off wel Zijn Hoochheyt in 't midden van dese zijne beswaernisse alsnoch vast stelde, schoon 't waare zoo, en 't geviel weder met de Maccassaren op oorlogh uyt, dat alle de achterlandse machten van Boele-Boele en Wadjo noch oock 't support van de Coning van Maccassar niet en soude konnen weerhouden, dat niet het gros van geheel Bone haar van zijne zijde tegen den ouden koning souden verclaren, en waervoor hij zijn leven wel te borge woude stellen. Mits welcken niet connende ontkennen, dat zijne soo groote alteratie veel te ongefondeert en ingevolge misprijselijck waare, soo dacht ons te dier tijt goet, ons op sijne assurantien, die al veel mael hadden zien banquerotteren, niet mogende verlaaten, sooveel mogelijk goede toeversicht te doen nemen als conde geschieden. En is derhalven voorgemelten Arou Apanna en Dayen Matouane, welcke geen van beyde hier van nooden waren, aangesegt 's anderendaegs weder te vertrecken, d'eene naar Mampoe bij de vader van den ouden Soping, en den anderen naar Salomeko, om die van Wadjo aan noord- en die van Boeloe-Boeloe aan zuydzijde van Bone gaade te slaan, en meteen naauw reguard te nemen op de comportementen van den voorsz. oude Pacca Cooya en zijn confidenten. Dan daar en is nooyt gebleecken, dat deselve aan de sulcke umbragie is schuldigh geweest, zijnde onse ordre aan de beyde voorn. gesaghebbbers, dat se soo wel die van Wadjo als Boele mochten verseeckeren, dat wij geen de minste intentie hadden, haar van vrouw en kinderen, bloedmagen, jaa selve van haare slaaven, veel min van haare vrijdom te vervreemden, soo se haar gevoegelijck aanstelden, en in billickheyt contentement quamen te geven. Maar tot Sijn Hoochheys vergenoegen most men daarbenevens recommanderen, ingevalle zijlyuden versochten harwaarts gesanten gesanten te zenden tot beslichtinge van zaaken, daarvan te declineren, onder voorgeven, dat wij voor haare pairesse al zouden zijn afggesteeken, uyt bedencken dat soo se hier quamen om te accorderen door die van Maccassar te sullen misleyt en affkerig gemaect werden, dat alsoo heel ongegront niet leeck. Oock souden wij in der daat voor 20-sten februarij al naar Bone vertrocken sijn geweest, soo niet de ontdekte quade comportementen van Cronron, die langs soo meer bleeken, ons hadden verhindert.

In dese termines bleven de zaaken met Wadjo staan, tot het uytbarsten van 't laaste oorlog en het affbreken van de gemaakte vrede toe, wanneer degeene, welcke hier woonachtigh en nu al niet boven ruym 300 sterck waren, haar weder bij de vijand voegde, exepto beyde bevelhebbbers en eenige weynige andere, die bij ons quamen, waarvan de / voorneemste noch in loco is, den anderen vergangen jaar met onse licentie vertrock naar Java, voorts naar Jamby ende is 't zedert niet weder getourneert. Den ouden coninck alvoorens met Wadjo te breeken, schoon deselve al ten eersten weder in wapenen waren, sand uyt Bone zijn sourouans naar darwaarts, om deselve op 't serieuste te vermanen tot onderhoudinge van vrundschap, en dat zij den Coninck van Maccassar behoorde te gaan aenraaden om de vrede tot Bonaaye gemaekt getrouwelijck gestant te doen, tot vermijdinge van alle bloetstoringe, doende allegueren alle de verbonden, welcke op verscheyde tijden tusschen Bone en Wadjo gemaect en oprechtelijck te wederzijde beswooren waaren, namentlijck 't eerste over oude jaaren, voor het invoeren van 't geloove, [op Timoeroe waerover een steen ter eeuwiger gedachtenis] opgerecht staat, die noch te vinden is; het 2-de in de negerij Peenran, als Pacca Coya Wadjo overwonnen ende 't hooft des Coninck

Toeboene gecregen hadde; 't 3-de de vrede sedert noch geslooten tot Palengroa; d'4-de onder Dayen Pabila tot Attata en naderhand noch de 5-de in de negerye Wadjo, doen Radja Palacca haar vermeestert hadde, alle welcke zijlyuden alleen telckens hadden verbroken. En evenwel, zij mochten nu noch kiezen een van de vijff, dat zij voortaan begeerden te onderhouden; met verscheyde andere beweegredenen meer, benevens repetitie [van soo diverse voorgaande vriendelijke insinuatie] als te dier tijt cort naar den anderen hun waaren toegesonden. Waerop die van Wadjo in den vollen raadt van 40 coningen ten antwoord gaven, dat zij wel wisten dat haer door die van Bone het contract van Timoeroe te meermalen verindachtigt was, en dat zij het niet hadden onderhouden, meenende door de Coninck van Maccassar, wanneer zij haar uyt het heydendom trokken en tot het geloove brachten, dat zelve te zijn verbroken. Wat de andere belangde, daer droegen se geen kennisse van, als zijnde niet gemaect met overstemminge van den gantschen raad, maar alleen met 2 leeden uyt den selven. Daarentegen maakten zij nu die van Bone indachtigh 't goede dat haer door voorsz. Coninck van Maccassar waar gedaen in herstellinge van Oppoene Pacca Cooya, en zoo zij dat niet erkenden, dat dan nootsaeckelijck bleecke haare begeerte tot het verderff van 't land en volck. Voorts waaren zij bereyt de Coninck van Maccassar te gaan versoecken tot onderhoudinge van 't contract op Bonaaye, soo haar die van Bone daartoe versochten ende expres committeerden. Anders was den last des voorsz. coninx dat sij haar souden aendoen alle mogelijke affbreuck, en baden darhalven God hunne crachten daartoe te verstercken, gelijk U.E. dat heel in 't breede cunnen vinden ge-extendeert bij het getranslateert relaas daarvan zijnde, / hebbende voorts allenthalven getoont soo veel animositeyt als eenigermaaten conden ter wege brengen, immer ten minsten veel meer als de onse.

Van Bone en Loebœ, verre voorwaerts in de laastens materie, staat cortelijck aengeroert, hoedanigh deselve door die van Wadjo in 't maken van een verspreck met den sourouan Tobarita, opentlijck zijn bespot, soals dat bij een brieff van den Coninck van Bone den 29-sten januari 1669 ontfangen, wert gerelateert, heel in 't breede. Gelijk het oock heeft gebleeken, dat zij ongeacht die van Loebœ aen d'ene en die van Bone aen d'andere zijde, sonder eenige adsistentie van buyten en alleen op haar eygen vermogen, sijn gebleven eeven vigoureux; hebbende in julij 1668 met een troupe van ruym 1000 coppen noch een sprong door Timoere over Soping naar Lamoera gedaen, en aldaer geconvoyeert, welcke de Coningen van Maccassar in commissie naar de regeeringe van Wadjo hadden gedemiteert, vernielende in haar terughkeeren alle de negerijen in Soping noch resterende, sonder juist aen die van Bone, in die tocht, eenige schaade te doen, schoon het gevoegelijck had connen geschieden. Daarover de Sopingers en voornementlijck den prince Tousadingh al vrij wat waaren geergert, haar latende voorstaen dat Deyen Pabila, indien hem de gemeene zaak ter herte ginge soo als 't betaamde, de voorsz. troepe wel hadde behooren te connen binnen houden, meenende dat daaronder wel eenich bedencke van heymelijck verstant in mochte schuylen, dat zig evenwel nooyt heeft ontdeckt, en van welcken commer ten principale d'onse alhier eerst wierden ontlast, naardat se in Bone onder faveur van Compagnies chaloupe met haar wercken des vijandts grensen begosten te infesteren, en onder dat bedrieff, in een rescontre deselve lustigh affgesmeert hadden, daar de posten van Bone zeyden, dat de Coninck van Djepamanna mede in was gebleven.

Voor hebben wij gerefereert in 't regard van Djepamanna yets naaders te nooteren, en daarmet aangewesen dat die plaats lagh bezuyden de groote revier Chinrana, sulcx met Timoerou makende de buytenste grensen van Wadjo. En moeten U.E. hierontrent opmercken, wanneer zij hier en daar in de brieven en schrifturen ontrent dees materie comen te ontmoeten de naam van de negerij Marouangen, dat dan eygentlijck Djepamanna betekent, zijnde 't laaste de name van de oude ende 't eerste de naeme van de nieuwe negerij. De koninck van dese is naa bloetverwant van Radja Palacca, broeder van Arou Oedjou Poeloe, getrouwt geweest met de Coninginne van Boeloe- Boelloe, item te vooren met de Coninginne van Berou, en nu onlangs weder met de verlate vrouwe van den Coninck van Goa, suster van Cronron, moeder van den jongen Coninck van Mapassomba. Uyt den hoofde van dees vriendschap scheenen de Djepamanners haar ten eersten naar de vrede van Bonaaye, schoon Wadjo noch bleeff hardebollen, aan onse zijde begeven te hebben, tot seer groot vergenoegen van de onse. Alsoo dat wij op de serieuze instantie van Zijn Hoochheyd onder Compagnies zegel en mijne handteekeninge, soo in Maleytse als Nederduytse taale, schriftelijcke acte expedieerde, waarbij den Coninck Djepamanna ende sijn geheele jurisdictie wierden verclaart voor vrij en wettigh heer en volck, independent van yemandt ter werelt, en voor een mede-bondgenoot van de Compagnie; houdende Radja desen bijval sonderlinge considerabel, en tot groote affbreuk van de Wadjose magt, als wesende de capitaelste frontuur, en het volck de hardvogtigste van al de reste, nemende daarop oock al ten eersten sulcken grooten vertrouwen, dat hem dagte onmogelijck te zijn, dat deselve onse zijde weder soude connen affgaen. En daerom sagh men te bedruckter, doen het echter soo geviel,

sonder dat men ontwaar wierde, wat eygentlijcke de oorsaecke mochte zijn. Daarvan Arou Apanna naar zijne overcomste van Pamadjingan, bij geval, eens openinge quaame te doen voor Zijn Hoochheyte soo behaagelijck dat hij het smergens den 17 december ons al ten eersten quam communiceren; zijnde zoodanigh volgens het relaas van de voorsz Arou Apanna, dat die van Djepamanna de opgemelte acte hadden ontfangen en aengenomen met het aldergrootste vergenoegen ter werelt, hebbende mitsdien oock altesamen, met haaren coninck heylichlijck geswooren met de Compagnie ende de bondgenooten in aller getrouwigheyt te sullen leven en sterven, daarvan doende met publicque gommesslagh door sijn geheele jurisdictie de behoorlijcke denunciatie, gelijk oock geschag in 't land van Bone, met openstellinge der wedersijdse mercten, en de vrije aff- en toegang van yegelijc onderdaen; 't gund hij zeyde versekert te zijn dat door die van Djepamanna geschiet was met sooveel opregtigheyt als men conde wenschen. Doch 't zedert de Coninck van Bone, en Dayen Pabile, hebbende geloove gegeven aen de bloote geruchten van d'een en d'andere dat tot Djepamanna op de mercten toegelaten wierd aen die van Peneky (zijnde, gelijk vooraff gezegt, bij de Boneers meer gehaad als al d'andere Wadjos) daar al haar behoefte te konne koopen, en sulcx sonder daarop vorder te inquireren, had Deyen Pabile op alle de mercten de Djipamanners die der gevonden wierden, doen affnemen en cofisqueren al 't geene door deselve was gecocht, bezijden openbaar interdicit, dat haar voortaan niet / soude vrijstaan met praauwe te komen negotieren, maar alleen met buffeldragten over land. 't Welck off het schoon een groote alteratie bijbragte, soo soude dat nochtans soodanigh wel sijn gepasseert, indien niet cort daerop gevolgt waar eene naeder revolutie onder 't Boneese graauw, dewelcke de Djipamanners opnieuw beschuldigten, dat se voor de zagou, welcke op de Boneese marcten voor een coepan wierden vercocht 1 1/2 en 2 coepan beganden te geven, alleen om haer gewin daarmede bij die van Peneky te soecken, en sulcx in Bone een groote dierte veroorsaackten, plunderende darhalven al wie se vonden, sonder voorweten van de koningen ofte bevelhebberen, alsoo dat daermet die lang gewenste frequentatien weder wierd affgesneden; meenende die van Djepamanna dat de Boneers, wetende hoe gebreckelijck sij selve waren, als hebbende ter werelt geenen voorraet, wel behoord hadden te considereren, dat zij haer eygen behoefte aen die van Peneky niet en condon overdoen, te meer naaden zij d'selve alsoo wel voor haar vijand rekende, als die van Bone deden. Dus bleven partijen soo pruylen, sonder van d'een off d'ander zijde te betrachten de beslechtinge van die misverstanden, waardoor het dan die van Wadjo te lichter waar gevallen ter aancomste van den Maccassarsen gesant hiervooren gemelt dese haare provintie en buytenste fronturen weder tot hun te trecken.

Dog hielt zig Arou Apanna echter alsnoch versekert dat de Coninck en 't volck van Djepamanna in effect meer genegen waren tot de vriendschap met ons als met die van Wadjo; ingevolge so men Arou Oedjou Poeloe derwaerts committeerde, 't zij dan zijnen broeder den koning doot ware off niet, hij deselve gevoegelijck weder aan onse zijde soude connen overbrengen, voornementlijck wanneer de voorgaende verleende acte verclaart wierd van cracht en waarde als tevooren. Dit en difficulterde Oedjon Poeloe niet eens, en presenteerden zijnen dienst om te gaan. De andere presente heeren der Bougijs daerontrent ervaren, trocken het immer soo weynich in twijffel, weshalven naar vorder overleg in raade daertoe licht is gecondesendeert, en meteen oock gearresteert de medesendinge van 't fregat de Crabbe tot te meerder versterckinge van onse troupe, en om se te versorgen van gerequireerde ammonitiën, gelijk onder dato van 26 en 29-sten december bij de brieven van ons aen de Coningen van Loeboe, Bone, en aen den stierman Mol, nader is aengeroert. Maer och arme, zij en hadden dit soo vast niet, noch Oedjou Poeloe op verre naer niet zooveel credit als hij sig gevanteert en toegeschreven hadde. Dus quam hij in maart voorleden met de gemeene quade / tijdinge van de Boneese nederlage hier weder aendruypen, sonder sijn broeder, soo hij segt, eens te hebben moge sien. En vinden U.E. van denselven in een briefken van Jan Baan, 23-sten mey uyt de Tonijn harwaerts geschreven, hier ontfangen den 8-sten junij 1669, het beste getuygenis niet; beschuldigt werdende, dat in plaats van zijnen opgenomen last getrouwelijck uyt te voeren, hij de vijand hadde geïnformeert van de sobere besettinge der Boneese werken, en dat het meeste part sig naar de padyvelden hadden begeven, deselve exhorteerende om die occasie waar te nemen. Hierover is wel geordonneert naauw ondersoek te doen, maar den coninck derffde, uyt vreesse voor Radja Palacca, daarvan niet te seggen; en Mattouane zeyde ronduyt dat het waar was, gelijk bij de missive de dato pmo@ augustij den 16 dito van 't jaght Renbang uyt Bone ontfangen is te sien, dienende altoos veel meer tot versterckinge van een quade opinie als te zijner ontschuldighingh; sulcx men hem in 't beste vertrouwen niet hebben mag, hoe naa bloetverwant en hoe seer hij oock bij Sijn Hoochheyte geextimeert is. Cloeckhertigh sloegen datmael de Wadjos 't leger van Bone, met een vermeerstering van twaalf sterckten en 't fregat de Crabbe, in weynig tijt; waerontrent desen Oedjon Poeloe al eene van de voorste vluchtelingen ware; gelijk in opgemelde missive gesegt wert, dat hij belooft

had te sulle wesen, geensints thoonende de alderminste actie van devvoir, gelijk meest oock alle andere bevelhebberen. Maer hier en tegens was weder de Wadjose retraicte noch veel cleenhartiger, verlatende soo merckelijcken voordeel als zij door haer cloeckheyte ende schrick der Boneers vercregen hadden. Zijnde wijder naar die passagie achter land tusschen die van Wadjo, Bonee en Loeboe niet besonders voorgevallen, maer bennen de onse daar genoegsaam blijven stil sitten, sonder dat onse serieuze recommandatien successive, en besonder met de besendinge van 't jacht Rambang onder dato 30-sten april 1669 naar Bone en Loeboe gedaan, yets anders hebben vermogen als alleen naar veel tijtquistingen het uytstieren van de sourouans aen de regeringe van Wadjo, doch op een gebreckelijcke wijze, heel contrarie als wij dat hadden geprojecteert, en niet voor den 9-den augustij; retournerende op den 15 weder tot Mampoe met geen ander bescheyt, als dat zij daarover beraadslaagen en haar resolutie door eygen sourouans tot Mampoe bekend doen zouden, daar ter werelt niet op en is gevolgt.

Oock hadden die van Bone de zaake naar de voorsz. nederlage, soo weynig gaede geslagen ende opgemerckt, dat zij niet eens en wisten van het recrut, dat Crain Jerenica, op de serieuze instantie / van zijne meesters, in april verleeden bij die van Djepamanna en Wadjo vercregen, en met sigh over den wegh van Chinrana onder meer andere troupes, tusschen 4 en 5-den mey, tot in Goa overgebracht hadde, monterende nochtans een gros van 1500 Wadjors en 100 Djepamanners; dewelcke sonder veele verrichtinge off eenige besondere operatie, met en sonder licentie stucxwijse al weder terugh gekeert sijn. Selve en wisten zij oock niet, dat den opper coninck ofte Radja Mattoa, met een veel swaarder gros, onder het hoofvendel Pattolaaya, in den beginne van de maand julij uytgetrocken, en zig met die van Toriadja, Tanparran etc. gecombineert onse bondgenooten op de westcust, ontrent Berrou en Taneete, geïnfesteert hadden, blijvende alleen vol schrick en beven opwachten den naaderen inval van die van Wadjo, daar se haarselven dagelijcx met vervaart maecten, sonder eens in acht te nemen die costelijcke occasie van de nederlage des voorsz. legers, bij Liso ontrent Tanete, van onse troupes ontfangen, dat noch selve maar bevelingen waren, gelijk in de materie van Taneete naader is ge-extendeert. Zijnde het gewis en zeker, dat de alteratie in Wadjo over de gemelte nederlage soo generael en groot is geweest, dat oock 't geheele land genoegsaem vluchtig was, en hol over bol, elck om een goet heencomen naar de bergen en bij de naabuere in vloot, tot in Cotenga en Keera, oock daer voorbij tot in 't landt van Larompa toe. Sulcx indien onse Boneers, maar 2000 cloecke mannen daerop los gelaten hadden, alles zoude zijn plat gelopen. 't Welck niet sijnde geschiet, en zijluyden geen vervolg vernemende, was het haar ligt hun weder te reassureren, en dat verlies uyt den zin te setten, soodat se, gelijk hiervooren is gesegt, oock niet eens swarigheyt en hebben gemaect, de bovengeciteerde nodiginge tot vriendschap onbeantwoort te laten, en onse sourouans met ijdele belofte weder te expedieren, 't gunt se gewisselijck niet en souden hebben bestaen te doen, indien de onse met ontwonde vendels, volgens ons duydelijcke voorschrift, haar gereet getoont hadden om bij non-acceptatie van de gesonde boodschap en aengebode vrede, datelijck op haar in te vallen. Naar de laaste verbintnisse der Maccassaren en hebben wij geen Wadjos meer vernomen, wesende volgens de become rapporten soowel de overige inwoonders als de nieuwe hulpbenden nu en dan naar huys gekeert, en met haar geene weynige Maccassaren, en andere oock; want se daar, als vooren gemelt, in de presenten tijt goeden koop aan de cost conden geraken. Wijder consteert bij ons geresolveerde van den 17-den augustij ten bijwesen van alle bondgenooten te wesen goetgevonden dat, niettegenstaende het cleene respect aan de opgemelte onse besendinge uyt Bone aen de / regeeringe van Wadjo gedaan, - al echter met een Nederlandse sourouan, opdat men ten vergenoegen van hun Edele op Batavia allenthalven de sachste middelen gebruycken,- oock naar derwärts ge-expedieert soude werden de acte van amnestie in sulcke forma als deselve aan alle andere strijdende partijen is toegesonden. Tot welcke reyse voor den bequaemsten uytgekipt zijnde den sergeant Hans Hendrix, bescheyden op Breukel voor Taneete, soo is hij ten eersten van ginder opontboden ende den 30-sten augustij op alles wel geïnstreueert zijnde, verselt met 2 Nederlanders en ander Bougijs geselschap, ginder de gelegentheyt bewust en bij de grooten bekend, over denselven weg en dan voorts te lande heen gestuurt, gemuniceert van een ampele memorie te zijner naarichtinge en andere papieren daertoe dienende, mitsgaders met een brieff aen de opperhooffden van 't scheepien Rambang, gelijk al deselve bij het affgaende brieffboeck onder voorsz. dato staan geregistreert. En is U.E. mede overhandigt het copie dagregister 't zijner wedercomste op den 18 september passado aen mij geleverd, waaruyt, en uyt voorts zijn mondeling rapport, ons gebleken zij, dat hij op den 7-den gecomen was tot Marouangy, vanwaar aenstonts notificatie geschagh aan den opperkoning tot Tosorra aen de d'overzijde der riviere. Sulcx den 8-sten 's naarmiddags des coninck sourouangs verscheen, met namen Tonpolatocq, om sijn aanbrenghen te vernemen, en den brieff, die hij mogt hebben, te ontfangen. Doch hij

verklaarden sijnen last te zijn, deselve in handen des coninx te moeten bestellen, 't gund den anderen vertreckende aanam te rapporteren. En retourneerden den 9-den verselt met noch een sourouan, seggende in de name des coninx gequalificeert te zijn tot het overnemen van de missive en het aanhooren van 't geen hij daarbuyten noch mondelinge zeggen woude. Sulcx de overhandiging en mondelinge bootschap teffens is gedaen, daar zij datelijck met heenen gingen, d'onse beschinkende met 6 maasen en een maat rijs, dat niet zij, maar de Bougijs aanamen. Zij bleven daar tot Maroangy vertoeven tot den 11-den 's naarmiddags sonder antwoord te vernemen en bevreesst gemaect door 't berigt van 2 Sopingse vrouwen, datter toegelegd wiert om haar om hals te helpen, behalven dat se oock daar noch 't een noch 't ander te coop conde krijgen, schoon zij driedobbele betalinge presenteerden, en darhalven 't volck honger leeden, soo braken se op, en retireerden naar Mampoe, recommanderende aan de inwoonders, wanneer de sourouans quamen te seggen dat se op Mampoe noch twee dagen souden blijven vertoeven, gelijk zij wel deden, maar sonder yets te vernemen. Sulcx den 13-den 's middags van daar weder naar Taneete affreysden, / hebbende den ouden vader des Coninx van Soping en Dayen Pabila aangenomen, indien antwoord bij geschrift ofte bij monde wierde gebragt, datselve sonder suymen met snedige posten te sullen voortzeynden. Dan men heeft 't sedert daarvan niets vernomen. Hij schijnt, volgens de gehoude aenteekening, op 't een en 't ander wel wat enqueste te hebben gedaen, maar daar en staat niet in dat van veel belang is, zijnde seker veel te smadig, dat se deselve onse besendinge niet hebben toegelaten over de rivier, en bij haar ter audientie te comen, ten waare het was geschiet om den grooten brand die se den 5-den binnen Tosora hadden gehad, waardoor over 280 huysen en haar cruytmagasijn in asschen gerocht, ende gesprongen waare. Voorts niet ongelooffelijck wesende, dat het Maccassarse volck met heele troepjens derwarts affsackten, want den rijs stont in overvloed, meest rijp, op de velden, soo wijt en soo groot als men met het ooge oversien coste, en wiert er gecogt tegens vier Maccassarse gantang voor een oude coupon. Het is wel aennemelijck datter sourouans van Maccassar zijn gesonden, maar 't geene van haar last gemelt staat gelijck wat wilt. 't Conde al echter wel niet veel goets wesen, want dat van Cronrons directie niet is te verwachten, zijnder alderminst om verwonderen dat het juist in den breeden raad zoo heel glat niet gaat, en dat men daerin vrij wat discrepantie compt te vinden, connende mitsdien wel zijn, dat veele wel ge-inclineert bennen maar andere weder niet. Doch soo der geen meer wederstrevens waren als degeene die hij noteert, namentlijck twee zonen van d'opperconinck, Arou Lappadaty, Arou Lauly, Arou Binting Pola, Arou Penneky, Arou Tenry, en Arou Lapassalooy, soo conden dat tegen de genegentheyt van de voorsitter selve en al de andere geene vaart stutten. Dus is dit soo voor een straat-mare te considereren. Insgelijcx de besendinge van 4 Wadjose Coningen, 2 sourouans en 300 man naar Maccassar, want ons daarvan niet ter werelt is voorgecomen. 't Fregad de Crab zat voor de negerij Tosorra droog, maar datter twee Hollanders bij 't leven soude zijn, costen se niet vernemen, hoewel zij daar seer scherp naar hadden omgehoort, en bij die occasie van verscheyde Sopingers en andere in de negerye Marouangy verstaan, dat in der daat de negerij Tosorra, rontomme in 't water gelegen, noch echter geordonneert was te fortificeren, zijnde 't volck doorgaens seer vol sorge; en al de Sopingers, welcke geschat wierden wel 15 à 1600 sterck te wesen, soo als in de materie van Sopingh staat aangetekent, gestint, wanneer wij Wadjo quamen aan te tasten haaren coninck weder bij te vallen. Het was wel, onder dato 26-sten augustij in de algemeene bijeencomste der bondgenooten / naar verscheyde cavilatiën, en besonder op het serieus aendringen van deselve, verstaan, dat naar 't vooraff gaan van Arou Vaqua met sijne troupe naar Sabito Zijn Hoochheyt in persoon oock over Taneeta, met soo veel volck als hier uytgemaect conde werden, soude opvolgen en tot Parre-Parre rendezvous nemen, als zijnde seer gelegen om Wadjo van achter in te marcheren, soo se wederhoorig quamen te blijven. Sulcx Arou Vaqua oock was aenbevolen ginder in dien oirt alle mogelijcke versameling van goet volck te doen, en zig daar tegens Radjas verschijninge in gereehyeit te houden, want men hier onder d'onse geen anderen staat en maecte off alle Sabiters etc. souden hen al ten eersten, soo haast hij daar verscheen, met hem voegen, te meer dewijle den sourouan van ginder het soodanigh hadde gedaan rapporteren. En oock was Zijn Hoochheyt, gelijk ons bleeck, soo wonder greetig en graag tot dese tochte dat hij maar met sijn ordinair gevolg woude affsteken, vaststellende, wanneer zijn vertreck vernomen wierd, dat hem macht genoeg volgen en spoedig bij hem wesen soude, verclarende en met hem oock verscheyde andere coningen der bondgenooten, dat zij voor zeker berigt waren, de Coningen van Wadjo albereyt hadden vastgesteld, soo haest zij vernamen van sijnne aencomste op voorsz. Parre-Parre, hem daer ten eersten te sullen comen vinden om haar te verootmoedigen, daar zij alles bereyt toe deden vervaardigen. Dus was het al wat moeyte Zijn Hoochheyt te persuaderen dat hij ten minsten eenichsints ordentelijck en wat geprepareert vertrock, met een troupe, daar hij staat op maken conde, sonder zig 't eenemaal te verlaeten op onsekere

toekomstigheden; waardoor noch eyndeling bewoge wierd, alhier een genrale monsteringe over 't Bougijse volck te laten doen, en hun meteen haar vertreck aan te zeggen, want wij hem toestinden van hier alles te mogen met nemen datter was. 't Gund dan soodanig op den 5-den september geschiet zijnde, wiert bevonden in 't geheel, volgens een perfecte daarvan gemaackte lijste, 1174 coppen, daar hij zeyde dat alles onder begrepen was, tot sourouans, ambachtslieden, marinjes etc. incluys. Onderwijle hadden op onse aanmaning de Koningen van Goa en Tello oock aangenomen, volgens den inhoud van 't contract, ijgelyck een vendel van 40 à 50 man mede te geven, soo se sooveel volck conden tesamen roepen. Op alle de gerequireerde amonitiën was sorge gedragen en naa Batoukeka ordre gestelt, dat se Zijn Hoochheyt daarvan ten minsten geen gebreck mochten laten lijden, mitsgaders Joncker met sijn volck en de helft van de Baccarys compagnie geprojecteert om teffens met Zijn Hoochheyt 't zijner meerder versekeringe aff te sacken, connende bliicken bij onse brieven naar Bone, naar Batoukeka en in de memorie / voor den sergeant Hans, dat wij naar vorseyde plaatsen de noodige advertentie ende voorsieninge hebben gedaen, met serieuze recommandatie naar Bone, dat se immers dese occasie niet mochten versuymen, haare macht en beste volck naar de frontuur op Mampoe te voeren, om soo haast Zijn Hoochheyt sig tot Perre-Perre ging bewegen, daar se promte tijdinge stinden te krijgen, als dan oock op den vijand aen te trecken om alsoo denselven in cas van wederhoorigheyt van voorens ende van achteren tevens aen te doen, ten welcken eynde gelast waer die van Loeboue oock op affcomen te vermanen. Maer dit alles soo beschickt, zagen wij dagh tot dagh verlopen, en geenen voortganck maken. Oock vernam men Zijn Hoochheyt in 6 daagen binnen 't Casteel niet, soodat hij eynteling ontboden en ter presentie van Sinjeur Opijnen daerover is aengesprooken ende gevraagd gewerden, off sijn vertreck voortgaen soude off niet, en indien jaa dat er niet meer tijt diende te verlopen. Dogh gelijk U.E. sijn bewust, den moet scheen geheel gekoelt, en daar en wiert in lange geen geluyt geslagen. Ten laasten gepersuadeert wesende, quamen eenige clachten over sijn volck vooruyt, voorts dat hij was blijven toeven naar onse ordre, en woude nu verder affwachten de wedercomste van onse affgesonden, sonder dat wij hebben connen ontdekken waardoor desen schielijcken uytschey is veroorsaackt, dewijle een ijgelyck daarvan ignoreerde, zijnde sijne gemaacte excuse op onse ordre gants frivool en abusive, naadien hem ten daage van de gedaane monsteringe en noch 't zedert is gesecht, 't Uwer Edele presentie, dat hij coste vertrecken als hij meynde gereet te weesen, en dat er van onse kant niet conde zijn 't gund hem coste verhinderen. 't Zij dan hiermet soo 't wil die van Goa altoos hebben haar seer verheugt dat het niet voort en ging, en wij conden ons daar oock niet seer over ontstellen, nadien wij geen opinie conde nemen uyt den hoofde van der bondgenooten ordonnaire traagheyt dat het soude in sulcken promptitude voortgaan als wel naar de cortheyt des tijts vereyste, behalven, dat het tot Batoukeke oock in verre soo gereet niet lagh, als men sig hadde ingebeelt, hoewel volgens de gemeene opinie, die zake gladder soude zijn gegaen zoo Sijn Hoochheyt ter behoorelijcker tijt met een propre troupe naar Parre-Parre was affgetrocken, ten aensien de Sabiters volgens het voorgeven haar niet rondelijck derffden verclaren uyt vreesse voor die van Wadjo. Desen gearresterden en bij Zijn Hoochheyt soo seer begeerden afftocht dan 't eenemaal wesende vervallen, is daarvan naa Bone etc. onder dato 14 september / advijs gegeven, en onder de bondgenooten ordre gestelt ten eynde degeene welcken zouden mede gaan naar Batavia haar daartoe mochten prepareren. Oock heeft men de 26-sten der selver maand, ter vergaderinge van de bondgenooten, goet gevonden, ten allen overvloede noch een laaste insinuatie naar Wadjo te laten doen, en daertoe ge-agre-eert het briefken den 24-sten dito bij mij geprepareert, om 't selve door een bequaem Bougijs sourouan te bestellen. Tot welke geselschap de Koningen van Goa en Tello genodigt zijnde gewerden ijder een van haare sourouans mede te laten gaan, heeft den laasten stonts aen eene aldaar gewoon doen commanderen, en den eersten, naar het 3 à 4 dagen te hebben gedilayeert, sig daarover laten excuseren, voorgevende dat het niet compitabel waere, beyde van Goa en Tello naar ergens sourouans te senden, en dat indien eene van Goa ginge, geene van Tello, insgelijcx in geval een van Tello ging, geen van Goa daerbij vereyste. Invoegen den onsen met die van Tello den 29-sten haar expeditie cregen; en retourneerden den eersten op den 16-den october weder ten deesen Castele, met rapport dat zij beyde tesamen naar Taneete waren affgegaen, maer dat sijn Telloosen macker niet soo spoedigh voort konde en daardoor van malcanderen waren affgerocht. Alsoo dat hij alleen tot Maroangy gecomen zijnde, van zijne comste dede notificatie doen, terwijl het hem, soo haest hij voor onsen sourouan bekent stont, niet toegelaten wierde over de riviere te scheepen. Des anderen daags quamen deselve sourouans die de tocht te voeren de brief hadden overgenomen, te weeten Toapalata en Lammatyon, den desen uyt den naame der coningen weder ontfangen, thoonende vrij wat gemelijckheyt, en zeyden, hoe sel men 't hebben, daar comen sourouans op sourouans, welke sullen wij geloove geven, doch wacht soo lange totdat de grooten versamelt zijn, en wij sullen U

dan haar andtwoord comen bekent maken. Waer op noch 2 daagen hebbende vertoeft, sonder yemand te vernemen, dorfde hij niet langer verblijven, vermits hem precijs was aenbevoolen, den 15-den october weder te moeten hier zijn. Den Telloosen sourouan was daags naar hem tot Maroangy verscheenen en sonder verhingeringe over de rivier gevaren, onder belofte te zullen vernemen, hoe 't daar stinde, en hem datelijck bericht daarvan stieren, daar mede niet op waar gevolgt, zijnde denselven tot heden hier noch niet verscheenen. Hij confirmeert als noch te hebben verstaan, dat Tosorra soude werden gefortificeert, maar van een pagger op Djipamanna gelijk den Boneesen sourouan Toboa had voorgegeven, dat de Wadjos hadden bij der hand genomen tot bevrijdinge van den overtocht der riviere, / daar was niet aan; immer hem waaren daartoe de minste bereytselen niet gebleken. Doch het scheene hem toe de waarheyt te weesen, volgens het seggen van de Marouangers, datter noch onlangs sourouans van Maccassar verscheenen waren, sonder dat se nochtans yets sekens van de boodschap wisten te verhaalen, zijnde bij ons briefken van den 28-sten september aen de opperhooffden van Rambang geschreven, genoteert 't geene Toboa daarvan meynde te weeten, dat meest de oude boodschap is, en 't welck voor een gedeelte wel can de waarheyt wesen. Wanneer nu eyndelinge den Telloosen sourouan terug comt, sullen U.E. ligt wat naader bescheyt op 't een en ander connen krijgen. Den onsen sustineerde dat de gemelijke termes bij de Wadjose affgesonden geuytet, sagen op de besendingen van Maccassar die hun dochte te hebben vermerct dat het gemeen volck minst behaagden, alsoo deselve gantschelijck inclineerden om mede tot een goede versekerde vrede te geraken. Hij had oock niet connen vernemen datter eenig gewoel in 't land was, veel min eenige preparatie tot het een off ander het oorloghsbedrijff, en dorffde wel vaststellen, soo men haar niet moeyde, zij oock niemand moeyen souden.

Ick heb mij evenwel moeten verwonderen, dat dat volck

(dit is einde pag. 513)

spt 12

naa soo veel goede vermaningen niet begeeren te luysteren en soo obstinatelijck tot noch toe zijn terug gebleven. Darhalven niet connen stille wesen, sooveel geschieden conde, mij te informeren waerop dit mocht wesen gefondeert, oock daerop secretelijck te doen sonderen den gallaran Manassa, met wiens gevoele ick mij aldernaast zoude cunnen confirmeren, namentlijck dat zij haarselven vooralsnoch niet konnen in 't geloove brengen dat wij haar niet en souden overgeven tot dienstbaerheyt aen die van Bone, indien zij hun quamen te verootmoedigen, bewust wesende dat Radja Palacca haar ter doot toe haaten, die zij noch niet anders wisten off voerde het hoogste gesagh over de geheele maght, en mede over ons, want soo gaat meest de taal van 't volck achter land. En meenden hij oock wel te weeten dat de Bougijs die van Wadjo doorgaens niet weynich met slaaffse dienstbaarheyt en 't misbruyck van vrouwen en kinderen hadden bedreygt, sulcx dat nu 't gemeen besluyt van die van Wadjo achte te wesen, vooreerst te willen aansien hoe 't zig met de Goase vrede woude toedragen, en soo se stad greep, daar dees galaran niet aan twijffelde, dan te sien, off zij maar soo simpelijck onder 't gevolg van Goa daarin conden werden begreepen, waarin hij wel coste gelooven, dat hij door Cronron 't zij met off sonder kennis van de koninck, wierden gestijft; maar protesteerde echter daarvan niet zekers te weeten, doch wel, voor soo veel hem bekent was, dat er geene sourouans uyt de naame van de regeeringe van Maccassar aan Wadjo / waren gesonden, sustinerende niettemin, indien zij conde van die zorge ontlast werden (gelijck zij zeeckerlijck door het overbrengen van de acte en het laaste briefken al behoore te zijn), off indien men deselve met bijvoeginge van de Nederlandse militie quamen aan te grijpen, dat zij haar wel haast voegen, oock geen swarichheyt maken soude een goede stuyver tot een boete op te brengen, alwaar het tot 100 duysent maasen, maar meer niet, altoos niet sonder verdriet off beswaernis, want het uyt de gemeente moet mede opgehaalt, zijnde de grooten ofte de coningen selve daar niet rijcker als elders, tenzij juyst zulcke, die haar mede met den handel mochten hebben gmoeyt.

Present leght het dan met die van Wadjo soodanig gelegen dat men se tot Bone moet doen gade slaan, en continueel regard nemen op haar bedrijven, gelijck als den ouden coninck en deyen Mattoane belooft hebben te doen, en te dien eynde capitale troupes op de grensen tot Mampoe en Patiero te houden. Hier heeft men oock acht te geven, watter tusschen Goa en deselve mogt werden gemachineert, sullende Bontezonge, indien hij effecten van zijn genegentheyt begeert te thoonen, onder de hand daarvan altoos wel connen informatie doen, en beter als andere. Voorts sal de ordre van de Hooge Regeeringe een richtsnoer zijn, hoe men zig wijder daarontrent moet

gedraagen, wesende gants ongeraeden, dat men sich tegen hun, zoolang zij stilblijven, soude bewegen, want men dat de Bougijs alleen, besonderlijck sonder de presentie van den Coninck van Palacca, niet mag toevertrouwen, en sonder hun Edele licentie mach men de Nederlandse militie niet employeren verder als tot bewaringe van 't Casteel en onse residentie Rotterdam. Indien zij middelerwijle, en voor den ontfanck van hun Edele bevelens, herwaerts aan U.E. haare gecommiteerde quamen te senden, die en behoeven niet afgeweesen, maar connen wel provisioneel aangenomen en voor bondgenooten erkent werden, behoudens dat zij haar accord moeten maken bij overcomste van den nieuwen bevelhebber, onder verseekeringe nochtans, dat zij aan vrijdom, vrouwen noch kinderen niet en sullen werden beschadigt. Ende off het gebeurde dat zijlyuden quamen te besenden coningen uyt 't midden van haar in volle vermogen, om hun naar vereys te verootmoedigen en voorts ten principalen te accorderen, soo soude U.E. oock met deselve absoluyt, en alleen op approbatie van de Hooge Regeeringe, gelijk altoos mijne negotiatiën geweest sijn, mogen sluyten. Mijne concepten waaren om te pretenderen 250 duysent goude maasen, tot refactie van oncosten der Compagnie, breuke etc. De Bougijs sustineerden dat se zouden / blijde wesen, als men haar daermet quyt scholt, en rekenen gegratificeert te werden, wanneer het op 200 duysent genomen wiert. Evenwel meyne ick mij te vergenoegen, bij ontmoetinge van veel tegenkibbelinge, met 150 duysent maasen, jaa met 100 duysent indien se ten eersten op de vertooninge onser acte waren verscheenen. Nu soude het niet minder als 150 duysent behooren te sijn, als se tot meerder niet te brengen waaren, jaa ghij moogt echter met 100 duysent te vrede wesen, soo ghij mercte dat het niet meer vallen woude buyten de vergoedinge van 't vregad den Crabbe, en al wat daerbij en in is geweest. 't Heeft niet gedoogen doen het derwaerts ging, nu kan het niet meer bequaem sijn. Maar 't canon daerop en in de paggers gevonden, monterende 9 metaale 2 en 3 ponders, moet onmiddelijck in spetie weder gegeven, en 't sloopen mogen U.E. dan taxeren op 10 à 8000 maas, alsoo bewust is, dat den stierman daarin eenige particuliere lijwaten heeft gehad. Voor de rest souden sij op deselve contracten en verbintenissen welcke met Maccassar en Tello gemaect sijn, op den 18 november 1667, 9 maart 1668 en julij 1669, connen werden ingelaten, alleen met sooveel meerder beswaernis, dat se boven alle grove schietgeweeren oock mosten overgeven de musquetten, roers etc. blijvende in possessie van haare vordere wapenen en geweeren naar 's lands wijze. In onse missive van dato ... aan hun Edele is aengeroert dat 't geene wij van die van Wadjo quamen te bedingen, soude werden gereparteert tot een buyt onder de Bougijsse en andere bondgenooten coningen. Doch sullen U.E. het in sulken geval laten in sijn geheel, en de verdeelinghe verblijven aen de Hooge Regeeringe. Maar waneer soodanige commissarissen compareren, moeten U.E. met deselve negotiëren tot presentie van sulcke onse bondgenooten als U.E. doorgaens hebben gesien dat mijne maxime is geweest, namentlijck diegeene welcke met ons het werck hebben helpen ten eynde brengen diens advijs eerenshalve U.E. bij occurerende occasie, in soodanige en andere voorvallen haar mede belangende, oock altoos dienen te hooren; sonder nochtans daerom yets naar te laten, schoon het contrarie haare opinie ging, 't geene U.E. meynen ten goede van de Compagnie gedaen te moeten wesen. Dit heb ick nu wel hier soodanigh in geclamt, 't Uwer naerrichtinge, off soo voorviele, maer ick en denck het niet. In welck geval het echter can dienen tot hun Edele speculatie, off hun Edele het misschien wouden gelasten op te volgen, aan den bevelhebber die herwaerts comt te werden gedimiteert.

Soo 't noodigh wert, de Wadjos door cracht te dwingen, sal daerin / ligt niet veel swaerighheit resideren, maer om 't gemax wille soude dan misschien best sijn, om en ontrent Batoukeeka alles eerst te stellen in sulck fatsoen als 't wesen mogt, terwijl die van Bone en Loeboe haar gereet maken om soo van d'eene en d'andere zijde daarop toe te gaan; sonder nochtans de vijand, hoe animeux zij haar selven oock verweeren, naar overwinninge te beswaren met een slaafse dienstbaerheit ofte ontvoeringe van vrouwen ofte kinderen, maar wel met een ontneminge van alle goederen wat staande het oorlogh in 't wegbrengen van menschen geschiet. Gaet er soo met heen, dan het is niet gelovelijck dat zij het soo desperaat op 't uytterste sullen laten aencomen, schoon hitsen die van Goa haar noch sooveel aan, jaa al mengden sij hun schoon, want wat adsistentie connen zij haar dog toebrengen, indien van onse zijde vigeur getoont, Compagnies voorrecht met respect en discretie gemainteneert, en in diervoegen haar vercregen ontsagh vastgeset wert. Wadjo segt men, dat ongeveer 300 schietgeweeren, immer niet veel meer, can te velt brengen, en behalven 't canon van de Crab etc. ontrent 12 à 15 metale bassen. Tot noch toe zijne beschroomder voor canon en musquet als de Maccassaren op de westcust van Celebes. Larompo legt, gelijk in dese schrifture al gesegt is, tegen de zuydelijckste fronture van Loeboe, en 10 mijlen benoorden Keera, zijnde alsnoch dienstbaer aen Maccassar, welcke zijde staande het oorlogh doorgaens gehouden heeft, onder de bescherminge van die Wadjo, waermet het oock

present noch in 't oorlogh is blijven continueren, dienvolgende mede vijand van de Compagnie ende de bondgenooten. Dog de zaken met Wadjo, off door geweld, off door contracten geaccomodeert wesende, sal dat dan van selven mede wel schicken, 't zij dat men het weder aen Loeboe bij continuatie van getrouwheyt vastknoepe, off aan Maccassar in eygendom behouden laat, off dat men het een vrijdom op zig selve make, off soo als de Hooge Regeeringe in sulcken cas, dus, off anders believe te ordonneren. In voortijden is de jurisdictie van dit landt seer groot geweest, soo als in de materie van Keera staat aengeteekent. Nu jegenwoordigh beslaat het zuyden en noorden langs de golpho ses mijlen, stuytende tegen de lijmiten van Sieva, en loopt voort achterwaart west aan heel in 't gebergt. Voorheen is geschat op 5000 mannen van wapenen; soo 't nu minder is, sal het niet heel veel wesen, zijnde met die van Loeboe een slag van soldaten en eveneens gewapent, met hazegaayen en spatten, crissen en sonrijs, ofte houwens; ontrent 50 musquettiers bennen daaronder begrepen.

De regeeringe is onder handen / van een vrouwe genaamt Carre Toena, van vaderswegen uyt de Coningen van Larompo, van moederswegen uyt de galerans van Goa, soodat se op Maccassar oock plaatse en stemme onder deselve heeft. Tot haar behulp heeft se tot directie van de militie, en tot verrigtinge van de dingen die buyten voorvallen eenen Topelatooy, Laromponees.

De mineralen daar bekent is paady, waarvan bij ordonnaire gewassen moeten opbrengen 100.000 bossen makende 5 bos paady een gantang rijs. Bij extra ordonnaire goede gewassen voldoen se 't geene bij quaade tijden te cort schieten. Sulcx crijgt off plag de Koninck van Maccassar daarvan te krijgen jaarlijcx 20.000 gantang rijs, van 800 gantang in een swaar cooyangh, wegende ... lb, item 20 gadous ende 100 grove cattoene cleeden 1 vaam lanck, 4 span breed. Sieva, gebuerende, als gesegt tegen de zuydelijkste grensen van Larompo, en benoorde met Keera, beslaat tusschen beyde niet meer als ruym 2 1/2 à 3 mijlen, loopt voort mede westwaart wtt, een groot stuck weegs. Thony Palange heeft het tot een vereeringe gegeven in vollen eygendom aen Crain Marous, overgrootvader van de vader van Crain Linques, genaamt Crain Chinrana, zijnde zuccessive overgeëft tot op Linques toe, die daarvan zedert de vaaders doot de possessie heeft gehad. Tot nu toe in 't oorlogh, hebbende als vooren onder de bescherminge van Wadjo des vijands zijde gevolgt, dan het is heel veel geringer consideratie als Larompo, en brengt uytterlijk niet meer te velt als 300 mannen, gelijk in wapenen, onvermengt van eenige schietgeweeren. Jaarlijcx contribuieren se aen haaren heere 5000 bos pady, ofte 1000 Maccassarse gantang rijs, 10 Maccassarse rocken ofte gadou, en 20 grove cattoene cleeden, een vadem lang 4 span breed, dewelcke vervallen uyt haare cattoen-plantagie, 't andere van boombladeren coal genoemt, waarvan in de materie van 't eylandt Tannakeka naader is gesproken. Tevooren heeft een dienaar van Crain Linques daar 't gesagh gevoert, maar 't zedert dat zijn overgegaen tot de Compagnie is hem dat selve teffens met het land van Chinrana onttrocken, en naar die tijt door de coninck aan Crain Jerenica, ofte aan Cronron gegeven. Onder onse troupes zijn twee volontaire coninckens geweest uyt dit landschap, Arou Liworan en Arou Ouleete genaamt, al tot Tibore bij Radja Pallacca gecomen, gelijk hiervooren onder de aenwijsinge van 't gepasseerde op Bouton staat aengewesen, daarvan den laasten de beste merite heeft, en souden dan die beyde naar voorgaende reductie, als men het soo verstind, daarmede connen werden begonstigt./

Toriadia Tanparran, betekenende het volck naar zee gelegen, zijnde dit een wijt uytgestreckt landt, streckende van strand tegens de westelijcke lijmiten van Wadjo; de zuydelijkste jurisdictie aan zee is tot de hoeck van Booyo; daarvandaen breekt men een meest rechte linie oost aan op de mond van de Wadjose groote rivier Chinrana, tegen dewelcke linie dit landschap affscheyt; en neemt voort bezuyden die 't land ende resorten van Soping aenvang, om de noord loopt het een groot ende weegs heenen, achter verbij Wadjo, Sieva etc. stootende tegens den voet ende den opgang van de bergen Toradia genoemt, die de Alpheris bewoonen, van welcke soorte van volck in dese schrifturen, in de materie van Loeboe en Mandhaar, al meer gesproken is. In dit landschap vind men onder anderen 't groote lak Tanperka Radja. En ongeveer in 't noord-oosten daarvandaan, niet heel ver van d'westelijckste fronturen van Wadjo legt.

Rappan, in oude tijden, soo men mij berigt, onderhoorig geweest aen Sabito maar dese, degeene zijnde welcke Thony Palange aldereerst derwaert geroepen, ende hem geholpen hebben tegen die van Sabito, Alito ende Soupa etc. sijn van dien tijt aan een vrij volck onder haar eygen coninck en independent van ijgelijck geweest, erkennende alleen de Coningen van Maccassar als haaren beschermheer. Evenwel ten tijde dat onder Toameene Reagamanne het Mahomettaense geloove wiert uytgebreyt, hebben zij met die van Wadjo etc. daertegens niet weynich

gebandeert, en soo doende de Maccassaren helpen dwingen d'eerste tocht terug te keeren. Doch ten tweedemaal weder opgevat, waren zij weder een van de eerste die haar voegde ende 't geloove aannamen, behoudende mitsdien haar voorige vrijdom en conditie, hoedanigh zij voort doorgaens tot nu toe, sonder beswaernisse van eenige dienstbaarheid, de Maccassarse zijde sijn blijven houden. Eenen Toagaay is daar present coninck, hebbende voorheen connen uytmaken omtrent 1000 man, meest met spatten gewapent. Maar jegenwoordig werden zij uytterlijk niet hooger getaxeert als op 700 coppen. Pady tot eygen behoeff is haar ordonnair gezaay. Zij teelen oock cattoen, maer niet veel, 't gund se dan plegen op de mercten van Mazzey off Sedindre te gaan omzetten.

Boele Chinrana legt meest op deselve streeck, niet veel min als 3 à 4 mijl oostelijker als Rappan nader Wadjo, en is het naar ick hoore daarmet al meest zoo gelegen als met Rappan. Leminanga heeft daarover 't gebied, zijnde dienselven oock coninck ofte vrijheer / van het halve Bilauwe, 't geene sorteer onder Wadjo voorsz., daarvan in deselve materie is genoteerd. Volgt nu 't ander halve.

Bilauwa leggende ontrent 4 à 5 mijlen zuydelijker als Boele Chinrana, bewesten, dog digt naest de fronturen van Wadjo, dat independent en vrij gewerden is, doen Thony Palanga daar eerst domineerde, vermits het op sijn selve sig ten eersten ging verootmoedigen. Dan 't heeft al mede in 't gewoel zedert tegen 't aannemen van 't geloove gemengt geweest, maer niettemin bij naeder accommodatie mede behoude het out vercrege prevelegie. Eenen Layda bijgenaamt Crain Beleeuwa heeft daar 't gebiet, zijnde vol animositeit en vigeur tegen onse zijde, en can ontrent te velde brengen 12 à 1400 man, sonder vermenginge van schietgeweeren, gewapent meest met spatten. Rijs is de voorneemste plantagie die se doen, om ruym de kost te hebben, maar men en teelt er geen cattoen. Den genoemden Laynda, uyt den geslachte van Alita, is in plaats van Ladauw, welcke in de materie van Batoukeeka abusive aengeteekent hebbe noch in 't leven te wesen, als naaste erffgenaam over 8 jaaren gesuccedeert, en darhalven nu oock Coninck van Alita.

Wawojva legt nochal 2 à 3 mijl noordelijker, oock tevens wat oostelijker als Rappan ende Boele Chinrana, tegens den voet en opgangh van 't gebergte, zijnde dese van alle geheugen vrij en op zig zelve, independent van yemand ter weerelt geweest, oock ongehouden tot eenigh erkentenis van hooger heerschappije. Alleen plegen zij bij voorval van oorloge, haare troupes onder die van Sedindre te velt te brengen. Uyt welcken hoofde soo het scheene met der tijt die van Sedindre wat voorrecht ofte veel gesagh en autoriteit gepretendeert hebbende, soo naamen die van Wawojva waar de gelegentheit dat Sabito en Sedindre, hoewel zeer naa in bloetverwant en broeder aen malcanderen verbonden, tesamen in oorlogh gerochten, en voegde sig doe aen de zijde van Sabito, sulcx dat Sedindre quam te werden overwonnen. Zedert wanneer dese Wawojvas haar altoos van Sedindre hebben gesepareert gehouden, zig voorts niet moeyende met yemand anders, blijvende zoo maar in haer eygen wesen, selff mede ten tijde als onder Thony Palange die van Sabito, Soupa, Alita etc. wierden te ondergebracht en aan Maccassar onderdanigh gemaakt, tot zoolange dat veele jaaren daarnaar den grooten rijcxbesorger Toeameene Reagamanna, aen desen oort het geloove uytbreydende 't zij met danck off ondanck van de luyden, Wawojva daarvan mede deelgenoot en gelijk bondgenoot van Maccassar is geworden, zonder zig in 't alderminsten daartegens te oppozeren, / zijnde 't zedert altoos gebleven met Maccassar in vriendschap, en onder haare bescherminge sonder eenige tusschengecomnen differentie tot noch toe. Lappacke is present coninck van die provintie, en nu wel 30 jaaren in regeeringe geweest. Ruym 1500 man can hij te velt brengen, doch zijne sterckte manvolck is wel 2500 man. Overvloet van pady hebben zij niet, omdat se niet veel zaaylanden hebben. En sulcx behelpen zij haar oock met andere plantagie van cleender graan tegen den opgang van 't gebergte, dat men onder de Bougijs battan noemt, zijnde eene soorte swart, een ander root, een ander wit, waarvan in drij maanden naar de plantinge de vrucht trekken, hoedaanige plantagie, bij qualijck slagen der padyegewassen, over 't gantsche eyland meest familiaar is.

Otingh is gecitueert tusschen beyde Boeloe Chinrana ende Rappan naast volck van geringe consideratie, connende ten hoogsten niet boven 150 man in 't geheel en niet boven 80 à 100 gewapende coppen uytmaken. Evenwel naar het invoeren van 't geloove is 't al mede een vrij gebiet geweest, off het daar te vooren onder yemandt 't zij in vrijdom gesorteert off wel dienstbaar geweest hebbe, dat en weet ick niet seker te betuygen, want daarvan en hebbe ick geen goede informatie connen krijgen. Latoradja is daar coninck, en heel lang in gebied geweest, maer daer en schiet niet over, de cost is 't al.

Massepe, Sedindre beyde is een, maar Massepe is de nieuwe negrij, zijnde nu niet boven 30 jaar verleden eerst gebout, doch Sedindre is de naam van de oude negerij en 't landschap, ongeveer een groote mijle weegs van malcander gelegen, zijnde gecitueert met haar gantsche juridictie op den noord-oever van het groote lak ofte binnenlandts soetwaater, bekent met de naam Tanperka Radja, volgens de betekeninge mij daarvan gedaan ongeveer 6 mijlen oost en west in de lengte en 3 mijlen zuid en noord in de breete te middenlands tusschen Wadjo en de groote bocht van Batoukeka, dog wel ruym 2 mijlen naader aan Wadjo gelegen. Het werd dagelijcx bevaren, alsoo dengeene die van den westoever van Celebes ofte van Batoukieke, Parre-Parre etc. naar Wadjo, naar Sedindre en elders die streeck uytreyden, daar ordonnaire overscheepen. Het heeft zijn uytspoelinge door de groote riviere Chinrana, welcke daar met een breede spruyt instreckt, in de groote golpho ofte de Boneese zee. En daerom hadden de voorgaende Coningen van Maccassar wel geerne / door macht van gravers de swaare reviere Sadda Saddangh, die met een cloecke spruyt bij Alita in de bogt van Batoukieka stort en bequamelijck op die wijze te leyden zoude wesen, tot in 't voorsz. varsche water gebracht, waartoe de Bougijs op geene wijze, hoe groot oock de Maccassarse autoriteyt was, zijn te beweeye geweest, ende oversulcx is het moete naargelate werden. Sedindre eygentlijcke, en soo als ick best heb weeten te vernemen, is in oude tijden soo wel als Bone, Wadjo, Soping, Sabito etc. een eygen vrij gebied en land geweest, tot dat gelijk hier vooren gesegt Sabito etc. met behulp van Wawojva, die van Sedindre hebben te ondergebracht. Doch daarmed en verloor het van sijn voorregt en vrijdom niet, alsoo dees lieden in dien tijt die gewoonte noch niet hadde, en waarom oock die van Sedindre bij de naabuuren seer euvel wiert affgenomen, dat se, soo men segt, tegen Wawojva in zulcken zin hadde toegelegd. Als nu naar verloop van noch eenige tijt de Maccassaren quamen overwinners te werden van Sabito etc. dan wierden de Bougijs van Bone, Wadjo en Soping beraden tesamen te verspreken, in cas van dat de Maccassaren haarlieden oock wouden poogen te onder te brengen, dat de lijdende partije van de drij door de andere twee ten eersten soude werden ge-adsisteert. Maar omdat Soping in macht van volck te kort schoot in 't reguard van andere, beslooten se met eygen vrije bewillinge van Sedindre, dat deselve in voorvallende oorloge haar machten bij die van die Soping voegen, en alsoo in 't Sopingse leger mengen zoude, sonder dat dit nochtans aen die van Soping over Sedindre eenigh recht van heerschappije gaff. Evenwel seggen veele oude luyden, en wiens vertellinge meest gefondeert schijnen, dat daarop alleen Soping juridictie over Sedindre gepretendeert heeft, 't gunt nochtans bij de Coninck van Soping anders wort verstaan, sustinerende zijne juridictie al van een vrij ouder hercomen. Hoe 't zij off niet, wij laten dat zoo ongedecideert, altoos Sedindre heeft Soping in den eersten overvallen van de Maccassaren bijgestaan. Maar als nu de troupes tot uytbreidinge van 't geloove wederom te been quam, verootmoedigde sich Sedindre op zig selve, sonder voorgaende communicatie aan die van Soping te doen, en zijn van die tijt aen verbleven vrije bondgenooten van Maccassar onder derselver bescherminge hoedanigh het tot noch toe, sonder eenige tusschen gevallen verschillentheden, is blijven continueren, gelijk oock dese luyden, noch naar de jongste Maccassarse verpligtinge aen de Compagnie in oorloge, tot heden toe, met die van Wadjo, sijn blijven persevereren, hebbende volgens notitie / in de materie van Batoukeke den Coninck van Mazzepy niet naar gelaten die van Sabito etc. door dreygementen etc. te deterreren van met de Compagnie en de bondgenooten haar absoluut accoord te maken. Den desen genaamt Arou Mazzepi Lazoeny en eenen Toalanga zijn beyde coningen van dat landt en voortcomende uyt een stam, wesende haren overgrootvader alleen koningh, dewelcke twee zijne zonen in de possessie liet, en dese weder haar outste, oock insgelijcx weder die de haare, dat beyde de voorsz. bennen. Doch den eersten prevaleert in 't gesach, en is niet minder vol animositeyt als den Coninck van Bilauwa Laynde, in 't besonder seer ingenomen en vijand van den Coninck van Soping. Den laasten, Toalanga, ter contrarie desen hout onse zijde, en heeft sig getireert in Batoukeka.

Men reputeert Sedindre in voortijden seer volckrijck en groot van macht te zijn geweest, maar jegenwoordig niet boven 2000 man, meenen veele dat het soude connen opbrengen. Haar behoefte van padye teelen zij overvloedigh en meer, en moeyen hun voort seer met de plantagie van cattoen, die daar van beter en fijnder sorte valt dewelcke veele bij de berchvolckeren van Toradja werd gesleeten.

Bilocca, gelegen ontrent een groote mijl bezuyden 't voornoemde groote water, is een negerij hoorende onder 't gebiet en in de juridictie van Mazzepj, dogh den bevelhebber ofte 't koningsken van dien erkent de Coninck van Soping en is oock met een vendel sterck 70 coppen geweest onder de troupes welcke op Padmadjingan gelegen hebben. Insgelijcx oock met

deselve tot ons op Sanbonjava verscheenen, zijnde mitsdien het stedeken in kolen gelecht, en door die van Mazzepe 't eenemaal gedestruert. Derhalven wert het hier binnensregels geregistreert, omdat het volck daarvan niet alleen niet en sijn onse vijanden, maer mede onse vrienden ingevolge van den Coninck van Sopingh.

Wawanio, ontrent een halve mijl van Bilocca dichter aan 't voorsz. groot water gecitueert. De helfte daarvan is mede gehoorig en onderdanigh aen Mazzepe, d'ander heeft vrij in zulcken zin als vooren van anderen geseght is. d'Een en d'ander heeft niette- /min gestaan onder een heer, dewelcke mede sijn hout onder de Coninck van Soping, hebbende als vooren onder onse troupes op Pamadjingan een vender gevoert van 50 coppen sterck, doch can desnoots wel 4 à 500 man opbrengen, en is veel meer consideratie als Belouca. Maer vermits het almede is gedestruert, soo blijft het volck, d'een hier, d'ander daar verstrooyt. Wij houden hetselve gelijk boven mede in den gevolge des voorsz. coninck. Beydes plantagie is oock pady en cattoen.

Chinne Sinrana, ofte cleen Sinrana, licht een halve mijl oostelijck van Wawanio, zijnde voormaels onderhorig van Mazzepe ofte Sedindre doch 't zedert de uytbreydinge des gelooffs vrij en op zig selven geweest. 't Legt oock in koolen, houdende de zijde van den Coninck van Soping; zulcx al mede van ons volck, zijnde de gantsche macht niet boven 150 à 200 mannen.

Mario Ryjava, dat is te seggen Mario buyten ofte beneden gelegen, ontrent een cleene mijl bezuyden voorsz. Chinrana, van stercke situatie op een ronde hoogte, en noemen hetselve de sleutel van 't voorschreven landschap, alsoo den in- en uyttocht wanneer dese poste wel bewaert wert, genoegsaam bevrijt is. Het is van outsher een vrij gebiet, sorterende onder Sopingh, hebbende twee koningen, d'eene genaamt Labooto, den anderen onsen overleden Arou Panne in wiens plaatse gecomen is Latongan, zijn ouder broeder, waarvan onder andere ter materie van voorsz. Arou Panne in desen staat gesproken. In den brief van dato 1668 uyt Batoukeka ontfangen, can men leesen, op wat wijde te dier tijt den eersten de negerij heeft doen overgaen aen des vijands zijde. Naderhand Arou Appannes zijde weder van meer vermogen gewerden heeft daardoor connen prevaleeren en met ons houden. Doch is Labooto, al naar de veroveringe van Samboupo, anderwerff te boven en in de possessie gerocht door middel van 't leger, door Wadjo, Mazzepe etc. in junij in dien oirt op de been gebracht, het selve dat ontrent Taneete, gelijk meermael geseght, cort daarnaar geslagen wierd, soo dat het nu noch continueert aen die zijde van Wadjo, sullende bij herstellinge het gebiet weder dienen gegeven aen voorsz. Latongan, broeder van Arou Appanna, met uytsettinge van Labooto, die niet min quaadaartigh is als den Coninck Mazzepe Lasoni.

Uyt dese stadt is in de troupe van Pamadjingan / bij Arou Panna een vendel geweest van hondert mannen. Voorheenen heeft men het gantsche vermogen geschat op 2000 coppen, maar de inwendige onlusten die der dickwils tusschen beyde regenten is geweest, heeft veel verminderinge bijgebracht, soodat het jegenwoordigh bij gissinge gesustineert wert niet boven 1000 coppen ten hooghsten te sullen connen uytmaken. Groote padye en cattoen plantagie plegen se in tijde van vrede te hebben, dat onder onsen oorlogh heeft stilgestaan.

Uyt dese voorgeciteerde provincien van 't landschap Tanparan bracht Crain Jerenica, in mey, onder de recreuten, ruym 400 man mede, die meest door die van Mazzepe en Bylaauwa waren uytgemaackt, gelijk oock die beyde koningen met haar volck tot naa de laaste verootmoediging van de Coninck van Goa daar sijn blijven continueren, hebbende Sadrebone in 't laaste mede helpen defenderen. Wij deden haar tot ons roepen en meteenen Radja Goa adverteren, dat hij se niet en mocht laten vertrecken sonder onse kennis. Maar onse bode en vout haar niet, schoon zij doen noch binnen Goa waren. Den coningh excuseerde sig op haar vertreck buyten sijn weeten, dat niet waar was, want den pangelima Toronre had se ten selven daage noch op sijn baleo gesien, dogh hij gaff hun cort daarna expedite, en soo men voorgaff eenige secreete ordre, waarvan mij echter tot noch toe niet en is gebleeken. In de slag bij Liso voorgeroert, en sijn deselve niet konnen present sijn, maar in 't leger waren oock van haare troepen vermengt, dogh weynige. De Coninck van Mario Ryava, Labooto, was mede ten laasten toe bij de coningen in Goa, dogh wiert onder de stilstand naar huys gesonden met ordre, zoo men daar in dien oirdt tijdinge bracht van dat se hun hadden verootmoedigt, dat hij het voor leugens verclaren, en seggen moste dat er alleen op 't versoeck van de Compagnie ende de Bougijs een simpele vrede waar gemaackt, 't gund zij het volck, van de hand gelegen, heel light en vast weeten in te prenten. Dus zijnder noch veele, die niet gelooven, dat Samboupo veroverd en meest geruineert is. Voor soo veel ick mij gepoogt hebbe mij te informeren op de grondige oorsake waerom dees luyden haar nogh al mede terugh houden, heb ick voor naast de waarheyte aengesien, dat die van Mazzepe

vreest van sijnne waardigheyt te sullen affgeset werden tot dispositie van Soping, wetende dat sijn volck hem licht sal connen verlaten ten gevalle van Toalanga, die haar aengener is, niet om sig selve, maar ten respecte van Arou Vaqua, daar sij 't ooge op hebben. Laynda is al mede met dergelijcke gedachten beladen, en becommert dat hij Alita aen Arou Vaqua soude moeten affstaen. Labooto stelt dit onmiddelijck vast, weetende dat het meeste volck van Mario inclineren tot Arou Apanna en de Coninck / van Soping.

Boele Chinrana is, als gesegt, aen Wadjo heel verbonden. Toapa Soron, ofte Arou Langa, meent wel te weeten dat voort Rappan Waawojva Otingh wel geerne aen onse zijde haar verclaren soude, maar dat zij uyt puere vreesse voor de andere ende voormenentlijck voor die van Wadjo werden wederhouden, alsoo daartegens niet en connen bestaan. Tot het betaalen ofte opbrengen van eenige breuke menen de ervarenste dat dit landschap geen macht noch middelen heeft. Alleen de Coninck van Sedindre ofte Mazzepy, Lassoeny, soude licht dertigh catty ofte 300 teylen connen uytmaken, sonder veel beswaernissen, dat niet veel om 't lijff heeft. Haare rugsteun daar se nu haar toeverlaat op hebben is Wadjo. De dingen daarmet in effenheyt gebracht, vervallen dese van selve, en is te vertrouwen, wanneer onse machten haar op Parre-Parre te verthoonen quamen, dat se wellicht niet lange haar en souden bedincken. In welken val de beste wijze sal zijn, en 't beste vertrouwen veroorsaken, dat ijgelyck blijve bij sijn vrijheyt, maar dat Lasoeni gepostponeert werde, met inlatinge van Toalanga, voor soo veel hem gehoort, en voort in 't meeste gesag Arou Vaqua, als mede affkomstigh van moederswege uyt Sedindre, dieshalven genoegh daartoe bewetticht. Zoude misschien niet ongeraden weesen en connen geschieden buyten aanstoot des Coninck van Soping, die op Mazzepj alsnoch sijn pretentie maackt, en conde Lassoenj, buyten quaat tractement, dan ergens wel verseeckeren, doch echter gelaten werden in de possessie van zijne losse middelen. Laynda op 't alderfavorabelste soude connen blijven Coninck van Bilaauiwa, mits sorterende naar dees lands wijze onvermindert sijnne vrijheyt onder Batoukieka, Alita affstaande ten behoeve van Arou Vaqua. Labooto conde men oock wel trecken, ergens buyten jurisdictie van Mario, onder de opzigt van de Coninck van Soping, ofte bij Arou Vaqua, off mede wel ter woon onder Compagnies fortres, mits dat hem door die van Mario jaerlijcx onderhout eerlijck besorgt wierde. Dogh dit is maar hier gesegt en terneder gestelt tot speculatie, blijvende voort ter dispositie van de Hooge Regeeringe.

Sabito, Soupa en Alita, met haare resorten, leggen mede al ter maalen in dit landschap, met voorts de heele groote bocht van Batoukeka. Wij en connen vooralsnoch die drij plaatsen etc. niet anders aenmercken als onder het getal van onse vijanden, gelijk daervan in de materie van Batoukeka genoeghsaem is gediscoureert, waeromme ick niet en achte noodich te weesen desen aengaende naadere notitie te doen. Ick mogt er dit noch bijvoegen, dat dees jurisdictie, macht ende vermogen alvorens de verwoestinge door de Coninck van Maccassar Thony Palanga daar gedaan, gesegt wert seer groot te sijn geweest, / zijnde doenmaels daar oock de aff- en aancomste der buytenlandse vaart, waervan de bochte alsnoch oock de naam draagt van Sorean Java, betekende de rheedede der vreeemdelingen, alsoo met het woort van Java juyst de Maccassaren niet en willen te kennen geven Javanen, maar alle andere van buyten comende, en die geen binnenlanders van geboorte bennen. Het is oock inderdaat daartoe een seer bequaame gelegentheit, soo wel in den quaden als in den goeden tijt, als wesende bevrijt voor alle zee-perijkelen, en beschut voor alle winden. Indien men daar t'eeniger tijt goed vand, ter consideratie in de materie ge-insereert, yetswes te maken ofte op te bouwen, daartoe zijn ginder alle meest vereyde materialen van steen, kalck en hout etc. genoeghsaem te becomeen, en soude oock ingevolge de arbeytslieden mede moeten versorgt worden, te vertrouwen wesende dat men ginder uyt goetwillige contributie en andere middelen dan soude kunnen uytvinden soo veel, dat soo niet sonder, immer met cleene costen de Compagnie daar stinde beswaart te werden, hoewel 's Compagnies reputatie oock al wat behoorde waardig te wesen. Altoos daer is niet te twijffelen, off men sal daar krijgen grooten sleet van gemeene doecken, om de naebuyrigheyt van dat volckrijcke berghlandt.

Toradia. Ick stel het hier mede in margine, maer niet om te seggen dat het onse vijanden sijn, want wij en bennen daervan niet geledeert. Ter contrarie is aengeweesen, dat die capitaale provincie van Leeta en Henreque, ruym twee daagen gaans in 't noorden van Batoukeka en Henreque beoosten Leta leggen, de Compagnie schijnen te wesen toegedaen, zijnde gelijk consteert in dit schriftuur, met Leeta een verbont bereyts opgerecht. En off wel wij met de andere niet en sijn versprooken, soo is echter buyten alle apperentie dat ons daervan eenigh onheyl soude connen beoorsaect werden, als maar in de benedenlanden alles wel staat, want het die luyden soo gereet niet is ten oorlogh te trecken, off sij mosten daartoe met enige schenkagies werden bewoogen, alsoo se seer

begeerigh bennen. Doch als Arou Vaqua in den omslach van Batoukeka vast staat, soo soude het voor niemant soo gemakelijck vallen deselve, desnoots wesende, te kunnen trecken, als voor ons. Het dient dan maar hier, om te seggen dat se er zijn, hoewel het oock doorgaens, en voornementlijck in de materie van Loeboe, Mandhaar ende Batoekeka al genoehsaem is gebleeken.

Mandaar. Hiervan is voor in de materie ten overvloede gesproken, sulcx vereyst daervan niet anders meer gesegt als alleen de / aantekeninge van de leeden desselven landschaps, die wij hebben aangewesen, dat noch voor 's Compagnies vijanden aen te sien namentlijck:

Binoang, Perroan, Tanpallan

Mayenne, Chinrana, Mamoey en Bellaniepa, doch van dit laaste, gelijk genoteert staat, hebben wij wel tijdinge uyt het rapport van twee mooren ontvangen, maar echter geen seeckerheyt, niettemin vrij wat gelijkende naar de waarheyt. Nochtans en kunnen wij het van de vijandelijcke leden niet affsonderen, soo lange geen effect van vrundtschap gebleken en ten selven eynde, met comparitie van de koningh selve off yemand anders in zijnen naame, aen ons verclaringe gedaen is.

Lamoerou hebben wij in de materie van Radja Palaccas affcomste aengewesen dat gecitueert legt dichtbij Mario en Bengo, op de zuydelijckste grensen van 't landschap van Soping, meest te midde lands, soo op 't gebergte als in de vlacte, met een corte beschrijvinge van 't alloude verbond tusschen de voorsz. drye provintiën, zijnde Lamoerou voor de uytbreydinge van de Maccassarze mogentheyt mede onderhoorigh geweest aan Soping, maar nochtans buyten alle soorte van dientbaarheid. Dan doen de machten van Maccassar aldereerst tegen Sopingh victorieuse voortganck maecten, verootmoedigde onder andere die van Lamoera haar op hun selven al ten eersten aan den Maccassar, sonder de alderminste resistentie te doen, gelijk wij onder den tijtul van Soping mede aengeteekent hebben, zijnde derhalven in diervoegen tot nu toe gebleven een coninckdom op zig selven, getrouw aan Maccassar, bondgenoot en onder bescherminge van dien, mitsgaders ten hoove wel gesien; hebbende in de oorlogen alhier (zedert drij jaeren schaars) op 't eyland gevoert, wel doen bliicken van sijnen ijver tot voorstandt van de Maccassarse zijde en zijn animeuse vijandschap tegen ons, gelijk zij dan oock noch tot op heden zijn gebleven persevereren in haare boosheyt, zijnde al een van de voorneemste geweest in 't leeger, vermengt met die van Wadjo en Toriadia Tanparran, dat wij in de landepaalen van Taneete omtrent Liso geslaagen, en waarin onder andere oock den kop van den erffprince van Lamoera gecregen hebben, volgens notitie in de beschrijvinge van Taneete. Den coninck is bloedverwant van de Coningen Soping ende Palacca. Hierom deden wij in den aanvangh van de laaste verwijderinge bezendinge aan denselven met den luytenant Tobabo, die mede van 't geslaght was. Dan daer en is niet met uytgerecht. Hij hield hem lange op, en maakte geen besluyt, maar woude wel voor onzijdigh wesen aangesien, aan onse kant, en echter den Coninck van Maccassar geen ongenoegen geven, off yets affwijzen te doen van 't geene hij hem quaame aan te beveelen, meenende dat uyt / den hoofde van 't bloedverwantschap wel voor sooveel behoorde te werden verschoont. Van dese kant uyt de troupes die ordonnaire gemiliteert hebben ontrent Taneete, Segery etc. tot op Marous, heeft het noyt andere affbreuck geleeden als in de voorsz. slag, wesende ver buyten sijn limiten. Nochtans isser gelegentheyt en occasie genoech, jaa overvloedigh toe geweest, voornementlijck naar de destructie des voornoemde legers, en zij hebben der oorsaake genoeg toe gegeven. Alsoo te meermalen over haare bitterheyt door Sijn Hoochheyt met groote animositeyt is geclaagt, sulcx weet ick niet te bedencken waerom het is naargebleven, te meer omdat ick al ettelijcke malen gerecommandeert hebbe datselve eens lustig bij de cop te vatten, dan sonder vervolgh. Van de andere zijde, in de coursses van Deyen Mattoane op 't gebergte, schijnt het wat aanstoot te hebben gehad, doch meer in 't eerste als in dit laaste oorlogh. Naar de vrede laast geslooten, heeft Dayen Pabile etc., gelijk men leesen can in de Boneese brieven, daarheene oock zijn cours met eenige troupes genomen, maar sigh door de sourouans, hem tegemoet gesonden, laaten vergenoegen, met belofte van dat zij haar soudent stilhouden tot de comste van Radja Palacca en alsdan hun aen den selven verootmoedigen, dat soo noch op zijn beloop staat, wesende onderwijlen wel buyten gewoel en stil gebleven, maar daer en is geen occasie voorgevallen, sullende anders niet naagelaten hebben al mede haar best te doen, gelijk men se in de geruchten van de voorgenoemde fuge des Conincx van Goa en Cronron oock genoemt heeft voor een van de wel genegenste suporteurs en dat se in gereetheyt saten van hen te ontvangen en naar vermogen te protegeren.

Haare sterckte wort geschat op ruym 3000 coppen, vermengt met wel 200 schietgeweeren, doch 't is een volck gereputeert van cleene couragie. Haare gebuuren, die van

Mario en Bengo, zijn daerin van veel meer reputatie, doch wij bevinden dat de naam somtijts veel grooter is als de daat, hoewel de beyde laaste zeker onder onse troupes getoont hebben van geene van de slechtste te weesen.

Rijs tot eygen behoefte hebben se geen gebreck; des noots en bij genoegsaame plantinge, souden zij van haaren overvloed oock connen vercoopen. De coninck ende de grooten werden voor rijk gehouden, door langsaame versameling en zuynicheyt, meest door middel van den inkoop van cattoen, daar Soping groote plantagie in plag te doen. Hiervan deden se gemeen slagh cleeden weeven, en die dan tegens gelt vercoopen, soodat se daarmee al vrij wat hebben opgelegd. Het sijn doorgaans devote religieusen en prijs in den geloove Mahomets.

Den Coninck van Maccassar, heeft al eenige maalen gesustineert dat zij met hem in de vrede behoorden te zijn begrepen, en ten dien eynde twee expresse versoeken laten doen, die licht zijn te wedersprecken geweest, en darhalven afgeweesen. Boven dat oock / den Coninck van Sopingh daarop eenige pretensie maackt, uyt den hoofde van 't oude recht, soo als bij onse bezoignes in raade dato 17-den augustij onder anderen is aengeteekent. Men hout het daarvoor, en ick acht het oock soo met de waerheyt overeen te komen, dat Lamoere, gelijk die van Toriadj Tanparran, al mede wiert terugh gehouden door sorge van in dienstbaerheyt aen Soping te sullen werden overgegeven, dat misschien -'t zij dan dat se noch uyt haar selven comen off dat men se tot ootmoed dwinge, daer niet veel aen vast can weesen,- niet goetgevonden sel werden, maar veel eer beter en meer accoord met onse maxime, dat se gelaten werden in den staat van vrijdom, daar se soo lange in geweest zijn, en ge-erigeert tot medebondgenooten in 't gemeen verbond, mits opbrengende tot een breuke en retraicte van ongelden 50.000 maasen, 't gundt ick uyt genomen informatie sustineere, dat wel geschieden can sonder haare beswaarnisse. Onderwijl mach men haar al meede soo laten stilsitten tot de overcompste van hun Edele ordre, off ten waare dat sij in behoorlijcke forme van selve tot U.E. quamen, als wanneer U daar in cond gedraagen gelijk in 't regardt van Wadjo hebbe gesegt.

Bengo, zijnde niet het Bengo dicht bij Lamoera, daar wij in dese schrituure effen boven en voorts ter materie van Zopingh en Zijn Hoochheys affkomste van hebben gesproken, maar een ander, achter Marous in 't gebergte dicht bij Chinrana gelegen. Item

Tchiempa off Chiampa, gelijk het in de materie van Marous is genoemd; dan noch;

Malauwa, mede beyde dicht bij Chinrana, en tesamen in 't gebergte als in een driesprong gelegen.

Het bennen alle drye vrije konincxkens, van cleene jurisdictie en van niet heel veel volcx, maar die wel te deege, tot voorstant van Maccassar, getoont hebben des Compagnies bittere vijanden te wesen, niet alleen voor de vrede jongst gemaackt, en naar dewelcke onse posten die van Chinrana nevens de affgesondene van Goa daarvan gingen notificatie doen, maar noch al naar deselve, alsoo dat onse besettinge op Marous al vrij wat daarvoor geschroomt, oock darhalven gepooght heeft hun van zijde te doen veranderen; want de Maccassaren hadden altoos daer een vrij recours ende oock een veylige passage, om 't hunnen believe achter verbij Marous gins, en weder, naar belang van tijt en zaaken, te marchieren, oock haare macht, die anders niet heel groot was, met haare te renforceren. In de comotiën van 't voorgenome vluchten des coninx en Cronron etc. waaren soo men rapporteerde deese al daatelijck gereet, om deselve met die van Chinrana, en Lamoera te ontfangen. Zij sijn oock in 't affloopen van de maand september ten hoove bij den Coninck van Maccassar geweest, oock die van Chjampa op den 29-sten dito met den jongen Coninck Mapasomba / op ons ontbieden in 't Casteel, nevens de sourouans van Bengo en Malauwa, alwaar haar is aengesegt, hoe het eygentlijck met Maccassar geschapen stinde, 't gunt zij hoewel het haar evident bleeke, al evenwel noch qualijck begrijpen conde. En off wel haar tevens is gepresenteert dat zij oock costen in 't verbond treden, naar gedaane ootmoet, behoudens dat se renuchieerde van eenige opperheerschappije der Maccassaren, en waarover sij wouden naar huys gaan raadsplegen, soo bennen se daarna niet weder tevoorschijn gecomen. Ongetwijffelt werden se door inductie van Cronron etc. gedeterneert en verveert gemaackt, en mogen darhalven noch al wel mede voor wederstrevens werden aengetekent, hoewel van geen besonder belang ofte consideratie.

Daar sijn der nochal verscheyde van die slagh van bergconinckskens, die haar vrijheyt beleeven in sulcker voege als de deese, en oock soodanig als waarvan wij ter materie van Toerongan hebben aengeroert. Dan deselve en sijn ons soo in spetie niet bekent, oock bennen wij daarvan niet veel geincommodeert geweest aan dese zijde, noch de vijand grootelijcx geholpen, 't meeste daarin bestaende dat se om haar proffijt te doen, nu en dan haar pady ende buffelbeesten op vijands

mercten te coop brachten, want de padyplantage is daar de eenige neeringe. Adsisstentie van volck en hebben zij niet gedaen, altoos niet naamwaardigh. Daarenboven, indien de vriendschap met die van Tourongan bestendigh blijft, soo en sal de reste van geen sonderling belang wesen, aan de welcke vrundschap men (als gesegt in die materie) sich wel wat gelegen magh laten sijn, als cunnende in 't gerbergte sich daar niemandt verreppen sonder ons voorweten. De vriendschap tussen Tourongan en Goa is seer out, hebbende het oock veele daerom verwondert, en Goa niet minder aan 't harte gerocht, dat se haar met ons sijn comen alliëren. Soo der onderwijle noch andere van die vrij koninskens haar comen aenbieden, en versoecken in 't verbond aengenomen te werden, die connen en mogen U.E. in voegen als geschiet is met Arou Tourangan wel mede onder den eedt van getrouwheyt aannemen en registreren.

Badjinh, daarmet verstaan werd Badjinh selve en 't gantsche land van Poeloubancky, strekkende gelijk in de materie van Maccassar aangetekent. Dit can men sien in de beschrijvinge van Tourata dat met de Touraatse Coningen in 't geheel mede overgecomen is; sulcx oock soo wel als die, bij het 19 articul van het contract op Bonaaye vrijgesproken, sonder dat de Coningen van Maccassar daarop behielden eenig recht ofte pretentie. Doch deselve zijnde / met den eersten aenvang van 't laaste oorlogh weder van ons affgebroken, sonder dat se hun weder tot ons hebben begeven, soude men mede voor vijand konnen en mogen aensien, ten scherpsten genomen; maar 't zedert veele jaeren herwaerts over Badjing noch Poeloubanky geen andere koningen geweest zijnde als de Coningen van Maccassar en Tello zelve (hoewel in voortijden dat een aensienelick gebied van notabil vermogen op sich selffs plach te sijn), zoo heb ick dat soo maar aengemerct als een resterent eygendom van de selve coningen, en dient gevolgens maar alleen per notitie en tot U.E. berigt, behalven dat al echter hun Edele de Hooge Regeeringe daer met niet en is over hetselve affgesneden een naeder dispositie, want er in de laaste negotiatie niets van is gerept, en sulcx gebleven in het voorigh weesen van 't eerste contract, waervan in de materie van Maccassar oock yets aengetekent is.

Voorts en sijn der mijnes wetens geen andere op dit eyland in den bekenden Maccassarsen omvang en waervan men hieromtrent eenige umbragie can nemen, die wij voor vijanden aen te sien ende te extimeren hebben, bij ijder van dewelcke naar mijne beste kennisse gevoegt wesende alle consideratiën daartoe dienende, mitsgaders hunne macht, gelegentheyt, genegentheyt ende vermogen, soo acht ick dat het voor sooveel tot U.E. berigt genoeg zij, sullende ongetwijffelt dit restant, ten meesten belange, niet onaffgedaan sijn gebleven, soo niet wij, in respecte van de bekende ordre, waaren genootsaecht geweest ons te arresteren, daardoor dan oock de Bougijs niet zoo crachtigh te exhorteren en te persuaderen sijn geweest tot de executie van de dingen, aengesien zijluyden buyten vermenginge van ons doch van geen sulcke bedrijven sijn daar men zig op soude mogen verlaaten, behalven dat men wel weet dat se op haar selven niet veel lust hebben, sonder eenigh support, yets besonders aan te grijpen. Evenwel U.E. hebben in alle de gemeene bijeencomsten der Bougijs en bondgenooten genoegsaem gehoord, dat naar de vaststellinge van het medegaan der Goaze gecommiteerden daerover geene swaricheden gemaect sijn. Onse eyge kennisse die wij gecregen hebben van de hoedanigheden deser volckeren mach ons oock wel doen geloven dat er geen umbragie van te gemoeten is, immer geene van naadruck en altoos niet hier digtbij, soo die van Bone aen d'eene, insgelijcx die van Berou, Taneete en Soping van d'andere zijde, haar plicht soodanigh 't hunnen eygen besten betrachten, als hunluyden aenbevolen en ter vergaderinge gesamentlijck op 't ernstighste is gerecommandeert. Niettemin, nadien het in de weerelt alsoo verre schijnt gecomen te wesen, dat men oock niemant vertrouwen magh, / jaa minder bijcans in vrede als in oorlogh, soo staat U.E. allenthalven rontom herre toe te sien, sorgvuldigh en voorsichtigh te wesen, oock op alle voorvallen naaukeurighe informatie te nemen, om alsoo ten meesten mogelijk altoos bewust te sijn wat er bij de bondgenooten, en niet minder bij degeene welcke noch voor vijanden staan aengeteekent, omgaat. Ten welcken insichte het ons in 't gemeen oock goet gedacht heeft dat een yegelijck van de bondgenooten hier onder 't Casteel van de haare eenen resident sullen houden, sonder groot geselschap [, en met ordre om haer juyst geheel te voegen na U.E. ordre] en beveelens, blijkende hieronder bij 't vervolgh, welcke door de respectieve princen en koningen daartoe genomineert en uytgekosen sijn, hoedanige residentie niet alleen goetgevonden is te begeeren voor den cleynen tijt van het affwesen der medegaande gesanten, nemaar voor contuniele en voor altoos. Doch sullen se deselve jaerlijcx, met kennis en bewilliging van de bevelhebber alhier, mogen en konnen verwisselen.

Bone wegen Radja Palacca, dese ordonneert in Bontuale tot de opsicht over die plaats, en zijn vrouw aldaar woonachtigh:

Arou Patiero, directeur van de politique zaken onder de Bougijs, alhier in loco voorvallende.

Arou Pieta Tousawa, galeran, en voort oock 't absoluyte gesach op alles.

Arou Penonky

Arou Poele Bone bij haar hebbende in alles 100 man

Arou Pannassa, opzigter van 't vrouwenhuys.

Arou Lipangen, over een vendel Boneese soldaten sterck 60

Tot opzigt over sijne vrouwen onder 't Casteel de naervolgende, over dewelcke nochtans den galeran blijft behouden het hooger gesagh:

Tomaladjou, als commandant over de edellieden, sterck 12

Toappalapan, als hoofd over de Ankeese soldaten 63

Toaboe, als hoofd van de Boneese soldaten 50

Toaroe, als hoofd van de Wadjos van Radja 50

Polopie, als hoofd van een ander troep Boneers 30

Tomanassa, als hoofd van de ruyters, welcx getal onzeker is, maar meest ontrent

Toantsje, hoofd van 't volck off soldaten van Mario, die bennen sterck

265 /

Arou Tchiebaly, huysbesorger van de vrouwen, commanderende de huysdienaars, slaven etc. oock zelve als de bovenstaande.

Dese zijn nu eygentlijk de residenten, en staande ter dispositie van de Compagnie:

Toesonraauwa, bekent met de naam van capitain Boeloe,

Toyso, bekent met de naam van capitain Malary,

Lepabele, off luytenant Manewaty, zijnde verstaan dat se doorgaans onder haar hebben zullen

De voorsz. drij mannen, voornementlijk bijde capitaynen, staan bij onse schrifture al aangeteekent voor wacke, getrouwe lieden, daar men zig wel wat op mach verlaten. Den galeran behout wel daarover eenich gesagh, maar niet soo veel, dat het soude verhinderen 't geene U.E. haar ten dienste van de Compagnie quaamt aan te beveelen, alsoo dese expres daertoe zijn geordonneert en sullen oock darhalven, gebreckelijck weesende, tot onderhoud met rijs mogen geadsisteert werden, onder pointueele aantekeninge, maar niet onder andere titul als bij leeninge, ten waare het volck haar gewilligh tot den arbeyt woude laten gebruycken, dat sij niet licht doen sullen, want se daer seer dwars tegens aansien. Voor de rest Radja Palaccas volck sullen U.E. principaal voor sijne huys-domestijcquen oock al om rijs aengesproken werden misschien, dat mede wel volgen mach, doch telckens onder quitantie, en niet meer als U.E. naer de quantiteyt van 't volck achten dat haar van noode is, gerekent op 1 1/2 lb. daachs voor yegelijck mensch. U.E. sullen oock, behalven dit, de vrouwen van Zijn Hoogheyt dienen voor gerecommandeert te houden, gelijk hij versocht heeft dat geschieden mochte, deselve in geringe benodightheden niet verlegen latende, maer en mach al evenwel op haar particulier versoeck aen haar geene verstrekinge geschieden, als ter presentie van den galaran Tousawa ofte ten minsten met sijn voorweten, en onder quitantie, opdat hij dan daarvan vooreerst mede notitie doe, gelijk voor in de materie van sijn affkomst geseght.

Sopingh. In dees materie is geseght dat Zijn Hoogheyt van meeninge waar, noch vooreerst onder 't Casteel te blijven wonen, hebbende daarvan ter bijeencomste op den 18-den october absolute verclaringe gedaen, sulcx off wel in de vergaderinge van 14-den dito laten aantekenen, dat hij alhier van sijnentwegen als hoofresident woude laten resideren

Arou Tanetenga, halve broeder van Radja Palacca, en nevens hem

Arou Vaqua, Sopinghs gewesen schoonzoon,

Arou Bone, /

Matouane Riwanio,

Arou Tanete-Taneete,

Tadapa boedjou, swager van Radja Palacca, mede in alles met 100

Mannen. Soo nochtans sal het daarvoor, soo langh hij present is daerop niet behoeven aengesien, maar hij selve bij occurentie aengesproken connen werden, connende den laasten, welcke onder ons veel beter als de andere vijff bekent is, en albereyt gewoon in den ommegangh, wel dagelijcx eens aancomen, gelijk ick hem hebbe gerecommandeert. Soo den Coninck van Soping op credit

ten behoeve van sijnen treyn eenige rijs versocht, sal het hem oock wel mogen verstreect werden, à prijs courant, dat is te verstaan, soos de Compagnie uytcoop doet, ten behoeve van ijgelyck, doch niet sonder quitantie, om geene verschillen meer met hem te hebben, soo hij het te borge versocht, 't gundt ick geloove dat wellicht niet en sal geschieden, omdat ick niet alleen aan hem, maar oock aen andere, gelijk die van Laaya en Bancala, daarvan hebbe gedeclineert, sustinerende dat se het nu wel condon voldoen, en dat in gelijkheyt met die het quamen coopen, zijnde het nu wat anders als tevooren in 't oorlogh, en daerom en meen ick niet, dat U.e. van hem, ofte yemandt anders, daerom veel vermoeyelijck sullen werden, blyckende bij de gedane opneminghe der effecten, dat den Coninck van Sopingh, behalven de genootte schiet- en andere geweeren, staande het oorlogh over 15 lasten rijs ses hondert rxrs schuldigh staat, daarvan wel obligatie is gepasseert, dat hij sal het aen de Compagnie over weynig daagen, soo hij segt, betalen. Dogh wat nu belangt het behoeff voor 't volck van Radja Palacca in 't besonder, dat heeft voor alsnoch een ander opsicht.

Laayo heeft genomineert zijnen zoone		
Deyen Mangjco	coppen	100
Bancala Ycaty, zijnde zijnen neve ad idem		100

Doch dese, op den 18-den october beyde mede in vergaderinge haar verclaart hebbende, dat se vooralsnoch gesint waren haare residentie alhier te blijven verhouden, soo zullen se insgelijcx bij voorval, selfs connen aengesproken werden. Zij achten dit haar verblijff, gelijk U.E. gehoord hebben, alhier best te wesen, hoewel sij gevordert zijnde reden te geven, daarvan niet veel te zeggen wisten. Wij hebben ons niettemin, zijnde haare inclinatie, daar met geconfirmeert, en laten vergenoegen dat Laayo zijnen zoone

Deyen Manjaccala de opzigt tot Tourata zoude aenbevelen, voor soo veel aanginge zijne jurisdictie; item Bancala. /

Crain Tanotoa zijnde vertroudeeling voor het zijne, behoudens nochtans dat zij het daarop soo niet geheel mochten aancomen laten off zij mosten oock zelve ooge in 't zeyl houden, ende dickwils inspectie laten nemen, indien het haar niet en luste selve viste te gaan doen, waerop U.E. darhalven oock haare ooge moete laten swieren, om hun daardoor te meer tot een goede toeversicht te obligeren.

Wegens Taneete Lacassi ofte deyen Telolo, broeder van de koning, ende 20 man. De koninck selve is verstaan, dat sal resideren binnen Taneete ende cort naar mijn vertreck oock darwaerts gaan, nevens recommandatie, om niet alleen in sijn district, nemaar oock daer allerwegen om herre, door sijn volck toe te sien, en te hooren hoe sijn d'een en d'ander comporteert, selff tot in Wadjo en Bone toe, gelijk gemackelijck can geschieden, om daarvan altoos tijdinge en promte advijsen aen U.E. te geven.

Labacan, deyen De Riboca, broeder van crain Labacan met	10
---	----

Desen behout oock het opsigt van Labacan en sal mitsdien altemets eens over en weder reysen.

Boele Comba, deyen Mamilan, neeve van den genaemden Arou Boele Comba nevens

Boele-Boele onder carre Gajpa, dat voor Boele-Boele alleen is	6
---	---

Soo die van Radja en Lamanty tevoorschijn comen, sullen se ingelijcx van harentwegen yemandt dienen te stellen.

Arou Toerongan onder Poamoela met	6
-----------------------------------	---

Loeboe, van Loeboe sal oock bij occasie wel yemandt dienen gevordert. Dan dat en behoeft niet soo ten eersten geprecipiteert. Evenwel wanneer darwaerts een brieff off bootschap gaat, can der wel van vermaant werden, met bijvoeginge dat 4 ofte 5 man onder een bequaem hoofd, ofte sourouan genoech is, gelijk in die materie gesegt.

Gantaren moet oock yemand committeren, connende 2 off 3 sufficeeren, zijnde het darwaerts noch niet aengesegt, dat U.E. met den naasten connen doen, item oock aen die van Compagnies eygen landen, gelijk Biera, Bantheyn, Marous, Barras, Zyan, Zegery.

Glisson daarvan sullen als bevelhebbers hier onder U.E. resideren:

Carre Oena, galaran van Ayen,

Deyen Mabela; doch het volck can niet werden begroot, want deselve sijn verstrooyt. Daar sijn der somtijts wel 100 en meer, somtijts niet boven 20, gelijk onder dien titul al is aengeroert. Ongeveer 300 zijn der in 't geheel aen onse zijde bekend. Hiervan / zullen der onder deyen Manopo 50 in de negerij Glisson wonen en de resterende, soolange deselve herom swerven, plaatse onder 't Casteel houden, gelijk hun in raden den 14-den october, tot haar vergenoegen is aangesegt. Voorts tot ordonnaire residentie, sal het vooreerst genoeg zijn, dat ijgelyck van de voorgeciteerde landen drye persoonen aanhouden. Minder mach het niet zijn, maar off zij schoon 't getal grooter maken, dat can ons niet misdoen. 't Weynige siet maar alleen daar op, om dees luyden die noch niet recht geseten zijn, daarmet minst te beswaaren. De geordonneerde residentie op Glisson onder deyen Mangapo sal niet onnodigh wesen, hoewel se vooralsnoch niet graag zijn, als was het maar om daarvan naabij reguard op die van Sadrebone en den uyt- en invaart der selve rivier te nemen, besonder om de revier van Glisson niet 't eenemaal open te laten voor de smockelvaartuygen, die sonder passe vaaren, en daar een vrij aanleggen soude connen hebben.

Arou Kaya heeft sig oock ten selven daege, den 14-den october, verclaart, genegen te wesen, omme alhier, oner 't Casteel, voor eerst en ten minste tot de wedercomste der gesanten, te willen blijven resideren, hebbende present onder zig geen meer als zynne ordonnaire domestiquen bestaande in copen12. Dit is den outsten van de broeders, en Koninck van Kaayo, welke op Sambaauwa in ballingschap gesonden was, en door ons daarvan ontslaakt is gewerden. Zijne bedrijven zijn van geene consideratie geweest, zedert dat hij bij ons is gecomen; evenwel onder ons ooge was hij bereytwilligh, en doorgaens bij de werck. Wij hebben de in der schriftuur onder titul van Radjas affkomste yetswes van genoteert en gesegt dat hij en zijne broeders met Radja Palacca waaren de considerabelste van affkomste, uyt den huysse van Bone, en dat d'een so wel als den andere oock uyt den huysse van Sopingh descendeerde. Uyt de Coningin van Bone, Palipoene en haar man Arou Cayo, dalen dese princen aff, bij wettige linie, hebbende de broeders d'een voor d'ander geen ander voorrecht als den ouderdom; want zij bennen van eene vader en eene moeder, die beyde in zeer goede reputatie tot Bone geleeft hebben. Desen outsten heeft altoos aen den Coningh van Soping, en besonder aen Zijn Hoochheyt van Palacca, seer groot respect, eere en eerbiedigheyt gedragen, wesende van een seer goet en geseggelijck naturel, en naar mijn gevoelen van een getrouwe en wel meenende inborst, mogende bij U.E. in eere en aensien nevens de Coningen van Sopingh etc. wel aengemerct ende gehouden werden, gelijk U.E. is gebleken dat hij ter vergaderinge oock altoos onder de voorneemste en naaste is geweest.

Deyen Sitaba, daarvan hebben wij voorwaerts al gesproken. / Onlanghs had hij zijn verlate vrouwe, de dochter des Coninx van Sopingh, weder ten wijve genomen, en cort daarnaar, van hem beswangert wesende, andermaal verlaten, trouwende een nichte van Crain Linques, die bij de vrouw van Radja Palacca op Bontouale inwoonde, voor een noch cleender tijt, want se al mede ten eersten weder de sak creegh. Voorts en zijn sijne comportementen niet prijselijck, overgegeven wesende aan dobbelen, en haane-vechterijen. Onlangs is hij over eenige differentie tusschen hem en een van Sopings Maleytse sonen, deyen Mabele genaamt, voorgevallen, naar Bone vertrocken, sonder ons voorweten, doch Zijn Hoochheyt heeft er licentie toe gedragen en niet gelieft daarvan communicatie te doen. In dese meyne ick evenwel, dat men onder ons ooge, wanneer hem de zaake was aenbevolen, soude vinden de meeste couragie, expeditie en 't beste overlegh.

Arou Mampoe is nu door de doot van Deyen Memang de 3-de prince, en voert dese naam, omdat hij een opvoedelingh van Radja Sopings vader tot Mampoe is, hebbende alhier over 't Mampose volck 't gesagh gevoert in 't laaste oorlogh. Hij schijnt al wat couragie te hebben, en ijverigh te wesen, maar hij in noch gansch onbestendigh, licht van hart en niet treurigh, eerbiedigh aen Zijn Hoochheyt en seer dienstbaar, soodat hij seer wonder breet daarbij plagh te staan en gereputeert waar voor degeene waerop hij zig aldermeest derffde verlaaten; sulcx oock sustinerende dat hij in cas van zijn doot van de broeders de bequaamste soude wesen, om hem te succederen, dat ick nooyt aen hem heb connen vinden, als steeckende vol wulpsheyt, en speelerije, anders niet onbeleeft noch quaataertig voor sooveel mij gebleeken is. Maar niettemin is de meeste hitte van Zijn Hoochheys genegentheyt al vrij wat verkoelt, en veel daarvan getransporteert op den eersten off outsten Caayo immer naar 't uytterlijcke. Hij heeft onlangs getrouwt de halve suster van Crain Linques, welke op Bontouale woonde, en is cort daarnaar met

deselve, al mede sonder voorweten, met licentie van Zijn Hoochheyt ende de Coninck van Soping naar Mampoe verrocken. 't Affsienelijckste van hem is, dat hij seer inclineert tot de vrouwedracht en als een vrouw tot de conversatie met mannen, hebbende voorheenen oock dickmael opentlijck soo gecleet gegaen, maar staande zijn aenwesen onder onse troupes en isser mij niets van gebleeken. Oock soude ick daar onbewust van zijn, soo niet Zijn Hoochheyt mij daarvan, zedert het trouwen, selve bericht hadde. Radja segt, dat hij eerlange weder herwaerts stinde te komen, en dat zijnen last waar, eenige Mampoeësen mede te brengen, omme mede hier vooreerst te blijven resideren, als wanneer oock den outsten broeder partije van zijn volck uyt de negerij Cayo / verwacht.

Ten selven eynde is noch een jonger broeder, welcke zedert zijne overcomste uyt Bone, voor de vrede van Bonaaye, wacker is opgeschooten en lustigh uyt de kluyten gegroeyt. Ick heb hem op Batta-Batta nevens vereeringe van een brave goude krits tot soldaat gecreert, en daarmet getrocken uyt den knechtelijcken dienst die hij zijn broeders dede, met het naadragen van haar pijnangdoos. Hij is vol leeven, was hij maar soo vol deugt, soo soude hij alle zijn broeders in couragie en adresse met de tijt verre vooruyt treden. Dan 't is jammer datter op zijn educatie en comportementen soo weynigh reguard genomen wert; 't conde anders een braaff karel werden, daer hij nu vol allerhande vagabonderijen ende quade comportementen steeckt, dat met de jaaren wellicht wat sal veranderen. Denselven is mede met den 2-den prince Deyen Sitaba, naar ick hoore, verrocken.

Batoukeka, daarvandaan bevind sikh present alhier den braven prince Arou Vaqua in persoon, met ongeveer copen.....100,

zijnde van denselve, onder de voorsz. titul, in 't breede gesproken. En is U.E. bekend, dat wij in de laaste solemneele vergaderinge der bondgenooten verstaan en goetgevonden hebben, denselven geduurende ons affwesen alhier te continueren onder 't Casteel, hebbende de bondgenooten geen swarichheyt gemaakt noch ten minsten gedificultert, bij verrijsenis van eenige commotie, staande ons affwesen, hem met Arou Kaayo als voorneemste bevelhebbers en in plaatse van Radja Palacca aan te sien. Sulcx haerluyden in 't gemeen verheugt getoont, dat wij het soodanig belieft hadden te verstaan, met belofte, op onse gedaane ernstige recommandatie, in sulcken geval aan hem te presteren alle sulcke offitiën als waertoe zij ten goede van de gemeene zaake hun eygen belangshalve overvloedigh verplicht bennen, hoedanige resolutie hij oock seer bereytwilligh heeft aangenomen. Ick kan wel bedrogen zijn, want men siet juyst niet aan 't uytterlijck soo perfect 't inwendige van een mensches rechte beweginge, schoon hoe veel men sikh van de phisionomie oock verbeelden mach. Maar gelijk ick tot noch toe geen contrarie oorsaake hebbe ervaren, alsoo houde ick hem voor een van de beste, jae, voor de oprechts-meenende patriot der bondgenooten, in hoedaanige termen ick hem oock aan de Hooge Regeeringe gedencke voor te dragen ende te recommanderen. En sulcx meene ick, dat U.E. denselven meer als yemand in vertrouwen mogen hebben, niettemin noch altoos met sulcke een naadacht als behoort, en waarvan men sikh onder dit soort van volck, jae oock zelff onder christene vrienden nooit ten eene maal ontslaan mach. Wij hebben toegestaan, dat hem sal verstreect worden geduerent zijn dusdanigh aenwesen voor hem en zijn volck / rijs als tevooren. Maer gelijk men niet can tegemoet zien eenige toecomstige umbragie, soo is dit arrest aen te sien alleen voor precautie, off er buyten alle bedencken yets mocht gebeuren, sullende Zijn Exelentie mitsdien gelicentieert mogen werden, tusschen dien oock een off meer malen eenen keer naar ginder te doen, en aldaar de noodige ordres te stellen, dat anders den wackeren Toapa Tima volgens 't rapport van schipper Michiel ten vollen mach werden aenbetrouwt, die hij betuygt dat ginder allenthalven het volck in ontsagh en genoechaame devotie weet te houden, straffende dengeenen die 't meriteren sonder veel ommeslagh, maar niet boven verdienste, waarom wij oock te lichter kosten goetvinden, welgemelden Arou Vaqua, in voegen als gesecht, hier aan te houden.

Behalve de voorsz. alhier verblijvende heeren en haar volck, sullender noch veele Bougijse grooten, en niet weynig gemeene, ongetwijffelt doorgaens in de negerijen bevonden werden, soowel die parmanent daarin wonen, als andere die aff- en aangaen, vrij wat meer als Zijn Hoochheyt op de gedaane monsteringe van de 5-den september heeft opgebracht, schoon hij meende, off zeyde, dat oock niemand daarin was overgeslagen, hoewel ons niet onbewust waere dat hierin niet eens en waren begrepen diegeene, welcke juyst onder geen vendel stinden, en op haare reghtvaerdige off onrechtvaardige winsten aff- en aengingen, in getal vrij wat stercker als de gemonsterde, ongerekent sulke andere als uyt Goa etc. hun geretireert en in onse negerij onder de Bougijs haar vermengt, mitsgaders haare eyge wooninge gecoose mochten hebben. Sulcx sal het niet eens om verwonderen wesen, indien de clachten onder de Bougijsen roverijen en moorderijen

naar mijn ende der gecommiteerden vertreck nochal comen te continueren. Daerom heb ick U.E. dieswegen in de materie van Maccassar oock gerecommandeert, daartegens naar vermogen te doen opwachten, met aenwijsinge hoedaanigh de opperste regenten, Radja Sopingh etc. dat bequamelijcx souden connen betrachten. Doch soo se daarvan quame te blijven in gebreeke, sullen U.E. deselve daartoe te meer obligeren cunnen, met somtijts onse ruyters, onder den luytenant Claas Pleunen, off wel den voorrijder, en bij occasie selve oock onder den captain Jan Franse, eens uyt te senden, om alsoo wel 't meeste ontsagh bij te brengen, mede neemende Tomanasse met zijn onderhebbende paarden, hoedanigh recht op Talle aangereden, en vandaar een tour zijdelings van den Goasen wegh tot voor Goa, mitsgaders van Goa buyten d'ander zijde van de weg weder naar Talle gemaakt, en altemets oock van Tello naar Goa etc., sal der wel haast ontsagh onder de roovers en dieven comen. Waerbenevens de luyden van Goa die aan 't Casteel ter merckt comen, can werden gelast, dat se haar precijs / ten vier uren naar huys begeven, om voor den doncker in Goa off Tello te zijn, mogende de ruyters als zij uytgaan, om den weg te beveyligen, wel tot vijff uren ergens op de bequaamste post haar arresteren, in dewelcke te doene visites U.E. haar sullen dienen te reguleren naardat de clachten veele ofte weynich zijn. Toesoetraawa, en andere hoofden van Radjas voorgenoteerde soldaten, connen oock altemets eens werden uytgesonden, doch altijd met bijvoeginge van een Nederlandts officier, met 3 à 4 soldaten, opdat zij selve geen insolentie gebruyken.

Soo men nu altoos en continueel in deservoegen hierontrent sulcke voorsorge tegen de roovende Bougijs soude moeten dragen, dan soude het een al te moeyelijcke zaake, en een veel te groote obligatie weesen. Sulcx men in dat geval op een andere wijze daarin dan diende te versien. Maar dit en sal geen langer duur hebben als tot de wedercomste der respectieve medegaande heeren en princen, wanneer ijegelijck buyten twijffel sal ordre krijgen van zig te retireren, 't zijner bescheyde wooninge, exepto alleen de soodanige welcke als de residenten parmanentelijck onder Compagnies absoluyt gesagh staan te continueren, het zij dan in meer off minder getal als vooren is aengewesen, en 't welcke de bondgenooten zoo naar haaren eygenen zin hebben geschickt; die genoegsaam in geschickte devotie sonder moeyte te houden sullen wesen.

Terselver wedercomste sullen U.E. uyt hun Edele ordre oock bewust werden, off 't groote huys in Bontouale met sijnen omvangh in den muur, en selve oock de muur om 't gantsche dorp, soodanigh in weesen staat te blijven off niet. 't Is te gelooven van jaa, en dat misschien hun Edele daerbenevens ordonneren sullen, wie en hoedanigh het sal bewoonen, ende bewoont moet werden. Want vooreerst is geloovelijck, dat men geraaden sal achten voor Sijn Hoochheyt van Palakka een bequaame residentieplaats aan te houden, in cas denselven gelijk het te presupponeren staat weder naar harwaarts retourneert, het zij dan dat het U.E. begripen off in voorsz. Bontouale, off onder 't Casteel, in 't quartier van de Coninck van Tamata, employeerende Bontouale voor yemand anders, soo als dat dan best mach geoordeelt werden.

Behalven de voorgeroerde residentie, soo hebben de affgelegen bondgenooten op onse serieuze recommandatie ter vergaderinge van den 18-den aengenomen, en affirmative beloofd, hoe het tot harent staat, en watter omgaat, dickwijls te laten weten. U.E. insgelijcx, soo ontrent U.E. yets occureert off wert vernomen, connen ten eersten van de aenwesende residenten, wiens land off quartier het raken mocht, affseyndinge doen, om informatie te nemen. Dan U.E. believe in ontfangen van de sulckens, off / andere haare rapporten, wat sircumspectie te gebruycken en voornementlijck in saecke van belangh 't een en 't ander aendachtelick te examinieren, want het is niet selden gebeurt, dat d'eene vertellinge tegens d'andere, van een ende deselve poste, heel veel in de essentie der zaake verschilde, 't zij dan voor'tkomende uyt verkeert seggen off uyt qualijck verstaan.

De menschedieverije is een quaade zaake, en dewelcke mij groote moeyelijckheyt verschaft heeft, gaande nochtans al vrij teveel in swang, en de Bougijs weten hetselve al vrij mooy en behendig te claaren. De ge-atrapeerde zijn parate en op 't aldercivijlste met de kettingh aan 't been gestraft, behalven dat niemand eenigh volck heeft mogen vercoopen als ter ge-ordonneerde plaats, eerst voor 't quartier Jaccatra onder Samboupo en vervolgens hier aan 't Casteel onder schriftelijck transport, op verbeurte van gelt en slaaff, soo men bevand contrarie te wesen. Evenwel onder mijn siecte is daer al vrij groff met gesponnen, en niet veel reguard daarover genomen; alsoo bij nacht en ontijden, soowel Bougijs, Maccassaren, Tamatanen en Boutonders, die hebben weeten aan boort te brengen en soodanigh te verhandelen, alhoewel het de opperhooffden der schepen verboden was, soowel daerom, als om verscheyde andere respecten tot voorcominge van d'een off d'ander ongemackken, niemant vreemts ofte geen inlandse natien, sonder onderscheyd, met

haare vaertuygen aan boort te mogen admitteren. U.E. sullen dese ordre door den fiscaal dienen te doen versorgen, dat se alsnoch prompt soodanigh wert geobserveert, begrijpende de vercoopplaats op de geordonneerde bazaar, onder de noordzijde van 't Casteel, waarvan voortaan de transporten connen gecontinueert werden te passeren voor de clercq die de secretarie waarneemt, en ten overstaan van de fiscael daarvoor gegeven sal worden 't ordinaris salaris te weeten door den vercooper aan den bazaarwachter $1/4$ rxrs en weder door den cooper voor het transport aen de clercq $1/4$ rxrs te verstaan wesende, dat ingevalle eenige vercoop geschiet buyten de voorsz. plaats, alsdan de cooper en vercooper vervallen in deselve poenaliteyt boven gestatueert; en soo het aan boort geschiet is, dan noch de opperhooffden in sooveel vorder breuke als den raad op 't aanclagen van de fiscaal naar gelegentheynt van de zaack vinden te behooren. Sullende wijder het emolument van 't transport zijn $1/3$ voor de fiscael, opdat hij te beter daar op lette, en $2/3$ voor de clercq. En soo hun Edele naar desen ordonneren deselve te schrijven op zegelpapieren, sal der teffens bij werden gelast, hoeveel het zegel gelden, en off den cooper dat buyten betalen, dan wel off het uyt voorsz. quart rxr vervallen moet. Het ander quart rxr deelen de Nederlandse en Bougijse besaar- / wachters samen, doch naar het dissiperen van de Bougijse troepes hierontrent, en sullen de laaste niet meer behoeven, wanneer den Commandeur daarin verder na der billikheynt sal disponneren, soo als hem goet dunckt.

Tot noch toe, bij vertreck van vaertuygen, hebben de Annachodas eerst moeten aengeven hoeveel slaaven en slavinnen sij ingecocht hadden, en meenden te vervoeren, dat tegens de transporten geconfronteert, en op haere pascedullen in dorso aengetekent is gewerden, waarnaar dan de monsteringe is geschiet (dewelcke voortaan den fiscaal moet waarnemen), en moste alle de slaven daarop te voorschijn comen, zijnde degeene die van sijn volck ontstoolen waar, altijd gelicentieert met den monsteraar te mogen mede vaaren, en sien off hij se alsoo vinden conde, moetende ijgelyck naar de gedaane monsteringe aanstonts onder zeyl gaan, daar het oock soo voort wel bij magh werden gehouden. Zijnde wel doorgaens een ruyme licentie gedragen ofte sonder expresse licentie geconniveert, dat mede de affgaende scheepen al vrij wat slaven wierden affgevoert, niettemin met aantekeninge op de monsterrollen. Dan naar desen, en sal dat soo niet mogen continueren, zullende de vertreckende Compagnies dienaren op Compagnies scheepen geen meerder mogen medenemen, als die se bij ordonnantie doen blijcken, dat haar door den Commandeur werde vergont en toegestaen, op verbeurte en verder poenaliteyt van alle die daer en boven bevonden werden. Doch de slaven die de Bougijs d'eene aan d'ander vercoopen, en onder elkander, dat blijft buyten U.E. bemoeyenis; den Galeran Tousawa passeert daar brieffjens aff, off lontors van, en treckt die voordeelen selve. Evenwel naar dese, alsser maar de particuliere residentie is, moeten se almede, als staande 't onser volle dispositie, Hollandse transporten maken laten. De Maccassaren die slaaven te coop brengen willen, sullen hun, gelijck se nu doen, haar die ordre seer geerne onderwerpen. Wat onder hun selve dienaengaande geschiet, dat raect ons niet, maar het is geloovelijck, dat het vercoopen van slaven in quantiteyt haast ophouden, en dat hetselve dan daarnaar niet veel beschieten sal. De Bougijs sijn van de ordre in desen bewust, en versochten selve tot geseyde vergaderinge, dat deselve nader geconfirmereert, en onder hun de novo gedenunchieert mochte werden, gelijck oock onder gommesslagh is geschiet, mitsgaders tevens bekent gedaan de verplaatsinge van de passer.

De maesen is een lompe spetie, en zijn noch daarenboven seer veelerhande, want de Koningh van Maccassar, Radja Soping, Radja Palacca, en andere meer, slaan elck op haar selve, daar wij noyt het alderbeste behagen in genomen hebben, / veroorsakende veel crackeel en monopolie op de bazaar, connende de beste niet boven $3 \frac{1}{2}$, $3 \frac{5}{8}$, $3 \frac{3}{4}$ mat in alloy uytbrengen, soo dat se naar ordonnaire cours van onse gelden niet boven 15 stuyvers off weynich meer waardigh bennen, hoewel se hier tegens een halve rxr courant sijn, 't gund men vooralsnoch niet wel 't eenemael om der Bougijsen wille heeft connen afschaffen. Weesende niettemin het Hollandse silvergelt, soowel rxrs als payment, mede gangbaer en gestelt met de maazen op even gelijcke cours volgens de ordre in dato 15-den april 1669 onder andere bevelens bij publijck edict affgecondigt, 't gund dan oock noch in vigeur is; bestaande in de renovatie van 't selve de opgemelde gedaane denunchiatie, over 't vercoopen van de slaven, gelijck U.E. oonder voorsz. dato het translaat in 't translaatboeck connen vinden, en besien wat er al meer in is begreepen, bestaande in 5 poincten, te weeten:

1) dat al wie slaven, menschen kinderen, buffels, paarden, gout off andere goederen steelen en vercoopen, tot slaven van de Compagnie vervallen, en in de ketting naar Batavia vervoert sullen werden.

2) dat alle Bougijs, welcke bij nacht gevonden werden, in 't Portugees, Chinees off Tarnataens quartier, ten eersten aangepact ende alsvooren tot slaaff vervallen, en versonden sullen werden, mitsgaders in cas van oppositie, datelijck maar onder de voet gestooten.

3) Dat geene slaven buyten de geordonneerde plaatse vercocht moge werden, oock niet sonder transport, op poene van confiscatie van gelt en slaaff, als vooren geschreven.

4) dat 80 loode pitjens met Compagnies merck gemunt, sullen valideren een dobbelde stuyver, 3 dobbele stuyvers een schelling ofte Maccassarse coepan, 4 koepans een maas, 2 maasen een rrx, met confiscatie van alle masen en coepans die door de marinjes valsch gekeurt, en bij vertooninge aan ons soodanigh bevonden werden.

5) Dat alle diegeene welcke insolentie en onbillickheyt op de bazaar bedrijven, hetzij Hollanders off andere, sonder onderscheyt, dat se door de bazaarwachters gebonden voor mij gebracht zullen werden, om naar verdienste gestraft te worden.

Onderwijlen zijn wij niet verbonden geweest, bij vercoop van eenige goederen, maasen aan te nemen; gelijk oock al onderlegt is, deselve aff te wijsen, begeerende alleen te accepteren, off gout naar waarde, off Hollandts gelt, dat zoo wel volgen soude, soo lang der Hollandts gelt is, maar 't selve wort onder de man comende telckens ingewisselt, en door de handelaars vervoert naar Batavia soo se het tot geen voordeel weten te besteden. Nu zal het echter aan hun Edele welgevallen dependeren, de cours der maasen, en / coupans gants aff te keuren, off altoos op sulcken alooy te doen slaan, als hun Edele oordeelen te behooren, want de Compagnie behalve dat se bij het contract eeniger mate in de eerste vrede bevoegt is, heeft nu over haare merct en jurisdictie een volle autoriteyt, sonder in dien deele aan eenige limitatie meer verbonden te wesen. Doch in sulcken cas, en bij afschaffinge van die leelijke maasen, salder dienen sorge gedragen, dat Compagnies cassa niet heel sterck is, alvoorens men die intentie bekent doe. De pitjens met Compagnies merck ende 80 voor een dobbele stuyver, sullen tot gerieff van de geringe lieden echter op de bazaar dienen courant te blijven.

Op dit eyland, onder de Maccassaren en Bougijs, is van outs gebruyckelijck dat de schulden, welcke over en weder onder malkanderen werden gemaect, en die bij eenich opcomende oorlogh blijven uytstaan, niet betaelt werden van de winnende zijde; verliesende ingevolge de succomberende partije haaren credit, die se hadde ten laste van de overwinnaars, niettemin betalen moetende 't geene zijluyden ten achteren stinden. Welcke gewoonte sich soo verre extendeerde dat oock in gevalle bij exempel een Bougijs aan een Maccassaer ofte en Maccassaar aen een Bougijs eenich goet te bewaren gegeven hadde, staande een tijt van vrede, ofte dat eenige goederen te pand gestelt en partije gelt daerop gelicht waare, in cas het tusschen beyde oorlogh wierd, de winnende partije sulcke goederen quame te profiteren, daerenboven noch bevoecht blijvende, het gelt voor het verpande uytgeschooten, te mogen invorderen. De Bougijs nu naar de vrede van eenige haare voorgaende crediteuren aangesprooken, ingemaant werdende van 't geene zij voor den oorlogh waren schuldigh en ten achteren gebleven, pretenderende ingevolge van die oude gewoonte daaraen [on]gehoude te zijn, en haare parthije weder 't contrarie, en dat de Compagnie als 't hoeft van 't oorlogh, voor de overwinnaer geconsidereert wesende, niet en was van een sulck gebruyck, zijnde mij dieswegen al verscheyde questiën voorgebracht gewerden, die ick naar meeste billickheyt beslichte. En onder andere eene tusschen Carre Mamoe en Intchie Abdul, hebbende den eersten aen den laasten weynich dagen voor 't oorlogh een goude crits te vercoope gegeven, die onder hem was verbleven, en die den eersten nu weder reclameerde. Deselve conde naar het voorschreven gebruyck voor verlooren geacht sijn gewerden, doch daerin oock residerende eenich different opzicht, oock eenichsints ter consideratie van voorsz. Mamoe, sig seer schickende tot genegentheyt aen onse zijde, deed ick deselve tot zijne groote blijdschap restitueere.

Meest op dese wijze is oock gedecideert tot beyder genoegen een reciproque pretentie tusschen genoemde Abdul en Bontezonge van ontrent gelijcke nature. En naadien ick nu op mijn vertreck stint, versochten, gelijk U.E. bewust is, ter laaster bijeencomste, de / Bougijs, op den 18 october, dat er een vaste ordre mochte gestelt werden op dat subject, alsoo noch al van diversche haare crediteuren wierden gemaant. Weshalven 't hunner vergenoegen ons goet gedacht heeft, daarop te statueren, dat se ingevolge van 't gebruyck, souden vrij blijven van haere schult te betalen, 't zij aan Maccassaren, Mooren, Maleyers, off andere welcke onder de Maccassaren haar erhouden hebben; maar indien haar crediteur staande oorlogh aen onse zijde uyt eygen bewegine

overgecomen en gebleven was, dat zij dan betalinge mosten doen. Insgelijcx indien haar crediteur was een debiteur van de Compagnie, schoon hij oock tot het laaste toe aan vijands zijde waar geweest. Item dat alle 't geene sij schuldigh waeren, uyt den hoofde van vrundelijcke beleeninge, in haare verlegentheyt off 't geene hun, tot eygen voordeel en gewin, uyt puure vrundschap was vertrouwt, sonder onderlinge negotiatie, en buyten opsigt van gewin des verstrecker, behoorde voldaan te werden, waar met zij wonder wel tevreeden waren, datselve oordeelende te bestaan in groote billickheyt, welcken volgende den Coninck van Bone niet meer en difficulterde te betalen, 't geene hij op die wijze aan Godia Ebrehem bekende schuldigh te wesen.

Den Galeran Tousawa weet sig al groote autoriteyt aan te matigen en in te laten in dingen buyten hem, daerin ick hem al eenige maalen hebbe tegengestaan, met speciale aensegginge dat hij zig wel mochte absolutelijck bemoeien met de dingen de Bougijs van Bone rakende, oock van die van Sopingh, als het de coninck soo verstint, maer dat hij niet moste becommen met de beslichtinge van de dingen van andere bondgenooten, ten waare met haare expresse bewilliginge en volle vergenoegen, alsoo zijne jurisdictie over haar niet streckt, moetende 't berichte van zake elck in zijn eygen vermogen en macht blijven; en soo de verschillen gemengt waeren, dat se haare decisie moste comen haalen voor ons, soo se onderlinge in der minne met elkanderen niet en connen accorderen, hoedanigh het U.E., soo lange niet anders wert geordonneert, moeten observeren. Denselven galeran had sikh oock aengematicht over eenig different tusschen de Bougijs en Tello voorgevallen, den coninck te laten weeten, zij waeren tesamen moors, en conde onderlinge haare dingen verrichten; wat zij behoefden de Compagnie te kennen in dien deele, want se Christenen en met hun in 't geloove niet eens en waeren, hebbende sig nochal onderwonden, volgens onderhandse informatiën, op 't versoeck van die van Goa, aan te nemen den Coninck van Tello de reyse naa Batavia te ontraden, en hem te disponeren tot verblijf op Maccassar, daar Sijn Hoochheyt en de Coninck van Sopingh mede belofte toe deden, 't gunt te geloovelijcker scheen, omdat Radja op 't begeeren van Radja Goa sikh liet employeren, om te versoeken dat men Cronron woude excuseren van mede naar Batavia te gaan, een zake daer nochtans de bondgenooten in 't gemeen, en hij oock selver / in alle vergaderinge en alle andere particuliere bijeencomste soo stip op stinden. Maar Zijn Hoochheyt ende den galeran insgelijcx mede Radja Soping, bij vriendelijck discours het voorsz. van Tello wesende voorgelegt, ignoreerde daarvan absolutelijck. 't Scheene oock dat de coningen deden ter goeder trouwe. Maar wat den galeran aangaet, daarvan dunckt mij dat ick wat te seeckerlijck bericht zij, hoewel hem daartoe de occasie niet bequamelijck heeft gedient. Uyt den hoofde van 25-ste articul in het Bonayse contract diriveert genoegsaam dat alle beslichtinge tusschen de bondgenooten oprijsende, soo se in der minne niet konnen eens werden, moeten komen voor de Compagnie en dat se met haare bemiddeling hun gehouden zijn te vergenoegen, daar se toe gehouden, en waarop aan onse zijde aandachtelijck geleth zal dienen te werden, naar 't vereysch en gewicht der zaake.

Eyndelinge, naardat op den 14-den october de Bougijse en andere bondgenooten als Laayo, Bancale, Taneete, Labaccan etc. ter gemeene bijeencomste op onse voorgaende recommandatie volgens eygen overleg en goetvinden bekent gedaan hadden, wie zijlyden respectie in haaren naame van meeninge waren, aan hun Edele de Hooge Regeeringe van Batavia te committeren, verclarende met eenen, dat ingevalle de Maccassaren presteerden haare belooffde besendinge, alsdan Radja Palacca, ten aensien hij daartoe inclineerde, insgelijcx oock ick, sonder eenige becommeringe wel condon vertrecken, zoo wanneer maar 4 à 5 jachten, behalven de chaloupen, nevens de geheele militie hier verbleven; bij het welcke, bij recollement, in de vergaderinge van de 18-den oock zoodanigh noch sijnde gepersisteert, soo is dan ingevolge ten selven daage door de Coningen van Soping,

Bone, vervangen door zijnen erffzoone als selve onpasselijck wesende,

Taneete,

Layo, Bancalo, makende Tourata,

Boele-Boele,

Arou Labaccan,

Arou Tourongen,

Arou Boele-Comba,

Arou Caayo,

Arou Patiero, anders Poene Laccaayo,

Arou Pieta Toesawa,

Arou Tane-Tenga,

Arou Panonky,
 Arou Taneete Laompo, ofte Arou Pieta Laompo,
 Arou Salanketo,
 Arou Pieta Oedjon,
 Arou Pieta Tosaewa,
 Deyen Matoane, /

Seer solemneel op den Alcoran geswooren, eeuwich altoos ende onverbreeckelijck, met liefde, vrientschap ende genegentheyte te sullen aennemen ende gestant doen al wat Radja Palacca ende de medegaende gecommiteerde op Batavia met de Hooge Regeeringe van India soudén comen te besluyten, 't gund zij zeyden en verclaarden meest te sullen bestaan in 't geene hooghgemelde regeringe hun 't harer naerrichtinge soudén believen voor te schrijven, aan en op wiens goede voorsorge zij haar in 't geheel verlieten, dewijle zij maar alleen bleven leven onder Compagnies vaderlijcke bescherminge, als wesende niet te ontkennen dat zij alleen door die hulpe in haare verlooren vrijheyte weder waren herstelt. Dewelcke oratie zij voor die tijt scheenen gepremediteert, en van buyten geleert te hebben, zijnde ons doorgaens aan haare comportementen gebleken, hoe weynich zij aan die weldaden gedachten, als er wat te doen, ende te wercken viel, niettegenstaande zij wel weeten, hoe moedeloos en herteloos zij soudén weesen, wanneer zij de voorsz. bescherminge quamen te derven, selve in den tijt dat de Maccassaren soo gedisposteert sijn, haar vercregen vrijheyte tegen deselve te beschermen ende te mainteneren.

Wij hadden op 't versoeck van Sijn Hoochheyte tot sijn en der gecommiteerde transport ten besten doenlijck 't schip 't Hoff van Zeeland wat geprepareert, waarop ick naaderhand in zee, bij gedane opneminge, hebbe gevonden:

Radja Palacca	coppen	1	
Ankeese soldaten			50
diverse andere soldaten, en dienaren		54	
dienstmaagden etc.		16	
			<hr/>
	suyte		121
Arou Pieta [Laompo] en 8 man			9
Pangalimes Toaboe, 3 mannen, 1 vrouw			5
Pangalima Toronre en 3 man			4
Deyen Pabile hoofd van de soldaten en 5 man		6	
Tosangy, zoone van den Coninck van Soping, bij Radja geadopteert			1
Sourouan Tosanre			6
Marinje Toakima			4
Toba neve van Toesonraawwa			4
Matoean Boeloe idem			5
			<hr/>
	draage voorts		165 /
Coppen			165
Pacca Koeya, erffprince van Bone	coppen	1	
diverse edellieden		80	
dienstmaagden en andere vrouwen			20
			<hr/>
			101
Arou Pieta Oedjon, zijn neve			5
Deyen Manaba, sijn susters zone		1	
Sourouan Touobe			1
Sourouan Arou Bepaloe			1
Laboedoela hoofd van de soldaten		1	
			<hr/>
			110
Arou Beele, zoone des Conincx van Soping,	coppen	1	
Sijn dienaers en soldaten		28	
dienstmaagden etc.		4	
			<hr/>

			33
Deyen Mabeele, Maleytse soon des voorsz. conincx Toutouansje Tabaecqui, Sopings galeran met 9 man en een vrouw	11	5	
			49
Deyen Matoelong, zoone des Conincx van Taneete Sijn dienaers en soldaten dienstmaagden etc.	37 8	1	
			46
Sourouan Poenegassy met 2 man Sourouan Tosolatou		1	3
			50
Arou Labaccan Zijn dienaers en soldaten Zijn bijwijff en 9 andere vrouwen	30 10	1	
			41
Dayen Mangappa, zoone des conincx van Laayo Deyen Majaga, zijn neve dienaers en lijffschutten zijn getrouwde vrouw en 4 andere	26 5	1 1	
			33
Deyen Mangarou, zoone des Conincx van Bacala Deyen Manarraay, zijnen neve Galaran Verouan dienaers en lijffschutten een kockin	28	1 1 1	1
			32
		480	480/
drage voorts coppen			
Arou Langa vanwege Arou Vaqua en Batoukieka zijn dienaers en lijffschutten	15	1	
			16
Arou Boelecomba zijne dienaers en lijffschutten dienstmaagden	14	1	2
			17
<p>'T naervolgende zijn Glissonders die wij ter selven vergaderinge, den 14 october, hebben geordonneert dat soude mede gaan, nevens Deyen Maleeuwa, den welcken ick in dees gedaane opneeminge door Sijn Hoochheyt van Palacca hebbe gevonden ge-erigeert te wesen tot den name van Crain ofte Radja Glisson, hoedanig hij door de andere princen oock genoemt wert met geen minder respect als daartoe staat.</p>			
Deyen Maleeuwa zijn vrouw 1 zoon, 1 dochter dienstmaagden etc. mannen		mannen	1 1 2
	7		13

		24
Carre Manjame Mangindara, galeran	2	
Carre Mabele, galeran	2	
Carre Taadjan, galeran	2	
Boven desen heeft hij noch met genomen tot zijn eygen believen:		
Deyen Mabala}		3
Carre Moepo}		2
Carre Moepo} alle 3 Glissonge grooten	2	
		<hr/> 39
		513
Angazitty, edelman van Glisson	2	
Carre Toosje, sijn vrouws neve	2	
		<hr/> 43
Dan zijn der noch dienaers van dienaers bij d'een en d'ander geweest		
		59
Aan lijffeygenen, daarvan 't grootste gedeelte naar rato toebehoorde aen Arou Labaccan ende Deyen Maleeuwa		
		180
In alles coppen		<hr/> 795

De grooten zijn deselve welcke ter vergaderinge bennen aengegeven, / maar 't getal der menschen excedeert ruym 370 coppnen.

En sal ick voort hier nu aan vastmaken de beschrijvinge van alle andere die met mij zijn affgegaen, soodanigh als deselve in de opneminge bennen bevonden, te weeten: dit is bijna einde pag 562

13

Dit is spt 13		
De Coninck van Tello op 't jacht het Raadhuys	1	
Coningin van Tello	1	
Daing Mangjmba, zijnen zoon 4 jaar out	1	
Edellieden en lijfftrawanten	61	
Huysdienaren		20
Staatsjofferen oft deyen-deyens	39	
Dienst meyden		9
Edellieden en volgers van sijn zoon		14
Vrouwen die hem dienen		16

Suyte van coningskinderen:

Deyen Mapassan, suster van de coninginnen met 6 dienstmaagden en 2 dienaers		9
Deyen Marana, dochter van Crain Capappa, 4 vrouwen, 2 mans		7
Dayen Taballa, dochter van Crain Batta-Batta	1	
Dayen Masjan, dochter van deselve, 1 dienaer	2	
Dayen Majenneng, idem, 1 dienaer		2
Dain Toosje, dochter van des conincx broeder gewesen Crain Bontesongoe, maar overleden met 2 dienstmeyden en een dienaer		4
Tima, de dochter van de voorsz Deyen Marana, bij Crain Montemejene, broeder van de Coninck van Goa	1	
Dain Nizano dochter van Crain Tamelaba	1	
Carre Patta, dochters dochter van dito Crain	1	

Dain Anne, dochter van Crain Limbaaya met 1 dienstmaagt	2		
Dain Toelang, zoonsdchter van Crain voorsz.	1		
Carre Lomo, de dochter van Deyen Mabala, gewesen Sabandar, met een vrou, 1 dienaer		3	
Dayen Manassa, haare suster, 1 vrouw en 3 dienaers	5		
Carre Contou, weduwe van Crain Catappa, met 3 vrouwen en een dienaer		5	
Dayen Massiang Pateene, dochter van Picato met een dienaer	2		
			208
Deyen Anjo, volle neve des conincx en bevelhebber over alle de edelen		1	
3 dienaren, 1 dienstmaagt	4		
			5
Deyen Mamoe, zoone van conincx broeder, idem		5	
			218
	drage voort van d'andere sijde	218 /	
Deyen Telolo, zoone van Crain Tamelaba, die oom des conincx was		1	
Twee vrouwen		2	
Andere gemeene vrouwen en dienstbaere		11	
Dienaers en soldaten		8	
			22
Crain Gappa Zegery, melkbroeder van conincx vader en sijn vrouw Deyen Ilaauw	2		
Dienaren		4	
Dienstmagden		3	
			9
Galeran Manchieloue en 3 dienaren		4	
Deyen Mangjico, broeder van Dayen Maroepa, nevens drie dienaren en 4 vrouwen		8	
Eenige coopsclaven en slavinnen, in getal		20	
			281
Crain Lincques op 't jacht het Raathuys	1		
Carre Patte, dochter van Crain Gappa zijnde een andere als voorsz.	1		
Cassj, zoone bij de voorn. vrouw, nu al 12 jaren out	1		
Tongoe, sijn opvoedeling, dochter van sijn broeder			
Crain Panjeling, 14 jaar out	1		
Deyen Nizaaye, ad idem, dochter van Carre Jampa 17 jaar out		1	
Carre Lomo, 2-de vrouwe van Crain Lincques, de dochter van Carre Taggela		1	
Edellieden en officieren	15		
Staatsjofferen	6		
Dienaren		20	
Dienaressen etc.		46	
Van sijn soons dienaren		4	
			97
Deyen Talaran, de dochter van Crain Banteyn, jongst geweest de vrouwe van Dayen Sitaba 2-de			

prince van Caayo	1	
5 dienaressen en 2 dienaers	7	
		8
van dese zijn mede twee vrouwen van Crain Lincques noch 43 mannen en vrouwen op 't galjot Jaccatra gestelt		105
Op 't Raadhuijs en Jaccatra coppen		386/
De gecommiteerden van Goa op 't jaght Willegenburgh, Te weeten: Crain Biezey, zoone des Conincx van Goa en volle broeder van Crain Sadrebone	1	
Deyen Manbany, zone van Deyen Deriboco, gewesen sabandaar, Biezeys swager	1	
Edellieden van hooge en lage extractie	11	
Dienaren en lijffschutten	22	
dienaressen etc.		12
		47
Crain Mandelly, zone van Crain Cronron, dewelcke bij sig heeft 10 gemeene edelluyden	11	
Andere mindere dienaren	27	
zijn voester en noch een vrouw	2	
		40
Crain Wello, zone van Crain Catinty broeder van Papanbatoene; dese heeft ten wijve gehad de suster van de Coninck van Goa die gestorven is, zijnde hij een van de Goase mareschals, 12 sijne dienaren, en 5 dienaressen		18
		18
Carre Mamoe, zone van Crain Majenne, dat eene heele broeder waer van Crain Patengeloa ende een wacker soldaet	1	
Edellieden	2	
Dienaren	9	
Dienaressen	2	
		14
De Gallaran Manassa met 6 mannen en een vrouw		8
Galeran Tombolo met 2 dienaers, een dienaes	4	
Eenige slaven, in getal		5
		136

Behalven de voorsz zijn der noch veele van d'gevolgen, soo wel des Conincx van Tello en Linques als van Biscey en andere Goase princen op haare vaartuygen, namentlijk Makinea van Tello en Zilea van Goa geweest, doch geene meer aensienelijcke perzonagies. Want off wel eenige van die, zoo mannen als vrouwen uyt haren suyte, daarop zijn bescheyden, zoo nochtans bennen die in de voorsz. notitie begrepen, en hebbe ick daartegen 't getal van de minder dienaren, en lijffeygenen, welcke bij de princen op de beyde jachten waren, weder soo veel vermindert, soo dat echter in effect het voorgenoteerde tal op de genoemde schepen zijn. /

Callamatta op 't jacht de Visser	1
Zijn vrouw Dayen Nia, suster van Tello	1
Radia Callamattas dochter bij een Maleytse vrouw	1 out 12 à 13

Deyen Zingera, suster van Dayen Nia		1	
Sena, susters dochter van Dayen Nia		1 out 14 jaar	
Dayen Tabela, dochter van Dayen Zingra		1 out 15 jaar	
Tamy, haren zoone, broeder van voorsz.		1 out 12 jaar	
Deyen Manjampa, zoon van Deyen Nias broeder, Dayen Mania		1 out 14 jaar	
Mani, een soontje van Deyen Nias broeder, Dayen Mangappa		1 out 8 jaar	
		<hr/>	9
12 Tarnataanse soldaten, door den Conincq van Tarnata, Callamatta medegegeven tot zijn lijffschut	12		
Sijn eygen vrijgegeven dienaer	23		
Dienaressen als vooren		18	
		<hr/>	53
Dienaren van Deyen Nia en haar suster vrouwen van deselve	31	34	
		<hr/>	65
Singazary, zoone van den Tarnataensen prince Manilha, broeder van Callamatta	1		
Segnadie Salo, zijnde met hem in de pardonbrieff begreepen, met een dienaer		2	
Hawisie, orangcayo Cambello		1	
Bolentie, Tarnataens schrijver met 1 dienaer	2		
Slaven en slavinnen tot cargasoen	43		
		<hr/>	49
	<hr/>		176
	coppen		

Alsoo dat de scheepen daarmed overcropt vol bennen.

Van dese gedaene aenwijssinge der mede gegane coningen en princen weder wat terugtrekende naar onse Bougijse mackers, mag ick niet naarlaten alvorens van die materie aff te breken, noch eens te gedencken aan

Arou Marouangen, dewelcke U.E. gelesen hebben, dat met Dayen Pabile uyt Tarnaten weder op Bouton gecomen, ende tusschen Zijn Hoochheyt en die beyde de beste vrientschap niet was; wesende 't zedert in de materie van Tourata te pas gecomen van deselve met niet veel vergenoegen te spreken, evenwel dat naaderhandt / tussen Sijn Hoochheyt ende hem, altoos naar 't uytterlijcke, een meerder genegentheyt ende vertrouwen scheen te zijn geweest. Dese met het dissiperen van de troupes van voor Sadrebone, en het opligten van de Bougijse belegeringe der selve plaatse, mede weder hier ten Castele sijnde verscheenen, was ick over alle zijne begange ongehoorsaamheden van meninge, ten aenwesen van de Coning van Bone, door den gemeenen raad der Bougijse princen ende andere bondgenooten te doen sensureren, naerdien het in dier voegen, pricipael om de presentie van de Coning van Bone, sonder de alderminste aanstoot van al de andere Bougijse bevelhebberen, conde geschieden. Onderwijl is denselven, off daarvoor beducht off anders stilswijgens, nochtans met voorweten van Sijn Hoochheyt, weder naar Bantheyn vertrokken; volgens voorgeven van Radja, alleen om sijn wijff te haalen, met beloften van ten eersten weder te retourneren. Dat heel anders is uytgevallen, want hij noch tot mijn vertreck toe niet en was tevoorschijn gecomen, hoewel Zijn Hoochheyt twee diversche posten had gesonden om denselven op te roepen, ende die beyde terug gekeert waren met rapport dat hij stinde cort op haar te volgen, vergrootende daarmed sijne overtredinge en noch meer met sijn quade comportementen in dien oirt, daer om en ontrent tot Bantheyn, Boelecomba, Gantara, Boele-Boele, Lamanty, Radja etc. in 't gebergte, het volck onder titul van onse gecommiteerde sooveel affknijpende als hij, om daarvan te profiteren, eenichsints te doen vermogens is, gelijk mij zijn welgemelde Hoochheyt soodanich heeft berigt, en dat mij seker niet met al welgevult. Daar en bennen mij noch wel geene clachten van voorgecomen, evenwel kan ick wel gelooven, dat het

waar is, en verwondere mij darhalven te minder over sijne non-comparitie, staande mijn aenwesen. Niettemin vertrou ick dat hij niet lang naar mijn en Radjas vertreck sal zijn gecompareert. Soo neen, dienen U.E. hem alsnoch door een expresse te doen opzoeken, en onder vriendelijke mine naar 't Casteel te ontbieden, zeggende dat het van 't gemeene goetvinden waar, dat hij aldaer, tot de wedercomste van de vertrocken princen, moste continueren, om bij der hand te wesen, en in case van dese off geene toevallen, van sijnen raad gedient te zijn; doende toezigt nemen, als hij gecomen is, dat hij zig dan niet weder en come te abzenteren, gelijk ick geloove dat hij niet doen sal. Ick en denck niet dat hij van quade trouwe bevochten werd, hebbende in 't oorlogh op Batta-Batta al mede van de ijverigste geweest en vrij wat animeux op die van Maccassar. Maar seker zijne leelijke wespen tot Tourata, daar de brieven van ginder met vervult zijn, en nu weder de novo, sijn van geen min schandelijk belang als effective ontrouwe selve. En acht ick mitsdien, / om exempel te statueren, dat hij dieswegen naar 't retour van Zijn Hoocheyt etc. voor de gemeenen raad, ten bijwesen van degeene welke hun Edele tot president ofte Commandeur come te senden, sal moeten werden aangesproken, en naar gelegentheynt gecorrigeert. Doch hiervan behoeven U.E. te zijnen aenwesen tusschen beyde niet te laten blijcken. Hij is seer assurant en stijff in de mond, soodan ick van alle onse quanten naauw en weet, wie tegen hem soude opkomen, indien het niet en waere in presentie van den Commandeur. Anders plag hij te zijn seer respect dragende, gediensstigh en bereytwillig, en was ick darhalven verwondert, dat hij in de affrekening van de verstreckte rijs op Tourata soo vrijmoedigh derffde lochenen ongeveer 3 lasten rijs welke schipper en boeckhouder verclaerden dat bij hem en zijn volck waren genoten.

Van extractie werd hij mede geconsidereert, van de voorneemste, verwant met de Coningen van Bone, Soping, Palacca, Caayo etc., want hij almede uyt het Conincklijck huys van Bone descendeert, te rekenen van de Coninginne Palipoene en haaren man Ladaay, Coninck van Caayo, welke met elcanderen procureerden 3 dochters, Taripata, Tanriparole, Tanritoepa.

De laaste ofte jongste is aengewesen dat se was gewerden Coninginne van Bone, in de moeders plaatse, doch al te vooren getrouwt met de Coninck Mampoe, Toerilewooy, ofte gelijk in de materie van Soping genoemt Toeriliboe, daarbij gewinnende vier kinderen te weeten;

Lapaky, zoon, en sonder kinderen gestorven; item 2 dochters:

Coenange, getrouwt geweest met de Coninck van Bone Mattinro de Tello, doch gestorven naardat beyde haare kinderen, bij den selven geprocureert, eerst doot waren, Werinritana.

Tanriparole is getrouwt met den Coninck van Soumaly, en procureert daarbij:

Lajaay, welke succedeert in sijns vaders steede, en ten wijve krijt Maccalarooy, anders Intanryello, sijnde de suster van voorsz, Mattinro de Tello, Coninck van Bone, uyt dewelcke geprocedeert zijn

Lammadaramangh ofte onsen Ojpoene Pacca Coeya, jegenwoordigh Coninck van Bone; item zijn suster;

Tanriampa; dese troude met den Coninck van Salaketo en creeg daarbij eene dochter, geheten Itanri Telloenrou, getrouwt geweest met Arou Tanatenga, halve broeder van Radja Palacca, zijnde Itanri onder dees laaste oorlogh hier onder 't Casteel overleden. /

Tanripate succedeert in de vaders plaatse, en wert Coninginne van Kaayo, trout met Laparingy, Coninck van Marouangy, en procureren 4 kinderen, 2 zoonen en 2 dochters als:

Lebitoa, die in de moeders plaatse Coninck van Kaayo wert,

Lebilolo succedeert de vader als Coninck van Marouangy,

Itjae}

Wetanrilipan} beyde dochters sonder kinderen gestorven.

Lebitoa trout met Werinritana, dochter van zijn moye Tanritopa voorgemelt, uyt welck huwelijck voortgecomen is eene dochter genaamt:

Wezinga, die succedeert in de regeeringe van Caayo in des vaders plaats, zijnde dit de moeder van onsen princen van Caayo voorbeschreven. Haaren vader

Lapole is uyt Sopinghsen huys.

Lebilolo, Coninck van Marouangy trout een van de voorneemste dochters van Marouangy, en verweckt daarbij:

Lapatawa, zijnde Arou Marouangy daar wij van spreecken; item bij een andere getrouwde vrouw:

Latariranran, mede bijgenaemt Arou Marowangen, zijnde den geenen welcken present hier in loco is, den welcken schijnt te zijn van een besonder goet naturel, en sig aan de Companie gelegen latende, maer niet van de snedigste.

Blijckende dusdanig dat de presente Coningen van Bone en Soping, Marouangen en Kaayo descenderen uyt 3 dochters van de Koninginne van Bone ende den Coninck van Caayo, uyt

welcke eerste linie, hoewel wat voorwaerder, Raadia Palacca oock deriveert, gelijk bij de materie van sijn affkomste is aangewesen.

Voorsz. Lapole, bijgenaemt Dato, is zoone van enen Lachiawejang, Sopinger uyt conincklijcken bloede legitime descenderende; de moeder genaemt Lataribebang, was volle nichte van Arou Tanatenga, vader van Radja Palacca.

In den aanvang van dit schriftuer, en gelijckt het niet, datselve zoo lang en volimineux gevallen soude zijn, noch het was oock mijne intentie niet, tegens dewelcke ick al voortgaende, soo verre in 't verhandelen van de zaaken op Celebes ben vervallen; sullende daarin nu oock niet veel connen overgeslagen wesen 't gunt eenige notitie can vereysschen, altoos voor soo veel mij jegenwoordigh mijn geheugen dicteert uyt mijne genome observatiën. / En off wel dit schrift en zeggen misschien voor onnodigh en van geen belang sal connen aengemerckt werden, soo echter meen ick dat het voor degeene, die 't werck hier voor den dienst van de Compagnie als president off Commandeur sal gaan waernemen, niet onnut sal sijn, ten minsten niet ondienstigh om, weetende 't geen hier in staat, verder te vernemen wat men acht noch meer te moeten weten, verdacht zijnde dat dees lieden, jaa selve van de ervarentste onder hun, een en deselve zaack nu zoo, dan weder anders vertellen, en dat men darhalven zig niet dient te laten vervelen, onder het nemen van de gerequireerde informatiën wat lang met haar bezig te sijn, en haar seggen op verscheyde wijsen te doen repeteren. Want ick heb ondervonden, soo men haar van een zaack vraagt, al 't gunt men daarvan weet, om te weten off het zoo oock waer zij, dat het alles waar off leugen, met jaa sullen beantwoorden, en nochtans indien men ignoreerende eyscht het berigt uyt haer eygen zeggen off vertellinge, dat het eene naar het andere als niemendal sal gelijcken. En dus conde het wel wesen, sonder dat ick mij eens daerover soude verwonderen, dat U.E. in gelegentheden en cituatie der landen etc. wel anders quaemt te ondervinden, alsser door mij hier en daar van is aangetekent. Voor de rest ende wat belangt den toedrigt der zaken ten principalen hier op 't eylandt onder mijn aanwesen, en het presente weesen waarin deselve nu staan, die zijn naa de eenvoudige waarheyt sonder haet ofte gonste, en sonder aensien van yemand beschreven, sonder optoyngje off andere cieragie, oock met geen intentie om het doen mooyer schijnen als 't is. Want off het al schoon uyterlijck niet veel mocht lijcken, 't heeft immer sijn belang. Men houde het maar als 't is en dient te wesen, onder godes gratie, en Maccassar etc. sal dan aan de gantsche weerelt wel, sonder veel seggen, laten sien dat het voor 't intrest van de Compagnie nu wat anders is als het voor desen plagh te zijn. Dus dan

De voorenstaande materiën respectie tot sooverre naar mijne beste kennisse, en geheugenisse, naest genomen informatie, voorts naar eygen bevindinge verhandelt wesende, keer ick mij naar onse wooninge, nu genaemt:

't Casteel Rotterdam, maar ten tijde der Maccassaren Oedjon Pandan, ofte 't noorder fort, hoedanige herdoopinge hun Edele de Hooge Regeeringe tot Batavia haar hebben believen wel te laten gevallen, en mitsdien hetselve bij haare missive van 23-sten maart abzoluijt ge-approbeert zijnde, daarvan de ruwe affteekeninge den 5 december 1667 per Nieuwendam ende den Haringh, en de nette door den onderkoopman Johannes Mulder op 't papier gebragt den 24 october per de Witte Leeuw en per Tertholen 1668 aen hun Edele naar Batavia gesonden, met sooveel nader beschrijvinge als U.E. in onse brieven, daarbenevens gaande, connen lesen, / besonder in den laasten; waarenboven oock in handen van voorsz. Mulder berust de affteekeninge, met de discriptie daarop tot naeder verclaringe van deselve, en wijders is te vinden bij hun Edele missiven van 23 maart 1668, 27 april per de Schelvis, item van 5-den januari 1669, 17-den dito per 't Waterhoen en opgenoemde Nieuwendam ontfangen. 't geene daerop, voor en naa, ten principale is geantwoord, luydende daarvan het eerste:

"Uyt de overgesonde affteekeninge van aengetogen Casteel Rotterdan hebben wij onder anderen aengemerckt, dat de gragt, om hetselve getrocken, maar wijt is eene roede 3 voeten, die zeer gemakkelijck over te comen zoude wesen, jaa selffs oock met off sonder pols over te springen is, dat ons vermits de naabij gelegentheyt van soo groote meenichte viandige volckeren, die selffs in vredenstijt niet mogen werden vertrouwt, voor een subijte overval, te sorgelijck toeschijnt en daerom souden wij gerne zien, dat bij het aenwesen van de heer Speelman en het gros van de bondgenooten, noch een dobbele gracht van ten minsten 3 roeden wijt om het selve wiert gegraven, en dat de aerde uyt deselve tusschen beyde de grachten opgesmeten wierd, om tot een contrecharp te connen dienen, voor soo veel aarde als daertoe van noode sal wesen, moetende costij werden overlecht hoe breet den tweeden barm vereyest te wesen, welcke costen

wij ons geerne sullen getroosten; dat is, in cas de bondgenooten tot dat werck wat affsienelick mochten wesen, U.E. deselve met rijs, ofte een cleene dagh-huur daertoe te gewilliger mogen maken; moetende deselve gracht dan oock met een valbrugge werden overlegt, ende behoorlick versekert. Vooral moet op des Casteels poort wel worden gelet, om daar door niet 't eeniger tijt overrompelt te connen werden, tot 't welcken eynde, oock maar weynich Maccassaren ofte coopliden, den toeganck in 't Casteel teffens dient vergunt. Daeromme meenen wij nodich te zijn, bij de 2-de valbrugge een waghthuys wierde geset, om bij daag bewaecht te werden, hebbende U.E. de costen van de nodige versterckinge, en 't bouwen van de huysinge binnen 't selve (buyten aengetogen breede dobbele gragt) maar gecalculeert op ses duysent rxrs, dat weynich sal weesen, en zoo hier inne geen merckelijcke mistellinge is, sullen die costen door de negotie licht teboven gewonnen werden, al was 't dat deselve oock tot 10 duysent rijcxdaalders quamen te beloopē.

Ongetwijffelt is het eerste ontwerp, dat den capitain Dupon was aenbevolen op 't papier te brengen, en daarop een overslagh te maken, terwijl ick met andere noodige zaaken ge-occupeert was, vrij wat in 't ruwe geweest; sulcx is daervan, gelijk gesegt, met naeder overlegh in onsen voorsz. van den 24-sten october, naeder bericht gedaen, van den volgende inhoud;

"Gelijk als U.E. bij den onsen per 't Waterhoen, onder 19-den augustij / is aengesz., soo heeft den ingenieur Muller het Casteel Rotterdam met de cetting correct naargemeten, ende daaraff gemaect het nevensgaende caartjen, in het welcke U.E. vertoont wert, met swarte liniën de presente forma, met roode liniën een nieuw project, soodanigh als den ingenieur sustineert, dat het seer defencijff zoude wesen, selve tegen alle slagh van natiën, dewelcke 't eeniger tijt hier ontrent des Compagnies vijanden werden, en van buyten incomen mochten, sullende soo hij meent, ende wij met hem oock wel connen begrijpen, den arbeyt aen 't nieuwe project niet soo veel grooter wesen als om 't oude te repareren en eeniger maten in fatsoen te brengen, off de keure van 't nieuwe boven 't oude soude veel meer inporteren. Naar den arbeyt die der gedaen wert, reguleren hun oock de costen, en is bevonden doen men het werck wat beter heeft naargesien als van tevooren in de eerste umbragie, datter soo naauwe achtinge niet op genomen, en soo wat in 't ruwe is overgelopen gewerden. Want het Casteel tevooren aen de oost en zuyd zijde meest sijnde geweest onder de voet gehaelt, bennen die beyde guardijns alleen met loose steenen ongemetzelt weder opgeset. De west- en noordzijde, soo mede de alle punten, is de kalk meest uytgeregent, behalven dat deselve al te veel met zand zijnde vermengt geweest, de steenen nu met handen gemackelijck connen werden affgenomen, en waerom dan guardijn voor guardijn doch egter moet werden vermetselt, als wanneer oock voornementlijck de landpunten wel soudē dienen wat ruymmer gemaect, besonder de zuydelijckste, gelijk mede 't cleene fortjen weggesloopt, aen de zee kant een regt doorgaende guardijn en in plaats van 't fortjen een capitale punct diende ge-extrueert. Soodanig hadden wij het voorgenomen bij der hand te vatten, indien door de revolutie van oorlogh niet ge-empeschieert waren gewerden, met walgangen en een capitale wijde gracht rontom, de presente barm tot op 36 voet aangebreet tot een fausebree, hoedanigh wij daghten oock genoegsaem selve voor crachtiger vijanden als het volck hier op 't land in defentie te sullen wesen. Want, soo als 't nu staat, met een goet guarnisoen daar in, als de huysinge en packhuysinge van steen en pannedack waeren soudē wij heel Maccassar op zijn vigoureuste niet vreesen, als deselve met geen canon quamen. Doch dewijle men, volgens het nu gemaakte project, eens voor al een goet suffisant werck can maken, soo dunckt ons, dat men op een weynig costen min off meer niet en behoorden te zien. Maar gemerct wij noch vooreerst niet in staat sullen wesen, om aan 't Casteel yets ten principale bij der handt te nemen, soo sullen U.E. naar haare sinnelijckheit daervan noch connen disponeren, en zoudē wij van verstand wesen (onder U.E. verbeteringe) dat U.E. nevens haare finale dispositie oock expresse ordre behoorden te voegen dat men in het eens gearresteerde concept niet vermochte te / altereren. Anders somtijts, bij veranderinge van gezegvoerders moet de Compagnie de costen van particuliere sinlijckheit al mede dragen, behoevende voort van het voorsz. project in dese geen naeder beschrijvinge, omdat in de caarte onse intentie met letters perfect wert aangewesen, waerbij onder anderen U.E. sal blijcken, dat er aan de zee cant soude begrepen werden een platte forme off waterpas, alwaar men vermeynt te plaatsen de wercklieden van alle soorten, en lage lootsen, daaronder bij dage haer werck doen, die men soo breet sal nemen, als men acht tot dien omslagh van noode te zijn.

Van binnen zijn wij met U.E. intentie accoord, dat is een groot pleyn in 't midden, en alle vereyde packhuysen, woonhuysen, corps du gardes rondsomme; den hooftofficier boven op de landpoort, off wel omleeg neffens deselve; den 2-den officier aen de waterpoort; elke punct krijgt zijn vast guarnisoen, met een corps du garde; in de pollegons hoeken den Commandeurs en seconde persoons wooninge; langs de zee guardijn de provisie-magazijnen en wooningen voor

ongetrouwde; daerboven langs de landguardijnen de ammunitie- en artillerij-huysen; item corps du gardes boven; langs de zuyd-guardyne wooninge voor de getrouwde, en dat altemale met platten. Regt in 't centrum zouden wij geerne begrijpen de kruytkelder, en boven daerop de kerck, dat met een sal wesen de gebed-zaal en de vergaderplaats voor den raad van justitie, met een suffisant staket rontomme, zullende desnoots zijnde oock dienen connen tot bescherminge van beyde poorten, omdat het meest op eene linie sal leggen. Ende dusdanigh meenen wij, dat alles in goede beknopte ordre soudent zijn. Dan het vereyst tijt, en vooral ambagtsvolcks, niet om mooy off curieux, maar om hegt en sterck werck te maken, eens en voor al. De costen sullen naar allen schijn vrij hooger loopen als in onsen eersten is verthoont, zijnde dat al mede een seer ruygen overslagh geweest. Evenwel, sal het meest bestaen in de monture van soodanige dingen als doe sijn genoemt, wesende doe op geen andere arbeydsloonen gelet als die van de Nederlanders bij de Compagnie maandelijcx verdienden, in volcomen vertrouwen, gelijk Radja ons versekerde, meer dan hondert maalen, dat de Bougijs voor de kost alle begeerde arbeyt soudent doen. Maar hoe groote misrekeninge dat geweest zij hebben U.E. uyt onse voorgaende brieven al gesien, want dat volck geen dinck nooder doet als wercken. Het en sal evenwel sooveel niet costen dat het U.E. daerom soude behoeven naar te laten, wanneer maar op alles ten spaarsaamste werd gelet, sullende wanneer men hier in vrede en op zijn stel begint te raken nochal verscheyde dingen toevallen, bij verdragelijcke contributie der bondgenooten, daer men nu soo geen vaste toesegginge en belofte van en can doen, behalven dat oock tot civile prijse goede durabele houtwercken, te weeten balken, sullen te becomen wesen, en kalck mede; dus sullen de onkosten / van de fortificatie door de winste in de negotie genoehsaem conne werde te boven gelegd."

Hierop is gevolgt hun Edele laaste antwoord, den 17-den januarij laastleden, gelijk gezegt per 't Waterhoen etc. becomen, dat hieronder oock volgt:

"Belangende het vernieuwen van 't Casteel Rotterdam, daarvan hebben wij wel gesien het project, bij het overgesonden caartjen, met swarte liniën het oude en met roode liniën het nieuwe affgehaalt, ende voorts wat U.E. daarover aen ons hebben geadviseert, doch wij hebben, om gewichtige redenen, daartoe noch niet connen resolveren, gevallende ons wel dat bij U.E. voor en aleer onse naeder ordre daerop erlangende, daaraan geen werck soude werden begonnen. Wes wij U.E. bij dese oock recommanderen, aen 't selve Casteel geen ander werck te beginnen dan eenelijck dat tot de vereyste defentie ende reparatie (daaronder oock begripende woon- ende packhuysen, corps du gardes etc.) nodich wert bevonden te moeten geschieden, om 2 à 3 jaaren te kunnen staan. Onderwijlen sal ons komen te blijcken, hoe sigh het werck van den oorlogh vorder sal hebben geschickt, ende wat uyt slagh ende hoedanig den apparenten vrede met den coninck ende de regeringe sal hebben genomen, om dan in rade van India te overwegen, wat vorder gedaen off gelaten dient. Ondertusschen sullen wij aen des admiraels ende den raads goet overlegh laten gedefereert, met hoeveel chrijgsvolck, amonitie etc. 't selve Casteel naar 't sluyten van de verhoopte nieuwe vrede ofte beslechtinge van dien oorlogh sal vereyschen beset te blijven, ende wat jachten ende chaloupen daar vooreerst dienen overgehouden, alle 't welcke bij U.E. naar tijts gelegentheyte ende constitutie aldaar beter als van hier sal come werden overlegt en geoordeelt."

Noch in deselve brieffe eenige bladen verder:

"Ende houden wij met U.E. gants nootsaeckelijck, dat geen Maccassarse grooten, ende selff oock niet (om geene scheele oogen te maaken) de bondgenooten toegelaten werden, meer als met 3 à 4 van haar gevolg, met crissen in ons Casteel te mogen comen, gelijk hier op Batavia oock werd geobserveert, tot welcken eynde het dan oock goet sal wesen, dat er buyten de poort in 't veld een bamboese baleye werde opgerecht, daer 't gevolge van d'een en d'ander inmiddels haar verblijff connen hebben. Ende soo U.E. bij naeder overlegh goetvinden, volgens resolutie van 24-sten augustij, bovendien noch midden in 't veld een cleyn wercjen op te richten, soudent wij ons daarmede wel connen confirmeren. Maer vermits wij om gewichtige redenden, tot het hernieuwen van 't Casteel Rotterdam vooralsnoch geen consent hebben connen dragen, ende oock wellicht naar desen niet en sullen mogen doen, soo soudent wij liever / zien ingevalle aengetogen wercjen soo heel nootsaeckelijck niet vereyst gemaect, dat hetselve oock noch wiert geexcuseert."

De welcke insertie van de voorsz.extracten U.E. te gereeder dienen tot berigt van hun Edele intentie; zijnde U.E. vorder bewust dat wij het laaste nemende voor onsen richtsnoer, ten aenwesen van de heer president Verspreet daarop met circumspectie, omdat hun Edele dien

aengaende het meeste genoegen gegeven werde mochte, hebbende gebesoingneert, en altooren ingenomen het schriftelijk rapport, door den Commandeur Dankard van der Straten, den capitain Pierre Dupon, de schippers Abram Penne, Zacharias de Groot, Johannes Wollepherts, luytenant, en Johannes Mulder, ingenieur, door mij expres gecommiteert, over de gestalte, staat ende gelegenthey van 't Casteel, den 27-sten januario 1669 schriftelijk overgegeven, gelijk datselve bij onse resolutie van den 13 maart daaraenvolgende staat ingetrocken, benevens oock de twee laaste ommestaende extracten van hun Edele brief, eyndelijck met eenparige stemmen daerop is beslooten, consterende bij deselve resolutie:

1) het voltrecken van de nieuwe kruytkelder te midden van 't Casteel, lang 50, breed 20 rijnlandse voeten, binnens-werck met zijnen omvang, volgens mijn project, sijnen voortganck soude nemen, naadient de boog van deselve al geslooten was.

2) dat de gebreckelijcke oost- en zuydguardijne des Casteels met clappusboomen sullen gefortificeert werden, van buyten en van binnen, benevens een cleen ravelijn, insgelijcx van clappusboomen, op den westhoek des zuyderguardijns, benevens de noodige verbeteringe van beddingen voor 't canon, ende toegangen op de bolwercken etc. volgens den inhoude van 't rapport.

3) het dempen van de binnengracht, ende het verder ophoogen van 't Casteel.

4) het versetten en het opmaken van een bequamen waterpoort regt tegenover de landtpoort.

5) het oprichten van de oude logie, daar de houtwercken meest alle toe veerdigh zijn, behalven de spanningen langs de westguardijnen benoorden deselve poorte; sullende hetselve werck off met clappusboomen ofte met steene muere geslooten werden, naar het sig met het kalkbranden dan comt toe te dragen.

6) de kruytkelder gedaen, sal men de uytsteeckende hoek van de oude kruytkelder wegnemen, om soodanig de westerguardijne tusschen de zuyder- en noorderpunten van 't cleene fortjen te beter te connen defenderen. /

7) te besien off men niet een pannebackerij sal connen toestellen, omdat ons pannen sullen requiren tot het maken van daken, indien men geen platten quame te prefereren. /

8) Het zieckenhuys, en dependentie buyten 't Casteel te begrijpen, daartoe het ooge is op de groote lootse van clappusboomen en met atap gedect op strant onder de westzijde des Casteels.

9) Het bamboese packhuys naast aan de nieuwe rijsmagasijn aan de zuydzijde van 't Casteel, mede met clappusboomen te omsetten, en tot een provisiemagasijn te bequamen.

10) Naadient het werckjen te middenvelts van clappusboomen met een attapen dack daarover meest voltooyt waar, hetselve voort te monteren met 20 man, ende 4 stuckjens etc.

Van welcke voorsz. besluit aan hun Edele per de Caneelboom met overzeyndinge der copia resolutiën bericht zijnde gedaen, en is daarop wijder geen naader ordre gevolgt, schoon 't expediëren der laaste missive per Ulpendam hun Edele albereyt kennis hadden van Samboupes veroveringe niet alleen, maar oock door 't arrivement van 't jacht de Cabeljaauw, van de opgevolgde vrede, hoewel van 't laaste in voorsz. briefken, gedateerd 12 augustij, geen vermaen staat off werd gedaen, de Cabaljaauw zoo 't schijnt naar 't sluyten eerst zijnde verscheenen. Doch hadden niettemin hun Edele al te vooren per Jochem Cloot de tijdinge van Telloos affkomste ende goede apparentie van de rest, weshalven wel te dencken zij, dat hun Edele het geresolveerde soodanigh voor goet aensien. Was het maar soo in confirmiteyt van dien, naar 't genomen besluit, ten eynde connen gebracht werden; 't gund wel mede hun Edele uyt onse brief van dato 10-den julij per Buyenskercke geschreven, ende op den 21-sten daar aenvolgende tot Batavia ontfangen, als anders hebben vernomen; zijnde wel soodanigh, dat wij met de wercken ontrent Samboupe voor en naa de veroveringe de handen vrij wat vol hebben gehad, doch zeker, zoo is men staande mijn affwesen in 't leger, bij 't Casteel niet soo ijverig en voortvarende geweest als wel behoort ende betaemt hadde; sulcx ick 't mijner compste den 11

augustij genoegzaam als niet met allen gevordert en vant. Mits welcken van doen aen tot mijn vertreck toe, soo buyten ontrent Samboupo etc. in 't opbreken van de respective buytenposten, als hier binnen nacht en dagh is moeten gearbeyt werden, juyst niet naar de voorsz. besluuten, maar naar de presende noodzaakelijckheit, en in gevolge naar vereysch van de zaake; opdat de scheepen, welcke meest noch geladen lagen, van haare cargasoenen ontlost en gereet mochten gemaectt werden tot de reyse naar Batavia tot transport van de voorgenoemde medegaande grooten, / hoedanig wij dan noch met onophoudelijck aanpresten en persooonele continueele opsigt, sooveel meyne debiliteyten en andere noodige occupatiën condon lijdten, door behulp van al wat arbeyden en helpen coste, soo verre gecomen zijn dat de nieuwe kruitkelder van binnen gepleystert, gevloert, gedroogt en voort bequaem gewerden is tot gebruyck, wijder voor verzekert met en vast portael, de binnendoor met koopere platen beslagen, de solder boven 't portael gebruuwt, en alles voor soo veel tot berginge van 't cruyt vereyeste, soo hegt en van dege versorgt als conde geschieden, daar oock wijder geen sien meer naar is, te gelooven wesende, dat elders niet veel cruythuysen soo bequaem als dit is, gevonden werden. Aan 't metselwerck boven, tot de effenheyte van de vloer toe, manqueert maar weynig, dat haast gedaan can zijn, als de kalck maar gereet is; hebbende dat costelijck massijff werck (eens voor altoos gemaectt) een seer groote meenichte kalck en steen naar zig genomen, sullende boven den voorraad die wij hebben laten bij der hand brengen, noch al een goede parthije vereysschen tot de gallerijen, soodat het aenbrengen van steen niet en mach stilstaan, als het buyten hinder van het ander noodich werck can geschieden. 't Wachten is nu maar naar de kalck. De eene capitale calckhoven had de grootste helft van sijn steen, welck aenbrengen wat te traagh voortginck door de weynige Tarnatanen die daaraen wrochten, sulcx naar mijn vertreck deselve door de Boutonders en de andere Tarnatanen soude werden geholpen, zijnde Tousawa, oock den Coninck van Sopingh gerecommandeert de vereyeste vaartuygen te versorgen, om den steen aan te haalen, soo lange de onse moeten dienen tot ontladinge van den rijs uyt Muysden ende Ulpendam. En hebben U.E. voort aangenomen het werck der voorsz. kalckovens dicht aan 't Casteel aen strang opgezet, mitsgaders den anderen, noch wel grooter, die meest sijn hout heeft en vorder om de noord op een bequame plaats is begrepen, met alle vermogen te bevorderen, wetende de nootsaekelijckheit om het sterck aanloopen van het regen-mousson, 't gunt dit zaisoen al wat vroegh schijnt te sullen inbreeken, wesende albereyt eenige maalen swaare regenvlaagen neder gevallen, soodat daarom oock de kalck soo haest die gebrant is, ten eersten moet werden geschuurt. Waertoe U.E. is gerecommandeert de loots op strang ledigh te maaken van de rommelinge die daar in legt, dewelcke nu elders sal konnen geborgen werden, en dan deselve daertoe / te gebruycken.

Hoedanich de galerie moet wesen dat is U.E. bewust; de fundamenten hebben lang gelegen, soodat daarin niet can werden geabuseert, zijnde wel in deliberatie genomen deselve aan de zuyd-zijde op de oost- en westhoeck met cleene halve punctjens ofte rondeelkens te maken, om te konnen langs de west- en oostzijde bestreeken werden. Maer daervan is, bij naader overleg, gedeclineert, ende den ingenieur aangewesen, dat men naar het optrecken van de galerijmuuren, aan de voorsz. zuyd-zijde op de oost- en westhoeck een stercke hegte uytstekende galerij kan maken, waaruyt men des noots met hand-schietgeweer, en lichte metale wijdmonderkens het ganstschewerck bezuyden, beoosten en bewesten can bevrijden. Langs de noordzijde wert het gedefendeert door het bordes, hetwelcke, en mede de voorsz. uytstekende galerijen, men daertoe bequamelijck sal connen accommoderen. De zolderingen boven de galerijen moeten gelijk en effen comen met de vloer booven de booch, gelijk albereyt met de zolder boven 't portael is begonnen, alles mede gebreeuwt. Evenwel dient er op gelet dat er ten oosten en ten westen een weynich affwaterens is. Maar om nu omleech in de galerijen met het setten van houten stucken off steene pijlaeren tot onderschraginge van een doorgaende moerbalck, die ter halver wijte recht zuyden en noorden is geprojecteert, geene belemmering te maaken, soo sal het beter wesen, en niet minder sterck werck, mijnes dunckens, dat de moerbalken genomen werden dwars over de wijte der galerije, op de distantie van de halve lengte van een Japaars balkje, soodanigh dat hetselve dan mede, even gelijk als anders, ten halven werden gestuut, ten hooghsten niet meer als een palmwijte van malcander; hoedanigh ick meene dat alles soo suffisant, hegt en massijff sal connen zijn, dat het voor metaal canon van 6 lb. kaliber en voor swaarder sig ten alderminsten niet en sal ontsetten, Den ingenieur en baas der timmerlieden (dat een braaf bequaem werckmeester is) wederspreken dese maniere niet, maar den laasten schijnt te sustineren dat aan de zuyd-zijde, de oost- en westhoeken met het leggen van een doorgaende moerbalck beter vervat en verbonden connen werden, 't gunt ick achte al echter en wel zoo wel te connen geschieden, zijnde de recommandatie, volgens voorsz. resolutie, alles allenthalven met kloecke ijzere ankers te verbinden. En wijder blijft U.E. aenbevolen op dit gebouw, voor soo veel daar

noch aen resteert te doen, te meer reguard te nemen, alsoo het naa desen noch wel mochte te staade comen tot een ander gebruyck als waartoe he present is aangelecht ende geprojecteert.

Hoeveel / en waar de lichten ofte casijnen moeten werden ingevoecht weeten U.E. Deselve, met ijsere cruys-traliën versekert, zijn meest gereet, insgelijcx de deur casijnen, die geset moeten werden aan de noord-zijde, voor den dagelijcxen ingang, zijnde op die wijze in 't ooge van den Commandeur, secunde persoon, en capitain. Aan de zuydsijde heeft elck packhuys een deur in 't portaal van de kruytkelder, in welcker voege het dan van d'een en d'ander zijde even gereet is.

Aan de selve zijde in de westhoeck moeten U.E. in 't leggen van de blaken en de zolder verdagt weesen het soo te schicken, dat men daar altoos een luyck in openen ofte maken kan, invoegen als U.E. bewust bennen de meeninge te zijn, om in wijle wanneer het conde vereysschen dan met een steektrap van boven naar omleeg te connen gaan.

De vloer van 't portael is vooreerst, en bij provisie, in zand gelecht, doch bij voorraet van kalck sal deselve opgenomen en op een even gelijcke hoogte met de vloeren van de galerijen op packhuysen die tot effen met het portael gelast zijn aen te hoogen, in kalk ende roode steenen op zijn kant, gelijk in de kelder, dienen gelecht te werden. En moeten U.E. dit een en andere naar vermogen poogen, soo haest het geschieden can, te voltooyen, considererende hoe gants noodich de brandvrije packhuysen vereysschen.

Wat het dack belangt, dat kan begrepen werden sooals bij de resolutie staat aangetekent, met den omtreck van de borstweer, sullende vooreerst, sonder eenige swarichheyt met atap wel mogen werden gedeckt, om dan te dienen tot gebruyck van kerk, gebedplaats, vergaderinge voor den raad van justitie etc. Doch de houtwercken tot de spanningen als anders, nu niet bij der hand wesende, sal der evenwel dienen een atappen loose cap, op bamboesen overgehaalt, om het nieuwe gebouw voor alle schadelijcke inwateringe te verhoeden. De zement, waarvan 6 vaten in wesen zijn, is expres bewaart om de cruys van de boog soodanigh te bepleysteren, als Sinjeur Muller bewust zij.

De wijk dient uytgegraven, en gebracht recht voor 't bordes, met het aansicht naar 't westen, want anders souder geen loop zijn om de misdadigers op te huysen. Onder de trap, van beyde zijde op te comen, comt het doncker gat, dat daar seer bequaem is, en meteen in het ooge. Zijnde present ende albereyt den geheelen voorraet van ons cruyt, bestaande volgens der gecommiteerden gedaane opneminge in 80700 lb., in dese nieuwe kelder overgebracht ende gevoegelijck geborgen, met noch overige ruymte, en zoodanigh dat het vrijstaat te wederzijde van de muur, en dat men het [doorgaens can besichtigen tusschen de lagen in, het] outste cruyt vooraan, en alles om op behoorlijcke tijden bequamelijck te konnen keeren. Hoe zorgvuldigh men allenthalven specialijck hierontrent zig dragen en comportereren moet, dat bennen / U.E. bewust, wesende den capitain Jan France daarvan de administratie aanbevolen, sonders wiens voorweten ende licentie de deuren van de kruytkelder niet vermogen geopent te werden.

In 't cleene fortjen is de corps du garde vernieuwt. Bezuyden de Waterpoort is een andere, nieuwe aangerecht, insgelijcx een seer groot en lang bezuyden de Landpoort, langs de oosterguardijn bij de capiteynswooninge. Achter die, langs de zuyderguardijn, oost en west gestreckt, staat er noch een opnieuw verdekt. Benoorden de Landpoort langs de oosterguardijn, nevens de loots voor de planken opgeslaagen, is oock een nieuwe gemaakt, altemaal met dobbele beddings, en rontsomme gesloten, alsoo dat de militie sonderlinge wel, ruym ende gemackelijck daar in is geaccommodeert, met overschot van plaats, en warm tegen dit aancomende regenmousson, dat al vrij koele en koude nachten bijbrengt.

Het oude rijsmagasijn, gevloert met gespouwe clappusboomen in 't cleene fortjen, is opnieuw verdekt, ende wat beter met bamboesen verbonden als 't geweest heeft, alsoo dat het selve nu noch dit regenmousson sal connen overstaan, en 't naaste droogmousson oock. Het dient present voor een bergplaats der tilbaare artillerijen, gelijk mede daartoe en voor de dingen der equipage gebruyckt wert het magzijn onder de geweze wooninge van den Commandeur zaliger en van andere. Bezuyden, naast aan dit laaste packhuys, op de distantie van ongeveer 1 1/2 roede, staat het cleen Maccassaers huys. Beneden dient het voor het ijsermagazijn ende ambachtsgereetschappen etc., boven heeft men de wapencamer, dewelcke wel een beeter plaatse vereyscht, die tot noch toe niet is conne uytgevonde werden en waarop U.E. als de handen wat ruymmer en de noodichste accommodatiën van logiementen etc. versorgt zijn, nader te letten staat. Beoosten dese beyde huysen comt een geheele streeck, die regt oost aan streckt, tot aan de passagie die verbij de groote corps du garde loopt. Aan 't westeynde zijn twee pakhuisen, beyde met halve clappusboomen omset; het eerste daar legt present 't zout, tarwe,

zuycker, en andere diergelijcke waaren in, en daaraen volgt een rijsmagasijn, met gespouwe clappusboomen gevloert, voorts eenige logiementen etc.

Benoorden dese streeck, op de distantie van ruym rijnlandse voeten, comen de twee nu gemaecte nieuwe cloecke packhuysen, altemael met heele clappushouten omzet. Het westelijcke, dat met affgesloopte plancken van vaartuygen gevloert, en rontsomme gevoert mitsgaders wel ter deege gebreeuwt is, dient voor rijs- / en 't ander voor een provisiemagazijn, beyde van gants groot gerieff ende accommodatie, waerinne oock al vrij wat geborgen legt. Dese daaken bennen gerookt, sulcx buyten ongelucken (die Godt verhoede) en waartegen naarstige en niet min geduurige zorge moet werden gedragen, veel duursamer zullen sijn.

Dan hebben wij op dieselve plaatse, benoorden de Waterpoort langs de westerguardijn, daar wij gemeynt hadden de oude logie als vooren gesecht om de nootsaakelijckheyt op te regten, naar overleg, begreepen twee cloucke packhuysen onder een pannedack, 't eene tot rijs- 't ander mede tot een provisiemagazijn. 't Eerste, dat het noordelijckste is, hebben wij mede gevloert, gevoert en gebreeuwt, met plancken van vaartuygen, heght en sterck. Daar comt een solder van losse plancken hier en daar met een spijker vastgemaakt boven, tot berginge van cleenicheden. Dat is voltooyt, 't ander daar een steene vloer in comt, daar gebreeckt weynich aan, zullende oock al gedaan geweest sijn, zoo het niet aen de latten hadde gehaapt, die meest gezaagt bennen. Onder datselve dack aan 't zuydeynde comt een camertje van een roe diep en de heele breete, tot logiement voor den luytenant, die de wacht over [de] Waterpoort is aenbevolen. 't is U.E. aengewesen, hoe dat wij goet geacht hebben, dese streeck aen 't noorde- en zuydeynde met een hegt staket tot tegen de guardijn aen te sluyten, en in elck staket een hek te maken, om soo wel van 't een als 't ander eynd te connen in- en uitgaan, dat groot gerieff sal bijbrengen, en waer met dit werck buyten omsien is en genoegsaem brandvrij, want clappusboomen vatten geen vlamme. Daerom moeten de provisiën, in dese magazijnen opgeschuurt, dienen voor een plegtancker, ende de dagelijcxse consumptie geschieden uyt de andere magazijnen, connende in dit packhuys, naar ruygen overslagh, ten minsten geborgen werden twee hondert lasten rijs, ende meer.

Dit werck genoegsaem voor gedaen te rekenen, staat U.E. nu ten eersten weder onder handen te nemen, langs de noordguardijn achter mijne wooninge, eerst een packhuys, mede altemaale met clappusboomen omset, onder een pannedack, en met plancken soodanigh gevloert en gebreeuwt als de rijs-huysen, onder een loose solder, om te dienen bij het aanbrengen der cargasoenen tot een cleedepackhuys, en andere fijne waaren van commertie meer, naar vereysch van toeval en zaake. Op deselve streeck oostwaart heene, tot op de distantie van een roede van de corps du garde, staande benoorden de Landpoort, langs de / oostguardijn, moetet dan werden begrepen logiementen voor de getrouwde luyden, die naar alle apparentie harwaerts staan te komen, gelijk ons albereyt bewust zij, door particulier aanschrijven, dat dm. Berchhuysen daertoe beroepen, en gelicentieert was zijn familie mede te nemen, sulcx oock voor denselven eerst dient gesorgt, en, can men sijn eerwt.@ accomoderen naast aan 't voorsz. packhuys, doch van het selve (omdat dese woningen maar de draagstijlen van clappusboomen, en voort van bamboesen en atap wesen sullen, de schuttinge off bamboese muere gemaakt gelijk die van mijn huys) mede een roede gesepareert maar moeten sijn, en d'andere logiementen onder een dack comen, alsoo de spatie niet soo groot is, dat se affgescheyden van malcander staan connen. Deselve dienen te hebben elck een voorhuys, en een vrije camer in de breete; de diepte maackt de breete van 't huys, daar dan met separatie meer vertreck in te vinden is, in zulcker voege als was 't huys van dm.@ Maxwel, zullende voor de predicant wel 6 voet erffs meer beslage mogen werden als voor de rest, en connen U.E. achter die huysen de plaatsen affscheyden met bamboesen heyningen, tegen de guardijn aan, daar se dan een combuys en bottelerij, elck apart in connen hebben, gelijk U.E. dat alles is aengewesen. Met dees bouwagie wert die gantsche streeck van oude huyskens, de loots voor de ambachtsluy, de stal, ende de oude corps du garde, daar niets goets meer aan is, weggenomen, comende recht op dieselve plaatse, dogh het magh wel wat breeder vallen als dit geweest heeft.

Voor de heere president ofte Commandeur die hier sal comen is mijne wooninge overvloedigh groot ende bequaem, daar oock niet aan te verstellen, ofte te repareren valt, als zijnde even voor mijne verhuysinge uyt het leger naar darwaerts, naar vereysch versien.

Den Capitain heeft een logiement bezuyden de Landpoort. Met een weynich verbeterens, sal het bequaem sijn tot volcome accommodatie van sijn familie.

Voor de secunde persoon is het logiement benoorden de Landpoort seer bequaem, want daaraan vereyscht niets vermaeckt.

Watter in der tijt meer comt te requireren moet naar gelegentheyt op de bequaemste maniere werden geschickt en uytgevonden, daar geen plaats toe ontbreekt, sullende als 't noodichste van dit werck gedaen, en de muuren van de gallerije der kruytkelder opgehaalt is, de gebedzaal wel dienen verhuyst, van de plaatse daer hij nu is, langs de westzijde van de voorsz. gallerije, daar hij bequaem en uyt den wegh sal zijn, staande door het / veranderen van de Waterpoort heel ongelegen, benemende oock 't uytzicht van de Commandeurs- off mijn gewese wooninge.

De cantoiren voor de secretarie ende het zoldij, connende 't negotie comptoir wel bij een van beyde begrepen werden, zijn soo bequaem en wel geaccommodeert als se behoeven te weesen, onder een panne dak, zijnde daaraanvast een particuliere geltcamer en, voor andere costelijke waaren, die meteen bequaem is voor een particulier comptoir van de oppercoopman, off secunde persoon. Een ruym cleede packhuys en een aparte cleede winckel heeft men onder 't selve pannedack, zijnde dit altemael aengevloert met gespouwe clappusboomen, die in 't packhuys al wat beginnen te leuteren, omdat se daar niet heel wel zijn aangevult, 't gund wat verbeterd en gerepareert moet werden.

Het grachtjen, daar 't cleene fortjen van 't groote met gesepareert was, is nu meest gedomt. Sulcx clagen de smits niet meer over de quaade reuck die daaruyt voortquam, en voornementlijck uyt het hospitaal datter neffens aan stont, en onlangs voor weynich daagen verandert en van daar weggenomen is, zijnde die winckel tegen de zuyderguardijne daar gants wel begrepen, soodat men se duerende de presente gelegentheyt van 't Casteel niet behoort weg te keuren.

In de streek die daar dicht aan comt, vast aan de corps du garde langs de zuyderguardijn, comt naast de corps du garde de tronq voor de kettingslaven, en voorts daaraan eenige logimenten van de Bandanesen, item voor de Mandadoors, voor de cribenten etc. De corps du garde en tronque zijn nu noch goet, de rest docht niet veel, maar 't sal de regentijit noch wel uythouden connen.

De Waterpoorte staat nu recht op het noordelijckste oorgat van 't cleene fortje, op een goet en hegt fundament, linierecht oost en west over de Landpoort, en soude, soo al ordre comt 't Casteel naar 't project op te bouwen, als men de rooying een cleene slinger gaff, oock wel connen staande blijven. 't Cazijn is van hout, maar swaar en durabel. Soo zijn oock de deuren in tweeën, opslaande naar binnen, in de noordelijckste 't clinquet, dat maar alleen opengaat voor den dagelijcxsen uyt- en ingangh, behoevende de groote poorte niet ge-opent als voor leggers en diergelijcke grove vaten, off cassen, connende anders altemael genoegsaem door 't clinquet. Binnen de poorte hebben wij over de plaatse tusschen het nieuwe panne-packhuys benoorde ende de corps du garde besuyden de poorte een bamboesse ende atappen dack getrocken voor de hooftwacht, die daar nu soowel voor de zon als regen / een bequaeme lijffberginge heeft. Buyten de poort, tusschen de punten Tourata en Tidoore, op de breede barm van 't Casteel, hebben wij het (tot plaatswinninge) effen benoorden de poort, soo voorts langs de gracht, tot heel aen de noordzijde van de voorsz. punct Tourata, met clappusboomen affgeset en in 2 percken verdeelt. In 't noordelijckste tegen de westguardijn is gemaakt 't hospitaal ende logimenten voor de chirurgijns, in 't ander de paardestal, daarbij oock de corps du garde voor de ruyters, item de wooninge voor de slaven die niet in de ketting zijn, 't schapenstal en andere vee-hoecken, dienende tot een seer groote comoditeyt. Daarbehalven blijft voor de Waterpoort een open pleyn van genoegsame ruymte, doch zijnde met strantzant aengehoogt, rul en moeyelijck om te begaen, sulcx mijne recommandatie is geweest, dat U.E. hetselve zoude bevloeren met witte gehoude steen, alleen soo maar in sand gelecht, gelijk wij gewoon zijn te doen met alle gemeen huys-vloeren.

Voorts is U.E. mede aengewesen, tusschen de 2 zeepuncten van 't cleene fortjen Bone ende Tidore, daar de kruytkelder soo verre uyt steeckt, dat U.E. deselve, nu ledigh en onnut, oock seer prejudicabel voor de bestrijkinge van de genoemde punten, zouden affbreken, tot gelijx de guardijn, alwaer U.E. dan mogen opslaan een lage loots voor de timmerluyden om onder te wercken, maar niet om oock bij nachte haar verblijff daerin te hebben.

Van binnen soude men de reste van de oude kruytkelder oock wel wegnemen, en dan daar door, langs de zeeguardijn plaats tot een bequaem packhuys uitvinden connen. Maar naardien eerlange

hun Edele ordre harwart staat te comen, wat er in 't geheel gedaan en gelaten moet werden, can dit, tot soo lang wel blijven uytgesteld.

Insgelijcx het fortificeren van de zuyder- en oosterguardijnen, mogende daertoe niettemin, naar vermogen, wel sooveel clappus pallezaden bij der handt gehaelt en in voorraad gebracht werden als onderwijlen sal connen geschieden, en waerontrent U.E. regard dienen te nemen op de geordonneerde lengte, mitsgaders dat het mogen weesen van de rechte slag, off misschien hun Edele noch mochten voornemen met die maniere van fortificatie vooreerst voort te vaaren, 't gund dan met geen spoet te vorderen zoude zijn, alsser geene goede quantiteyt clappushouten al te vooren toe bij der hand waaren.

De zuyderlandpunt was bijnaar gevloert. U.E. met den ingenieur zijn met mij geweest op de andere drij zeepuncten / en hebben aangenomen zonder zuymen, dewijle doch nu de metselaers geen ander werck hadden, deselve almede zoodanigh te doen bequamen.

Het oude waterpoortjen door hetwelcke men nu zijnen uytgang heeft in de stal en naar 't zieckenhuys, hebben wij vooralsnoch niet toegestopt, om bij nacht ende ontijden de meesters te connen binnenroepen, sonder juyst de groote poorte te openen. Daar sal dienen, behalven de ordonnaire deur, noch een andere tot te meerder verseeckeringe binnen gemaakt, gelijk voor het poortjen in de zuyderguardijn; doch dit laaste als onnodich is tusschen beyde deuren aangevult en gestopt, gelijk oock tevooren gedaen is het poortjen dat wij met de inruyminge van 't Casteel inde noorderguardijn bevonden.

Mandersaha, te middenvelts tusschen Boutouale ende 't Casteel gelegen, staat soo in zijn weesen. Baccary heeft het atappen dack dat in den eersten door des Coninx Tarnatanen te yel gelegd was, gerepareert ende voor dit regenmousson bequaem gemaect. Voorts is nu voltooyt, onder bescherminge van dit werkjen, het groote beesten corael, met oock een capitale stallinge, daar veel vee in huysvesten can, en dewelcke aldaar sonderlinge wel begrepen is, buyten alle incomoditeyt.

Wat belangt de steen- off pannebackerije, 't eerste is niet van doen en van 't laaste sal men als het tijt wert zijn gerieff weeten te vinden, wanneer der maar het werck naar aangelegt wert. De kley daertoe is hier genoeg te vinden, blijkende aan de menichte roode steen tot de groote muur verbesigt, en aan de Moorse pannen, daar verscheyde huysen met bennen gedekt geweest, en waervan wij ons oock al hebben weeten te dienen, zijnde daarvan noch al eenige in voorraad, van degeene die ick van hier en daar had laten bijeenversamelen. Onder onse Chineesen isser nu wel niet een die hem 't pannebacken verstaat, maar daar en sal oock voor naerder last van hun Edele niet ten principalen in de zaken van die materie gedaan werden; want tot het packhuys der commertie, voor geordonneert te maken, zullen noch pannen genoeg in voorraad zijn, en 't gaat oock naar 't regenen toe.

Van 't Casteels gelegentheyd van bouwagie soo binnen als buyten gesproken zijnde, sal ick hier oock in passant aanroeren van de monture, schoon daarvan bij de opneminge der reële effecten oock can werden gesien, te weeten:

De noorder landpuncte genaamt Mandersaha:

2 metale schoone 24 lbs. jongst per 't Raadhuys van Batavia gebragt, dewelcke nu voor de punct leggen, en U.E./ aanbevolen bennen, stonts naar mijn vertreck te boven brengen
 2 metale 6 en 3 lbs bestrijckende noord- en oostguardijnen, 't grootste cloxwijse
 2 ijsere 18 lbs, die oock niet boven bennen, maar teffens met voorsz. metale moeten werden opgearbeyt, tot verruylinge, off in steede van 2 ijsere sesponders
 1 ijsere 6 lbs, snel en seer bequaem
 2 ijsere snelle twalff ponders

Metael	IJser	tesamen
2		
2		
	2	
	1	
	2	

Samen 9

De noorder zeepunt Tourate:

1 metael wijd-monder, kloxwijse, schiet 24 lb.

1 dito, maar cort, bestrijckende de noordguardijn, schiet 36 lb, maar wort ordinair geladen met schroot

3 bequame ijsere stucken schieten 4, 8, 12 lb.

Metael	IJser	tesamen
1		
1		

3

Samen 5

De zuyderlandpunt Amboina:

4 snedige ijsere 8 lbs, twee daarvan mallen voor in de mont 12 lb., maar souden geen grooter connen voeren als van 10 lb., zijnde daarop doorgaens gebruyckt, uytgesocht achtponders

2 metale clocxwijse stuckjens, schieten 6 lb., bestrijcken de zuyder- en ooster guardijn

Metael	IJser	tesamen
	4	
2		

Samen 6

De Landpoort:

2 snedige vierponders achter een staket van clappusbomen

Metael	IJser	tesamen
	2	

Samen 2

De zuyder zeepunct genaemt Bone:

2 ijsere 18 lbs., die noch boven gebracht moeten werden, in plaats van 2 ijsere 6 lbs.

3 ijsere 12 lbs., daarvan noch 2 boven gebracht moeten werden, onder dewelcke is een ongemeen snel stuck wat langer als d'andere

3 snedige ijsere achtponders

Metael	IJser	tesamen
	2	
	3	
	3	

tesamen 8

De middelpunct genaemt Tidore:

1 metael 6 lbs., clocx gewijs

1 lang snedig Maccassaars metaale staartstuck, schiet 2 lb.

1 lang snedigh ijser stuck van 3 lb.

Metael	IJser	tesamen
1		
1		

1

tesamen 3

De zuyderkat, daar de vlag van waayt, genaemt Batchian:

1 metael stuck, kloxwijse, schiet 6 lb.

1 metaal doorgaens stuckje, schiet 3 lb.

1 lange ijsere 5 pponder, wert geschooten met een cleene cogel van 6 lb. ofte een groote gogel van 9 lb.

Metael	IJser	tesamen
1		
1		
	1	
tesamen		3
drage voort 12	24	36
van hiernevens 12	24	36 /

De noorder kat, effen bezuyden de Waterpoort, genaemt Bouton:

1 metaele 6 lbs. cloxwijse

1 metale 3 lbs. recht geboort

Metael	IJser	tesamen
2		
		2

In de paardenstal, op de barm van 't Casteel:

2 metale 3 lbs., regt geboort, op een baterijtje in de zuydhoeck, bevrijdende den toeganck tot de Waterpoort en bestrijkende soowel de puncte Tidore als de gantsche zeestrang, om de zuyd

2 metale 2 lbs., regt geboort, op een baterijtje in de noorthoeck

1 metale 1 lbs. op een cleen baterijtje in 't perck van hospitael, onder de noorderzeepunct, bestrijckende de gantsche noorderbarm

Metael	IJser	tesamen
2		
2		
1		
samen		5

Op Mandersaha, te middenvelts:

4 ijsere 4-ponders

4 groote metale bassen en 4 camers

Metael	IJser	tesamen
4	4	
Samen		8
4	19	28
		51

De monture van 't Casteel Rotterdam soo binnen als buyten, en van de ronduyt Mandersaha blijkt te bedragen:

4 metale bassen

19 stucx groot en cleen metael, item

28 stucx groot en cleen ijsere canon

Tot waarburgh buyten employ nog daerenboven bij der hand, en in voorraet:

4 ijsere 6 ponders, welke sijn aangewesen dat zoo van de puncten Mandersaha als Bone, affgearbeyt staan te werden

1 snelle metale sesponder, regt geboort, ende

2 snelle ijsere 4 ponders, dewelcke alle drye van buyten noch moeten naar binnen gebracht werden off ten minsten op 't pleyn bezuyden de Waterpoort tegen de muur van de punct Bouton

2 princestuckjes, cloxgewijs, van metael, schieten 3 lb. /

van d'omme zijde 4 19 28 51

1 metael falconet, schiet 1 lb.
 4 cleene staart stuckjes, cloxgewijs, schieten 1/2 lb.
 3 cleender, schieten 1/4 lb.
 8 cloecke metale bassen
 2 wat cleender
 11 camers daartoe.
 Sulcx in alles, 't voorsz. cleen tuyg onder de bassen gerekent, zijnde hier gelaten om de gereetheyt tot veltgebruyck
 18 3 6 27

Waarenboven van Marous staat aengebracht te werden, gelijk in die materie is aangewesen:

2 ijsere drieponders
 3 metale drieponders
 1 metale falconet
 5 metale bassen ende 11 camers
 tesamen 6 3 2 11

Van welke voorraad men in alle toevallen in der tijt, sonder verminderinge van de Casteels monture, ten overvloede can wesen gedient.
 In alles 26 bascamers 28 25 36 89

Zijnde te weten:

28, daarvan 19 gesorteerde bassen en 9 falconetjens en staartstuckjens;
 25 ps. groot en cleen metael canon als:
 3 ps. van 24 lb., daaronder een cloxwijs
 1 ps. van 36 lb met een verheve camer
 7 ps van 6 lb., daaronder 6 cloxwijs
 10 ps. van 3 lb., daaronder 2 cloxwijse
 4ps van 2 lb.

36 groot en cleen ijser canon, te weeten:

4 van 18 lb.
 6 van 12 lb.
 8 van 8 lb.
 5 van 6 lb.
 1 van 5 lb.
 9 van 4lb.
 3 van 3 lb.

89 stuck gesorteerde groff schietgeweer.

Van de affuyten en ramparden sal ick geen andere beschrijvinge / doen als alleen dat U.E. met mij rond gegaen zijnde, alles wat gebreckelijck was, is aangewesen, ende gerecommandeert 't een en 't ander naar vereys te verbeteren, besonderlijck op voorraad zorge te dragen. Want er aen de rampaerden en affuyten, in gebruyck op de punten staande, geene heele groote reparatie vereyschte, zijnde 't aldernootsaeckelijckste dat voor de metale 24 ende de 4 ijsere 18 ponders nieuwe rampaerden van die lange soorte (die wij in den oorlogh seer gemackelijck hebben gevonden op de baterijen) wierden gemaect, ten aensien de beslage affuyten op ons Casteels nauwe bolwercken te veel plaatse beslaan, behalven dat er voor de ijsere 18 ponders noch affuyten noch rampaerden van Batavia bennen gesonden, noch mede niet voor de ses ijsere 12 ponders. Doch dewijle die 5 stucx laaste gemeent zijn ons nu te staade te comen, wesende van leger geschut etc. selff veel affgescheept, zoo sijn die uyt Arnemeuyden in 't Raadhuys weder overgeladen voor Batavia. Voor onse 12 lbs. connen de legerramparden van de metale, affgebesigde en versonde drij 18 lbr. mede dienen en behouden U.E. noch onverbesicht en buyten gebruyck:

30 goede affuytplancken
 28 ramparden placken

14 affuyten en 6 ramparden die goet zijn, behalven ander houtwerken die daartoe te stade connen comen; zijnde daerenboven op den eysch, als per Buyenskercken affgesonden, niet vergeten meerder van die soorte te vorderen. Voorts behouden U.E. noch:

1 groot mortier met sijn slee, gooyende ongeveer 1000 lb. bals

1 vrij wat cleender, alsvooren van 27 lb.

1 cleentjen tot het werpen van de hand-granaden.

Tot alle welcke canonnen etc. U.E. besorgt blijven, met de naargenoemde toebehoorsen ende anders meer, namentlijk:

36189 stucx gesorteert rondscherp, bestaande in :

5 ps. van 48 lb. kaliber

560 ps. van 24 lb.

2789 ps van 18 lb.

3354 stucx rondscherp van hiernevens

6714 stucx van 12 lb.

7409 stucx van 8 lb.

4730 stucx van 6 lb.

3214 stucx van 4 lb.

350 stucx van 3 lb.

4875 stucx van 2 lb.

5543 stucx van 1 lb. /

3505 stucx gesorteert lang scherp, te weeten:

250 stucx van 24 lb.

400 stx van 18 lb.

910 stx van 12 lb.

277 stx van 8 lb.

845 stx van 6 lb.

714 stx van 4 lb.

109 stx van 2 lb

160 groote mortiergranaden

122 middelbare

281 gesorteerde stoelen

1142 volle handgranaden

1175 volle vuurpotten, 600 ledige vuurpotten

112 vuurpijken, 784 pikcransen

item:

129 snaphaenroers, daarvan der 100 ontfangen zijn sonder noch gebruyckt te wesen, met 100 patroontassen daertoe

33 carbijnen

460 musquetten

11 donderbussen

17 pistoolen

623 soo cromme als rechte houwens

346 deegens

1208 ps. draagbanden, daeronder 255 stucx nieuwe

1488 ps. bandeliers, daeronder 448 stucx nieuwe

ps. losse maten in een cas zijnde de bandeliers van onse gantsche melitie gestoffeert met 25 à 30 maten

311 soo oude als nieuwe patroontassen, ingerekent voorsz. 100 ps.

27 hellebaerden

1 bardisaan

80700 lb buscruyt

963 ps. gevulde kardoesen, en 1000 ledige op voorraet genaayt

118400 gesorteerd musquetcogels

50.000 ps. roer cogels

1600 ps. draadcogels

met noch zooveel andere gereetschappen als bij de opneminghe der reële effecten, achter aan desen geannexeert, naader can blijcken, zijnde daaruyt boven maar aengetekent degeene welcke zijn de meest nootzaakelijckste; / blijckende daaruyt, dat U.E. blijven van alle nodige ammunitien

wel en ter degen gemunieert, niet alleen voor ordinaire tranquile tijden, nemaer oock voor extraordinaris en oorlogsdagen die alhier maar onlangs zijn ten eynde geloopen, immers ten principale. Doch gelijk men op alle nieuwe conquesten, hoe favorabel die oock zijn mogen, -gelijk als in desen de vijandt blijkt en niet alleen schijnt te wesen, altoos voor jegenwoordig, cragt en ademloos alsmede gebreckelijck aan spijs-, niet soo seecker staat can maken, off men en dient noch eenige tijt vooreerst met cracht ende vermogen bijderhand te blijven. Alsoo isser dan oock goet gevonden de geheele militie, die niet heel veel is, sonder eenige te doene verlossinge alhier vooreerst te laten continueren, behalven dat de bondgenooten daarop oock seer geurgeert ende versocht hebben; en noch te meer omdat die en andere te senden recreuten tot verlossinge van die haar tijt ge-expieert zijn, naar vercregen ordre van de Hooge Regeeringe conde te staade comen, zijnde in de gedaane accurate monsteringe op den 19 en 20-sten october zoodanig bevonden als vervolgens comt te werden gesien, naar den inhoud van de rollen, zoo door de zoldij-boeckhouder als mede den capitain uytgetrocken. En off ick wel daar in, naar resumptie, bevinde te wesen eenige erreuren, zoo en kan dat echter niet emporterren, in de meerder- off minderheyt van de gemonsterde macht, dewelcke bestaat in de onder aengeweese

dit is einde pag. 600

dit is spt 14

Nederlandsche en inlandse militie, dienaren van de commertie van den treyn etc.

1 den coopman Jan van Opijnen, als provisioneel commandant ende opperhoofd ultimo februarij 1669 hier verschenen.

1 den capitain Jan France, dewelcke anno 1666 met de vloot mede van Batavia is affgesteken.

4 luytenanten, te weeten:

Nicolaes Pleunen, mede met de vloot adij 23 november 1666 voor provisioneel vendrigh affgesteeken, hebbende in 't oorlogh op Batta-Batta onder den capitain luyteneant David Steyger al eenige tijt de luytenantsplaatse waargenomen, maar is daarin den eersten januarij 1668 eerst voorgesteld.

Pieter Schaffert, op Amboina in junij 1667 voor sergeant in dienst genomen, in de monsteringe der troepen, ses copen als boven, en 't maken van de compagnien op Bouton den 23 junij 1667 tot provisioneel vendrigh, en den 9-den september 1668 tot luytenant voorgesteld. /

Harmen Hanse, adij 2-den september 1668 voor provisioneel luytenant per 't schip Damiaten met de recreute hier verschenen.

Arent Bremer, adij ... september 1667 voor provisioneel sergeant per Purmerland van Batavia gecomen, commanderende een recreut van copen, 9-den september 1668 gestelt tot vaandrigh ende den 1-sten julij tot luytenant.

4 provisioneel vendrighs, te weeten:

Christoffel Rufort, adij 10-den augustij 1668 voor sergeant onder den capitain Harman de Bitter zaliger van Batavia gecomen ende den 19-den januarij 1669 tot vendrigh geadvanceert.

Johannes van Ardonne, adij 24-sten november 1666 met de vloot van Batavia vertrocken voor soldaet, 9-den september 1668 gestelt tot provisioneel sergeant ende den 13-den december daeraenvolgende tot vendrigh.

Frans Volckers uyt den Haag, voor absoluyt sergeant onder de recreuten per Damiaten, 2-den september 1668 hiergecomen, 13-den october daaraenvolgende tot provisioneel vendrigh.

Laurens Vos, julij 1668 ter consideratie van Sijn Hoochheyt van Palacca in dienst gecomen voor absoluyt sergeant met 20 guldens ende 9-den september daaraan, ter selver oorzake, en mede om zijn bequaemheyt tot vendrigh bij provisie gecreert.

17 sergeanten, alle abzoluyt.

1 portier, zijnde een out sergeant per Vlieland 1668 uyt Amboyna met het recreut gecomen, hebbende versocht op Maccassar te continueren.

19 soo absolute corporalen, als landspassaten, die mede corporaels dienst doen.

370 Nederlandse militaire, onder 4 compagnien verdeelt, daaronder verscheyde Bataviase Mardijckers, off inlanders, welcke met de Hollandse compagnien ofte recreuten van Batavia gecomen, en daar onder verbleven zijn.

29 Nederlandse soldaten, in 't hospitaal, meer kreupel als zieck, doch meest van apparentie van haast op de been te raken, ten aansien de inpotentste verlost bennen, en met dees scheepen vertrecken.

131 inlandse militairen, namentlijk:

25 swarten, genaamt bij ons Bandaneesen, omdatse zijn uyt de Compagnie van capitain Strijker, november 1666 met de vloot uyt Batavia gecomen, daaronder 2 sergeants:

Roeloff IJsaacx

Philip Gerretsz. ende

Anthonio d'Costa, corporael. /

67 Amboinesen onder den vendrig Tomatela, die mede in 't getal gereekent is, te weeten:

18 onder capitain Jonckers compagnie mede van Batavia met de vloot gecomen, als:

16 soldaten

1 vendrigh voorengenoomt

1 sergeant Oenoessa

41 restant der Manipeese etc. in de capitain Jonckers compagnie uyt Amboina medegegaen en die wij toesegginge gedaen hebben, dat se met de besendingen, en 't vertreck van den Coninck van Tarnata, weder naar Amboina sullen werden gelargeert.

2 sergeants, Mahiele en Talahane

2 corporaels, Kalapaau, Maloehoe

30 Manipeezen

1 corporael Tigataly}

6 Ambonese soldaten } Christenen

8 Ambonneesen als andere, die ick meene dat op Maccassar wel sullen blijven continueren als zijnde daar in dienst genomen.

39 coppen dewelcke hier noch resteeren uyt de compagnie die genoempt waaren de Pangangers, in jauario 1669 tot recreut herwaert gesonden, daaronder noch zijn twee sergeanten:

Pieter Dias

Augustijn de Mendossa, item

Jacob van Lamey

Domingo Baringen, beyde corporaels.

Zijnde voortaan alle dese inlanders welcke op Batavia thuis hooren, door mij 't Uwer E. presentie assurante beloften gedaen, van dat se zouden met 't naaste mousson haare verlossinge erlangen, omme te mogen opcomen. Ondertusschen zullen zij U.E. tot de wercken zeer dienstigh connen zijn, als wesende bereyt in de gewoonte.

106 coppen, dienaren van de commertie, ambachtsgesellen, matroosen etc., te weeten:

1 ondercoopman Jan Mulder, anno 1668 10-den augustij per de Caneelboom van Batavia voor ingenieur gecomen.

16 scribenten soo sieck als gesont:

1 provisioneel boeckhouder, de Bocq,

1 klerck /

1 boeckhouder,

5 adsistenten,

8 provisioneele adsistenten,

1 sieckentrooster

6 chirurgijns, te weeten:

1 opperchirurgijn, Sijbrant Schouten, die de verantwoordinge heeft, hebbende transport van Eldert Meynerts overgenomen,

2 opperchirurgijns,

2 onderchirurgijns,

1 chirurgijns jongen,

1 tolck Jan Japan.

50 ambachtsgesellen, te weeten:

11 metselaers, daar geenens baas als alleen den ingenieur over is,

21 timmerluyden te weeten:

1 baas, die goet is, maar hij heeft oock belofte om verlost te werden,

5 opperscheepstimmerluyden,

11 ondertimmerlieden, daer eenige onder loopen die 't huystimmeren verstaan,

3 jongtimmerlieden,

1 draayer, doch dese is op 't laast weder soldaet geworden, omdatter niet veel te draayen valt;

yets van noode zijnde, sal hij 't echter doen connen, 't zij voor een hachien, een can kan arak, off diergelijck.

13 smits etc., te weeten:

1 provisioneel baas, doch werckt oock,
1 roermaker, zijnde oock een vuurwerker,
2 slootemakers}

2 hoeffsmits} doen mede vorder dienst

4 groffsmits,
1 spijkermaker}

2 coperslagers} slaan mede voor

3 zijnde 1 bottelier en 2 kuypers,
2 mandadoors.

20 constapels ende bosschieters

1 Jan Permijn van Rostock, constabel des Casteels,

1 constabel tot zijn behulp /

2 constabels-maats daarvan d'een een vuurwercker, met 't Waterhoen naar Balanboangen vertrocken, om de zalpeter aarde van degen te besien,

16 bosschieters, daeronder de twee die van Marous staan te comen; dese doen oock voorts alle andere dienst, soo in de packhuysen als elders.

11 matroosen in 't hospitaal daarvan der 3 à 4 heel sieck bennen; de rest staan haest bij te comen, zijn meest met quaade beenen gequelt.

Waaeruyt blijkt dat de vaste besettinge 't mijnen vertrecke hier gelaten, bestaande soo in Nederlandse als inlandsche melitie, uytbrengh 683 coppen, daeronder begrepen 't volck die van gelast sijn op te komen en 40 siecken in 't hospitaal, zijnde voorts al de reste der militaire en treynsdienaren bequaem haare tochten en wachten waar te nemen, hoewel veele daeronder met zeere beenen, dat wel de sterckste marcheerders niet konnen maken, doch anders zijn ze wel te pas ende graag aen de back.

Uyt de voorsz. bezettinge zijn

13 coppen, te weeten :

1 sergeant

1 corporael

11 soldaten, op Tello geplaatst, ende

9 coppen als:

1 sergeant

1 corporael

7 soldaten, op Zaleyer.

22 coppen tesamen. Sulcx in ' Casteel Rotterdam resteren effective 661 mannen, in alles, waarenboven in de ketting gaan

2 Hollanders over dieverije, item noch

43 kettingwerckers, meest Maccassaren, waarvan

26 Compagnies eygen, daeronder 20 door de Coninck van Tarnata geschoncken.

2, die ick over rijdsdieverij binnen 't Casteel, de Compagnie tot slaaven gemaakt hebbe.

4 Maleyers, comende met haar vaertuygen van Mandhaar op Tello, en door den coninck aen de Compagnie gestiert, hebbende haar selven ontrent Batoukeka tegens Compagnies sloep vijantlijck ge-opposeert, sulcx in de ketting bennen geslagen.

1 over schult aen de Compagnie ten bedrage vanrxrs daarvoor hij zijn lijff verpand heeft, zijnde daarnaar in 't oorlogh tot de vijand overgelopen, genoemt Joumat, Bandanees./

1 geweese slaaff van den luytenant Carel, mede tot de vijand overgelopen, die gecondemneert is voor de Compagnie altoos in de ketting te gaan, genaemt Francisco van Ceylon.

9 soo mensche dieve, als andere, voor eenige tijt , en naar eygen discretie in de ketting geslagen, gelijk bij de lijst der reële effecten naader staat uytgedruckt. Voorts:

26 stucx slaven, dewelcke buyten de ketting, daar 't vereyscht in de paardestal, en elders aen de gemeene wercken mede haaren dienst doen.

12 stuck slaven}

7 slavinnen} van Timor voor de Compagnie becomen etc.

2 slavinnen hier overgegaert

5 kinderen. Noch:

11 stucx slaven en slavinnen van de naervolgende Portugesen, welcke staande het oorlogh vrijwillig overgecomen, en dienvolgende, naar de observantie vrij zijn, maar deselve bennen onder de Compagnie voor de cost gebleven, en helpen oock wercken:

5 stucx, te weeten 3 mannen en 2 vrouwen, van Pere feria

1 van Bastiaan Daguyar

1 kerel van Joze da Zilva

4 stucx, als een man en 3 wijven, van Mapulle, dewelcke U.E. gelast sijn te largeren, en bij haaren meester te laten gaan dewijle zij daar zelve om versocht hebben.

Tesamen 80 ketting- en andere slaven, daarvan 76 onder de Compagnie verblijven, dewelcke, hoewel hier te neder gestelt ter materie van 't guarnisoen, evenwel niet en sijn te considereren tot versterckinge van het zelve, nemaar alleen tot bevorderinge van de dagelijcxse diensten. Zijnde wel 't gebruyck van de Maccassarse kettingwerckers nu van minder becominge in 't Casteel als in voortijde, doch evenwel dat en mach al echter niet verhinderen, dat men daarover niet alsoo sorgvuldigh als tevooren soude zijn. Conde men die tegen een ander casta van slaven verruylen op Batavia, 't waare niet als te beter, dan ick verneme niet dat het aldaer in den slavenburgh oock soo ruym om comt anders is dit slag bequaem om op Ceylon en aan de Cabo te gebruycken, tot landbouwers off gravers in de silverbijnen, die wij hooren dat zigh aen de caap begint te ontdekken ende waertoe men deselve naar dese wel sal mogen overstieren naar Batavia.

Ick hebbe, spreekende niet verre voorwaerts van onse bamboese gebouwen met atappen daken, in passant aengeroot ende U.E. beindachticht, de noodige voorsorge dieder nootsaekelijck diende gedragen tegens alle ongevallen van brand, dat ick niet verbij can U.E. noch andermael hier ontrent op 't hooghste te vermanen, een zaake daer ick altoos seer voor ben beanxt geweest met iterative recommandatie, in sulcken geval wel versorgen / dat de getekende wel wierden opgewaakt, en niet minder dat de brandhaken altijd wel werden bij der hand gehouden, zijnde Sinjeur Muller aanbevolen het getal te suppleren tot 12 stux, tot wat langer ketting als de eerste, en heb ick haar gelast, plaats te geven op een zak aen wederzijden van het cruythuys. Connende U.E. blijcken dat wij in onse missive van den 28 september aen hun Edele hebben versocht om 600 ps. leere brand emmers, ende 4 ps. waterspuyten, die ontwijffelijck sullen werden voldaan. Echter salder geen expedienter middelen sijn bij overcomste van sulck ongeluck (dat Godt verhoede) met de haken datelijck de deken cragtelijck onder voet te rucken, en ten minsten de halve melitie in wapenen, met brandende lonten, want er dan niemant van buyten, binnen soude mogen vertrouwt werden, connende door de inwoonderen onder onse jurisdictie het water uyt zee maar alleen tot voor de poorte gedragen, en dan wijder door des Compagnies dienaers voort binnen gebracht werden. Nochtans te hoopen zijnde dat het, door U.E. goede toeversicht, tot soodanige extremitet niet comen sal.

's Compagnies macht, hiervooren beschreven, wert in dese dagen, door het aanwesen van de Coninck van Ternate ende de grooten van Bouton soo al vrij wat veraansienelijck, te gelooven zijnde, dat hun Edele de Hooge Regeeringe met de te doene besendinge naar harwaert niettegenstaande met hun luyden is versproken, gelijk in die respectieve materiën genoteert, dat ijder te zijner vertrekke tot versterckinge van 't guarnisoen, hier laten sal een compagnie van de haare, al evenwel de Nederlandse militie sal willen versterken' te meer naadien, als gesegt, de andere inlanders tegen 't naaste saysoen wel dienen verlost, wesende ongetwijffelt niet onnodigh, maar ten hoogsten dienstigh, dat de Compagnie vooreerst hier wat ontsaggelijck en cragtig blijve. En waerom wij dan bij provisie, naar ingenomen advijs, en het gedaen versoeck der bondgenooten, oock goetgevonden hebben boven de aengewese maght te lande, hier 't mijnen vertrecke te laten verblijve ter vertooninge van 's Compagnies ernsthaftige meyninge tot maintainue harer conquesten ende vrijgemaecte vrienden etc., de naervolgende scheepjens en chaloupen, deselve altemalen versorgt hebbende met cloeck, gesont en genoechaem volck, ten welcken eynde de scheepen, die met mij gaan, oock zoo veel sijn ontbloot moete werden, als eenichsints conde geschieden.

'T jacht Muyden, expres uytgekosen tot transport voor den Coninck van Ternata, tegens sijn vertreck naar huys, sullende onderwijle voor den bouw in Ternata, gelijk daarvan is gesegt, een cloecke parthije steen daarin werden affgescheept. Dat selve is gemant met : /

57 coppen, te weeten

1 schipper.

2 onderstierluyden,

1 jong adsistent,

1 opperchirurgijn,

2 hooghbootzman, en sijn maat,
 4 bottlier, en kok, met haar maats,
 2 constpel, met zijn maat,
 2 schiemans maats,
 3 quartiermeesters,
 3 kuyper, zeylmaker, en timmerman,
 22 matroosen en bosschieters,
 14 hooploopers, jongens etc.

59 coppen op 't jacht Ulpendam, daags voor mijn vertreck van Batavia gearriveert, ende waarentegen mitsdien 't jaght Willigenburgh dat tot verblijff geordonneert was, goet gevonden wiert mede te larseren, zijnde soodanigh gemant gebleven, als het is aengecomen, te weeten:

4: een schipper, 1 opperstierman, 2 onderstierlieden,
 3 boeckhouder, opper- en onderchirurgijn,
 3 schieman, constabel en zeylmaker,
 4 bottelier en kok, met haar maats,
 3 ondertimmerlieden en een kuyper,
 17 bosschieters,
 21 matroosen,
 4 jongens.

32 op 't jacht 't Wapen van Arnemuyden:
 3 schipper, boeckhouder en opperstierman,
 4 hooghbootzman en sijn maat, schieman en constabel,
 1 chirurgijn,
 6 bottelier, kuyper, 2 quartiermeesters, corporael en zeylmaker,
 1 timmerman,
 13 matroosen en bosschieters,
 4 jongens en hooploopers.

25 coppen op 't jaght Rambang:
 4 schipper, darde waeck, chirurgijn en constabel,
 2 timmermans en onderzeylmaker,
 16 bosschietes en matroosen,
 3 twee jongens en een hooplooper. /

41 koppen op 't jacht Meliskerck, in besettinge voor Batoukeka:
 5 schipper, boeckhouder, opper- ende 2 onderstierluyden,
 10 hooghbootzman, schieman, constapel, chirurgijn, zeylmaker, bottelier, kok, timmerman,
 quartiermeester etc.,
 26 matroosen, bosschieters en jong matroosen.

8 coppen op chaloupe Amsterdam, mede nevens 't voorsz. jacht Meliskerck in de besettinge voor Batoukeka:
 1 onderstierman,
 1 schieman voor quartiermeester,
 6 matroosen.

12 coppen op de chaloupe den Tonijn, waarmet in de materie van Bone als is aengeroert, dat de Coning van Bone soude vertrekken, den dat deselve wijder aldaar soude in besettinge blijven:
 1 onderstierman
 7 bosschieters, daaronder 1 timmerman,
 4 matroosen, daeronder 1 jongen.

12 coppen op de chaloupe den Eendraght, die wel mede gaet met mij, maar om weder te retourneren:
 1 onderstierman,
 11, daarvan 7 bosschieters, 3 matroosen, 1 jongen.

12 coppen op de chaloup d'Noorman ter reede voor 't Casteel Rotterdam:

1 onderstierman,
11, 6 bosschieters, 2 matroosen, 3 hooploopers.

16 coppen op 't hoecker d'Quicksteert, om de noort vertrocken:
1 schipper,
2 onderstierluyden, daarvan een expres medegegaen om caarte te maken,
3 ondermeester, onderzeylmaker, kuyper,
10, zijnde 3 bosschieters, 3 matroosen, 1 zoldaet, 1 hooplooper, 2 jongens.

66 coppen op 't jaght Hooglande, 30-sten augustij passado vertrocken naar Gresse om rijs, als blijkt bij zijne memorie onder voorsz. dato:
3, schipper, opperstierman, en derde waack,
10, hooghbootsman, schieman, constabel, chirurgijn, twee quartiermeesters, schiemans- en coxmaat, kuyper en timmerman,
20 bosschieters en matroosen,
6 jongens en hooploopers, /
5, twee timmerlieden, 1 smit, 2 matroosen}
27 soldaten} inpotent, medegesonden om op Gresse te ververssen, zijnde voort het bovengenoemde scheepsvolck almede veel gebreckelijck, soodat volgens 't brieffken per de Meerman van Hooglande ontfangen, op de reyse tot Gresse toe al 5 dooden hadden gehad, mits welcken boven in 't getal zoo veel minder zijn gestelt, als den tel volgens de monsterrol uytbrengt.

35 koppen op 't jaght Nieuwendam naar Biema den 8-sten october vertrocken met de gesanten:
4, schipper, boeckhouder, opper- en provisioneel onderstierman,
5, hooghbootsman, onderchirurgijn, constabel, bottelier, zeylmaker,
9 bosschieters en matroosen,
7 jongens en hooploopers,
10 koppen alhier bij provisie op 't jaght Muyden overgezet, voor Nieuwendam, om daarop over te gaan, als het ter rheede voor 't Casteel Rotterdam quame te arriveren, te weten:
7 bosschieters en matroosen,
3 welke met een bout aan 't been gecondemneert zijn eenige tijt voor de prins te varen.

23 koppen op 't fleytscheepien het Waterhoen, 17-den october naar Balemboangen:
3, schipper, opper- en onderstierman,
4, hooghbootsman, timmerman, chirurgijn, en een mistice schrijver,
13 matroosen en bosschieters,
3 jongens,
noch een vuurwerker, staande voor in de besettinge van 't Casteel voor constabelsmaat aengetekent, daarvoor hij op dit scheepie oock dienst moet doen, zijnde voort mede gesonden om aldaer ondersoek op den zalpeter te doen, waarvan vergangen jaar door die van Hoogcaspel gerapporteert, en een monster van goede spetie metgebracht is, gelijk U.E. bij de memorie tot naarrichtinge van de schipper medegegeven connen sien, en met eene dat vorder sijn ordre is, indien ginder geen rijs te krijgen waar, te onderleggen off hij Gresse niet conde bezeylen, soo neen Biema, niettemin sooveel koebeesten innemende, als hij bequamelijck can bergen.

De chaloupe den Dolphijn 7-den september verleden in compenie van 't jacht Muyden, van hier naar Biema affgesteken, expres om van ginder ondersoek te gaan doen naar 't wrack van de verongeluckte Geyt, gelijk deselve oock ten dien eynde den 18 dito in de bochte / van Biema van Muyden heeft afscheyt gecregen, en wert tot noch toe hier niet weder vernomen, dat wel eenige bedencken van ongeval meriteert. Maar wellicht sullen se naar Batavia opgeduwt wesen en haar ginder op 't een off 't ander logenachtigh voorgeven verschoonen. Daarom en wert hij hier bij de voorsz. chaloupen niet ingetrocken, zijnde gemant met een provisioneel onderstierman, 8 matroosen en een jongen, volgens de rolle bij U.E. berustende.

Bij de reële effecten staan aengetekent, hodanige 7 vaartuygen onder 't Casteel zijn bevonden, te weeten:

3 tingans, daarvan d'eene meest affgebesigt, en d'andere twee onlangs sterck vertimmert, noch heel goet zijn, dienende tot de ontladinge [en ladinge] der scheepen, en connen met haar drijen ruym 12 lasten teffens aen land brengen.

1 groote nieuwe steenbock isser noch onder handen van een hecht Maccassars vaartuygh aangelegt, 't gunt allenthalven gelast is seer suffisant te maken, soo tot het lossen en laaden als ander gebruyck. Daarom sal het met sterke polders tot bassen, voor met een suffisante plegt, item achter met een tentje en met mast en zeyl versorgt werden, gegist op 8 lasten gevoeglijk te connen aff- en aanvoeren.

Ons Maccassarse schip Victoria, op Bouton vercregen, staat een weynich benoorden 't Casteel op 't strant. 't Sal de Compagnie wellicht niet te staade comen, als om weder wat te potsen, en dan te vercopen off aan yemand van de bondgenooten te vereeren, daar dan Zijn Hoochheyt van Palacca de naaste toe soude wesen.

De chaloupe Cayely, nu al soo verre vervallen dat se de costen niet meer meriteerde tot reparatie om weder in zee te brengen, is al begonnen te sloopen, dat nu wel voort geschieden magh.

De scheepchaloupe heeft den baas timmerman allenthalven ondeugende geachtet, en sal mitsdien voor branthout dienen; anders soude deselve niet onnodigh zijn tot gebruyck voor de scheepen.

Uyt welcke gedaane aentekeninge van de overblijvende scheepen etc. comt te blijcken, dat se bestaan in 7 jachten, 1 fleuytjen, een hoeker en 4 chaloupen, doch altermael niet expres en enkel aengehouden om te dienen tot opwakinge onder 't Casteel, off tot vereyst ontsagh, maar tot divers employ, gelijk daervan staat aengeroert, te weeten:

Hoogelande, op 't vaarwater van Gresse om rijs aan te brengen, zijnde datselve wel geprojecteert mede naar Batavia te gaan, maar 't mijnen vertrecke noch niet geretourneert, zullende / darhalven tenminsten noch al een voyagie naar Gresse connen doen.

Nieuwendam, in 't Biemaes vaarwater, tot soo lange den rijs dieder de Compagnie sal connen krijgen, is overgebracht.

'T Waterhoen, sal 't zijner wedercomste oock noch al een reyse connen doen. Van Arosbaye heb ick een brieffken aen de opperhooffden geschreven, en aan den sabandhaar Tengzooy op Gresse versoght dat hij se met een gonting derwaerts woude doen bestellen, waarbij geordonneert is, soo daar niet te doen viel, dat se haar souden spooyen om voor Gresse te comen, daar het aen geen ladinge noch voor hem, noch voor Hoogelande, indien se comen, sal ontbreken.

Muyden heeft zijn employ. De 10 man voor Nieuwendam daar opgeset, conde het wel behouden, en 't ander van Ulpendam volck geassisteert werden, daar 't Waterhoen oock met 10 man uyt medegedeelt dient.

't Wapen van Arnemuyden is geschickt om den 15 off 20-sten november met de naeder advijsen, hoe 't zig comt toe te dragen naar ons vertreck op Maccassar, naar Batavia te werden gedimiteert.

Dus blijven Ulpendam, Rambang, en de chaloup Noorman, parmenent ter rheede voor Rotterdam, om des noots, en vereyst zijnde, te connen geëmployeert, en ergens langs de custe ofte achterlandt te connen gesonden werden, gelijk wij ter materie van Loeboe en Bone in 't reguard van Rambang al hebben aengeroert.

De Quiksteert, voor den Coninck van Ternata ultimo augustij naar Cayely vertrocken, had ick wel voor mijn vertreck terug verwagt, maar 't is gemist. 't Moet (buyten ongeluck, dat Godt verhoede) eerlang echter hier sijn, en can dan, nevens de voorsz. drie, al mede te staade comen, oock soo 't requireerde (dat niet voorsien is) tot een naeder advijs naar Batavia. Voor den Coninck van Tamata, schat ick dat Muyden noch al wat te benauwt sal vallen, om sijnen sleepswille, soodat Ulpendam off een ander wellicht hem noch sal vereysschen bijgevoegt, invoegen consteert dat er niet en is gelaten onnodigh ofte buyten goet opsight, hoewel de nombro, van buyten aangeteekent, groot schijnt. 't Volck van de stilleghende bodems behoeff ick haer werck niet aen te wijsen. Wanneer der geen rijs te lossen valt, daar 't mooyste weder met vlagen toe moet werden waargenomen en dan lustigh met alle man aangespooyt, weeten U.E. datter geen gedaen werck can wesen met steenen aan te brengen.

Alle scheepen en vaartuygen zijn heel wat versorgt van rijtuyg, / soo datter niets aan gebreekt. Twee quade zaysoenen hebben wij hier, sonder eenigh perijckel, en sonder ongemack, met de scheepen overgebracht, zelfs in ruyme zee ter rheede voor Samboupo, 't gund men tevooren voor onmogelijck scheen te oordeelen, gelijk het oock in ordonnaire tijden niet en hoeft besocht, want 't eene jaar set geen wet aan 't andere. De Portugesen die hier lang gewoont hebben, en andere mede, seggen assurant, datse qualijck ooyt soo gemackelijcke westerzaysoen hebben geweeten. Wij hebben niettemin altoos zorge gedragen en doen dragen, dat de scheepen hier onder 't Casteel ter rheede leggende, wel te deege binnen, achter en onder beschuttinge van de reven en eylanden voor 2 suffisante anckers, op genoegsaame distantie van malcander lagen, dewijl 't er aan geen ruymte ontbrak, alle met de stenge geschooten, ende de rees gepijct, waarop U.E. mede believe te letten, voor verminderinge van alle ongevallen. Want, gelijk men hier in India somtijts heeft geobserveert, soo gebeurt het wel, dat alsser eenige moessons boven ordinair gemackelijcke verbijgegaan zijn, dat se wel weder van een, meer als gewoon ongestuymigh opgevolgt werden. Connende voorts bliicken in de lijste van reële effecten, welcke equipagie goederen, boven de goede versorginge der scheepen, noch bij de packhuysen berusten, dewelcke hun Edele naar vereys der scheepen en chaloupen, dier geordonneert staan te werden hier parmanent te blijven, dan sullen suppleren. De mesnagie over deselve is wel noodigh, maar nochtans met sulck overlegh, dat men se niet verkeert behertige, ende op het rijtuyg voornementlijck niet al te karig is, want men bij wijlen soo eenigh ongemack komt te verhoeden, dat anders bij gebreck van ancker, en touw, conde onmijdelijck wesen.

De negerie Vlaardingen, buyten aan de noort zijde van 't Casteel, staat noch soo in telle quelle ordre, en dichter onder 't Casteel als 't behoort. Hoedanigh de meeninge is die te begrijpen, dat is U.E. aangewesen, namentlijck dat het pleyn sal gehouden werden vrij en open tot aan de grip dieder is, digt bezuyden 't velt daar nu de groote kalkoven staat, en 't gunt al schoon gemaackt is van boomen. Voorts soover beoosten de strant, als het door den ingenieur al is affgesteeken, blijvende dan de buytenste zuydelijckste hoek der voorsz. negerijs oostervleugel ontrent in 't noord oosten van 't Casteel, op genoegsaame distantie daarvan aff, en de open plaats ruym en luchtigh, dienende tot een claare uytzicht, belent ten noorden ende ten oosten met de negerij, dieder als een winkelhaak om slaan sal, ten / ten zuyden met het Casteel, ende ten westen met de strang, hetwelcke geprojecteert is tot een algemeene marcktplaats, sonder te gedoogen, dat ergens anders als daar yets genegotieert, gekogt ofte verkogt sal werden, en 't gunt een yegelijck seer wel schijnt te bevallen. Voorts mag zig de negerij soo verre ten noorden uytrecken als van noode bevonden comt te werden, ten oosten niet vorder als dat men deselve van achteren, uyt de ronduyt Manderzaha, lijnrecht bestrijcken can. Maar bij vereysch van meer ruymte in cas van groote inwooninge, soo mag men oock, als er maar een ruyme rechte straat tegens de noorderflanck van Mandersaha openblijft, het vordere velt, tot tegens 't bos aan, wel laten betimmeren.

Bezuyden 't Casteel is het quartier van den Coninck van Tarnata, 't gund mede te naabij is, maar in Zijn Mayesteyts reguard was dat buyten becommeringe, zijnde niettemin evenwel nu de meeninge niet, yemand anders, naar zijn vertreck, dat soodanigh te laten bewoonen, alsoo het daarop is aengesien, dat men de negerij aan die kant niet naader soude admitteren, als ongeveer een pisoolschoot bezuyden 't selve quartier. En laten se dan voort in 't zuyden zoo verre uyt timmeren als van nooden is, dog ten oosten niet vorder uyt springende, als jegenwoordig. De Bougijse negerij eygentlijck is begreepen, wanneer de punt Amboina die noch gevoegelijck van achteren bestrijcken can, sullende dan dat voorschreven quartier bequamelijck connen dienen tot een kerckhoff voor onse dooden. Ofte, soo men daar noch echter goet vant yemand van de andere bondgenote Coningen der Bougijs, Tello ofte Linques, naar gelegentheyte, te logieren, waarvan ter materie van de hier blijvende bondgenooten aengeroert staat, soo sal men dan daartoe op het pleyn gedestineert voor de bezaar een viercant perck met een gemeene steene muur connen en dienen te beslaan, ten waare dat beter geacht wierde, hetzelve te begrijpen recht voor het Casteel, in 't velt, daaromtrent de boom, off wat naader bij.

Van Bontouale hoeft hier maar aangewesen, 't geene daarvan ter bovengeroerde materie van de hier verblijvende bondgenoten is gesproken, verblijvende deselve negrij bij zijnen eygen naam, hetzij dat men dan daar plaatse off den Coninck van Tello off anders.

De negerij bezuyden 't Casteel is bij ons genoemt de Bougijs negrij, waarin ick projectere te late resideren de Bougijs, Maccassaren en andere luyden van dit eyland, sulcx oock de Bougijs van

Toadjo, etc., want van die slag, als zijnde negotianten, / ontwijffelijk veele haar weder hier terneder setten zullen en alsdan haar quartier bij malcander trachten te begrijpen. Hierop zag ick mede, als ick den Coninck van Taneete zijn versochte wooninge onder 't Casteel in dien oort aanwees, die hij wel geerne aen d'ander zijde hadde begrepen, gelijk in die materie gelesen wert.

Vlaardingen, benoorden 't Casteel, zoude eygentlijk zijn de coopstadt ende woonninge voor de buyte luyden, ofte vreemdelingen, zijnde bequamer daartoe om de beter gelegentheyte voor de vaartuygen, omdat de strand mede is onder beschut van de reven en eylanden. Het volck nu, dat van die sorteringe in deselve negerij geadmitteert is, soo van den aanbeginne onser residentie, en zedert vervolgens, besonder naar 't veroveren van 't Casteel Samboupo, hebbe ick in de laaste daagen van mijn aanwesen, soo naa als geschieden conde doen aantekenen, en oock laten presteren haaren eed, elck naar zijne wijse, waarmede zijluyden verbonden bennen tot alle onderdanigheyt aan de Compagnie met onderwerpinge van alle wetten en costumen bij de Compagnie gebruyckelijk en in uso, ingevolge de gewoonte op Batavia, sulcx oock geene verschillen, onderlinge voorvallende uyt eenige gepretendeerde eyge superioriteyt ofte authoriteyt en mogen beslichten tot beswaarnis van de arme, onvermogende lieden etc., bestaande d'eene en d'andere volgens de gedaane opnemeninge in de volgende:

Antonio Rostario, zijnde geboortigh uyt het district van Goa, maar heeft lange jaeren hier in Maccassar gewoont; zijn vrou is van Maccau, heeft 2 dochters en een nichte, zijnde denselve van geen quaden nature, en ons geweest doorgaens gediensstigh.

Antonio Doregua, is met eene van de dochters getrouwt en is een naturel Portugees, wesende dese gelicentieert met Hooglande in april lestleden naar Gresse over te vaaren, ende met een particulier vaartuygh met maintementos weder te mogen retourneren. Den eersten is in september laast gelicentieert naar Batavia tot verrichtinge zijner affairen, en tot reclamatie van zijne goederen onder de Compagnie berustende.

Botelho, een Canarijn, zijnde een bescheyden man, die op veel maal gedaane instantie, met zijn vrouwe, wesende affkomstig van Malacca, mede toegelaten is te mogen blijven. De vrouwe heeft een voordochter, zijnde weduwe, en 2 volwasse zoonen. 't Is een naarstigh wijff, daar ons volck haar gerieff met in de cost te gaan, en in ziekte, al doorgaens bij gevonde hebben. /

Volgen de Chineesen, dat wel de nutste inwoonderen nu en altijd zijn zullen, want dit volck in de alderquaetste tijden hebben noch altoos groente en diergelijcke refreschiementen weten te versorgen. Onder deselve is eenen

Kouko, denwelcken altoos van den aanbeginne der vrede van Bonaaye ons sonderlinge gediensstigh is geweest, accommodabel in allen gevalle, milt tot bezorginge van de dagelijcxse tafel, sonder eenige beneficiën off andere belooningen te pretenderen, schijnende alleen te betrachten onse gonste en vrientschap, waeromme wij hem oock altoos hebben gehouden voor gerecommandeert, zijnde om de ziekte van zijn beyde vrouwen in julij voorleden naar Batavia vertrocken, met intentie omme te retourneren, en zich wijder hier parmanentelijck te neder te zetten.
Item

Juco, Chinees, zijnde een debiteur van de Compagnie die al haest vermogens sal werden zijne schult te betalen.

Jnco, geschoren Chinees, als vooren, ten minsten zij hebben beyde aangenomen haar best te doen, daar U.E. nu wijder op te vigileren staat.

Twijko, Chinees

Tianco,

Roatco,

Tayko,

Sitico,

Alle welcke voorsz. onder ons resteren van degeene welcke onder de vrede van Bonaaye bennen gecomen onder Compagnies jurudictie. Zeedert meest in 't eynde van de laaste oorlogh:

Gouco, chinees

Toasoen,

Djoenio,
 Kaauw Jha,
 Sjouco,
 Hoatin,
 Satke, onlangs naar Mandhaar gegaen,
 Djetje, chinees, in de laaste vrede van Goa
 Soenco}
 Wanco} beyde onlangs naar Mandhaar,
 Jacko onder de laaste oorlogh van Gresse hier met der woon gecomen.

De Mooren:

Godia Ebrehim,
 Godia Isoph werden hier soo maar aengetekent, omdat se noch niet bennen vertrocken, maer
 echter met die haar familie gelicentieert bennen naar Biema te gaan. /
 Volgen, welke 's nachts naar de veroveringe van Maccassar overgecomen, en daarin door ons o p
 't versoeck van Godia Ebrehem gesecondeert bennen:
 Hadjam, baardscheerder, is niet gecompareert,
 Godia Hassan,
 Hoessen,
 Patty Mamet Toca,
 Adam Bazaar,
 Godia Bonsso,
 Boeso Quitichil,
 Godia Darvies, halve broeder van Godia Ebrehim,
 Darvies, Annachoda van Mapulle,
 Bilal,
 Kamia,
 Fackier bazaar,
 Facquier kitchil
 Boeso, sone van Godia Darvies is om siecte niet gecompareert.

Dese onderstaande zijn naar de laaste vrede mede uytgecomen, als mogende door de
 Maccassaren niet aengehouden werden, sulcx niet sonder becommeringe, en niet sonder vreesse
 van naar verdienst te sullen bejegendt werden, maar daer en is niet goetgevonden, deselve eenich
 leet te doen:

Mapulle Oessenin, Compagnies debiteur,
 Saydy Lebe, broeder van Mapulle,
 Hady Hamet, cozijn van dito,
 Paaya Tamby, item,
 Moebara,
 Seydoe Mamet,
 Mamma,
 Miera,
 Mamadye,
 Ibo,
 Godia Aly,
 Sarang Camis,
 Moessa,
 Sarang Isoe,
 Molla Djoemat,
 Boessoe,
 Bodou,
 Oesseng Saa,
 Goeroe Mamet,
 Assang Die, /
 Mommia,
 Bouan,
 Saphan,
 Boesso Java,

Isop,
 Ninna, is niet gecompareert omdat hij niet bij der hand was,
 Kaddy Nienna, debiteur van de Compagnie, neve van Mapulle}
 Numa Lebe,}
 Koepan Boesson,}
 Baauw Hadye,}
 Boesson, soon van Abdul Rahman,} niet gecompareert door ziekte

De volgende quamen den 15-den october 1669 van Mandhaar:

Adam Quitchil,
 Tambie,
 Bodal,
 Paassar,
 Anding, dese is niet gecompareert, omdat hij was niet bij der handt.

Mapulle ongerekent, dan oock Godia Dervies, meen ick dat al de andere van geringe vermogen bennen. 't Meerendeel zijn luyden die veel op tochten gaan. Immers zij houden haar seer arm, en clagen mede alles verlooren te hebben, besonder in 't verbranden en 't verwoesten van Samboupo. Is 't waar gelijk het schijnt, en dat oock niet seer ongelooffelijck can weesen, zij hebben niet meer als haaren welverdienden loon, en genieten noch groot faveur onder de Compagnie jegenwoordigh te mogen schuylen.

Maleyers, soo die in 't geselschap van de Coning van Sopings Maleytse vrouw, ten dage van Samboupons veroveringe in den tempel zijn gevonden, als andere naar de vrede overgecomen, wesende noch al te maale hier en daar in de Bougijse negerij verstrooyt en veel op een voyage naa de Javaanse cust om te retourneren:

Intchie Abdul is de eenichste welcke als zijnde een debiteur van de Compagnie, hoewel op de lijst van de reële effecten overgeslagen, met den aanvang van de laaste oorlog aan onse zijde verbleven is, doch lange, soo in 't Casteel als op 't Hoff van Zeelant in arrest gehouden over groote inditie van schadelijcke correspondentie met Radja Lella, naderhandt cort voor de veroveringe van Samboupo, om tot schrijver en / tolck te gebruycken, weder gelargeert, hebbende ons 't sedert veel dienst gedaen, en is met mij naar Batavia in der selver voege vertrocken, doch zijn vrouwe in de negrij Vlaerdingen metterwoon gebleven, die U.E. met de waarde van 5 rxrs. ter maand voor haar onderhoud vermogen te alimenteren, dat hem gecort staat te worden aen de gagie die men hem voor sijn dienst maendelijcx comt toe te leggen. Sijnen debit procedeert uyt de gedaen betalinge van de Coningen van Maccassar, in faveur van dewelcke wij met gemeen goetvinden 't sijnen laste 700 rxrs hebben geaccepteert, dewelcke oock alsnoch belooft te betalen uyt eenige effecten hem op Passir competerende, daar men getuyght, dat hij bij de coning groot credit heeft. En was de apparentie dat hij bij continuatie van de eerste vrede dese schult lange soude voldaan gehadt hebben. Cronron is mede zijnen debiteur ten bedrage van 1270 rxrs, ontstaande uyt 1000 rxrs die hij hem om te vervoeren naar Bantam geschoncken had en naderhandt wedergenomen; 150 rxrs voor de goederen naar hem genomen, omdat hij aen onse zijde verbleeff, 't gund naar 's lands wijse ongefundeert was, naardien hij niet was overgeloopen, maar alleen bij ons gebleven, omdat hij was een schuldenaer, gelijk oock Abdul ons niet geschroomt heeft ronduyt te verclaren, dat hij sonder de voorsz. schult, onse zijde niet en soude gehouden hebben, doch mede om geen andere reeden, als omdat alle zijn vrunden bij de vijand waren; 120 rxrs die Abduls jonck waarmede hij Cronron weghbragt, meer waerdigh was, als een ander van Cronron door Abdul vercocht 360 lb., doch Cronron weet hem van 't een en 't ander niet te wil. Evenwel de 700 rxrs voortcomende uyt beleeninge van Tello om te betalen 1000 rxrs voorsz., soo soude hij daarover voor onpartijdige te regt moete comen, des noots zijnde, dat is namentlijk voor ons en voor den Coninck van Maccassar, alsoo Intche Abdul nu is onderdaen van de Compagnie. Zijn credit op Passir bestaat in 1200 ra.@ die den coninck zelve, over den coop van 3 metale 2 ponders (Patanijs maaxsel) aen hem schuldig is, soodat de Compagnie, al comt er van Cronron niet, niet schijnt te zullen verliesen. Hij selfs is ingeboore van Maccassar, hoewel 52 jaar out; zijn vader was een Manicaber uyt Sommatra, ende de moeder een Bougijs.

Intchie Amad van Maccassar, de vader van een Johorees.

Deyen Malaba, soone van den Coninck van Soping, swager van de voorsz., hebbende elck een suster, zijnde dochters kinderen van de Maleyer Dato Touan, onder 't laaste oorlogh gestorven, van

de welcken Radja Soping oock een dochter ten wijve had, daar voorsz. Deyen Malaba bij gewonnen is. /

Intchie Abdul, halve broeder van de voorsz. Amad, en mede geboortigh van Maccassar.

Intchie Tenga, ingebooren van Maccassar; zijn vader Intchie Mamoed die doot is mede, maar de grootvader Intche Sambas waar van Priaman, die onder dit oorlogh gestorven is, out zijnde 150 jaar, waaromme ick dit dusverre notere. Tenga is getrouwt met de Maleytse dochter van Radja Sopingh, dat niet soude sijn toegestaan, soo niet de vader van Tenga, Intche Mamoet, was volle broeder geweest van Dato Touan, zijnde niettemin onder de verdruckinge van Soping noch genoeghsaem tegen zijn advijs soo geschiet.

De bovenste Intchie Amad heeft sig 't oorlogh weynich aengetrocken, maar de andere drij bennen strenge Maccassars gesint geweest.

Toan, meer affkomstigh van Mooren, doch geboortigh van Japara, mede swager van Radja Soping, hebbende de suster van zijn Maleytse vrouw, doch dese een Santary, heeft mede zigh de zaken van 't oorlogh niet veel aengetrocken.

Dato Gommo, ingeboore van Maccassar; zijn vader was een Moorse Pattan, Annachoda van Radja Soping, zijnde van de quaatste slag niet, maar zijn broeder Intche Saady, getrouwt met een dochters dochter van Intche Assan, een bitter voorvechter.

Intchie Lawadin, is mede een Manicaba van Sumatra, doch van lange inwooninge, heeft een Bougijse vrouw gehad, en aen Zijn Hoochheyt van Palacca in zijn voorheene gebreckelijke staat groote weldaden gedaen, dies hij hem oock seer extimeert en bemint. Denselven dede devvoiren voor 't laaste oorlogh ontrent Radja Lella, en andere, want hij was oock een van de considerabelste om de Maleyers buyten keure van zijde te houden, off wel om haar onder de Compagnie te doen begeven, wanneer naar alle apparentie 't oorlogh waare vermijdet geworden. Dan 't was tevergeeffs, en heeft sig oock, volgens alle getuygenis, voort daarmet, staande het oorlogh, soo weynich gemoeyt als geschieden conde.

Intchie Sassar, een soone van Intchie Alawadyn voorsz. Welcke bovengenoemde meest alle de voorneemste sijn, die hier ons bennen be-eedigt, zijnde deselve alle, except Intchie Lawadyn, naar de Javaanse cust om rijs, soo meest alle de naarvolgende van cleen off geen vermogen, varende voor bootsgesel:

Intchie Goemarang, van Sumatra Manecabo,

Intchie Garang, van Priaman,

Intchie Lengang, neve en uyt den negerie van Lawadyn, /

Intchie Leela, Manicabo,

Intchie Tello, ingebooren van Maccassar, de vader oock, maar de grootvader een Manecabo, Yeman Renda genaamt,

Intchie Bylang, van Priaman,

Intchie Bongsoe, van Priaman,

Intchie Djamel, ingeboore van Maccassar, de vader Manecabo,

Intchie Caring, van Johor,

Intchie Magad, van Priaman,

Intchie Zedy, broeder van Dato Gommo; is oock een groot Marinje onder de Maleyers geweest, woont present bij de vrouw van Intchie Abdul; hij heeft eenigen tijt in arrest geseten, maar is door voorspraeck en goede belofte gelargeert,

Sy Maleye, ingebooren van Maccassar,

Intchie Syang, van Carmatta, digt bij Succadana,

Intchie Panay, van Soemba,

Intchie Paessa, van Johoor,

Lolo-alla, van Labacca, Maccassar,

Intchie Galy, broeder van Dato Gommo, en Intchie Zidy,

Intchie Abdul, van Priaman,

Intchie Abdul Tjenkong, ingebooren van Maccassar, van Bantamse Javanen,

Intchie Casseng, van Johor,

Intchie Syaslang, van Johor,

Intchie Rana van Bornea,

Sysandang van Bornea,

Intchie Caya, Manicabo,
 Intchie Palawang, als vooren,
 Intchie Aman, als vooren.

Het was wel voorgenomen, jaa oock al geseget en daertoe ordre gegeven, dat ijgelyck, die albereyt haare huysen in de negerye Vlaardingen hadden, deselve opbreken, en in een geschichte ordre overbrengen en setten zouden ter plaatse daartoe aen te wijsen in het destrict, zooals de negerij staat te werden begrepen, maar geconsidereert noch selve geen parmanente resolutie is genomen over 't Casteel Rotterdam en dat de luyden noch seer in 't ongereede, d'een hier, en d'ander daar, waren, hebbende ijgelyck zijn volck, d'een hier, d'ander daertoe van noode om naar de cost om te sien, soo is dat gestaackt, te meer dewijle de admissie, tot alle voorsz. inwooninge is provisioneel, waerinne hun Edele mitsdien noch soo veel veranderinge connen doen, als haar sal welgevallen. Maar de tijt gecomen wesende / van dat de negerijen in behoerlijke ordre gebragt bennen, sullen mijnes dunckens de natiën elck onder een apart hoofd dienen gestelt, en waertoe dan de bequaemste, en aensienelickste uyt ijder soort dient geprefereert, wiens pligt hoort te zijn maandelijcx een partinente rolle te exhiberen van alle huysgesinnen ende hoe sterck ijgelyck van zoonen en dochters, slaven en slavinnen is, om altoos bewust te zijn van de staat der inhabitanten, in wiens reguard men te considereren heeft off zijluyden bij vreedige tijden haar schietgeweeren in haare wooningen selve mogen bewaren, dan off men se sal bergen op een bequame plaatse in 't Casteel. De Maleyers waren altermael gewoonlijck wel gemonteert. De prauwen aen de wal zijnde, niet alleen van die maar oock van alle andere buyten natiën die ter negotie comen, acht ick dat men de geweiren behoort in te trecken, totdat se weder op reys gaan.

Hun Edele sullen oock gewislijck in deliberatie nemen ende een positive ordre stellen, off men sal toelaten, datter eenige grove off handschietgeweeren door de aancomende negotianten werden ingebracht om te vercoopen, en off men de soodanige mach toelaten te vercoopen, jaa selfs off de bondgenooten eenige van buyten sullen mogen inbrengen tot eygen gebruyck, dat ick een point acht te wesen van sonderlinge consideratie, connende de Compagnie, indien de bondgenooten yetswes vereysshchen, daarinne selff, soo 't goet geoordeelt wert, accomodatie naar haer welgevallen doen, soo mede van pulver en al wat daertoe dient, waerin niemandt particulier behoort te handelen.

In die deliberatie sal dan mede influeren, maar alle apparentie, off de Compagnie sal goetvinden haer geweeren aen de bondgenooten onder 't oorlogh uytgedeelt, weder in te trecken, dan wel deselve te laten behouden. Soo se se behouden, meen ick dat men behoort Sorge te dragen, dat sij ze wel gaade slaen, en oock wel waernemen, daar wij bevonden hebben dat de Maccassaren seer curieux op zijn. Radja Palacca ist oock, voor soo veel aangaet hetgeene hij voor zijn eyge gebruyck hout.

Ter materie van [de] Maleyers moet ick hier noch aenhegten een benaminge van de booste creaturen, en meeste devotarissen van Cronron, onder die naatie van T voorneemste gezagh en vermogen, voor sooveel ick [se] ken en weete, opdat U.E. daarvan insgelijcx bewust mogen zijn, namentlijck:

Radja Lella, opperhoofd van de geheele natie, gestorven 't zijner aancomste tot Lombo op de revier, sorterende onder Bellampa in Mandhaar, /

Intchie Sjouca, neve van Intchie Abdul, onthout sig op Laudpoeloe op 't oosteynde van Borneo, en veele andere geringer soorte,

Intchie Bantam, hoor ick in de negerij Pamoucan geretireert te zijn, hoorende onder Banjermassin maar dicht bij Passier,

Intchie Assam, op Japara, maer dees is al blind en dooff van ouderdom,

Intchie Zaayd, hiervooren gemelt, is bij hem,

Intchie Jabar, Johorees, is op Bantam, heeft ten wijve een verlate Maleytse vrouw van den Koning van Soping,

Intchie Amar, ingebooren van Maccassar bij een Manicabese vader; dese soude sig noch onthouden tot Mayenne in Mandhaar, is een volle neve van Callamattas Maleytse vrouw,

Intchie Moeda, Manicabo, uyt deselve negerij daar Radja Lella vandaan is, soude oock op Mayenne wesen,

Intchie Ackar Lela Die Radja, van Manicabo, sijnde ons onbewust waer hij sig onthout,

Intchie Barou, ingeboren van Maccassar, van een Moorse vader; dese was noch in Goa, als 't vrede wiert, maer vertrock sig niet lang daerna naer Mandhaar,

Intchie Inde, halve broeder van Intchie Abdul, dienende Radja Goa als vooren.

Dese gasten, hadden se naar vermaninge willen luysteren wij hebben se haer genoeg gedaen, en sijn vriendelijck genoeg tot Compagnies vriendschap genodicht, maar al tevergeeffs, en van geen operatie, schoon gelijk gesegt, Intchie Lawadyn daar mede in arbeyde. Dan haer petulantie is hun ten schade bedege, want zijluyden, naar men hoort, in hare vlugt niet anders hebben medegevoert als clenodiën die zij hadden, en in gout ofte zilver bestinden, mogende seker dese quanten wel genoteert blijven, en mede eenen Godia Baroe, Moors coopman, met zijne twee soonen, die hem mede op Laudpoeloe onthout, zijnde anders op Maccassar een voorneem coopman geweest. Bij onse eerste missive aan de Hooge Regeringe naar de vrede van Bonaye onder dato medio december 1667, staat geadviseert dat wij seer vigileerden, om deselve onder ons te trecken, en dat de voorneemste onder hun van meeninge waren, ons te comen aboucheren, maar het is bij haar noyt soo gemeent / geweest. Selff in persoon heb ick in de Engelse logie met Radja Lella tot twee à drie, jaa meermalen toe occasie gesogt en gevonden te spreeken, en onder dies allenthalven aenleydinge gegeven, oock te dien eynde opgehaalt de cours der negotie, en hoe se nu voort weder bequamelijcx soude werden gerestablieert etc. Telckens woude hij in 't Casteel mij comen vinden, dan daer viel niet van.

Ter selver tijt, en in die eyge brieff, aan de materie der Maleyers vastgecnoopt, is doen oock aan hun Edele verthoont een provisioneel discours over de negotie, met imaginatie dat daaruyt al vrij propere voordeelen souden procederen, niet sonder apparentie dat de ongelden van een ordonnaire bezettinge ruymtjes stonden werden te boven gecomen, nevens belofte, dat men op 't eene en 't andere naeder examinatie en informatie soude trachten te nemen, om dan met fundament hun Edele de Hooge Regeringe daarvan naeder te berichten. Maar 't zedert den oorlogh wesende weder ingevallen, en isser niet veel te negotieren gevallen, zijnde wijder die zaake met de soo veel meerder destructie van de Maccassarse mogentheyte en het verjagen van dien trouloosen Maleytsen hoop, van een ander opzigt gewerden, evenwel niet sonder deselve aparentie van nochal te gauderen sooveel proffijten, als andersints. Doch gelijk wij onder 't oorlogh niet hebben connen preuve van negotie nemen, alsoo en kan ick oock vooralsnoch daarvan uyt geen eygen ondervindinge spreeken. Niettemin sal ick vooreerst in desen gaan aenwijzen, op welcken trant den handel hier geloopt heeft, ende waerin deselve ten principale heeft bestaen, wesende alle retouren die men hiervandaan trock ende afvoerde altemaalen deriveerende van buyten, alsoo Celebes van sich selven daartoe niet ter weerelt contribueerde. Ingevolge bestint oock den sleet der coopmanschappen die men hier van buyten aanbracht niet in 't geheel binneslandts selve, maar inselijcx mede weder naar elders.

Op Thimor is jaarlijcx groote vaart geweest die sig meteen extendeerde naar de custe van Mangraay, naar Larentoucque daaraen vast, voort oock op Solor, Tenimber, Alor etc.

Voor Mangraay bracht men:
 Chineese looyangh, cleene Chinese gongen,
 Groote eliphants tanden,
 Bilioens parrangs,
 Roo caricanis, niet heel veel,
 Zaleyse cleeden, Tamboxse swaarden. /

'T retour daervandaen bestont ten principalen in :
 Cassj lingua, bij negotianten Caayo Manis genoemt,
 Wat wax, niet heel veel,
 Eenige slaven, en voort niet veel besonders meer.

Voor Thimor, almede 't selve hierboven gemelt, except cleeden van Zaleyse, maer daertegen weder:
 Dragams,
 Touria gadia,
 Roo betthillies,
 Touria chinde, slegte Chinese Armosijnties,
 Gallang off goude armringen.
 In retour ten principale:
 Wax,
 Zandelhout,

Slaven, oock amber bij occasie.

Voor Tenimber en Alor, meest doorgaens als vooren, en oock:
Zaleyerse cleeden, doch in plaats van groote, cleene elephants tanden.
In retour wederomme:
Amber,
Wax,
Schiltpatshoorn,
Oock slaven.

Biema, daar en is uyt Maccassar geen emparte negotie gedreven, zijnde bij bezendinge darwaerts het ordonnaire cargasoen, eenich Chinees lijwaat, sarampoeris, cassa ende Maccassarse maasen, daer se gemeenelijck weder voor in retour brachten:
Bimaase cleeden in soorten,
Paarden, buffels, geniters, sappanhout,
werdende onder den titul van Biema begrepen den geheelen handel op 't eylandt Cumbava.

Bouton, derwaerts hebben zij ordonnaire, namentlijck de Maleyers gebracht:
Guinees lijwaat,
Sarampoeris,
Middelbare cassas,
Dongry, /
Cassa Meera, off roode bethilles,
Roode caricam,
Roode chiarony, brengende geene andere retouren daarvandaen terug als alleen slaven en slavinnen.

Tambucquo op Bangaay op de oostcuste van Celebes, daarhenen voerden de equipanten al meest de voorsz. sorteringen van cleeden, en oock bruine, blaauwe betthilles, brengende terug in retour:
Tambuxse swaarden, schiltpatshoorn,
ende oock wat wax.

Ceram, daarhenen voeren se oock al, dog de meeste waren Bandaneese, met al meest een soorte van cargasoen, brengende in retour anders niet als Massooy.

Mingdanao, darwaerts brengen de Maleyers jaarlijcx van Maccassar niet minder als 2 à 3 en somtijds wel vier vaerthuygen, met cargasoenen van 8 à 10 duysent maasen in ijder praauw, al meest bestaende in deselve soorte cleeden, als die boven in de Boutonse memorie genoemt staan, oock swarte breede en smalle basta, blaauwe sarampoeris en betthilles, te equiperen, in retour terugbrengende:
Cassi lingua,
wax in meenichte,
Slaven,
Oock gout van leegen alooy, peerlen,
Taback,
Schiltpadshoorn.

Niet verre van Sambuangen op Mingdanao, vint men oock 't eyland Tavi-Tavi, en 't eyland Seboto, digt bij 't eyland Solot. Hierheenen geschiet almede besendinge van niet veel minder emportantie als naar Mingdanao, gelijk oock de Engelse deselve negotie naar dien oirt seer hebben aengehouden, ende ge-amplecteert, comende in retour al mede terugge:
Peerlen in soorte, en van al reedelijcke groote,
Cassi lingua, 't gunt van Samboangen affhaalen, gelijk oock de peerlen die men op Mingdanao krijgt van Solot afcomen,
Wax, dat se mede van buyten krijgen,
Schiltpadshoorn in goede quantiteyt,
Caurijs, oock gout en Spaanse realen,
Slaaven oock, welcke 3 laaste soorten / meest van de negerij Maguidara, leggende op de noordcuste van Borneo, maar sorterende onder Solot, ingebragt werden, want dese inwoonderen behelpen hun meest met vrijbuyterijen, soowel op de standen van Manilla als op de westcust van

Celebes, zijnde bijnaar een slag van volck als de Badjos, die haar veel erhouden in haare vaartuygen op het water en allerwegen de eylanden doorsnuffelen, welken volgende soo goede quantiteyt schiltpadshoorn van ginder getrocken werd. 't Eyland Solot heeft oock elephanten, en jatyhout, maer dit valt niet soo hart als het Javaanse.

Op Maccao hebben alleen de inwoondende Portugeesen tot Maccassar haare negotie gedreven, coopende soodanige soorte cleeden van de Compagnie, de Engelse ofte andere als haar van nooden waaren ofte aenstinden, doch 't meeste capitael dat zijluyden gewoon waren jaerlijcx mede te nemen bestind [in:]

Sandelhout,

Sappanhouout van Biema off Chiam,

Wax,

Eliphants-Tanden, hoe grooter hoe beter,

Peper van Borneo, oock wel, bij overig capitael dat naar welgevallen, off bij gebreck van scheepsruymte niet conden employeren, Spaans gelt.

De retouren bestinden in veelerhande Chineseese waren, als:

Zijde, gouddraat, zijde stoffen,

Gemaackt en ongemaackt gout,

Coper, spiljauter, gongen, looyang,

Radix china, copere beckens ende bandesen,

Porceleyen, fijne en grove etc.

Bevoorens plegen se oock quantiteyt musquette te coop te brengen, maer dit is al affgeschafft onder de regeringe van Patengaloea, omdat Maccassar doe genoeghsaem versorgt zijnde, zij niet geerne sagen, dat oock de Bougijsen daarvan versien werden.

Manilha, derwaerts is alleen bij tijden van Patengaloea onder den Portugees Joan Gomes uyt Maccassar besendinge gedaen, en naar desens verblijff in Manilha onder Lole Chiabba Maccassar, want daer was interdickt dat geene Maleyers off Javaanen daer comen mochten, ende geene andere als Maccassaren. Doch naar Pentengaloeas doot is het toegelaten datter van Maccassar Maleyers off haar dienaren mede gingen, onder den naam van Maccassaren te wesen, zedert wanneer oock de capitalen darwaerts affgesteken, grooter zijn geweest, maer oock weder / de prijnen cleender, die se ginder voor de goederen bedongen. De equipagie is al doorgaens doe gehouden op twee joncken en hoewel eene daarvan van Mapulle aengingh, bleeff het al evenwel op de name van den Coningh off de grooten van Maccassar. Men begroot dat deselve tesamen niet veel min als 100 duysent rxrs. capitael naar Manilha affvoerden, al meest in gesorteerde doecken. De coningen zelve equipeerde mede met een jonck, maer haer affgaende capitael was selden boven 3 à 4000 maas, in Madureese, Biemase, en Zaleyerse witte cleeden, en oock van de Oedjonpandanse schilderijen en verwerijen met wat veruw op voorsz. doeck, die genoemt wierden Sarassa Djonpandan. Voorts bestind haer winst in hooge vragt, die de Maleyers betaalden voor het inscheepen harer cargasoenen, sulcx was aan de voorsz. joncken heel de stad van Maccassar geinteresseert, d'een min, d'ander meer, want de winsten waaren smakelijck, connende noch tot het laaste 50 à 60 pr. cto.@ overschieten, somtijts oock meer. Maar onder de tijden van Patengaloea en Crain Xuly behaalden se van 700 rxrs 1800 à 2000 ra. hebbende opgenoende Mapulle tot vervolg van die negotie mij opgegeven om tegen anno 1668 van Batavia te vorderen:

500 packen Guinees lijwaet, van de slechte soorte,

20 packen w[itte] sarempoeris,

20 packen bl[auwe] sarempoeris,

20 packen br[eeft] swarte bastas,

20 packen sw[arte] cannakijns,

20 packen br[eeft] chits,

20 packen sm[al] chits,

40 packen pothas van Bengala, van 16 asta lang,

30 packen Chormandelse negros cleeden, als vooren,

30 packen Bimele patause dito, ad idem,

20 packen madaphons, halff root half blaauw, idem,

20 packen geruyte chelas, als vooren, idem,

20 packen blaauwe boelans off brandans, idem,

10 packen potapoelise Alegia, op roode gront, witte strepen ----, dito,

20 packen taffachelas, 3 draad, lang als vooren, altemael digt van geweeff,
 5 duysent gemeene dasjes,
 100 picol chormandels, 100 picol Hollands ijsers,
 10 cassen roosewater,
 10 lasten terwe,
 5 leggers Spaanse wijn,
 30 à 40 catty goude en silvere valse cant, Spaanse mode. /

Den welcken eysch voor een groot gedeelte door hun Edele met de jachten Hoogelande en Schelvis wierde voldaan. Maer met de revolutie hebben wij deselve ten meerendeel moeten terugh laten gaen. Dogh had Mapulle, volgens onsen goeden raedt, zig aen des Compagnies zijde blijven verhouden, soude non opstant het oorlogh al echter die reyse wel hebben connen voortgaen, alsoo denselven twee jaar tevooren oock licentie van den Spaansen gouverneur had vercregen, van op zijn eygen naam te mogen besendinge doen, behalven dat hij oock zijne vordere negotiatie had connen bevorderen, 't gunt hem nu wel bitter is opgebroken.

Het Manilhas retour bestaat in :
 Spaanse reaalen,
 Gemaect en ongemaekt gout,
 Somtijts groff porceleyn,
 Ende Japans staaffkoper,
 Taback

Loeboe is onderhoortig aen de Manilha. Hierheen gaan de Maleyers oock jaerlijcx, doch niet sonder pascedulle van den Coninck van Maccassar, als mede staande onder Spaanse ministers. Twee à 3 gemeene joncjens, met 20 à 25 à 30 duysent rxrs capitaal, is de gewoone besendinge, almede het bestaande in sulcken soorte als voor de Manilhas uytgetekent, maer wat meer met swarte doecken vermengt, en weder geen off weynich ijsers, dat in Manilha doorgaens seer en meer als yets anders gewilt is. 't Retour bestaat mede in Spaans gelt, gout etc., maar oock daerenboven in:

Schilpatshoorn, zijde van de beste soorte dat men van ergens becomt,
 Poeyer zuycker, die daer tot civile prijs gecocht wert.

Chiam wert mede bevaren en behandelt, doch voor de comste en naar 't vertreck van des Nababs gemachtigde niet soo familjaar als doe. Oock en beschiet die negotie niet veel, werdende van hier niets van sonderling belang derwaerts gevoert, als alleen

Sandelhout, voorts:

Ruwen swavel ende caurijs,
 niet om de winsten die daarop te haalen weeten, maer principael om de cleeden, die somwijlen daar, uyt den Tanassarijsen toevoert tot civile prijs weten te becomen, item:

Indigo en
 Eliphantstanden, bij wijlen oock
 Japans cooper, maar dat geeft weynich,
 Thin insgelijcx. /

Cambodia geeft beter negotie voor Maccassar en daerom werden jaarlijcx darwart gesonden doorgaens 2 à 3 prauwen, van Maccassar afvoerende voornementlijck:

Middelbare ijdele cassa,
 Roode bethilles, ruwe bethilles,
 Witte en roode Chavonys, item
 Roode parcallen, voorts oock alderhande slaghe van andere doecken, maer de 5 voorsz. soorten zijn de courantste,
 Sandelhout, doch niet veel,
 Root cattoene garen courant; van ginder retourneren se weder met :
 Geele ruwe zijde,
 Benjoyn,
 Eliphantstanden,
 Jappans cooper,
 Jappanse copere keteltjens,
 Ambalo, ofte gommelack,
 Groove porceleyn, en andere snuysterijen.

Onlangs had voor den oorlogh Mapulle oock besendinge naar Cotchijn- China ondernomen, maer 't en verging niet wel, zijnde te vooren nooyt off immermeer in lange derwaerts niet ge-equippeert.

Nu blijkt bij het 9-de articul des Bonaaysen contracts, dat naar alle voorsz. quartieren geene besendinge uyt Maccassar derwaerts mach werden gedaen, en dat haare voort is gelimiteert, mogende bezuyden Zaley, noch oock beoosten, ofte benoorden Borneo naar Mingdanao, ofte de eylanden daar ontrent, in spetie niet op Biema, Zolor en Thimor, waardoor in gevolge den Coninck van Tello comt te vervallen van zijn jurisdictie over Ady, en Manitoeto, op de zuyde-oost custe van Thimor, item 't eyland Alor, daar niet verre van affgelegen, bij zijn vader nu 30 jaaren geleden geconquesteert, zijnde in persoon derwaerts geweest, en op de thuysreyse overleden, deselve gestelt en gelaten hebbende onder jaarlijxse schattinge, die darhalven successive jaerlijcx is opgehaelt gewerden, bedragende van 3 plaatsen tesamen 10 slaven, 4 à 5 bhaar sandelhout, en 4 à 5 bhaar wax. Voorts mosten alle de handelaers stil staan soo lang Sijn Hoochheyts negotiatie niet voltrocken was, en dewelcke negotianten niet en vermochten te admitteren sonder pascedullen van Sijn voorsz. Hoochhey, in welck voorrecht men soude connen dencken, en niet sonder fundament, dat de Compagnie nu was gesuccedeert. / Voorts bleeff haer vrij, om te mogen bevaaren Baly, d'Javaanse cust, Batavia op Jaccatra, Bantam, Palembang, Jamby, Johor, Atché, Malacca ende Borneo, mitsgaders oock Patany. Patani derwaerts gaet seer selden yemand als die der selve wesen wilt. Dan nemen se wat witte, en roode bethilles mede, en anders weynich off niet, want dese connen uyt Chiam haar gerieff te gemakelijck becomen, oock van Johor. Van daer brengen se terugh Patanise cleeden, en niet sonders anders.

Baly, in voorgaende tijden, besochten se oock wel, maar nu in lange niet, want de Baleyers en geven haar geen acces. Anders haalden zij daarvandaen veel cattoengaaren, dat groff is, oock andere diversche daar geweve cleeden van verscheyde couleur.

d'Javaanse cust besoecken se jaarlijcx, brengende off cleeden daer gewilt, gelijk gobars, committers, tapesarassa, roode moeris, en sarampoeris etc., wax off bij gebreck van dit contant gelt, en loeboos ijser.

Naar Batavia is besendinge grooter, overbrengende:

Sandelhout, wax

Slaven,

Schiltpatshoorn, ende alle andere soorte van coopmanschappen, welcke op de Maccassarze bazaar uyt allen oirten placht te werden aengebracht, retournerende soodanige cleeden, als waerin zij bij keure de meeste zindelijckheit hebben, en oock verscheyde andere mindere en fijndere waaren, daar zijluyden haer meeste winste op weten te doen, want in de Maccassarse hoogmoet en conden geen doecken ofte costelijcke stoffen te costelijck wesen, als se maar met haare sindelijckheit overeen quamen, ende dan is geenig dinck te dier.

Op Bantham hebben se geen heele familiaare vaart uyt Maccassar gemaect, anders is daar haer in- en uytvoeren even als in Batavia.

Palembang bevaren se zelden directelijck, maer meest over Batavia medevoerende tot cargasoen slaven en slavinnen, met wat sandelhout. Het peperretour vercoopen se weder aen de Compagnie op Batavia, en keeren soo met cleeden naar huys.

Jamby, daer plegen se jaarlijcx precijs oock te vaaren, met geen ander cargasoen als naar Palembang, brengende van daar in retour, soodanige doecken van Compagnies ofte Engelse / sorteringe, als haar best bevallen, en bij gebreck van die: geut. Dat sij connen al meest haar gerieff van cleeden wel becomen, daar se tot Maccassar seer goede winsten op doen, en als selden minder als 30 per cto@ en somtijts op sommige meer, oock wel ruym 50 per Cto.@ opsteken, alsoo den vercoop op Jamby seer civiel geschiet.

Johor, daar gaet de negotie op deselve trant. Hier brachten se meer sandelhout als op Jamby, oock rijs en mede cleeden in retour. Onder dit laaste oorlogh zijnder 3 vaertuygen heen gesonden, waervan maar een getourneert is (de andere 2 gebleven off verongeluckt zijnde) toebehoorende

Lomo Tombo, tweede vrouwe van den Coninck van Maccassar, aenbrengende eenige cleeden, daar se groote winsten op deden, jaa meer dan een groot cent.

Malacca, daarheenen waren sij al meest gewoon te brengen al soodanige retouren als naar Batavia, terugbrengende soodanige soorte cleeden, als hun best bevielen, en zijlyden, 't zij bij de Compagnie ofte bij particuliere best condon naar haaren zin becomen. Doch hierheenen zijn de besendingen niet jaarlijcx, maar nu en dan, om de 2 à 3 jaaren geschiet, als tenzij in passant in hunnen tocht op:

Atche, want zedert nu 7 à 8 off meer jaaren vinde ick mij bewust, dat se al meest jaarlijcx 2 à 3 vaartuygen hebben ge-equipeert naar Atche, met geen ander cargasoen als:

Zandelhout,

Chinees gouddraat,

Porceleynen en goory schootels, als

Andere Chineese waaren,

Cassi lingua, genijters,

Slaven, schiltpadshoorn,

Agurhout als 't er in voorraet was, en bij gebreck van dusdanige waaren, oock wel

Ongemunt gout.

De capitalen, ordonnaire ter monture van 5 à 6000 rxrs. op elck vaartuygh, oock wel meer, naardat het vaartuygh groot off suffisant is, in retour niet anders medebrengende als gesorteerde doecken, dewelcke door de Moorse coopliden daer werden aengevoert, en wat Barosse benjoyn tot de Maccassarse reuckwercken, die se daertoe liever als de Combodiase gebruycken, omdat se niet en is van soo cragtige reuck als de laaste. /

Op 't eyland Borneo bevaren zij verscheyde plaatsen als zijnde dat een seer groot landt, en niet verre van Maccassar, connende van 't Casteel Rotterdam tot op 't landt Poelo, de oosthoek van Borneo, in 1 1/2 à 2 etmalen bevaren werden. Sulcx varen daer op die negerye de Maccassarse cramertjes doorgaens om dammer, rottang, etc., jaa selve om te visschen, voorts de negotianten off coopliden.

Op Banjer Massin aldermeest, en somtijts wel met 6, 8 en noch meer vaartuygen, voornementlijk wanneer door de Maccaose vaert in de peper groote trek waar.

Hiernaartoe brachten se gewoonlijk:

Veel slaven en slavinnen, bequaem tot den arbeyt in de peperthuynen, Van Zaleyse cleeden 2 soorten genaemt:

Marbyssang en

Gabar - bij gebreck van dit sulcke andere doecken als zij aan de Javaanse coopliden, continueel op Banjar aff- en aenvaarende, dencken te connen verhandelten, gelijk als: roode sarampoeris en betthilles,

Roode parcallen

Roode carincam, swarte bastas en candakijn, Guinees lijwaet, sarampoeris, en diergelijcke ordonnaire soorte,

Porceleyen, en andere groove Chinese waaren.

't Retour als gesegt is peper, bij gebreck van peper:

gout, oock bezoar steen.

Succadana bevaren se mede jaerlijcx met 2 à 3 praauwen, exepto slaven en Saleyse cleeden, dat heen voerende als boven gemelt staan.

't Ordonnair retour is gout, Crimaatse bijtjens en parrings _want het eylandt Carimatta, daer dit goet gemaackt wert, sorteert onder Succadana_ somtijts agur-hout, 't gunt daar altemets door die van Carimatta gebragt wert uyt het eylandt Belinton, dicht aen voorsz. Carimatta gelegen, ende sorterende onder Palembang;

oock wel diamanten, soo de coopliden die derwaerts gaen, haar den den inkoop verstaen. Het voorsz. Belinton geeft oock parrings en bijtjens uyt, van d'eerste soorte meer en van de laaste zoort minder als Carmatta. /

d'Negrie Borneo: hierheene is de vaart noch soo groot niet als op Succadana, gaende derwaerts om de 2 à 3 jaar 1 en oock wel 2 vaartuygen, met een bedrage van 4 à 6 duysent maas, altoos niet veel meer, al bestaende in de ordonnaire soorte van doecken en een groove Chinese

plunderagie. Maer de gewilste cleeden zijn daar roode bethilles en chavonis. Hiervandaen comt in retour:

Slaven en slavinnen,
Wax, oock schiltpadshoorn,
Oock wel camphur, als 't voorsz. gebreeckt,
Besoar steen.

Passir en Koete, twee koningdôômen mede gelegen op 't oosteynde van Borneo, in 't noordwesten van Maccassar, dat is te verstaen van de rheede des Casteels Rotterdam, 't eerste op de distantie van ontrent 70 mijlen, en 't ander op ongeveer 10 mijlen verder. Dese beyde plaatsen hebben geene negotianten op Maccassar mogen bevaren, alsoo de coningen hilden uytgesondert voor haerselven. Niet dat zij over die landen hadden eenige jurisdictie, ten alderminsten niet, maer alleen een oude onderlinge vriendschap, die se echter wel gepoogt hebben bij diverse wegen verder uyt te breyden, en in eenige heerschappije te veranderen, maer sonder operatie, zijnde den aenvangh van de aliantie tot dien eynde aengelegt geweest een huwelijck tusschen den oom van de presente Coninck van Passir, ende de suster van de jongst gestorven ouden Crain Catappa, waardoor den selven wel eenige maalen is op Maccassar gecomen, maar daer sijnde gebleven bij zijn compatibel respect en waerdigheyt zonder zig in eeniger voegen te vernederen, ende sulcx oock altoos ontfangende van de Maccassarse Coningen reciproce eere en civilityt, soowel in 't gebruyck van de draagstoel als quitachiol, want onder 't gebiet van Maccassar niemant bevoegt was tot die beyde, als alleen degeene welke door de coningen daermet werden gehonoreert. Een dochter procedeerde uyt voorsz. vermenginge, dewelcke naar de doot van vader en moeder tot coninginnen-regente succedeerde. Dese troude de nabuurige Koninck van Koete, dan separeerde weder van elkanderen, sonder kinderen, en troude doe met een Koetees prince, uyt konincklijcken huuse, daer mede geen kinderen van gecomen bennen. Maer zij is staande dat huwelijck gestorven, in haare plaatse verkoosen wesende den zoone van welgemelde prince, die hij gewonnen hadde in zijn voorig huwelijck, bij de suster van de opgenoemde koninck, ofte de vader van de voorsz. zijn laaste vrouw, / zoodat het Maccassars bloet tot Passir weder is uytgestorven. In de eerste ballingschap van Cronron had denselven, gelijk te dier materie gesegt, van Bantham daar heen sijn retractive genomen, als wanneer de koninck, gemelde dochter van Crain Catappes suster, zijnde sonder kinderen, sijn dochterken adopteerde, onder belofte dat het haar in de regeringe soude opvolgen, dat naar haer doot geen stand greep, hebbende de Passereesen daartoe geensints willen verstaen, en mitsdien gekoosen haar mans zoone, en meteen haer volle neve, bovengenoemt. Nu heeft Radja Palacca's vrouwe, suster van Linques, moeder van Cronrons dochter, al gesproken om deselve te doen thuyshaalen, dat bij occasie wel geschieden mach. Ende gelijk hiervoor gesegt is, dat de coningen niet toelieten yemand uyt Maccassar darwaerts te gaan, soo hadden se oock garen de Coningen van Passir en Koete verbonden, de vaart op haare negerien niemant toe te laten, maar alleen aen haerluyden te vergonnen, dat denselven niet wouden inwilligen. Alleen belooffden zij geene Maccassarse onderdanen te sullen admitteren als dezulcke die pas van de koningen condon verthoonen, zijnde oversulcx andere buytenluyden vrijgebleven haare negotie daar te komen drijven. Echter hebben de koningen gemelt, en wel meest de Coninck van Passir, haer aen de vrientschap en 't bondgenootschap van Maccassar veel gelegen laten, om te minder moeyelijckheyt te ontfangen van die van Banjer-massing, van dewelcke zij (op haer selven staande) te veel vexatiën soude hebben moeten verdragen, ende waerom dan oock de Maccassaren in de negotie aldaer gebeneficieert zijn boven andere buyten negotianten, in den vercoop en inkoop der goederen, met het steede- off borgerrecht, empoterende, naar den uytleggh die men mij daarvan heen gedaen, wel ruym 20 uyt hondert, zijnde zoodanigh, dat het steede-gewigt, daermet de borgers elkanderen betalen, op Passir emporteert schaars 2 ra.@ swaarte per tayl genoemt batto bennoa, en het wigt daar alle buytenluyden met werden betaelt, is effen swaar als het Maccassarse, sijnde schaars 1 1/2 ra.@ de tayl. Insgelijcx bennen de steedebhaaren schaars 5 pl.@ ende coopluyden bharen 4 pl.@ ruym, genoemt baradagan, gelijk oock 't voorsz. ligte tayls gewigt batodagan genoemt wert. De ordonnaire jaarlijcx besendinge van de Maccassarse Coningen is geweest 2 prauwen, een van Goa, een van Tello, bijwijlen oock wel drie, als zij wouden toelaten aen Cronron, Zemana, off andere grooten, mede een te mogen equiperen, dat Cronron veel gedaen heeft. Het aanbrenghen / uyt Maccassar naar derwaerts was alleen bestaende in Zaleyse en Bimase cleeden, die se voor schattinge ontfingen, in verre naa niet soo veel empoterende als daer conde verhandelt werden, hoewel in 't gevolge van de coninx vaartuygen noch al eenige minder medegingen voor degeene die dan teffens gelicentieert wierden, uyt de respectie domestiquen een tocht derwaerts op coninx vaartuygh te doen, zijnde

dogh haer aenbrengen al mede wel van geen belang, meest bestaande in deselve soorte en oock weynige andere cleeden, kooppotten en oude clappes, niettemin omdat elck wat heeft, van meer bedragen als 't coningen cargasoen selve, want er ten minsten 200 à 250 menschen ordonnaire met overvaren.

In retour comt weder van ginder:

Sandgout,

Wax,

Rottang, oock somwijlen vogelnesjes,

En schiltpadshoorn, andere mindere dingen voor de cramers.

Doch voor de Coningen van Maccassar, 't gunt wel het aldermeeste extimerende, daarenboven noch het hout tot spatfliidsen, en van het aldersnootste gift tot deselve, 't eerste van Passir 't laaste van Koete, vallende heel diep te landenwaart in, en hadden hun de beyde voorsz. coningen expresse verbonden, in de onderlinge vrientschap aen de Coningen van Maccassar, dat se van die beyde aen niemandt ter weerelt yets laten volgen soude als aen handen van de Maccassarse gemachtigden selve. Welck gift wel bestaat in veeler hande soorte van meerder en minder cragt, maar de beste is veel vinniger en beter als de Maccassaren op Celebes uyt de bergvolkeren van Touradia oyt becomen, niet omdat se daar niet mede soo goet soude vallen, maar omdat (volgens de opinie van veele) de Toradjers de beste onder haar houden. Oock zijnder weynige onder de Maccassaren en Bougijs, die de rechte kennis hebben van dit gift te sorteren, en de beste uyt de sleghste soorte te keuren. Onder onse heb ick voor de beste kenders hooren extineren den Coning van Soping ende den Coninck van Taneete, onder de Maccassaren Cronron, Crain Poppo, en eenen Dayen Riolo, die bij de Coninck van Goa daarover de administratie heeft, moetende sorgvuldig werden bewaart in een middelbaare warmte; al te groote hitte isser schadelijck, maer noch veel schadelijcker een al te groote coude. Derhalven wert het wel thienvoudigh besleet, en precijs om de 7 dagen eens losgemaakt, / geveegt, de doecken en lappen uytgeschut, en schoongemaect, dan weder opgepakt. Ick heb mij op zijn hercomst al mede inpassant willen informeren, en daervan verstaan dat de plaatse alwaer dit geboomte gevonden wert, een groot stuck weegs in 't ronde, noch lover, noch gras, noch oock ander geboomte groeyt, en dat het gift eygentlijck is het water datter ontfangen wert uyt de opening die men in de schorsse ofte de baste van de boom maackt, gelijk als de melck, die op die wijze uyt de melckboomen voortkomt, doch dit is doncker root ende zet zig ten eersten tot een steene hardigheyt, behoudende daerin deselve coleure. Om het water te ontfangen derft sig niemant soo digt bij de boom begeven, dat hij dat met aenrakinge van handen soude derven doen, want het is off haar leeden altemael op krimpen, en buyten beweginge stijff werden. Darhalven gebruyken se lange bamboesen, daar se voor een scharpe spits, van binne geutswijse, aen maken, diese met kracht dan soo in de schorts stooten, en 't water langs dat geutje in de bamboes laten loopen, daar het al meteene hard in wert, zijnde 't aartrijck alderdorst en schorst rondsomme den boom, daar de vinnigste, off beste soorte uytgetrocken wert. Dus wert het dan in clompies cleen, en groot, door de boschluyden op Koete, aen de koninck overgebracht. Op Maccassar gesorteert wesende, nemen se al die stuckjens van eender cragt, en stampen hetselve, dan settende in eender masse, nu en connen se bij het gesegte de deucht niet ontdecken, maar sij schrapen 't, en weten het dan door vermenginge met water op 't seeckerste te onderscheyden. De ervarentste smijten maar de clomp in ' water, en connen aen de haastige kokinge, en hooge, ofte laage opborlinge datelijck van de cragt oordeelen, wanneer se het prepareren tot gebruyken en om te smeeren op den angel van den flits, die se meest maken van haayetanden, wert het geschrapt, en gemengt met water, zijnde dan een cleevige, smeerige spetie, maar dit water wort eerst geset met lompooyang bij de Maleyers en bij de Maccassaren leyapaaya genoemt, omdat se het een gewas evenals de gember, maar in plaats van sterck, bitter is, betekende de benaminge, in onse taale, bitter genber. Het water dese bitterheyt in sig getrocken hebbende, en daardoor behoudende wat cleeffachtigheyt, soo wert het door een doeck gegoten. In deser voegen de flits bekleet, bewaert men die in gesloote kokers van bamboes. De beste slag connen soodanigh wel twee jaeren goet blijven, dan daar zijnder, die naar een maand off twee heel doot en chrachteloos bennen, want oock mede de / geheele Mas, indien men se niet bezorge, en wel naar vereysch beware, en gadeslaa, inderhaest gansch versterven can. Als de menginge met water geschiet, beweegt sig de spetie geweldig, en dat best is geeft oock de meeste beweginge. De handeling beschaad niemant, evenwel heeft men daervan een inwendigh gevoel van hitte, meest van 't beste. 't Quaat datter van comt is naer de vermenginge in 't bloet, daer evenwel onder de Maccassaren en Bougijs weder veel tegengift [tot] is, gelijk wij verscheyde maal hebben sien gebruycken, ongerekent de gemeene remedie van menschen excrement. Maar dit alles is vruchteloos tegens de crachtigste

soorte, dewelcke opereert soo haest zij treft, sonder de alderminste intermissie, en vind ick mij oock bericht, dat men somtijts, bij geluck door tegengift van een haestige doot bevrijt sijnde, naar verloop van 1, 2, 3 jaren schoon men onderwile meent gesont te wesen, daer noch al evenwel van sterft, en dat voor desulcke seer quaat en periculeus is de vermenginge ofte conversatie met vrouwen. Ende gelijk onder de aardgewassen de lompooyang eetelijck en mede tot zaayr gebruyckelijck is, sulcx onder de hierlanders mede een familjaare spijs, alsoo is dat goet voor yemand die meent van een spatquetsure geneesen te wesen, een gewisse doot, soo men segt. En hiermet laat ick dit soo steken, zijnde hier cazueel tusschen beyde ingevallen, sonder dat het te pas comt, dus kan men 't selve overslaen, ende houden voor niet geschreven.

Voorts vervolgende de eygentlijcke materie, resteert noch te noteren, dat de Javaanen van Java groote vaart op voorsz. Passir maken, ten minsten jaarlijcx besendende 30 à 40 meer en min prauwen, daar se met aenbrengen:

Sout in quantiteyt, selden minder als 300 en meer lasten,

Rijs, maer niet soo veel,

Javaanse cleeden, en voorts andere Javaanse snuysteringen van geen naam als:

Zuycker, uyen, clappus etc.

Batavise en Bantamse negotianten brengen ordonnair:

Guinees en sarempoeris,

Bree en smalle chits,

Touria godia,

Swarte bree en smalle baftas}

Kandakijns} dit is den hoofthandel in cleeden

Dragam, tape, soowel als gobar, 't eerste beter als 't laaste, en dit is mede van courante vertier, ten bedrage van 2 à 3 packen. /

Passir nu geeft uyt sig selve gout, wax van 't zuyverste tot ordonnaire, bedrage wel 150, en bij goede jaaren wel tot 300 pl. @ jaarlijcx,

Rottang van de beste in abundantie, heele ladingen, item de vogelnesjens.

Koete, meeste wax, maer niet soo goet als op Passir,

Rottang, maer oock niet soo goet,

Schiltpadshoorn hebben se oock, die de Badjors soowel van Passir als Koete versamelen op de eylanden, tusschen Mandhaar en Borneo in gelegen ter halver zee, die daer tusschen Celebes en Borneo 30 à 35 mijlen wijt is.

Van Berro, op de noortcuste van Borneo, wert hier aengebragt

't meeste schiltpadshoorn dat men op de passer te coop vint,

wax in quantiteyt wert er oock vandaen gebragt, alsoo der tusschen die beyde plaatsen dagelijcx frequentatie is, want ongeveer 1000 menschen, soo vrouwen als mannen Berroesen wonen op Passir;

Slaven, slavinnen; rottang isser oock, maar op verre soo goet niet als de voorsz., en voorts anders niet van belangh.

Darwaerts brengt men oock even soodanige soorten van doecken als vooren genoemt staan, en meest die uyt geteekende.

Dese voorsz. negerij sorteert, en is onderdanig aen den Coninck van Mingdanao. Sulcx wanneer daar de negotianten aencomen, vaaren se almede daarhenen, zijnde die oock genoemt Sawaccon, onder welke naame men daarvan vint gesproken in de brieven van hun Edele groot Mogende ter vergaderinge van de 17-de dato maart 1666, mij gebleeke bij extract uyt deselve ter materie van Tarnata, schijnende dat se van ginder voor wat inportants was voorgedragen, sulcx hun h. gem. @achtbare al vrij wat misnoegt scheene te weesen, over dat men noch soo weynich kennis van sulcke considerable plaatsen had en waerom ick mij te meer heb gelegen laten, daarnaer met exactie te vernemen. Dan ick en bender niet anders als 't voorsz. van kunnen wijs worden, uyt luyden selve die het hebben bevaren, en gefrequiteert, ongerekent andere die / gewoon sijn geweest darwaerts heenen haren handel te extenderen, want jaarlijcx plegen ten minsten 2 vaartuygen derwaerts uyt Maccasar geequieert te werden.

Als nu de Coninck op Passir ter kennisse waar gecomen, dat de grootheyt des Maccassaarsen opgeswollen autoriteyt, door de vrede van Bonaaye niet weynich en was vermindert en gesloncken, soo sant hij zijnen bode aen Intche Abdul, om te vragen hoe hij sig nu ten beste te

dragen hadde, om weder in plaats van Maccassar eenig ander support te krijgen, 't waare dan dat hij hem moste addresseren aen de Compagnie ofte aen de Bougijs, dat door het tusschengecomen oorlogh weder soo is blijven steeken, sonder dat hij daarvan naeder instantie, mijnes weetens, heeft gedaen. 't Conde evenwel in dit noorder mousson wel gebeuren, dat hij weder een bode naar 't Casteel sond, dat den tijt sal ontdecken, en anders sullen wellicht hun Edele op Batavia connen goetvinden, eens den voorschreven Abdul off yemant anders derwaerts te stieren, 't zij dan door besendinge van den president, off wel van Batavia.

Naar de noorderlanden, volgens den contracte van Bonaaye aen den Coninck van Ternata [ingeruymt], en plegen de Coningen van Maccassar ook geen vaert te licentiëren, als alleen die de Coningen van Tello en Goa selve deden, zijnde van dese plaatsen ter materie van de Coninck van Ternata in 't breede gesproken, ende daerbij oock gesegt, dat de opsigt over deselve, voor, en vanwege de voorsz. coninck bleeff onder de Compagnie off haaren president. Nu sal ick hier noch bijsetten, dat opgenoemde Maccassarse bezendinge jaarlijcx geen ander opzigt had, als tot den inkoop van clappusolij, daartoe employerende kandakijns, roode bethilles, bafta groote en cleene, gelijk oock den Coninck van Ternata met de Quicksteert derwaerts heeft gesonden ten selven eynde, tot preuve, en daar hij, naar behouden vaaren, een aensienelijcke winst op moet doen, want hoe goeden coop deselve olij ginder is, blijkt in mijn seggen, en is het seker dat de Cayelers altoos 25 bamboesen voor een kandakijn hebben gegeven. Dus gaff dit al een seer proffitabele negotie voor de Maccassaren, die derwaerts, bij goetheyt van de coningen, quamen gelicentieert te werden. Hier en boven valt er schoon swaar sandelhout in dat landschap. 't Cleene is reuckeloos, 't swaare weder ruym soo crachtig als het Timorse. Ten isser niet vandaen getrocken tot noch toe, maar 't isser, dat staat vast. d'Inwoonderen hebben het gedeclineert te hacken, uyt vreesse van dat het haar, in faveure van den coninck tot beswaernis soude strecken. Daarom, als nu en dan de koningen wat vorderen, gaven zij licht / cleen reuckeloos goet, sulcx zij vorder daar van ongemoeyt bleven. 't Is echter wel gebeurt, dat se nu en dan aen particuliere wel wat vercocht hebben dat goet was, dienende tot blijck dat se niet ongenegen sijn daerin te handelen, 't gund naeder bevesticht wert door bevindinge van den Chineesen doctor Intchie Saban, schoonvader van Intchie Soulang, beyde residerende in 't quartier van den Coninck van Ternata, denwelcken over gedaane cure in den huuse des Coninck van Maccassar eenige jaeren verleden gelicentieert is geweest, een voyagie derwaerts te doen, wanneer hij eenige bhaaren van ginder met brachte, en hier op Maccassar tegens 60 maas de bhaar vercochte. 't En sal der oock aen quantiteyt noch aen beter sorte niet haperen als hij doe crege, als de luyden gaan weten, dat het haar tot voordeel, en geen beswaernis can dienen. Maer dit volck is quaataartig, en moordadig, meest heydens.

Wat andere landen belangt, zoo verre deden de coningen geen besendinge. Silenja hoort genoechsaem onder Cayely, Balleysang en Dampellas onder Totoly. Met Totoly en Bool heeft het bespreck tusschen de Coningen van Maccassar en haar gelegen dat se om drye jaeren eens, haer souden comen vertoonen, en dat se ijder 1/2 bhaar schiltpadhoorn tot homagie soude opbrengen. Dit hebben se gedaen, en niet gedaen. 't Zijn arme luyden, daer niet van te haalen valt, oock zagou-eeters, want rijs hebben se niet. Caaydiepa, daar is 't alsoo sober, behalven dat se eenige pady plantagie hebben. Maar dat weynich bewust is, soo legt noch een landschap ten halven 't land, in de bergen, en op valeyen, hebbende den uytloop van een groote revier tusschen Bool en Totoly, zijnde dat land geheeten Boelahang, rijk van gout, maar de inwoonders admitteren niemant, oock niet haar naaste naabuere, tot haar in te coomen. Valtter wat te seggen, zij ontfangen de bootschap op de grensen, en doen daar sulcke onderlinge ruylinge als de gewoonte medebrengh. Hier van daen, meen ick, hebben de Gorontaalers haar gout, daar zij en haar wijven ordonnaire meer met opgetooyt gaen, als yemant anders op dit eyland. Ten aenwesen van den admiraels zoone ende Yeman, heb ick daer eens naar gevraagd. Dan zij ignoree[d]en, en scheenen te willen seggen, dat het weynige gout, zoo sij het noemden, dat men op Gorontale zag, was een oude overervinge van ouders tot ouders.

Van buyten en is de vaert op Maccassar niet groot, alleen van de cust van Java, van Batavia, van Bantam, ten tijde van de Engelse, soo oock van Maccao, ten tijde der Portugesen, / en van elders niet anders als bij overcoste van Ambrs.@. Togh van den aenbreng en uytvoer en is ter selver materie niet anders te seggen, als albereyt al is geschiet.

Ick hebbe voor dese mijne commissie, in desen oosters en oirt nooyt geweest, niettemin in mijn offitie als boeckhouder-generael van India tot Batavia, occasie gehad hebbende te doorsien deese

en geene passagies van negotie, met de daertoe gerequireede schrifturen, en verder voor sooveel ick mij nu, in mijn aenwesen, daarop naader hebbe weten te informeren ten naauwsten mogelijk naar gelegentheyt van tijt en saken niet sonder oock te confronteren mijne becomene informatien met luyden die mij dachte meest en best ervaren te wesen, soo en dunckt mij niet, datter anderen handel op en omher Maccassar, voor sooveel eygentlijk rocht Maccassar gedreven zij als de zoodanige waervan hierboven in 't gros declaratie is gedaen, voorbedachtelijk overgeslagen zijnde, verscheyde subalterne haventjens, soo op 't groot eylandt Borneo, de cust van Mangraay als Timoor etc., welcke de negotianten, die naar de geciteerde plaatsen equiperen, mede al in passant aanloopen, om soo bij cleentjens een matig gros te versamelen.

Hetwelcke nu naar behooren opgemerct wesende, soo dunckt mij dat daer uyt claerlijk consteert, dat het hoofdstuck der negotie bestaat in den aanbreng van de gerequireerde sorteringe van doecken, en dat het voortaan voor de Compagnie geraaden sal wesen, daarin niemant te laten participeren, selff oock niet zoodanige als daarvan op Batavia uyt Compagnies eygen magazijnen eenigen inkoop quamen te doen, want onder dien dekmantel soude veel verscholen connen werden, schoon waar het oock zoo, dat men op de pascedullen noch soo nette specificatie dede van 't geene op Batavia uyt de packhuysen gecocht mogt comen te werden. Zijnde wel de waarheyt, dat wij in de voorgeciteerde onse brieff van den eersten december 1667 scheenen te connen condescenderen nochtans onder voorsz. restrictie van pertinente notitie, voornementlijk aan de Maleyers toe te laten in dier voegen eenigen aanbreng van cleeden te doen, soo men se daarvan niet bequamelijck en conde diverteren, mitswelcken oock hun Edele de Hooge Regeringe van India tot Batavia in den haaren van 23-sten maart 1668 daertoe licentie dragen, selff mede voor de equipanten op Johor, Patany, Atché, mits haaren inkoop doende tot Malacca, sustinerende dat het wel niet wel practicabel zoude sijn, die luyden (denoterende de Maleyers) allerwegen uyt den handel / te sluyten. Maer doe lagger op dat volck een heele andere consideratie, daer men, mijnes dunckens, nu ten alderminsten niet op en behoeve te reflecteren. Want zijluyden zijnde gewerden seer quade instrumenten tegens de Compagnie en eyndelijck door den swaarde ten lande uytgehomt, en sullen voor de Compagnie voortaan van dat belang niet wesen, als zij doe wel scheenen te connen sijn. Oock en vind ick niet, datter yemandt anders is, om wiens wille men soude behoeve te admitteren het invoeren van eenige doeken op die wijze bij ordine. Dan verblijff dit alleen aen de Compagnie, gelijk het hoort te sijn, sonder wigtige oorsaken ter contrarie, waermet evenwel hun Edele de Hooge Regeeringe haer selve den handen niet comt te binden, om 't eeniger tijt yemand die 't haar woude believeen, in respect van deese off geene consideratie daertoe gemoveert wesende, eenig gratituyt te bewijsen. Deese deure toegesloten, soo vervalle van sig selven alle vaarten, soowel op Jamby, Johoor, Malacca, als Atche (Patany blijkt noyt te hebbe gehadt eenig belang), alsoo hier vandaan geene andere retouren devolveeren als alleen gesorteerde cleeden, die se daar ten seer civilen prijse wisten te becomen, en waerdoor dan, oock geadsisteert men den Engelschen en Deensen toevoer, de Compagnie off de residenten dikwils hebben gescheenen en condon schijnen ge-obligeert te wesen de doeken tot seer leege prijzen aff te staan, soo se mede vertier wouden doen, zijnde niet te dencken, dat de winsten die der vielen op de goederen welke uyt Maccassar naar die plaatsen voor cargasoen, ordonnaire, wierden affgevoert, alleen yemandt trecken conde, om dat uyt te gaan, alsoo deselve waaren soo aen de Compagnie als aen de Engelse in loco selve conde omgeset werden, tot geen minder prijs als zijluyden elders daarvoor cregen. Chiam sal darhalve sijne besendinge oock al niet meer meriteren, want de retouren (buyten de cleeden) naar apparentie niemant sal animeren; alsoo weynich mede Bantham, met welcke ongenege plaatse de frequentatie der Maccassaren hoe minder hoe beter is, behalven dat se oock geen de minste pretentie hebben noch houden om derwaerts te vaaren, gelijk het oock te vooren van haare gewoonte niet en is geweest.

Palembang, daer en schiet niet over, waerom die vaart hier vandaan can gemoveert werden, zijnde aengewesen, waarop deselve tevooren is gefondeert geweest.

De schadelijckste Engelse competeurs, insgelijcx de Deenen / zijn mede geweert, soo oock de Portugeesen, mogende geene van allen meer aencomen, nocte geaccepteert werden.

Dus gevolgelijck jousseert de Compagnie nootsakelijck enkel en alleen, gelijk gesegt, de gantsche vertier van alle doeken en Chineese waaren, en behout oock daerenboven in haar believeen off ze het Javaans geweeff begeeren te admitteren off niet, want off wel schoon dat bij den contracte staat gepermitteert, soo can men het nu door gewonne jurisdictie genoehsaem aan de Javaanen verbieden.

Voorts compt te blijken dat de oorsaken van vertier die der voorheen zijn geweest, nu noch al deselve zijn, want alle die oirten waarheen men uyt Maccassar cleeden plag te gaan negotiëren, staan noch open en in datselve weesen. Waar op en uyt men ingevolge alsnoch behoort te connen haalen alle de voordeelen die voorheenen getrocken zijn, want daer en zijn geen reden waerom men het niet en soude connen doen, dewijle het de Compagnie eveneens moet weesen (schoon het dickwils anders genomen en begrepen wert) waer men de winsten doet.

Gelijck dewijle hun Edele op ons gesustineerde bij meer geciteerde brieff, in den haaren voorgenoemt mede achten ondienstig en niet goet te weesen, yemant van Maccassar in de vaart naar Timor etc. te admitteren, soo behoorde door het terughouden van die equipagie, gelijk deselve nu al in drie jaaren niet gedaen is, de Compagnie in haare negotie op Thimor eenig nut te gevoelen, want ongetwijffelt hebben de trafiquanten die reyse, die se soo geerne deden en nimmermeer versuymden, niet sonder goet voordeel gedaen, en daarmet niet alleen den sleet der doeken etc. soo veel en soo weynich als 't weesen magh, nemaer oock de neeringe op Maccassar gebeneficieert, 't welck nu in cas van continatie immediatelijck en directer souden moeten devolveren ten goede van de Compagnie, als doen se den handel met sooveel competeurs participeerde. Maar daarmet, en door het afsnijden van de selve negotie, nochtans en can de Compagnie echter niet werden geprejudiceert, soo se dat gewin dan op Thimor off elders quamen te gauderen. 't Welck mij bij de brieven, ende de geschriften van Thimor, over desen weg aan hun Edele gepasseert, niet en heeft toegescheenen. Sulcx, dat soo niet zijnde, moet het proffijt nootsakelijck iemant anders toevallen, en soude dan per consequents, het extirperen en inhouden van die vaert nu altoos tot schade moeten bedijgen, zijnde daarvandaen, sandelhout, slaven, amber etc ongerekent, ordonnair
Dit is einde pag. 657

Dit is spt 15

/ Jaarlijcx geretourneert (buyten Mangraay) ten minsten 300 picol wax, 35 à 40 picol schiltpadshoorn, en bij rijcke waxteelten oock wel 500 picol, en behalven dat, van Mangraay alleen, exepto den cassi lingua, soo van die cust als van Somba noch wel wel ruym 150 picol, ten alderminsten 100 picol, dat seker al een mooye parthije tesamen uytmaect. En waerlijck, men moet sig verwonderen dat de Compagnie uyt sulck een rijck wax-land, soo weynich mededeelt, hebbende nochtans daer mede haare residentie, zijnde mij gebleeken op Arosbaaye, dat bij den borger Claas Cornelisz van Haerlem in 2 à 3 maenden die hij voor de negerij Lawaayang hadde gelegen op Soloor, 90 picol wax geprocureert, en tegens 32 rxrs op Gresse vercocht. Item eenen Marinesse 25 picol, die haar door de handelaartjes daarsoo waren toegebracht, uyt hoedanigen slag van handel d'Edele Compagnie noch over den eenen weg, noch over den anderen, ten alderminsten niet comt te proffiteren. Ten minsten hoorden het afsnijden derselve soo aengelegt, dat op Thimor de winste, off door meer vertier van cleeden off anders, daarmet wierde verbeterd, anders mocht men nu de vaart uyt Maccassar daarheen, liever weder sijnen gang laten gaen, en darwaerts onder pascedulle admitteren sulke luyden uyt Compagnies onderdanen als men in der tijt best oordeelde. Jaa al waeren 't oock, in maniere van spreeken, Maccassaren ofte Bougijs, want in den presenten staat van zaken, en is de vaart der Maccassaren van dat opsigt en gevolg niet als deselve voorheene plag te zijn. De Mooren zijn meest gewoon dat uyt te gaan, maar de Chineesen souden daer wel best passen, en het soude misschien niet als te beter wesen, indien hun Edele goet vonden, voortaan de residentie Coupan op Thimor aan de presidie op Maccassar onderhoorig te maaken, connende den president daarheenen in ses weeken sonder verlet, als het de tijt bequaemst wil lijden, des vereyscht werdende, een voyagie doen, en over Biema retourneren. Dogh, gelijk voorwaerts in de materie van Biema aengeroert, naaden Biema jurisdictie

over Mangraay pretendeert, conde men die custe, soo hun Edele op Biema een residentie ordonneren, daarvandaen laten bevaaren, ende de handelaers van Maccassar, naar Thimor etc. gelicentieert werdende, verbieden daar te negotiëren. Wat de Hooge Regeeringe van India nu hierop belieft te statueren, dat komt U.E. naar desen ter kennisse, en meteen hoedanig het begrepen staat te werden met Manetoete etc., hiervooren van gemelt, hebbende Godia Ysoph, anno 1668 uyt Banda op Maccassar verscheenen, ende onder onse pascedul op Manetoete in / handel lag, als hij aldaer door den ondercoopman Roos wierde geligt, ten opsigte het weder oorlogh met Maccassar was gewerden, ons weeten te rapporteren de groote inclinatie van niet alleen die negereye maar oock van andere bijgelegene, om onder des Compagnies bescherminge te mogen leven, hem ten respecte onder pascedulle bethoonende groote eere en respect, soodanig als U.E. bij copia van zijn opgeven, 't gund ick aen desen annexeere, nader sal connen blijcken, en meteen hoeveel wax hij aendienst dat men daer en daarontrent bij goede aenteelt soude connen procureren. Noterende noch meteen van 't eylandt dat men daer goet sappanhout vindt, maar ick meen, als 't hacken van Cumbava van deege aen de gang is, dat men het elders niet sal behoeven te zoeken, schijnende anders volgens de Bandase dese jaarige advijsen, dat ginder op de bijgelegene eylanden al mede sulck houtgewas soude zijn.

Macao, daarvan was in dieselve brieff al mede aengeroert, gelijk oock, bij rescriptie, de Hooge Regeeringe daerop verclaert heeft, dat men tot wederaffschrijvens toe, derwaerts de vaart wel vergonnen en pascedulle verleene mochte, schijnende meteene te licentieeren, het vandaer aenbrengen van Chinese waaren, alsoo hun Edele onse gedaene advertentie dienaangaende stilswijgende passeren. Men conde nu dencken, dat die van Maccao ten opsigte van dat de Portugeesen op Maccassar zijn uytgesegt wellicht de vaart van hier op haare voorsz. stadt niet admitteren soude, maar ick gelooff neen, want schoon zij al daarover van de Maccassaren mochten meenen gegraveert te wesen, wat raackt dat de Compagnie, sullende de equipagie geschieden (al is 't op Maccassar) uyt Compagnies jurisdictie, en onder haare pascedulle. Wat reden van refuys soudan dan de Portugeesen connen hebben; gelijk ick mede niet weete, datter oorsaken geoccoreert zijn, waerom de regeeringe op Batavia niet alsnoch deselve licentie soude dragen, temeer naadien voortaan buyten apparentie schijnt te wesen van dat de Compagnie oyt off oyt daar ter vrije negotie sal geadmitteert werden. Evenwel kan daerop naader verclaringe van hun Edele geschieden, sullende wanneer sig hier alles ten handel begint schrap te setten, aan geen gragers manqueren, dat uyt equipagie te doen. Is 't ten eertsen niet capitaal, de tijt sal 't wel beeter maken, als 't maar eens off tweemaal wel slaagt. Chineesen sijn waaghalsen, die soudan dien oirt uyt, de beste negotianten geven, hoewel onder de onse en zijn der noch geene van vermogen, die echter wel sullen bijvallen, soo anders hun Edele voor reecq. van de Compagnie uyt Batavia niet selve wouden equiperen en om die redenen bewogen wierden, hiervandaan geene besendinge te laten geschieden. Want den slechten staat der Portugeesen in Maccao, daarvan terselver tijt in de / Bataviase brieff gewaagt wert, is naar wij hooren vrij verbeetert, soodan oock in Thimor weder besendinge uyt Maccao is geweest, gelijk ons gebleeken zij uyt de advijsen van Koepan. Het sandelenhout gerequireert tot de besendinge naar Maccao con men in cas van

equipagie naar darwaerts voor reeckeninge van de Compagnie van Thimor trecken, off wel de gepermiteerde handelaars naar Thimor oock vergonnen dat mede te mogen negotiëren, wel te verstaen indien men daertoe zijne competentie uyt het landschap van Caely benoorden Mandhaar niet en quaame te erlangen, en anders niet. Peper sal der niet manqueren van Banjar, meer als daertoe vereyst, 't gund onse handelaers off selve de Compagnie daarvandaan even gereet soude konnen affhaalen. En dit sal ick over den Maccaosen handel, die ongetwijffelt proffitabel sal zijn, in desen voor genoegh gesegt achten, alleen daerbij doende, dat Passir daertoe soo veel rottangh sal fourneren als men begeert, en watter meer vereyscht, daar sal het in der tijt oock al niet aan haaperen.

Bouton had ick overgeslagen. Wat hoeffden, als het de Generael en Raeden van India zoo belieffden te verstaen, de Maleyers derwaerts heenen soo familjaer gelicentieert. De Nederlandse equipanten dat is wat anders: de Compagnie is doorgaens gebreckelijck om slaven, en soude dan voort die negotie gevoegelijck hier vandaen conne monopoliseren, daar gewis een goede parthije lijffeygenen uyt souden vervallen. Maer als dit alsoodanig het welgevallen niet en is, gelijk het misschien niet zijn sal, con men echter al mede derwaerts slavecoopers stieren, soo het bij welgemelde hun Edele niet en wert verboden.

Tambucquo en Ceram sal ick als van geen belang hier maar te deser materie passeren. De Boutonders gaan doorgaens darwaerts: valt er wat te handelen, men sal 't op Bouton wel connen vinden.

Mingdanao, voorheene bevare uyt Ternata, gelijk oock den heer President den Jongh, coopman sijnde, door de heer Gouverneur Cos zaliger daertoe is gebruyckt geweest, hadde ick gedacht, dewijle in gevloge van het Bonaayse contract van Maccassar daarheenen niet meer en mochte genegotieert werden, dat off door de Compagnie off door de borgerie uyt Ternata weder darwaerts besendenge soude hebbe geschiet, al en waar 't oock maer om den coninck te verbinden door eene recognitie eens voor all, off andersints tot het inhouden van den Cassia lingua dewelke, soo als te meermalen in dit schriftuer aengeroert, op dat eyland, onder 't resort van de negerye Samboangen, daar voorheenen de Castilianen haar hoofd casteel gehouden hebben, / beter, jaa veel beter als elders valt, en door de Maccassarse traffiquanten, dat al meest Maleyers waren, jaarlijcx affgehaelt, en aen de Engelse vrunden geleverd is, gelijk oock hun Edele scheenen (volgens haar advijsen) van meeninge te wesen. Doch daer en is, mijnes wetens, niet gedaan, 't zij dan door ongelegenthey, off gebreck van vaertuygh, daar Tarnata, zedert een wijle wat sobertjens van is versien geweest, off door onvermogen van de borgerij. Onderwijle blijkt in onse vooraffgedaane notitie, dat den vertier en 't retour te considerabel zij om die vaart (nu al 3 jaaren stil gestaen hebbende) 't eenemael te abandonneren, en andere particuliere trafiquanten gants in te ruymen. Dus meen ick, datse weder behoort te werden opgevat, 't zij dan van Maccassar off van Tarnata en, soo als dat hun Edele best bevalt. Van beyde zijde can 't gevoegelijck geschieden, ende 't is even eens voor de Compagnie zij de avance doen. Even wel dunckt mij, indien de

Compagnie het niet selve op en vat, hoedanich het misschien niet veel soude beschieten, dat het alsoo wel uyt Maccassar sig sal schicken. In allen geval, met den coninck dient geaccordeert over 't Cassia lingua, sullende anders de Engelse geen occasie ontbreken, om uyt Bantam daarheen, ten dien en anderen eynde, besendinge te doen, 't gunt in 't geheel was te weeren, soo men de coninck cost disponeren geen andere coopliden te admitteren, als op Compagnies pascedulle, dat ick niet en achte onmogelijck te zijn, soo men daertoe een matigh geschenck wilt employeren, sullende gewisselijck de Compagnie daar vrij wat ontsaggelijcker wesen, door de reductie van Maccassar, als voorheenen. Want tot Mingdanao was de reputatie van Maccassars magt en cracht soo hoogh in top bevat, datter geen dinck ter werelt onmogelijcker scheen, als om dien tooren, van grootheyt opgebouwt, te doen instorten, sonder eens te dencken dat tegens de goddelijcke cracht niets bestaan conde.

Solot, daarvan behoeven wij niet anders te discoureren als vooren van Mingdanao albereyt is geschiet, want men dat voor één handel, oock voor één materie moet aensien, zijnde daar soo veel caurijs te krijgen, als men maar begeert te hebben, en van de peerlen wert gesegt, dat se bennen veel deucht- en duursamer als die van Ormits ofte Tuteconryn, sterck en swaar van spetie, d'Engelse hebben precijs jaarlijcx onder haar vertroutste inlanders ten minsten een vaartuyg alleen ten dien eynde darwaerts gestiert, en somwijlen, naar ick mij vinde ge-informeert, costelijcke retouren gecregen: men schat van beyde die plaatsen, andere dingen ongerekent, 't eene jaar door 't ander tot Maccassar te zijn overgebracht / 100 à 120 picol wax van Mingdanao, ongeveer 40 van Solot, 15 à 20 somtijts meer pr.@ schilpadshoorn, en wel 90 oock meer picol van Solot, dat al meest door de Badjos van de negrij Mangindara wert versamelt.

Van Biema en behoeft in desen ter zaake van de negotie niet nader gesprooken, en alhoewel ick meene met fundament te sustineren, dat het niet goet zij eenige onderlinge frequentatie tusschen de Maccassaren en Biemaneesen te gedoogen, soo en verhindert dat echter niet dat het daarom niet en soude connen begrepen blijven onder de voorsorge ende de administratie van den Maccassarsen president, 't zij daar een resident geplaaft wierde off niet. 't Eerste acht ick niet onnodich, en 't kan sonder veel beswaarnis geschieden, als de houthackerije aen de gang gebracht is. Vind men dan den afftreck en andere geconjectureerde bijvallen van te niertigen belang om daar te blijven wonen, 't is maar weder uyt te scheyden, en den ontfang van 't hout de opperhooffden van de scheepen, die gesonden werden om in te nemen, aan te beveelen. Doch ick en twijffel niet, off 't zal soodanige inwooninge, als ick er projectere, wel ruym waardigh zijn, en noch meer beter waardig werden.

Manilhas en Soeboe, nabueren op geen wijde distantie van 't eyland Mingdanao, daarheenen soude den vertier boven al de considerabelste sijn, gelijk vooren is aangewesen in den eysch van doeken, welcke ons in december 1667, cort naar de vrede van Bonaaye, was opgegeven te doen, en andere notitie meer, soodat de besendinge darwaerts niet alleen was van groote emportantie, maar oock noch grooter conde zijn, hoewel dat niet sonder apparentie van mindere

prijse te bedingen. Desen aangaende is gesustineert in meer geciteerde onse brief van dato pmo. @ december voorsz., dat deselve negotie sonder elders de Compagnie te prejudicieren conde aengehouden werden, naedien doch de Nederlanders daarheen niet vaaren mochten, 't geene hun Edele de Hooge Regeeringe niet alleen aquiesceerde maar oock meteen hielden voor een zeer goede zake, indien Mapule off yemand anders, maer in de Manilhas ter negotie quamen aengenomen te werden, zoo het scheen niet regt bewust wesende, dat de voyagie van hier daerheen soo familjaer, en noch minder dat Mapule in sig selven gepriviligeert was. Zedert bij missive van Batavia de dato 16 junij, den 10-den augustij 1668 per de Caneelboom ontfangen, wert ons gecommuniceert, dat de Castilianen uyt Manilha met een eygen jacht tot Bantham en Batavia waaren / geweest, en daar een considerabelen inkoop van doecken zoo bij de Compagnie als anders hadden gedaen, mitsgaders dat se medenemende noch een bevracht scheepie van den borger Jan Schot, in compagnie van een jonck voor reeckeninge des Conincx van Bantham, wel geladen sijn geretourneert, doch met intentie niet weder op Bantam noch op Batavia te comen, maar hun selven naar Maccassar te adresseren, om haar gerieff van de Compagnie te negotiëren, gelijk de Hooge Regeeringe haar mitsdien oock daartoe belieft hadden te licentiëren. In den onsen van 24-sten october 1668 is te dier materie weder geantwoort, en geconjectureert, dat het op Maccassar aen geen graage equipanten naar Manilha haperen zoude, als maar ten eynde oorlogh was en zijluyden door Manilhase coopluyden selve maar niet en wierden geëntrevenueert. Daar de welgemelte Hooge Regeeringe op rescribeert, in den haaren van den 5-den januario, dat zij meenden de Spanjaarts die negotie voortaan wel selve 't zij op Maccassar, ofte over Bantham op Batavia waarnemen en andere daarbuyten souden houden, daarvoor de Compagnie geen verlies bij soude te reekenen sijn, als op Batavia alleen in handen van de Compagnie het Castiliaanse capitael ge-employeert wiert; 't gund niet apparent wesende, soo conde men oordeelen dat het proffitabeler zoude wesen, indien de Castiliaanen haar aencomen op Maccassar naamen alsoo datter niet bij yemand anders ter merckt connen gaan. Doch in sulcken geval most men hiervoor versekert sijn om tegen haare comste voorraet te hebben, en soo se niet verscheenen, alsdan selve te mogen equiperen, want anders soude men met het extraordinaire geëyschte te dien eynde tot schaade van de Compagnie blijven beswaart sitten. Maar mij en is niet tevoor gecomen dat de Castiliaanen dit jaar 1669 off op Bantam, off elders verscheenen bennen, 't gund wel eenichsints schijnt te verifieeren de geruchten die der sijn, dat de Chineesen op Manilha eenige invasie gedaan soude hebben, waarvan, indien 't soo is, de zekerheyt sigh haast naeder sal openbaaren, niet te dencken wesende, dat het daarmet soo breed sal sijn alsser wert voorgegeven. Onderwijlen sullen U.E. van Batavia hun Edele ordre verstaan, of er 't naaste saysoen equipagie sal mogen geschieden, off neen. Indien jaa, sal meteen naar gelegentheyte van de Bataviase voorraet ontwijffelijck besorgt werden, datter eenige gerequireerde zoorte werden overgesonden, ten welcken eynde, op het supplement van den eysch, notitie geschiet. Het soude gewisselijck voor de Compagnie beter sijn dat de Spanjaarts selve quamen coopen, omdat se datelijck met goet Spaans gelt off gout betalen, maar weder beter / voor de coopliden om selve besendinge te doen, wanneer de Compagnie wellicht, weynich off veel, noch sal dienen wat te crediteren, immer vooreerst; 't gunt egter soo weynich moet sijn als mogelijk

is, verdacht wesende dat er volgens hun Edele ordre, in cas van voyagie uyt Maccassar, oock benevens Compagnies passe een zeebrieff van de Coninck van Maccassar sal vereyschen, sonder d'welcke den Spaansen Gouverneur geen admissie soude mogen vergonnen, ten waare d'heer Generael genoeg oordeelde, dat deselve Mapule gelicentieert was, zijnde niet apparent, dat nu in den eersten yemand anders gelegen sal comen uytzettinge te doen, daartoe denselven inclinatie getoont heeft.

De poeyer suycker van Soeboe heb ick verstaan van seer goede soorte en grain te wesen, en dat men daarvan vrij goede quantiteyt kan becomen. Doch 't manqueert de Compagnie op Batavia selve en voorts oock op de custe van Java in die waare, aan haar gerieff niet. Van de schiltpadshoorn wert de quantiteyt begroot op 40 à 50 picol die het eene jaar door het andere, ordonnaire uyt Soeboe wiert overgebracht, oock somtijts wel wat meer, naardat de soekers sterck uytvaaren.

Cambodia hadden wij bij voorgeroerde missive, soowel als Chiam, gesustineert dat men van Maccassar niet en behoefde te bevaren, omdat de Compagnie op beyde voorsz. plaatsen haare logiën hadden, maar hun Edele deden daarop bekend, dat de vaart naar Chiam van geen prejuditie conde wesen, soo lange de vaart van de Mooren der custe van Choromandel en uyt Suratta op Tannassery niet en coste verhindert werden, en naar Cambodia noch minder, ten aansien aldaer de logie ten derdemaal gelicht zijnde, niet apparent weder gerestablieert soude werden. Hierheene heb ick vermerckt dat de negotianten mede seer graagh waaren, soowel om den vercoep die se daar van haar inbrengende cargasoentjes met proffijt deden, als om het voordeel op, ofte aen het retour, dat se weder terugh bragten, sullende dat door het voorsz. lichten van Compagnies residentie niet verargert wesen, schoon oock, ongetwijffelt, uyt Batavia yegelijk die inclineert darwaerts te gaan, geen passe geweygert sal werden, insgelijcx oock niet uyt Malacca.

Nu resteert noch 't eyland Borneo, waarvan geen naader aanwijssing vereyst te geschieden, zijnde gelijk gesegt, begrepen onder de plaatsen, die vrij mochten bevaren werden onder Compagnies pascedulle. En off wel schoon in de presente tijt absoluut dependeert, aan het welgevallen van hun Edele deselve licentie te presteren ofte niet, soo en kan ick niet dencken, dat het alsnoch sal werden gedificulteert in 't reguart van Saccadana, Borneo / en Banjar, sullende niettemin de Compagnie soo de besendinge op Maccao prosper gevordert comt te worden, door goede successen ginder in loco, oock selve, seer gemackelijck daar vandaan met een van de aenwesende scheepiens den peper connen overbrengen, hoewel te vertrouwen is, dat de particuliere daar genoeg in vigileren zouden. Deselve is al meest ordonnaire op Maccassar aen de Maccao-vaarders tegen 8 rxrs. 't picol vercocht, 't gunt een goede winste affwerpt, maar off het voor de Compagnie niet geraden sal wesen, de negotie op Passir en Koete te monopoliseren, en voor haer selven uyt te sonderen, dat meriteert genoegsaem consideratie, en voornementlijck indien men de coningen beyde conde obligeren deselve haare negotie alleen aen de Compagnie in te ruymen, behoudens dat de Javaanse handelaers echter toegelaten wiert het invoeren van de mainctementos en haar geweeft van doeken, sonder meer, oock sonder in retour weder aff te

brengen gout, wax off schiltpadshoorn, die alleen voor de Compagnie ge-excludeert moeten blijven. Hoedanig ick vertrouwe, mits dat wij mede tot het burgerrecht wierden geadmitteert, jaarlijcx hiervandaen als het van deege aen de gang was, een goede advance getrocken soude werden, sullende niet eens te verwonderen wesen, (soo ick niet qualijck onderrecht ben) indien men van ginder te trecken quame tachtentich, jaa hondert duysent guldens aen gout, bij goede jaaren en dat het niet al te sterck regent, voorts gemeenlijck 900 à 1000 picol wax, bij opulente teelten meer, en rottang soo veel als de Compagnie behoeft, werdende wel 25 pcto en meer beter gehouden, als alle andere slagh. Het gout comt ordonnaire te costen de waarde van 16 rxrs. ijder swaar ofte borger teyls als men het burgerrecht soo jouysseert als de Coningen van Maccassar plegen te doen. De Javaanen en andere betaalen voor de gemeene cooplyuden ofte lichte teylen mede 16 rxrs, 't wax meest 20 rxrs. 't picol en de rottang om en bij 6 à 6 1/2 rxrs de 100 bos van 100 rottang ijder, oock wel beter coop. [Daer soude altoos sacht preve van genomen conde werden,] sonder de minste schaade ofte prejuditie. Niet on-apparent zijnde, dat de koningen haar voor soo verre als gesegt, ten gevalle van de Compagnie, en om onder haare vleugelen te schuylen, ten respecte van haare ontsaggelijcke naabij gelegentheyt, wel vleyen zouden om 't welck te onderwinden indien hun Edele daarin eenig behagen namen, soo conde Intchie Abdul met een chaloup over dien wegh geschickt, en soodanig de koningen naar 't Casteel Rotterdam bij de president genoodigt werden, off, soo niet de coningen selve, die misschien soo ten / eersten wat swaricheyt soude maken, yemant van haare grooten. Men can van 't Casteel Rotterdam 't gantsche jaar door die plaatsen aff- en aan bevaren. De Maccassaren plegen in 't wester zaysoen met haare vaartuygen eerst onder de wal tot Mamoeij toe te loopen, en vandaer over te steken, doch ick meene dat het min periculeux voor ons soude wesen, zoo lange de reven en eylanden tusschen Mandhaar en Passir niet ter deegen gecarteert bennen, langs Laudpoele over te steken en dan soo voort langs de Borneose wal naar Passir op te stoppen, zijnde niet boven ... mijlen distantie. Een bequaem jachtjen van 80 à 100 last met een schans en back, soude op dit vaarwater zijn employ conne vinden ende als 't vereyste oock al meteen op Banjer een tocht tusschen beyde mogen doen. Het is op Passir een vrie inbocht, daar de scheepen buyten alle commer connen leggen, en 't volck volgens getuygenisse van selve goetaartig, daerenboven onder een precise discipline, sonder datter veel swarigheyt te maken is, om door quade betaalinge beschadigt te werden. Derhalven en requirere ick het voorsz. scheepjen soo seer niet met een back off schans om dat volcx wille, maer omdat het seer gerust, en niet als te beter is, bij onverwacht overvallen, in seekere defentie te zijn. Mij belangende, ick en kan niet anders dencken, off de Compagnie sal zig in het dusdanig betrachten deses handels niet qualijck daarbij bevinden, want het oock doch geschieden kan sonder naemwaardige oncosten, en met een van de scheepjens die echter op Maccassar vereysschen, en op corte tochiens al evenwel aff en aen gebruyckt conne werden, daar se haare equipagie wel mede te boven sullen comen, 't is dan naar Biema, naar Gresse, als gesegt naar Banjar, Passir, Bouton, en soo voort, sullende in vervolg den tijt selff aenwijzen waar se tot Compagnies profijit verder toe vereysschen, want naar verloop van twee jaaren, uytterlijck drye, als de Compagnie ter degen op Maccassar geseten is, daar het parmanent begrepen comt te werden, sal der geen continuatie van jachten expres voor Maccassar requireren, als om elders

op winst en om behoefte uyt te zenden, in dier voegen geensints comende tot onnutte beswaernisse van Compagnies possessie.

'T voorverhaelde ter neder gestelt, en gesegt zijnde van welke buytenlandse handel voorheene uyt Maccassar plagh te geschieden, en welcke noch jegenwoordigh van onder Compagnies jurisdictie, tot beternisse van den vertier, met goet voordeel door de ingesete handelaers can geëxerceert werden, soo / isser oock bijgezet, dat alle soodanige die daar van elders uyt Compagnies residentie, ten nutte van de Compagnie conne aenge-eygent werden, niet en sijn aen te mercken als eygentlijk voordeelen uyt Maccassar devolverende, want ick het eveneens reken waar de Compagnie haar proffijt doet. Maar als het elders niet betracht wort, can men het niet anders aansien als absoluyte eyge, en inwendige winsten. Ten minsten staat vast, en buyten eenige dispuyt, dat soo den handel van Passir volgens opgem. project aan de gang te brengen ende te reguleren is, hetselve alleen sal gefondeert sijn op des Compagnies macht en mogentheyte in Maccassar en sulcx dat de voordeelen, daarop in der tijt vallende, dan bij gevolge niet anders en sijn te considereren als in soodanige, die in loco selve comen te werden behaald, van dewelcke laaste hun Edele in haare dickwils geciteerde missive de dato 23-sten maart 1668 zeggen 't geene volgt in 't antwoord ons aengeschreven:

" Ende naadien conforme 't contract, expres alle vreemde natiën en specialijck de Europeanen uyt den handel op Maccassar en gevolgelijck geheel Celebes sijn ge-excludeert, soo moet nootwendigh volgen, als alles behoorlijck sal wesen herstelt, en de Compagnie aldaer recht bevesticht, dat de negotie voor de Compagnie van seer groote emportantie aldaer sal moete wesen, gernerckt soo een bevolckt en wijt uytstreckende land een groote consumptie in Compagnies doecken staat te maken, ende dat noch meer soude werden verdobbelt in cas die van de Manilhas 't zij Mapule off eenige andere van de Maccassarse ingesetenen, op des conincx passen jaarlijcx in den handel wilden admitteren, dat wij bij naeder ondervindinge eerst recht sullen ontwaer werden. Ende om den vertier in de doeken noch beter te faliciteeren, zoo houden wij voor een goede zaake (zoo Radja Palacca in 't land van en op Bantheyn zich laat plaatsen) dat aldaer een residentie van negotie wert begrepen, om de luyden van die landstreeck ende de volckeren beoosten Celebes gelegen, als oock die van Zaley, aldaer ter marckt doen comen."

Aan dewelcke voorsz. hun Edele conjecture over den sleet van doeken binnenslandts selve, ten minsten niet en can werden getwijffelt, in voegen als daar gesegt staat, namentlijck als alles op zijn [stel] sal wesen, zijnde ons al gebleeken dat naa de vrede de begeerde doecken die noch bij de packhuysen waaren, al ten eersten hebben schot genomen, en dat de luyden noch graager souden sijn geweest, indien niet Cronron met al sijn gewoel in 't volck van Goa sooveel timiditeyt hadde ingeboesemt. Waaren nu maar in loco de doeken, welcke enckel en alleen tot den inlandsen sleet per Buyenskercke in quantiteyt van 600 packen sijn gevordert, daarvan souden met der haest, voornementlijck / van 't Guinees lijwaat, baftas, chavonys etc. en voort van alles, een grooten hoop aen de man geraken; behalven dat mede het guarnisoen zijne cleedinge requireert, aen

dewelcke 3 goede maanden belooft sijn, in goet en gelt, om cort naer mijn vertreck uytgedeelt te werden, in sulcker voegen als U.E. bewust zijn, en aen die ten achteren bennen 't zij veel off weynich 1 1/2 off 2 maanden, item aen de ongecleede meest cleedinge, en andere meest contant, onder soodanige voorsorge der officieren als te meermalen gelast is. En dewijle de rijshandelaers, die naar alle apparantie in meenichte hier sullen verschijnen, in retour nootsakelijck eenige cleeden moeten mede nemen, al waar 't oock om daaraen te verliesen, naerdien al haar gelt, buyten dat, niet en sullen connen employeren, soo sal ick op 't volgende supplement van onsen eysch, oock 't ondergenoemde bij mijne verschijninge op Batavia expres ten dien eynde aang[ee]ven, zijnde 't een en 't ander met advijs van Mapulle en Godia Ebrehem ten bijwesen van Sinjeur Opijnen aengetekent:

Chormandelse zoorte:

40 packen gebleekt Guinees lijwaat,

20 packen gebleekte sarampoeris,

10 packen middelbare Tarnataens, in plaatse, en tot verminderinge van de 40 packen grove betthilles d'32 asta,

10 packen chavonys van de ge-eyste zoorte,

5 packen roode geruyte chelas,

5 packen blaauwe geruyte madaphons,

5 packen swarte zalalos, zoo der zijn,

1 pack fijne gobar calm cary,

2 packen fijne srassa chiaauw,

5 packen heel fijne spierwitte rambontyns,

4 packen heele fijne witte moeris}

8 packen gemeene moeris} voor de buytenluyden connen se oock dienen

150 packen gesorteerde masulipatamse coopchitsen, daarvan wel de meeste bruyne, purpere, en andere gecouleurde gronden mogen wesen,

25 packen fijnder masulipatamse, ofte patapoelyse chitsen,

100 packen sarasses fijne chitse schilderij, met hoofden, en boorden a la mode mestice,

1 pack palicolse witte neusdoeken, met roode cruysstreepen,

121 packen /

121 packen, item}

2 pak roode sarempoeris}

15 packen sarassa gobar}

15 packen commyters}

20 packen tape sarassa}

20 packen tape chinde}

2 packen roode betthilles} voor de Javaanen die rijs aenbrengen en in retour liever dit als wat anders sullen medenemen.

195 Chormandelse packen

5 packen fijne Bangaalse photas,
1 pack fijne hammans,
2 packen romaals, of Bengaalse geruyte neusdoecken, ordonnaire root,
1 pack van deselve, maar wat fijnder zorteringe.

9 Bangaalse packen

15 à 20 packen breede souratse swarte baftas,
5 packen chiadder boraal, al waaren der meer in voorraad,
5 packen breede souratse chits,
1 pack breede fijne bafta brotchia, van 8 à 10 rao. @,
1 pack witte dos. @ fijnder zoorte,
5 packen touridia gadja off naraconders}
10 packen jerran} voor de volken uyt Touriadja en uyt de Noorse bergen
4 pakken roode breede baftas}
4 packen halve roode baftas} voor de buyten negotianten
2 picol rasse malo

52 packen souratse soorte

256 ongesorteerde pakken, alles in 't geheel.

Item

1 ps. @ dun geel laken, ofte 2 ps. @ geel croonras,
5 picol Chineese witte ruwe zijde,
1 lb. @ gout}
1 lb. @ silver} Golcondaas off sourats draad,
6 halve cassen roosewater,
3 pakken opgenaayde hemden, voorts noch daerenboven pr. @ notitie, gelijk vooren gesegt, dat soo hun Edele kennis hadden, dat de geruchten van Manilha versiert, off dat het daar wel waare, alsdan eenige van de sorteringe die tot die voyagie gevordert sijn geweest, hetzij dat / perticuliere bezending deden, off dat het hun Edele voor reekeninge van de Compagnie selve doen wouden.

Voor 't guarnisoen:

30 paaren goede pistoolen met haar holsters,

30 ruyters, zadels en toomen,
30 ruyters wapenen.

De provisien en andere nootwendigheden te reguleren naar de recreuten groot off cleen zijn sullen, en naar de resolutie die genomen sal werden over de zaken op Maccassar.

Daar sal onder de geeyste [doeken] al het eene en het andere niet bij der hant wesen op Batavia, maar 't geene er is, en 't gunt daarop comt voldaan te connen werden -sullende naar appaentie meest zijn de ordonnaire sorteringe- en denck ick niet dat lang leggen sal, en waerop dan nootsakelijk een schoone stuyver moet werden geadvanceert, zijnde het voor jegenwoordig noch niet wel mogelijk een accuranten overslag, ofte calculatie te maken op den geheelen vertier door 't gantschen land. De ervarenste van de coopliden zijn daerin oock niet bewust, omdat van zooveel diverse quartieren de doeken plegen aengebracht te werden, op welcx quantiteyt geen nauwe observantie genomen zijnde en noch alsoo weynich op de veelheyte die daarvan weder naar buyten wierden vervoert, soo en connen se daarvan geen redenen geven, behalven dat den treck en sleet der Bougijs en andere bergvolkeren noch nooit bij de coopliden ter deege is bekent geweest. Want sij al veel haar eygen rocken van boombladeren als anders, met catoenen inslag gewoon zijn te weeven, hetwelck vrij wat meer werck aen zig heeft als 't geweeff van dat gele groove goet dat op Biema, en oock mede in Bone (maar niet sooveel) gemaect wert. Naar mijn gevoelen zal den inlandsen sleet, alles gezet, de volkeren in haare negerijen hier en daar naar herstellinge weder vredig te neder geseten weesende, niet minder monteren als 7 à 800 gesorteerde packen. Daar ik voor Biema, als het ginder oock alles wel en aan de gang gerocht sal zijn, maar 150 packen bijvoege, om niet te breet te gaan. Voor Passir stel ick 100 packen, want het is daar soodanig gelegen, dat cloeke jaaren wel 50 à 60 duysent rxrs. capitael fourneren, alsoo een goede wax-teelt oock is ordinair een gonstig goutteelt, en dit beyde manquerende, bedraagt haer capitael zelden boven de helft. Mij dienvolgende exactelijck geïnformeert hebbende, hoe het zig meest doorgaens aandraagt, soo schijnt het gewoonlijck jaar over jaar / te vallen. 't Gebeurt wel datter twee opulente jaaren op malcander volgen, oock wel weder twee quaade, doch dit laaste gevalt minder als 't eerste, zijnde gewis en zeker dat indien de Compagnie naarvolgens de voorgeciteerde intentie het met de koningen can eens werden, alsdan in dien oirt meer handel sal gevonden werden, als men zig jegenwoordig can imagineren, hebbende het landschap van Koete onder zijn beheer en jurisdictie, tot seer diep te landewaert in, de revier op (daar men bijnaar geen eynd van weet) ongeloovelijck veel menschen, die dan meer als nu, sullen affkomen.

Voor den vertier op Cayely stel ick 20 packen vooreerst, dat dan in diervoegen tesamen, behalven alle andere waaren, op ongeveer de 1100 packen soude uytloopen. Laat het soo maar zijn ten alderbesten genomen, voorwaer het sal niet weynich wesen, maar seker vrij wat mogen affwerpen. Nochtans ick derff hoopen, met des Heeren hulpe, en onder Godes genaade in cas van een goede voorsigtige directie, naar verloop van 3 à 4 jaaren, de zaaken buyten slinxen uytval blijvende, dat den eygentlijcken binnenlandsen sleet, in voegen als hiervooren beschreven, noch van veel meer consideratie sal connen wesen. Sullende, gelijk seer licht can werden begreepen, oock behalven de winsten op de doeken, noch al 't een en 't ander op andere dingen te proffiteren

vallen, onder anderen op den inkoop van 't geheele geweeff op Zaley, dat men sustineert jaarlijcx te connen emporteren ruym 20.000 maas, en 't welke altemael, onvermindert de voorgestelt consumptie van de Compagnies cleeden op Passir, met een cto.@ can werden gebeneficieert, namentlijk voor 100 Maccassarse maasen 100 Passirs maasen, hoedaanige 16 gerekent werden voor een tayl Passirs zandgout, soo als 4 bladen voorwaerts is aangetekent, sulcx dat een Passirse maas 1 rxrs. importeert, en wanneer zeker dat gout, dat gemeenelijck 22 caraat toest, selff maar ligt gewigt genomen, van civielen inkoop compt te zijn.

Insgelijcx can alle het Cumbaasse geweeff, om den selven sleet van de Compagnies doeken daarmede te verbeteren, tot Biema etc. op een parmanente prijs gestelt, en van de luyden al mede ingecocht werden, 't gunt op Maccassar oock noch al met 40 à 50 pr cto.@ naar Manilha tot meer voordeel en voor een gedeelte op Passir sal te beneficieren zijn.

Op den inkoop van clappus-olij tot Cayely sal mede te proffiteren vallen, en voornamentlijk aen 't sandelhout, als men aen 't hacken raakt, 't zij dat de Compagnie dat selve gaade doet slaen, off wel aen andere toelaat om deselve daarmet te beneficieren, connende den yoo die daer valt en geweve wert dienen, gelijk tevooren aen de / Maccassaren, in plaats van cardoes linnen.

't Gunt ick raakende het gout in de noordse landen van Boelahangh heb aengeroert, dient maar voor notitie, en tot een aenwijsinge offer bij verloop van tijt misschien occasie mocht occureren datter yets ontrent te doen viel, en naader openinge daarvan te krijgen was.

Voorts overslaende andere winsten, dewelke hun op Maccassar, soo aen de respective retouren als anders van selve sullen aanwijzen en betracht connen werden, can de Compagnie uyt haaren noordsen eygendom voorsooveel zij deselve niet begeert weg te geven (daar in sulken geval al eenige onderscheyt in dient opgemerckt, in 't reguard van de inwoonderen) ten danck en gemack, sonder yemand daarmet te beswaaren, de 10-de van 't gezaay getrocken werden; om de zuyd, daar de landen magerder vallen, de 20-ste. Bantheyn reken ick daarbij niet, omdat misschien hun Edele beraaden sullen werden, dat landschap te employeren tot een gratuyt (onvermindert Compagnies vereyscht gebruyck ende wettelijck gesagh) voor Radja Palacca, daarmet uytvindende een middelweg tusschen Sijn Hoochheyt ende de Coninck van Bone tot geruststellinge van den een, en tot vergenoegen van den ander; met welcx alimentatie men sig dan oock te minder, off wel niet behoefde te beswaren.

Het velt tussen Bontouale en 't Casteel Rotterdam, tot aen het revierken van Pautere Bougijs toe, daar ons eerste werckjen legt, is geeeygent, tot weylant voor het vee. Bezuyden hetzelve, tot heel tegen Mapullees tancq, en voorts de streek velden beoosten Talle tot aen de reviere van Binango-Beero, dat conde men zelve laten bezaayen, een gedeelte door de Bougijs parmanent geordonneert onder 't Casteel te resideren, ten behoeve van haar selve; een ander gedeelte door de inlandse, Tamataanse en Boutonse melitie, Compagnies lijffeygens, insgelijcx voor haar selve, en voor de Nederlndse melitie, soo verre het can aanreyken. Die van Biera sullen, buyten ongemak en beswaarnisse, oock al yetwes connen opgelegd en aanbevolen werden.

Ick hebbe mede in de materie van Maccassar aengewesen, wat recognitiën bij de coningen plegen te werden getrocken op de uytgaande ende incomende vaartuygen. Van hun Edele welgevallen dependeert nu al wat haar believe sal daarontrent te statueren. De meeste lichtigheyt

en cleenste beswaarnisse in dien deele soude misschien, in desen eersten aenvangh van sake, het beste zijn, wel te verstaan ontrent off in 't reguard van de inwoonende equipanten. Wat anders is 't met die van buyte come, en dewelke onder dese / consideratie weder niet behoeven te werden begrepen. Wijders is het U.E. bewust, dat wij alhier in mijn aenwesen op Maccassar meest geobeserveert hebben, voornementlijk in de verstrekinge aan de dienaeren, de prijs courant tot Amboina in rade nieuwelijcx geresumeert, en tot reglement van de die provintiën op eenparigen voet vastgesteld, volgens den inhoud van de resolutie, dogh met soodanige verhooginge op de sorteringe daarvan bij ons vercoop is gedaen, als wij opmercten te behooren, en volgens dewelke, uyt de winckel ijgelijck zijn gerieff was toegestaan te mogen coopen; ons bewust wesende, dat, naar de vrede al 't geene in diervoegen van de Compagnie bij volle pakken gecocht is, weder op de bazaar met vademen, heele en halve stucken, met mooy proffijt is vercocht geworden, sijnde tusschen de voorsz. prijzen en de geene welke bij de laaste boeken op Maccassar den 1-sten junij 1665 geslooten, op een en deselve sorteringe bevonden werden behaalt te zijn, geen cleen onderscheyt: verscheelde onder anderen op de chavonys een gansch cent, op de chelas en madaphons niet heel veel minder, en voorts al doorgaens 20, 30 en meer pr cto.@. Doch onder ons en sijn voor dit maal tot noch toe niet veel soorten geweest. Niettemin is ondervonden wat men conde bedingen. En soude ick vervolgens van verstant weesen, naadien ick geen sonderlinge oorzaake ter contrarie hebbe gerencontreert, de prijzen soo als ick se heb gestelt gehad, voortaan soo te observeren, en dat continueel volgens dien den geheelen vercoop, die hier vallen sal, te reguleeren op een altoos eenparigen voet, soo wel op Maccassar, Biema als Zaleyen en Passir etc. naar dewijle in verscheide doeken waervan noch geen vercoop en is gedaen veranderinge vereyscht, en oock op de sarassa chiaeuw, en fijne Ternataens wel eenige verminderinge mach geschieden etc., soo acht ick niet ongeraden, datter op den Maccassaren handel ten bijwesen van, off door hun Edele de Hooge Regeeringe selve een vaste prijs courant gestatueert en gearresteert werde, dewelke genomen, soo als men deselve sonder aanstoot ofte verachtering nemen can, tenminsten een groot cent 1 1/4, 1 1/2 cto.@ sal geven, en dienvolgens de voordeelen te smakelijker maken, mits dat men dan oock de prijs niet te boven treet. Doch conde bij den heere President, bij vercoop van een groot gros tevens, soo 't noodig geoordeelt wierde, eenige mitigatie gedragen werden, admitterende niettemin tot Compagnies winckel ijgelijck een, sonder onderscheyt, om sijn gerieff te haalen ingevolge de gearresteerde lijste, sonder dat men sigh aentrecke, waarvoor het door de coopers weder wert uytgesleeten. Bij dit proffijt op den uytcoop der doeken aen de inlanders / voegt zig dan noch 't gewin op de verstrekinge aan de dienaeren, doch soo men begeert dat se sullen naar behoore gecleet zijn, moet men de onschappelijcke, en die haveloos loopen, haar cleedinge door de officieren doen maken, anders soudens se haar goet met gewin omsetten, en soo weder behoefflijck werden kunnen.

Wat nu belangt den buytenlandschen sleet van doeken, bestaande in zoodanige soorte, als bij elcke plaatse is aengewesen, daarvan weet men dat Manilha en Soeboe trecken can, als die vaart volstaat, want hoedanigen eysch te dien behoefte voorheen is gedaen, dat staat in desen aengewesen. Sulcx behoeft daarvan geen naader notitie, sullende, indien se soo voldaan en

gesleeten wiert, daarop alleen ruym 150 duisent gul gewonne come te werden. In respect van dese groote besendinge, soude wel meest in consideratie conne comen, eenige mitigatie te dragen in de vastgestelde prijzen. Maccao, Mingdanaauw en Solot, Cambodia, Succadana, Borneo, Banjarmassin, alle drie op Borneo, Bouton ende Thimor, hiervoor teken ick nu maar 300 packen in 't geheel aan, hoewel het werck aen de gang wesende, ongetwijffelt naar veeler opinie meer getrocken sal werden, gelijk wel geloovelijck is. Doch dese equipanten sullen volgens de lijste haaren inkoop doen en echter winste bevaren connen, soodat ick achte, dat daerin geen naader opzigt en hoef te gedragen, ten waare hun Edele desen aangaende van ander sentiment waaren. Voor jegenwoordigh en valt bij U.E. niet anders te verhandelen, immers niet besonders als rijs, die wij gestelt hebben op 100 rxrs. 't last, Compagnies maat, mits niet naader uytvercoopende als op 150 lasten, soo lange men niet bewust en was van het ontsluyten der Javaanse havenen, daarvan U.E. cort naar mijn vertreck de tijdinge al hebben gekregen. Niettemin is U.E. bekent dat wij niet geerne minder als sooveel voorraad parmanent binnen 't Casteel in de packhuysen hielden om bij dese off geene onverwachte ongevallen ter zee, off anders, niet te connen verlegen zijn, oock dat de meeninge is aan yegelijck zijn gerieff te vercoopen, en niet bij groote parthijen aen een alleen. Met het omslaan van 't moesson sullen ongetwijffelt datelijck veele particuliere ter merct comen, door welcken aenvoer de merckt datelijck sal soulagieren en allenxkens wat verminderen, waarnaar gij U oock wel richten mocht, verminderende successive met onderling advijs naar bazaars cours, zijnde onder onse bontgenooten voorheen wel wat consideratie gedragen, maar vermits het misbruyck van Compagnies goetheyt, daarvan gedeclineert, sulcx dat se al teffens ter merckt moeten gaan. Doch aen de Compagnies dienaren / die geen rijsrandsoen genieten, is toegestaen dat se voor haar en haar domestiquen, die bij de raadspersoonen, als wesende sonder ommeslag, ten hoogsten niet boven 4 personen bij U.E. ijder, en bij de mindere niet boven 2 moge excederen, voorts bij alle andere maar één, tegen 40 lb. rijs voor elck hoofd 's maants niet meer als 50 rxrs. 't last sullen betalen, bezijden recommandatie, altoos het outste graan eerst te vercoopen. Ende opdat U.E. wijder oock mochten bewust wesen, de ordre die hun Edele voorheen, ten aanwesen van d'Edele Verspreeet in de brieff van 26 november 1664 op de exercitie der negotie in Maccassar hebben gestelt, en zedert tot reglement bij extract nevens haar Edele missive van 23-sten maart 1668 harwart gesonden, soo heb ick goet gedacht, datselve in desen mede te insereren:

"Ende gemerckt de negotie van de Compagnie op Maccassar rede al van redelijcke emportantie is, welckers verantwoordinge naar luyt van de generale ordre op geen een persoon alleen magh blijven berusten, soo hebben wij goetgevonden U.E. tot tweede persoon bij te voegen den ondercoopman Cornelis Cruyff, van denwelken dan sal gedefereert werden het houden van de negotieboeken ende bewint over Compagnies packhuysen, sullende de cassa verblijven onder de administratie van het opperhoofd, doch sullen geene goederen, hoe gering die oock mochten wesen, uyt de packhuysen vercocht ofte eenige andere coopmanschappen, gout, etc. mogen ingecocht werden, als in U beyder bijwesen, advijs ende communicatie."

Dit voorenstaende ter zake van den gepresupponeerden inlandsen en buytenlandsen vertier van doeken soodanigh gesecht ende aengegeven zijnde, uyt den hoofde van verscheyde genome informatiën, opmerkingen als anders, sal het voort moeten blijken, met verloop van 2 à 3 geruste jaaren, off daarop de effecten soo comen te volgen, soo niet soo ten eersten in 't geheel, dan ten meerderdeele, met apparentie van noch beter, off wel niet dat daar naar gelijckt, daer men sigh dan in der tijd naar sal cunnen reguleren. Onderwile behoeff ick mij niet te schamen, desen aengaende in diervoegen te hebben gesproken, naardien de gantsche weereit niet onbewust is hoe opulenten aff- en aenvoer van allerhande coopmanschappen, sooveel jaaren op Maccassar, bijnaar uyt alle oirten van India, is ervaren, sonder datter oorzaken zijn, gelijk er staat aangewesen, waarom daar niet alsnoch deselve negotiatie soude connen wesen. Dus sal ick dit zoo voort aen den tijd en een [goede] directie bevolen laten, in de hoope dat Godt de Heere ten goede van de Compagnie deselve genadelijck zal zegenen. Want zoo men mij woude vragen, wie den handel bijbrengen en drijven zoude, terwijle de vermogenste Maleyers verjaagt, en uytgehomppt waaren, soo mag men meteen daerbij doen, dat de Portugesen en Engelse, die noch meer neeringe aenbrachten, oock wegh- / geholpen bennen, opdat ick tevens antwoorde dat dese alle drie zijn geweest Compagnies schadelijcke competitours, dat het wegsetten, mitsdien, van deselve is een groot voordeel, naedien de Compagnie alleen overvloedig vermogens is bij te brengen meer als oyt zij met haar alleen, nu naar Compagnies eygen zinlijckheit tevooren niet. Zegt men dat de reductie der Maccassar[s]ren oppermacht ende de destructie ter selver zaake in't oorlogh ge-occureert, den voorleden grooten handel doet vervallen sonder apparentie van wederoprijzen, dat lijkt er alsoo weynig naa. En ick stelle vast, dat als men nu sal gaan zien, dat de zaken haar tot ruste neygen, datter coopliden en handelaars genoeg tevoorschijn sullen comen. Maar de harsteltenisse van zake, naar soo groote revolutie, vereyst wat tijd en ademhalinge. Ick beelde mij in, indien hun Edele thoonen Compagnies possessie hier te willen grondvesten en doen wortelvatten, dat bij gevalle het niet en wort wedersproken, al haast Hollanders en Mardijkers inclineren sullen hun selven hier weder te setten, om haare voordeelen en winsten door de vaart te cultiveren. Jaa, woude men de uytgewekene Maleyers, daarvan verscheyde zijn aengeweesen van de voorneemste -zijnde naar ick hoore veele van 't gemeene slag op Poele Laud off Laud Poele bij malcanderen gehoot-weder inlaten en admitteren onder Compagnies jurisdictie, ick vertrouwe niet dat se souden terug blijven, maar ick geloove niet, dat hun Edele soo goet sullen believe te zijn. Veeleer soude ick, naar mijn begrip, oordeelen beter en best te zijn, die selve in 't geheel de vaart naar Thimor etc. beoosten de Bocherones, en oock harwaerts naar Maccassar te ontseggen. Wel is waar datter generalijck is verstaen, dat men niet en sal toelaten de Maccassarse vaart onder andere naar Maccao en verder na Manilla om de oost en noord, maer off daer nu (terwijlde de Compagnie in dit wesen staat) sooveel soude aen belangen als tevooren, daarvan sal de regeeringe best connen oordeelen, en misschien achten van neen. In allen gevalle, op 't eyland Borneo en Cambodia mogen se volgens contract varen (daar ik Passir niet onder reken). Indien se verstaan dat men haar dit alleen, maar oock wijder op de voorsz. plaatsen alsnoch wouden inwilligen, zij sullen welhaest schrap en aan vaartuygh geraken. Want ick maack geen andere staat, off dan sullen alle de Javaanse rijscramers haar vaartuygen al mede voor cargasoen aen de man helpen.

Voornementlijk souden hiertoe het volck van Toadjo, wanneer sij met ons gereconcilieert [zijn], seer inclineren, want dit zijn doch lieden gantsch ge-adonneert / aen de traffique, om de lieffde tot dewelke ick noch te gemoet sien dat se van de Compagnie de beste vrinden staan te werden. Die van Loeboe doen oock geerne winst, de Maccassaren ongetwijffelt sullen het mede al vrij wat beter beijveren, als den tijde van de Maleyers, wanneer zij selve selden verre van honck gingen, maar de Bougijs van Bone veel minder, die van Soping weten haar daar alderminst mede te behelpen. Doch het onderwijst sig selve, en 't is seer gelooffelijck, wanneer dit volckjen soo wat winsten comen te gevoelen, het haar zeer aen de Compagnie zal verbinden door vermenginge van haar interest, en bijgevolge soo niet obligeren, ten minsten animeren zoude, om bij verplaatsinge van onse hoofresidentie op dit eyland met sak en pack licht stercker naer te volgen, als wij geerne hebben wouden. Sulcx men deselve, en d'een soowel als d'ander, voornementlijk onder onse presente residentie, bij alte grooten toeval daerin sal dienen te limiteren, en onder goede, niettemin civile discipline, sonder eenige beswaernisse te stellen, evensoo als wij voormaels ge-oordeelt hebben in 't reguard van de andere buytenlandse onderdaanen in de negerij Vlaanderen. Niettemin sal men deselve bij occasie niet continue, maar nu en dan in de noodige werken die der haestig vereysschen gedaen te werden aen de fortificatie van 't Casteel off anders, wel connen en mogen employeren, haar voor soo lange versorgende van dagelijcxer rijs, met aanwijsinge van een aparte portie voor ijgelijck wat se hebbe te doen ende te voltoeyen. Waerin en ontrent de Bougijs en Touraters etc. wel 't meeste mogen werden verschoont, gebruykende daertoe die van Toadjo, Boeloeboeloe, Lamoeroe, Mandhaar etc., als wesende soo lange gebleven wederhoorig en hardneckigh, 't gund sonder aanstoot sal connen geschieden, als men daer maer geen verachtige onder mengt, en 't selve niet te swaar maackt.

Mij dunckt, het vooral seer goet ende nootsakelijck sal zijn, alle de bondgenoten te animeren tot ijveriger landbouw en aenplantinge van padje als voorheenen, met en onder beloften dat de Compagnie al den overigen rijs tot een billijken prijs haar altoos affcoopen soude. Het is eene nootsakelijckheit die haar selven genoegh obligeert, en voornementlijk die, die jegenwoordigh den inkoop van dieren rijs soo swaer valt. Evenwel sal het veel helpen, indien hun Edele de Hooge Regeeringe van India dat werck wat ernstigh believen te recommanderen aen de koningen en gecommitteerden die nu naar Batavia gaen, sullende al 't geene op dese wijze comen te boven te leggen en te proffiteren, al mede gedijen tot beternis in den afftreck, alsoo het gemeene volck, een stuyver boven de cost opleggende, dat al meest employeren aen een mooy cleetjen; en schietter / dan noch wat over, dan dient mettertijt tot den inkoop van een slave off slavin, om selve van 't wercken vrij te zijn. Voorheenen, onder de regeeringe van Rigocane, wiert de rijsteelt seer behartigt, soo dat Celebes doen quantiteyt rijs uytgaff en vercocht, zijnde de dagelijcxer prijs te dier tijt 8 à 9 Maccassarse gantangs voor een coupant, off quart maas, die doenmaels van veel beter aloy, en een hoope waerdiger waaren als nu. Naderhand onder zijnen successeur Ripappan Batoene 6, zijnde soo ijverig niet in den landbouw, noch minder den presenten coninck, die het meest heeft aengelegt op de negotie, vorder maar sorg dragende voor eygen behoefte in de plantagie, soodat het voor een seer goeden coop waare te rekenen wanneer men 6 gantang voor

een coepang kogt. Anders den ordonnairen gang is geweest 4, en oock wel 3 bij qualijck slagen van 't gesaay. De Bougijs, met de revolutiën van oorloge, en het dickwils affbranden hunner padyhuysen, zijn oock daerin ijverloos geworden. Anders bij voorsz. Rigocanes tijden, heeft men tot Bone 18 à 20 gantang voor een coupan sien vercoopen, dat veel van de presente tijt verscheelt, wesende oock naest 20 jaaren van Celebes wijnich off geen rijs vervoert; dan nu, invoegen als gesegt, door exhortatie van hun Edele weder tot eygen voordeel van de bondgenooten zoude connen herstelt werden, en waartoe men dan deselve onder andere conde verbinden, want het mijnes erachtens niet onnodigh zijn sal, dat die alle onder be-edigt contract aen de Compagnie mede preciaal verbonden, en dat hetselve meest gereguleert werde in conformiteyt van de obligatien waarmede andere oude en nieuwe bondgenooten in desen oirt aen de Compagnie verplichtet zijn, gelijk ongetwijffelt hun Edele oock sullen doen, op welck insigt het, volgens ons voorgaende gegeven advijs te dier materie, alhier niet is geschiet, bestaende in hun Edele abzoluyt believeen, welke ordres zij haar in der billijkheyt sullen willen tot reglement voorschrijven, als het maar geschiet in die termines van dat se haar daartoe gewillig overgeven, uyt crachtige obligatie over haare vercrege vrijdom door Compagnies hulpe en bijstandye, en op hoope van daarin voorts gemainteneert en beschermt te sullen werden. Wanneer hun Edele al tevens connen disponeren over de schult van de genoote rijs, en off se daarvan, in het te maken verbond, yets tot voldoeninge van 't selve, goetvinden te stipuleeren. Soppingh heeft zijn genot separata betaalt, en van de reste obligatie gepasseert. De Koningen van Laayo en Bancala hebben oock ijgelyck van zinne portie aparte aentekeninge gehouden. Maer hetgeene bij Radja Palacca is ontfangen, acht ick te gehooren tot de laste van het gemeene / Boneese volck, en dat se daertoe pons-pons sullen dienen te contribuieren. In 't regard van Batoukieke meen ick, dat men eenig onderscheyt sal connen maken tusschen het verstrechte in 't leger aen deselve, en tusschen het vercochte ginder in loco, omdat dit is, als gesegt, een gemengt, samengerot volck, off 't en waare men verstind, dat het bij accommodatie met die van Sabito etc. die te laste soude gebragt werden, onder hooger breuke over haare halsterckheyt.

Voort comt te deser materie in consideratie, of men niet in 't geheel de bondgenooten behoorde op te leggen jaerlijcx een zeker tanto rijs, gereguleert naar ijgelycx vermogen, om te dienen tot soulagiement van de oncosten des guarnisoens, het gund ick geloove, dat sonder de alderminste ontstentenis der gemoederen soude connen gestipuleert werden, taxeerende naar advenant van het vermogen: die het meeste die laast ingecomen bennen en noch in comen sullen, met voorder bedingh, hoeveel volck d'een en d'ander, desnoots en des vereyst zijnde, tot bevorderinge van de fortificatie gehouden soude wesen te fourneren, off wel eenige materialen in plaats, alsmede met sulck opsigt als in 't regard van de rijs gesegt zij, connende Taneete, Boelecomba, Gantara, Biera, houtwerken inplaats van volck leveren. Doch hierin dunckt mij dat die van Maccassar en Tello behoorden exempt te blijven, als wesende wel 't meeste over haare trouloosheyt gestraft, en daerenboven noch beswaart met het restant van de groote schult. Dit soodanigh al wesende ge-expresseert, soo can men evenwel bij quade, ongevallige ofte onvruchtbaarige tijden, siecktens, ende andere inconvenienten, altoos naar gelegentheyt discretie gebruycken, hetzij dan met

quytscheldinge van 't geheel ofte een gedeelte, verdagt wesende, dat dit onder geen anderen titul moet gestelt werden, als tot het helpen onderhouden van 't Casteel en guarnisoen, heel vervreemt van eenige schijn naar contributie, onvermindert 't geene hier even voorwaerts in haastigh werck van de inwoonderen onser negerye gezegt is. Ende gelijk ick in dese schrifture een stuckweegs voorwaerts hebbe gesproken, dat het slegten der halff, en min als halff gesloopte forten noch wel eens naarder diende onderhanden genomen, soo conde die van Wadjo, Boeleboeloe, Toriadia, Tanparran, Lamoeroe etc. daartoe, en soo 't van noode was, oock tot het slechten van de wallen van Goa etc. geobligeert werden, 't gund voor de Bougijs en andere bondgenooten seer welgevallig soude sijn. Anders sullen het de Bougijs ende de Glissonders noch eens moeten onderhanden nemen, daar Radja eenige belofte toe gedaan heeft. Dayen Maleeuwa, als regent van Glisson, sal oock gereguleert en wat nauw gehouden dienen, met parmanente residentie aan 't Casteel, en sonder hem al te groote autoriteyt aan te matigen, soo al de Hooge Regeeringe hem weder derwaerts largeert, zijnde desselffs verdiensten seer cleen, latende / hem mede al zoetjens aanleunen de naam van Radja Glisson, daarmede hij door aenleydinge van Zijn Hoochheyt door de andere groote ge-eert wert.

Voorts sullen hun Edele oock connen ordre geven over 't geene Radja Palacca noch in 't besonder wegens beleeninge en anders ten achteren staat, monterende rxrs....., waeronder medebegrepen sijn 12 tayls aen Arou Vaqua, ende de 10 tayls aen Tousawa verstreect, volgens gedaane notitie in de materiën van Batoukeka en Marous, hebbende gedient om [te corrumpeeren deese off geene, daar men meende eenig goet] offitie van te conne trekken.

Ick can wel gelooven, dat de Coningen van Goa in haar reguard, en Tello in het zijne, op Batavia solliciteren sullen om remissie van haer schult, maar ick dencke niet dat het hun Edele sullen legitimeren, als voor soo veel dat se in den tijt wel wat condon modereren. In Goa zijne doch niet onvermogens, Tello is nu een cales, 't is wel sulcx dat de revenuen niet meer sijn als tevooren, jaa oock bijcans niemendal, maer evenwel soude de quytscheldinge in 't ooge van de bondgenooten wat wonderlijk lijken. Darhalven sal 't discretie genoegch sijn, wanneer men, als gesegt, modereert, en met manen niet al te hart valt. Doch wat belangt de uytstaande quaade schulden, die se volgens het 5 articul des Bonaaysen contracts gehouden sijn te vergoeden, daarvan conde men wel remissie doen, als hun Edele belieffden, want seker 't meerendeel derselve hem met geen andere billijckheyt tot beswaernis connen comen als in crachte van 't contract voorsz. Soo indien dan hun Edele soo goetvinden te doen, sal oock vorseker teffens gelast werden Compagnies effecten daarvan te zuiveren, voor sooveel als daarvan niet ter werelt te verwachten is. Echter op de schult van Quitichil Chinees ten bedraage van F 6418,10,- , valt eenige nader speculatie, als hebbende de koningen sijne effecten aengeslagen, veel meer emporterende als voorsz. somma, gelijk U.E. connen vinden bij de lijste daarvan 't onser resolutie ge-insereert. Den debet van Moetiappa daarop staan U.E. oock ordre te krijgen of se sal werden affgeschreven, alsoo denselven voortaan in Batavia resideert, welck laaste hier maar soo ter materie inschiet, en dient voort per memorie.

Waarmede in 't breede gesproken zijnde van de voordeelen en soulagiementen die de Compagnie alhier uyt de negotie als anders sal conne trecken, en waertoe de apparrentiën seker niet en sijn seer ongesien, ofte ongefondeert, ingevolge oock niet buyten verwachtinge van gewenscht effect, in welck geval licht te calculeren is, dat de winsten al vrij wat sullen moeten / emporteren, soo moet men daertegen nu oock weder opmerken wat de Compagnie hieruyt voor lasten sal moeten dragen. Want dat dit alles soo soude connen volgen uyt een simpele residentie, dat kan ick niet alleen niet belooven, maer ick stel vast en segge absoluyt bij, dat het niet mogelijk is, zijnde het wel zoodanig dat, volgens de solemneele becrachtiging vanden contracten, de Coningen van Maccassar deselve behoorden gestant te doen, sonder dat men se daertoe behoefde als te dwingen, te meer indien se tot haare bittere smerte, schande ende schaade soo gants gevoelig over haare goddeloose ontrouwe en bondsbreuke, alle coningen ten exempel, door Godes rechtveerdige toorn gestraft sijn. Dan dat dunckt mij evenwel voor de Compagnie swaar en periculeus om te wagen, behalven dat zij selve ontbloot van haare sterckten en casteelen costen pretenderen door de Compagnie verongelijckt te werden, over dat men haar soo bloot liet sitten, en ontrock de bescherminge die hun in het contract expresselijck naar vermogen van de Compagnie is beloofd. Ick zegge, zij costen dit voorgeven, maar het is niet apparent, dat zij de moeyte nemen zoude haer daerover te beclagen. Ter contrarie, de bondgenooten hebben geenen anderen toeverlaat als op de Compagnie en principaal op des Compagnies crachtige en ontzaggelijcke inwooninge, zonder dewelcke (zij sullen het selven bekennen) zij in een stip van tijt, soo ontzenuwt als jegenwoordig de Maccassaren oock sijn, weder stinden te vervallen in een veel arger tirannie en slavernije als oyt voorheene, en de Maccassaren daertegen mettertijt op te rijzen tot hooger top van authorityt, macht en vermogen als oyt tevooren, sonder dat zig ten alderminsten meer hoeffde te becommenen voor oppositie. Want nu oock jegenwoordig, in soo avantagieusen staat als de bondgenooten bennen, is het ontsagh en vrees soo groot voor de Coninck van Maccassar, dat de voorneemste princen naauw derven spreken, als zij hem sien, gelijk in dit geschrift al te meermaal gealegueert is, hebbende Zijn Hoochheyt van Palacca mij noch onlangs verclaert, dat hij hem niet onthouden can, ter presentie van denselven, hem te bewijzen alle soorte van onderdanige eerbiedigheyt, schoon ick hem daarover al verscheyde maalen had ge-reproschieert. Darhalven, en omdat het oock de gantsche werelt bewust zij, hoe weynich men zig, niet alleen de Maccassarse maar oock op alle Mooren haaren eed in zulke staad-zaken als de deese, mach, off can vertrouwen, sonder deselve daertoe in dwanck te houden, soo dunckt mij dat in allen gevallen onmiddelijck is, het aenhouden van een crachtige en ontsaggelijcke possessie hier op dit eyland. Daarop is oock gesien, / doen den raad pmo. @ december 1667, cort naar de inruyninge van 't Casteel Rotterdam, uyt 't jacht Tertholen aan de Hooge Regeeringe van India heeft geschreven 't geene volgt:

"Aan dit narré sullen U.E. licht connen vermerken, dat ons gering verstand daarheene draaft, om deselve fortificatie in sijn geheel te behouden in possessie, dat wij oock achten seer nootsaeckelijck te weesen (zoo wij het anders wel begrijpen, dan U.E. Heeren Achtbaerheden sullen daarvan beter oordeelen connen). 't Is ongetwijffelijck waarachtigh, dat de Compagnie met groote lasten en ommeslagh beswaart is, en dienvolgende geen ongelijck heeft van alle nieuwe settingen te

declineren, maar off wel deese soo zeer niet vereyst, en meer als sommige andere, en of men het guarnisoen dat hier sal requiren, niet voor 't meerendeel souden connen vinden uyt de parmanente geordonneerde besettinge in de respective oosterse provintiën, meriteert (onses dunckens) zijn bedenken. Laast is Banda op 500, Amboina op 650, Tamata op 250 soldaten geordonneert. 't Laaste conde in sijn geheel blijven, off nu op 200, Banda op 400 ende Amboina op 500 gereduceert werden, waaruyt dan 250 à 300 mannen wierden gevonden, want Maccassar door dese fortresse in 't bequaemste van sijn land, ende door onse naabij gelegen bondgenooten de Touraters en Bougijs, misschien oock eenige onse genegene Maccassaren selve gemuyband, en sien wij niet dat de oosterprovinciën van dees cant te vreesen, en oversulcx niet boven soo veel guarnisoen van noode hebben, ten waare men dachte dat het daar in loco in opsigte van de inwoonderen selve, niet suficeren conde. Doch en meenen wij niet dat die luyden sullen derven dencken op te rijsen, sonder eenigh versekert support, voornementlijck wanneer se geregeert en in devotie gehouden werden door ministers van ervarentheyt."

Waarop in antwoord quamen te ontfangen per de jachten Hooglande ende de Schelvis den 27-sten april 1668 't geene ick hier vervolgens niet onnoodig agte mede te insereren, 't Uwer berigt en gereetheyt:

"Ende dewijle ons de ondervindinge ten vollen heeft geleert, hoe weynig staat op de beswooren contracten met de Maccassaren is te maaken, zoo se niet door cracht van wapenen gestaedig werden beteugelt, ende in devotie gehouden, daertoe sig de gelegentheyte, God zij geloof, nooyt soo schoon als nu heeft verthoont, zoo sijn wij met U.E. van gevoelen dat het voor de vordere securiteyt van de oosterse provintiën, Amboina, Banda ende Ternata, gants nut en noodig zij, dat het schoone ingeruymde Casteel Ejong pandang, met sijn onderhoorige jurisdictie (leggende soo gehouden wert op de gezontste plaatse, en de bequaemste situatie van geheel / Maccassar, hebbende oock schoon drinckwater binnen, en een goede reede voor de scheepen) uytbedongen, ende vooreerst met een sufficient guarnisoen voor de Compagnie in possessie behoude werden daertoe wij U.E. geen vast getal willen voorgeschreven, al was 't oock tot 300 copen toe, maer sulcx aen U.E. goet overlegh laten gedefereert. Want wij considereren met U.E., dat met deselve besettinge niet alleen de grootste toeverlaat aen de Compagnies bondgenooten wert gegeven, ende de quaade machinatiën van de Maccassare regeeringe sullen connen werden ingetoomt, maer dat oock wel ruym soo veel minder guarnisoen ofte besettinge in aengetogen provintiën sal mogen werden gehouden, soodat wij U.E. mits desen autoriseren met de voltrekkinge tot de noodichste defentie van 't selve Casteel, ende voorts de vereyschte wooningen, packhuysen ende corps du gardes vervolgens te mogen voortvaren, wel massijff, maer soo mesnagieux als te practiseren sal wesen, waertoe wij alsnu sooveel houtwerck, clinkert, sement, ende vordere materialen zenden, als dese twee cleene wel bezeylde jachten, en de hoeker, boven 't cargasoen tot de negotie, connen vervoeren."

In voegen consteert daerbij dat hun Edele met ons dierwegen sijn van eenparig zentiment, soowel tot securiteyt van die costelijcke landen, als tot een toeverlaat van de bondgenooten, sulcx mede concluderende dat in respect van dese besettinge, het guarnisoen daertoe vereyst tot een nombre

van 300 coppen, invoegen als bij d'extracten ge-expresseert, uyt de ooster-provintiën wel conde vervallen. En off wel hun Edele welgemelt 't zedert den inval van de laaste revolutie in dien deele eenichsints schenen gewerden te wesen van een ander gevoelen, soo nochtans is geloovelijck, de zaak weder zijnde gebragt in een noch soo veel favorabelder wesen als tevooren, en verre boven de verwachtinge, dat die oock met eene weder, soo niet in gezegender, ten minsten in het voorsz. opsigt geconsidereert, ingevolge alsnoch verstaan sal werden, dat dees gewenschte possessie comt te dienen tot een seer groote versekeringe en gerustheyt van soowel d'eene als d'andere boven genoemt, en dat daerop wel soodanige voorschreven verminderingen van de guarnisoenen soude connen en mogen geleden werden, wanneer dan alle de voordeelen die hier voor de Compagnie quamen te obtineren, meer stinden te bedijgen tot suyver effect en overwinste, alsoo de ongelden alhier dan weder, voor soo veel, comen tot verminderinge ginder. Oock mij belangende, can ick niet anders oordeelen - en daerin zijn veel andere ervaren oosterlingen met mij accoort- off in der daad gauderen te provintien uyt dese besettinge ruym soo veel bescherminge, als de verminderde melitie emporteert. Van de onderhorige volkeren, uyt dewelke alleen een schrijlijcke revolutie / can opcomen, en heeft [men] sooveel commer niet, onvermindert nochtans een continuele goede toeversigt. Sonder crachtigh support, en is 't gantsch niet apparent dat van die cant oppositie staat gerencontreet te werden. Andere, die van buyten moete comen, vallen soo schielijck uyt den hemel niet; Europeanen en varen oock soo verborgen niet: uyt de Manilha is het naaste. Schoon hadden nu de Chineesen deselve geconquesteert, dan vereyst er noch tijt, en beraed, om verder te gaan; gecomen is oock niet gewonnen, dat lecht er noch soo gereet niet. Doch het zij soo dat nonobstant dit bezit, hun Edele de Hooge Regeeringe de voorsz. landen noch een cloeck beset wouden laten, dat en vermindert daaerom de verseektertheyt van deselve niet, die se van hier trecken. Want zijluyden weetende, hiervandaan, zoo lang wij hier leggen, niet te connen besogt werden, laten die sorge, boven dewelcke geen andere naemwaardige gedragen hebben, ons aenbevolen, en vertoonen haar soo met de bovengewoone groote guarnisoenen als met des Compagnies hier vercregen ontsag en reputatie voor de onderdanen te vermogender, en met sooveel te meerder autoriteyt, dat in allen gevalle niet schaden kan. Maer het geeft voor soo veel ick begrijp, daerom te minder reden niet, voor de Compagnie oock hier in dit ontsagh te blijven om hetwelke te bestendigen, soo heb ick te meermalen gesustineert en den raad met mij, gelijk ick en gijlieden oock noch tot nu toe zijn gebleven bij datselve sentiment, dat het ten hoogsten vereyst tot indruckinge van Compagnies vercregen voordeelen, dat wij alhier vooreerst met noch 3 à 400 man gerecreuteert en soo gestelt werden in postuer van desnoots zijnde te connen gebieden, totdat d'een en d'ander gezeten, en alles onder de bondgenooten op zijn stel is, constringerende alle wederstrevers, dat niemand op dat fatsoen can tegenstaan. Doch ick stelle vast dat er geen crachtige exercitie en sal behoeven en dat zig 't een en 't ander wel sal vlijen. Evenwel naar mijnen zin mach men hier in dit vermogen wel blijven tot tenminsten october naast comende, en offer dan (buyten bedenken) noch wat haaperde, tot ultimo april 1671. Doch 't en is niet gesien, off daar sal naastcomende october geen oorsake wesen, om alsdan 't guarnisoen stercker te houden als 400 Nederlandse coppen, boven de beyde compagniën Tarnataenen ende Boutonders die besprooken zijn hier parmanent te

resideren. Van welke 400 in mey daarnaar (buyten ongemack van Godes besoeking etc.) wel weder 100 à 150 conde werden affgesteken, mogende dan vooreerst wel verder bij de resterende 250 à 300 Nederlandse, boven de voorschreven inlanders gehouden werden, totdat op alles, de residentie, en fortificatie rakende, een positive en peremptoire ordre gestelt, en ingevolge van deselve, 't een en 't ander ten principale beschickt / en 't noodigste voltooyt is; wanneer het voort van het goet overleg des heeren presidents en sijnen raad sal wesen, de Compagnie zooveel naader van ongelden te ontheffen, als geoordeelt wert buyten prejuditie te kunnen geschieden. Ick schatte dat het onder de 150 Nederlandse soldaten niet en moet, noch en mag besnooyt werden, te weeten boven de meergenoemde 2 compagniën swarte. Nu beken ick dat de voorsz. stipulatie van tijden is genomen op 't scherpste, en meest met insigt om hun Edele tegens de grooter vooreerst gerequireerde besettinge niet te swaermoedigh te doen aensien, sustineerende niettemin dat het verminderen op een halff jaar min off meer, soo sterck niet en hoeven noch en hoore geprecipieert. Doch ick spreek bij conjecture, de bevindinge moet in alles de richtsnoer van de zaak wesen. 's Compagnies Hooge Ministers, buyten recommandatie, sullen uyt eygen beweginge, pligt- en natuureshalve, niet connen naarlaaten den oirboor te betrachten, zijnde daarenboven eer- en eedshalven daartoe verbonden. Zoude men in der tijt maar puur op simpele defentie in 's Compagnies hier te houde residentie het ooge slaan, wel dan en wasser in 't geheel niet boven 150 à 200 copen gerequireert. Maar daer men negotieren, regeeren en een land vol koningen elck op zijn selven houden, en d'een tegen d'ander in sijn vrijheyte maintaineren, oock desnoots voor overlast bevrijden sal, daar spreekt de reede selve, dat wat anders toe behoeft, voornementlijck, daar den eenen in zijn vernederingh en d'ander weder in haar eygen selfbestieringe moet werden gewent, splijtende in dier voegen een over een, dragende groote macht, in verscheyde deelen, daar het alhier op is aangesien.

Drij handige vlot gaande scheepjes, een hoeker, en 2 à 3 chaloupen, projectere ick te water mede vooreerst en tot soolange hier aan te houden als men de bovengewoone besettinge continueert, doch niet om stil te leggen, maer hier om en ontrent op corte tochiens, daar het nuttelijck vereyscht, onderwijle te connen gebruyckt werden, gelijk als naar Gresse, dat men oock 't heele jaar genoegsaem off en aan kan bevaren, naar Biema, naar Borné, hier langs de kust selve, des vereyscht werdende oock naar de oosterprovinciën, 't zij dan door den weg om de zuyd naar Banda, off om de noord over Manado naar Ternata, welke laaste voyagie Anno 1656, oock weder Anno 1658 op 't voordragen van den heer de Vlamingh zaliger tot preuve ondernomen, en sonder ongemack in 6 en 7 weken uyt Batavia geabsolveert is, zijnde oock uyt Ternata Anno 1657 met het jachtjen Mandarsaha naar Batavia gedaan, soodat daerinne geene swarigheyte resideert. 't Gund te meer staat gefaciliteert te werden, wanneer met Godes hulpe / naar 't behouden varen, de Quicksteert weder van Cayely retourneert. Alsoo dan het periculeuste van 't gantsche vaarwater, van 't Casteel Rotterdam langs de wal tot de noorthoek van Celebes toe, nader ontdeckt en gecarteert sal wesen, sullende soo, als gesegt, en gelijk niet verre voorwaerts mede is gesproken, de ongelden van equipagie wel connen verdienen, soo lange deselve in diervoegen werden gecontinueert. Sulcx het aenhouden vooreerst van voorsz. scheepsgelegentheyte zoo wel

sijn opsigt heeft, om daermet voordeel en gewin te betrachten als om ontzagh te maken, en bij vereysch te dienen tot het bestel van noodige advijsen etc.

Te deser materie moet ick U.E. hier noch ten anderen malen recommanderen naar herwaerts te trecken de Badjos off een gedeelte derselve, die gewoon zijn geweest haer hier op d'eylanden te onthouden, 't zij dan van Passir daar der veel zijn heen geweest, off van Mangraay etc., alsoo dat volck voornementlijck in 't bestellen van noodige brieven, sonderlinge wel te pas comt. Indien wij der eenige hadden gehad, ick soude al onderlegt hebben, om het canon Purmerlandt te doen opduyken, off altoos om tenminsten te late visiteren, off daertoe apparentie was: de fockemast toont sig noch al boven water, zijnde in 't laaste wester zaeysoen met het voorschip wat verder van wal gerocht. Radja Palacca onder dees vrede tijt had aengenomen onder de Bougijs te doen vernemen, offer yemand mocht zijn, die soo diep te water konde gaan, maer daer en is miemnadt tevoorschijn gecomen. Daar zijnder volgens Sijn Hoochheys zeggen evenwel die het doen connen, U.E. soo se yemand comen op te speuren, mogende daarvan wel een preuve ondernemen.

De goede gelegentheynt van Bantheyn is ons ongetwijffelt seer recommandabel, gelijk U.E. niet alleen daarvan, ons te meermalen hebben hooren discoureren, nemaer oock gesien, dat het van de aanbeginne de intentie is geweest daar voor de Compagnie een residentie te begrijpen, gelijk mede hun Edele de Hooge Regeringe om de gereede aencomste der schepen, gaende en comende van en naar de oost, daarin geen quaet bevallen en namen, zoodat ick het dan oock alsnoch vermeyne goet en noodich te zullen zijn en aldaer Zijn Hoochheyt van Palacca teffens een parmanente huyshoudinge aen te wijsen, behoudens nochtans evenwel, en dies onvermindert, een logier hier in loco. Maer om aldaer in plaats van hier de hoofresidentie ende den generalen ommeslagh te fonderen, daarin houd ick, vooralsnoch, mijn oordeel suspens, want daar zijn consideratiën mede, en tegen. De pricipaalste die mede gaat, is, als gesegt, de goede gelegentheynt en de gereede / aencomste der gaende en comende scheepen, de revier, en costelijck revierwater, wordende ge-extimeert doorgaens gesonder als hier op Maccassar. De tegengaende bestaat in dees opmerckinge, dat wanneer Sijn Hoochheyt aan die cant, met een garde van 30 à 35 soo Nederlandse als inlandse soldaten, in een bequame fortificatie daer wert nedergezet, die poste daar suffisant genoeg bewaart sal zijn, en wij dan hier met den ommeslagh verblijvende, Maccassar alle slinxse uytspattinge is benomen, en gelijk wij oock, onder anderen, in den beginne gesproken hebben, tot Patiero een oncostelijcke wooninge bij provisie te beslaan, soo is U.E. nu al gebleken, waerom daar van gedeclineert wert, de ervarentheynt ons geleert hebbende dat tot Batoekeka dat alderbest zijn, en ginder, gelijk in de materie van de noch oposerende parthijen onder den titul van Sabito gesegt is, meer apparentie van grooten sleet wesen zoude, om de naabij gelegentheynt van heel Toadjo, Mandhaar, 't bergvolck en wes meer, die te lichter derwaerts gaan en wat coopen souden omdat het haer niet uyt den wegh, en soo naabij was. Wouden dan hun Edele Sijn Hoochheyt van Palacca erigeren tot vrij koninck van Bantheyn, soo was daermet een middelwegh gevonden tusschen den Coninck van Bone en hem, en in den eersten de becommeringh t'eenemaal wegh genomen van door den laasten te sullen

gepostponeert werden, behoudende Radja in de landen van Bone zijne vrije heerlijkijen, sonder andere bemoeyenis, oock sonder zig in dese qualiteyt van Coninck van Banteyn verder te extenderen buyten de limijten van dat landschap, waarmede ick vertrouwe dat hij gants wel tevreede wesen, en sijn inwendige gedachten tot successie in 't rijk van Bone versetten soude. Insgelijcx conde in diervoegen Arou Vaqua aan d'ander zijde tot vrij Koninck van Batoukeka ge-erigeert, en daar parmanent geplaast werde, mede gestoffeert met een garde van 25 à 30 gemengde soldaten. Soo bleeff 't Casteel Rotterdam ten halve, uyt welcx voorgesteld guarnisoen dese beyde minder besettinge genoegsaem conde vervallen en noch wat aensienlijcker, soo hun Edele het guarnisoen eens voor al wilden setten op 200 militaire copen, boven de meergenoemde twee compagniën inlanders, ende verder vereyschte dienaren der commertie en ambachtslieden. Hoedanig ick het houde, dat de Compagnie niet alleen hier op 't eyland, maar rondsom herre op alle andere naabij gelege eylanden, zoo ontsaggelijck soude wesen als zij behoefde te zijn, gepresupponeert de goede trouwe der beyde coningen, die men oock in haare dagelijcxse comportementen met exctie moet gadeslaan, zoowel als d'andere. En zoo dan de Hooge Regeeringe noch echter op Bantheyn / de hooftplaats woude kiezen om, als gesegt, de gereede aencomste der scheepen, soo conde men, op Bantheyn alles meest schrap weesende, de nieuwe kruytkelder binnen 't Casteel Rotterdam tot een ronduyete bequamen, daer het tog in de bouwagie al op is aangelegt, sullende voorts met de omtreckinge van een gragt etc. seer suffisant te maken zijn, hoewel men, als 't werck in 't voorverhaalde wesen stont, wellicht beter conde houden, daar in 't middelpunt met 't hoogst gezag te blijven, connende Bantheyn met posten te lande in 5 à 6 dagen uytterlijck gints en weder belopen werden. Dit, soo gesegt, is maar aan te sien voor een laaste remarque, gereserveert om hier ter materie bij den overslag van Compagnies te draagen ongelden, in te clampen; sullende U.E. in der tijt blijken, off de heeren der Hooge Regeeringe hierin eenig welgevallen nemen, en off daar yets staat te werden gedisponeert.

'T guarnisoen nu genomen op 200 Nederlandsche soldaten, en daar benevens de twee compagniën Tarnatanen en Boutonders, tesamen geschat, met haar officieren, op 180 à 200 man, en dan voorts:

- 1 president,
- 1 oppercoopman,
- 1 capitain,
- 1 predicant,
- 1 fiscaal,
- 3 ondercoopliden,
- 2 luytenanten,
- 2 vendrighs,
- 12 sergeanten,
- 12 adsistenten,

4 chirurgijns,
 1 sieckentrooster,
 4 soo constapels als werckbaasen,
 2 tolken,
 1 Maleyts schrijver,
 20 bosschieters,
 25 gesorteerde ambachtsgesellen.

Alles soo ten ruymsten opgezet, sullende niet soo veel behoeven en al echter de residentie op Biema daer wtt vervallen connen gerekent tot de hooghste gagies ende randsoenen, beyde in volle affbetalinge, item elck swart Ternataens sodaat op 40 lb. rijs, en 2 rxrs. contant ter maand, ten waare men deselve wat meer woude toeleggen, voorts 't hospitaal, 't onderhoud / van slaaven, paarden, dagelijcxse oncosten, equipagie van de scheepen en chaloupen, dieder tot den handel comen te vereysschen, can het voor een rond jaar niet meer bedragen als ten hooghsten f 120 à 130 sonder de minste detractie van soulagiementen.

Hiertegengesteld datter in 't geheel niet meer als 600 packen ten behoeve van den binnen- als buytenlandsen sleet, sonder eenige andere bijvoeginge van winsten, incomsten, recognitiën etc. geconsumeert sullen werden, op alle dewelke d'eene helft gerekent op 250 gulden winste door malcander, d'ander helft op 420 gulden ijder pack, dat se naevolgens de geprojecteerde prijzen, niet alleen ruym kunnen opbrengen, maar oock vrij meer, soo sal dat te samen wel f 200 emporteren, bijgevolge noch sooveel overhaalen. Die dan emmers maar de alderminste ervarenisse van zaaken heeft, sal uyt den hoofde (bij goet gevolg van alles) van de reste overvloedig ende ten gemakke connen oordeelen, sonder dat ick mij wijder behoeve amuseren met een pertinente bijeenstellinge van alles, opdat ick de apparentie niet boven de waarde en al te mooy en come op te hemelen. 't Is genoegh dat men het ende heeft daer 't cloen aen vast is. Comt dan daer den Manilhaasen sleet bij te vallen, en eenichsints groot te werden, dat sal de winsten noch sooveel beter maken. Dit laten wij efter aen een zijde staan, totdat men zie off het jaerlijcx sal voortgang willen nemen, gelijk te presuponeren is van jaa, en gelijk noch dit jaar, soo het hun Edele toelaaten, sal onderlegt werden. Waarmet ick het, desen aengaande, voor genoegh gesegt achte, naardien daarvan niet verre voorwaerts ampelder aenwijsinge in 't gros is gedaen, waervan oock indertijt en daar 't behoort, een veel netter verthooinge, soo 't vereyst, sal connen geschieden, als men maar eerst eens begint te sien, hoe sig dit kint sal willen laten bakeren.

Bij de voorstaende calculatie van ongelden en hebbe ick niet gedaen eenige oncosten van timmeragie, voorbedachtelijck, ten aensien ick van opinie ben, als men naar vastgestelden resolutie ter degen aan 't timmeren raackt, alles soo hegt en massijff moet en kan werden gemaect, dat daar voortaan niet veel meer off te timmeren, off te cludsen valt. Anders is 't nooyt gedaan werck, en altijt wat nieuws, connende blijken inde voorgaende beschrijvinge onser gedaane wercken datter tot noch toe niet anders als maar weynige materialen zijn verbesigt, wesende ghijlieden zelve

getuygen, hoeveel ick mij heb gelegen laten zijn, niet alleen hierin, maer oock voorts in alles, als 't weesen conde, aen oirbaeren mesnagie te betrachten. Niettemin en is dat noch soo niet geschiet, als 't wel hoort, doordien onder de commotie van 't oorlogh hier en daar noch al wat ruygh is overgelopen. /

Men vind in de laaste gesloote Maccassarse negotieboeken, gelooopen hebbende zedert den 16 augustij 1664 tot den eersten junij 1665, zijnde 9 1/2 maant, dat de voordeelen daarin hebben bedrage op verscheyde vercochte lijwaten, roode cattoene gaarens en andere cleenicheden item aen 1670 picol peper, soo van Batavia als Banjar aengebragt ende aan de Maccous vaardes tegens 8 rxrs. 't picol vercocht

f 11.276:14.--

 samen

f 94.988.--.6

Waartegens de oncosten van dien tijd hebben bedragen aen mond- en oncosten etc. vooren ten behoeve van de scheepen

6.801. 13. 5

de timmeragie aan de loogie

1.112.17. 8

de verstreckinge op reecqueninge

1.804. 8. 8

ende aen vereeringen

13.306. 7. 8

 35.008. 14. --

Sulcx in dien gantschen tijt maer overschiet

59.979. 6. 6

Ick en vertoone U.E.dit niet, om U.E. daeruyt aan te wijsen eenige precijs-heden, die U.E. conden dienen tot opvolginge, maar alleen opdat in desen blijcken mocht, wat de winsten, en oncosten van't jongste jaar der residentie geweest zijn, sittende, naar ick hebbe gehoord, onder een geduurige vexatie van allerhande wederwaardigheden en niet buyten pericul van mishandeling, sulcx om te confereren off niet Compagnies presente inwooninge is veel honnorabiler, vol van reputatie, macht en vermogen, desniettemin veel proffitabeler, schoon het oock maer zij, gelijk hiervoor is aengewesen en tegens malcanderen gestelt, sonder alle andere bijhoorselen.

Wel is de waerheyt dat de oncosten van 't gevoerde oorlogh sullen zijn hoogh opgeloopen, maer evenwel indien zoo hoogh, ick geloove altoos niet hooger, soo ick mij in mijne gissinge niet bedriege, als elders de ongelden van 't oorlogh hebben ge-emporteert. Alleen de oncosten van scheepen comen ons vrij wat tot beswaernisse, die wij niet wel mochten derven, om hier en daer van de hand het gemoet der bongenooten gerust te stellen, maer sonder dat wij daarvan anders

eenigh gebruyck hebben gehad. Echter gehoort het mede tot de zaak, en 't heeft oock in sulken zin het zijne helpen contribuieren, al waer het maar in 't bijbrengen van eenig ontzag. Voorts sal de Compagnie noch moeten dragen de lasten van extraordinaire besetting tot bevestiging van 't conquest, en dan oock, alsser een vast besluit genomen is, de onkosten van bouwagie / (doch dees heb ick in dit schriftuer al gesezt dat niet groot connen zijn) altoorens te geraken tot de voorgeciteerde, en geprojecteerde ordonnaire besettinge, 't gund alles met den anderen voorseker een groote somma gelts sal uytmaken. Hier hebben wij oock nu weder tegen, behalven des Compagnies soo groot gewonne reputatie, welke dierbaer is, ende waervoor geen gelt sullen uyttrecken, noch oock niet voor de geconquesteerde landerijen etc. in daar effect. Ick gelooff als alles bij malcander is, niet veel minder als 400 duysent gulden naar gissinge, off laat het 350 wesen. Waerbij wij dan noch te pretenderen houden ses tonnen op de regeeringe van Maccassar, invoegen als ter materie is bewesen: comt het niet al in, het sal oock niet al terugblijven. Was het alles ingecomen dan schooten wij de lasten altermael te boven. Watter nu te kort en ten achteren schiet, moet dan alles in de dagen van vreedige negotie weder werden opgehaelt. Daertoe gelijcken de goede apparentiën al een tijdige liquidatie te belooven, en waertoe wij mogen hoopen dat Godt de Heere zijnen goedertieren zegen sal verleenen.

Van de vereeringen hiervoor geciteert, heb ick U.E. te zeggen, dat voortaan geene besondere sullen requireren gedaen, immer niet staande dit U provisioneel bewint, sullende door hun Edele wellicht daerover selve gedisponeert, ofte dengeenen, die in 't gebied harwaerts comt, van de intentie dienaengaende onderregt werden.

Bij de opgemelde boeken wert onder dato 15 februario 1665 oock bevonden eene poste ten bedraage van 10800 gulden over diversche goederen aan de Coningen en grooten tot Maccassar voor civijlder als ordonnaire prijs vercocht, daar te dier tijt niet kan gerekent werden yets aan verbeurt te wesen. Maar off nu, naar vaststellinge van een generaale taxatie van alle de goederen, oock daerin eenige mitigatie sal mogen gedragen werden, daarop acht ick niet onnodigh dat hun Edele hun sentiment verclaren, alsoo ick dat in dees, en in dien tijt met onderscheyt aen zie. Doe waren dit de coningen daar 't al aen dependeerden en wiens gonst de Compagnie van noode was. Nu sijne van vrij wat minder belang en opzigt in dien deele. En jegenwoordigh zijner noch soo veel andere koningen, die mede dan wel geerne wat hebben zouden, dat het mij ondienstigh dunckt d'een boven d'ander daerin te beneficiëren. Beter sal het weesen dat het coopen, coopen blijft, en schencken, schencken. Want ick weet bij ervarentheyt hoe ick met yets weynigs daermede ben gevaaren staende de eerste vrede, de Coningen van Soping en Palacca geaccommodeert sijnde met eenige gecattoeneerde dekens, tot genoegsame winst, maar evenwel (omdatteer geen andere te becomen waaren) tot minder als men daarvoor krijgen conde. / Ijgelijck, van wat fatsoens, quam en woude een off twee hebben voor't selve gelt. Wierden se affgewesen, zij gingen bij voorsz. coningen, en desen lieten der dan noch 4 à 5 op haare naem versoecken, totdat voor een yeder de deur geslooten, en de rest vercocht wierde aen Mapulle, die se doe daardoor qualijck hooger con uytvercoopen, omdat zij niet meer geven wouden als Radja Palacca gegeven

hadde. Nu jongst de Coninck van Goa geaccommodeert sijnde met 20 ellen doncker laken tot 5 rxrs, wouden andere almede voor ander laken niet geerne meer geven. Alsoo dat het, onder dit slag van volck, een hatelijke accommodatie schijnt te wesen, 't gund U.E. darhalven diene voor advertentie.

Ende gemerct niet weynich belangt het wel instellen en reguleren van de eysschen, besonder van cleeden die niet en bennen van ordonnaire zoorte, soo sal daerin gegaen, en gebesoigneert moete werden ten vergenoegen van de Hooge Regeeringe, naar den inhoud van de ordre dienaengaende bij missive van 23-sten maart 1668 ge-extendeert, en meteen volgens onse belofte daarop in den onsen van 24 october des selven jaars gedaen, tot vermijdinge van verkerde inkoop.

'S Compagnies ordres over kerckelijcke en politique diensten etc. zijn soo familjaar, en bij ijder bewust, dat U.E. daarvan niet wel en connen ignoreren, behalven dat U.E. staande mijn aenwesen alhier, deselve in gevolge van dien, voor soo veel als het heeft connen weesen onder de dagelijcxse exercitiën van de oorlogszaken en naar de mate van de suppoostens bequaemheden die hier bij mij waaren, hebben sien observeren. Daer en boven bennen U.E. oock ter hand gestelt, eene gedruckte articulbrief van de nieuwe reformatie, een ordre op het boeckhouden, ende de gesegde ordonnantiën van Batavia, daar het gansch regelement in bestaat voor alle Compagnies ministers van administratie en openbare bedieninge. Mits welken U.E. dan daar met genoehsaem zijn geïnstrueert. Niettemin en acht ick niet onnodig hier vervolgens op 't een en ander noch eenige corte notitie te doen, 't Uwer Edele vorder berigt ende observantie.

Van de godsdienst.

Soo haast wij door des Heeren gezegende hulpe en gratie hier binnen desen Casteele, van de Maccassarse Coningen naervolgende den contracte, daarvan de inruyminge hadden ontfangen, dat ten principale geweest heeft op den ... november 1667, sonder datter een huys in stinde, ofte de alderminste lijffberginge, zijnde in den regentijt, soo lieten wij het van ons eerste werck zijn, datelijck sooveel logiementen op te slaan als vervallen conde uyt de materialen van bamboes en atap die wij daertoe wisten bij malcander te krijgen, waeronder / oock niet en is vergeeten een plaatse te bequaamen tot de dagelijcxse devotie, eerst soo als se conde vallen, en daerna sooveel verbeterd als jegenwoordig wert gesien. Hierin is 's morgens en 's avonds ten 7 en halff uren, den Heere der Heyrscharen, naar convocatie van den volke, gedanckt en gebeden voor sijne groote betoonde genaede en om de continuatie van sijne Goddelijcke zegen en goetheyt, naar de maniere ende wijze onder de gereformeerde Christenen gebruyckelijck, eerst met het leesen van de gebeden, geformeert naar de stand en gelegentheyt van zaken, en beslooten met het zingen van een off twee veersen uyt de lichtste psalmen Davids tot vermijdinge van sooveel confusiën als geschieden conde, sondaegs met het voorlesen, soowel voor als naar middags van een stigtige en leersame predicatie, tot welcken dienst wij hebben gebruyckt een sieckentrooster, alsser een was, en bij gebreck van die, een van de schribenten, ofte yemand anders, welke men daertoe conde uytvinden. Van Banda voerden wij aff den godvruchtigen do. @ Petrus Cazier, op zijne

eygene presentatie, een man van goede ijverige gaven, en wel levende. Dan hij ontviel ons tot droeffenis (voor de vrede) op Batabata. Zedert door goede voorsorge van de Hooge Regeeringe op Batavia is ons op den 2-den september 1668 per 't schip Damiata bijgecomen den eerwaarde dus.@ Jacobus Maxwel, maar 't onsen ongelucke meest doorgaens siekelijk, hebbende evenwel niet naargelaten den volke bij gelegentheynt soo sondaegs voor- als naar de middagh uyt het H. Woordt des Heeren stichtelijck te onderrichten, totdat zijn eerwt.@ om zijne continuerende quale, in april verleden terugh naar Batavia gelicentieert is. Waernaar wij ons weder, soo in 't Casteel als in 't leger hebben beholpen met sieckentroosters, gelijk ick U.E. 't mijnen vertrecke oock eene hebbe gelaaten, albereyt van de gewoonte geïnstrueert wesende. Sulcx U.E. te besorgen staat, dat alles in goeder stichtinge behertight werde. De nootsaeckelijckheyt der wercken heeft ons gedrongen gehad, oock selve op de zabbatten veeltijts niet te rusten, onder die voorsorge nochtans dat den godsdienst daarmed niet en quame te werden ontrust, U.E. mits desen recommanderende, dewijle het nu naar mijn vertreck soo seer nootsakelijck niet sijn sal, alle zabbatten met devotie zelve te vieren, en te versorgen, dat se door alle andere wel en behoorlijck geviert werden, opdat den Zegen Godes altoos over U en 's Compagnies ommeslagh mach wesen. 't Is U.E. bewust dat harwaerts in verwachtinge is Dus.@ Berchuyse, die gepresen wert, comende met sijn vrouw en kinderen, aen den welken U.E. 't sijner comste believe te betoonen alle zoorte van accommodatie overeencomende met de veneratie van sijn ampt, denselven in alle openbare bijeencomste rang gevende naast den capitain, soo lange daerin niet anders en werd geordonneert. /

In dese tranquile dagen, soo sal met sijn eerwts.@ comste de bedieninge des Heyligen Woorts gaen geschieden naar de kerke ordeninge, daartoe staande, en onder Compagnies jurisdictie gebruyckelijck. Sullende dan voorts, met de aencomste van een nieuw bevelhebber, daertoe oock moeten werden verkoren:

1 ouderling en 2 diaconen, uyt de bequaemste en wellevenste ledematen, dienende in die keure te werden overgeslagen den secunde persoon, tot vermijdinge van de querellen, die anders veel tijts tusschen deselve ende de predicant ontstaan; Item:

1 kerckdienaer off hondeslager, die al teffens coster wesen can.

Voor de diaconen valt noch niet veel te administreren. Daer en zijn oock geene Christene armen. Evenwel sal volgens 't gebruyck in de predickplaats ommegang gedaen werden. Ijgelijck moet weeten wat hij can geven, en van welke colectens (ten overstaen van de predicant getelt, en aengeteekent) door de diaconen reeckeninge moet gehouden werden. Daar zijn oock op voorraed al eenige condemnatiën ten voordeele van de Maccassarse armen uytgesproken, waervoor deselve in de negotieboeken sullen zijn, off werden, gecrediteert, expres met opsigt om daer uyt te doen vervallen: een silver doopbecken, twee bekers, 3 schotels, 1 middelbare en twee cleender, tot de bedieninge van de heylige sacramenten, dewelke U.E. naar de comste van den predicant, door den eenen silversmit off den anderen soo wat naar zijne zinlijckheyt connen laten maken, uyt Compagnies cassa daertoe fournerende de spetie en 't maakloon, 't selve dragende tot laste van der diaconijen off armenreeckeninge, die mettertijt 't geene noch te cort schiet, wel sal tevoore comen.

De voortsettinge van 't Christendom is, buyten twijffel een van de voorneemste pligten. Evenwel sal men daarin alhier voor alsnoch, niet dienen te arbeyden. 's Compagnies possessie is te nieuw en 't conde veele aenstotelijck wesen. Zijnde daervan in de materie van Radja Palacca yets gesproken: als den desen nu quame van eygen jurisdictie te werden, soo conde men onder zijn gebied met der tijt wel preuve nemen, 't gund te facielder sal connen geschieden, omdat hij van selve inclineert. Niettemin moet er voorsichtelijck in gehandelt, en niet geprecipiteert, maer met hem can wel secretelijck daerover geconfereert werden, hem soo nu en dan op de lichtste en begrijpelijckste wijze onderrichtende, mits faciliterende sooveel eenichsints de religie lijden can, het point van veele vrouwen en concubijnen, zijnde 't laaste voor hem 't onmijdelijckste. Naar eenige become onderrichtinge sal / hij selve wel yemand van zijn vertruste dan oock voorts connen sonderen, en soo soude dit met der tijt, doch niet te voortvarende, eenigermaten opereren connen. De Portugesen soo langen tijt hier zijnde ingeseten, hebben geen besondere vrucht gedaen, omdat zij niet mochten. Het invoeren van de Mahumettaanse secte op dit eyland heeft goet, bloet en vrijheyte gecost. Geen opstinator secte tegen het Christendom als de dese. Zij maken elkanderen wijs, dat se de Christenen geen eed behoeven te houden. Hierop ziende, seyde ick haar, in het doen van den laasten eed, tevooren, dat zij aen Godt swoeren 't contract met de Compagnie getrouwelijck te houden, mitsdien dat sij van Godt affvielen, zoo se het quame te vergeeten, 't gund soodanig mosten naerseghen.

Gelijck het gebruyckelijck zij in alle geciviliseerde Christenenkerken Godt de Heere te looven ende te dancken over zijnen genadigen zegen en bijstand, bewesen in de veroveringe van eenigen steeden off casteelen, door drang en cracht van wapenen, met reductie en vernederinge der vijanden, in welckers landen zijne Almogentheyt een nieuwe kerke gebouwt wert. En dewijle wij alle moeten belijden, dat niet alleen in't eerste oorloch, nemaar noch wesentlijker in dit laaste, enkel en alleen de sterke hand des Heeren 's Compagnies ende der bondgenooten wapenen soo glorieus heeft doen zege-praalen over een volck soo hoog geresen, soo can der niemand soo verplicht wesen als de Compagnie en wij haare dienaren, alhier onder des Heeren crachtige bescherminge hebbende gemiliteert, sijne goddelijcke Almogentheyt daarover in der eeuwigheyt te loven ende te dancken met een jaarlijcxse solemneele vieringe van den dagh in dewelke hij alhier zijne kerke gegrondvest heeft, te meer naerdien oock de Coninck van Ternata ende grooten van Bouton in haaren tempel, schoon op een verkeerde wijze, en met vermenginge van haar eygen loff, des Heeren weldaat voor de toehoorders alle Sabbatten verkondigen. Maar naendien ick achte wij in ons selven niet en zijn bevoegt daarover absoluyt besluyt te nemen, en dat het alleen dependeert van de autoriteyt hunner Edelheden tot Batavia, soo moeten U.E. daarvandaen hiertoe de ordre ontfangen, en teffens verstaen off het zijn sal op den 18-den november 1667, ten dage des Bonaaysen verbonds, ofte op den 24-sten junij 1669, ten daage der geweldige veroveringe van Samboupo, waermet des Compagnies inwooninge en possessie op Maccassar ten principalen moet geacht werden vastgesteld te weesen.

Van de policie, en militie, etc

Desen aangaende gedrage ick mij aen de voorgeciteerde voorschriften, doch gelijk wij onder dese commissie ons meeste regliment hebben gehad naar eene militaire discipline, in den aenvang van de reyse bijeengesteld en gereguleert naar vereysch van de zaak, die oock opentlijk is gedenunchieert, en als- /noch hangende in de gebedsplaatsen, voor 't ooge van ijgelijck om niet onwetende van den inhoud derzelve te kunnen zijn, soo werden U.E. mede tot die geweesen.

Nu zijnder noch 12 stucx gedruckte chrijgsordres, den 17-den januarij per 't Waterhoen van Batavia ontfangen, die U.E. oock werden ter hand gestelt. Maer daer en staat niet bijgeszegd ten welken eynde dat deselve zijn gesonden. Ongetwijffelt is echter de meeninge van hun Edele, dat se ons moeten dienen tot regulement, doch naerdien wij doen doch in 't oorlogh waren, en is dat, behoudens hun Edele wettige veneratie, soo niet wel conne ofte moge weesen, en daerom en bennen die tot nu toe noch niet verkondigt, noch oock niet aengeslaagen, schoon het zedert vrede geworden is, wesende vooreerst de voorgeciteerde noch bij vigeur gelaten, om het volck in te meer ontzagh te binden, sullende naar desen door hun Edele oock naeder hierover connen werden ge-ordonneert. Evenwel en isser onder ons zelden ten rigoureusten in geprocedeert. Ende gelijk ick in dit leste oorlogh, door sieckte, door sterfte, als oock door de separatie des legers van 't Casteel, zelden met raadspersoonen ben verselt geweest, oock meest ontbloot van fiscaal en secretaris, alsoo heb ick mij doorgaens beholpen met de gemeene militaire straffe van kolff, juffer, plantingen en verbanningen op de scheepen, tenzij bij seer hooge extravagantiën (die weynig bennen voorgevallen) vergaderinge daerover is moete gehouden werden. Nochtans en isser tot nu toe noch nooyt yemand van de wip gevallen, en niettemin d'een soowel als d'ander genoegsaem gebleven in het vereyscht ontsagh ende gehoorsaamheyt.

Over civile oneenicheden onder de onse off onder de onderhoorige inwoonders, en sijn ons nooyt clachten voorgecomen, immer geene zoodanige, dat men daarover soude behoeft hebben civil proces te laten moveren, behalven dat de cleene verschilletjens, die mochten ge-occureert wesen, gerocht hebbende Bougijs en andere inlanderen. Indien U.E. nu, staande haare provisionele administratie, yets mochten voorvallen van eenig belang, soo moeten se haar reguleren naar den inhoud van den ordonnantie in 't regard van Compagnies effective onderdanen, waarontrent evenwel te considereren is, dat in dees tijt niet wel connen vooreerst geobserveert werden alle de vereyschte solemniteyten, maar moet men de luyden accomoderen, en expediëren naar gelegentheyt van de tijt, versorgende, soo 't noodigh en onvermijdelijck is, tot voorstand van d'een en d'anders regt, dat se gedient werden met het beleggen van gerequireerde bewijsen voor gecommiteerde uyt den raad, omdatter geen beswooren clercq, noch oock daertoe geen bequaame stoff is. Voor jegenwoordig, Uwen scriba / can de actens beschrijven, en daerom oock genieten 't salaris daertoe staande, die U.E. connen vinden bij de gedruckte lijsten door hun Edele per de chaloupe den Eendracht harwaerts gesonden, en ontfangen 4-den october 1668. Wat anders sijn de civile geschillen tusschen de bondgenooten respectieve occurerende, daarin men sig vooreerst moet rigten naar de veel off weynich emportantie die se hebben, en accomoderen de zaake naar gelegentheyt, des noots zijnde ten bijwesen van andere bondgenooten, die onpartijdig bennen, daar al tevooren wel op gelet dient, als mede op de

gewoontens van de lande en 't volcx eygen gebruyck. Daarnaa, als zij ons beginnen gewoon te werden, sal het met de inwoonders onser negerijen al op een trant moeten gaen, hetzij dan voor den raad, ofte voor gecommitteerde, naar belang, ofte emporte.

In cas van capitale verschillen in materie van staad, daerop moet eerst informatie en kennisse genomen werden, besiede of se bij intermiszie en tusschenspraake in 't vriendelijck bij den Commandant niet en sijn te beslichten tot beyderzijts vergenoegen, en sonder oppressie van d'eene off d'andere parthije. Soo niet, sal het van 't overlegh des bevelhebberen dienen te weesen, off de zaak meriteert gebracht te werden voor de raad der gemeene bondgenooten. Indien jaa, moet deselve daertoe werden geconpelleert, sullende bestaen in de coningen respective, off haar gemachtigdens, daar men haare residenten hier aan 't Casteel voor moet aensien, te waare het gewigt der zaake sulcx vereyste, dat de naastbijgelegene coningen in persoon daerover wierden beschreven en waerin men acht geven moet op de gelegentheyte der plaatsen daer de verschillende parthijen thuis hooren, opdat men beschrijve degeene die haar zaake de kundichste sijn.

De comparitie der coningen in onsen raad hebben zijluyden elcanderen meest doorgaens selve weeten te schicken, daarin veel venererende den ouderdom, dat wij zoodanigh in haar eygen cortosiën hebben verbleven. Bij toevallige 'tsamencomsten acht ick dat het alsnoch soo wel zoude mogen geschieden. Indien de Koningen van Maccassar present sijn, zullen se altemael van selve aen de die de rang defereren, en soo men echter daerin een perfecte ordre woude onderhouden, soo soude misschien al evenwel best sijn, dat welgemelde Maccassarse Coningen bij die pré-eminentie verbleven, behoudende, naadien Tello en Goa gesepareert sijn, Goa niettemin de voorgang hoewel der meer reedenen sijn ontrent ons Tello daerin te prefereren en 't gund mitsdien noch al sijn consideratie meriteert, indien het hun Edele goetvonden eenige aenmerkinge daarop te nemen, voorts:

de Koningh van Bone,

de Koningh van Loeboe,

de Koningh van Soping, /

de Koninck van Laayo,

de Koning van Bancala,

de Koning van Taneete, wijder soo als deselve al verder vroeg off laat tot het bondgenootschap sijn ingelaten, in desen opvolgende het vulgaire spreekwoort, die eerst comt, die eerst maand, dat voor niemant aenstootelijck zal, noch can wesen. Radja Palacca en Arou Vaqua conden haaren rang hebben en houden, naast aan den president, aen de zijde van de Nederlandse raadspersoonen, als Coningen van Compagnies erectie, en niettemin bondgenooten, waarmede zij dan niemand van de andere voorgaen, en oock van niemand voorgegaen werden. Bij mijn aanwesen hebben U.E. gesien dat ick in gebruyck gehad hebbe, de Coningen van Tamata, Maccassar, Bougijs etc. tesamen wesende, elck aparte plaatse in den eerste aen te wijsen, daerin zig niemand verontnoegen conde, omdat het was sonder geaffecteerde spariale preferentie, hoewel noch

altoos aan den eersten de meeste eere geschagh. Quamen se haer dan te vermengen dat was van haar eygen believeen.

Om de vulgaire bijeencomste der bondgenooten staande mijn aenwesen in 't Casteel, soo heb ick daerover, geen heele groote complimenten connen maken. Maer als evenwel, staande de eerste vrede, de twee hoofd Coningen van Maccassar 't zij beyde tesamen ofte een alleen, mij een solemneele visite quamen te geven, zijn se gerecipeert met de melitie in wapenen, en op haar vertreck gehonoreert met 3 chergie musquetten en veele canonschooten. Ick ben noch van advijs, dat het soo behoort te geschieden, bij zulke extra-ordonnaire overcomsten, niet alleen van haerlieden, maar oock van Radja Bone, Soping, Palacca, Taneete, Laayo, Bancala, Arou Vaqua etc. wel te verstaan als zij van buyten uyt haar negerijen opcomende de eerste visite geven, en weder als zij haar afscheyt nemen, en vertrekken; de voorneemste, als gesegt, met 3 chierges en 9 canonschooten, de andere met een chierge en 5 schooten, 't gund haar ten hoogsten sal aengenaem zijn, en oock bij 't gemeen seer veraansienelijcken.

Van de civile besoignes, soowel als van de crimineele, die in raade comen voor te vallen, moeten aparte rollen gehouden werden in goede ordre.

Insgelijcx van de voorvallende verschillen der bondgenooten, en mede een protocol van alle instrumenten, en transporten van slaven die te occureren comen, houdende het testament boeck apart.

Gelijck de apparentie legt, dat in corte yemand sal uyt Batavia gesonden werden in 't gesagh over desen ommeslagh, met bijvoeginge van eenige vordere ministers hier vereyscht, zoo sijn U.E., gelijk in den hoofde van dit schriftuur gemelt, bij provisie tot raadspersoonen bijgevoegt, en niettemin daarin beëedigt: /

Den onder-coopman sinjeur Johannes Mulder provisioneel fiscaal,
Pieter Schaffert}

Nicolaes Pleunen} lieutenanten

Den boekhouder Gerrit Bijl tot scrijba, zijnde tevooren tot substituyt fiscaal ge-employeert geweest, daar hij wel bequaemheyd toe soude hebben, maar 't schijnt hem niet te passen.

Zijnde U.E. bekent dat de ordre van de Compagnie mede brengt, alle zaaken van belang, en alle voorvallen den ommeslag rakende, in raade te notificeren, en geene besluysten te nemen, als met onderling overleg en goetvinden, zijnde de voorzittinge in den raad tot naader ordre uyt Batavia gelaaten aen sinjeur Johannes van Opijnen, aen wien het dan oock bestaat, alsser te besoiingneren valt, den raad te beroepen, onder recommandatie bij occurentiën van gewigt denselven te verstercken met de bequaamste uyt de aenweesende schippers ter rheedde op de scheepen haar dan ter tijt bevindende, ende noch de beyde luytenanten welke altoos in raade mede compareren sullen over saken van justitie, houdende altoos goede notulen van de besoignes, omme in conformiteyt van deselve de resolutiën te couchieren.

De plichten van de fiscaals bedieninge zijn bekent, en blijken genoegzaam bij de ordonnantiën, en den inhoud van den eed welke Johannes Mulder in het aanvangen van die provisioneele functie oock gepresteert heeft, niet te twijffelen zijnde off hij zig daer in quijten, en 's Compagnies recht naar behooren bewaaren, mitsgaders alles wel gade slaen, en onder andere mede 't geene hem dieswegen vooraff in dit schriftuur is werden aanbevolen, waerin U.E. hem oock nader billikheit moeten maintineren. D'saken van de passer, en de questiën over coopen en vercoopen, daarop voorvallende, sullende ter eerster kennisse van den opsichter moeten comen. Die daarvan hebbende rapport gedaan aen den commandant, sal het voort van denselvens overlegh zijn, ofse den fiscaal in handen gestelt, dan ofse door hem ten bijwesen van den fiscaal en den opsigter soo datelijck de facto beslicht connen werden, dan wel off parthijen haar zaaken met wederzijdse bewijzen besweeren moeten, dienende U.E. als het buyten verongelijkinge van d'een en d'ander geschieden kan, altoos te amplecteren een staande-voets accomodatie. Doch alle oppositiën van onderlinge faictelijckheden etc. vervallen ten eersten aen den fiscaal, die oock gehouden sal wesen den besaarsopsichter allesints daar 't vereyscht promptelijck te adsisteren. Ende opdat de fiscaal zijn ampt oock met aansien mach becleeden, zoo sal hem bijgevoegt werden een bequaem persoon te sijner keuze uyt de militie, tot een geweldiger, en daerenboven een lijffschut met vier swarte dienaren, die wij gewoon bennen caffers te noemen, 't zij dat se gevonden werden uyt Compagnies slaven, ofte de inlandse melitie. Onder de resterende Bandanesen zijnder eenige die voorheene de fiscaal hebben gedient. /

De bazaar nu vooreerst zijnde benoorde 't Casteel op 't ope plein tusschen de negerij en de gracht, zal een plaats wesen vol groot gewoel, alsoo der alles, sonder onderscheyt, doch met separatie d'een zoorte van d'ander, op verhandelt en vercocht moet werden, sonder ergens anders eenige kufjens off winckeltjens te mogen maken, off setten 't zij dan hoedanigh het oock wesen magh. U.E. bennen bewust van mijne observatiën ontrent de bazaar bij het geweese quartier Jaccatra ten eynde geen vuylicheden, affval van visch, vleesch off anders eenigen stanck bijbrengen ofte ongesontheit veroorsaken mochte, moetende alle avonden gereynicht, en 's mergens bezemschoon gemaakt werden, elck op zijn eygen plaats, off ten waare zij yemand daertoe hielden die het deden, verbeurende bij gebreeke van dien de licentie van op de bazaar te comen zitten om yets te vercoopen, boven andere straffen naar de verdienste van ongehoorsaemheyt, sonder dat oock de vuylicheyt daar ergens bij off ontrent op een hoop versamelt en laten leggen mochten, maar deselve gehouden zijnde verre weg en buyten incomoditeyt van ijgelijck te brengen, dat te deser steede nu, om de naabijheyt van de zee, noch sooveel te lichter geschieden sal connen, waarop mitsdien te letten staat. Het staat tot noch toe ijgelijck vrij op de bazaar te comen sitten om te vercoopen 't geene hij te vercoopen heeft, sonder onderscheyt. Maar bij tijde des Conincx van Maccassar mosten alle winckeltjens met atap overdekt, waarin cleeden vercocht wierden, maendelijcx opbrengen twee coupans, ofte een halve maes, en alle andere 't zij wat het weesen mochte, vruchten, vleesch, visch, porceleynen en dergelijcke waaren, 5 vadem londs, alle 't welke en meer, nu oock zoude connen gevordert werden. Maar gelijck ick niet heel verre vooruyt op cata@ 413 ter materie van de incomsten sprack, soude het misschien alsoo goet wesen, dat men vooralsnoch daarin niet en precipiteerden, te weeten in 't

reguard van onsen ingesetenen. Maar soo als insgelijcx van de buyten-negotianten daar staat ge-expresseert, woude ick die van nu aan soo veel doen betalen, als billijcq te achten was. Bezijden de Bougijse bazaarwachters hebben wij, gelijk in dit schriftuur ter materie van den slavenhandel als gesegt is, oock yemand van onsentwegen ge-employeert en speciael daarop doen letten, dat alle valse maazen van copper ingetrocken, en mij overhandigt wierden, hoedanige ick in diervoegen al niet veel min als hondert stucx opgesamelt hadden, soo heele als quartern, die al teffens 't mijnen bijwesen zijn gedaen in 't water werpen. Ende naadien mij toegescheenen heeft, dat op dese voorsz. onse merctplaats, zullende nu zijn van meer belang als te vooren, vereyscht een beter opzicht als wel tot noch toe van onsentwegen daerop is geweest, besonder yemand van goet en bescheyden comportement, die oock wat aensiens bij zich heeft, taalcondigh, en van goeden ommegangh met het volck, behalven dat, wat observant en opmerkende wat men daar can / hooren, gelijk in onse landen op de borse, door den opulenten toeval van gaande en comende menschen, al watter van verre en naabij omgaat en passeert, soo dunckt mij goet dat daertoe geemployeert werde Evert Pietersz. van Ternata, die altoos nuchteren en niet seer uytspoorig schijnt te zijn, zijnde nu al gewoon, als nu en dan terwijl hij bij mij gedient heeft, op 't comptoir van de gaande en comende sourouans wat informatie te nemen, aen denwelcken men dan met een can aanbevelen, van de aencomende en affvarende vaartuygen 't zij binnenslandts, van buyten, off naar buyten, partinente aenteekeninge te doen, en te besorgen, datter geene sonder pascedullen vertrecke, en weeder opeyssende alle de pascedullen van degeene die aancomen, daarvan overgeevende bij extract uyt zijn boeck alle avonde een biljet aen den commandant, met rapport daarenboven van al wat hem dien dagh is ter kennisse gecomen, soo 't eenigh belangh heeft, waarvan hij dan oock notitie moet doen, om tot het daghregister te conne ingetrocken werden. Ende bijaldien hun Edele ordre geven, dat de coopluyden van buyten, van haar aenbrengen en affvoeren, gerechtigheyt betalen, coste hij oock daarvan de reeckeninge opmaken, volgens dewelke, naar voorgaende resumptie bij den commandant, vermogens daarop gepasseerde ordonnantie, als dan de betalinge door den annachoda in Compagnies cassa conde geschieden, mits dat bij denselven van diergelijcke incomende en uytgaende licenten een apart boek werde gehouden, intreckende de quitantiën van gedaane betalinge, om altoos sonder erreur te blijven, en maendelijcx met de cassier te confronteren, zullende dit zoodanigh gelijcken een Zabandhers bedieninge te zijn. En dient hem 't zijner adsistentie daarin bijgevoegt een minder bazaarwachter, daar Barent Post, gewesen zargeant van mijn oppassers, heel goet toe is, dewijl hij niet drinkt, met het volck wel omgaan en redelijck Maleyts spreken kan, zijnde oock bij altemael bekent, en niet quaataartig. Maar het dobbelen en tuysschen van de Bougijs moet abzoluyt van de passer werden affgeweert. En sal dan noch wel ijmand vereyschen, 't zij een Bougijs, off ander inlander, dewelke wat Maccassars en Bougijs benevens het Maleyts kan spreken, om den voorsz. opzigter der bazaar voor tolck te dienen, ende de vaartuygen, die comen en gaan, waar te nemen. Sullende voor denzelven oock van noode zijn, een bamboes huysken, dat bequamelijck can staan op den hoeck van de gracht des Casteels

dit is eind pag. 715.

Voor het aanbrengen van rijs op Maccassar is affsonderlijk niet betaalt, oock zelden veel gebracht. Maar 't geen van Marous en andere binnelandse havens quam, gaf aen den opzigter der riviere 2 en 3 ten hondert, tot zijn verval.

Weesmeesteren zijn hier geene, omdatter geen weesen zijn, nadien wij, in dese onse nieuwe possessie, met geene huyshoudende lieden en zijn beladen geweest, als voor een cleenen tijd. Evenwel bennen der al veele getrouwde onder ons gestorven, bij wiens / overlijden wij wel alle goede sorge hebben gelast te dragen, soo het maar soodanigh in alle promptitude was opgevolgt, daer het al nu en dan wat aen gehapert heeft, niettegenstaende geene overledens, boven de vulgaire qualiteyten van eenige cosideratie wesende, haare goederen sonder ten bijwesen van gecommiteerde en sijn geïnventariseert noch vercocht geworden. Dus laat ick U.E. voor ten hoogsten gerecommandeert in sulken cas niet min sorgvuldigh te zijn, committerende voortaan bij alle soodanige voorvalen van affsterven, omme het goet te versegelen off te inventariseren naar vereysch, twee leden uyt den raad benevens den scriba, ten wiens overstaan den boekhouder van 't guarnisoen dan sijn offitie can doen. Bij vercoop van goederen hebben se mede present te weesen, en bij versendinge naar Batavia oock 't haaren overstaan, naar voorgaende confrontatie, weder zijnde versegelt op 't cognoissement te laten zetten, opdat geene weduwen off weesen en mogen te cort komen. Naar alle apparentiën sullen nu met de besendingen naar mijne comste tot Batavia al verscheyde familiën naar Maccassar gelargeert werden, onder wiens inwooninge wel eenige kinderen tot weesen conden werden, daer men dan, sonder juyst expresse weesmeesters te maken, op deselve wijze de gerequireerde zorge voor coste dragen, al waar het oock zoo dat het intrest der soodanige kinderen daar in bestint om te blijven continueren, wanneer men haar gelt echter, buyten des Compagnies prejuditie, off onder de Compagnie employeeren off wel naar Batavia aen de weescamer overmaken conde.

De militaire plichten der officieren sijn onnodich in desen beschreven den capitain en vordere officieren hier in loco sijn daarenboven van de maximes alhier bewust, hebbende meest altemael de commissie van den beginne aan bijgewoont, gelijk vooren op zijn plaatse van ijder is aangewesen. Dies sal ick maar voor gerecommandeert laten, de militie te houden bij de gehoorsaemheyte daar se in is en alle uytspoorigheden van tuysschen, dobbelen, speelen en droncken drinken te verhoeden, daarover wij haar bij ondervindinge parate hebben gecastijt, derhalven in 't leger sorgvuldigh geweert alle soorten van schaggerijen van arak, dat evenwel in 't Casteel, staande mijn absentie, niet en is gade geslagen als behoorde, zijnde gebleeken dat alle de soldaten, welke tot de vijand bennen overgelopen, hetselve gedaen hebben in haare dronckenschap naar het verdobbelen van 't gelt, waarmede zij off door haar officier, off voor haar mackers waaren uytgesonden om wat te kopen. Sulcx zijn oock de licentiën om verre van honck te gaan, vrij wat gemesnagieert, oock geene publiccque croegen in de negerij getollereert, meenende genoeg te zijn dat ijgelyck alle daag zijn randsoen arak creege; 't gunt oock niet is toegelaten, / ten minsten de officieren verboden, d'een voord'ander niet te laten drinken. Ick ben oock noch van gevoelen, soo lange het dagelijcx randsoen aracq wert gedestribueert, dat men aan niemand off buyten off binnen 't Casteel het tappen en slijten van arak onder 't gemeene volck, soo wel

soldaten als matroosen, sal toelaaten, daar den fiscaal ook exactelijck op letten moet, en in spetie oock ontrent de topbanen der Bougijs laten toesien, datter geene Nederlanders onder vermengen, gelijk het mede een speciaal bevel is, dat aan een ijgelijck in zijn eygen hand het maandelijck costgelt wert toegetelt, sonder dat het den een voor den anderen mocht ontfangen. En off wel dat nu niet en is van sulke quaade consequentie als tevooren onder den oorlogh, zoo magh het in die gewoonte noch wel werden gehouden, sullende in diervoegen niet te clagen vallen, dat den een off den anderen daarin is vercort. En is die betalinge ordonnair geschiet op een geteekende rol van den luytenant, d'een Compagnie voor en d'ander naa, ten bijweesen van een der officieren uyt deselve, soo is oock alle randsoendagen 't spek en vlees uytgedeelt, insgelijcx den rijs.

De militaire exercitiën, die weder een wijle hebben stilgestaen, omdatter oock voor de soldaten wat te werken viel, moeten om den anderen dagh niet werden geômiteert, ten overstaen van den capitain off een luytenant, doch niet nu op dese en dan weer op een andere mode, naar den inval van degeene die de exercitie commandeert, maer altoos op een eenparigen voet, opvolgende daerin de stijle en maniere op Batavia gebruyckelijck, gelijk ik den capitain dieswegen hebbe aenbevolen te doen observeren; mitsgaders oock denselven en alle de luytenanten expres en hooglijk bij rejteratie gerecommandeert het van haare zorge te laten sijn, dat ijgelijck volck reyn en kuys buyten alle vuyligheyt, en de corps du guardes zindelijck werden gehouden. Wij hebben over 't gebrek in desen veelmael misnoegen getoont, maar om het exipieren op siekte en ongesontheyt moeten conniveren, dat nu Godtdanck verdragelijck is. Zijnde daerenboven geordonneert dat voortaan geen zieken in de corps du guardes mogen blijven leggen, maar alsoo haast haaren dienst opzeggen, en door de meesters ten overstaen van haaren officier gevisiteert sijn, datelijck naar 't hospitaal te moeten gaan, over 't welk den capitain het gesagh en opzigt is aenbevolen, en alwaer zij nu oock seer bequamelijck geaccommodeert sijn, weesende daardoor met eene alle vuyligheyt uyt de corps du guardes geweert. En werden onder desen titul der militaire oock verstaen de matroosen ende bosschieters aan land onder het bevel van den capitain, insgelijcx de inlandse militaire op Maccassar verblijvende.

De ambachtsgesellen onder den fabrijk off ondercoopman / Johannes Mulder, werden en sijn onder deselve ordres oock begrepen, denwelken ook de sorge en opsigt heeft onder Compagnies lijffeygenen en kettingslaven.

De wagtten belangende, ende de nachtrondens, die sijn voorheen gedaan naar vermogen, en soo als men best con. Maar nu het soo ruym omcomt, sijn se soo als se behooren, en in besettingen van dees nature, daar men de beste vrienden niet mach vertrouwen, gebruyckelijck, soo indien niet versuymt werden de ordres daertoe gegeven, dat den capitain en luytenants staat te besorgen, die daarin niet sullen naalaten haar pligt te betrachten, als wetende de inportantie van dien. Niettemin betaamt het den commandant mede toe te sien, ende de versloffingen (zoo der eenige bevonden wierden) te beteren. Present wert de Landpoorte meest gesloten gehouden, en niet geopent, als om d'een off d'ander nootsakelijckheyt, hebbende niettemin sijn aparte wagt onder een goet zergeant. Het overgeven van de presenten, door de Hooge Regeeringe voor de Koningen van Ternata en Soping gesonden, sijn door dien wegh zoolemnelijck weggehaalt, gelijk

het oock de intentie is, dat alle zolemnele receptiën van de koningen, hier even te vooren gemelt, door de Landpoorte sal geschieden. Voorts can se wel toeblijven, dienende de Waterpoort voor den dagelijxsen uyt- en ingang, de welke mitsdien met een volle compagnie onder den luytenant Nicolaes Pleunen wert bewaact, zijnde noch een parmanente wacht op [t] noordercatjen Bouton, tot bevrijdinge van 't pleyn voor de Waterpoort, dat daar seer wel comt. Voorts is oock de ordre, alle nachten de wagt in de paardestal met een corporaal en 20 soldaten te versterken, zijnde somtijts de ruyters bij daag uyt geweest en getiqueert, blijvende niettemin het commando van d'een en d'ander, den voorrijder aanbevolen, dogh in zorgelijker tijt zoude men dat alle nachten, bij vervang, een van de luytenanten off een van de vendrighs bij beurten oock connen aanbevelen.

In 't binnencomen der koningen weeten U.E. al bereets datter geenen gewapenden sleep en wert toegelaten te volgen en dat se albereyt in die gewoonte zijn, sullende U.E. alvorens dus verre te comen oock al gesien hebben de ordre van de Hooge Regeeringe bij seeker geïnsereert extract. Wat nu haaren sleep belangt, die en is niet meer soo groot als wel ten daage van het pronkende Maccassar en selff de bondgenooten vergaat die hoovaardij al wat.

Ick had sinjeur Mulder buyten de Landpoort al een plaatse aengewesen, om daar voor deselve een baleo op te slaan, maar mij heeft zedert gedacht dat het alsoo wel soude comen bezuyden de brug voor de Waterpoort, daar de Boutonse hutten gestaan hebben, ofte een weynich zuydelijcker, dan diend het meteen tot / een verblijf voor de coopliden, die oock soo ten eersten met alle man niet en mogen binnen loopen, sonder al tevooren aengedient te weesen, tenzij den voorneemsten bij den officier van de wagt bekent. Dan dese alle sonder eenig onderscheyt moeten ongewapent, en met geen geweer naar binnen gaan. Desen onvermindert, can noch buyten de Landpoort mede wel een cleender baleo werden gezet, dewijle het sonder costen can geschieden, doch hierin sal de heer commandeur off president, welke verwacht wert, zijn keuze connen volgen.

Des zondaegs parado, met de meeste soo Nederlandse als inlandze melitie, boven de besorgde wachten, can nu voortaan, met mooy weder niet alleen, nemaar oock de dagelijxse parade 's namiddags ten vijff uren, met ruym 2 compagnien geschieden, de eerste de Waterpoort uyt, over de merct heen, met een tour doort 't velt, en de Landpoort weder in, de laaste binnen 't Casteel.

Het besorgen van 't canon op de punten, en 't selve met goede voorraet van scherp en kardoesen in gereetheyt te houden, is wel het offitie van den constabel, maer het pricipale opzigt competeert den capitain, die oock van de goede ordre daarin de meeste eere heeft, ingevolge oock de meeste schande, soo daervan yets comt te gebreken en bovendien oock 't zijner verantwoordinge, al wat ongemak, door zulk gebrek, comt te werden geleden.

Hoewel ick het tappen en slijten van den sterken, ofte gemeene arak abzoluyt wederspreke, off ondienstigh agte, daerom meen ick echter niet onnodigh te zijn, als daartoe bequaem volk was, datter een herberge buyten 't Casteel wierde ge-admitteert, tot gemak van d'een en d'andere,

voornementlijk om een maaltijt te doen, en tot een aangang voor scheepsofficieren, doch sonder gelagen van soldaten off matroosen te mogen zetten. Dit zoude, indien der borgers ge-admitteert wierden, zoo eene best passen, sullende denselven, ofte eenen anderen oock connen vergont werden, het broodpakken, dat ick wel geerne daar aan de gang sag, waarop ongetwijffelt d'heer president sal willen letten, sullende hun Edele indien se verstinden dat daarvoor eenige recognitie most werden betaelt, gelijk ick niet denke, daarvan alsdan wel verclaaringe doen, maar als men niet goed vind langer arak-randsoen te verstrekken, dan soude den herbergier die de sleet wierd vergund moeten betaalen, gelijk als anders in Compagnies jurisdictie, zoodanige pagt als men van dezelve conde bedingen.

Van de administratie.

In desen hebben wij ons moeten gedragen naar de gelegentheyt van de personen die der in de commissie doorgaens zijn geweest. Eerst was de administratie gestelt onder handen van de coopman Hugo Kulenburg, geadsisteert met schipper Gerrit den Bacq als treynsmeester te lande, zijnde sinjeur Kulenburg zaliger caducq, / indispoost, doorgaens gefoltert van het podegra, vervolgens [tot landtogten onvermogen,] dit niettemin onder 't hooger opsigt ende de zorge van den oppercoopman Dankard van der Straten, gequalificeert tot 2-de persoon in de commissie. Hoedanig het, met intermissie van schipper Willeken Wigberts in plaats van Den Bacq, continueerde tot in september 1667, zijnde alsdoe eerst door sinjeur Culenburgh, heel lam wesende, van alle effecten transport aen sinjeur Van der Straaten gedaan, en daarna schipper Haringman gesuccedeert in stede van de voorsz. Willeken, tot de vrede van Bonaaye toe en onse intrede binnen 't Casteel Rotterdam; verblijvende de administratie onder voorsz. Van der Straate tot mey 1668, waneer den ondercoopman Adriaen van Leene transport overnam, om als secunde persoon van de negotie, off van sinjeur Van der Straate te occuperen. Doch 't en duurde niet langer als julij, wanneer hij, om siecte en continuelen sollicitatiën om demissie, weder vertrock, hebbende den oppercoopman weder alles en 't zijner eyge verantwoordinge laten onderneemen door Johannes Swartius, daar wel geen transport van blijktt, maer sijn Edele zeyde dat hem beloofd was door sinjeur Leene alles te sullen caveren, soo aen zijnen dienst yets haperde. Swartius overleden, nam hij tot behulp Jaseph Palatius. Dogh doen deed ik (een weynig uyt mijn [siekte] en weder van boort tot land gecomen wesende) de pakhuysen van negotie ter degen opnemen, en denselven toe tellen, zijnde te dier tijt de artillerijen en materialen alsmede de wapencamer onder den capitain Jan Fransz., de victualiën onder Willem Caaff, maer alles tot pricipale verantwoordinge van den oppercoopman. Caaff doot krank vertreckt october 1668 naar Batavia, connende daardoor geen pertinente reeckeninge doen, maar passeert acte, ten behoeve van den oppercoopman, voor 't te cort comende. D'ondercoopman Van Dam wert op sijn Edeles versoek hem in plaatse bijgevoegt. Den ondercoopman Muller comt in augustij 1668 van Batavia, wert opziender van de werken, en krijgt transport van de materialen, door bestel van den commandeur. Sedert Jan Fransz. naar Marous gaande, stelde hem de artillerye in handen, daarvoor blijvende resposabel. In dit weesen arriveert sinjeur Oppijnen ulto. @ februarij 1669 van Batavia door hun Edele gestelt tot secunde persoon. Dus werd ordre gepasseert en gecommitterdens

gestelt tot het opnemen van alle effecten, soowel onder d'een als onder d'andere berustende, dewelke in de maand maart door den commandeur aen U.E. soodanig zijn overgedragen, blijvende de materialen, artillerijen en wapencamer onder de voorsz. Muller. En 't magazijn uyt handen van Van Dam, al eenigen tijd cranck geweest hebbende, wert overgeven aan den boekhouder Potter als Uwen suppoost, gelijk oock Palache, op U.E. begeeren, bleeff in de winkel, blijkende van desen generalen overdragt bij het transport onder U.E. berustende. Alsoo dat zedert die tijd de gantsche verantwoordinge der effecten, onder opzigt van den / commandeur Van der Straaten, is gecomen 't Uwen laste, als secunder persoon van 't commandement; waernaar den commandeur zijnde overleden, al tevooren bij geschrifte in zijne sieckte U.E. hebbende versocht reekeninge sijner adminstratie op te maken, en aan mij, dat ick daerover wilde de opzigt nemen. Soo bennen eerst zijne papieren in desselffs kiste opgeslooten, en naar zijn doot geregistreet, vervolgens, om te besoigneren, door U.E. de adsistenten Palache, Stokman en Weyns gesorteert, maar daerin is niets gedaan. Sulcx leggen se noch in datselve weesen in een kist en twee comptoirkens affgepakt, present onder mijn bewaringe, zijnde wijder de effecten door gecommitterde, soo als die onder Uwe verantwoordinge lagen, even voor mijn vertrek, volgens de lijste, perfect opgenomen en onder U.E. gelaaten, expres, om volgens dien onder dat[o] pmo. @ october de nieuwe boeken te connen formeren, terwijl de oude verre oneffen stinden. Blijkende uyt de voorsz. declaratie dat de generale effecten onder de commissie op Maccassar berustende zedert de gedaane overdracht door den commandeur zaliger hebben gestaan onder Uwe bewint en verantwoordinge, als secunde persoon, gelijk dan zoodanig de intentie van de Compagnie recht wettige maxime is, die ik oock vertrouwe, dat alsoo verstaan sal worden voortaan en vervolgens te observeren, gaande niettemin wederom 't Uwer adsistentie en verlichtinge onder U.E. in reekeninge:

Den capitain Jan France voor alle groove, swaare en lichte artillerijen, wapenen, geweeren, cruyt etc. met het jongste opnemen der effecten, weder aan hem overgegeven, gelijk hij der ook voor heeft getekent.

Den ondercoopman Joan Muller, voor alle materialen, gereetschappen, ijser, smitswinkel, en dies meer, slaven en slavinnen etc., item oock 't beestiaal, exepto de paarden, mede volgens zijne teeckeninge.

Den boekhouder Joseph Palachie becleet de winkel, niet alleen als winkelier, maar als U suppoost.

Den boekhouder De Potter, insgelijcx op die wijze de magazijnen, doch deselven is al overleden. Deweleke 4 personen van haare administratie gehouden bennen reekeninge te doen, en de voorsz. haare toevetrouwde effecten te caveren.

Ende gelijk ik meest gewoonte hebbe gemaakt, als ick door siekte en dibiliteyt niet en ben verhindert, tot alle verstrekinge, exepto / de dagelijcxse randsoenen en maandelijcxse costgelden, ordonnantie op den commandeur te passeren, alsoo heb ik staande U.E. bedieninge mede op U gedaan, en is ook een ijgelyk verbonden geweest van de voorsz. subalterne opsigters, geene van haare onderhebbende goederen sonder des commandeurs en zedert sonder U. Edeles ordonnantie aan ijmand, wie hij oock zijn mochte, te mogen laten volgen, ten ware mijn eygen ordonnantie, of wel een van de commissaris uyt leger in mijnen naam getekent, in U affwesen, haar wierd verthoont. Alsoo dat geene verstrekinge behalvens de voorgestipuleerde en connen valideren, sonder het ordonnantiën geverifieert te zijn, gelijk dat oock de Compagnies ordre medebrengh. Alleen en is niet compatibel dat den opper coopman ofte secunde persoon onder zig heeft de dagelijcxse cassa van uytgift ende ontfang, maar wel 't gros off den voorraad van de gelden, in Compagnies pakhuys binnen een versekerde plaatse daartoe geprepareert. Immers dat heeft nu zedert ruym 20 jaaren soo meest de maxime van Compagnies administratiën beginnen te werden, en niet sonder goede oorsake. Daeromme soude dat ook alhier te practiseeren niet sijn geômiteert geweest, gelijk tevooren d'Edele Van der Straaten transport doende aan Van Leene de cas onder zig behielt. Maar als nu overdragt aen U.E. geschag, en schoot er niet veel te cassieren over, daer viel niet te negotiëren, daer was geen stoff om veel te vertrouwen, en de zaaken en stinden oock niet soo ten volcomen op zijn geset. Dus en is naausten niet hoeven gereflecteert te werden.

In voege als van de cassa gesproken, soo is 't mede in de meeste gouvernementen al een gebruyk, dat de winkels apartelyk, en onder een particuliere administratie, van de oppercoopmans bedieninge werde gesepareert gehouden, 't gunt alhier tot noch toe al mede om gebrek van stoffe noch van mijnen zin niet is connen werden, te meer omdat ook de dingen vooralsnoch van sulck groot beslagh van winkeffecten niet en zijn geweest, gaande zig nu eerst alles schikken naar den stant van een gereguleerde negotiedirectie etc. Mitswelken ik hier vervolgens goet geacht hebbe te insereren soodanige ordre, als 't mijnen aanwesen in Banda bij resolutie in raade, over ten principale de administratie van Compagnies effecten, is gearresteert en vastgesteld, opdat het oock voortaan hier diene tot reglement, altoos soo lange het uyt Batavia door de regeeringe niet en werde wedersprooken.

Extract uyt de besongnes 't mijnen
aanwesen in Banda tusschen 5-den
en 20-sten mey 1667 gehouden.

Ende naardien tot nu toe des oppercoopmans of seconde persoons bedieninge, bijnaar als geene administratie, off eenigh werck / an sig, 't zedert eenige jaaren harwarts, heeft gehad bestaande meest den heelen ommeslagh alhier onder verantwoordinge van den dispancier, die behalven den uytgift en ontfanck van alle provisiën oock ontfangt en weder afscheept [de specerijen]; schijnende dit voorheen zoo goetgevonden en best geacht te zijn geweest, ten aansien doe den

oppercoopman den dagelijxsen ontfang en uytgift van penningen hadde, die bij het aenweesen van den heer /gouverneur Cos als commissaris anno 1662 onder een apart cassier is gestelt. Zulcx dan den oppercoopman niet anders meer te doen, off zig te bemoeyen hebbende, als alleen met het houden der negotieboeken en zomtijts uyt het cleeden packhuys, een pack kleeden, 't zij aende onderhoorige comptoiren, off aan de winckel te leveren, zoo is naar delibratie goetgevonden, en gearresteert, op approbatie van d'Edele heer Gouverneur Generael en de raden van India, de dispenciersplaatse weder in te trekken, en 't bewint van die bedieninge te brengen onder de verantwoordinge van den oppercoopman, daar het eygentlijk bij behoort, zullende oock daerbenevens de zorge over de timmerwerff ende alle ander Compagnies werken, materialen en gereetschappen, slaven etc. moeten dragen. Ende gelijk diegeene, die onder sijn opsigt daarover gestelt zijn, aan hem haar bewint verantwoorden moeten, staat hem weder dat alles te responderen aen de Generale Compagnie.

Den hooftofficier der melitie alhier zoude wel het geheele opzigt van alle materialen, gereetschappen, en werken mogen hebben, als konnende alderbest daartoe vaceren, maar naerdien tot die chergie alhier uyt Amboina verwacht wert den ouden, hoewel manhaften capitain Paulus Andriesz.; is best geacht denzelven door den oppercoopman daarvan te ontlasten, en dat te meer, ten aensien de werffs ommeslagh wel soo wel bij des coopmans bedieninge past, zullende ter verantwoordinge van den capitain comen alle groote en cleene artillerijen onder den constabel ende de geweiren op de wapencamer onder den capitain des armes.

Want in plaats dat voor desen al de ongelden seer onnodigh door de winkel heen geslingert, en dan eerst op 't eynde van 't jaar, uyt de winkel in de negotieboeken overgebracht bennen, zoo sal als nu den winkelier bij maandelijxse reekeninge maar behoeven op te brengen 't gundt hij kan verifiëren bij ordonnantiën hier- en daartoe de gemeene ongelden verstrekt te hebben, waarvan wel het principaalste zal wesen 't betalen van de rantsoenen off costgelden. Dewelke opgebrachte reekeninge van gedaane oncosten door den heer Gouverneur selve, off bij ongelegentheyte door sijn Edele ordre bij den oppercoopman, geresumeert en tegen de ordonnantiën geconfronteert wesende, alsdan op sijn Edele ordonnantie ten eersten maandelijcx in de negotieboeken can werden ingeschreven. Ende opdat de Compagnie bevrijd blijve van alle schadelijke vermissingen harer effecten, door te veel vertrouwen op de minder administrateurs niet selden geleeden, acht men genoeg te weesen, dat in de winkel uytgereyckt werde zoo veel als voor een maande sleet soo voor contant als bij verstrekinge op reekeninge genoeg is, dienende den winkelier / van de dingen die hij tot gerieff van de gemeente volgens den prijscourant vercoopt, een dagelijcx memoriael te houden, en dan dien vercoop tweemaal ter maand, door den oppercoopman nagesien, in zijne winkelboeken, in faveur der goederen, tot laste zijner cassa in te schrijven. En opdat het pertinent gae, moet het sijn pligt weesen maandelijcx aen de heer Gouverneur sommierlijk op te brengen wat hij in contant vercocht en met ordonnantie uyt de cassa ontfangen, wat hij op reekeninge en tot andere ongelden volgens ordonnantie vestrekt, en wat hij noch per resto in de winkel heeft, waarop dan altoos pertinenten staat is te maaken.

De cassiers cassaboek moet tot allen uren effen staan, en den ontfang zoowel als den uytgeef per ordonnantie geverifieert werden. Alleen sullen de vercochte provisiën bij de cleene maat, volgens de prijscourant, alle halve maand eens behoeven ingeschreven te werden. Doch heeft hij een apart memoriael, met calommen verdeelt, te houden, daar hij dan in zette van wie en waarvoor eenig gelt ontfangt, passerende aan de betaelder een quitantie, in crachte van dewelke denzelven bij des oppercoopmans adsistent, die de verstrekkinge vertrouwt is, can affhalen 't geene hij voldaan heeft, doende daarvan aentekeninge, en liasserende de quitantie, dat in cleenicheden van weynige kannen, off ponden, wijn, bier, olij, boter etc. alzoewel sonder ordonnantie geschieden can, en anders niet, moettende des voorsz. adsistents aantekeninge en de quitantiën door den oppercoopman ten eynde de halve maand tegens de cassiers memoriael eerst geconfronteert, en daarnaar de ontfangen gelden in 't cassa boek getrokken werden, met correcte specificatie der goederen, waeruyt deselve zijn geprocedeert, en sal den cassier ten eynde de maand ook even als de winkelier sommier van zijne cassa aen den heer Gouverneur overleveren.

Den oppercoopman heeft maandelijcx den ontvangh en uytgift der cassa, niet uit extracten van het cassaboek, maar uyt 't cassaboek zelve, naardat al tevooren den debet en credit gelijk als in 't regard van de winkel gesegt is, tegens de ordonnantiën respectieve is geconfronteert, tot de negotieboeken met ampele specificatie van alles in te schrijven, zonder datter yets per memorie ongeboekt magh blijven loopen.

Alle andere verstrekkingen van getaxeerde off ongetaxeerde goederen, 't zij anders wiens administratie het weesen mach, moeten evenzoo per ampele specificatie ten eynde van de maand aan den heer Gouverneur opgebracht, en naar resumptie bij den oppercoopman geboekt werden, als vooren is gesegt. Alleen de dingen verstrekt aen de ter rheedde leggende scheepen, sullen ten eersten op het schip dat geniet in 't equipageboek brengen, en in een somma met het sluyten van de voorste reeckeninge alvooren geresumeert zijnde, inschrijven.

Van de ongetaxeerde goederen sal hij in de negotieboeken een / geenerale reeckeninge van ongetaxeerde goederen formeren, en daar onder in 't journaal alle deselve, geen uytgesondert, sindelijck specificeren, soowel de artillerijen als andere, met expressie dat alles in het ongetaxeerde boek op zijn aparte reeckeninge wert verantwoord, en voorts alle maanden precijs daarop aff- en aenschrijvende wat verbesigt en weder ontfangen wert, specificerende op 't slot der boeken watter blijft reesteren, alvooren met het ongetaxeerde boek geconfronteert ende geliquideert wesende. Mogende ook bij den opper- coopman niet versuymt werden, jaarlijcx op 't sluyten der negotieboeken, tegen alle andere boeken onder hem in reeckeninge gaande, accuratelijck te confronteren, hoedanig dan alle misslagen, soo noch al eenige begaen mochten weesen, uytgevonden sullen werden. Zijnde oock nootsakelijck, dat den heere Gouverneur alle aencomende facturen datelijck den oppercoopman toezeynde, om ingebonden te werden. En zoo bij brieven van elders sonder facture, gelijk wel geschiet, eenige belastinge off ontlastinge werd

aengeschreven, dat diend bij den oppercoopman in zijn memorieboekjen, om niet te versuymen, datelijck ingeschreven.

Het is ook seer gemakkelijk, en voor alle diensten sonderling gereet, dat de brieven, soo van buyten aancomen, al datelijck met haare bijlagen, een register vooraan, daar den dag van sulke documentes ontfang met haere nombros gespecificceert staan, werden tesamen gebonden.

Op de comportementen van de mindere administrateurs wel gelet, en zomtjits, als zij daarom minst denken, haare effecten opgenomen, en tegens haare reeckeninge naergesien werdende, is niet ligt te sorgen datter yetwes te cort sal comen, maar en behoeft ook in de dagelijxse cassa geenen grooteren voorraet te berusten, als tot de dagelijxse dienste van noode is, blijvende 't gros onder de verantwoordinge van den oppercoopman in sulken versekerde plaatse, als men daertoe bequaem oordeelt.

Tweemaal 's jaars dienen in 't generael alle effecten, door soodanige gecommiteerde als den Gouverneur goet vind daartoe te stellen, pertinent opgenomen, en tegens de balance op de boeken gemaect geconfronteert, doch en comt het juyst niet altijt gelegen, alsser grooten voorraed is, dat men den rijs naarmete, alsoo dat zeer veel spillinge veroorsaken zoude. Jaarlijx eens, als de packhuysen minst in voorraed bennen, dient dat echter te geschieden.

In dewelke poincten ick achte te consisteren een genoechaem goede ordre over Compagnies administratie, als deselve naar den inhoud en den gevolge van dien maar wel werdet geobserveert. Sullende dan ook uyt dien hoofde met de overcomste van den president off commandeur wel een aparte winkel connen aengezegt, als mede een cassier connen gemaakt werden, daartoe employerende van de geschickste lieden, en soo z'er zijn, die taalcondig bennen, dat hier wel meest vereyst. 't Waarnemen der cassa, dat besonder alhier noch alsoo weynich als elders geen vol mans dienst can uytmaken, daartoe gebruykt men ordonnaire off den fiscaal, off secretaris, off yemand anders, van andere vocatie, die dat best wert aenvertrout; / staande dan over dese beyde, als aparte bedieningen, mede aan den bevelhebber daarop te passeren de gerequireerde ordonnantiën, en beneffens den generalen toesigt over alles, oock in spetie regard te nemen, dat soowel de negotieboeken als de guarnisoenboeken met de aenhoorende documenten altoos mogen zijn en blijven in behoorlijke evenheyt, het zij dan dat de eerste gehouden werden door den oppercoopman zelve, off apert door yemand anders, die men daartoe woude ordonneren, zijnde nochtans 't eerste meest billijk en gebruykelijk als zij het doen kunnen, daar het hier aan gehapert heeft. Maandelijcx moeten d'eene soo wel als d'andere in 't geheel effen staan, alleen om de drie maanden sal het genoegh wesen dat de subsidiën eens worden ingeschreven, anders maakt het de guarnisoenboeken te wonder groot, en 't soeken van de balance seer difficiël, moetende daartoe bij den winkelier werden gehouden een apart subsidieboek in 3 colommen, sooals bereets gebruykelijk, soodat de rolle van costgelden en subsidiën alle 3 maanden wert nieu gemaect. Evenwel in 't selve boek, 't gund jaarlijcx met de

guarnisoen- en de negotieboeken wert affgelegt, volgens eene gestelde ordre uyt vaderland door de heeren ter grootmogende vergaderinge van XVII, requireert in de negotieboeken onder anderen opgemerckt, dat alleen uyt vercoop van goederen bij de boekingne pertinent uytgedrukt werde, hoeveel gulden het stuck off pond off de hondert lb. comt te haalen, en hoeveel per cto. @ daerop geadvanceert ofte verlooren wert; insgelijcx bij den inkoop dieder comt te geschieden. Desen onvermindert, can en mag men wel zeggen, gelijk men negotieert zooveel bhaar, picol etc. tot sooveel rxrs. off maazen, off anders de bhaar off picol, als het maar weder met Hollands wight en guldens wert gedeclareert. In 't slot van de boeken de gedaane winsten en verliesen afschrijvende, moet bij elke soorte staan, hoeveelder door malcanderen op gewonne, en verlooren is. Tot de negotieboeken vereyscht een occurraat oncostboek te water en te land, daar alle ongelden, elk onder zijn titul, vervolgens van maand tot maand, in werden gespecificeert, volgens de gebruykelijke ordre. En moeten se echter niettemin, tot de negotieboeken, met duydelijke bediedenis, werden ingetrocken. De guarnisoenboeken hebben haar reglement, dat net opgevolgt dient, en offschoon alle de testamenten die bestorven zijn, de inventarissen, venditiën, quitantiën van ontfang van gelegateerde goederen, achter de gehoorende cohieren werden geïnsereert, soo moeten niettemin een origineel inventarisboek [daar alle quitantie van legaten onder sijn eygen inventarissen] in pertineren, en een origineel venditieboek, waerin alle venditiën door de gecommiteerde werden ondertekent, gehouden werden. Van het testamentboek staat op cta. @... gesproken, welke voorsz. twee boeken beginnen en eyndigen met de guarnisoenboeken, gelijk als het oncostboek met de negotieboeken. Voorts op 't zoldijcantoir mach men niet verzuymen te houden een continueel memoriael, waarin men stelt met naamen en toenamen de persoonen welke op affgesonderde buytenposten, / op chaloupen off anders haar dienst doen, en bij de guarnisoenboeken haar reeckeninge hebben, met affsonderlijke benaminge van de plaats daar se zijn bescheyden, en niet en foule onder malcander. De boeken connen loopen gevoegelijk tot ultimo augustij, maar soo het van de guarnisoenboeken wat te crab soude omcomen, dat sig reguleert naar de activiteyt van den boekhouder, cost het dan met beyde werde genomen op ultimo julij. 't Sal mee goet zijn wel te observeeren, in de grootboeken van 't guarnisoen voor iegelijks reeckeninge in margine te stellen, in et vaderland, off in India getrouit zijn, en besonder wat dato, en voor hoe veel jaar den een off den anderen zig jongst verbonden heeft.

Van alle boeken en geschriften weet men de gewoonten dat se alle jaaren werden in copia naar Batavia gesonden, item van de guarnisoenboeken sooveel stellen als de ordre mede brengt, zijnde 2 vollencomen stellen tot slapers op Batavia en d'camer Amsterdam, met de aparte cohieren voor elke camer in 't besonder. Sulcx dat het journael tweemaal ende de grootboeken drie mael gecopieert moeten zijn, de inventaris- en venditieboeken insgelijcx tweemaal.

Behalven de advijsen naar Batavia, requireert mede de pertinente correspondentie met de oosterprovinciën, en Thimor, daar in desen aan gelegen is, met elkanderen wat familjaar te wesen.

Luytenanten } }}
 Vendrigs} absolut ende provisioneel }}
 ziekentroosters }}
 Opperchirurgijns }} 5 rsrx. ter maant, 4 kan wijn.
 De boekhouders}
 Adsisenten}
 De baastimmerman}
 Ook de baassmit, als hij goet was}
 Constabel}
 vuyrwerker}
 sergeanten, absoluyt off provisioneel}
 tolcken} hebben genooten 3 1/4 rr. en 40 lb. rijs
 Corporaals}
 Mandadoors} boven gemeen rantsoen van alles 1/2 ra. vrij costgelt, 1 ra. op reeckeninge./

De ambachtsgesellen, timmerlieden, metselaers, smits etc. hebben genoten dobbel rantsoen van vleesch, spek,, araq, 2 rrs. contant op reeckeninge, 40 lb. rijs, 's maants.

Soldaten en matroosen aan land 1/2 lb. vlees, 1/2 lb. spek ter week, 40 lb. rijs 's mants, 1 mudsjen arak daags, 1 ra. 's maants op reeckeninge.

Compagnies lijffeygenen, off lijffverpande:

40 lb. rijs, 1 ra. 's maants, 2 maal cleedinge 's jaars, ijder reys 2 niquaniaas ofte negroskleeden, de vrouwen 1 grove cas off grove sarampoeris tot badjes, de kinderen halff soo veel.

Kettingwerkers, 40 lb. rijs en 1/2 rr. 's maants, eens jaars cleedinge.

Voor de sloepen en scheepen is verstrekt mede 3 randsoendagen vlees en spek 's weecx, rijs ad idem ende mudsjen arak daags, daar dan nochal 't een en 't ander bijvalt.

Al dit voorsz. is naar de ordonnaire cours en Compagnies ordre, exepto de vrije 1/2 ra. aan de mandadoors en corporaals en 1 rxrs. op reeckeninge, de dobbele rantsoenen aen de ambachtsgesellen met de 2 rxrs. op reeckeninge, item de 1 ra. op reeckeninge aan de soldaten en matroosen aan land bescheyden.

Dit extraordinaire heeft sijn nootzakelijk opzigt gehad, zijnde de Compagnie in geene daarmede beswaart, als alleen met de halve ral. aan de corporaals etc., als men het ten scherpsten reket, en voort de dobbele randsoenen aan de ambachtsgesellen. Dat aan de metselaars hebbe ik U.E. al gelast in te trekken, omdat die nu soo druk werk niet meer hadden, Dat van de timmerluyden en smits, als andere sal voortaan mede soo heel noodigh niet meer zijn. Extraordinaire tijden werden aan ordinaire gewoontens niet seer vast geobligeert, daar ordinaire tijden niet en mogen

extravageren, in welke laaste staat U.E. ende den ommeslag nu meest te considereren zijn. Het verstrekken niettemin van de 2 rrs. en 1 ra. tot een subsidie op de reekeninge bezijden het uytreyken van vlees, spek, rijs en arak randsoenen, acht ick noodig dat noch soo vooreerst in sijn wesen blijven. Wanneer de negerijen en 't land wat in sijn ordre staan, en de landvolken mitsgaders inwoonderen in haare huysen en velden wederom gezeten, wel dan sal 't van dees raads overlegh zijn, in desen te veranderen, en naar 't gemeene gebruyk, ingevalle dit hun Edele soo verstaan, mede ordinaire costgelt uyt te reyken, daar se hier ruymmer als elders hier digte bij het mede sullen connen bestellen./

Aan de inlanders van Jonkers en Strijkers compagnie en die Christen waren, is even 't selve rantsoen van vlees, spek en arak verstreect als aen de Nederlanders, geen gelt, omdat in Batavia door ouders, vrouwen, broeders, susters, concubijnen off andere vrunden maandelijcx haar gelt, off heel, off halff, wiert ontfangen, sonder dat men daarvan alhier oyt rechte kennis gecregen heeft; waerom ook te gelooven is dat het met de Mardijkers reekeningen tusschen hier en Batavia al vrij wat sal discorderen, 't gunt niettemin te remediëren sal zijn. De Mahumettanen hebben haar ordinaire met de enkele rijsrandsoen behelpen moeten, maar zijn evenwel bij voorraad van visch, boontjens, cadjan etc. altement weder gecompenseert.

Den capitain Strijker, sijn luytenant, vendrig noch sergeant, en hebben geen costgelt ontfangen, maar ik heb se altemets soo een seker tanto van provisie gegeven. Doch de beyde sergeants noch in loca sullen mede moeten trekken, naar comste van Marous, soo veel als de sergeants van de Panpangers zedert haar aancomste van Batavia is toegelegt.

Capitain Joncker, sijn luytenant en vendrigh zijn als vooren getaxeert. Maar op mijn vertrek staande, en al zedert een ruymen tijt niet veel van belang hebbende gehadt, dacht mij goet hem al zijn verloope costgelt als vol capitain te weeten 10 1/2 ra. en 7 can wijn ter maand, en gelijk hij gewoon was elders te genieten, item ook sijn vendrig, zedert ik hem daartoe hebbe gevordert, insgelijcx 5 rrs. en 4 can wijn ter maand, tot erkentenis harer voornementlijk Jonkers, bethoonde vigilantie, te laten voldoen, 't gund de sergeant in gelijkheyt met de Panpangers sergeants zedert pmo. @ januario 1669 mede wel magh valideren.

De Panpangers zijn altemael getracteert (als Christenen wesende) in conformiteyt van de Nederlanders, sommige ook, die geene gagie vermaakt hadden, met 1 ra. costgelt op reekeninge. De rolle nevens deselve Compagnie overgesonden, begreep wel wat gagie de officieren ende soldaten was toegelegt, namentlijk:

De capitain	rrs.	22
De luytenant		16
De vendrigh		13
De sergeants		7
Corporaals		5
soldaten		4

Maar daar en stont niet bij, noch in de voorsz. rolle noch in hun Edele brief, of se daarenboven costgelt souden hebben, off niet. De capitain zeyde 't was haar beloofd, maar niet hoeveel, alleen met adres aen ons. Sulcx dat selve stellende aen mijne discretie, hebbe ik haar toegelegd, maandelijcx, ende scheene daarmed niet onvernoegt te weesen:

Aan den capitain 5 rxrs., 8 kan anijs arak, 60 lb. rijs,

Aan den luytenant 3 1/4, 6 kan arak, 40 lb. rijs,

Aan den vendrig 3 1/2, 6 kan arak, 40 lb. rijs,

Aan de sergeanten randsoen vlees en spek, 40 lb. rijs 4 kan arak.

Sooals U.E. bewust zijn, en gelijk als maandelijx blijken magh bij het legers rantsoenboek, in welker voegen dan die beyde overgebleven sergeants alsnoch getracteert moeten werden.

Nu staat op te merken, wat parmanent tractement de capitains, luytenants, vaandrighs, sergeanten, corporaals en soldaten van de Tarnataanse en Boutonse compagnijen, geprojecteert om hier over te blijven en altoos te resideren, sal werden toegelegd. Inde voorgeroerde ruwe calculatie blijkt, dat in 't regard van de soldaten, ik het hebbe genomen op 2 rxrs ter maant boven 't rantsoen rijs, hoedanig ik meen dat se connen wel tevreede zijn; maar sij sullen 't ook niet minder wesen, al wort haar 2 1/2 off 3 rxrs toegelegd. Ick hebber met Bacary noch niemand van gesproken. Baccary soude het alsoo wel verdienen als de Capitain der Pangangers en soo voorts, maar hij dient met de Boutonders over een kan geschooren, altoos de minder officieren en soldaten, en al gaf men dan hem alleen wat meer dat was niet onbillijk. Ick sal dit verblijven aen de Hooge Regeeringe, dat het gagieren van soodanige qualiteyten gewoon sijn aen haar te houden. De ordre dan die hier op staat te volgen, moet aanvangen van pmo. @ januario 1670 tot soo lange (reken ik) met de laaste gedaane uytdeeling geliquideert te hebben. Dese betaalinge dan, soo als se geordonneert comt te werden, moet maandelijx op een rolle met colommen geschieden, [evenals de rol van subsidiën,] om insgelijx alle drie maanden eens te boeken met namen en toenamen, daarvan formerende een reeckening genaamt inlandse soldatens onderhoud, ende een apart grootboek, daar alle haare naamen in staan, op dewelke dan de soodanige boeking ook om de drie maanden eens can werden overgedragen. Sterft er yemand van, het is maar te noteeren in den credit, off, om geen credit schoon te houden, dat niet eens behoeft, soo is het te noteeren onder haar debet. De gemeene misgrepen deser Tarnataanse en Boutonse militaire blijven ter correctie deser offitieren. Die capitaal sijn, en vermengt met anderens interest, moeten voor U.E. ter kennisse comen, om naar exigentie en merite daarover met deselve officieren te werden geprocedeert, en gedisponeert.

Ik achte niet onnodig dat bij overcomste van d'heer bevelhebber sijn Edele ter bequamer tijt eens meditatie neme, off men uyt de vaart op Cayely voor dese beyde compagniën het gerequireerde onderhoud niet soude conne vinden met deselve aan haerlieden alleen te vergonnen, 't gund in haar regard, als zijnde haar conincxland, soo wat concurrentie schijnt te hebben. De / Nederlanders sijn baldadig, en 't volck isser quaataartig, soodat dese besendinge wellicht voor de Compagnie ten

besten en voordelichste op dese wijze bekeert soude kunnen werden, in welk geval zij wel zorge dragen, om het volk daartoe uyt te vinden, behoevende niet boven 15 à 20 man uyt haar soldaten ten dien eynde gelicentieert, als de voyagie aengelgt wert. 't Examineren van dit concepjen sal geen gelt kosten.

'T hospitaal staat wel onder de chirurgijn, maer het pricipale opzigt daarover heb ick den capitain aenbevoolen. Dan is den ziekevaar om wat meer aan sijn pligt verbonden te weesen nu onlangs ook tot gulden ter maand gestelt, onder beding wanneer hij met vergenoegen van de zorgdraggers afscheyt krijgt, dat hij zal corporaal voor deselve gagie wesen. Wij en zijn niet spaarsaam over 't ziekenhuys en ook over de zieken geweest, die ons, Godt betert, doorgaens in grooten getale hebben beswaart. Zulx en can der geenig gebrek ooit off ooit in wesen geleden, als ten waare bij faulte van die het was sijn werk daarop toe te zien. Quistinge en magh men vooral niet toelaaten. Nu voor jegenwoordig staat het, de Heere zij gepresen, daar zeer wel, en werden ten behoeve van de zieken noch twee varkens's weex tot versche spijs geschafft. Ons coraal is wel versorgt van buffels, maer de meesters achten dat vleesch te hitsigh voor de zieken, zijnde veel met persing en buykloop gequelt/

Het en heeft onsen tijt noch niet geweest om in dit hospitaal te observeren de gebruyken gelijk elders. Dus komen de lasten noch al op de Compagnie, daarin ik achte, dat vooreerst noch dient te werden gecontinueert. Daarnaa, als men meent, dat daartoe geen reden meer zijn, mogen de zieken mede haar halve gagie verteeren, ende besmette zoorte uyt debauche de heele, cunnende alsdan gesien en geoordeelt werden, hoe men voort best acht hetselve te laten bedienen.

Zedert het opmaken van 't coraal onder Madersaha, ben ik van intentie geweest, maer den tijt heeft het niet geleden, om beoosten 't zelve, aan geene zijde 't water, een cloeke moesthuyn aff te paggeren, daar de mest van de beesten, dichtbij zijnde, seer wel in te staade sal comen, zullende deselve thuyt sonder onkosten onderhouden, en groot gemak niet alleen voor 't huys van den commandant maer ook voor al 't heele volk uyt connen getrokken werden, niet minder voor 't hospitaal. Dies laat ik U.E. dit, als een goede zaak, mede gerecommandeert, sullende als men daaraen doende is de graght rondom Mandersaha ook met eenen wel dienen uytgediept, en met de aard, dieder uyt comt, den barm opgehoogt.

De guarnisoensboeken zijn present onder handen van Paulus de Bocq, die daertoe bequaem genoeg schijnt te zijn, soo het aen geen ijvert, wesende in den laasten meest ziekelijk, anders zoude misschien meer reden tot vergenoegen zijn gegeven, ten besten genomen, als ik nu heb connen off mogen nemen. / Deselve boeken bennen aangevangen van pmo. @ julij, sullende moeten buyten alle vermissinge van eenig volk weesen, en perfect accord met het daar verbleven guarnisoen. Want ik op de boeken sooals deselve geformeert waeren, de monsteringe 't mijnen eygen bijweesen heb laten doen, en dan noch die tegens de rolle van den capitain en van het trainsvolk, doen confronteren. Ik heb evenwel al gemerct, gelijk vooraff gesegt, dat op de

uytgetrokke rol der boeken omissiën zullen begaan zijn, en daarom zal 't noodich wesen, dat U.E. noch een andere in debita forma laten uyttrekken, sonder daarop eenen enkelen over te slaan, 't zij gesloten off ongesloten bekend is, dewelke bij continuatie uyt de oude in de nieuwe zijn overgebracht; voorts sorge dragende dat altoos nu dese boeken met haare dependentiën niet weder en comen te verachten, en dat se blijven buyten alle erreuren. Men sal genoeg te doen vinden, om de affgelegde op Batavia, die ik nu ongeslote mede neme, in ordre te brengen ende te suyveren van alle ingesloope erreuren, door sterven, ziek worden, versuymen als andersints.

De negotieboeken beginnen met pmo. @ october, zijnde 3 maanden later als de guarnisoenboeken, die soo verre niet meer en condon werden gerekent. Sulcx moet de reeckeninge van het trainsnegotieboek in die boeken met ultimo september gesloten, en daerop goetgedaen en weder ten laste gedragen werden al watter in die 3 maanden op gehoord, beginnende dan voort te responderen met de nieuwe boeken onder titul van de negotieboeken des Casteels Rotterdam. En off wel nu, als gesegt, dees boeken met ultimo september beginnen, evenwel sijn alle vercochte goederen, rijs etc. noch geboekt onder denselven dato, mitsgaders ook alle verstrekingen aan de scheepen met mij afgaende, alsoo dat in de maand october alleen tot laste van 't comptoir Maccassar comen de oncosten op de scheepen en chaloupen hier verblijvende, de uytgedeelde costgelden, en randsoenen van die tijd, sonder meer, niet twijffelende off U.E. sullen niet naarlaten dit werk soo mede in nette evenheyt te houden, met soowel 't cassaboek, oncost- en equipagieboek, winkelreekeninge, en wat dies meer zij, opdat daar ten aancomste van den bevelhebber niet aan en mag gebreken, zijnde 't cargasoen per Ulpendam lest aengebragt, in de opgenoemde effecten niet begrepen, sulcx dat selve in de nieuwe boeken moet werden gerespondeert. Onderwijlen sal ik inwachten alle de geschriften en papieren pertinerende tot het doen van de reeckeninge uwer gehoude administratie naar het overgenomen transport uyt handen van den commandeur, waermet ghij, volgens U seggen, noch niet waart connen gereet werden, onder belofte dat het met Arnemuyden alles in ordre soude volgen, waarbij gehoord het voorsz. transport / selve, het uytgaande factuur- en cognoissementboek, het scheepsinventarisboek, de legerreekeningen ende randsoenrollen, de affreekeningen van de aengebrachte cargasoenen, met de overheden der scheepen en scheinoncostboek, het schriftelijk versoekschrift van den commandeur zaliger in zijn ziekte, ende voorts alle sulke andere papieren, als noch onder U.E. zijn moete blijve berusten, geene omiterende, opdat het mij in 't voltoeyen van de vervalde negotieboeken niet en come te opsteeren. En ten voorneemsten, en versuymt de ordonnantiën niet dienende tot verificatie van 't een als 't ander.

Hoeveel sterven door sieckten, en de siekte van veele meteen, heeft in 't aantekenen van de overledenen veele abusen en versuymenissen veroorsaect. Sulcx sal den zoldijboekhouder maandelijk prijs, ten bijwesen van den fiscaal, met sijn dootboek bij den capitain gaan confronteren, die is aengesegt door zijnen schrijver pertinente aantekeninge te laten houden van alle die soo in 't zieknhuys, in 't Casteel en elders ter rheedde comen te sterven, opdat daarin naar desen

niet meer en come te werden genegligeert, gelijk ik ook niet en hoope, datter soo veel als tevooren in sal vallen aen te tekenen.

Ick hebbe U.E. op zijn eygen versoek tot de respective pendiensten laten keuren van de 16 scribenten voorgenoteert:

Joseph Palatius, in de winkel,

Roeloff van Dijkelen,}

Hendrick Steenhoff} in de negotiepakhuysen, en op U comptoir

Josias Crijger, in de magazijnen,

Op de secretarie:

Gerrit Bijl,

Guilliam de Stoppelaer,

Elias de Raad, dewelke de boeken van Muyden noch tot zijn verantwoordinge heeft.

Onder de Bok, bij de guarnisoenboeken:

Jacob Weyns, indien denselven gesont wert sal hij connen overdragen;

Adriaen van Laar, dese is de vlijtighste van allen;

Johannes Zuydstern,

Marcus Ubelman.

Dan isser noch den gedebaucheerden en versoopenen François van der Straten, boekhouder. Laat hem gebannen op 't comptoir op de scheepsboeken passen. /

De andere twee sijn onbequaem provisioneel adsistenten, die soo lange connen blijven totdat weder van Batavia comen, en dan weder onder de militie gesteken werden.

Walraven, boekhouder op Meliskerk voor Batoukeka, heeft zijn boeken jongst met de Visser seer slordigh overgesonden, en in plaatse van gesloten noch heel ongeliquideert. De nieuwe sullen apparent niet beter staan, dus mogen U.E. hem daarmede opontbieden en door den fiscaal laten aanspreken. Insgelijcx most den schipper van Meliskerk van sijn consumptie op de Visser pertinenter reeckeninge doen, als hij ons jongst heeft toegestiert; gelijk U.E. oock gerecommandeert wert, niet achter te laten maar preciselijck te opsarveeren dat de scheepen ende sloope preciselijck haare reeckeninge van consumptie, alvorens de novo gevictimaleert te werden, overleggen, sonder in het opnemen van dien, eenige de minste conniventie te dragen.

De chirurgijns daarvoor is oock een gedrukt reglement van Batavia gecomen, sonder bijgevoegde ordre; deselve sijn U.E. mede ter hand gestelt. Onse doctors hebben nooit volcome meester van de medicamentkist geweest, maar haer is alleen toegelaten uyt te haalen 't gund zij meest van doen hadden, zijnde voorts onder U.Edeles in 't packhuys bewaart. Soo sijn nu wouden extravageren, connen se met dat reglement gereprocheert, en op den duym geclopt werden.

Gelijck ick aan de Nederlandse melitie 3 goede maanden hadde beloofd, alsoo heb ick aan de Ambonnesen en oude Bandanesen in mijn aanwesen 3 goede maanden in contant doen verstrekken om deselve niet verdrietig te maken. Maar degeene welke van de laaste op Marous zijn, en hebben niet genooten door haare absentie, 't gund dan aen hun sal mogen volgen als zij hier binnen 't Casteel verschijnen.

Aan 't jacht Nieuwendam, terwijl het voor Tello lagh, zijn tot gebruyk in sijn schans en op de schuyt --- pr.@ metale bassen verstrekt, welke U.E. op zijn skeepsoncost reeckeninge stellen, en als hij se niet meer van nooden heeft, weder intrekken connen.

Aan den sergeant Hans Hendricx van Saksen, is in de vrede tijt van Bonaye, 300 maasen verstrekt, om pady voor onse paarden te koopen, daar hij, gelijk ik ben bewust gewerden, naar de commandeurs doot noch geen reeckeninge van gedaan heeft, zijnde een baggue gevonden off yets diergelijcx 't geene daarvoor verpant staat. Dies connen U.E. die zaake liquideren, dienende voor 't geene hij te cort comt, op zijne reeckeninge gedebiteert werden, 't gund sullende comen in den nieuwe boeken, soo can de voorsz. Hans, met inschrijven van de restanten, volgens de lijste mede onder de debiteurs werden overgedragen. /

Bij deselve effecten comt te blijken, dat onse wel geprovideerde [magazijnen] in 't Casteel Rotterdam onder andere mede gestoffeert sijn met goede quantiteyt brandewijn, dewelke door lang leggen veel consumeert. Dus sal het best sijn, dat de wijnrandsoenen voortaan met brandewijn, te weeten 3 kan brandewijn voor 4 kan Spaanse wijn, werden betaelt, verstrekkende aan de scheepen, wanneer se gevirtualieert werden, insgelijcx soodanig. Hun Edele schijnen ook van intentie te wesen, dat men bij gebreck van knijp in plaats van een mudsken 1/2 mudsken starken arak soude geven, hebbende darhalven, en om skeepsruytmede te winnen, per de laaste scheepen des te meer sterken arak gesonden, 't gund U.E. mitsdien ook soodanig dienen te observeren.

Volgens obligatie, door Mapulle 't mijnen vertrekke gepasseert, bleeff hij doe aan de Compagnie bij affreekeninge noch schuldigh 3632 3/8 rr.@ aannemende niet alleen deselve binnen corten tijt in goet ongemunt gout op te brengen, nemaer ook voor de Compagnie soo veel op te schommelen als hem mogelijk soude sijn, daar U.E. ook toe viguleren moeten, om alsoo dat leelijke maase gelt weder van de hand te schuyven. Hij had van hun Edele licentie gecregen bij hare missive van 23-sten maart, omme eene tour naar Batavia te doen, gelijk hij oock gesint is geweest, maar door het woelem van Goa is hij der uytgescheyden, en soude nu geerne met het omslaen van 't naaste mousson gaan, dat dan wel geschieden mach, pretenderende, soo mij dunckt, op de Compagnie eenige restitutie van een vaartuygh, op de westcust van hem aengeslagen.

Mits het overlijden van Compagnies debiteur Aly Bappa, soo bennen de goederen, welke voor zijne reeckeninge in Compagnies packhuysen gesequesteert lagen, ter taxatie van Mapulle en Godia Ebrehem aangenomen, te verstaan naar de waerde van den tijt dat de vrede van Bonaaye in duygen viel, ende in dewelke de Compagnie voorsz. goederen hadde ontfangen, waardoor dan denselven zijnde getransformeert uyt de qualiteyt van een debiteur tot een crediteur, alhier ook naargelaten hebbende twee kinderen, woonende bij Godia Ebrehem, daar ik ze uyt Goa in Comagnies handen vervallende, aan hem overgeven. Soo als U.E. indertijt uit hun Edele ordre mogen blijken, off dien credit sal blijven voortloopen, dan off se aan de kinderen, dan wel aen yemand van harentwegen sal werden betaelt.

Gelijk niet verre voorwaerts gezegt, dat het gros van Compagnies gelt moet bewaert worden binnen een goede plaats in 't packhuys, alsoo en sullen U.E. niet mogen voortaan des Compagnies effecten in U logement bergen onder een atappe / dack maar datselve voorsichtelijck bewaren in een hegte, wel gesloote kist in de geltkamer, affgeschoten in 't cleeden packhuys, met pannen gedekt, als zijnde daartoe gemaakt, en niet om rommeling te bergen, maar meteenen voor Compagnies boeken en papieren van negotie, die daar geschreven, off altoos ten minsten daar in versekeringe bewaert moeten werden.

Eenen Bappa Ticus, verpand lijffeygen van de Compagnie, onderhoudt zig ergens in Goa. Mapulle heeft aengenomen selve te sullen doen aanwijzen, dat al eenige maalen onderlegt, maar telckens misluct is. Soo U.E. hem krijgen, slaat hem in de ketting, en sent hem voor slave naar Batavia, daar hij dan voort wel al zijn dagen in de ketting gaan mag.

Behalven dese zijnder noch 2 Ambonnesen van de Compagnie verpande debiteurts, d'eene genaamt Tarrarena, den andere Lissiata volgens de boeken, maar Patoeta volgens zijn aangeven. Die beyde zijn op Mayennangh in de maand maart vrijwillig overgecomen en hebben tot mijn vertrek toe onder Jonckers compagnie geweest. Zij sijn alle beyde in de stal ge-ordonneert, d'eerste is 48 en de tweede 32 maes schuldigh. Indien se twee jaren wel dienen, mochten deselve wel quyt schelden, en op vrije voeten stellen, doch weest verdacht, dat haare namen in de Mardijkers boeken werden geroyeert, en haar genot geliquideert, voor de zoldatendienste die zij 't zedert haar overcomen tot nu toe gedaan hebben. Bappa Ticus, soo U.E. hem krijgen, zal de resterende verpande debiteuren misschien wel weten aan te wijzen.

De schulden van Crain Tello en Crain Linques, daar sullen U.E. ongetwijffelt ordre toe ontfangen van hun Edele om se ginder in te vorderen, soo se op Batavia niet werden voldaan, dat niet apparent is, want 't gelt dat se mede nemen, sal haar dienen connen tot ander gebruyck. Zijnde al echter daerom niet te denken dat hun Edele de steentjens van Tello, die met de Meerman medevaren en in factura aengetekent zijn, bestaande in 5 diamantjens en een weynich gout van de ringen, daar se in gestaan hebben, soo hij der om spreekt, sullen willen inhouden. De broeder van Dayen Maroepa zal het op Batavia noch minder te pas comen om te betalen, zoodat hij

wedercomende daarover gemaant dient te werden. 't Is wel een calis, maar hij zal wel 150 gulden connen voldoen.

Wat belangt den debet van den prince van Batchian, op de lijste van effecten bekend gemaakt, die is niet aangesien voor een schult, zijnde hem hetselve goet niet gegeven als tot zijne cleedinge, gelijk hij meer gehadt heeft, en 't gund darhalven nevens 't resteerende tevens in de oude negotieboeken staat te werden geliquideert, sulcx die ook niet en behoeft naar Batavia in factura gebracht. / Wat anders is het met Mamma, Capitain der Tidoreesen, als hebbende de 100 rxrs. genooten boovens 't geene hem nevens andere tot recognitie en vereeringe gegeven is, 't gund mitsdien in de factura naar Ternata comen moet, nevens de schult welke voor in materie Ternata blijktt per resto ten laste van de Coninck Mandarsaha te staan, mitsgaders oock van diverse grooten in conformiteyt van obligatie, zijnde van Sijn Majesteyt onder Compagnies handen verbleven zeker 4 metaale stuckjens, daarvan hem resteert 7 picol canon spetie, waarvoor ik zijnentwegen hebbe aengenomen hun Edele te versoeken dat hem 2 metaale recht geboorde, wat langachtige, eenparige sesponders ofte 4 ponders mochte werden toegesonden, gelijk dat dan in desen geïnsereert reets al is betragt.

Van Tamco noch Intchie Ambon, Chinesen, met 't lichten van 't comptoir onder d'Edele Verspreeet anno 1665 mede hiervandaan vertrokken, en is op Maccassar niet veel te verwachten, ten waare Loenco, Chinees, gemachtigde van den eersten, en denwelken noch 1807 1/4 maas aan uytstaande schulden aanwijst, onder obligatoire belofte volgens acte in den protocolle onder dato 26 october deselve getrouwelijk in te sullen vorderen, yets quame op te brengen, daar hij niet veel moets toe scheen te hebben. U.E. connen het egter wat pousseren. Doch tot Intchie Ambon en weet ik heel niet in faveur aan te wijzen, alsoo weynig stater op de memorie door den Edele Verspreeet op Batavia aan hun Edele gegeven, en herwaart, per Hooglande gesonden, in copia bij de Bataviase brieven ingebonden, bijgebracht. Evenwel moeten deselve onder de effecten mede zoo lange al voort loopen, totdat hun Edele anders ordonneren, gelijk wij niet verre voorwaerts desen aangaende, ter zaake van de Coninck van Maccassar, mede hebben aengeroert.

Insgelijcx van Intchie Quitchil, Chinees, daar anders niet ter weereit van te come staat, off het soude hier en daar uyt dese en uyt geene uytstaande schulden, welke men op sijn overgegeve lijste van verlore effecten mede vind aengetekent, comen moeten, dat van cleen apparentie is, want den voorneemsten debiteur, sinjeur Pirus, een Toepas, was arm doen hij uyt Goa herwaerst gecomen zijnde, met het vrijmans jaght Caringanoa in maart 1669 naar Thimor vertrok. Caddy Niema, neve van Mapule, noch per resto f 371.2.- schuldigh wesende, soude noch mettertijt door behulp van Mapulle connen voldoen, maar Mapulle hoort er niet geerne van.

Inwco, Chinees per resto ten achteren rxrs. 669 1/4

Inco, geschoren Chinees, als vooren 245

Dese hebben beyde ten overstaan van gecommiteerde obligatie / gepasseert, en belofte gedaen met alle vermogen de Compagnies schult aff te sullen leggen. Zij beginnen ook al wat in de neeringe te comen, soo dat het niet buyten apparentie is van tijdige voldoeninge, daar U.E. op te letten staat.

Intche Berrou, Maleyer, is noch per resto schuldigh 60 maas, off 90 gulden, daarover hij in dispuyt is met Pieter Theunisz. de Kok, present in hechtenis over inditie van overspel, en overwinste van een kint bij een concubyne overgegaert.

Anthonio Rosario, Portugees, Compagnies ingeseten, heeft aengenomen op Batavia [te betaalen] zijne schult van f 219,. Indien 't geschiet, sal het U.E. wel werden genotificeert; anders sal hij 't zijnder comste op Maccassar moeten voldoen.

Van de schuld van 3200 maasen die Bastiaoe Daguyar aan Mapulle ten achteren staat, daarvan hebben U.E. kennis, uyt den hoofde van een ampele acte bij het protocol voor gecommiteerde gepasseert, en waarvan naeder blijkt bij onse laaste brieff per 't hoeker den Haring naar Thimor geschreven; gelijk U.E. ook onder no. 18 hebbe ter hand gestelt een brieff van Bastiaoe Daguyar aan Matheus d'Acosta, Capitaoo Moor van Lijffaauw, geschreven, en een origineele obligatie tot laste van den die, zijnde soodanig, dat wanneer van het voorsz. gelt betalinge comt te werden gedaan aan handen van de Compagnies resident op Coupau, dat alsdan de Compagnie even sooveel alhier op Mapullees reeckeninge sal goet doen. De weergade van deselve brieff, alsmede van de obligatie, zijn te dien eynde met de Haaring al overgestiert.

Tot vorderinge van de Maccassarse vertier, schijnt er te requireren dat men yetwes borge, dat welligt ook voornementlijk nu in den eersten herstel van de negotie bij d'een off d'ander gepretendeert conde werden, daar men al ten eersten niet al te graag toe wesen moet, en bezonder als het ziet op den binnenlandsen sleet. Want nu sal het volcjen, die op haar eygen gerieff zien, Compagnies winkel selve wel weten te vinden, en de cleene cramertjens ook naar haar vermogen, om 't weder uyt te slijten. Als 't evenwel luyden van middelen waaren, was aan een propere somma niet veel gelegen; dese zijn, als gezegt, soo heel vulgair niet, doch al zachiens. Onderwijlen zult ghij uyt Batavia connen geïnstrueert werden, hoe verre ghij daarin sult mogen gaan. En weest maar niet beschaamt 2 à 3 stuckjens tevens te vercoopen. Die dit haalen, sullen der daarnaar om ses comen en soo al voort. Als 't maar begint te trekken, sal 't zig al dagelijcx wel beteren.

Eenen Castiliaansen overlooper van Batavia mede voor soldaat gecomen en geweest dienaar, soo ik geloove, van den capitain Jan Francen, was volgens rapport van Franr.@ van Cheylon, nu in de ketting gaande ten tijde der vrede noch in Goa. Maar wij hebben denselven niet / connen vinden. Waar hij vervaren magh wesen, en weet ik niet, zoo seggen ook de coningen. Het dient hier maar darhalven per memorie, opdat het U.E. gedachtigh mogen sijn. Dan wasser ook noch een

off 2 matroosen, en voornementlijk een metselaer, die van 't fleuytjen Zuylen tot dien dienst gelicht waar, en zedert niet vernomen is geworden. Indien se U in handen comen, soo zent deselve, met een ketting aan 't been, naar Batavia.

Ick hadde U.E. wel geerne gestoffeert van 2 seer goede tolken, maar ik hebber geenen naar mijnen zin toe kunnen bekomen, zijnde het seer niet even eens wie off men daartoe come te gebruyken, daar van ik preuve hebbe. Het wel off qualijk vertaalen, daarin bestaat de essentie van de geheele zaak, darhalven is eygen taalkunde voor ijmand die niet alleen met dese, maar ook met alle andere slag van inlanders sijnen ommegang heeft, een ongemeen groot behulp. Ik heb dickwils om veel gewenst Bougijs en Maccassars te connen spreken. 't Laaste had ik behooren te kennen, omdat het niet swaar om leere is. Dan ick achte dat de umbragie van alle taale, die mij dagelijcx voorquamen, en het niet genoegsaam betrachten van een uyt deselve daar de meeste oorsaak van is.

U.E. hebben de beste occasie die se kunnen begeeren om haar selve maar sooveel te instrueren, dat se de grondwoorden verstaan en de rest dan sal dagelijcx wel toevallen. Jan Jappan spreekt wel goet Maleyts en Ternataens, beyde ingeboore spraaken, maar ook niet een woord van de hierlandse taal. Hij can U evenwel ten dienste zijn, wesende gelicentieert om met de coninck weder naar Ternata te vertrekken, daarmet hij is gecomen, en 't gund ik hem mitsdien niet woude weygeren. Biera can beyde Bougijs en Maccassars, maar het seggen van een ander naar behooren tot een ander weder over te tolken, dat en heeft hij soo heel fix niet. Ook kan hij daar qualijk doorcomen, soo het discours wat boven ordinaire gaat, behalven dat hij niet soo can wesen gebonden. Bij de capitain is een van de Marouze Bandaneesen daar hij zig van dient, en denwelken redelijk ervaren is, voor den dagelijxsen dienst. Dese beyde connen U.E. wel aanhouden, om niet verlegen te vallen, en totdat van yemand anders, die getrouw is, comt versorgt te zijn, sullende dan een van beyde, voor Evert tot zijn behulp conne te stade comen. Een Maleyts schrijver isser mede wel van noode, hoedanige persoonen als men daarvan, ten genoegge, den rechten dienst kan trekken, wel 6 à 8 rxrs ter maand can werden toegelegd. En dient men daaromtrent zorgvuldigh te weesen, want gelijk zij in de voorneemste dingen en ook in de secreteste onmiddelijck somtijts moeten werden ingelaten, alsoo vereyst ten hoogste dat se getrouw zijn. Inche Abdul wert oud / anders is tot schrijver en tolk bequaem, behalvens dat hij selve van ervarentheyt is, hebbende in de laaste vrede goet contentement gegeven, en zoude ik nu van zijn trouw, naar ik speure kan, soo achterdachtigh niet hoeve te weesen als voorheen.

Eyndelijk, de mesnagie ofte de suynicheyt is een recommandatie soo hoog doorgaens soowel van hun Edele als ter Groot Mogende Vergaderinge van XVII, dat niemandt daarvan can ignoreren, van 't effect alsoo weynich, want dat is ook ijgelijcx particuliere interest, en bestaat daarin dat men de Compagnie, die doch onmiddelijke lasten overvloedigh genoegh te draagen heeft, met geen onnodige daerenboven beswaare, en liever studeere, hoe men eenige van de eerste sal mogen intrekken, niettemin met sulke overleg, dat men het gansen-ey niet laat verlooren gaan, om een

duyff-ey te gewinnen. Hier in Maccassar bij vredige possessie sullen, behalven dagelijxse randsoenen voor 't volk, de ongelden niet heel groot connen zijn, immers niet grooter jaa niet soo groot als elders, gelijk in der tijd wel blijken sal, comende nu te cessen verscheyde dingen, daar men om 't oorloghs wil soo naau niet op sien coste, en onder anderr moet zijg voortaan een yegelijk selfs van keersligt versien: olij naar discretie wert gegeven tot nachtlicht, en verder niet, wel te verstaan binnen, en alleen aen sulke die men weet dat lamplicht hebben moeten, gelijk mede bij extra-ordinaire diensten de comptoiren daargeschreven wert, kaarsen genieten.

De Heere der Heyrscharen, die de Compagnie soo reputatieux en met sooveel glorie, door de hooge wijze bestieringe en gedraage zorge van de heeren ter Hooge Regeeringe van India, soo gelukkig tot dese conqueste verholpe heeft, bestendige deselve, en begenadige de Compagnie door zijnen zegen, met alle de effecten die daaruyt verwagt werden, tot soulagemant van de Compagnies laste en tot troost van alle ge-interesseerde, U al tesamen ook vergonnende in deselve, 't geene hier op der aarde aengenaamst maer ook meteen hiernamaals het zaligste is. Amen. /

blanco pagina /

Nodigste remarques, uyt seeckere schrifture gemaect over den toedrigt der saecken, en den meest presenten staet in den oorloge op Maccassar, en 't eylandt Celebes, geintituleert, notitie voor d'opperhooffden etc.

Ca.@ begrijpt een kort narré van 't gepasseerde 't zedert den aenvangh der Commissie, ten eynde toe

Ca.@ de waerom van mijn vertreck

Extract uyt hun Edele ordre per Muyden 15-den julij 1669 op Maccassar ontfangen, eyndigt op

Ca.@ daer noch aen volgt een cleen extract uyt de missive den 26-sten julij per 't Wapen van Arnemuyden ontfangen, beyde ordonnerende naa de veroveringe van Samboupo niet verder te pousseren

dit is eind pag 752.

dit is spt 17

Ca.@ vervolcht noch 't narré, en waerom mijn vertreck is moeten gedilayeert werden, met relatie tot eenige brieven naar Batavia.

Welcke groote medegegaen, en op welck fundament in des conincx en mijn vertreck teffens met deselve geen swaricheyt gemaect is, te meer naadien de Coninck van Ternata en 't volck van Bouton noch overbleven.

De doot van den Commandeur van der Strate

Ca.@ Jan van Opijnen provisioneel commandant etc. en welcke raetspersoonen. Oock Mulder tot fiscael bij provisie met haare authorisatie.

Recommandatie van sorghvuldigheid

Intentie om alles cort over te lopen en eerst Compagnies eygendom aen te wijzen, beginnende met:

Banteyn, Compagnies eygendom Ca.@..... eyndigt op

Begrijpt zijn situatie, bequame gelegentheyd, schoone inbocht, even gereet voor de gaende, en comende schepen, naer en van d'bost.

Van de Coninck van Bantheyn, die in suspens wert gehouden, zijn neve soo lang in d'administratie, en zijn last besondere versamelingh van 't volck. Bequame revier voor in, en uytvaeren der boots.

Inclinatie van Radja Palacca.

Biera, op den hoeck van Lassam ca.@..... in 't laaste tot Ca.@ beschrijft de gelegentheyd ende oorsaek van misnoege over Imoene, sigh daer noemende coninck. Consideratie op den selven, en onsen tolcq Biera, om daer als regent te plaatsen.

't Volck is meest bij malkanderen, en weder in de nieuw gemaecte negri. Dit zijn al meest prauwemaeckers./

d'Eylanden Tannakeka, en 3 Gebroeders Ca.@.... eygendom van Glisson, vervolgens aen de Compagnie. Tusschen de reviere Chicoa en Sadrebone gehoort hebbende aen Poelonbancky, maer nu aen ons door het swaert der bontgenoten.

Na.@ in dit district segt Lincques, dat zijn negri Lincques gelegen is.

Glisson, jurisdictie van Sadrebone.

Jtem van Glisson, en hoe dat Glisson gewonnen is.

De negri Poppo en Lecquebodo in dat district berooft, uytgeput, en ontvolct.

300 sijnder onder ons, maer meest verstroyt.

Waerom deyen Maleeuwa als regent gestelt.

De zoone des Coninck van Maccassar geposponeert.

Welcke rijcxmeubilen Maleeuwa in handen gestelt zijn door den Coninck van Maccassar.

Welcke Glissonders in den gemeenen afval getrouw bleven.

Ca@deyen Mabelee van recommandatie.

Welcke groote weder afgevallen, en eerst nu op 't leste naar voorgaende inroepinge tevoorschijn gecomen zijn.

Carre Ono van recommandatie, Galaran van Ayen.

Deyen Mangappa uyt de negerij van Cattonackan met ons, teffens bij ons verschenen.

Batta-Batta, Ayen, Bonaye, Barrombon, Pannacoka ca@ door swaert eygen gemaect.

Revier van Gresse Ca@ gelegentheyd van deselve, en zijn nieuwen, mitsgaders ouden uytloop.

Een eylandeken genaemt Bayooga zeer wel gelegen etc.

Batto Bontequo.

De vispoelen Ca@..... benoorden, maer dicht aen de revier van Gresse gelegen.

Samboupo Ca@..... met zijn revier ofte gracht Benange Beero.

Hoe verre men het de stad Maccassar plach te noemen, waerin evenwel begrepen leggen benoorden Samboupo, Chiampaaye, Mangelekana, Mayennang, Sambonjava.

Marisson, was mede een Maccassars fort.

Barrebos Ca@.... 't Portugees quartier.

Rotterdam andere cleene negerijen, die de naem al vergeten zijn, bennen overgeslagen, als leggende lang in coolen./

De Boelecan, benoorden Rotterdam, item Tambelaba d'jontana, zijnde dit het eynde van de fameuse lange muer geschat op Ca@..... 2 1/2 mijl langh.

Materialen van de muer en casteelen hooren de Compagnie toe, en bestaen in groote menichte.

Patengelo, daer Crijn Patengelo de naem van gevoert heeft, maer dit alles legt in coolen, men can de plaatse van dit crainschappen naauwelijcx langer.

Coery, legt met 2 spruyten benoorden de revier van Tello, die de vijandt in 't oorlogh wel te staade zijn gecomen.

Marous, buert daeraen, en wert van dit lantschap tot Ca@ voort gesprooken, met aenwijzingen van zijne lemijten aan zee op Ca@ en wanneer geconquesteert, ofte aen de croon Maccassar 't eenemaal eygen gemaect.

Marous, seer vruchtbaer, rijck van pady, jaa overvloedigh 't volck is dienstbaer, niet veel beter als coopslaven. Van alle oirten quamen hier de planters.

15 oktober 1668 d'eerste mael door ons veroverd onder Arou Pieta Tonsawa.

Men cocht doe buffels tegen de waarde van een stuyver en weynich meer op Marous.

100 bos pady voor een schelling, doch 't en duerde niet lang.

De Bougijs avanceren naar veel aenporrens naar Padmandjtgan tegens ons advijs.

Discours over de zaack. Verrad van Lomo. En weder verlies van Marous op 20-sten november 1668, daar denselven Tansawa de grootste oorsaek van was. Vernootsaecte besending van Jan Fransz derwaerts.

Item oock onder de vendrich Vosch in december.

Marous den 16 februarij 1669 weder veroverd, maer al meest ledigh van pady.

De pagger bij Tambessy den 13 junij eerst gewonnen.

Quade devvoiren van de Bougijs op Marous en elders meer, sijnde niet veel staat op haer te maecken op haar gedoente. Wanneer se alleen zijn laff in tegenspoet, trots in voorspoet, eygensinnigh. /

Ongestadigh, somtijts furieux, waervan gebleeken is.

Daerom hebben wij ons noyt sterck op hun verlaten, voor en eer in defentie waren. Ondervindinge dieswegen in den prince van Sopingh en Tonsawa.

Tonsawa onder het ooge geweest de promptste ende expediëntste in alles, dierhalven in groot vertrouwen.

Het verlies van Marous van schadelijck gevolgh. Hoe groote meenichte pady de vijand hier weder kreegh en in Barras, Zyan, Labacca etc., de welckers overscheping naar Samboupo niet was te verhinderen.

En verder gediscoureert over de bedrijven der Bougijs en ongefondeerde conjectures.

Advertentie daertegen en recommandatie tot eygen examinatie.

Roovers en dobbelaers, dat bennen se meesterlijck. Een starck bevelhebber vermach veel op haer, en daer hebben zij ontsagh genoeg voor.

En opmerckingh op de onbilicheden der Goase regeringe, selve in dit haer onvermogen, daer den aessem van.

Hun Edele over gehoort dient.

Benaminge van cleyne bergen, negerijen, door ons veroverd, en daerom mede eygen.

Andere uyt eygen beweginge toegevallen, meest gehoortigh onder Marous, als leggende binnen de limiten, en beschrijvinge van die van Tandralily, en het bespreck met haer, zijnde ingelaten in de landen van Marous, niet veel min als 2000 menschen sterck, meest vrouwen en kinderen.

Groote overlast van de Bougijs.

Kaluky comt mede tot ons in.

De Coninck van Maljan comt vluchten tot ons.

Ca.@..... Pammeacan, gedwongen, hoort onder Marous.

Maalaeuw, Bengo, Chiampa, continueren in vijandschap.

Onvoorsichtigen optocht van den capitain Jan Fransz.

De vrije afgecomen lieden van andere consideratie.

Beschrijvinge van de plantagie door d'onse gedaen, in Marous, elck op zijn eygen interest.

Gedaande inroeping van alle Marousers.

Geordonneerde beschrijvinge als ' volck meest bijeen is en hoedanigh /

Ca@ ... discours over Lomo Marous, den verrader, en andere welke eerst oock tot Marous inlieten.

Consideratie op deselve.

Discours op Lolo Ino, soowel over zijn trouw blijven, als over 't cleen genoeg, over hem. Radja Palacca excuseert denselven.

Onse voorgaende beloften van vrijdom aen hem, en al die aen onse zijde gebleven zijn, gelast te presteren.

Onse besittinge vandaer gelast in te trecken, om ordre te voldoen, sullende anders misschien sijn gecontinueert.

Over 't veroverde canon en bossen in de paggers van Marous etc.

De zuydelijkste pagger op Marous in bewaringe der Tanralielers gestelt tot naeder ordre etc.

Clachten over de Bougijs, en geordonneert visites om de maent eens etc.

Men mach de Bougijs wel licentiëren te zayen in 't landt van Marous voor dat Zaysoen

Oock niemandt met eenige gerechtigheyt te beswaren tot naeder ordre van hun Edele.

Van de salpeter op Marous en tot Mampoe etc.

Barras, zijne situatie, vruchtbaerheyt etc.

Geenig volck daarvan vernomen, hoort onder Cronron. Voor desen, de inwoonders slaaven ofte dienstbaare, doch geene vernomen.

Chian de gelegentheyt, 't volcq vrij verclaert, doch te considereren voor onderdanen.

Bantimoerang etc.

Malacca, bergnegerijen, sorterende onder 't Chinrana, bij ons van selve overgenomen.

Ribacca ingelijcx, maer dit behoort aen Barras.

Zegery en Chilala, eygen geweest aen Tello, en d'inwoonders zijn slaven .

Lemoe, 't landt is Compagnies eygen, maar d'inwoonders sijn voor vrije luyden aengesien.

d'Eylanden, beschrijvinge van deselve, en onsen eygendom.

Daer valt niet veel op, doch op Tannakeka eenige diensticheden.

Badjos aenteekeninge over deselve, waer se haer geretireert hebben, en dat men sal dienen, eenige weder te trecken.

Bontuale, aan de Compagnie voor 't oorlogh geschoncken.

Van groote huys aldaer staande.

Consideratie om te dienen voor Tello, off Radja Palacca. /

't Groote huys in Barrombon, de houtwercken en pannen van hetselve.

Consideratie op de inwoonders van Compagnies eygen landen, en advertentiën daerbij gevoecht.

Limijt scheidyng, consideratie over 't selve, en mijn gevoelen.

Cleen discours over den eygendom van Compagnies eygen landen, en dat men misschien daarvan noch al yets soude connen trecken. Waerop ordre vereyست.

Beschrijvinge der bondgenoten. Een corte inleydinge tot deselve beschrijvinge, dewelcke doe maer voorgenomen waer cortelijck over te loopen. En 't sedert onder de handt sich wijder geëxtendeert heeft, beginnende met:

Radja Palacca, in de vloote met mij uyt Batavia afgeseylt. Spreeckt van sijne afcomste. Yets van de herstellinge des Conincx van Bone, en waerom.

Van Palaccas eygendoomen en landen, in Boné, als Palacca, Patiero en Palette Mario, in off ontrent Sopingh.

Zijn bedieninge in 't oorlogh, voerende 't hooftbewint. Niet alleen over de Bougijs, maer oock over de andere bondtgenooten.

Benaminge van de andere princen, onder hem, met ons mede gegaen, en hoeveel soldaten daeronder genoemt.

Arou Vaqua staat, sijnen swager.

De couragie, en mede de petulantiën van de Orangankees off zoldaten.

Het bespreck tusschen haer, ende Zijn Hoochheyt.

41 zijnder gestorven, 73 ginder gebleven, 44 mede terugh gecomen, sijnde 158 in 't geheel.

De toeval op Bouton 4500 copen, die crachtigh voortgedrongen wert, omdat wij haer vaertuygen en eten in ons vermogen hadden.

Teeekenen van vreughde in sommige Bougijs.

Onse aenpersende proceduren met cannonnerende het bos cappen.

Forceren van den vijandt, ende haere verootmoedigingh.

'T contract ca@..... daerop 't legers is overgegaen, en ontwapent.

D'oorspronck van onse vruntschap met Loeboe ende Biema.

Item 't fundament van ons geurgederde tegens Biema, en Montemerano, in 't contract van Bonaaye, met bewijs van Radja Chennings. /

Aan Radja wert eet gedaen door de nieuw overgecomen Bougijs met den crissendans.

Moeyelijckheyt van haer geleden in 't ontwapenen van 't leger.

Daar Zijn Hoogheyt niet remedieerde, de Bougijse buyt niet cleen, omdat se wisten waer 't meeste school. Zijnde volgens 't gemeene seggen noyt rijcker equipagie uyt Maccassar gedaen.

Het metgevoerde gout begroot werdende op 2 picol.

Arou Amaly, Topaaya. Hoofden over de Boneese Bougijs, zijnde Tepaajo in een amocq dat hij aenrechten, doot gebleven.

Aanwijzing van haer staat, en wie zij waren.

Arou Oedjon Poele, hoofd van de Sopingers, neve van Radja Palacca.

d'Coningin van Boele-Boele, zijn vrouwe, mede in 't leger met hare troepes.

Beschrijvinge van voort al de Boneese grooten, die in 't leger waren. En haer residentie onder ons, dan wel verdienden loff.

Van Arou Passimpe, in 't defenderen van sijne posten op de grensen van Wajo, ten dage van de Bougijse nederlage februarij 1668.

Trouwheertigheit van Arou Ava, alhoewel in cleene extime bij de Bougijs gehouden.

Loff van Arou Lompo, in sijne doorgaende comportementen.

Loff van Arou Parrimpoe, en de Arou Parralo.

Van Juningh Vaqua

Deyen Sitaba dese 2-de prince van Caayo}

Arou Tanete Laompo}

Arou Palenworangh} staathouwers bij Montemerano, en haare hoedanicheyt.

Tonsawa was pedagogus van Montemeranes broeder.

Zijn hercompste en voortsettinge, off avancement onder ons.

Beschrijvinge van de Sopingse grooten, en wat 't sedert haare bedrijven sijn geweest, oock haare eygen qualiteyt.

Benaminge van degeene, welcke uyt Bone etc. bij Radja Palacca op Tibore bennen verschenen, met bijvoeginge van een ijgelijcx verdienste. Zijnde haare gevolgen sterck geweest, ontrent 500 coppen.

Deyen Pabile, Arou Maroaangen. Beyde Boneese princen uyt Molucquo met Compagnie schepen gecomen. Cleene vruntschap tusschen deselve, en Radja Palacca. Te dier tijt, en noch licht niet groot./

Radjas expeditie naer Bone, Soping, Loeboe, Sabito etc.

Wie daertoe gebruyckt is, alles op eygen overlegh, onder mijn affwesen. Directelijck tegens gelaten ordre, zijnde de troepe naar Bone sterck 2500 coppen

naar Soping	500	
naer Batoukeka		500
naer Loeboe	1200	

Ambassado uyt Loeboe bij Zijn Hoochheyt ontfangen, en onbevoecht weder gedemiteert. Zijnde den gesant Deyen Moloton, een voorneem prins in Loeboe, en gecomen om te spreken met Arou Chenningh, mitsgaders om te betuygen haare goede genegentheyt tot de Compagnie, met aenbod van alle hulp nae vermogen.

Verval der voorsz. expeditie en hoedanigh alleen bij gebreck van goet geley vluchten meest in Loeboe.

Pacca Coya, en zijn zoon mede, en hout onse zijde.

Tello Lincques, en Callamatta, stellen alles weder in rust. En Poene Laccaaya tot gesachhebber. In den begin hadden onse advantagie, en sloegen Jerenika in Boele-Boele

Verstroyinge van de inlandsche vloot. Hier en daer in Bone te lande gecomen, en Radja voor Patiero, daer hij door capitain Poolman met d'Eendracht wert gevonden, maer in sober vermogen.

Acte van segourance, Poolman medegegeven van operatie. Item de bijvoeginge van 30 soldaten en 2 stuckjens, met minder.

Ten gelucke was Poene Laacaaya ter aencompste van Radja tot Patiero naar Maccassar geretireert.

De bovengeschreven troepen nae Bone, comen sachjens tevoorschijn.

Deyen Papile blijft in Bone tegens Radjas intentie. 't Leger sterck 6 à 7000 man, raect op de been. Marchieren door 't landt sonder verhinderung tot Laayo.

In Tourata, daar de pas door Lincques beseth lagh.

Met onse scheepen is 't leger over zee nae Glisson gebracht.

Loeboe wert beschreven van haare voorgaende grootheyt, en verminderinge, door de overwinning van de Maccassarse Coninck Thory Palange, geholpen door die van Bone.

Haare gelegentheyt, en jurisdictie. /

Beschrijvinge van de jonge Coninck van Loeboe.

Item van Radja Chenningh sijn oom, en voogt, ende desselffs affval.

Trouwertigheyt van Deyen Lolo, stadthouder in Loeboe.

Lama Padangh wert tot coninck gecreëert, zijnde genaemt Deyen Masoerou, ouder broeder van den jongen coninck, bij een Loeboese prinses.

Verbintenis seer solemneel met Bone.

Goede getuygenis van den nieuwen coninck.

Item van den nieuwen Chenningh, soon van Deyen Lolo Chenningh, in Loeboe aengenomen, maer buyten eenigh bewint gestelt.

Affwijssinge van de Maccassarse besendinge.

Contractatie met een Toadjos sourouan.

Aenhangh der Touradjers van Chenningh.

Inlandse oorloogh daerdoor opgeresen.

Radja extimeert die van geen naadruck.

Loeboe door ons gecarresseert en gelast te continueren, hoewel daarvan geen hulpe is getrocken, zoo is de vruntschap te extimeren.

Notitie van Oppoene Laayo, halve broeder van Chenningh.

Gerecommandeert Loeboe met een sloep te adsisteren, off met Rambangh soo se het versochten, en zoo 't noot was.

Nader aenteeckeninge over Chenningh en zijn beqaemheyt.

Verwondering over zijn fugie.

Nta.@ zijne gedaane besendinge aen den Coninck van Maccassar. En een door de Coninck van Maccassar een ontfangen brieff gelochent.

Sousou is een landtschap behorende onder de Toradjers van Loeboe, doch soo 't schijnt desselffs coninck getrouw aen Loeboe, ende de Compagnie.

Beschrijvinge van de macht, sijn devvoiren, sijn besending aen ons.

Ordre denselven bij affgaen van posten te begroeten.

Laaste brieff naer Loeboe, om yemandt te nodigen van mede naar Batavia te gaen. /

Gerecommandeert yemandt te vorderen om aen 't Casteel te resideren.

Loeboe is vruchtbaer, en een spijskamer voor de nabueren. 't Heeft ijser, staal, dammer, rottangh, oock cattoen.

Het sijn wel de rijkste coningen naest Maccassar etc. Seer volckrijck, en connen veel volcx op de been brengen.

Keera, sijn gelegentheyt en cuitatie, aen den oever van den golpho, naast Larompo.

De koningh op Bouton in onse handen vervallen, en durende het oorloogh op Batta-Batta tot de vrede van Bonaaye op de scheepen verseeckert geweest. Sijnde trouw gebleven en heeft getoont ijver te hebben.

Padij en catoen tot eygen behoeff valt er.

600 Man can hij te been brengen.

Met 100 coppen is denselven ten gemeenen goede, jongst mede in Bone geweest.

Kotenge gebuert aen Keera, zijne verder ciuatie en gelegentheyd.

Can 100 man te velt brengen.

De coninck is alsvooren op Bouton onder ons gecomen.

Pady en catoen is daar oock 't gewas.

Een out heer, residerende in Goa, is daer voorheen coningh geweest, oom van den desen, maer heeft al voor 30 jaren 't gebiet geresigneert op den desen.

Bone, beschrijft de bewooninge en plaatse aen den zeeoever, met eenige notitiën daerbij.

Item van de revieren.

Perticuliere beschrijvinge van 't landschap Riawatane, van Seboeleréé, item van Tello Limpooya, item

van Patiero voorts oock}

Palacca}

Palente} over desen voert Deyen Mattoane als vicerey 't gesagh voor Radja Palacca.

Intentie van Radja Palacca in 't reguart van Deyen Matoam voorsz., en van Deyen Pabile, doch niet gevolght.

Matoanes te groote autoriteyt in Bone aengematight. Tot cleenachtinge van den coninck.

d'Eygentlijke limten van Bone, en voornamentlijk van de perticuliere, heerlijckyen, is vooreerst niet te beschrijven. /

Begin van vrientschap tusschen Bone en Maccassar met aenwijsinge van d'een en d'anders coningen, en successive differenten.

Wort Pacca Cooy Coninck.

Narré van sijn hoedanichheyd en van sijn regeringe. Puritain in 't geloove, en stelt zich tot een puriefieren van dien, niet alleen in Bone, oocq verder.

Het oorlogh daerover.

1643 Bone te onder gebracht, de coningh in ballingschap.

70.000 man conde Bone in 't begin van sijn regeringe te velt brengen.

Groote sterfte in de jaaren 1635, 1636, 1637 en 1638 over 't geheele eylandt, soodat anno 1643

Bone niet meer als ruym 50.000 man cost te velt brengen.

De Coningh van Sopingh, diende Maccassar tot hulp om Bone te vermeersteren.

Groote walch der Boneers over haer dienstbaerheyd en inclinatie tot oppositie.

Beschrijvinge van de staat, gelegentheyd en verbaestheyd op Maccassar naar de verrassingh op Pannekokan en het voornemen van al de Bougijs doe ter tijt, maer verijdelte. Door de vrede ten eersten daerop gevolgt.

Van de schoonste kanse ter werelt om doe Maccassar sonder moeyte te begraven, zijnde het dan 10.000 Bougijs in Samboupo gelegert, ende malcontenten meer als 60.000 sterck.

Met apparentie van meer toeval.

Anno 1653 den Coninck van Goa op den thron geklommen,

1654 Patengala doot, Cronron in zijn plaats.

1654 begint den Coninck van Tello mede te compareren.

1655 ging de groote equipagie naer Bouton, 't succes met de victorie van deselve.

Wijdere toedrigt van zaake op Maccassar.

1660 oppositie der Bougijs van Bone onder Arou Palacca, Deyen Pabile en Tobalo.

Voortgangh van 't oorlogh, voordeel van de Bougijs in den begin, nederlage op nederlage daerna. /

Verspreck en accoort met Crain Zemana.

Radja Palacca etc. breect het, overvalt Wadjo, krijt Soping weder opzij, raect in beter postuer als oyt bij Liso, doch wert geslagen, sonder tegenweer, en gerocht

1661 buyten alle hoope van redres ten lande uyt naar Bouton.

Arou Amaly en Tappaaya werden gestelt als bevelhebbers over Bone.

Zopingh wert mede dienstbaer gemaect, en de coninck affgeseth.

Arou Beele Lagoesy en Lapassalooy, twee Sopingse princen krijgen het gesagh over 't landt.

Deyen Pabile en Maroangen mede naer Bouton.

Verspreect met den Coninck van Bouton, en daervan gedaane communicatie aen den Coninck van Ternata.

Beschrijvinge van alle de Bougijs, welcke tesamen op Bouton, en mede in dat contract waren met Bouton.

Arou Patoosies brieff aen hun Edele.

't Antwoort daerop, en sijn vertreck naar Batavia, 30 maanden op Bouton geweest hebbende.

Radja volgt het vaartuygh van Laurens Vosch etc. ten ongenoege der Boutonders, met eenige van de zijne.

d'Andere sijn naar Ternata gerocht, en vandaer met Compagnies schepen naar Batavia.

Deyen Pabile en Arou Marouange bleven in Ternata.

Beschrijvinge van de Boneese en Sopingse grooten, d'welke uyt Bone met het leger onder Arou Palacca en capitain Poolman sijn gemarchieert, met eenige bijgevoegde notitie.

Die van Bone sterck 5500

Die van Sopingh sterck 500

Item benaminge van dewelcke met haare prauwen op Bantheyn bij de vloot quamen.

Werden aengewesen welcke zedert van d'een en d'ander quartiere, noch bij ons gecomen sijn.

Nta.@ van de goude krits aen Soelongs vereert, die men weder mach eysschen, soo men begeert. /

Welcke kinderen, en grooten van Sopingh, met notitie van d'een en d'anders qualiteyten, en merijten voor sooveel ick bewust was.

Een cleyn narré ter materie van al dit volck, en van de Maccassarse intentie in 't reguarde van de Bougijse groote om deselve aen de cant te helpen.

Een discours over 't geringe bedrieff van d'onse in Bone, terwijl op Batta-Batta vigileerde.

Onse becommeringe daerover.

En Dayen Montoanes passieuse bootschappingen in 't reguard van de Coningh van Bone.

De uytsettinge der Maccassaren naar Bone.

De alteratie bij d'onse daerover.

Het geluckige overcomen der Touraadse volcken, en daerop gevolgde vrede.

d'Intentie van onsen intoght naer Bone, tot onderwerpinge van Toadjo etc., en omme meteen daer de gerequireerde ordre te stellen onder de bondgenooten, doch niet voortgegaen, door het inbreeken van den nieuwen oorlogh.

Met een generale notitie van de oorsaacken, met relatie tot de resolutiën.

De eve weynige devvoiren achterlande, staende deselve, met een beschrijvinge van de groote nederlage, tegens die van Toadjo.

Het weder weghdrijven van deselve. De niettemin gecontinueerde verslagentheyt der Boneers, schoon oock naer de veroveringe van Samboupo, op die van Toadjo ontrent Taneete, een capitale zege was bevochten, die wel diende waergenomen geweest te zijn.

Vervolgt discours, ter selver materie, met influentie dat de Bougijse macht, nu niet hooger te schatten is, als op 20.000 coppen.

Van Dayen Mattoanes gedoente in de berghlanden, nochtans sonder veel naadruk.

Sobere excusen, over alle gepleechde nalatigheden, soo wel van d'een als d'ander.

Incomoditeyt, door gebreck van bequame tolcken, soodat Zijn Hoochheyt indien deele dan dat offitie waernam, waneer 't hem belieffde.

Ongetwijffelijck had Montoane 't effect van coninck te zijn. Ende de coninck de bloote naem, daer Deyen Pabile sigh oock naavoegt, als anders, gelijk te lesen is, gebreeckende allerwegen ijver en sorge.

De keurconingen hoedanigh volgens bericht eygentlijck haer vermogen is, en welcke present deselve zijn.

Haare hercompst / en een apparentie van dat se onder de Coningh Lamassa al in vigeur waren.

Haer absoluut vermogen in kiezen en affstellen der coningen, en voor hoeveel daerin bepaelt.

Voorts een souvereine macht in de regeringe etc.

Nta@ vertoogh van Sijn Hoochheyte raekende de waerdigheyte van Coninck van Bone, dewelcke hij ongetwijffelt amplecteerde, achtende Pacca Cooya vervallen.

Hier influeert oock eyts van de Coningh van Sopingh, maer dese wert niet beschuldigt, requirerende in desen het oordeel van hun Edele.

Consideratie op het werck van Bone, ende de subalterne prinsdommen, en heerlijckijen, 't zij om yegelijck weder op sich selven te stellen, independent, d'een van d'ander, off niet. Daarop nu ten aenwesen van de grooten gedisponeert can werden.

De Conincq van Boné gedraegt zig in alles aen Radja Palacca. Desen zent Matoane weder met hem 't zijnen dienste, soo hij hem wil gebruyken, off anders tot opsigter van zijn landen etc.

De beschrijvinge van de vordere grooten, bij ons noch niet bekent, belooft te insereren.

Rijs en catoen wert er in Bone geteelt, en sustineren veele datter overschot sal connen wesen, doch al mettertijt.

De residentie op Palette, sal ligt vooreerst soo noodich niet zijn.

Naar desen op alles parmanent besluyt genomen wesende, conde het wel niet onnodich zijn.

Belangende de pretentie van de Coninck van Bone, daer wert van verhandelt in de materie van Maccassar.

De Coninck van Bonees zoonen, van eender dragt: Deyen Toosie gaat met de vader naa Bone. Deyen Meman blijft hier aen 't Casteel.

Sopingh, beschrijvinge van de situatie, ende gelegentheyte.

Patoosje sorteert daerontrent, staande onder 2 heeren.

Discours desen rakende, en van Deyen Mangope, die erkent wert in zijn broeders plaats, Deyen Manaba.

Verdere beschrijvinge van de voorgaende jurisdictie, gedaande verminderinge van deselve door de Coningen van Maccassar, en voorts de onderwerpinge van 't gantsche landt.

Goede maximen der Maccassaren in de voortsettinge haerer grootheyte.

Sopingh een van de vermogenste coninckrijcken en de altoos met Bone geallieert. /

Affkompste des Conincx van Soping, van moeders zijde. Zijn huwelijcken, en onder anderen met de halve suster van Radjas Palaccas moeder, daer hij per rest van 8 noch 2 kinderen van heeft, een soon, een dochter, geprojecteert tot successie. De soone out 13 jaaren van sobere apparentie. De dochter 18 jaer possideert met Radja Palacca.

Mario en gebiet het eene deel genaemt Wado, 2 mael getrouwt, doch van beyde mans gescheiden zijnde. De laaste geweest Arou Massepi Lassoeny.

Hij heeft noch in 't geheel 18 kinderen, 27 zijnder doot.

Toappa ofte nu Arou Beele, is de considerabelste. Toappa is mede een braeff jongelingh, maer wort geen ga geslagen, gelijk hij oock geen van de kinderen doet.

Beschrijvinge van deselve coninck, en van sijn Maleytse vrouwe en kinderen etc., item sijn bemoeyenis met de Maleyers. Voorts van sijn ballingschap, op de bergen van Tarese, en sijn verlossinge. Zijne vreesse voor de Maccassaren, sullende Mouspoet licht bewoogen werden om genade te bidden, als hij der ruste bij sach te gewinnen. Is voor eerst genegen, onder 't Casteel te blijven, want in zijn heele coninckrijck staat niet een huys. 't Volck meest verstroyt. Aenwijsinge van deselve, en hoeveel onder ons hebben gemiliteert. Mitsgaders waar in voortijden conder Sopingh etc. 30.000 man te voet brengen. Nu niet boven 10.000, onder ons zijn der noyt in getal boven 3000 geweest.

Pretentie van de coninck op zijn gedetraheerde landen, maer ick sustineere, dat hem dat niet heeft te volgen. Zijnde oock alsnoch niet aen onse zijde. Sustenue dat licht best is met, en ontrent desen te procederen, in gelijkheyt met Boné. Hij heeft sich oock in 't geheel gerefereert aen Radja Palacca.

Affkompste van Radja wort beschreven, soowel de oorspronck van zijn vader als moeder. d'Eerst uyt Sopingsen huysen en d'ander uyt Bone, hoewel oock van de laastens wegen, vermaegtschap met de erffkinderen van Soping, en daeruyt verifieert hij dan zijn recht, als te weeten op Palacca vanwege sijn grootvader van moeders zijde, genaemt Arou Palacca Larola. /

Op Mario vanwege grootmoeders zijde in gemeenschap met sijn nichte, de dochter des Coninx van Sopingh, op Palette uyt zijn overgrootvader van moederswegen Arou Gne'tibabawaay. Op Patiero uyt zijn overgrootmoeder van moeders zijde Toripalalabou. Soo dat hem van de vader niet is aenleunende als het conincklijck bloet van Soping.

Beschrijvinge van sijn getrouwde vrouwen;

Dayen Talilla is aengewesen te zijn uyt conincklijcken bloede van Goa, en Sadrebona, van vaders zijde. Van de moeders zijde sonder extractie.

Consideratie op deselve.

De suster van Crain Lincques, dochter van Crain Chinrana geprocureert bij de suster van Crain Patengaloo, Crain Poppo etc. Men segt dat dese goethertigh is, sonder haer met de dingen buytenshuys te bemoeyen. Noch eene 't zij getrouwt off ongetrouwt, heeft hij op Bouton gekregen. Dese heeft hij seer lieff, 't is een nichte van Deyen Talille, genaemt Deyen Marano.

Van noch een 4-de zijnde de Gassouse dochter, wert oock gesproken.

Twee andere bijvrouwen, in niet veel minder extime off getrouwt waren, zijnder oock etc.

Verder discours van al dees wijven, en recommandatie over deselve.

Zijn Hoogheys inclinatie tot het Christendom, maer een zaack als noch ontijdigh 't openbaren, doch stoot zich meest tegen de plicht tot vrouwen, en dat men onder ons maer een hebben mach,

zijnde oock heel oncundigh in de zaack en soowel in de onderrichtinge daertoe, als in andere dingen van emporte, niet attentijff, meer genegen tot discourssen daer men wat om lacchen mach.

Discours over het nomineren van een successeur in cas van Radjas verongelucken, off affsterven onder 't oorlogh. En waertoe de bevoechste verclaert sijn de princen van Caayo, sonder aen de jaaren ofte ouderdom verbonden te zijn. Bevestigende de wettigheyt van dien met haare extractie. Uyt beyde de huysen van Sopingh en Bone, en ingevolge immer soo naa, om Coninck van Sopingh ofte Bone te connen sijn, als Zijn Hoocheyt. /

Manquement van bequaemheyt in die broeders op Batta-Batta aengesien, op Maroaange, ofte Tousadangh, die geen cleene defecten hadden, doch van dit volcq is niet veel te seggen, soo langh deselve buyten employ zijn, daer verder van gediscoureert wert.

Relatie tot de materie van Marous tot het bericht van capitain Steyger, rakende Radja Palacca op Tibore, en tot onse brieven naar Batavia. Gemeen gevoelen van veele Bougijse hoofden, dat Radjas doot, allenthalven een groot verloop, onder niet alleen de Bougijs, maer oock onder de bondtgenooten van Celebes veroorsaect soude hebben. Zijn Hoocheyt had oock deselve opinie, omdat hij wel wiste dat de Celebesse bondtgenooten seer op hem sagen, doch hielt het daarvoor, dat naar d'eerste alteratie, het haest zoude beteren. Wij selve maecken daerin groot onderscheyt tusschen de tijt van 't eerste en 't laaste oorloch, doch hielden het generalijck daer voor, dat het in 't geheel qualijck soude zijn gecomen.

Over dees saeck wert voort ampel gesproocken, met alegnatie van de verstroyinge der Bougijse vloote, comende van Bouton, en 't vermogen van onse acte, nevens de presentie van den capiteyn en soldaten.

Een ander consideratie comt hier met swaricheyt voor de Bougijs, soo haer de Nederlandtse macht ontrocken waar.

't Besluyt dat d'een den ander in die saeck niet wel derven konden, en minst de Bougijs.

Ons consideratie in desen, daer op geleth dient want zij emporteren recommandatie op dit subject aen de oppperhooffde traecheyt in 't bevorderen der gemeene zaack, naer de vrede, niettegenstaende alle vermaninge.

Samboupo niet aengedaen, naar mij inval met aenwijsinge watter tevooren aen gedaen was.

Recommandatie, om het naeder onderhanden te nemen, als men can.

Soo gingh hier in de vrede van Bonaaye, met het sloopen van de andere casteelen oock. Dat oock nog wel een beurt vereyscht.

Radja en andere hadden Samboupo liever in wesen behouden, maer met@ opentlijck geseght. /

Groote veranderinge in Radja Palacca.

Beschrijvinge daarvan, en sustenue, dat het niet is zijn eygen nature, soo seer als quade inductie van verkeerde gonstelingen. Zijnde wel een der voorneemste Dayen Maleeuwa.

Advertentie in zijn reguardt.

Hoedanicheden van Radja Palacca etc.

De Bougijs vechten met min vigeur in den laasten oorlogh, als in den eersten. Radja laat sikh in 't laast veel meer aen de gonst van 't volck gelegen als in 't eerste.

Batoukeka, beschrijvinge van de gelegentheyd, en ciuatie deser stadt, 20 mijlen benoorden Rotterdam gelegen, in de groote inbocht van Perre-Perre. Hier onthielt sikh Arou Vaqua onder den eersten oorlogh, sonder eenich verrichten, naar sijn vertreck uyt Tiboré naar derwaerts. Connende de coningen niet disponeren naar sijne intentie. 't Graauw scheen anders wel gesint.

In de vrede geleecken se aen Compagnies zijde te willen hellen. Op Sobito intercipieert hij Cronrons affgesonde naar Mandhaar met de vereeringe, doet hem crissen.

Arou Vaqua komt hier, en krijgt datelijck weder expeditie, met beleeninge van 192 maas, om ginder ten goede van de gemeene zaack te employeren, en soo 't mogelijk waer een goede troepe op de been te brengen. Dit sonder operatie, en hoe 't zigh door directie van Cronron daer verder toedroech.

Bijval tot Batoequeque, en worden wel 2000 man uyt verscheyde daeromher gelegen steden stercq. Onderneempt daermet yets, maer behaelt geen reputatie, stelt Arou Toapatima sijn bloetmage tot regent, en comt ons met 400 cloecke kerels bij, daeronder veel adel.

Loff derselve over haare cloeckhertigheyt. Boven andere oock al trage arbeyders, maer niet soo als d'andere Bougijs. Daer was ontsagh en prompt commando.

Waerom Meliskercke daer in besettinge gelecht tot verseeckeringe der Batoekekens, tegen Mandaren etc. /

Zijn troepen sijn 't zedert gerecreuteert op 550 à 600 coppen prompt, in de verwisselingh van ziecke etc.

Naar Samboupos veroveringe most hij naar Sadrebone werden gesonden, omdat het heele Touraatse leger en andere oock verliepen.

Sijn bereytwillicheyt, en presentatie, om se aen te tasten.

Arou Vaqua, en Arou Ramgamea houden wij voor getrouw en welmenende, ja boven andere. Radja en andere Bougijs extimeren se oock beyde, besonder den eersten.

Niet groot gevoelende van zigh selve, 28 à 30 jaar out, ijver des Conincx van Sabito tegens ons met een verwerpinge van de acte van amnestie.

Arou Vaqua wert ontboden, en gaet met al de zijne. Bijvoeginge van eenige scheepiens. Door 't ontsagh van deselve maect Sabito vrede, doch onderhout se niet volcomen.

Soupa en Alita bleven noch terugh.

Notitie dienaengaende, en vreesse voor Wadjo Mandhar en Marsepe.
 Consideratie hierover, ende gerequireerde ordre van hun Edele.
 Onderwerpinge van Sabito etc. onder Thony Palange quade huyshoudinge der Maccassaren.
 Narré vandien.

Arou Vaques affkompste aengewesen uyt het conincklijcke huys van Sabito etc.
 Waerom Meliskercq ginder noch in besettingh blijft.
 Goet getuygenis van de bevelhebbbers.
 Gemacken van die bocht, schoone padyvelden.
 Nta.@ beleeninge van rijs. Onder van meer verstreckinge des noots.
 Consideratie, en discours over Batoukekas gelegentheynt.
 Influerende yets van Bantheyn.

Toapa Sora off Arou Langa. Zijne gelegentheynt, en ciuatie.
 Van sijne genegentheynt. Sijne sterckte niet boven 300 man.
 Quade intentie van die van Soupa Sabito. /

Berroe. Wert sijn ciuatie beschreven. Zijn vrijdom door die van Wadjo geïnvesteert geweest,
 maer trouw gebleven.
 Doot en loff van de conincq over de helfte.
 De andere helfte hoort aen sijn nichte.
 Recommandatie over de weesen. 't Heeft goede padyvelden.

Taneete. De gelegentheynt en ciuatie van de stadt.
 Agane outsie onder Tomaparis Sicalone wel vermeestert, maer daerna gelijck de rest.

Ebrehim Comme. Een oudt bedaert heer, ten hoove van Maccassar. Wel gesien, en in
 vertrouwen.
 Op wat fundament staande de vrede van Bonaaye tot een bondtgenoot ingenomen, en be-
 edigt is.
 Fourneert 492 maas aen den Coninck van Maccassar in de vrede, en werden hem
 wedergesonden, in den aenvang van 't laaste oorlogh. Wert bij ons in extime gehouden, en 't
 fleuytjen Breuckelen op zijn versoeck daer in besettinge gesonden. Zijn bedrijven, evenwel sijn al
 mede niet heel groot. Benoeminge van deselve, met invloeyinge van de nederlaage der Toadjers
 etc. ontrent Liso. Daar 't hoeft van den erffprince van Lamoera gecregen wiert. Sijnde de onse
 meest tot dit gevecht ge-exhorteert, door onse sargiant ge-adsisteert, met Arou Mario, Arou
 Matchiandre, Deyen Mangopo, en ten dage van 't selve quam oock den capitayn.
 De coninck declineert d'afgeweke naar Lamaro te vervolgen.
 Geeft redenen daervan 't zijner verschooninge.

Oorsaecke van het derwaerts demiteren des capitains tot aenmaninge van de troupen, niet vruchteloos te houden.

Vorder relaes over die materie.

Zijnen broeder hebbende vijants zijde gevolght, hout sigh nu in Tello. /

Zijnen soon insgelijcx de vijandts zijde gehouden hebbende, is naer Biema buyten kennis.

Nto.@ daer requireert ordre in sijn reguart.

d'Inhout van twee briefkens in sijn gordel gevonden.

d'Coninck heeft 7 soonen en 4 dochters.

Laat sigh aen de Compagnie vrij wat gelegen. En waaerom belofte des noots weder met een schip verseekert te werden.

3 ps.@ canon sijnder in sijn negrij van de Compagnie.

Schat zijn sterckte present op 1000.

Genegentheyt tot negotie, recommandatie in sijn fafeur.

Advertentie tegens uytborgen.

Rijs en houtwercken vallen hier.

Schijnt sigh oock aen Radja Palacca te gedragen.

Labaccan off Lombassan. Labaccans gelegentheyt en ciuatie. Wort voor vrij aengesien, en hoedanich, op gelijk fundament met den Coninck van Taneete aengenomen en be-eedicht.

Toedrigt der saacken in Labaccan onder den oorlogh. 2 Mael gewonnen, laast op den eersten junij.

Myla Coninck. Nta.@ doch Myla bij provisie in possessie, op approbatie van hun Edele. Hij is een sober, maar soo 't schijnt een goet man. Weynich clem op sijn volcq, die niet veel te vertrouwen zijn. De meeste Maccassarse gesinde, zitten maar op provisioneele genade.

Relatie tot een brief van 5-den julij.

De sterckte niet boven 2 à 300 man.

Daer wert gout gevonden, in de riviere, die de limijten tusschen China, en Labaccan scheyt.

Opinie van eenige dienaengaende.

Rijs en licht houtwerck wert er gevonden.

Tourata. Ciuatie, gelegentheyt, onerweringe, jurisdictie etc.

Van dit landschap staat Lincques yets gesegt.

Zijn dienstbaer, maar gelaten bij, en in vegeringe. Oock de regeringe bij successie, doch vrouwen comen hier in geen regeringe.

Macxime des Maccassaren. /

Narré hoedanich dese volckeren tot ons overgebracht sijn, en hoe 't sich daer heeft toegedragen. Item dat, dat selve de vrede van Bongaaye seer heeft gefaciliteert en derhalven wij oock niet naergelaten haare vrijdom teffens met de Bougijs te betrachten.

Relate tot de missive van 9-den november 1667.

Lincques doe gewonnen.

Haer en der Bougijs versoeck om de negotiatie tot vrede aff te breken.

Bekentenis van den grooten dienst, ons door haer overcomste toegebracht, en mitswelcken oock hoedanich zij oock getracteert zijn, maer daarna hebben se meer geweest tot beswaernis, als tot behulp. Alsoo ongraegh tot wercken, als de Bougijs.

Verhael hoe 't sigh al heeft toegedragen, met dees bondtgenooten. Ende proceduren der Bougijsen in Tourata.

Sorgloosheyt van den coninck en eyndelijck den gantschen affval.

Van de haare, met den aenvangh van 't Ne.@ oorlogh.

Sonder eens te vechten, hier was ijder even verslagen.

Nu hoorde men soaal wat te melden van d'oorsaecke des afvals, dat ontkent wiert, en oock den overlast die, die van Tourata van de Bougijs soude hebben geleden, en dies meer.

Batta-Batta op haer versoeck weder in possessie genomen, maer sonder alteratie.

Besendingh uyt Sadrebone, niet behoorlijck in acht genomen. En voorts wat wijder algedaen is tot herstellinge van dit werck. Hier influeert de blooheyt van Arou Caayo.

De wandevvoiren van Deyen Malleuwa.

Onse adsistentie van rijs, besettinge met de Cabelljauw.

Leerdam, 't haaren verseekeringe.

De ootmoedige brieven van Radja Palacca, om ginder vandaen gehaelt te werden.

Relatie tot andere brieven van Ballandt, de dato 27 december.

En dus bleef men ons met 10.000 menschen daer op den hals sitten, zonder yets te doen.

Bevende als men sprack van de scheepen te sullen ontbieden.

Dit verval herstelt, door 't landen van de militie.

Voor d'oosterprovinciën uyt Batavia gesonden.

De Touraters, en de Bougijs, waren hierontrent niet boven 600 copen sterck. /

Zijn gaen nu voort, en veroveren Gerringh, en Roubia. Bantheyn comt van selve. Schatten die beyde op 100 teyls elck. Daerover zij oneens zijn.

Boelecomba blijft daerom terugh.

't Nemen der schattingh verbooden. Bantheyn had 30 en d'ander 17 teyls betaelt, die se verdeelden, in verscheyde goederen. Verrichten voort niet. Elck volgt zijn eygen zinnen, verdeelen haer machten.

Clachten over Marouangen, die 't bont maeckt. Ontsnapt den vijandt ter nauwer noot op Ronbya. Ronbya en Geringh gaen weder tot den vijandt. Crain Wello brengt al 't volcq naar Tazzese, d'onse verbranden cort daeraan de beyde negerijen. Boelecomba geheel aen onse zijde.

Marouangen weder stilswijgende naer Bantheyn, hout het volck comende van Boelecomba aen, en ontbiet noch meer van Tourata. Dus werden 3 maanden gequist, daer Marouangen de schult van heeft.

Naader besendinge van rijs naar derwaerts.

Deeden monsteringh den 21 maart, en vonden 3530.

15-den Mey marchieren voort met 2547 man, daeronder 192 musquettieren.

Slaen Creyn Sadrebone en drijven hem met groote advantagie tot voor de poorte.

Marouange uyt het gebiet gestelt, volght den hoop.

Hiervandaen wert noch een recreut gesonden, onder Deyen Malleuwa etc., die Radja had aengelegt op den rooff uyt te gaen.

Den vijandt recreuteert Sadrebone, onder Maroepa. d'Onse g'approchieert, met een werckjen, werden seer schandaleus tot overschamens toe wegh gedreven, en geslagen.

Groote verslagentheyt hierover.

d'Commandeur met 25 soldaten derwaerts, om haer te confronteren.

Rijs om te vercoopen gesonden, oock geen deegh.

Arou Vaqua, met al de zijne, derwaert.

Besluit, en sustenue (of 't weer nodich wiert) dat het best zoude sijn dit volck met geen Bougijs te mengen, maer alleen een cleen support van Hollanders bij te voegen.

Discours, en consideratie, over de emporte van Tourate. /

Padyplantagie is ginder soo favorabil niet, geven 5 per Cto.@ aen de heer. Veele koebesten en buffels in 't wilde.

D'cattoen plantagie isser groot, contribuieren daervan aen den heer.

Cassomba wert er oock geteelt, van iets anders weet ick niet. Hout tot groote huysen, en vaertuygen, halen se meest uyt Boele-Comba.

Pretentie van Radja Tello op eenige Touraters.

Nta.@ Item versoeck van Lincques om Lencques, van welcke beyde yets genoteert wert.

Meyninge over het Touraatse volcq.

Oordeel over de coningen selve.

Nta.@ Te grooter ontsach aen Sijn Hoocheyt.

Consideratie desen aengaende.

Haare voorige macht 60.000 doe se overquamen, ruym 4000.@

Beschrijvinge van deselve, en wie tot ons op Batta-Batta overquam. Item van Crain Laayos kinderen.

Oock ongeveer 1500 coppen.

Sulcx 't heele leger 5000 coppen, weynich meer off min.

Haar vigeur in dien tijt.

Den oorsaeck van Badjng affval.

De kooningen schatten 't vermogen van Tourata op 2000, wij wel op 3000, als alles weer in ordre is.

d'Coningen blijven woonen aan 't Casteel.

Hadden versocht om noch 300 last rijs, dat ge-excuseert is, sonder dat noodich zij, tot naeder ordre van hun Edele meer te verstrecken.

Recommandatie over deselve van haare pretentie, en recommandatie dien aengaende hebben wij niets versocht haarentwegen aen hun Edele yetts voor te dragen.

Bantaran op de zuydcuste van Celebes, ampele beschrijvinge van de gelegenthey. Van de regenten bestaende in twee coningen van de comportementen onder 't oorlogh. Consideratie over de regenten.

Geeft hout en rijs. /

Betalen 5 ten hondert aen den heer voor 't gezaag@ etc.

Haar sterckte wort geschat op coppen

Boelecomba. Ampele beschrijvinge over de situatie, gelegenthey, vruchtbaerhey, jurisdictie, dienstbaerhey etc.

Comportementen van den coninck, genaemt Imello, ofte Deyen Mangaga. Met bewijs daer uyt, dat dit landt meer voor conquest als anders is aen te sien.

Relatie tot verscheyde Touraetse brieven, bij provisie onder de bondtgenooten.

Beschrijvinge van Dayen Mabairo, off Iroule nu sigh noemende Arou Boelecomba, door Radja .

Nta.@ ex autoritate ge-erigeert van de vrijstadt Tomatto, en haer gelegenthey.

Item van 't gebergte van Kyndangh, en 't gebesoigneerde. Dienaengaende de macht wort geschat op coppen.

Zij mosten ten tijden der Maccassaren 100 à 150 coninx soldaten maecken in gereetheyt te hebben.

Notitie dat de voorgenooteerde bondtgenoten op Celebes, exepto Boele-Comba, tot de gemeene saeck hadden gearbeyt, en dat ijgelijcx, devvoiren naar de evidente waerhey, buyten alle passiën, waren aengewesen, dus dat verder te spreken stont van:

Molucquo en den Coninck van Ternata.

Een narré van het gemeene intrest der Molucos, met de Compagnie in de Maccassarse groothey, en van 't gepasseerde in mijn aenwesen aldaer. Bij den aenvange van dese notitie terloops aengeroert. Item de overgift van Callamattes bodens etc.

De bijgevoegde Molucxse melitie tot versterckinge van Compagnies macht.

De qualiteyt der Molucquesen in 't eerste oorlogh.

Zedert in de vrede, ende weder in 't laaste oorlogh.

Loff van Joncker en oock zijn volck.

De nootsaeckelijckhey van die slagh van inlanders, want de Hollandse militaire en marinepersonen waren weynich, en oock seer gespaert, volgens ordre.

Vereeringe aen de inlandse officieren, en soldaten, te weeten Molucquesen en Boutonders. /

Den coninck oock bedacht op mijn vertreck.

Insgelijcx zijn soon, zijn dochter, den Coninck van Tidor, den Coninck van Batchian.

Des coninx particuliere comportementen, en over zijn Maccassarse wijven.

Consideratie op deselve, en op mans-slaven van zijn vertrecken, oock van zijn begeerte om naar Batavia te gaen, doch continueert tot verschijninge van hun Edele ordre.

Baccary sal parmanent blijven resideren met 80 effective soldaten onder een compagnie, op coste van de Compagnie.

Recommandatie daerontrent.

De Boutonders sullen oock een compagnie laten.

Discours over voorsz. militie, daer eenige ordre van hun Edele requireert, in der tijt raeckende 't onderhout.

Item over de hooftofficieren.

Van 't jacht Muyden op 't vertreck des coninx tot zijn transport verbleven.

Over de gedane verstrekinge aen den coninck, soo door ons, als door hun Edele, sullende naar ultimo maert 1670 tegen 't verval van maert 1671, 8051 1/2 rrs. te cort schieten.

Het uytbedongen bij het contract van Bongaye voor den Coninck van Ternate, en van een naader bespreck, onder pmo. @ februarij met Cronron, resteert bij afreeckeninge 30451 rrs. Daervan obligatie aengeboden is.

Recommandatie daerontrent.

Pantsjano ad idem.

Saleyer van sijne gelegentheyt in ouden tijden, pretentie der Ternatanen etc. en wat dies meer zij.

Voorts 't gepasseerde, naar 't affstaen van 't selve eylandt aen den Coninck van Ternata, en watter al gedaen is om 't selve in volle devotie te brengen, gelijk het nu zij.

Waerin blijkt dat latheyn Coninck van Poetebangen, sich eerstmael gepresenteert heeft.

Notitie van de Coninck van Baleboele, relatie tot een brief van 24 december 1667. /

Verclaringe wie hun meer onderworpen hadden en wie halsterrigh bleven, door schult van Crain Lincques, en Radja Palacca.

20-sten Meert 't Velthoen darwaert, met 60 last rijs, en eenige Molucxse melitie onder capiteyn Toeloeboe.

Recommandatie deselven

Guawyn Coninck van Batta-Matta etc. en haer rapport van Zaleyer, op den 3 april, clagende over Sebodo, sigh noemende gequalificert door Radja Palacca.

Toesonraauwa daer op verschijnende ignoreert daarvan, en volgens hem naar herwaerts, die haar adresseert aen Arou Pieta Toesawa. Geven aen denselven vooreerst de waerde van 160 maas, 2 zijde pathoolen, 1 sarassa, om audientie bij Zijn Hoocheyt te becomen.

Nader bericht dat Gantara en Liolo oock aen Zijn Hoocheyt van Palacca hadden gesonden.

De beschuldigde bekennen alles, ten bijwesen van Sijn Hoocheyt.

Relatie aen onse missive van 30 april anno 1668.

Zijn Hoocheyt antwoord desen aengaende.

15-de april vertrecken se weder naar Saleyer, al tevoore be-eedicht, onder belofte van te retourneren.

't Velthoen comt den 5 mey met conincx gecommiteerde.

Een vaertuygh comt de halve maent junij berichten, den affval van alle coningen, exepto Baleboele en Bontebangen, en clachte over de Tarnatanen.

22-ste junij expeditie van 't Velthoen, en Zeehont naar Zaleyser.

Ordre van de fleuyt Hoog Caspel gaende naar Bouton om op Zaleyser aen te loopen.

Hoog Caspel wedergecomen van Bouton den 22-sten september 1668 in besettinge naar Zaleyser gesonden.

29-sten december prins Alam voor commissaris darwaerts om 't gedoente der Ternatanen te examineren.

Eyndeling volgens advijs van den 8 junij was alles ter devotie gecomen, door gebreck van spijsse, en meeste devvoiren van den Coninck van Baleboele.

Maynde met de Visser voor commissaris derwaert 11-den september 1669.

Retourneren met de coningen 6 en 9-de october / die haer verootmoedigen, en om genaade versoecken.

Overgifte van haare schietgeweeren, en specificatie van deselve.

Consideratie daerin ontrent Baleboele, en Bontebange.

Comparitie, en beschrijvinge der overgecome coningen.

Nader notitie van den Coninck van Bale-Boeloe. Zijn vrouw en kint is bij Radja Palaccas vrouw op Batavia.

U.E. souden het connen reclameren, off recommanderen aen Sijn Hoocheyt van het hem toe te senden, anders soude Radja wellicht daervoor, soo hij al bewoogen wiert, al vrij wat pretenderen.

Wie noch absent zijn.

Haar voorschrift off de poincten daerop zij goetwilligh geswooren hebben, trouwe, maer geen slaaffse onderdanen te wesen.

Consideratie, aenmerckinge, en recommandatie op de Zaleyserse Coningen.

Vanwegen 't eylandt Calaauw en d'ordre daer ontrent van de sterckte op Zaleyser, en wat zij plegen te doen. Onder de Maccassaren ordonnaire schattinge van Zaleyser.

Het Tarnataens, en Boutons guarnisoen, present op Zaleyser etc.

Recommandatie voor de daer verblijvende Nederlanders.

Nta.@ Eenige zeebrieffiens te drucken, wegens hetgeene de Coninck van Ternata behoort te genieten, en mede wegens den vertier der Zaleyserse cleeden.

Op passer met relatie tot naeder notitie wegens 1000 lb. cruyt van de Coninck van Ternata.

't Geproffiteerde des Conincx van Ternata, en 't geen noch te proffiteren staet, met een naeder remarcque dat de Zaleyserse niet behoeven naar Ternata te gaen.

D'ordonnaire vaert der Zaleyereesen.

De meeste plantagie is catoen.

De oostcust van Celebes, de beschrijvinge daervan.

De westcust, beschrijvinge van de landen.

Verschijsing van Palando Radja van de negerij Typa, in 't landt van Cayely.

Besendinge naar de voorsz. landen van den Segnade Colabon, ende zijne ontmoetinge aldaer.

Zijnde in Ternata ge-arriveert den 24-sten october anno 1668. /

Verschijsing des Gorentaelsen ijmant, ende den soone van den Gorentaelsen admirael hier op Maccassar.

En weder expeditie van den selven, in compagnie van de Quicksteert etc., met relatie tot de memorie voor de opperhooffden van de Quicksteert, brengt de voorsz. yemans over den landwegh een brieff naar Ternata. Over dien wegh geschreven, waerin het canon van Delfshaven wert aengewesen.

Off de olijnegotie wat op sal brengen, moet ervaren werden.

Discours over de voorsz. landen op de west cust.

Beschrijvinge van 't landtschap Cayely ende wat het plagh op te brengen, dat boolean Totely schiltpadshoorn geven.

Recommandatie over deselve en blijven mede gelijk, Zaleyser onder Compagnies gesagh.

De prijs der clappus-olij. 20 Can voor een vadem guinees etc. Daar sijn twee soorten.

Consideratien op de Mandharen in 't regard van voorsz. landen, en het Ternataense recht op Mamoy.

Des Coninx van Ternates pretentie op Solor Mangray etc., maar omdat hij siet datter niet veel regard op wert genomen, heeft hij daervan 't zedert eenigen tijt niet gesproken.

Calamatta, daervan wert gesproken naer vereysch en aengewesen welcke met hem in de acte van pardon begrepen bennen.

Ende aen de Compagnie ende den coninck 26 november 1667 eedt van getrouwigheyt hebben gedaen.

Sijn vertreck met al zijn omslagh naar Batavia, recommandatie over den Coninck van Ternata

Bouton, beschrijvinge van de macht, en grooten in 34 vaertuygen ten eerster instantie met de vloot mede affgevaren, en oock wat schade daeraen geleden is.

Met notitie van de moort door die van Biera aen 76 Boutonders gedaen.

Haere comportementen onder de eerste vreedde, inninge van haare schulden.

Fuge van Radja Wanchie, en verscheyde andere grooten, met wel 700 coppen van 't gemeen grau.

Aenteekeninge van de successive become recreuten.

De verclaringe van de coninx wandevvoiren, door selve de nieuw aencomelingen.

Fuge van veel van 't gemeene nieuw gecome volck. /

Loff voor de oude Boutonders in 't laaste oorlogh.

Gedaane vereeringe.

Beschrijvinge hoeveel van zieckte, hoeveel van quetsuren gestorven bennen.

Ende hoeveel volgens sijn seggen noch soude resteren.

Sprooken van dat se een compagnie van 50 man sullen laten op Compagnies costen, als de Tarnatanen van capitain Lakassa, die wel vertrecken mach.

Notitie wie bequaem is om tot officieren te houden, doch thuys gecomen moet se tot 100 soldaten gecompleteert werden, volgens verdingh, en verder discoers op dat subject.

Staende tot naeder dispositie van hun Edele, gelijk oock haer, en der Ternatanen loon.

Beschrijvinge van haer pretentie uyt den hoofde van 't 16 articul en van de conferentie op den 1 februarij.

Naeder met Cronron gehouden, relate tot het 13-de articul, met recommandatie en consideratie te dier materie.

Haer versuym, in de eerste contractatie, wegens de schult der Boutonders, en ordre haer nootsaeckelijckheyte en behoefte alsnoch te verstrecken, de betalinge sal sijn in gelt off gout naer waerde, en soo in slaven 6 stucx voor 100 ra.

Van 14 Boutonders op Nieuwendam voor bootsgesellen.

Narré van den Massaboene Combebaha, over de Boutonse oneenicheden, eenig fundament nemende uyt nadacht, op de Tarnatanen.

Wijder notitie dienaengaende, en van mijne intentie om yemandt met de coninck te senden, te meer dewijl der noch eenige andere differenten waren met relatie tot mijn brief van 18 augustij aen hun Edele 1667.

Consideratie over dees, en de Masseboenes zaack.

Naeder dispositie van hun Edele gerequireert.

Actie des Conincx van Bouton, over het onbevoegt affsetten des Goegoegoes, tegens den inhoud / van 't contract, en groote inditie 't zijnen last, over een voorgenoemde moort tegens Limmanimpa uyt gevallen op den Ternataenschen capiteyn Pateete en bet dan 120 menschen.

Verkeerde mare desen aengaende, gedivulgeert, dat anders uyt gevonden ende gebleeken is, doch den coninck ignoreert.

Hij sterft cort hierna volgens dobbele tijdinge.

Den price Latonga tot successeur verkooren, den rijcxhoccom tot Goegoegoe, den prince Laoenja tot admirael

Te noodiger vereyscht het datter niemant@ met de Coninck van Ternata gaet.

Om consideratie, vereyschende in desen hun Edele ordre en oock om te presteren de beloften, selff gedeclineert hebbende, weder naa Bouton te gaen.

Sentiment van de Boutonse grooten op Maccassar.

Beschrijvinge van de princen die coninck connen, en mogen sijn.

Recommandatie in faueur van Jepelaauw tot Goegoegoe, en redenen daertoe.

Limmanimpa is bij het Boutons volcq niet gesien, oock gemaect stadthouder over Pansiano, voorts de broeder des overleden conincx.

Notitie welcke seer Ternataens gesint zijn, in passant van Amsterdam, ende presomptie over hem.

Aenteekeninge van Lahassa.

Van de nooteboomen op Caay Doepa etc.

Hun Edele ordre gerequireert.

Recommandatie over de Boutonders.

Toerongan, dees coninx eerste besendinge in de persoon van sijn soon.

Junij 1668, personeele comparitie 1669 in augustij.

Acceptatie.

Vertreck in voorste van september, en retour voor de 2-de mael 14 october. Benaminge van de coningen, die hij mede brengt, in de omcringh van Wavoeboeloe gehoorende.

Haar versoeck,

van Cabou met haer, en in haar hoorende haare gesamentlijcke verclaringe. /

Aengenomen tot bondtgenoten, ende geïnformeert oock gerecommandeert, waernaer hun te gedragen. De twee resterende negerijen Langy en Cadzy, mede hoorende onder de naem voorsz. Wavoeboeloe, bleven noch aenhangen de Coninck van Maccassar.

Maccassarse besendinge derwaerts.

Cituatie, en sterckte op Wavoeboeloe.

Rapport van Arou Toerongan, en benaminge van de negerijen, die inclinatie thoonden met hem in vriendschap van de Compagnie te leven.

ons repliceerde.

Dicours te dier materie, en van de intentie der voorsz. negerijen.

Dese vrindschap met Toerongan wert gehouden voor seer considerabil, volgens d'opinie van d'ervarentste onder onse grooten.

Wert gerecommandeert te cultiveren.

Boele-Boele, Lamantj, Radja.

Cituatie, en gelegentheyt van dit landt, off landschappen.

Wat men daarin voor eygendom soude connen reekenen.

De Coninginne van Boele-Boeloe op Bouton in onse handen vervallen, onder ons gestorven.

Boeloe-Boeloe niettemin volgde de Maccassarse zijde.

Zulcx is daervan oock moeten gerenuncieert werden.

Rapport van Deyen Matoane, en sijn ordre de retour.

gemachtigdens van Boeloe-Boeloe aen Zijn Hoocheyt met 160 maesen, die hem gelaten zijn, versoekkende een goet accoordt, daer te dien tijt niet van gevallen is.

Zijnde met den oorlogh Compagnies zijde blijven aenhangen.

Naer de veroveringe van Samboupo, oock derwaerts.

Acte van pardon gesonden, doch hadden hun voor den ontfangh van deselve al verootmoedigt.

Comparitie van Dayen Mazouro binnen 't Casteel, en door Sijn Hoocheyt ter vergaderinge geintroduceert op den 18 october.

Lamantj, en Radja verschenen noch niet, ordre om se te mogen aennemen, behoudens de pretentie. /

Zijn Hoocheyts ijver tegen dese, is niet meer soo als tevooren.

Aanteekeninge wegens den Coninck van Radja.

Nader beschrijvinge van dese provincie, en haer getrouwheyt aen de Maccassaren.

Gevoele over deselve.

Haare sterckte.

Rijsvelden in overvloed.

Mandhaer, benaminge van de stenden off provintiën, en beschrijvinge, haer situatie, en independentie van elkanderen.

Alleen gaet Bella Nipa vooruyt.

Hoever Maccassars gesach gestrect heeft voorheenen, hoe verre daernaer.

Het verraders bedrogh van d'Opper Coningh op Bouton aen ons bedreven, dat zuer haer opbract.

Relatie tot onse missive van 23 januarij 1667.

In de eerste vreedde, vruchteloose besendinge derwaerts.

En ondervindinge van Cronrons ontrouw.

Boodschap der berchconingen met onsen affgesonden.

De Mandhaarse comportementen in 't laaste oorlogh.

Notitie in 't regard van Crain Majenne.

Item van Mapilly Bonco en Chian Palagie, die door den Coningh van Tello ons toegebracht zijn, haar aen ons verootmoedigende op genoteerde, maer niet beschreve articulen.

Allereerste expeditie van de acte des amnestie naar Mandhaar.

Over Batoukeka, rescriptie daarop van ginder, met de onbeleeftheyt, der Binsangers etc.

Rapport uyt Mandhar en van den toeval van Bella Nippe.

Nader rapport uyt Momoedy van Crain Montemerano.

Discours over de saecken van Mandhar, en van passer naar derwaerts.

Van de cassia lingua.

Mandhaars vruchten, en uytgeven.

Sterckte van Mandhaar, geen berchvocken mee gerekent.

Van haer crachtigen spatten, en vaerdigen ommegangh, doch de spatten hebben ons in dit oorloch niet seer gequollen voornementlijck bij dage.

Geleghenthey van dat landschap in 't gebergte tusschen Mandhaar en Sabito. /

Leta, geleghenthey van dat landschap in 't geberchte tussen Mandhaar en Sabito.

Des conincx comparitie in persoon, zigh addresserende aen Arou Vaqua. De sterckte van dat landt, zijnde noch heydens.

De coninck en eenige Moors.

Contract met denselven.

Emporte van sijn vriendschap naar d'opinie.

Den coninck beschoncken, sijn vertreck en naader bescheyt door Arou Vaqua.

Recommandatie desen aengaende.

Henrique, naeburigh aen Leta mede te gedencken.

In de voorsz. conincx gevolch was een sourouan daarvan.

Doen, sonder dat hij sich hebbe veclaert,
mijn opinie daerover.

Dese landen zijn vruchtbaer allenthalven, en van 't fenijn oock groote eenicheyt, en trouwe segt men in die landen, onder gemeenen man te zijn.

Maccassar hoe verre sigh die name, en sprake uytspreyt, en hoe weynich jegenwoordigh daarvan de coningen toebehoort.

Outhey van Goa, en vrij wat fabuleuse hercomsten der coningen, daarvan der eenige genoempt werden.

aanwijssinge van d'eerste Telloose coningh uyt den huys van Goa.

Eerste fortificatie der Maccassaren.

Vaste bandt van alliantie tusschen Goa en Tello, ende hoedanich sonder onderscheyt.

Mariso nieuwe fortificatie naa de verrassing van Pannekoka etc.

Zemana wert minister van staet in Cronrons plaatse.

Cronrons comportementen, en bannissement, wederinroepinge.

2-de Verbanninge, comt weder uyt sigh selven, en oock weder in staet, en is in 's landts directie.

Quade nature, en gepresumeerde intentie.

Den Coninck van Tello gedebaucheert, tot het weghnemen van Sadrabones vrouw.

Hij is anders een heer van goede gaven. /

Vergeeffse moeyten, om met hem in vertrouwen te comen.

Hoedanicheyt van des Conincx van Maccassars opinie van denselven.

Item van den Coninck van Tello.

Eerste incompste der Portugesen op Maccassar.

In comste des Maleyers daarna.

Waarna alerwegen beganden bekent te werden d'Compagnie en d'Engelsche in compagnie deden oock al voor heel lange herwaerts besendinge.

Contract van anno 1636 door d'heer van Diemen zaliger met de Coninck van Maccassar gemaect.

De vrede gebroken naer 't nemen van St.Joaos. @ Babtisto.

De vrede 1656 door d'heer Verbeeck weder gemaect.

Anno 1660 weder afgebrooken, en Pannekoka verrast.

Anno 1660 weder vree gemaect .

Anno 1666 weder oorlogh, en hoedanich 2 mael besendinge van gelt aen mij gedaen.

Anno 1667 weder vrede.

1668 nader contract met Tello.

1668 weder oorloch

1669 de presente vrede, volgens de articulen.

Nader conferentie tusschen gecommiteerde van Maccassar en de Bone t' onsen overstaen, eenige andere onderlinge negotiatie, niet aen te trecken.

Item met de Coninck van Ternaten.

Met de grooten van Bouton.

Met de Coningen van Tourata.

Consideratie hierontrent gebruyckt wegens de Coninck van Sopingh, memorie van pretentie.

Overgegeven, bevoecht in crachte van 't contract.

Item memorie van Pacca Caaya, doch niet bevoecht naar 't contract.

Naader besendinge van gecommiteerde, door de Coningen van Goa aen mij, ten bijwesen van den Coninck van Tello.

Consideratie op de voorsz. besendinge, waerover requireert hun Edele sentiment.

Item in 't reguart van Mandhaar en Boeloe-Boeloe, aengaende 't canon van Xula ad idem.

Item wegen Sopingh. /

Ontfange goederen voor den Coninck van Boné ende van het staat swaert van Bone.

Van het staat swaert van Maccassar.

's Compagnies reeckeninge, van de uytstaende Compagnies schulden, hierover vereyscht hun Edele nader dispositie.

Advertentie over de schult van Quit chil Chinees, en 't hooger aengeven van deselve, en wat voor zijn reeckeninge is betaelt.

Bewijs wat de Compagnie ontfangen heeft, en wat resteert.

Wat nu de novo ontfangen is, en hoe ick het gemeent en gelast hebbe te reekenen.

Discours over de goede geregelt heyt van Maccassar.

Bloot gegeven tot recommandatie van saecken, en vorder dat Tello niet lange voor Samboupos veroveringe begoste tot eenicheyt te hebben.

Resolutie om de vijandt tegemoet te gaen, met actens van genade.

Consideratie daerin ontrent Tello, en wel geluct verhael dier passagie met aenwijsinge eenes brieffs de dato 16 julij naar Sadrebone geschreven.

Tello wert op 't versoeck des coninx, in besettinge off bescherminge genomen.

Personele comparitie des Coninx van Tello op den 21 julij.

't gepasseerde tusschen Goa en Tello, op den 15 julij.

Over d'acte van genae, 't gegeve vergenoege van Tello.

Callamatta heeft hierin al mede wat gedaen, ende de garde van 12 Nederlanders met 20 Tarnatanen .

Goa gaff dobbele rhede om onse presentatie in te trecken.

Eerste acceptatie des pardonbriefff.

Van het erigeren van Mapazomba tot Coning, beleeffde antwoordes geen gebreck, maer geen effectief gevolg daerop.

Relaes en consideratië dien aengaende.

Eyndelijck geslooten bij nachte 27 en 28 julij, den laasten ge-agreert met ampliatio van 2 pointen.

Ootmoedigheyt in 't openbaer van Cronron, voor de Compagnie.

Cleen respect aen sijn heeren gethoont.

De heldere woorden die hij heeft moeten spreekken, alvorens tot den eedt ge-admitteert te werden.

27-sten augustij compareert Mapazomba, en veel andere, doch Mapazomba van sweeren g'excuseert. /

Sadrebone. Comparitie van den coninck.

Narré van den afgestelden coninck tot inruyminge van de present zijnde coninx soonen.

Beschrijvinge van Sadrebone.

Opmerckinge in eygen heerschappije, en daerom apard besonden, doch beriepen hun op Goa, en daer aen onderdanich te sijn.

dat op andere tijden weder anders is gebeleeken.

Comparitie met al de groote, presteren ootmoet en eed 27 augustij.

5-den September comt Crain Banjoangere, regent, en oom des coninx, naderhandt van de regeeringe door de coninck affgesteld.

Nader opmerckinge op het Tellose contract van 9-den maert 1668.

Daar hun Edele welgevallen over vereyscht.

Beschrijvinge van Cronrons ongerustheden, naar de laaste vrede verbijgaende.

Van de Bougijse moetwil en roverijen yets genoteert, en van ons misnoegen daerover.

Recommandatie daertegens.

Ordre in de negerij Vlaerdingen.

Over 't gevoel van 't volcq in Goa, met een heel verhael daarvan, en besendinge daerover.

Eygentlijke intentie van Cronron, excuseren van sijn vertreck.

Naeder besendinge 11-den october, zonde verclaringe daerop, hoewel in beleeftheyt, maer niettemin van ferme intentie.

Mapasomba can niet, Poppo mede niet.

Nta@ de Coninck van Sadrebone was een heer op sigh zelven.

Van onse zijde is Cronron geensints gevrijt, van zijne obligatie naar Batavia te gaen, 't verblijff voort aen hun Edele wat se daerin believeen te doen.

Vermaninge aen Crain Sadrebone, omme mede naa Batavia te gaen, off yemandt te senden.

Over het nederwerpen van de muyren en het refuys, soo met Tello voorgingh.

Telloos bereytwillicheyd, en ons onvermogen.

Radja Palaccas sustenue, daer hij al wat te liberael van sprack, doch daernaer beter begrepen.

Wegens Crain Jerenica, des coninck excuse en onse verclaringe.

Refuys van Jerenica naar Batavia te laten gaen, en eerst in plaats van de soonen aengeboden. /

Sijn nachtloopen, en andere hoedanicheden.

Tevooren, met sijn broeder Lincques, eens Compagnies zijde te kiezen, maar verandert.

Waerom niet is derven gestaen werden, op het effect van de 4 naareen geciteerde poincten.

Hier wert gerequireert hun Edele welgevallen.

De swaermoedigheyd des bondtgenooten over Cronrons verblijff, doch om de nominatie der zoonen weder bedaert, maer onder bedingh van niet te vertrecken, soo se niet te voorschijn quamen.

Nader notitie over Cronrons terughblijven.

Gesonde boodeschap aen mij, en haer excuse.

Mijn antwoord.

Mijn gangh naar Goa, door de bondgenooten ontraaden.

Van Crain Bonte Zoegoe, en sijn hoedanicheyd, volgens rapporten zijnde volle broeder van Cronron. Consideratie op denselven.

Onmanierlijcke boodschap uyt Goa, over Mandhar, en Wadjo, met onse prompte antwoord.

Over de vaert zonder passen.

Hun Edele ordre hier over.

Vorder reguard over de vaert, gerecommandeert ende in de aenteeckeninge op de passen.

Van de gedructe zeebrieven, 't zegelgelt voor de Compagnie.

Van de residentie in Goa, en Sadrebone.

Het versoeck van neen om geallegueerde reede.

Over het verleenen van pascedullen, naer Batavia aen hun Edele versocht off voorgedragen, geen andere naa desen oirt uyt te geven, als direct nae Rotterdam.

Discourssen aengaende influerende het verbodt tegens alle cleeden etc. te maintineren, volgens contract.

Hun Edele ordre vereyscht hierover.

Ordre op den vercoop van rijs etc.
Coopen en vercoopen van slaven.

Aengaende de thollen en gerechtigheden.
Hun Edele staet toe, daerin te ordonneren.

Beschrijvinge van de gewoontens onder de regeringe van Maccassar.

Gedaane beloften, om een parthije op Compagnies schult te betalen, daer niet op gevolgt is, evenwel met toesegevinge, cort naer mijn vertreck te sullen maken dat het wel was.

Beroep op onvermogen is ongefondeert, alleguatie /

Grootspreken der Bougijs, voornementlijck van de bevelhebbers, maer bij de coningen durven sij niet kicken.

Recommandatie tot adsistentie der bondtgenooten in 't bevorderen van 't haare.

Geëxipieert door den Coninck van Tello, van tot vergaderinge der Xulesen, en Boutonders, zijn portie niet te connen betalen. Alsoo hij niet had geproffiteert, oock geen effect gevolgt, op de belofte van den 11-den october door de bondtgenooten.

Visite van Tello in Goa, van de Coningen van Goa in Tello.

Notitie van 't gepasseerde, en daerop gevolgde versoeck van Deyen Mangappa, ende onse dispositie.

Recommandatie in 't reguard van onse besettinge in Tello.

Den Nederlandschen zergeant toesicht te bevelen in 't reguard van de rijsprauwen. 2 à 3 Nederlanders tot Gresse mogen dan oock wel gehouden werden.

Van Deyen Mangappa, en Galleran de Patto als bevelhebbers in Tello.

Van Deyen Maroepa en sijn qualiteyten.

Wegen de verloopende uyt Goa, en t' gerecommandeerde dierwegen.

Van 't volck van Chinrana, Touraaya, Poelebancken. Daerop maken wij geen pretentie, maer op Badjingh eenigsints.

Relatie in alle vordere dingen tot de contracten.

Van de Maccassarse en Tellose sterckte, discours daerover en notitie van Poppoos zoone, vervolch van het discoers en bijgevoegde vermaninge.

Naeder verhael van Cronron, en van dese besendingh.

Des admiraels van Bouton,

Vande Coninck van Goa,

Van de Coninck van Tello,

Van Crain Sadrobone,

Van Crain Lincques,
Crain Poppo. /

Biema. Aanwijzinge van de gelegentheyd, ende wat daerbij vereyscht.

Hoedanich van de Maccassaren veroverd, en getracteert.

Insgelijcx Dampo, op een landt.

Biema naa de verrassinge van Pannekoka vrijgesteld.

Alliantie door huwelijcken tot verscheyde toe.

Dampo is independent van Biema, hoewel het anders heeft geleken. Differentie onderlinge dies aengaende, door tusschen-come van Crain Xuly geslecht in voortijden.

De Coninck van Biema most mede naa Bouton, en met hem d'andere Coningen van Cumbava anno 1666. Hij was hoofd over alle de eylanders, en aen Montemerano de naeste gesaghebber over die geheele macht.

Relatie tot verscheyde geschriften.

Het afflopen van de Chialoupe, den Doradus.

Het bedongen overgeven van de Coningen van Biema, Dampo etc., bij het 15 articul van 't Bonaayse contract. Hare vluchten, ende de beloften des Coningen van Maccassar dienaengaende.

En een naeder articul, tot overgifte der soonen bij gebreke van de vaders, doch 't eene noch 't andere gepresteert.

Eenen Boemi Pettiga alleen is in ons handen gestelt. Desselffs verclaringe, en wijder verhael der zaaken. Denselven is overboort geseth.

Getuygenisse van een vrouw, die mede in de sloep was.

Expeditie van twee scheepiens naar Biema, om verversinge, en tot notificatie van des coninck misdrijff. En dat de prauwe van Biema gecomen in onse handen bleeff. Den bevelhebber daeroff nochtans mede gaende.

Oproepinge van Tarilio Gampo, off yemand van de voorneemste, om over de zaaken van Biema te come confereren.

Mede brengende des broeders zoone van den moordenaer etc.

De besendinge retourneert met goede pertije verversinge, en vriendelijck schrijvens, maar declineren yemant te senden. Hun gedragende aen 't contract met den Edele Treuytman gemaect. Verder notitie desen raeckende.

Nader besendinge den 16 maert per de Visscher tot notificatie van de vrede met Maccassar. En het uyt bedingen van Biema articul 14 deselve alsnoch nodigende naar Maccassar, om over de zaecken van Biema te confereren etc.

Het rapport ende den inhoud des brieffs van Biema.

Eenige aenteeckeninge daertegen, bewijs / datter een@ contract gemaect was bij den Edele Treuytman.

't Verder gepasseerde daerinne, en de quade bejegenings en genegentheyt in de groote tot Biema gevonden blijcken

En bericht van datter den moordenaer echter in loco was.

Sijn voorgeven van door den Coninck van Maccassar ge-animeert te sijn, tot dergelijck bedrijff, en dat denselven hem 't paard had doen bestellen om te vluchten, als anders meer, en van haer besendingh naar Batavia.

Schrijven in 't laaste oorlogh haer onzijdigh te hebben willen houden, hoewel de Maccassaren groot gemack uyt den toevoer van alles daervandaen genoote, onse opine dat se in der tijt behoorden aengetast te werden.

Relatie tot onse brieff van 24 october 1668.

Insertie van hun Edele antwoord daerop, en voorts eenige naeder aenteekeninge van het weder comen der gesanten. En langh daerna van het afsenden eenes brieffs naar Batavia etc.

Nieuwendam met een acte van pardon naer derwaerts.

Tijdinge van Biema, en het accepteren der genade.

Muydens vertreck naer derwaerts.

Aencomste der gesanten, met genoegsame credentie, en het aenemen van dien.

Met een benaminge van deselve contractatie op den eerste october soo favorabil alsser can bedocht worden. Solemnisatie van dien.

Advertentie over het 17-de poinct, ende beknibbelinge van 't 16-de om de groote afschrick onder dit volck, om buytenslandts te gaen, genoeg over 13-de articul.

Daarom grooten haat in de coningen gespeurt tegens Maccassar, 't sedert het becomen pardon, met dancksegginge aen de Compagnie van haer daarvan vrijgemaect te hebben etc.

Thoont niet veel respect van Telloos brieff, en noch minder vergenoegen over 't huwelijck met zijn dochter.

Opinie dat dese afkeerigheyt behoort gevoet, zoo men conde Tello van het dertele wijff geholpen, deselve dan de vader thuyt bestellende. Quade natuyre van die vrouwe des coninx.

Genegentheyt om over Biema naar Maccassar te gaen, dat naa apparentie hun Edele niet zullen toelaten.

Alle de bloetmagen Van Biema, hier op Maccassar gerelacxeert, en naar Biema gegaen, excepto de vrouw van Lecquebone, omdat se swanger waer.

Recommandatie daerontrent, en beschrijvinge van de vertrockene. Soo met eygen vaertuygh der gesanten als met het schip, soo veel wij weeten.

Hun Edele ordre vereyscht over de zoon des Coninx van Taneete Ebrehem@ /

Van Godia Ebrehem, en de provisioneele licentie om naar Biema te mogen gaen, en waerom hun Edele ordre vereyscht.

Over de bevorderinge van een partije sappanhout, en de prijs van 't selve.

Van d'cassia lingua, schiltpatshoorn, wax en waervandaen dit goet gehaelt wert, sullende wel niet extirperen, maer ingehouden moeten sijn.

Over de recognitie daertegen, daarvan sullen hun Edele disponneren connen, met verdere aenmerckinge op die materie.

Wat het eylandt Cumbava uytgeeft.

Dompo met zijn belendinge, grenst aen den oever van de Zuyt zee, men geeft voor dat het daer een peerelbanck heeft, daer monsters van gesien zijn.

Salpeter souder misschien in groote quantiteyt te becomen zijn.

Swavel soude men gelijk in Banda, op den Goenonapy voort haalen connen krijgen.

Van den rijs.

Van verscheyde sterftens.

Van de aenplantinge des catoens, het verhinderen van de weverije.

Van de sleet van doecken, en van de prijzen dergeene, welck in 't aenwesen van Nieuwendam vercocht zijn.

Discours tot deser materie.

En mijn gevoelen over een residentie ende den inhoud van eenige poincten. En een bevindingh over 't arbeytsloon.

Aengeboore traechte van 't Bimase meer als ander volcq.

Geschat op 180 cooyan dit mousson uyt Biema te trecken.

Op het effect van 17-de articul.

Op de gangbaerheyt van Hollandtse spetie.

Van 't slechten van 't fort, en 't opleggen van de steen.

Van 't canon, bestaende naar gissinge van de gesanten in 13 ps.

wegens de straffe van de noch levende moordenaers.

Opmerckinge desen raken, en wijder rakende de overcompste des coningen. Hun Edele ordre vereyscht hier.

Van Maparoesbes inclinatie tot de Compagnie.

Notitie van de gedaane vereeringe.

Van de overloopers.

Van de Geyt en onse ordre om daerop enqueste te doen.

Bericht der overloopers dien aengaende.

Besendinge van de Haringh, ende overloopers, om aenwijsinge te doen. /

Van den Dolphijn en van den Noorman. Hebbende geene vluchtelingen gevonden.

Van Deyen Mangaga.

Van de Bandanesen doot sij haer naer den Goenonapy geretireert soudent hebben. Soo dit soo bevonden wert, staat hun Edele te ordonneren.

Besendinge der landtschappen op Cumbava.

Gelegentheyte van Biemas inham.

Van Sambauwes baay en inbocht.

Van de independentie van d'een, aen d'ander der Coningen op Cumbava op Maccassar.

Van Tambora, en Sangera, zijnde deese haer independentie bewesen uyt de verclaringe van Gampo.

De stilswijgende intentie niet te min van de Biemase, en Dompose gesanten.

Hun Edele welgevallen gerequireert, opinie deswegen.

Van Kylo en Pakeeka, notitie in't reguart van de laaste.

Sambaeuwa. Sambauwa, en wat daervan gesecht wert.

De bosschen hebben daar sooveel sappanhout niet.

Van de Coninck van Sambauwa en onse besendinge aen hem per de Visscher 1668, vindende den voorsz. regeringe afgetreden, en de broeder in zijn plaats.

Conde in geen contract met de Compagnie comen, als op voorgaende licentie van den Coninck van Maccassar.

Arou Caayos ontslaakinge uyt zijn ballingschap.

Repetitie des coninx op zijn voorgaende seggen, en beroep op Maccassarse licentie etc.

De Bougijsen tot slaven vercocht, geweygert te largeren.

Van Arou Caayo, en zijn huwelijk.

De coninck presenteert hem zijn suster, mits continuatie.

Staatie des Coninx van Sambauwa.

Geene negotie scheen daer van eenich belang te zijn.

Spaans gelt de gangbare spetie, en pitjes.

Ancxste van 't volck 't onser eerste opcompste.

Aenteeckeninge van de animositeyt van die van Dampo tegens die van Sambauwa, en haare obligatie in 't 15-de articul. /

Van onsen brieff aen den Coninck van Sambauwa.

Discours met de gesanten raeckende voorsz. animositeyt.

Advertentie van Sambauwa, welstant onder de bondtgenooten, maer dat hij noch geen bondtgenoot is.

Macht en sterckte van die van Cumbava.

Verhael van verstaane tijdinge op Arous baaye, wegens het genoegte des Coninx van Biema over de vercregen vrede.

Dat hij van meeninge was naar Batavia te comen.

Van de groote maeltijt, uyt vreugde aengerecht van 't aenwesen des Coninx van Sambauwa.

En dat hij noch geen resolutie genomen had, sig te onderwerpen ofte niet.

Van de gevluchte uyt Maccassar op den Goenonapy, ofte het eylandt Sangia.

Beschrijvinge der vijanden. En eerst van deselve:

Toadjo, zijne streckinge, en oorspronckelijcke verbintnisse met Maccassar.
 De maniere der regeringe.
 De krachten van Toadjo.
 De vrijheeren daeronder sorterende, en haer gebiet.
 't Vermogen van den Matoa, en hoe ver het gaet.
 In dapperheyt gemeen met d'andere Bougijs.
 Die van Wadjo werden voor geen rover off dieven gehouden, maer voor naerstigh.
 En de negotie om wat te winnen, en derhalven voor de rijckste gemeente.
 't Gebreeckt er aen rijs noch padye, maer pleegen, tevooren sooveel niet te planten.
 In 't eerste oorlogh hebben dese naar Maccassar geen adsistentie connen doen.
 Van de Wadjos wel 1000 stercq op Maccassar woonachtigh.
 Ende van de intentie der Bougijs tegens haer, om den buyts wille.
 Onse intentie daertegen.
 Comparitie van de hoofden, den 3-den januarij 1668.
 Haer versoeck, geven 15 teyls ofte 240 maesen, die Zijn Hoocheyt wel te pas quam.
 Wapenstant in Bone met Wadjos.
 Verslagentheyt over Radja Palacca, over tijdinge van ginder.
 Arou Apanna naar Wadjo, Deyen Mattoane naar Boeloeboeloe, en haere ordre. /
 Met den aenvangh van 't laaste oorlogh waren hier noch 300 Wadjos.
 Besendinge van Pacca Cooya aen den grooten raad, hun vermanende tot ruste, met alequatie van
 verscheyde verbonden, d'antwoord daerop etc.
 Van 't verspreck tusschen Loeboe, en den sourouan Tabarita.
 Van een invasie in 't landt van Sopingh, en dat den prince Tousadangh daerover seer ge-argert
 was.
 principael over Dayen Pabila.
 Van 't gepasseerde tusschen d'Jepamanna en Bone.
 Van onse gegeve acte aen d'eerste etc.
 En van onse naeder besendinge aan d'Jepamanne, doch vruchteloos.
 Quade getuygenis tegen Arou Oedjou Poelo, desen aengaende.
 Relatie tot een Bonese brieff van 23 mey, en van noch een naeder onder primo augustij.
 Advertentie tegens denselven.
 Cloeck, en weder laffhertigheyt van die van Wadjo.
 Onse geordonneerde besendinge derwaerts sonder vrugt.
 Adsistentie onder Crain Jerenica naar Maccassar.
 Alteratie in Wadjo, over de nederlage bij Liso.
 Bij d' onse niet waergenomen, sulcx haest overgegaen.
 't Zedert de laaste vrede sijn hier geen Wadjos vernomen.
 Onse besendinge van d'acte van amnestie, maer vruchteloos, comende sonder antwoord terugge.
 Rapport van ginder met onse affgesonde.
 Van 't geresolveerde over Radja, off tochte tegens Wadjo.

Goa en Tello hadden aengenomen, elck een vendel daerbij, en onder Sijn Hoocheyt te voegen.
Het verijdelt, sonder dat wij weten waerom.

Noch een besendingh ten allen overvloet naa Wadjo geordonneert, met een Bougijs sourouan,
mede vruchteloos en sonder antwoord geretourneert.

Sijn rapport van 't geene hij hadde vernomen.

Mijne aenmerckingen, en examinatie op dese halsterricheyt.

Meyninge van Galaran Manassae.

Recommandatie over die saecke.

Hun Edele sentiment hierover vereyscht.

Mijn consideratie in 't regard van Wadjo. /

Hun Edele ordre in cas die van Wadjo yets contribuieren, en off hun Edele dese consideratiën
goetvinden.

Mijn gevoelen, soo noodigh Wadjo met wapenen te dwingen.

Arompo. Zijne gelegentheyt, ciuatie, macht, vruchtbaerheyt etc.

Dienstbaer aen Goa, maer vooralsnoch Compagnies vijandt, schuytende onder Wadjo.

Bij accommodatie van die van Wadjo, sal dit van selve sich schicken, en dependeren van hun
Edele beliefte, hoe zij het daermet verstaen.

Sieva als vooren.

Dienstbaer geweest aen Lincques.

Hun Edele ordre vereyscht in cas van reductie.

Toriadia Tanparran. Beschrijvinge van de belendinge van dit landschap dat daar inlecht.

Rappan. Met aenwijsinge, waerontrent, en wat voort meer daar van te seggen zij.

Boelechinrane ad idem.

Bilaauiwa de helft ad idem. Denselven Laynde Coninck van dese plaats is oock Coninck van Alite.

Wavajva. Wert oock sijn gelegentheyt en van outsher geconserveerde vrijheyt aengewesen.
Zijn vermogen off macht, en wes meer.

Oting ad idem, maer van geringe consideratie.

Maseepe off, zijne ciuatie etc.

Sedindre. Aenteeckeninge van 't groote lack, in dat district gelegen.

En wat d'intentie der Maccassarse Coningen was van de Sopingse pretentie op dit landschap en wat daer tegen legt.

Is onder de bescherminge van Maccassar vrij erkent.

Dese coninck en voorsz. Laynde bittere vijanden van Sopingh.

Toalanga mede Coninck van Massaepe, doch van wat minder gesach, hout onse zijde, is uytgeweeken, en present tot Batoekeeka.

Pady wert geteelt in overvloet, insgelijcx catoen.

Geschat in dese tijdt op 2000 man. /

Biloeka hoort onder Massepj maar 't volcht onse zijde.

Wawanio hoort de helft onder Masseepj d'ander helft is vrij, maer 't volgt beyde onse zij, als boven.

Chinne Sinrana heeft oock daeronder gesorteert, maer is 't zedert lange vrij, en volgt onse zij.

Maryo Ryjava zijn ciuatie als anders.

Daer sijn 2 koningen over, den eenen Arou Apanna. En bij zijn overlijden, sijn broeder Latonga, hout Sopinghs zijde, en den anderen Laboto de Maccassarse.

De laaste nu in possessie.

Notitie dienaengaende.

Geschat voorheen op 2000, nu maer op 1000 coppen.

Pady en catoen planters is dit volcq.

Uyt voorsz. provintiën in dit landschap van Touriadia Tanparan, en meest uyt Massepj, en Bilauwa is Goa onder Jerenica mede met ontrent 400 man gerecreuteert geweest.

De coonigen in persoon hebben oock daermede Sadrebone helpen defenderen.

'T gepasseerde met de Coninck van Goa dienaengaende

Laboote kreeg zijne demissie onder de wapestant zijne ordre.

Mijne genomen informatie, en hoedanich consideratiën desen aengaende.

Staande alles ter dispositie van de Hooge Regeringe.

Sabito, Sonpa, en Alita. Naerder narré over de gelegentheyt van de bocht en consideratie diesaengaende.

Toradja, daarvan geschiet maar aenteekeninge, wel hier onder

De vijanden, maer niet omdat se voor vijanden gehouden werden, want wij en zijn daarvan niet geledeert.

Mandaar, daarvan werden hiernaar ter materie aengeteekent de provintiën die haer niet hebben gevolgt.

Lamoeroe, zijne gelegenthey, bondtgenootschap, vrientschap met en getrouwheyt aen Maccassar, als anders.

De coninck bloetverwant met de Coningen van Sopingh en Palacca.

Besendinge uyt dien hoofde gedaen, sonder vrugt.

Discours hierover, en hoe sigh wijder daermet heeft toegedragen, tot nu toe.

Sterckte op 3000 coppen, en 200 schietgeweeren, doch buyten reputatie van couragie. /

Rijs manqueert niet.

De coninck en grooten werden voor rijck gereputeert.

Devote Mahomettanen.

Pretentie des Coninck van Maccassar, dat se met hem behoorde in de vrede begreepen te sijn, ende de oppositie van de Coninck van Sopingh daertegens.

Sustenne in 't regard van Lamoere en consideratie daerop.

Connende tot breucke wel 25 rxrs. misschien opbrengen.

Hun Edele ordre desen aengaende gerequireert.

Bengo, 't Chiempa, Malaauiwa.

Alle drie meest op een driespronck gelegen dicht bij Chinranna, in de geberghtens achter Marous.

Doorgaens geweest 's coninck vijanden.

Sij waeren in 't Casteel met Mapasomba,

Hoorden onse informatie, versochten beraat, maer en zijn niet wedergecomen.

Daer sijn noch al eenige berch coningskens, maer bij ons juyst soo heel wel niet bekend, wij zijnder oock niet seer van benadeelt.

Bijgevoegde aenteekeninge ter materie van Tourongan en recommandatie daer benefens.

Badjingh, hiervan geschiet maer een naader aenteekeninge.

Requireert hun Edele dispositie, soo 't soo veel meriteert.

Discours over de voorsz. vijanden, tenderende daerheenen, datter voor de Compagnie staende het aenwesen der bondtgenoten, geen besonder swaricheyt in geacht wiert te resideren.

Recommandatie niettemin tot alle voorsichtigheyt.

Residenten, beschrijvinge van alle de residenten, die met gemeen goetvinden verstaen zijn van de bondtgenooten hier aen 't Casteel te blijven resideren, met de vereysche notitiën op d'een en d'ander tusschen beyde gevoecht, en met bijvoeging van Arou Caayo nevens aenwijsing waer present zijn broeders zijn.

Arou Vaqua blijft oock met 100 man.

Zijnde verstaen in rade der bondtgenooten, dat hij hier sal blijven, om bij onverwachte occurentie niet Arou Caayo 't gesach te voeren.

Recommandatie over denselven aan de Hooge Regeringe.

Geordonneert hem rijs in zijn aenwesen tot onderhout te laten volgen, als vooren. /

Dat hij oock bij occasie alsser niet met verlet wert, wel eens naer Batoekeka mach gaen, dat anders Arou Toapalima gerustelijck mach werden toevertrouwt.

Gaende en comende bondgenooten.

Sullende behalven de residenten noch doorgaens overvloedig wesen, voornamentlijck gemeen slach.

Nader ordre op de roverijen, en moorderijen, door te doene visites, te paart met de ruyters, 't welck uyt Goa aen te seggen, van bij lichte naer huys te gaen.

Item Toesoenraauwa etc. somtijts mede uyt te zenden.

Hun Edele ordre sal regulement wesen, hoe te handelen met Boutonale, en 't groot huys, en off het yemant sal dienen tot logijs.

Vereyschende voor Radja Palacca een woonplaets aengehouden te werden, soo 't hun Edele goet en noodigh achten.

Beloften der bondgenooten.

Om dickwils tijdingen te stuyren van den toedricht der saecken in haare quartieren. Hier yets voorvallende precijs te laten weeten daar 't de zaack emporteert.

Advertentie tot het exact examineren van de voorcomende geruchten.

Menschedieverije. Ordre desen aengaende, nader ampel beschreven.

Hun Edele ordre off de transporten op zegelpapieren sullen geschreven werden, en van wat bedragen.

Tengaende de Bougijse besaarwachter.

Gewoonte der anachodas in 't opbrengen van haare gecochte slaven, ende d'ordre op 't monsteren van dezelve.

Op 't vervoeren van slaven op Compagnies scheepen.

Slavenverkoop van de Bougij, onder malkanderen in wat anders.

jegenwoordigh daerna sonder onderscheyt, Maccassaren insgelijcx.

Van de goude maesen.

In 't breede aenteeckeninge gedaen, dat wel met aendacht mach opgemerct werden.

De ordres in 5 poincten door de Bougijse Coningen doen affcondigen met gommesslagh.

Hun Edele ordre gerequireert, consideratie hierontrent.

Oude gewoonte van de uytstaende schulden.

In opcomende oorlogen verliest den verlieser, 't geene den verwinder voor 't oorloch mocht schuldigh te zijn.

Mitigatie in desen gestatueert. /

Beslichtinge van gemengde questiën.

Competeren de Compagnie, wat Bougijs onder malcanderen.

Taneeters, Touraters etc., dat raect yegelijck heer.

In 't bijzonder, Tansawa moet daerin niet verder gaen als hem raect daerop te letten staat.

Radja Palaccas versoeck voor Cronron, om Radja Goas wille.

Vermogen van 25-ste articul des Bonaaysen contracts.

Gepresteerden eed der bondtgenooten.

Solemneel in volle vergaderinge geswooren te presteren.

Al wat Radja Palacca ende de affgaende gecommiteerde met de Hooge Regeringe soude negotiëren.

Hun Edele goetvinden in desen.

Beschrijvinge van de medegegaen coningen etc. Soo Bougijs als andere, voorts Maccassaren en haer gevolch.

Arou Marouangen.

Beschrijvinge van ons rechtveerdigh misnoegen over denselven, met sustenne, dat hij daerover behoorden te werden gesensureert.

Affkomste van Marouangeren, Arou Cayos, beschrijvinge in 't breedte van denselven.

't Casteel Rotterdam.

De nette kaart berust onder Johannes Muller, en is oock op Batavia.

Insertie van hun Edele antwoord, op ons eerste schrijvens.

Item ons naeder bericht bij missive van 24-sten october 1668.

Naeder insertie van hun Edele antwoord daerop.

Een 2-de extract uyt deselve brief.

Van de besoignes ten aenwesen van de heer Verspreeet.

Desen aengaende genomen, reflecterende op een schriftelijcke rapport, door gecommiteerde ingebracht.

Presuppoost, dat voorsz. besoignes bij hun Edele schoon onbeantwoort, voor goet gehouden zijn, doch 't en is soo niet voltrocken, en waerom.

Zulcx naar mijn opcompste uyt 't leger gedaen most werden, dat men doen konde.

Beschrijvinge van 't nieuwe cruythuys,

van de corps du guardes,

van de packhuysen van outs gemaect, en nu gerepareert,

en van 4 nieuwe packhuysen van clappusboomen, daar van twee met pannen gedect.

Ordre tot voltoyninge van 't geprojecteerde cleede packhuys,

logiementen voor de predicant, ende anderen. /

De wooninge van d'heer president vereyscht geen reparatie.

d'Capitayns logiement bezuyden de Landtpoort.

d'Secunde persoon benoorden deselve.

d'Gebedzael te verhuysen.

d'Comptoiren, d'geldcamer, 't cleedenpackhuys en winkel, onder pannen aen malcanderen vast.

d'Smitswinckel heeft een bequame plaets.

Van de broncq@, logiementen voor scribenten en andere mindere dienaren.

Van de nieuwe Waterpoort.

Van de stal en 't hospitael buyten 't Casteel
en d'barm.

Van 't plijn voor de Waterpoort.

Van 't wechnemen der uytsteeckende oude kruytkelder.

d'Oude kruytkelder binnen blijft staen tot de komste van hun Edele naeder ordre.

Van de zuyder, en oosterguardijnen.

Van de vloeringh der noch gebreckelijcke punten.

Van het oude Waterpoortjen etc.

Van de ronduyt Mandersaha te middenvelts.

Van 't beesten corael, en stallinge.

Van de pannebackerije.

Van de monture des Casteels, en Mandasaha tesamen

19 metale stucken op 't Casteel

28 ijsere, daervan 4 op Mandersaha

4 groote bassen op dito

Tot waerburgh op voorraed

24 bassen

6 ps. metael

8 ps. ijser canon

Van het arrest om de militie hier te doen verblijven

De beschrijvinge van deselve, en van alle de menschen

Daeronder is aengewesen wie op Tello, wie op Zaleyer bescheyden.

Zorge over de kettingslaven hooglijck gerecommandeert.

Insgelijcx niet minder over de bamboese wooninge, en van de brandthaecken, en waterspuyten.

Ordre in cas van brandt.

Discours over 't guarnisoen.

Opinie dat het hun Edele sullen willen verstercken.

En motiven tot het aenhouden van jachten en chialoupen. /

Benaminge van de scheepen, sloepen etc. en hoe bemant.
 Mitsgaders hoe g'employeert, en welke vaertuygen tot lossen en laden.
 Advertentie in 't besorgen der schepen tegen den quaden tijd.

Van de negerye Vlaerdingen, benoorden 't Casteel, en de merctplaats.
 Van de Bougijse negri, bescheyden het Casteel, ende van 't quartier des Conincx van Ternata.
 Van Bontuale.
 Ene@ geprojecteert is in de Bougijs negrij te wonen.
 Ene@ in de negerij Vlaerdingen.

De gedaene beschrijvinge onser inwoonderen, ofte Compagnies beëdigde onderdanen.
 De Christenen
 De Chineesen.
 De Mhooren.
 De Maleyers met aenteeckeninge van Intche Abdul,
 ende voorts oock met bijvoeginge van eenige kennis in 't reguard van d'andere.
 Consideratiën waerom de luyden noch niet aengesecht off g'ordonneert bennen haer woninge in
 ordre te stellen in de negerj Vlaerdingen.
 Hun Edele hebben haare volle dispositie vrij, de voorsz. inwooningen te agreren off disagreren.
 Nader consideratiën op de inwoonende natie en vereyschte ordre daerover te stellen.

Item over de aff- en aenvarende.

Over het aenbrengen, en vercoopen van schietgeweer etc.
 Item off de geweeren weder sullen werden ingetrocken, die te vooren onder de bondtgenooten
 uytgedeelt zijn.

De benaminge van de Maleyers, die in 't oorlogh tegens de Compagnie de meeste animositeyt
 hebben gehad.
 Van haare fuge, niet sonder schade.
 Van mijn voorich advijs, over de Maleyers.

Van mijn voorgaende gissinge van den handel
 Narré dienaengaende.
 Van den voorgaenden handel op Thimor, Manghray, en vorder om de oost.
 Naar Biema'
 Naar Bouton, /
 Naer Tambucquo,
 Naar Cheram,
 Naar Migdano en Solot,

Naar Maccao,
 Naar Manilha,
 Naar Soeboe,
 Naar Chiam,
 Naar Cambodia.

Aenteeckeninge dat bij het Bonaayse contract de equipagie naar voorsz. plaatsen was verboden, den Coninck van Tello, daerdoor vervalle van sijne jurisdictie en jaerlijcxse schattinge op Manetoete etc.

Vrijheyte van de Maccassarse vaart op Patany, maer van geen belangh.

Baly en waerom zij daer niet comen.

Naar de Javaense cust,

Naar Batavia,

Naar Bantham,

Naar Jamby }

Naar Johoor }

Naar Malacca }

Naar Atche } altemael ten principale specterende op cleeden retour.

Naar Banjermassing om peper voor de Macaovaerders,

Naar Saccadana, om bijltjens en parincx,

Naar Borneo,

Naar Passier en Koete, anders genoemt Saboeroe,

Mede op 't oosteynde van Borneo, hierhenen heeft niemandt equipagie mogen doen, als alleen de coninghen.

Speciale vrientschap tusschen Maccassar en Passir, huwelijck tusschen beyden.

Cronrons dochter tot erffgenaem ge-adopteert, maer ontsecht door 't volcq.

Haar neeve gecozen.

Intentie van Radja Palaccas vrouw, Crain Lincques suster, om haer voorsz. dochter van ginder te haalen.

De Coningen van Passer, en Koete begeerden ten gevalle van de Coningen van Maccassar de vaart aen andere, speciael de Javanen, niet te ontseggen.

Het belangh van 't borgerrecht aen de Maccassaren ingewilligt.

Empoterende 20 uyt hondert.

Hoedanige negotie der coningen naar derwaerts.

Een nietige, casuele tusscheningevale beschrijvinge van het spatterfenijn. /

De emportantie van Javaanse en andere vaart op Passir.

Van de negerye Sawaccan anders Berro genaemt, waer over anno 1666 uyt 't vaderlandt was gesz., sijnde daer te wesen begrepen, dat het was een plaatse van sonderlinge emportantie.

Besendinge van den Coninck van Passir aen Inche Abdul, gedaen staende de vreedde van Bonaaye, off hun Edele hierop eenige reflexie sullen believen te nemen.

Van den handel op de westcust van Celebes, benoorden Mandhaar in spetie op Cayely om de clappusolij.

Daer valt schoon swaer sandelhout, maer 't isser noch niet gehackt.

Als onder den duym uyt vreesse.

Aenwijsinge te dier materie van Intche Saban, en dat het de luyden wel leveren willen.

Naar de verclaaringe van de andere provintiën op die streecke, met notificatie van het verspreck tussen die van Tololy en Bool met de Coningen van Maccassar.

Van 't landschap Boelahangh daer veel gout valt .

Admitteren haare naegebueren niet verder als op de grensen, en worden gefrequeenteert door die van Gorentale.

De vaert van buyten op Maccassar van geen belangen.

Sustenne, dat in de boven aengewesen quartieren den Maccassaren handel plach te bestaan, sonder meer van belang.

Den aenbrengh der cleeden voor 't hoofstuck der negotie aen te mercken, meynende in gevolge, dat niemandt daerin behoorden te participeren.

Discoers op dat subject, met aleguatie waerop het voorgaende sentiment van hun Edele, ende mede van ons gefondeert was, dat naderhandt is vervallen.

En de Maleyers tot vijanden geworden, derhalven weghgedreven.

Hun Edele behouden niettemin hierin haare dispositie, dat ingevolge 't voorsz. discours de vaert op Atche, Malacca, Jamby, Johoor, als oock Patany van sig selven gedestruueert wert, alsoo daervandaen niet als gesorteerde doecken quamen.

Van Siam insgelijcx, en vervalt ingevolge die besendinge, oock item Bantham, waermet dese frequentatie ondienstigh is.

Palembangh en kan oock nu niet meer geven.

De Engelse en Portugeesen brengen, en mogen oock niet meer brengen.

De Compagnie jousseert dan voort alleen, den aenbrengh van gesorteerde cleeden / behalven oock geen Javaense kleeden, te admitteren.

Soo men woude de oorsaecke van alle voorgaende vertier op Maccassar sijn noch deselve, en connen darhalven van geen minder voordeel als tevooren, redenen daervan.

Eerst in 't reguard van Thimor, en dat coupon behoort hadde te proffiteren, door het afsnijden van de Maccassarse vaert naar darwaerts.

Daer blijkt niet van bij de Thimorse geschriften, dus moet het vervallen sijn in handen van particuliere equipanten, dat schadelijck is.

Watter vandaen te halen is, en onder anderen 300 picol was, 50 picol schiltpatshoorn jaerlijcx.

Van Mangray noch wel 100 à 150 picol.

Alleguatie van de particuliere was procure voor de negereye Lawaayangh op Soloor, op Gresse vercocht dat voor de Compagnie nergens neringh of voordeel aenbrengt als Thimor bij het afsnijden van de vaert niet soude proffiteren, dan waer 't beter van Maccassar begonnen.

En wie men van de onderdanen derwaerts licentiëren conde, dat licht de Chineesen best passen soude.

Dat het misschien goet was dat hun Edele Thimor onder de Maccassarsen president stelden.

In cas van residentie op Biema, Mangraay, daervandaen te laten bevaren.

Hun Edele goetvinden over 't een en 't ander gerequireert.

Item oock over Manetoete, raport over die plaats mede van 't sappanhout op 't eylandt.

Hun Edele nader verclaringe over den Macaosen handel gerequireert,

en dat de saecken der Portugesen, daer weder beter staen als tevooren.

Het sandeenhout tot die voyagie van Cayely off van Thimor.

Peeper van Banjar, 't zij dat se de Compagnie deed haelen, off onse coopluyden.

Rottangh van vasser@

Over Bouton, en off hun Edele niet souden connen goetvinden / de Maleyers soo verre niet te laten varen, hier vandaen sijn dan mooy getal slaaven te haalen.

Hun Edele goetvinden hierop gerequireert.

Tambuquo en Ceram van geen belangh.

Op Mingdanao heeft de heer de Jongh uyt Tarnata staende de directie van d'heer Cos geweest.

Discours over dese plaats.

Van den cassia lingua op Samboangen, en om den coninck tot het inhouden door een recognitie te obligeren, daer over hun Edele hebben geschreven.

Hun Edele ordre over den handel derwaerts, gereecquent off se van hier off van Ternata gedaen sal werden.

Mijn gevoelen dienaengaende.

Solot is naabij Mingdanao, daerop valt een en deselve consideratie

De peerlen die daar vallen beter als elders, daer de Engelsen soo men segt, somtijts goet succes in hebben gehad.

Mingdanao en Solot geven onder anderen 150 picol wax, 130 picol schilpatshoorn.

Van de Biemase negotie een cleene naeder notitie.

Van de Manilhas en Soeboe.

Discours desen aengaende.

Hun Edele aenschrijven daerover, en van de intentie der Spangiaarts, om op Maccassar te comen, maer niet verschenen.

Consideratie of niet beter waer dat de Spangiaarts op Maccassar quamen als tot Bantham en Batavia als andersints.

Vereyschte ordre van hun Edele en naeder discours over die vaart.

Passe van de conincq te eysschen, ofte ten waare hun Edele genoch oordeelde, dat Mapulle geprivelegieert waer.

De suycker van Soeboe onbenodicht, men vint er jaerlijcx ontrent 40 à 50 picol schilpatshoorn van 't beste slagh

Cambodia is van considerabile vaart, soo wel gints als weder herwaerts.

Van den handel op Borneo, en van het peper haalen met een van Compagnies scheepiens, daerbij groote vaert naar Macao goede proffijt aenvalt. /

Consideratie over Passer en Koeté.

De emportantie van die handel, ende prijs der retouren.

Indien haer Edele behagen daerin nemen, conde derwaerts een sloep gesonden worden, met Intchie Abdul, om de koningh naa Maccassar te nodigen.

Derwaerts kan men van de rheede des Casteels aff en aenvaren 't heele jaar door.

Een scheepien van 80 à 100 last kander sijn werck vinden en tusschen beyde oock een tocht naar Banjar kunnen doen.

Gelegentheyt van Passer, goede getuygenis van 't volck.

Ick meene datter in maniere als daarvan gesproken, goede winsten van te halen souden wesen, 't besien is 't naaust over 't gebruyck van de scheepiens in de besettingh voor Maccassar gerequireert.

Een kort discoers over de negotiatie, ende de te doene winst op 't voorsz. plaatse, en voor hoeverre men die Maccassar aeneygenen mach, concluderende dat Passer immediatelijck bij Maccassar te reeckenten soude zijn, soo men daernaer de intentie conde schrap raecken.

Insertie uyt hun Edele missive de dato 23 maert, raeckende den vertier van cleeden etc. op Celebes.

Discoers ter selver saecke, en van den treck die der vermerckt is, naar 't sluyten van de vrede.

Van den gedanen eysch per Buyenkercken alleen voor den inlandtsen sleet.

Supplement van deselve.

Daerop geremarqueert voor Manilhas datter present noch geen pertinente calculatie te maken is over den gantschen binnelandschen vertier, hebbende geene coopluyden daerop behoorlijcke observantie genomen.

Dat de Bougijs veel haer eygen cleren maken, maer daer is veel werck aen.
Nota een man can in een jaer 2 rocken maecken die se Gadon noemen.

Mijne cojecture over den binnenlandsen sleet, als de saecken geseth zijn, en wat daeraen vast is, ten minsten, uytmakende 1100 packen, daerbij influeert, wat inportantie den Passarsen handel heeft.

Apparentie van meer binnenlandsen sleet. /
Verdere advances op 't geweeff van Zaleyen en Biema.
Item andere voordeelen op andere waeren meer.

De gerechtigheden uyt 't gezaay.

Bantheyn wert overgeslagen ter consideratie van Radja Palacca, en hoedanich misschien hun Edele daerover disponeren mochten etc.

Van 't gezaay op de velden tusschen Rotterdam en Samboupo, tot wat behoeven dat can bekend werden.

Biera daervan valt off 't een off 't ander.

Van hun Edele dependeert de dispositie, over het aff- en aengaen der vaertuygen.
Mijn gissinge dienaengaende in 't reguard van ingesete coopliden, en anders in 't reguard van de buyten negotianten.

Over de parmanente prijzen der doecken.
Hun Edele gedefereert daerop een parmanente prijscourant te maken.
Sonder aenstoot ofte verachteringe 1 1/4, 1 1/2 cto@ te mogen aenteekenen.
Vordere ordre daerop vereyst.

Van de ordre gerequireert op de verstreckinge aen de dienaren.
Van den buytenlandsen sleet.
Manilha en Soeboe werden niet begroot, omdat daerin soo veel kan vertiert werden als men sent.
De andere buytenplaatsen genomen op 300 packen, om niet te breet te gaen.
Nota, ongetwijffelt is den sleet grooter.

Cambodia sal 100 packen en meer alleen trecken.

d'Equipanten naar deselve plaatsen sullen haer inkoop volgens de prijs courant connen doen.

Hun Edele sentiment daerop.

Ordre op den vercoop der rijs.

Hoe verre des Compagnies dienaren daerinne mogen gebeneficieert werden.

Extract geinserreert tot naerichtinge van 't opperhoofd op Maccassar, uyt hun Edele brieff van den 24 november 1664 aen den Edele Verspreeet geschreven. /

Discours over de voorsz. aengewese negotiatie in 't reguard van de Maleyers iets aen hun Edele gedefereert.

Consideratiën off nu de Maccassaren niet souden mogen varen naar Macao, Manilha, Thimor, Mingdanao etc.

Indien men oordeelden jae, sij souden apparent blij zijn, en wel vaertuygen sien te krijgen.

Toadjors, de voorneemste handelaers, om de wille van de negotie, conden se noch Compagnies beste vrienden werden.

Die van Loeboe graegh om de winst te doen.

De Maccassaren voorhenen, varen niet, maer sullen het nu beter beijveren, soo se mogen.

De Bougijs van Boné, Soping etc. even dom.

Wert geloof dat het volck door vermengingh van intrest, haer seer aan de Compagnie sal binden, en daerom stercker licht toevloyen, als men begeren sal in de negerye, en bij veranderinge van de hooftplaats oock licht volgen.

Dienen gelimiteert hoeveel dat in de negerije wonen mach, en gestelt onder civile descipline.

Somtijts bij noodigh werck, deselve wel mogen employeren.

Begrootende haare portie apart, met verstrecking van rijs.

De Bougijs en Touraters daerinne meest te verschonen.

Employerende Toadjo, Boeloeboeloe, Lamoeroe, Mandhaar etc., sonder daerin eenige verachtinge te mengen ofte te veel te beswaren.

De gemeene bondgenoten tot den landbouw te exhorteren.

Dat den sleet van doecken mede verteren zal.

Beschrijvinge van den Maccassarsen rijshandel in voortijden, onder de grootvader van dees coninck.

Item onder de presente den bouw met behertight.

Prijzen op den rijs in de voorsz. tijden.

Groot gesaay tevooren in Boné, 18 à 20 gantang voor een coupon.

Naast 20 jaaren geen vercoop van rijs geweest.

De bondtgenooten, dienen mede bij verbondt aen de Compagnie verplicht, en 't selve gereguleert, naer de obligatoire contracten van andere, de rijsplantagie daerin te expresseren. Zijnde dat bij ons niet gedaen, omdat hier geschieden soude. /

Hun Edele hebben in haer absolute keuze wat sij de Bougijs in billicheyte believeen voor te schrijven. Hun Edele dispositie gerequireert, over de rijs-schult, en of se oock yets believeen te stipuleren tot restitutie van deselve.

Soping heeft sijn genot soo betaelt als obligatie voor gepasseert.

Bancala moet 't sijne apart voldoen.

Laayo insgelijcx.

't Genootene van Radja Palacca houde ick tot beswaernis van Bone in 't gemeen.

't Verstreckte aen die van Batoekeka en 't verstreckte aen Arou Vaqua hier in 't leger niet eveneens.

Voorslagh raeckende 't laaste.

Consideratie om de bondgenooten jaerlijcx niet het opbrengen van eenige rijs etc. te belasten tot onderhoud van 't guarnisoen.

Item wat ijserwerck sal sijn aen de fortificatie 't zij met fourneren van volcq als houtwercken.

Maccassar en Tello te excuseren, omdat se meest gestraft sijn, en oock meest verdient hadden als oock noch te betalen hebbende groote schult.

Al bedongen en geëxpresseert wesende, can men evenwel naer believeen mitigeren.

Advertentie hierontrent.

Van het nader slechten der forten, en hoedanigh daer in conde werden gehandelt met het vrede maecken van terugh gebleven volcken.

Item van het sloopen van Goa etc.

Over Deyen Maleeuwa.

Over Radja Palaccas schult, en van twee partije onder deselve begrepen.

Nota oock van de 20 catty uyt mijne vereeringe aen de coninck verstreckt.

Advertentie over de schult van Goa, en Tello.

Wat anders is het van de quade uytstaende schulden, die haer wel conde quytgescholden werden.

Vereyschte ordre van hun Edele daerontrent.

Remarcque op de schult van Quitichil Chinees.

Ordre over de schult van Moetiappa van hun Edele gerequireert. /

Over de lasten die de Compagnie sal moeten dragen.

Verclaarde onmogentheyte om Compagnies prerogative onder een simpele residentie te maintineren.

Cleen discours op dat subject.

Van den toeverlaat der bondgenooten en haare ingeboore vreesse voor de Maccassaren.

Verclaringe van Radja Palacca.

Cleen vertrouwen op den Moorsen eedt.

Conclusie dat nootsaeckelijck een vaste possessie vereyscht.

Insertie van een extract uyt onse brieff de dato pmo. @ december 1667.

Nader insertie van hun Edele antwoord daerop van dato 23 maert, ontfangen 27 april 1668.

Een aenteekeninge in gevolge van die beyde dat, de oosterprovincie absoluut groote verseeckeringe en gerustheyt wert bijgebracht, door de besettinge op Maccassar.

Opmerckinge in 't regardt van de provinciën voorsz.

Mijn gevoelen tot bestendigingh van de Maccassarse possessie, en wat recreuten daertoe vereyschen extraordinaire.

Voor hoe veel tijd, en hoedanigh te verminderen.

Waer het bij dient te werden gehouden, totdat alles is voltoyt, volgens te geven ordre.

Daernaer can den president, ende den raedt overleggen, off noch eenige verminderinge buyten prejuditie can geschieden.

Onder 150 Nederlandtse soldaten, boven de Tarnatanen en Boutonders mach 't niet wesen, volgens sustenne.

Verclaringe dat de tijd van verminderinge bovengemelt wat scherp is genomen, uyt vreesse van anders de saack wat swaermoedigh te doen schijnen, en derhalven dat men op een halff jaer min off meer naar vereysch, niet behoorde te zien.

Bij conjuncture is gesproken, de tijd moet van alles de richtsnoer sijn.

Plichten van de hooge ministers.

Soo het op een simpele defentie sach, dan lach de zaacq anders, maer dat niet zijnde is 't weder wat anders.

Reedenen daervan. /

Vereysch van drie scheepiens, een hoecker en 2 à 3 chialoupen.

En hoedanich van de gedane reysen over de Manado.

De scheepiens sullen haare ongelden wel winnen.

Recommandatie om Badjos te trecken, en waer se haer onthouden.

Van 't wracq van Purmerlandt, en om 't selve alsser duyckers koomen te laten visiteren.

Naarder discours van Bantheyn, en om Radja daer te vesten.

Consideratie mee, en tegen, om de houtplaatse daer te brengen.

Waerom van Patiero gedeclineert, prefererende Batoeeka ende naeder oorsaecke als tevooren gesegt.

Project om Palacca vrij Coninck van Banthein te maecken, zijnde de middelwegh tevoore gemelt tot weghneminghe van d'eenens achterdocht, en d'anders inwendige verwachtinge.

Item Arou Vaqua tot vrij Coninck van Batoukeka, en sijne parmanente residentie aldaer.

Consideratie het Nederlandts guarnisoen eens vooral op 200 soldaten, alle treynsvolcq ongerekent, boven gemelte inlandse soldaten.

Alsdan ontsaggelijck voor yegelijck.

Dat het cruythuys tot een reduyt bequaem is soo men verhuysen woude met de hooftplaets.

Overslagh van de oncosten voor het geprojecteert parmanent guarnisoen.

Tegenstellinge van winste ten alderslechste genomen.

Met eenige redenen daertoe.

Hoe men behoort te timmeren, alsser getimmert wert, om geen reparatie subject te wesen, daerom isser in de calcula niet voor gerekent watter bij de laatste residentie tot Maccassar is opgelecht.

Datter inderdaat groote oncosten gedragen en dat de selve door 't onmiddelijck aenhouden van de scheepen seer beswaert sijn, daer anders niet veel dienst van is getrocken. /

Daer de Compagnie oock noch sooveel ongelden van extraordinaire besettinge dient te dragen, alvorens tot d'ordinaire besettinge te geraecken.

Watter tegen is naer gissinge 350 à 400 duysent gulden al in handen.

De reputatie noch de gewonne landen, daer wort geen gelt voor gerekent.

De groote schult soo se in quandan@ waren de oncoste te boven gelecht.

't Geene nu ten achteren sal schieten, moet uyt de negotie vervallen, dat licht niet lang dueren sal.

Over de gedaane vereeringe staende de residentie op Maccassar, dat voort aen weynige behoeft te geschieden, als alleen volgens hun Edele dispositie.

Van het vercoopen aen de coningen, onder de gemeene prijs.

Narré dienaengaende tot advertentie daertegen.

Recommandatie tot de te doene eyschen.

Van Compagnies ordres over kerckelijcke en politycque zaacken.

Inleidinge daertoe, met aenwijsinghe tot articulbrieff en ordonnantieboeck.

Van de godesdienst, hoe se duerende ons aenwesen is gedaen.

Welcke predicanten ons hadden bijgewoont.

De aparente comste van dme.@ Berchuysen.

Recommandatie over denselve, ordre tot sijn rangh.

te doene keuze van een ouderlingh, en twee diaconen, naar sijne compste, doch daerin te excuseren den 2-de persoon.

Verdere last op de diaconen ende ornamenten van de kerck.

Discours over 't Christendom ende de voortsettinge van 't selve.

Vooreerst niet geraden, met relatie tot Radja Palacca

Wegen het celebreren van een geheughdagh der veroveringe van Maccassar in den Casteel Rotterdam.

Daerop haer Edele ordre gerequireert wert, en haare keuze uyt twee dagen.

Van de policie ende militie.

Relatie tot eene militaire discipline, ons gediend hebbende staende de commissie.

Van de krijgsordres uyt Batavia gesonden, sonder eenige bijgevoegde last. /

Redenen waerom die noch niet zijn afgecondigt, waerop hun Edele ordre vorder gerequireert wort.

Onse eygene discipline, mooyt@ ten rigoureusten ge-executeert.

Mij meest beholpen hebbende met dagelijcx straffe, soo datter noch noyt yemandt van de wip is gevallen.

Als een metaal princestuckjen, 't volck daerom niet te ongehoorsamer.

Over voorvallende civile oneenigheden onder de inwoonders, en berigt dienaengaende.

Ordre tot het beleggen van documenten.

Relatie tot de gedructe lijsten van zalarissen.

Wegens de oprijvende civile geschillen der bondtgenooten, recommandatie hoedanich daerin bij voorval te procederen, vooreerst nu, en hoe daerna so 't inwoonders van Compagnies steeden zijn.

Watter vereyscht in cas van capitale verschillen.

Van staat.

Van haaren rangh, en ons gevoelen.

Consideratie desen aengaende, hun Edele in bedencken gegeven.

Tusschen Goa en Tello.

Verder ordre in den rangh.

Hoedanigh Radja Palacca, en Arou Vaqua in cas van erectie daerin aen te sien.

Wat mijn maximes is geweest.

Discours over de dagelijcx visites der coningen, en daerom sonder complement.

Hoedanige receptie der Coningen van Maccassar, in cas van solemnele visites.

Mijn gevoelen alsnoch in dat regard.

Rolle te houden over civile, en crimineele saecken.

Item van de verschillen tussen bondtgenooten.

Prothocol van alle instrumenten.

Testamentboeck apart.

't Beroepen des raat aen Sinjeur Opijnen, ende plichtige communicatie met deselve etc.

Plichten ende bedieningen van de fiscael.

Limitatiën van deselve, in de besorginge des besaar.

Adsistentie aen den opsigter derselver. /

Hoedanich den fiscael te versorgen met

1 geweldiger

1 lijfschut

4 dienaers.

Over de gelegentheyt ende de ordre van de basaar.

Wat voor gerechtigheyt voor het sitten op deselve.

Onder de regeringe van Maccassar wiert betaelt.

Relatie tot desen raeckende.

De besaer van meer belangh nu als tevooren, derhalven yemandt vereyschende van meer opmerckinge als tot noch toe.

Zijnde te considereren als een borse, daer men al hoort watter omgaet.

Evert Pieterse van Ternata daertoe geordonneert.

Nevens dien tot toesichter, over de gaende en comende vaertuygen, 't geven en lichten van de passen etc.

Indien ordre wert gegeven, dat de buytenluyden thol betalen, daarvan oock reeckeninge te maken, en voort hoe verder Barent Post tot basaarwachter hem bij te voegen.

Item yemandt tot tolcq, en om de vaertuygen waer te nemen.

Absoluyt verbodt dat de Bougijs op de passer niet toppen off dobbelen mogen.

Rijs op de Maccassar heeft niet afsonderlijcx betaelt.

Van buyten comende, dat selde beurt van binnens slandts selve, maar Maccassar 2 en 3 per Cto.@ tot verval van de opsigter der reviere daer se binnen quam.

Wegen 't besorgen van overledenens goederen, en hoe daerin te handelen, al gevielen daer wesen.

Over de militaire plichten der officieren.

't weeren van schaggerijen.

Dobbelen en droncken drincken oorsaeck van 't overloopen.

Geene croegen getollereert, en soo lange dagelijcx rantsoen gegeven wert geene te tollereren.

Last voor den fiscael daerop te letten.

De Nederlanders van de Bougijse tob-banen te weren.

Het costgelt moet aen ijder soldaet selve betaelt werden, 't gunt soo gecontinueert dient.

Hoedanich het costgelt op een rol wert uytgegeven. /

Oock 't rantsoen speck en vleesch, ende 't rantsoen rijs.

Van de militaire exercitiën, om den anderen dagh, op eene parmanente, maer niet op verscheyde modens.

'T volck in alle suyverheyt, buyten alle vuylicheyt te doen houden.

Geen siecken mogen in de corps du guardes blijven, maer moeten naar 't sieckenhuys werden gebracht.

Den capitain heeft het gesagh over 't sieckenhuys.

De constabels, matroosen en bosschieters bennen mede onder den capitain begrepen.

Item de inlandse militie.

Het ambachtsvolcq staat onder Mulder, mitsgaders oock des Compagnies lijffeygens en kettingslaven.

Over de militaire wachten, en de rondens, de capitain en officieren aenbevoolen, zijnde niettemin de plicht van den commandant daerop te letten, en alle versloffinge te beteren.

Dat de Landtpoort meest geslooten blijft, gaet maer op bij extraordinaire gelegentheyt.

De Waterpoort met een compagnie soldaten.

Op de kant Bouton oock een vaste wacht.

'S nachts wert de wacht in de stal met 20 man versterckt.

Wegens het binnenkomen der coningen sonder gewapent volck.

Van de geprojecteerde baleo aen de Landtpoort, beter geacht aen de Waterpoort.

De coopluyden moeten oock ongewapent binnen comen.

De sondaegs, en werckendaegs parade.

De sorge over 't canon op de punten.

Het stellen van een herbergh, en brootbackerije, off hun Edele daervoor oock yets pretenderen.

Soo een arax herbergh ge-admitteert wiert most pacht betalen.

Wegens de administratie van al veranderingen daerinvorgevallen.

Eyndelinge in handen van sinjeur Opijnen gestelt. /

Van de doot des Commandeurs.

Van het inventariseren, en naderhandt van het sorteren, en weder oppacken der papieren.

Sinjeur Opijnen administreert alles als secunde persoon.

Jan Fransz. de artillerijen groot en cleen.

Johannes Muller alle materialen, en gereetschappen.

Den boeckhouder Palatius de winckel.

Den boeckhouder de Potter in 't magasijn geweest, maer overleden.

Alle verstreckinge moet op ordonnantie gaen, en sonder ordonnantie can geen verstreckinge valideren.

Dat de dagelijcxsen ontfangh en uytgift appart administratie vereyscht.

Item dat het oock alsoo met de winckels nu meest gebruyckelijck is gewerden.

Insertie van de gestelde ordre ter saecke van Compagnies administratie in Banda, en genoegsaem te deser materie aplicabel.

De cassa vereyst geen volmansdienst.

De bevelhebber passeert over winckel en cas mede.

Ordannantie.

Zijne opsight over negotie, en guarnisoenboecken.

Van de ordre op, en de bijhoorselen aen deselve.

Item d'observantie daertoe pertinierende.

De boecken connen loopen tot ultimo augustij, off ultimo julij.

Van de boecken en schriften die naar Batavia moeten gaen.

Gerequireerde correspondentie met d'oosterquartieren.

Waerom Opijnen 't voorneemste van d'administratie is in handen gestelt.

Van de gesloopte vaten en ijsere hoepen.

Op 't verwercken van 't ijser etc..

Van de consumptie aen mijn ende des gouverneurs tafel.

En van de costgelden etc.

Wat in desen extra-ordinaris is geweest, en waerom als anders.

Hoe de inlandtse soldaten getracteert zijn.

Van baccarij etc. daerop vereyschen ordre van hun Edele.

Wegens de proceduren, in haer reguardt.

Recommandatie in derselver reguardt, op den handel in 't landtschap Cayely. /

Van 't hospitael, ende opsight aen den capiteyn.

Van een groote moesthuyn onder Mandersaha, en 't uythalen van Mandersahas grachten.

Van den staat der presente boecken, en van de voorige.

Item van de negotieboecken, en 't cargasoen per Ulpendam.

Van de papieren die beloofd sijn naa te senden.

Nader ordre op 't aenteekenen der dooden.

Welcke scribenten op Maccassar in employ zijn.

Ordre tegens den boeckhouder van Meliskercke, als anders op naesien der consumptie reeckeninge.

Reglement voor de chirurgijns.

Van drie maenden aen de swarte militie.

Van de bassen aen 't jacht Nieuwendam.

En van sergeant Nans.

Brandewijn in plaats van wijn te geven tot rantsoen etc.

Van Mapulles schult, sijn belofte, sijn intentie, sijn pretentie etc.

Van Alibabbas credit en daertoe vereyschte ordre.

Compagnies gelt in de geltcamer te betalen.

Van den staat van eenige uytstaende schulden van Radja Tello, Lincques etc.

Van de eerstens diamanten.

Van de schult op Antonio Rosairo en Bastiao Daguyar.

Ordre op het crediteren gerequireert.

Van een overlooper, en een landlooper.

Van de tolcken en een schrijver in de Maleytse taal.

Over de mesnage, en van 't nachtlucht.

Amen.